

תלמוד בבלי

מסכת תענית

מנוקד

עם פירוש רש"י ותוספות מנוקדים • וכל המפרשים

מסכת תענית

תלמוד בבלי – מנוקד

עם פירוש רש"י ותוספות מנוקדים
רבינו גרשום, עין משפט, מסורת הש"ס
ומפרשי הש"ס

נוסח הגמרא המנוקד: מהדורת William Davidson (ספריא)

רש"י, תוספות ורבינו גרשום: דפוס וילנא (ספריא) • ניקוד הפירושים: ממוחשב (דיקטה)

עין משפט, מסורת הש"ס ותורה אור: לפי קישורי ספריא • מפרשים: ספריא

סודר עבור אברמי • תשפ"ז

תוכן הפרקים

4	דף ב.	פרק ראשון - מאימתי
30	דף טו.	פרק שני - סדר תעניות כיצד?
37	דף יח:	פרק שלישי - סדר תעניות אלו
52	דף כו.	פרק רביעי - בשלשה פרקים

מפרשים בסוף הספר

63	חדושי הלכות - מהרש"א
66	חדושי אגדות - מהרש"א
72	רש"ש

מסורות הש"ס
א משנה ברכות; ברכות לג.
ב לקמן ט::; אוצר מדרשים מדרשי רבי אלעזר פרק דרבי אלעזר בן חורקנוס ד ג דברים רבה
ד אוצר מדרשים פסיקתא פסיקתא חדתא מב; אוצר מדרשים חופת אליהו חופת אליהו רבה פט; אוצר מדרשים מדרשי רבי עקיבא אלפא ביתא דרבי עקיבא נוסחא א כט
תורה אור השלם

הנוהן מקור על־פני־ארץ ושלח מים על־פני חוצות [איוב ה, י] עשה גדלות ואין חקר ונפלאות עד־אין מספר [איוב ה, ט]

הלוא ידעת אם־לא שמעת אֱלֹהֵי עוֹלָם יִהְיֶה בּוֹרֵא קְצוֹת הָאָרֶץ לֹא יֵיעָץ וְלֹא יֵינַע אִין חֶקֶר לִתְבוֹנָתוֹ [ישעיהו מ, כח]

מכין הרים בכחו נאזר בגבורה [תהילים סה, יז]

וְהָיָה אִם־שָׁמַע תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֶנְכִּי מְצַוֶּה אֹתְכֶם הַיּוֹם לֵאמֹר אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעֲבֹדוֹ בְּכָל־לְבָבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם [דברים יא, יג]

וְנִתְּתִי מִטֵּר־אֶרֶצְכֶם בַּעֲתוֹ יוֹרֵה וּמַלְקוֹשׁ וְאֶסְפֶּת דָּגָגָה וּתִירִשֶׁף וַיַּצְרֶךְ [דברים יא, יד]

יַפְתָּח וְהָיָה לָךְ אֶת־אוֹצְרוֹ הַטּוֹב אֶת־הַשְּׂמִים לָתֵת מִטֵּר־אֶרֶצְךָ בַּעֲתוֹ וּלְבָרֵךְ אֶת כָּל־מַעֲשֶׂה יָדְךָ וְהַלְוִיִּת גּוֹיִם רַבִּים וְאֶתָּה לֹא תִלָּוֶה [דברים כח, יב]

וַיֹּאבֵד אֱלֹהִים אֶת־רַחֵל אֶת־חֲמֵה אֵלֶיהָ אֶלֶהִים וַיִּפְתַּח אֶת־רַחֵמָה [בראשית ל, כב]

מתני' מאימתי מקפירין גבורות גשמים – ובגמרא מפרש טעמא אמאי קרי לה גבורות גשמים מפני שיוקדין בגבורה שגאמר עשה גדלות וגו': סימן קללה בחג הן – כלאמרין במס' סכה בפרק השן (סכה דף כח:) מאימתי מתר לפנות משתסרח המקפה משל לעבד שבא למזג כוס לרבו נספך לו קיתון על פניו וא"ל אי אפשי בשמשוך כלומר כשהגשמים יורדין לסכה הכל יוצאין ונראה שאין הקב"ה חפץ שגשתמש לפניו ולאמאי מתחילין להפיר גבורות גשמים בחג ונראה שהוא מתפלל שיבא מטר בחג: לא חמרתי לשאלו – שיתפלל על הגשמים בחג כגון ותן טל ומטר: אלא להפיר – שמתחיל להפיר בחג גבורות של מקום שמוזריד גשמים: בעונתו – כלומר בזמנו: אס כן – ולאמאי פוסק בפרסח מלהפיר: גמ' תנא היבא קאי – כלומר מדקתני מאימתי מקלל דפשיטא ליה להאי תנא דתיביס להפיר והיבא חזוין דמחזי להפיר: הָתֵם קאי – מקפירין גבורות גשמים כו' במסכת ברכות: (ולתני הָתֵם – במסכת ברכות סמוך דתני מקפירין לתני מאימתי): מ"ש דשבקה עד הכא – כלומר האי דקתני הכא בסדר מועד מאימתי לתני הָתֵם דקתני מקפירין במסכת ברכות הינו סדר זרעים: עד הכא – עד סדר מועד: אלא – לא תימא דהא דקתני מאימתי דהָתֵם קאי דתנא מראש השנה סליק ששניהן בסדר אחד הן להכי לא מצי למימר מאי שגא דשבקה עד הכא: (בחג – הוי דין על המים ומשום דתני מאימתי הוי דין על המים קתני גמי אימתי זמן הצפיה): ולייזי דתני בחג נדונין – כלומר אגב דתנא בחג נדונין על המים קסבר בגפשה הואיל ונדונין בחג על המים ש"מ צעינן להפיר ענינא דמצי לרצויי על המים דליתו לברכה להכי קתני מאימתי מקפירין: כתיב עשה גדלות עד אין חקר – אלמא דכתיב חקר בגשמים וכתיב חקר בבריתו של עולם מה בריתו של עולם כתיב בה גבורה אף גשמים הוי כמאן דכתיב בה גבורה: ולאמר רבי יוחנן שלש מפתחות – הינו שלא נמסרו לשליח אחד ביחד: ופתח ה' – ולא שליח:

שאומר משיב הרוח ומוריד הגשם

מאימתי

אֲלֵיעֶזֶר אומר: **מיום טוב הראשון של חג. רבי יהושע אומר: מיום טוב האחרון של חג.**
אמר לו **רבי יהושע**: **הואיל ואין הגשמים אלא סימן קללה בחג, למה הוא מזכיר? אמר לו רבי אֲלֵיעֶזֶר: אף אני לא אמרתי לשאול אלא להזכיר "משיב הרוח ומוריד הגשם" בעונתו.**
אמר לו: **אם כן, לעולם יהא מזכיר! אֲיֵאין שואלים את הגשמים אלא סמוך לגשמים.**
רבי יהודה אומר: העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג – האחרון מזכיר, הראשון אינו מזכיר. ביום טוב ראשון של פסח – הראשון מזכיר, האחרון אינו מזכיר. גַּמִּי תנא היבא קאי דקתני "מאימתי"? תנא הָתֵם קאי – ^(א)דקתני: מזכירים גבורות גשמים בתחיית המתים, ושואלין בברכת השניים, והבדלה בחונו הדעת. וקתני: מאימתי מזכירים גבורות גשמים. וליתני הָתֵם! מאי שגא דשבקיה עד הכא?! אלא, תנא מראש השנה סליה. דתנן: ובחג נידונין על המים. ואיידי דתנא ובחג נידונים על המים, תנא מאימתי מזפירין גבורות גשמים. וליתני "מאימתי מזכירים על הגשמים". מאי "גבורות גשמים"? אמר רבי יוחנן: מפני שיוֹרְדִין בגבורה, שגאמר: "עשה גדלות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר", וכתיב: "הנתי מטר על פני הארץ ושלח מים על פני חוצות". מאי משמע? אמר רבה בר שילא: אתיא "חקר" "חקר" מבריייתו של עולם.[[]^{א]} כתיב הכא: "עשה גדלות עד אין חקר", וכתיב הָתֵם: "הלוא ידעת אם לא שמעת אֱלֹהֵי עוֹלָם ה' בורא קצות הארץ לא ייעץ ולא יינע אין חקר לתבונתו", וכתיב: "מכין הרים בכחו נאזר בגבורה". ומנא לן דבתפלה – דתנאיא: "לאהבה את ה' אֱלֹהֵיכֶם ולעבדו בכל לבבכם", איזו היא עבודה שהיא בלב – הוי אומר: זו תפלה. וכתיב בתריה: "ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש".^(א) אמר רבי יוחנן: שלשה מפתחות בידי של הקדוש ברוך הוא שלא נמסרו ביד שליח, ואלו הן: מפתח של גשמים, מפתח של חיה, ומפתח של תחיית המתים.^(א) מפתח של גשמים – דכתיב: "יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצה בעתו". מפתח של חיה מנין – דכתיב: "ויזכר אֱלֹהִים את רחל וישמע אליה

האזנא אינו אלא מדרבנן משום ספיקא ואע"ג דבקיאינן בקביעא זירחא גזרה שמיא יחזר הדבר לקלולו או משום מנהג אבותינו בידינו כדאי' פ"ק דביצה (דף כ:): ולכן מדפרינן אצל כל שבעה לא שהגשמים בימי סכה סימן קללה הן כדתנן פרק שני דסכה (דף כח:): משל לעבד וכו': אס כן. אס אתה אומר מקפירין אע"פ שאין שואלין הואיל ומשמע בעונתו אף בקון חפירו ומה אתה נוטן סימן מ"ט דראשון ור' אליעזר אומר בבביתא בגמרא כל הקין אס בל להפיר מפיר דלעולם בעונתו משמע מיהו עד השתא לא רמי עליה חובה אצל ב"ט ראשון חובה לרצות לפני שאלה שכל הבא לבקש מקדים ומרצה ואסימן קללה לא קפדינן ורבי יהושע קפד: הָתֵם קאי. פרוש בסדר זרעים בברכות פרק אין עומדין (ברכות דף לג.) ולתני הָתֵם מאי שגא כו' כלומר אמאי תנא הכא במועד מאי דתני הָתֵם בסדר זרעים: אלא תנא מראש השנה קא סליק. פרוש ור"ה הויא בסדר מועד ואס תאמר ואכתי לתני בסדר זרעים וי"ל דהכא עקר דאמר בחג נדונין על המים ואורחא דמלתא לרצות לפני שאלה לכך שבק עד הכא אצל בסדר זרעים אומרים מקפירין גבורות גשמים אפשר דמשמע לעולם כמו תחית המתים או הבדלה בחונו הדעת: ולתני מאימתי מקפירין גשמים מאי גבורות גשמים אמר ר' יוחנן שיוקדין בגבורה. תמה הָתֵם בברכות פ' אין עומדין (סס) קתני פי הכא מקפירין גבורות גשמים (שואלין הגשמים וכו' אמאי לא קא מקשה כמו הכא ולתני מקפירין על הגשמים מאי גבורות ויש לומר שאני הכא דהוי עקר סדר של גשמים באזה זמן מתחילין לאומרו ומאימתי פוסקין מלאומרו ומשום הכי פריך הכא טפי מהתם: וכתיב מכין הרים בכחו נאזר בגבורה. וזה גבי בריאת עולם וכי היכי דהאי חקר בבריאת העולם רוצה לומר בגבורות כמו כן הכא גבי גשמים האי חקר גמי רוצה לומר גבורות אכן יש להקשות אמאי נקט גבורות טפי מכח וכמו כן הנה ליה למימר מאימתי מקפירין

כח גשמים או לתני גדולות גשמים וי"ל דמן הדיו נקט גבורות משום טעמא דאיבא כח ואיבא גדולה אי גמי משום דהברכה מתחלת בגבורה להכי נקט גבורות: שלשה מפתחות שלא נמסרו לשליח. וא"ת והא אמרינן (סנהדרין דף קיג.) דמפתח הגשמים נמסרין ללזליה וכן מפתח של תחית המתים וכן לללישע דכתיב (מלכים א י"ז:כ"ג) ויאמר אליהו חי ה' וגו' דה"נ אומר בפרקין דלקמן (תענית דף כג.) וי"ל דהא דקאמר שלא נמסרו לשליח אינו ר"ל שלא נמסרו מעולם דהא של תחית המתים נשל גשמים נמסרו אלא לא נמסרו לשליח להיות לעולם ממנה עליהם: וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה. פרוש שהוא בעצמו עשה וא"ת מהבא משמע דליבא אלא שלשה מפתחות וא"כ יש להקשות והא כתיב (ורמיהו נ'כ"ה) פתח ה' את אוצרו ויוצא את בלי זעמו ומשמע גמי שלא נמסרו לשליח וכמו ההיא וישמע אליה אלהים וגו' וא"כ אמאי לא חשיב לה וי"ל דלא חשיב פי אס אורתן מפתחות של טובה ולהכי לא קא חשיב מפתח של זעם וא"ת דמשמע מהאי קרא דפתח ה' שלא נמסר מפתח של זעם לשליח והא אמרינן (פסחים דף קיח.) יורקמי שר של בדר הוי וי"ל מכלי זעם אחרתנא קאמר שלא נמסרו לשליח אצל משום בדר לא דאותו של בדר נמסרו:

מאימתי פרק ראשון תענית

ב.

 עין משפט נר מצוה
--

א טור או"ח סי' קיד:

ב מיי' פב' מהל' תפילה וברכת כהנים הל' טו, סמג עשין יט, ש"ע או"ח סי' קיד סעי' א:

ג טור או"ח סי' רצד:

ד מיי' פב' מהל' תפילה וברכת כהנים הל' טו, סמג עשין יט, ש"ע או"ח סי' קיד סעי' א:

ה מיי' פב' מהל' תפילה וברכת כהנים הל' טז, ש"ע או"ח סי' קיז סעי' א:

ו מיי' פב' מהל' תפילה וברכת כהנים הל' יב, ש"ע או"ח סי' רצד סעי' א:

 רבינו גרשום
--

מאימתי מקפירין גבורת גשמים. שאומ' מוריד הגס:

מאחר שהגשמים סימן קללה הא' בחג כדלמחן בסוכה משל לעבד שמשום לרבו והפך לו רבו קותנן על פניו כלומר שאינו חפץ בו אף כן' כשורדין גשמים בחג יוצאין הכל מן הסוכה ונראה שאין חפן הקב"ה ששבו בסוכה ואמאי מתחיל להזכיר גבורות גשמים ונראה שהוא מתפלל שידרו גשמים בחג:

לא אמרתי לשאל שיתפלל על הגשמים בחג אלא להסיר. שמתחיל להזכיר בחג")נראה דכ"ל גבורות של מקום שמוזריד גשמים וכו'. גבורות של גשמים מקום שמוזריד גשמים בעונתם לאחר החג כפיציון:

אס כן לעולם יהא מזכיר אפי' בימות החמה שמוזריד גשמים בעונת:

גמ' הָתֵם קאי מחזירין כו' במס' ברכות:

וליתני הָתֵם במס' [ברכות] סמוך לתני מחזירין כו' לתני מאימתי מ"ש דשבקיה עד הכא כלומר מי קתני הכא בסדר מועד מאימתי אמאי קתני מחזירין במס' ברכות דהיינו בסדר זרעים. תנא מר"ה סליק שניהם בסדר אחד הן להכי לא מצי למימר מ"ש דשבקיה עד הכא. כתיב עשה גדולות עד אין חקר אלמא דכתיב חקר בגממים וכתיב חקר בבריות של עולם מה בבריות של עולם כתיב כיה גבורה אף בגממים הוי כמו דכתיב גבורה:

שלא נמסרו שלשתן טיחל ביד שליח. יפתח ה' ולא שליח כי אני ה' ולא שליח פתח את ידך ולא שליח. גשמים גמי היינו פרוסה וכבר חשיבנא ליה:

ב:

עין משפט נר מצווה

א מניי' פד' מהל' מעשה הקרבנות הל' ה:
רבינו גרשום

פוסקא מלולב גמר לה שדומה ללולב שכסם שאי אפשר לאילו בלא מים כך אי אפשר לעולם בלא מים מה לולב כיום שמתחול לעול כיום ראשון אף הכרה כיום (כ"י צ"ל כלומר) שאינו מתחול להכיר בלילי וי"ט ראשון עד למחר. מה ניסוך המים מאותרא כדאשכחן במס' סוכה שמתלאח המים לניסוך המים בלילה ויש ספרים שכתב בכן [דאמר מר] מנחתם ונסכים בלילה שמקריבין קרבן כיום ויטולן להבוא המנחה והנסכים בלילה אף האי ניסוך המים ויטולן לנסך בלילה. אף הכרה נמי מאותרא שבלילי וי"ט הראשון קאמר ר' אליעזר שמתכרין להכיר גבורות נשמים. גמרא גמיר לה ר' אבהו מר' אליעזר לא למדה אלא מלולב מתניתנא שמיעה ליה מר' אליעזר גמיר מלולב:

משעת הנחת מים שמכריבין בו באחרונה דהיינו בשביעי. ארבעת מינין הללו שבלולב ואחריו:

כך נשמים יחא מזכיר כל השנה אפי' בימות החמה אם הוא רוצה אף בחג נמי אם הוא רוצה יחא מזכיר. משעה שפוסק מנשאל שבפסח פוסק מלומר ותן טל ומטר פוסק מלהכיר גבורת הנשמים ועכשו לא מצית למימר אם בא להכיר כל השנה מזכיר אלא בימות החמה אינו מזכיר האילו ואין זמנו אף בחג אינו מזכיר האילו ואלו זמן ברכה הוא. האחרון המתפלל תפלת מוסף. הראשון המתפלל (תפלת) יוצר:

מזכיר ושוב אינו מזכיר. שפיר קאמר ליה ר' אליעזר גר"י דכי היכי דמזכירין תחית המתים כל השנה אע"ג דלא זמניה כך מזכירין גבורות נשמים אם רוצה כל השנה ובחג נמי אע"ג דלאו זמנו ברכה הוא מזכירין. סימון קללה הוא וכיון דלאו זמנה אין מזכירין וס"ה בכח:

נאמר בשני ונסכים דסני בגמסה וטון דשני ארעבי מ' לדרשה דמים לפיכך מתחיל להכיר בשני:

אבעיא להו רבי אליעזר מהיכא גמר לה מלולב גמיר מה לולב כיום וכו'. פי' כי חטי ה' - ולא שלים: פותח את ידך - ולא שלים: גשמים נמי הינו פרנסה - וכבר חשבנא ליה: מלולב גמר לה - שדומה ללולב שפגש שאי אפשר לאלו ארבע מיניו בלא גשמים ובאין לרצות על המים דקאמרינן בספכה כך אי אפשר לעולם בלא מים: מה לולב אף ה' נסוך דלולב בלילי וי"ט ראשון עד למחר. מה ניסוך המים מאותרא כדאשכחן במס' סוכה שמתלאח המים לניסוך המים בלילה ויש ספרים שכתב בכן [דאמר מר] מנחתם ונסכים בלילה שמקריבין קרבן כיום ויטולן להבוא המנחה והנסכים בלילה אף האי ניסוך המים ויטולן לנסך בלילה. אף הכרה נמי מאותרא שבלילי וי"ט הראשון קאמר ר' אליעזר שמתכרין להכיר גבורות נשמים. גמרא גמיר לה ר' אבהו מר' אליעזר לא למדה אלא מלולב מתניתנא שמיעה ליה מר' אליעזר גמיר מלולב:

הוא מזכיר גבורות גשמים:

מאימתי פרק ראשון תענית

אֵלֶיָּהּ אֱלֹהִים וַיִּפְתַּח אֶת רִחְמָהּ".
מִפְתַּח שֶׁל תַּחֲיִית הַמַּתִּים מִצִּין — דְּכַתִּיב: "וַיִּדְעַתָּם כִּי אֲנִי ה' בִּפְתָּחִי אֶת קַבְרוֹתֵיכֶם".
בְּמַעֲרָב אֲמַרִּי: אֵף מִפְתַּח שֶׁל פְּרִנְסָה, דְּכַתִּיב: "פּוֹתַח אֶת יָדָהּ וּגּוֹי". וְרַבִּי יוֹחָנָן, מֵאִי טַעְמָא לֹא קָא חָשִׁיב לְהָא? אָמַר לָהּ: גִּשְׁמִים הֵיינו פְּרִנְסָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמַר: מִיּוֹם טוֹב הָרֹאשׁוֹן שֶׁל חַג כּוֹי. אִיבַעְיָא לָהּ: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מַהִיכָא גָמִיר לָהּ? מַלּוּלָב גָּמַר לָהּ. אוֹ מְנִיסוּף הַמִּים גָּמַר לָהּ. "מַלּוּלָב גָּמַר לָהּ: מָה לּוּלָב בְּיוֹם — אֵף הַזְכָּרָה בְּיוֹם. אוֹ דִלְמָא מְנִיסוּף הַמִּים גָּמַר לָהּ: מָה נִיסוּף הַמִּים מְאוּרְתָא, דְּאָמַר מַר: "וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם", אִפִּילוּ בְּלִילָה — אֵף הַזְכָּרָה מְאוּרְתָא. תֵּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: לֹא לְמַדָּה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אֶלָּא מַלּוּלָב. אֵיכָא דְאָמְרִי: רַבִּי אֲבָהוּ גָמְרָא גָמִיר לָהּ, וְאֵיכָא דְאָמְרִי: מַתְנִיתָא שְׁמַיעַ לִיה. מֵאִי הִיא — דִּתְנַנְיָא: מְאִימַתִּי מְזִכִּירִין עַל הַגִּשְׁמִים? רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמַר: מַשְׁעַת נְטִילַת לּוּלָב. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמַר: מַשְׁעַת הַנִּחְתּוֹ.^(א) אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: הוּאִיל וְאַרְבַּעַת מִינִין הָלְלוּ אֵינֶן בְּאִין אֶלָּא לְרַצּוֹת עַל הַמִּים, וּכְשֶׁם שְׁאַרְבַּע מִינִין הָלְלוּ אִי אֶפְשָׁר בָּהֶם בְּלֹא מִים — כֶּךָ אִי אֶפְשָׁר לַעוֹלָם בְּלֹא מִים. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: וְהִלֵּא גִשְׁמִים בָּחַג אֵינוֹ אֶלָּא סִימָן קָלָלָה! אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: אֵף אֲנִי לֹא אֲמַרְתִּי לְשֹׂאוּל, אֶלָּא לְהַזְכִּיר. וּכְשֶׁם שֶׁתַּחֲיִית הַמַּתִּים מְזִכִּיר כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּה וְאֵינָה אֶלָּא בְּזִמְנָה, כֶּךָ מְזִכִּירִין גְּבוּרוֹת גִּשְׁמִים כָּל הַשָּׁנָה וְאֵינֶן אֶלָּא בְּזִמְנָן. לְפִיכָה, אִם פֶּא לְהַזְכִּיר כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּה — מְזִכִּיר. רַבִּי אוֹמַר, אוֹמַר אֲנִי: מַשְׁעָה שְׁמַפְסִיק לְשֹׂאֲלָה — כֶּךָ מַפְסִיק לְהַזְכָּרָה. רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתִירָה אוֹמַר: בְּשָׁנִי בָּחַג הוּא מְזִכִּיר, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמַר: בְּשָׁשִׁי בָּחַג הוּא מְזִכִּיר. רַבִּי יְהוּדָה מְשׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמַר: הַעוֹבֵר לִפְנֵי הַתִּיבָה בְּיוֹם טוֹב הָאֲחֵרוֹן שֶׁל חַג — הָאֲחֵרוֹן מְזִכִּיר, הָרֹאשׁוֹן אֵינוֹ מְזִכִּיר. בְּיוֹם טוֹב רֹאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח — הָרֹאשׁוֹן מְזִכִּיר, הָאֲחֵרוֹן אֵינוֹ מְזִכִּיר. שְׁפִיר קָאֻמַּר לִיה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ! אָמַר לָהּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: בְּשִׁלְמָא תַּחֲיִית הַמַּתִּים מְזִכִּיר, דְּכוּלֵּי יוֹמָא זְמַנִּיה הוּא.^(א) אֶלָּא גִשְׁמִים, כָּל אֵימַת דְּאֵתִיזִן זְמַנִּיהוּ הִיא?! וְהַתְּנָן: יֵצֵא נִיסָן וַיֵּרְדּוּ גִשְׁמִים — סִימָן קָלָלָה הֵם, שְׁנַאָמַר: "הֲלוֹא קָצִיר חֹטִים הַיּוֹם וּגּוֹי".^(א) רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתִירָה אוֹמַר: בְּשָׁנִי בָּחַג הוּא מְזִכִּיר. מֵאִי טַעְמָא דְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתִירָה? דִּתְנַנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתִירָה אוֹמַר: נֶאֱמַר בְּשָׁנִי "וְנִסְכֵּיהֶם", וְנֶאֱמַר בְּשָׁשִׁי "וְנִסְכֵּיהָ", וְנֶאֱמַר בְּשִׁבְעִי "כְּמִשְׁפָּטָם",^(א) הָרִי מִ"ם יוֹדִי מִ"ם, הָרִי כָּאֵן מִ"ם — מִכָּאֵן רִמָּז לְנִיסוּף הַמִּים מִן הַתּוֹרָה. וּמֵאִי שְׁנָא בְּשָׁנִי דְנִגְט, דְּכִי רְמִיזִי לָהּ בְּקֶרֶא — בְּשָׁנִי הוּא דְרַמִּיז, הַלְּפָהּ בְּשָׁנִי מְדַבְּרִינָן.^(א) רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמַר: בְּשָׁשִׁי בָּחַג הוּא מְזִכִּיר, שְׁנַאָמַר בְּשָׁשִׁי: "וְנִסְכֵּיהָ", בְּשָׁנִי נִיסוּכִין הַכְּתוּב מְדַבֵּר — אֶחָד נִיסוּף הַמִּים, וְאֶחָד נִיסוּף הַצִּין. אֵימָא תַּרְוִיזִיהּ דַּחְמָרָא! סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתִירָה, דְּאָמַר: רְמִיזִי מִיָּא.

א

– ולא שלים: פותח את ידך – ולא שלים: גשמים נמי הינו פרנסה – וכבר חשבנא ליה: מלולב גמר לה – שדומה ללולב שפגש שאי אפשר לאלו ארבע מיניו בלא גשמים ובאין לרצות על המים דקאמרינן בספכה כך אי אפשר לעולם בלא מים: מה לולב אף ה' נסוך דלולב בלילי וי"ט ראשון עד למחר. מה ניסוך המים מאותרא כדאשכחן במס' סוכה שמתלאח המים לניסוך המים בלילה ויש ספרים שכתב בכן [דאמר מר] מנחתם ונסכים בלילה שמקריבין קרבן כיום ויטולן להבוא המנחה והנסכים בלילה אף האי ניסוך המים ויטולן לנסך בלילה. אף הכרה נמי מאותרא שבלילי וי"ט הראשון קאמר ר' אליעזר שמתכרין להכיר גבורות נשמים. גמרא גמיר לה ר' אבהו מר' אליעזר לא למדה אלא מלולב מתניתנא שמיעה ליה מר' אליעזר גמיר מלולב:

הוא מזכיר גבורות גשמים:

מסורת הש"ס

	א מסכת סופרים
	ב משנה תענית; לקמן יב:
	ג ספרי במדבר; שבת קנ:
	ד פסיקתא דרב כהנא
	ה זבחים קי:

תורה אור השלם
וידעםם כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּפָתַח־אֶת־קַבְרוֹתֵיכֶם וּבְהַעֲלֹתִי אֶתְכֶם מִקְבְּרוֹתֵיכֶם עִמִּי [יחזקאל לו, יג]
וַיֹּצֵר אֱלֹהִים אֶת־רִחְל וַיְשַׁמַּע אֱלֹהִי אֱלֹהִים וַיַּפְתַּח אֶת־רִחְמָה [בראשית ל, כב]
פּוֹתַח אֶת־יָדָהּ וּגּוֹשְׁבֵיעַ לְקַל־חִי רָצוֹן [תחילים קמח, טו]
וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לְפָרִים לְאִילִם וּלְכִבְשִׁים בְּמִסְפָּרָם כְּמִשְׁפָּט [במדבר כט, יח]
וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לְפָרִים לְאִילִם וּלְכִבְשִׁים בְּמִסְפָּרָם כְּמִשְׁפָּט [במדבר כט, כז]
מִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לְפָרִים לְאִילִם וּלְכִבְשִׁים בְּמִסְפָּרָם כְּמִשְׁפָּט [במדבר כט, כז]
וּלְחֻתָּתָם לָכֶם בְּיוֹם הָרֹאשׁוֹן פָּרִי עֵץ הָדָר כַּפַּת תְּקָרִים וּגּוֹ' [ויקרא כג, מ]
הֲלוֹא קָצִיר־חֹטִים הַיּוֹם אֶקְרָא אֵלֶי־יְהוָה וְתָנוּ מְלוֹת וּמִטָּר וְדַעוּ וּגוֹ' [שמואל א יב, יז]
וּשְׁעֵיר־עִזִּים אֶחָד חֲטָאת מִלְכָּד עֹלֹת הַתְּמִיד מִנְחָה וְנִסְכָּה [במדבר כט, טז]
מִלְכָּד עֹלֹת הַחֹדֶשׁ וּמִנְחָתָהּ וְעֹלֹת הַתְּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכֵּיהֶם כְּמִשְׁפָּטָם וּגוֹ' [במדבר כט, י]
וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לְפָרִים לְאִילִם וּלְכִבְשִׁים בְּמִסְפָּרָם כְּמִשְׁפָּטָם [במדבר כט, לג]
וּשְׁעֵיר־עִזִּים אֶחָד חֲטָאת מִלְכָּד עֹלֹת הַתְּמִיד מִנְחָה וְנִסְכָּה [במדבר כט, יט]
וּשְׁעִיר חֲטָאת אֶחָד מִלְכָּד עֹלֹת הַתְּמִיד מִנְחָתָה וְנִסְכָּיהָ [במדבר כט, לא]

רבי עקיבא מוֹנִסְכֵּיהֶם: סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יְהוּדָה – דַּמ"ס יו"ד מ"ס מְרַבָּה נסוּף הַמִּים:

מסורת הש"ס
 א משנה סוכה ב משנה סוכה ג סוכה מד. ד זבחים קיז; מועד קטן ג: ה במדבר רבה; פסיקתא רבתי; בראשית רבה
גליון הש"ס
לכתוב קרא או הסד. וכן בב"ק דף סה ע"א ודף פה ע"ב ובמנחות דף יז ע"ב:
תורה אור השלם

ושיעיר תשאת אֶחָד מִלֶּבֶד עלת התמיד מִנְחָתָהּ ויִסְכֶּיָּהּ (במדבר כט, לא)

ונסכו רביעות הדין לפנש האחד בקדש השד נסד שְׂכָר לַיהוָה (במדבר כח, יז)

ויאמר אליהו התשבי מתשבי גלעד אל־אחאב חוֹיִלְתָּהּ אֵלֵהי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עֲמַדְתִּי לִפְנֵי אִם־יִהְיֶה תִשָּׁנִים הָאֵלֶּה טַל וּמָטָר כִּי אִם־לִפְנֵי דָבָרִי [מלכים א יז, א]

ויהי ימים ודבר־יהונה הנה אל־אלֵהֵינוּ בִשְׁנֵה השלישית לאמר לֹד הָרָאָה אֶל־אֲחָאב וְאַתָּנָה מָטָר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה [מלכים א יח, א] ויאמר אליה אֵלֵהֵנוּ אֶל־תִּירָאִי בְּאִי עֲשֵׂי כְדָבָרְךָ אֲדָ עֲשִׂי־לִי מִשָּׁם שָׁנָה קִטְוָה בְּרָאשֵׁינָה וְהוֹצֵאת לִי וְלֹד [ובגדה תעשי באחרונה [מלכים א יז, ג]]

אי סָבַר לֶה כִּר' יהודה – לִימָא כר"י סְזַפִּיר בִּשְׁשֵׁי: נסוך יתירא בִּשְׁשֵׁי כתיב – בְּלוּמֵר

וְנִסְכִּיָּה דְמַרְבִּי תַרִי נסוכין כתיב בִּשְׁשֵׁי לֶהְכִי אָמַר בִּשְׁשֵׁי מתחיל לְהַפִּיר וְאֵדְנִי מ"ס יו"ד מ"ס מִיִּס דָּלָא מְצִינוּ לְמִימַר תַּרְוִיחָהּ דַּיִן: אלו הֶסֶךְ הֶסֶךְ אלו נֶסֶךְ נֶסֶךְ – מַדְשֵׁי קִרְא בְּדַבְרֵיהּ ש"מ תַּרְתִּי: אי ר"ע תַּרִי יוֹמִי הֶווּ – וְתֵנוּ לֹא דִהָא אָמַר וְנִסְכִּיָּה דִהֵינוּ בִּשְׁשֵׁי מַרְכָּה נסוך הַמִּיִּס: וְסָבַר לֶה כִּר' יהודה דַּמְתַּנִּיתִין – דְאָמַר בַּלָּג הֵוֶה מְנַסֵּךְ כָּל שְׁמִנָּה לֹא סָבַר כְּתִישָׁה בְּמָה דְאָמַר כָּל שְׁמוּנָה מְנַסֵּךְ אֲלֵא בְּמָה דְאָמַר בִּשְׁמִינִי מְנַסֵּךְ וְכִינוּ דְבִשְׁמִינִי מְנַסֵּךְ מַשְׁבַּחַת לֶה לְרַבִּי יהודה [ב"ב] דְאָמַר בִּשְׁנֵי מתחילין לְנִסְוךּ הַמִּיִּס כָּל שְׂבָעָה: דְּמַפִּיק רַאשֹׁן וּמַעֲיֵל שְׁמִינִי – מַשִּׁיב בַּעַל הַגְמָרָא מִי מְצִי אָמַר רַבִּי יהודה דְבִשְׁמִינִי מְנַסֵּךְ: מֵאִי שָׁנָא – דְקָאָמַר דְּבִרְאשֹׁן אֵינוּ מַזְפִּיר דְּכִי רַמְזִי מֵאִי בִּשְׁנֵי הוּא דְרַמְזִי דְמוֹנִסְכִּיָּהּ מַרְכָּה נסוך הַמִּיִּס שְׁמִינִי נָמִי מִי מְצִי אָמַר דְּמְנַסֵּךְ הָא שְׂבִיעִי אָמַר רַחֲמֵנָא דְמ"ס יו"ד מ"ס מִיִּס כְּתִיב בִּשְׂבִיעִי דְסִיִּס קִרְאִי דְנִסְוךּ הַמִּיִּס בִּשְׂבִיעִי כְּתִיב בְּמַשְׁפָּטֹס וְלֹא בִשְׁמִינִי: אֲלֵא ר' יְהוֹשֻׁעַ הִיא – דְאָמַר מַשְׁעַת הַנְּחִתוּ [דִּהֵינוּ בִּשְׂבָעִין] מַזְפִּיר וְאֵעַפ"כ סָבַר דְנִסְוךּ הַמִּיִּס כָּל שְׂבָעָה דְגַמְרָא גְמִיר לֶה הִלְכָּה לְמַשָּׁה מִסִּינִי דְנִסְוךּ הַמִּיִּס כָּל שְׂבָעָה וְנִדְאִי כר"א אֲתִי שְׁפִיר אֲבָל בְּרַבִּי יהודה בְּן בְּתִירָה וּכר"ע לֹא מִתּוֹקְמָא אֲלֵא לֶהְכִי לֹא מוֹקִי לֶה כִּר' אֲלִיעֶזֶר דִּהֵוּ אֲלֵא לֹא מַכְּבִי אִי ר' אֲלִיעֶזֶר סָבִירָא לֶה הִכִּי דְוִדְאִי לְרַבִּי אֲלִיעֶזֶר אֲתִי שְׁפִיר וְהָא דְקָא מוֹקֵס כִּר' יְהוֹשֻׁעַ רַבְמָא קִמְשָׁמַע לֹן אֲבָל כר"י בְּן בְּתִירָה וּכר"ע לֹא מִתּוֹקְמָא בְּרַבִּי יהודה יִלְיָף מוֹנָאָמַר בִּשְׁנֵי וְנִסְכִּיָּהּ כו' אֲלֵמָא דְסָבַר דְנִסְוךּ הַמִּיִּס לֹא הֶווּ אֲלֵא ו' יָמִיס דְאִיֵּהוּ לֹא מַפִּיק רַאשֹׁן וּמַעֲיֵל שְׁמִינִי מַשּׁוּם הֵנִי פִּרְכָא דְפִרְיָן לַעֲיֵל לֹא אֲתִי בְּרַבִּי יהודה וְרַבִּי עֲקִיבָא יִלְיָף מְנַסְכִּיָּה שְׁנָאָמַר בִּשְׁשֵׁי אֲלֵמָא דְסָבַר דְנִסְוךּ הַמִּיִּס לֹא הֶווּ אֲלֵא תַרִי יוֹמִי אֲבָל בְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מִתּוֹקְמָא לְפִיכָר אִין מַזְפִּירִין אֲלֵא ביו"ט הַאֲחֲרֹן דְּגַשְׁמִיִּס בְּחַג סִימֹן קִלְלָה אֲבָל נסוך הַמִּיִּס הֵוֶה כָּל שְׂבָעָה דְגַמְרָא גְמִיר לֶה: עֶשֶׂר נְטִיעוֹת – הַמְּפֹאֲרוֹת בַּתּוֹךְ בֵּית סָאָה חוֹרְשִׁין כָּל בֵּית סָאָה עָרַב שְׂבִיעִית עַד ר"ה אַע"ג דְּשָׁאֵר שְׁלוֹת אִין חוֹרְשִׁין לְפָנֵי שְׂבִיעִית ל' יוֹס זֶה חוֹרְשִׁין דְּהוֹאִיל אִם אִין חוֹרְשִׁין סָבִיב מְפִסְדִּין: וְנִסְוךּ הַמִּיִּס – כָּל שְׂבָעָה: ר' יהודה אוֹמַר מַשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הַעוֹבֵר לְפָנֵי הַפָּנֶה ביו"ט הַאֲחֲרֹן שָׁל חַג כו' – כַּעֲזִין אָמַר מַר הוּא בְּלוּמֵר אֲמָרִינן לַעֲיֵל ר' יהודה אוֹמַר: הִי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אֲלִימָא רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּמַתְנִי מיו"ט הַאֲחֲרֹן הוּא מַזְפִּיר – דְרַאשֹׁן נָמִי הַמַּתְפַּלֵּל תַּפְלָתָּהּ יוֹצֵר מַזְפִּיר וְאֵלוּ הִכָא תְנִי דְרַאשֹׁן אֵינוּ מַזְפִּיר: הָאָמַר מַשְׁעַת הַנְּחִתוּ – דִּהֵינוּ בִּשְׂבָעִי וְהִכָא קַתְנִי יו"ט הַאֲחֲרֹן שָׁל חַג

דִּהֵינוּ בִּשְׁמִינִי: וְתֵנוּ הָא דַּמְתַּנִּא – בְּמַכְלֵתָא אֲחֲרִיתִי ר' יהודה אוֹמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה

הַעוֹבֵר לְפָנֵי הַפָּנֶה ביו"ט חַג הַאֲחֲרֹן מַזְפִּיר רַאשֹׁן אֵינוּ מַזְפִּיר: (אֲלֵא)

אָמַר רַב נַחֲמָן בִּר יִצְחָק תַּהֵא – תַּרְוִיחָהּ הָא דְבָעִיתִי הִי בְּן בְּתִירָה ר' יְהוֹשֻׁעַ הָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

הָאָמַר מַשּׁוּם בְּן בְּתִירָה תַּהֵא תַּרְוִיחָהּ ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי ר' יהודה וְהָא דְבָעִיתִי

בְּמַטְרָא: וְאֵלוּ טַל לֹא קָאָמַר – וְאַתָּנָה טַל וּמָטָר אֲלֵא מָטָר בַּלְגָּד:

מאימתי פרק ראשון תענית

אי רַבִּי יְהוּדָה בְּן בְּתִירָה. דְאָמַר

אִי סָבַר לֶה כְּרַבִּי יְהוּדָה בְּן בְּתִירָה — נִימָא כּוֹוֹתִיָּהּ!

קִסְבַּר רַבִּי עֲקִיבָא: כִּי כְּתִיב נִיסוּךְ יִתִּירָא — בִּשְׂשֵׁי

הוּא דְכְּתִיב. תַּנְיָא, רַבִּי נְתַן אוֹמַר: "בַּקֶּדֶשׁ הֶסֶךְ נֶסֶךְ

שְׂכָר לֵה"י, בִּשְׁנֵי נִיסוּכִין הַפְּתוּב מִדְּבַר, אֶחָד נִיסוּךְ

הַמִּיִּס וְאֶחָד נִיסוּךְ הַיִּין. אֵימָא תַרְוִייָּהּ דְחַמְרָא! אִם

כּוֹ, לְכַתּוּב קָרָא או "הֶסֶךְ הֶסֶךְ", או "נֶסֶךְ נֶסֶךְ", מֵאִי

"הֶסֶךְ נֶסֶךְ" — שְׁמַעְתָּ מִיָּנָה: חַד דְּמֵיָא וְחַד דְּחַמְרָא.

^(א)אֲלֵא, הָא דַּתְנָן: נִיסוּךְ הַמִּיִּס כָּל שְׂבָעָה, מַנִּי? אִי

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ — נִימָא חַד יוֹמָא, אִי רַבִּי עֲקִיבָא — תַּרִי

יוֹמִי, אִי רַבִּי יְהוּדָה בְּן בְּת

עין משפט
גור מצוה

א
טור
או"ח
סי' קיד:

ב
מיו"י
פי' מהל'
תפילה
וברכת כהנים
הל' ת, סמג
עשין יט, ש"ע
או"ח
סי' קיד
סעי' ג ד ה:

רבינו גרשום

ה"ק
ל
יה
אפי'
טל שורד
לכרסה
לא
ליהוי:

ו
ליהמיה
נמי
לגול דברכה
כלומר
אמר
לא
אמר
ל
יה
והטנה
מטר
וטל
על
פני
האלמה:

מ
שום
דלא
מינכרא
דכיון
דככל
וימא
היי
נחית
טל
שאינו
של
ברכה
כי
ח"ל
האידנא
נחית
טל
דברכה
לא
מינכר
בין
טל
דעד
השתא
[ר"ל
דעד
השתא
נמין]
היי
נחית
טל:

ד
מכניענא
לכו
והכי
שמעי
כי
מאריכע
רווחת
אשר
פרשתי
אתכם
אקבן
אתכם
סגס
שאי
אפשר
לעולם
בלא
רוח
שככל
יום
משכ
הרוח:

א
מר
משיב
הרוח
אין
מחזירין
אותו.
אע"ג
ללא
זמניה
הוא:

א
מר
מעביר
הרוח
אין
בבין
כלום
ואכ"ה
לא
מיעצר:

ב
עבים
ורוחות
משיב
הרוח
ומביא
עבים:

ל
ממחר
דלא
מיעצרי
שתדיר
באין
עבים
ומנשב
הרוח
ואין
בהם
לא
קללה
ולא
ברכה.
ב
עבים
ורוחות
הבטיח
מזכר.
א
למאן
דאית
בהו
ברכה
וקללה
ואמאי
אמרת
לא
חיבי
חכמים
לחכיב:

ה
קאי
עבים
אעבים
כו'
חרפי
שלפני
המטר
אין
בהן
משום
ברכה.
א
כלי
שלא
חר
המטר
ית
בהן
משום
ברכה.
רוח
מצויה.
ברכה.
שאינה
מצויה
אינה
ברכה:
מ
יזבע
לבי
דרי.
דכיון
שצריכן
אן
אלמא
דמיעצרי
דיש
בהן
משום
ברכה:

א
פשר
בנפשותא.
וכיון
שאין
צריכון
אין
בהן
משום
ברכה
ולא
מיעצרי:

ש
נזית
למטר
כלומר
טובים
הם
כמטר
כמו
שני
למלך:

ד
אדאי
ניחא
הוא
שני
למטר
כמטר:

ד
אדאי
דחא
כתיב
ביה
יתן
ה'
מטר
ארע"ן
אבק
ונו':

ג
נזיה
דלגילא
ברק:

ש
משא
דבני
קרחי
שזרח
כאן
ואין
זורח
כאן:

מ
עני
חד
תלגא
לטורי
להכי
אמר
לטורי
שתדיר
השלג
כהרים:

ג
סח
מטר
וגסס
מטרות
הדי
ה':

א
מר
רבא
תלגא
לטורי
מעני
עורפילא.
מ
יטרא
דקא.
פ
רענדא
גנרנ:

ב
ימות
החמה
אמר
משיב
הרוח
אין
מחזירין
אותו
מוריד
הגשם
מחזירין
אותו.
ו
לא
מעצר
–
לעולם
אפילו
באותן
עמים:
א
שתבועי
למה
ליה
–
אם
יהיה
השנים

אבל
אם
דלג
שלא
אמר
לא
גשם
ולא
טל
אין

מחזירין
ובימות
הגשמים
לא
אמר
משיב
הרוח
אין
מחזירין
אותו
לא
אמר
מוריד
הגשם
מחזירין
אותו
אכן
אם
אמר
מוריד
הטל
בימות
הגשמים
אין
מחזירין
ואם
ספק
אם
הזכיר
אם
לאו
אם
אינו
זכור
שלא
אמר
שום
דבר
בימות
הגשמים
כל
ל' יום
חזקה
מה
שהוא
למוד
הוא
אומר
ומחזירין
מספק
כל
ל' יום
וכן
זכרנו
ומי
במודן
וכתוב
לחיים
שלאומרים
מן
הססה
עד
יום
הכפורים
מספק
מחזירין
ירושלמי
בשם
רבי
חנינא
היה

שנ'
בגשם
והזכיר
טל
אין
מחזירין
אותו
בטל
והזכיר
של
גשמים
מחזירין
אותו
והתניא
בטל
וברוחות
לא
חיבו
חכמים
להזכיר
ואם
בא
להזכיר
מזכיר
לא
דמי
ההוא
דמעלי
ומימקל
לההוא
דלא
מצלי
ולא
מקל
ומפרש
רבינו
נתנאל
טוב
בשאינו
מזכיר
לא
גשם
ולא
טל
מכשהוא
מזכיר
גשם
לפי
שהגשמים
סימן
קללה
בימות
החמה
היה
שנך
בטל
לא
הזכיר
לא
טל
ולא
גשם
אין
מחזירין
אותו
והדיון
להפך
במוריד
הגשם
דאמר
בירושלמי
בגשם
והזכיר
של
טל
אין
מחזירין
אותו
והתניא
אם
לא
שאל
בברכת
השנים
או
שלא
אמר
בבורות
גשמים
מחזירין
בההוא
דלא
הזכיר
כלל
לא
טל
ולא
מטר
ומשם
הר"ם
שחין
לומר
בימות
החמה
משיב
הרוח
דקא
אמר
רבי
חנינא
בימות
החמה
אמר
משיב
הרוח
אין
מחזירין
אותו
מכלל
דלכתחלה
אין
לאומרו
ומשום
הכי
אמר
הר"י
בשם
א"ו

לעולם
בין
בימות
החמה
בין
בימות
הגשמים
מוריד
הטל
דלעולם
לא
אחי
לידי
ספק
אמר
ספק
לא
אמר
והיכא
דלא
מזכיר
בגבורות
מזכיר
בשומע
תפלה
דכי
קאמר
בירושלמי
ומה
שאלה
שהיא
מדחק
אומר
בש"ת
הזכרה
שהיא
מרוח
לא
כ"ש
וכי
הכי
דשואלין
בש"ת
הוא
מזכיר
בש"ת
ואפלו
הזכיר
קדש
שומע
תפלה
אינו
אומר
עד
שגייע
לש"ת
והיכא
דלא
אמר
בשומע
תפלה
אי
גזכר
קדש
שעקר
רגליו
חזר
לש"ת
ואי
לא
חזר
לראש
בין
לא

אמר
מוריד
הגשם
ובין
לא
אמר
ותן
טל
ומטר
(ומחזירין)
וכן
הפסק
והני
מלי
ביוחיד
אבל
שליח
צבור
פסק
רבינו
יהודה
דאין
מחזירין
לפי
דאין
מחזירין
שליח
צבור
אלא
משום
ג'
דברים
מתמתית
המתים
ומבונה
ירושלים
ומבדרכת
ולמלשונים
משום
גזרלה
ככופר
שמעתי
מפי
רבי
שלמה
לא
דמי
מצלי
ומימקל
למאן
דלא
מצלי
ולא
מקל
פרוש
מקל
כמו
מקלל
כלומר
שאין
מחזירין
אם
לא
אמר
ותן
טל
ומטר:
הא
בחקרפי.
פי'
הא
דאמר
נגערים
הינו
בחקרפי
כלומר
בפרות
המתפרות
וכו'
אבל
באפלי
במאחרות
לא
מיעצרי:
רוחות
ארוחות
לא
קשיא
הא
ברוח
וכו'. וה"ה
דמצי
לשנויי
הא
בחקרפי
הא
באפלי
אלא
שפיר
קא
משני
לה
הא
ברוח

מצויה
וכו':
שניות
למטר.
שניות
במעלה
בדאמרי
אינשי
משנה
למלך:
הא
דאתא
ניחא.
פי'
בשיוקדות
בנחת
תשובה
כאן
ברזיא
כלומר
בתוך
ואן
אינה
טובה:
גליה
דלגילא.
פי'
זריחת
הגילה
סקורין
לנישו"ר
בלע"ו:
נשמא
דבני
קרחי.
פי'
כמו
דבר
קרחא
שמכאן
ומכאן
יורדין
הגשמים
והשמש
זורח
באמצע
זה
השמש
לא
מעלי:

ועוד
שלג
שבשמים
נמם
והולך
מפני
החם
ששולט
סם
כמים
הוא
אבל
בהרים
קרוי
שלג:
פחמשה
מטרי
לארעא
–
דהכי
משמע
קרא
כי
לשלג
יאמר
הוא
ארץ
בשיא
למר
לשלג
היה
ארץ
הרי
הוא
בגשם
מטר
וגשם
מטרות
והרי
יש
כאן
חמשה:
מטרא
ניחא
–
שיוכד
בנחת
יפה
לפרות
התבואה:

מאימתי פרק ראשון תענית

דלא
מיעצר.
וכי
מאחר
דלא
מיעצר.
אליהו
אשתבועי
למה
ליה?
הכי
קאמר
ליה:
אפילו
טל
ברכה
נמי
לא
אתי.
וליהדריה
לטל
דברכה?
משום
דלא
מינכרא
מילתא.
^(א)
אלא
רוחות
מנא
לן
דלא
מיעצרי?
אמר
רבי
יהושע
בן
לוי,
דאמר
קרא:
"כי
בארבע
רוחות
השמים
פרשתי
אתכם
נאם
הי".

מאי
קאמר
להו?
אילימא
הכי
קאמר
להו
הקדוש
ברוך
הוא
לישראל:
דבדרתינכו
בארבע
רוחי
דעלמא,
אי
הכי
–
"בארבע"
"בארבע"
מיבעי
ליה!
אלא
הכי
קאמר:
כשם
שאי
אפשר
לעולם
בלא
רוחות
–
כך
אי
אפשר
לעולם
בלא
ישראל.
"אמר
רבי
חנינא:
הלפה,
בימות
החמה:
אמר
"משיב
הרוח"
–
אין
מחזירין
אותו.
אמר
"מוריד
הגשם"
–
מחזירין
אותו.
בימות
הגשמים:
לא
אמר
"משיב
הרוח"
–
אין
מחזירין
אותו.
לא
אמר
"מוריד
הגשם"
–
מחזירין
אותו.
ולא
עוד,
אלא
אפילו
אמר
"מעביר
הרוח
ומפריך
הטל"
–
אין
מחזירין
אותו.
תנא:
בעבים
וברוחות
לא
חייבו
חכמים
להזכיר,
ואם
בא
להזכיר
–
מזכיר,
מאי
טעמא
–
משום
דלא
מיעצרי.
^(א)
ולא
מיעצרי?
והתני
רב
יוסף:
"ועצר
את
השמים"
–
מן
העבים
ומן
הרוחות.
אתה
אומר
מן
העבים
ומן
הרוחות,
או
אינו
אלא
מן
המטר?
כשהוא
אומר
"ולא
יהיה
מטר"
–
הרי
מטר
אמור,
הא
מה
אני
מקיים"
ועצר
את
השמים"
–
מן
העבים
ומן
הרוחות.
קשיא

רוחות
ארוחות,
קשיא
עבים
אעבים!
עבים
אעבים
לא
קשיא:
הא
–
בחקרפי,
הא
–
באפלי.
רוחות
ארוחות
לא
קשיא:
הא
–
ברוח
מצויה,
הא
–
ברוח
שאינה
מצויה.
רוח
שאינה
מצויה
חזיא
לבי
דרי!
אפשר
בנפוחתא.
תנא:
העבים
והרוחות
שניות
למטר.
היכי
דמי?
אמר
עולא,
ואיתימא
רב
יהודה:
דבותר
מיטרא.
למימרא
דמעליותא
היא?
והכתיב:
"יתן
ה' את
מטר
ארצה
אבק
ועפר",
ואמר
עולא
ואיתימא
רב
יהודה:
זיקא
דבותר
מטרא!
לא
קשיא:
הא
דאתא
ניחא,
הא
דאתא
רזיא.
ואי
בעית
אימא:
הא
דמעלה
אבק,
הא
דלא
מעלה
אבק.
ואמר
רב
יהודה:
זיקא
דבותר
מיטרא
–
כמיטרא.
עייבא
דבותר
מיטרא
–
כמיטרא.
שימשא
דבותר
מיטרא
–
בתרי
מטרי.
למעוטי

מאי?
למעוטי
גילייה
דליליא,
ושמשא
דביגי
קרחי.
אמר
רבא:
מעלי
תלגא
לטורי
כחמשה
מטרי
לארעא,
שנאמר:
"כי
לשלג
יאמר
הוא
ארץ
וגשם
מטר
וגשם
מטרות
עזו".
ואמר
רבא:
תלגא
–
לטורי,
מטרא
רזיא
–
לאילני,
מטרא
ניחא
–
לפירי,

עורפילא

האלה
טל
ומטר
פי
אם
לפי
דברי
הא
לא
נעצר:
אפלו
טל
דברכה
–
שנצמיח
שום
צמח:
ו
להדרה
לטל
דברכה
–
ולימא
וקתנה
טל
ומטר:
דלא
מנכרא
מלתא
–
דקא
טל
הנה
מעקרא
ולא
היה
אחאב
רקשע
מוזה
בחזירה
דטל
של
ברכה
דאי
הנה
אומר
וקתנה
טל
ומטר
היה
אחאב
מקנטרו
ואומר
לו
שלא
נעצר:
אלא
דמכנפנא
לכו
מד'
רוחי
עלמא
לא
גרסינן
דקא
פרשתי
אתכם
כתיב
בקרא
ואיכא
למימר
דגרם
ליה
והכי
משמע
קרא
כי
מד'
רוחות
השמים
פרשתי
אתכם
משם
אחצצכם
ואריכות
לשון
בעלמא
הוא
דלא
כתיב
קבון
בקרא:
כשם
שח"א
לעולם
בלא
רוחות
–
שלא
יתקום
מרוכ
הכל
וחימות:
בלא
ישראל
–
שאין
העולם
מתקום
אלא
בשביל
ישראל
והכי
אמר
קרא
כי
פד'
רוחות
השמים
פרשתי
אתכם
לרוחות
העולם
דכי
שיתקום
שנאמר
(יורמיהו
לג)
אם
לא
כריתי
יומם
ולילה
חקות
שמים
וקרן
לא
שמתי:

בימות
החמה
–
מיסן
עד

מאימתי פרק ראשון תענית

עֲרֵפִילָא – גַּשְׁמִים דְּקִים כֶּךָ שָׁמַן כְּדִלְקָמוֹ: אִפִּי לִפְרַעְזָא דְתוּמֵי קָלָא –

עורפִּילָא – שְׁתַּחֲתִיל לְבַצְצָן וְלַעֲלוֹת מִיַּד: מֵהֵינָא – שְׁתַּחֲתִיל לְבַצְצָן וְלַעֲלוֹת מִיַּד: עוֹרוּ פִּילֵי – פְּסוּתִם סְדָרִי הָאָרֶץ לִ"א

שְׁמַנְגָלַת וּמַצְמַחַת הַגְּרַעֲיִין הָעוֹמְדִין בְּסֻדָּקֵי הַקִּרְקַע: עוֹרָבָא מֵרַבְּנָן – בָּחוּר חֲרִיף כְּמוֹ בִּישֵׁי דְגֵרִירְבִין בְּמַסָּכַת בִּיצָה (דף ז.). תַּלְמִיד חָכֵם זָקֵן לֹא קָרִי עוֹרָבָא אֲלֵא הֵוֵא מֵרַבְּנָן קָרִי לֵה: כִּיּוֹן דְּנִבְטָט נָבָט – שְׁתַּחֲתִיל לְבַצְצָן וְלַעֲלוֹת עוֹלָה לַמַּעֲלָה כֶּךָ תַּלְמִיד חָכֵם כִּיּוֹן שִׁנְצָא שְׁמוֹ הוֹלֵךְ וְגַדֵּל לַמַּעֲלָה: אוֹרִיתָא מִרְתַּחָא לִיָּה – גֵּישׁ לֹו רַחֵב לָב מִתּוֹךְ תּוֹרָתוֹ וּמַשִּׁים לְלַבּוֹ יוֹתֵר מֵאֲחֵר בְּנֵי אֲדָם וּקמ"ל דְּחִיבִין לְדוּנוּ לְכַף זְכוּת: כֹּאֵשׁ – שְׁחַמְמָם כֹּל גּוֹפִי: בָּרוּל – קַדְדוּסִים וְקָשִׁים כְּבָרָל: בּוּנְיָה – תַּלְמִידֵי חֻכְמִים מְחִימֵי עוֹלָם

בְּבִנְיָהּ: שְׁלֵשָׁה שָׁלָלוּ כּו' – מִשּׁוּם דְּרַבִּי בְּרַכְיָה מֵרִי בִּגְשָׁמִים לָקָמוּ נָהָט לָהּ: וּבְנִית אֲנָשִׁי הָעִיר יֵצְאֹת וְהִיא הַנַּעֲרָה – מִשְׁמַע הַנַּעֲרָה הַיּוֹנָחָה תַּחֲלֶה מִן הָעִיר וְיֵאמֹר לָהּ הִסְקִנִי לָהּ הִיא מְנַחֵשׁ: אִפִּי חֲנֻרָת אִפִּי סוּמָא – לְפִי שְׂלֹא פִרַשׁ בְּשִׁאלְתּוֹ וְאִפְשָׁר שְׁתַּיִּהָה בַּעֲלַת מוֹם וְלֹא יָבִין בַּהּ אֲלִיעֶזֶר וְיִתְקַנְּהָ: (אֲלֵא) הַשִּׁיבוּהוּ כַּהֲנָן – חֲזוּר: וְהֵינּוּ דְאֵמֵר לָהּ גִּבִּיא כּו' – מְגַלֵּעַ [אֲלֵמָא דְלֹא הָיָה נִיחָא קָמִי שְׁמַיָא כְּדֹאמְרִין הַצְרִי אִין בְּגַלְעַד] פְּנָחִם הִיא עָם וְהִיא יִכּוֹל לְהַתִּיר גְּדָרוֹ

אֲלֵא שְׂלֹא רָצָה וַיַּתַּח לִילָךְ אֲרָלָו וְהוּא לֹא רָצָה לְבֹוא אֲרָל וַיַּתַּח בְּבִרְחָאִית רַבָּה: וּבְתִיב אֲשֶׁר לֹא צִיַּית – בִּירְמִיָּה בְּתִיב בְּרַכְשֵׁת בְּקַבּוּךְ וּבְנֹו אֶת בְּמוֹת (הַתַּפְּתָא אֲשֶׁר בְּגִיָא בֶן הֵנֶס) לְשַׁרְף אֶת (בְּנוֹתֵיהֶם וְאֶת) בְּנֵיהֶם בֹּאֵשׁ אֲשֶׁר לֹא [צִיַּיתָ וְלֹא] דְּבַרְתּוֹ וְלֹא עָלְתָה עַל לְפִי שְׂלֹא תֵאמְרוּ הֲלֹא צִנֵּה כְּמוֹ בֶן הַקֶּבֶ"ה

לְפַתַּח וּמַשֵּׁע וְאִבְרָהָם כִּי מַעוֹלָם לֹא צִיַּיתִי לְמַשֵּׁע לְשַׁרְף אֶת בְּנֵי בֹאֵשׁ דְּכַתִּיב וַיַּחַם אֶת בְּנֵי הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִמְלֹךְ תַּחֲתָיו וַיַּעֲלֶהוּ עָלָה עַל הַחֲמָה וְלִשְׁמִים נִתְּבָן כַּסְבּוֹר הִיא לְרִצּוֹת לַהֲקַב"ה וְהִיא דְּכַתִּיב עַל שְׁרָפּוֹ עַצְמוֹת מֶלֶךְ אֱלֹדִים לְשִׁיר מִלְתָּא

אֲחֵרֵינָא הוּא וְלֹא דְבַרְתּוֹ לְפַתַּח מַמְיָם יְמִימָה וְתַהִי חֹק בִּישְׁרָאֵל וּבִתְרַגּוּם מִזְכּוֹר פְּנָחִם לְגַבִּיא וַיִּפְתַּח לְגַבִּיא

אֲלֵמָא לֹא הִיא הַקַּב"ה רֹצֵה בְּבֵיתוֹ שְׁהָרִי מִזְכּוֹרָם לְגַבִּיא לְפִי שְׂלֹא הִלְכוּ זֶה אֲרָל זֶה לְבַטֵּל הַנֶּגֶד: ה"ג וְלֹא עָלְתָה עַל לְפִי זֶה וַיַּחַם בֶּן אִבְרָהָם – כְּלוּמַר שֶׁאֵ"פ שְׁצִיַּיתִי לֹו מַעוֹלָם לֹא עָלְתָה עַל לְפִי לְשַׁחַט בְּנֵי אֲלֵא לְנַסּוֹתוֹ מִפְּנֵי קַטְנוּרֹו הֵינּוּ שְׁטָן כְּדֹאמֵר בְּסִנְהֶדְרִין בְּהַנְּחָקִין (סִנְהֶדְרִין דף פט:.) וַיִּיהִי אַחֵר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אַחֵר דְּבָרָיו שֶׁל שְׁטָן וְכו' וְאִית דְּלֹא גִרְסִין הִיא וְלֹא עָלְתָה עַל לְפִי דְטַעֲמִי בְּקִרָא אֲחֵרֵינָא דְלֹא כַּתֵּב אֲלֵא אֲשֶׁר לֹא צִיַּיתִי וְלֹא דְבַרְתּוֹ (יִרְמְיָהוּ ז' ל"א פְּסוּק כב) וּבְכַרְשֵׁת בְּקַבּוּךְ בְּתִיב כֹּל הֵי שְׁלֵשָׁה אֲשֶׁר לֹא צִיַּיתִי וְלֹא דְבַרְתּוֹ עַל לְפִי. בְּתַנַּחוּמָא אֲשֶׁר לֹא צִיַּיתִי ז' בְּתוֹ שֶׁל וַיַּתַּח אֵ"פ שְׁצִיַּיתִי לֹו תוֹרָה וּמִצְוַת מַצְנֶה ז' לֹא צִיַּיתִי עָלָיו וְלֹא דְבַרְתּוֹ זֶה בְּנֵי שֶׁל מִישַׁע מֶלֶךְ מוֹאָב וְהֵלֵא מִישַׁע נְכָרִי הוּא וְלֹא חָלָין הוּא לִי לְדַבֵּר עִמּוֹ אֲפִילוּ דְבוּר בְּעֵלְמָא. וּבִאֲחֻדָּה קָא חֲשִׁיב כִּלְבָּ בְּבִדְהִיו אֲשֶׁר יָכֵה אֶת קָרִית סַכָּר וּלְכָדָה וְגו' וְרַבִּי יוֹנָתָן דְּלֹא חֲשִׁיב לִיָּה דְבַמְרָא פָּשִׁיט לִיָּה לְהֵאִי קָרָא בְּהִלְכוּת שִׁשְׁתַּכְחוּ בִּימֵי אֲבָלוֹ שֶׁל מֹשֶׁה כְּדֹאמְרִין בְּתַמְרוֹה (דף טו.) וְאִין לַחוּשׁ שִׁתְּשָׁרָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ עַל עֶבֶד וְעַל מַמְזַר כְּדֹאמְרִין בְּגִדְרִים (דף לח.) שְׁאִין שְׂכִינָה שׁוֹרָה כּו' מִפִּי רַבִּי. וְגִדְעוֹן שִׁשְׁאֵל לְמַנֵּשׁ טַל מַעַל הָאָרֶץ וּבִבְנֵיהּ לְבָדָה וְיָהִה אִין זֶה שְׂלֹא כַּהֲנָן וּמַה תַּקְלָה יֵשׁ אִם יִחְסֹר הָעוֹלָם טַל לִילָה אַחַת לְבַד מִפִּי רַבִּי: וְיִבּוּא בְּגָשָׁם לָנוּ – פְּעַמִּים אִינוּ מִתְּבַקֵּשׁ שֶׁהוּא סוּמָן קוֹלְלָה בְּקוֹן: דְּבַר הַמִּתְבַּקֵּשׁ לַעוֹלָם – טַל אֲפִילוּ בִּימוֹת הַחֲמָה: פְּעַמִּים נִרְאָה – כִּשֶּׁהוּא עָרִם נִרְאָה זְרוּעוֹ וּכְנָנָד לְבֹו וְאִינוּ נִרְאָה כִּשֶּׁהוּא לְבוּשׁ וְהַכֹּף נִרְאִית כֹּל שְׁעֵה שְׁהִיד נִרְאִית לְעֵינַים וו"ל עַל כִּפּוּס עַל הַשְׁמִים צוּרָת אֲדָם שֶׁהוּא בְּכֶסֶף וְכֵן נִשָּׂא לְבָבָנוּ אֵל כִּפּוּס (אִיכָּה ג':מ"א) מִפִּי רַבִּי: ה"ג סְבָרוּה שְׁאֵלָה וְהַפְּרָה קִזְא מִלְתָּא

הִיא – כְּלוּמַר הֵא דְקַתְנִי אִין שׁוֹאֲלִין אֶת הַגַּשְׁמִים הֵינּוּ אִין מַזְכִּירִין אֶת הַגַּשְׁמִים: וּמֵאן תֵּנָא – דְאֵמֵר סְמוּךְ לִימוֹת הַגַּשְׁמִים מִזְכּוֹרִין אֲבָל לֹא קִזְסָ לְכֹן: רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הִיא – דְאֵמֵר מַשְׁעַת הַנַּחַת לִילָב הוּא מִזְכּוֹר דִּהֵינּוּ יוֹם שְׁמִינִי וְהוּ סְמוּךְ לַגַּשְׁמִים דְּמֵן הָסָד וְאִילָךְ הוּא זְמַן גַּשְׁמִים:

עוֹרְפִּילָא – אֲפִילוּ לְפִרְצִידָא דְתוּמֵי קָלָא מִהֵנָּא לִיָּה. מֵאִי עוֹרְפִּילָא – עוֹרוּ פִּילֵי. וְאָמַר רַבָּא: הִיא צוֹרְבָא מֵרַבְּנָן דְּמִי לְפִרְצִידָא דְתוּמֵי קָלָא, דְּכִיּוֹן דְּנָבָט – נָבָט. וְאָמַר רַבָּא: הִיא צוֹרְבָא מֵרַבְּנָן דְּרַתַּח – אוֹרִיַּיתָא הוּא דְקָא מִרְתַּחָא לִיָּה, שְׁנַאָמַר: "הֲלוֹא כֹה דְּבָרִי כֹאֵשׁ גָּאֵם הִי", וְאָמַר רַב אֲשִׁי: כֹּל תַּלְמִיד חָכֵם שְׂאִינוּ קָשָׁה כְּפַרְזֵל – אִינוּ תַּלְמִיד חָכֵם, שְׁנַאָמַר: "וּכְפָטִישׁ יַפְצִץ סִלְעִי".^(א) אָמַר לִיָּה רַבִּי אָבָא לְרַב אֲשִׁי: אַתּוֹן, מְהֵתָם מִתְּנִיתוֹ לָהּ. אָנוּ, מְהֵכָא מִתְּנִינוּ לָהּ, דְּכַתִּיב: "אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבַנְיָה בְרוּזִל", אֵל תִּקְרִי "אֲבַנְיָה", אֲלֵא בּוּנְיָה. אָמַר רַבִּינָא: אֲפִילוּ הָכִי, מִיבְעִי לִיָּה לְאִינִישׁ לְמִילָף נַפְשִׁיָּה בְּנִיחוּתָא, שְׁנַאָמַר: "וְהָסֵר כַּעַס מִלְּפָנָהּ וּגו'".^(ב) אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: שְׁלִשָּׁה שְׂאֵלוּ שְׂלֹא כַּהוֹגֵן, לְשִׁנַּיִם הַשִּׁיבוּהוּ כַּהוֹגֵן, לְאֲחָד הַשִּׁיבוּהוּ שְׂלֹא כַּהוֹגֵן.

וְאֵלוּ הֵן: אֲלִיעֶזֶר עֶבֶד אֲבָרָהָם, וְשֹׁאוֹל בֶּן קִישׁ, וַיִּפְתַּח הַגִּלְעָדִי. אֲלִיעֶזֶר עֶבֶד אֲבָרָהָם – דְּכַתִּיב: "וְהָיָה הַנַּעֲרָה אֲשֶׁר אָמַר אֱלִיָּה הִטִּי גָא כְּדָה וּגו'", יְכוֹל אֲפִילוּ חִיגָרַת, אֲפִילוּ סוּמָא. הַשִּׁיבוּ כַּהוֹגֵן, וְנִזְדַּמְנָה לֹו רַבָּהָ. שְׂאוֹל בֶּן קִישׁ – דְּכַתִּיב: "וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר יָכְנוּ יַעֲשֹׂנּוּ הַמֶּלֶךְ עֹשֶׁר גְּדוֹל וְאֵת בֵּיתוֹ יִתֵּן לוֹ", יְכוֹל אֲפִילוּ עֶבֶד, אֲפִילוּ מַמְזַר. הַשִּׁיבוּ כַּהוֹגֵן, וְנִזְדַּמְן לֹו דוּד. יַפְתַּח הַגִּלְעָדִי – דְּכַתִּיב: "וְהָיָה הַיּוֹצֵא אֲשֶׁר יֵצֵא מִדִּלְתִּי בֵיתִי וּגו'", יְכוֹל אֲפִילוּ דְבַר טְמֵא. הַשִּׁיבוּ שְׂלֹא כַּהוֹגֵן, נִזְדַּמְנָה לֹו בֵּיתוֹ. וְהֵינּוּ דְקֹאמַר לָהּ נָבִיא לְיִשְׂרָאֵל: "הַצְרִי אִין בְּגִלְעָד אִם רַפָּא אִין שָׁם". וּכְתִיב: "אֲשֶׁר לֹא צִיַּיתִי וְלֹא דְבַרְתִּי וְלֹא עָלְתָה עַל לְבָבִי", "אֲשֶׁר לֹא צִיַּיתִי" – זֶה בְּנֹו שֶׁל מִישַׁע מֶלֶךְ מוֹאָב, שְׁנַאָמַר: "וַיַּחַם אֶת בְּנֹו הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִמְלֹךְ תַּחֲתָיו וַיַּעֲלֶהוּ עֲלָהּ"; "וְלֹא דְבַרְתִּי" – זֶה יַפְתָּח; "וְלֹא עָלְתָה עַל לְבָבִי" – זֶה יִצְחָק בֶּן אֲבָרָהָם. אָמַר רַבִּי בְּרַכְיָה: אַף כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל שְׂאֵלָה שְׂלֹא כַּהוֹגֵן, וְהַקְדוּשׁ כְּרוּךְ הוּא הַשִּׁיבָה כַּהוֹגֵן, שְׁנַאָמַר: "וַיִּדְעָה נִרְדְּפָה לְדַעַת אֶת ה' כְּשַׁחַר נָכוֹן מִצָּאוּ וַיְבּוּא כְּגֶשֶׁם לָנוּ", אָמַר לָהּ הַקְדוּשׁ כְּרוּךְ הוּא: בְּתִי, אֶת שׁוֹאֲלַת דְבַר שְׁפַעְמִים מִתְּבַקֵּשׁ וּפַעְמִים אִינוּ מִתְּבַקֵּשׁ, אָבָל אֲנִי אֲהִיָּה לָךְ דְּבַר הַמִּתְבַּקֵּשׁ לְעוֹלָם, שְׁנַאָמַר: "אֲהִיָּה כַטֵּל לְיִשְׂרָאֵל". וְעוֹד שְׂאֵלָה שְׂלֹא כַּהוֹגֵן, אֲמָרָה לְפָנָיו: רַבּוּנֹו שֶׁל עוֹלָם! "שִׁימְנִי כַחוּתָם עַל לְבָבָךְ כַּחוּתָם עַל זְרוּעָךְ", אָמַר לָהּ הַקְדוּשׁ כְּרוּךְ הוּא: בְּתִי, אֶת שׁוֹאֲלַת דְבַר שְׁפַעְמִים נִרְאָה וּפַעְמִים אִינוּ נִרְאָה, אָבָל אֲנִי אַעֲשֶׂה לָךְ דְּבַר שְׁנִרְאָה לְעוֹלָם, שְׁנַאָמַר: "הֵן עַל כַּפִּים חִקְתִּיךְ". אִין שׁוֹאֲלִין אֶת הַגַּשְׁמִים כּו'. סְבָרוּה: שְׂאֵלָה וְהַזְכָּרָה חֲדָא מִיִּלְתָּא הִיא, מֵאן תֵּנָא? אָמַר רַבָּא: רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הִיא, דְאָמַר מִשְׁעַת הַנְּחָתוֹ. אָמַר לִיָּה אֲבָיִי: אֲפִילוּ תִימָא רַבִּי אֲלִיעֶזֶר – שְׂאֵלָה לַחוּד, וְהַזְכָּרָה לַחוּד. וְאִיכָא דְאָמַרִי: לִימָא רַבִּי

ז' עֲרֵפִילָא הֵינּוּ גָשָׁם דֵּק אֲפִילוּ לְפִרְצִידָא דְתוּמֵי קָלָא מִהֵנָּא פִּי פִרְצִידָא ז' גִּרְעִין שֶׁהוּא מִתַּחַת הָאָבָן הֵינּוּ כְּמוֹ חֲטָה שְׁתַּחֲתִת הַקִּרְקַע: מֵאִי עוֹרְפִּילָא עוֹרוּ פִּילֵי פִי מְעוֹרְקֵן וּמַצְמִיחֵן פִּילֵי פִי' אוֹתָן הָעוֹמְדִים בְּסֻדָּקֵי הָאָרֶן:

שְׁלִשָּׁה שְׂאֵלוּ שְׂלֹא כַּהוֹגֵן אֲלִיעֶזֶר שְׁאוֹל וַיִּפְתַּח וּא"ת אֲמַאי לֹא חֲשִׁיב כִּלְבָּ בֶן וַפְנֵה שְׁאֵמֵר אֲשֶׁר יָכֵה אֶת קָרִית סַכָּר וּלְכָדָה וְנִתְּנִי לוֹ אֶת עַבְסָה בְּתִי לְאִשָּׁה אֲמַאי לֹא פְרִיךְ כְּמוֹ הָכֹא יְכוֹל מַמְזַר אוֹ עֶבֶד וו"ל דְּהָא דְקֹאמַר כִּלְבָּ שִׁיתָן לוֹ הַקַּב"ה כֹּל מִי שְׂיִכּוֹל לַחוּר אוֹתָן הִלְכוּת שִׁשְׁכְּחוּ בִּימֵי אֲבָלוֹ שֶׁל מֹשֶׁה אָתָן לוֹ עַבְסָה בְּתִי וו"מ דְלַכְךָ נִקְרָאת עַבְסָה שְׁכַל הַרוּאָה אוֹתָהּ כּוּעַם עַל אֲשֵׁתוֹ וְהוּ נִדְאִי מִשּׁוּם צְנִיעוּת וַיַּתִּירָא דְקָא חֲזוּ בַּהּ וְהִיא סוּמָן דְזְכוּתָהּ וְחִכּוּת דִּידָהּ מִסְתַּעֵב דְלֹא מַחְזֻנִין לָהּ אֲלֵא כִפִּי מַעֲשִׂיהָ כְּדֹאיתָא בְּסוּטָה (דף ב.).

דְאִין מַחְזֻנִין וְכו': **יְכוֹל אִפִּי חֲגֵרַת אוּ** סוּמָא תַמָּה אֲמַאי לֹא נָהָט הָכֹא גְבִי אֲלִיעֶזֶר עֶבֶד אֲבָרָהָם כְּמוֹ דְקֹאמַר גְבִי שְׁאוֹל בְּסוּמָן יְכוֹל אִפִּי מַמְזַרְת אוֹ שְׁפָחָה וְכו' וְאָמַר רַש"י מִשּׁוּם דְּגְבִי אֲלִיעֶזֶר לֹא שָׂךְ עֲזִין מַמְזַרְת דְּהָא לֹא נִתְּנָה תּוֹרָה אִי נָמִי גְבִי אִשָּׁה לֹא דִיֵּק עֲלֵמָא אֲלֵא לִיּוּפִי וּא"ת הִכִּי קֹאמַר דְשֹׁאֵל אֲלִיעֶזֶר שְׂלֹא כַּהֲנָן וְהֵא לֹא אָמַר אֲלֵא אֲשֶׁר אָמַר אֱלִיָּה הִטִּי גָא כְּדָךְ וְאִם יִרְאָה שְׁתַּהָא חֲנֻרָת אוֹ סוּמָא לֹא יֵאמֹר לָהּ וו"ל דִּה"פ יְכוֹל אֲפִילוּ חֲנֻרָת וְאֲפִילוּ סוּמָא יְכוֹל אִפִּי חֲנֻרָת שְׁיָהִיהָ לָהּ אֲפִילוּ רָגֵל שֶׁל עַן וְהוּא לֹא יֵהֵא רוּאָה אוֹ סוּמָא כְּנָן שִׁשׁ לָהּ

עֵינַים יָפִים וְאִנָּה רוּאָה כִּלְלִי: **וְהֵינּוּ** דְקֹאמַר לָהּ גִּבִּיא לְיִשְׂרָאֵל הַצְרִי אִין בְּגִלְעָד אִם רַפָּא אִין שָׁם כְּלוּמַר לְהַתִּיר גְּדָרוֹ לְפַתַּח וְהֵא הֵוֵה פְנָחִם וְאֲמַאי לֹא הִלֵּךְ וַיַּתַּח אֲרָלָו לְהַתִּיר גְּדָרוֹ אֲלֵא מִתּוֹךְ גַּסוּת רִחוּחַ אָמַר לֹא אִלָּךְ אֲרָלָו שְׁאִנִי שׁוֹפֵט וְנָגִיד אֲלֵא וְבֹא אֲרָלִי וּפְנָחִם אָמַר לִיתִי גִבִּיאִי דְאֲנֵא גִבִּיא וְעַל יָדִי תַהֵא פְטוּרָה שְׁהִיַּיתִי שׁוֹרָה וּמַתִּיר הַנֶּגֶד וּפוּטֵר אוֹתָהּ וּלְבַסְפוֹ נַעֲנֵשׁוּ שְׁנֵיהֶם וַיַּתַּח שִׁנְשֵׁנִשׁ שְׁכַפְלוּ אֲבָרֵיו קִזְסָ מִיתָה כְּדְכַתִּיב וַיַּקְבֵּר בְּעָרִי גִלְעָד וּפְנָחִם נַעֲנֵשׁ דְּכַתִּיב לְפָנַיִם הִיא ה' עִמּוֹ:

פ' עָלְתָה עַל לְפִי זֶה וַיַּחַם בֶּן אִבְרָהָם – כְּלוּמַר שֶׁאֵ"פ שְׁצִיַּיתִי לֹו מַעוֹלָם לֹא עָלְתָה עַל לְפִי לְשַׁחַט בְּנֵי אֲלֵא לְנַסּוֹתוֹ מִפְּנֵי קַטְנוּרֹו הֵינּוּ שְׁטָן כְּדֹאמֵר בְּסִנְהֶדְרִין בְּהַנְּחָקִין (סִנְהֶדְרִין דף פט:.) וַיִּיהִי אַחֵר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אַחֵר דְּבָרָיו שֶׁל שְׁטָן וְכו' וְאִית דְּלֹא גִרְסִין הִיא וְלֹא עָלְתָה עַל לְפִי דְטַעֲמִי בְּקִרָא אֲחֵרֵינָא דְלֹא כַּתֵּב אֲלֵא אֲשֶׁר לֹא צִיַּיתִי וְלֹא דְבַרְתּוֹ (יִרְמְיָהוּ ז' ל"א פְּסוּק כב) וּבְכַרְשֵׁת בְּקַבּוּךְ בְּתִיב כֹּל הֵי שְׁלֵשָׁה אֲשֶׁר לֹא צִיַּיתִי וְלֹא דְבַרְתּוֹ עַל לְפִי. בְּתַנַּחוּמָא אֲשֶׁר לֹא צִיַּיתִי ז' בְּתוֹ שֶׁל וַיַּתַּח אֵ"פ שְׁצִיַּיתִי לֹו תוֹרָה וּמִצְוַת מַצְנֶה ז' לֹא צִיַּיתִי עָלָיו וְלֹא דְבַרְתּוֹ זֶה בְּנֵי שֶׁל מִישַׁע מֶלֶךְ מוֹאָב וְהֵלֵא מִישַׁע נְכָרִי הוּא וְלֹא חָלָין הוּא לִי לְדַבֵּר עִמּוֹ אֲפִילוּ דְבוּר בְּעֵלְמָא. וּבִאֲחֻדָּה קָא חֲשִׁיב כִּלְבָּ בְּבִדְהִיו אֲשֶׁר יָכֵה אֶת קָרִית סַכָּר וּלְכָדָה וְגו' וְרַבִּי יוֹנָתָן דְּלֹא חֲשִׁיב לִיָּה דְבַמְרָא פָּשִׁיט לִיָּה לְהֵאִי קָרָא בְּהִלְכוּת שִׁשְׁתַּכְחוּ בִּימֵי אֲבָלוֹ שֶׁל מֹשֶׁה כְּדֹאמְרִין בְּתַמְרוֹה (דף טו.) וְאִין לַחוּשׁ שִׁתְּשָׁרָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ עַל עֶבֶד וְעַל מַמְזַר כְּדֹאמְרִין בְּגִדְרִים (דף לח.) שְׁאִין שְׂכִינָה שׁוֹרָה כּו' מִפִּי רַבִּי. וְגִדְעוֹן שִׁשְׁאֵל לְמַנֵּשׁ טַל מַעַל הָאָרֶץ וּבִבְנֵיהּ לְבָדָה וְיָהִה אִין זֶה שְׂלֹא כַּהֲנָן וּמַה תַּקְלָה

מסורת הש"ס
א תוספתא תענית
תורה אור השלם

ובני ציון גילו ושמחו ביהנה אלהיכם כי־נתן לכם את־המורה וגו' [יואל ב, כג]

וְתָר הַגָּזָם אֶכֶּל הָאֲרָבָה וְתָר הָאֲרָבָה אֶכֶּל הַזֶּלַק וְתָר וְגו' [יואל א, ד]

הַיָּרְעִים בְּדַמְעָה בְּרָנָה יִצְרֹו [תהילים קכו, ה]

הַלֹּד יִדָּו וּבִכָּה נִשָּׂא מִשְׁדֵּ־הַנְּרָע בַּא־נִבְאָה בְּרָנָה נִשָּׂא אֱלֻמִּיתֹו [תהילים קכו, ו]

וְאֵלִישֶׁע דָּבַר אֶל־הַאִשָּׁה אֲשֶׁר־הָחִיָּה אֶת־בְּנָהּ לֵאמֹר קוּמִי וּלְכִי (אחיו) וגו' [מלכים ב ח, א]

וַיָּגֵד עַל־יָמָיו וְרָעַב וַיֹּאכֵל עַל־שִׁמְאוּרוֹ וְלֹא שָׁבְעוּ אוֹיֵשׁ בְּשַׁר־זֵרְעוֹ וגו' [ישעיהו טו, יט]

לֹא אֲעֻשֶׂה חֲרוֹן אַפִּי לֹא אֲשׁוּב לְשַׁחַת אֲפָרַיִם כִּי וגו' [הושע יא, ט]

וַיִּרְשָׁלָם הַבְּנוּיָה כְּעִיר שְׁחָבְרָה־לָּהּ יִחְזִיו [תהילים קכב, ג]

וּבִאֲחַת יִצְבָּרוּ וַיִּכְסְלוּ מוֹסֵר תְּבָלִים עַץ הוּא [ירמיהו י, ח]

הַבַּל הָמָּה מַעֲשֵׂה תַעֲתָעִים בַּעַת פִּקְדָתָם אִבְדּוּ [ירמיהו י, טו]

כִּי־שָׁתִים רָעוֹת עָשָׂה עַמִּי אֲתִי עֲזָבוּ מִקּוֹר מַיִם תַּיִים וגו' [ירמיהו ב, יג]

רָבָא אָמַר כּוֹן שְׁהַתְחִיל – בְּשִׁמְיִי סָפַק שְׂבִיעִי שׁוּב אֵינוֹ פּוֹסֵק: הֲדַר בַּהּ – מִמָּאִי רָבָא אָמַר כּוֹן שְׁהַתְחִיל שׁוּב אֵינוֹ פּוֹסֵק. כְּלוּמַר כּוֹן שְׁהַתְחִיל כּוֹיִם רֵאשֻׁן שֶׁל אֲמַר פּוֹסֵק: מוֹנֶה כ"א יוֹם – מֵרֵאשֵׁי הַשָּׁנָה עַד שְׁמִינִי סָפַק שְׂבִיעִי שֶׁל חַג כְּדָרָךְ שְׁמוֹנֶה עֶרְ"ה עַד יוֹה"כ י' יָמִים שְׁמַתְחִיל לַמְּנוּת מִיּוֹם רֵאשֻׁן שֶׁל ר"ה וּמִזְכִּיר מִכָּאן וְלֵילָךְ וְהֵו שְׁמַזְכִּיר בְּשִׁמְיִי סָפַק שְׂבִיעִי שֶׁהָא כ"ב שׁוּב אֵינוֹ פּוֹסֵק וְהָא דְּמַתְחִילִין אֵנוּ לַמְּנוּת מִיּוֹם א' דְּהָא דְּאֵנוּ עוֹשִׂין ב' יָמִים לֹאֻ מִשׁוּם סָפַק דְּשִׁמְא עֲבָרוּ לֶאֱלוּל דְּהָא אָנּוּ בְּקִיאיִין בְּקִבְעֹא זִיקְחָא אֱלָא מִשׁוּם דְּמַנְהַג אֲבוּתֵינוּ בְּזִינוּיָא ל"א מוֹנֶה כ"א יוֹם כְּדָרָךְ שְׁמוֹנֶה כּוֹי כְּלוּמַר אִם עֲבָרוּ אֱלוּל לֹא יִחַשְׁבּ מִיּוֹם רֵאשֻׁן שֶׁל ר"ה כ"א יוֹם שְׁאִם כֵּן לֹא יִמְצְאוּ כִּידּוּי אֱלָא כ' וְכֻלִּים כּוֹיִם טוֹב שְׂבִיעִי יוֹם נְטוּלַת עֲרֵבָה אֱלָא מִיּוֹם שְׁמַתְחִילִין לַמְּנוּת עֲשֶׂרָה יָמִים לַעֲשׂוֹת בַּעֲשִׂירֵי יוֹה"כ יִתְחִיל לַמְּנוּת בְּאֵלוּ שְׂבָבָךְ לֹא יִטַּעֲה שְׁוֹם הַכּפּוּרִים יוֹם אֶחָד לְבַד וְזָדַע מַהִיבֵן הַתְּחִילוּ לַמְּנוּת לוֹ וּבִיּוֹם שְׂבָלִין כ"א דְּהֵינּוּ כּוֹיִם טוֹב אַחֲרוֹן מַתְחִיל לְהַזְכִּיר וְכוֹן שְׁהַתְחִיל שׁוּב אֵינוֹ פּוֹסֵק: א"ל רַב נַחֲמָן לְרַב יִצְחָק יוֹרְה בְּנִיסָן הוּא – דְּכַתִּיב וַיִּירָד לָכֶם גֶּשֶׁם מוֹרָה וּמִלְּקוֹשׁ בְּרָאשׁוֹי". גַּמְי' אָמַר לִיָּה רַב נַחֲמָן לְרַבִּי יִצְחָק: יוֹרָה בְּנִיסָן? יוֹרָה בְּמִרְחָשׁוֹן הוּא! דְּתַנּוּ: יוֹרָה בְּמִרְחָשׁוֹן וּמִלְּקוֹשׁ בְּנִיסָן! אָמַר לִיָּה, הֲכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בִּימֵי יוֹאֵל בֶּן פְּתוּאֵל נִתְמַקְּיִים מִקְרָא זֶה דְּכַתִּיב בִּיהּ "וַיִּתֵּר הַגָּזָם אֶכֶּל הָאֲרָבָה וְגוֹי". אוֹתָהּ שָׁנָה יָצָא אֲדָר וְלֹא יֵרְדוּ גֶשְׁמִים, יִירְדָּה לָהֶם רְבִיעִיָּה רֵאשׁוֹנָה בְּאַחַד בְּנִיסָן. אָמַר לָהֶם נָבִיא לְיִשְׂרָאֵל: צֹאוּ וְזַרְעוּ! אָמְרוּ לוֹ: מִי שְׂיֵשׁ לוֹ קֶב חֲטִים אוֹ קִבִּים שְׁעוּרִין – יֵאכְלֵנוּ וַיִּחְיָה, אוֹ יִזְרַענוּ וַיָּמוּת? אָמַר לָהֶם: אֵף עַל פִּי כֵּן צֹאוּ וְזַרְעוּ. נַעֲשֶׂה לָהֶם גַּס, וְנִתְגַּלָּה לָהֶם מַה שְׁכַּפְתָּלִין וּמַה שְּׁבַחֲוִרִי נְמַלִּים. יָצְאוּ וְזַרְעוּ שְׁנֵי וּשְׁלִישִׁי וּרְבִיעִי, וַיִּרְדָּה לָהֶם רְבִיעִיָּה שְׁנִיָּה בַּחֲמֵשָׁה בְּנִיסָן. הִקְרִיבוּ עוֹמֵר בַּשִּׁשָּׁה עֶשֶׂר בְּנִיסָן, נִמְצְאָת תְּבוּאָה הַגְּדִילָה בַּשִּׁשָּׁה חֲדָשִׁים, גְּדִילָה בְּאַחַד עֶשֶׂר יוֹם. נִמְצָא עוֹמֵר הַקָּרֵב מִתְּבוּאָה שֶׁל שִׁשָּׁה חֲדָשִׁים, קָרֵב מִתְּבוּאָה שֶׁל אַחַד עֶשֶׂר יוֹם. וְעַל אוֹתוֹ הַדּוֹר הוּא אוֹמַר: "הַזֹּרְעִים בְּדַמְעָה בְּרָנָה יִקְצְרוּ. הַלּוֹךְ יִלָּךְ וּבִכָּה נִשָּׂא מִשָּׁה הַזֶּרַע וְגוֹי". מֵאִי "הַלּוֹךְ יִלָּךְ וּבִכָּה נִשָּׂא מִשָּׁה וְגוֹי"? אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: שׁוֹר, בַּשָּׂהוּא חוֹרֵשׁ – הוֹלָךְ וּבּוֹכָה, וּבַחֲזִירָתוֹ – אוֹכֵל חֲזִיו מִן הַתֶּלֶם. וְזֵהוּ: "בֹּא יָבֹא בְּרָנָה". מֵאִי "נִשָּׂא אֱלַמִּיתִיו"? אָמַר רַב חֲסֵדָא, וְאָמְרִי לָהּ בְּמַתְנִיתָא תַּנָּא: קָנָה זֶרֶת, שִׁיבּוֹלַת זֶרְתִּים. אָמַר לִיָּה רַב נַחֲמָן לְרַבִּי יִצְחָק, מֵאִי דְּכַתִּיב: "כִּי קָרָא ה' לָרָעַב וְגַם בֹּא אֶל הָאֶרֶץ שָׁבַע שָׁנִים", בְּהַנָּה שָׁבַע שָׁנִים מֵאִי אָכּוּל? אָמַר לִיָּה, הֲכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שָׁנָה רֵאשׁוֹנָה אָכְלוּ מַה שְּׁכַבְתִּים, שְׁנִיָּה אָכְלוּ מַה שְּׁבַשְׁדוֹת, שְׁלִישִׁית בָּשָׂר בְּהֵמָה טְהוֹרָה, רְבִיעִית בָּשָׂר בְּהֵמָה טְמֵאָה, חֲמִישִׁית בָּשָׂר שְׁקָצִים וּרְמָשִׁים, שִׁשִּׁית בָּשָׂר בְּנִיָּהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם, שְׁבִיעִית בָּשָׂר וְזוֹעוֹתֵיהֶם, לְקַיִים מַה שְּׁנֶאֱמַר: "אִישׁ בָּשָׂר זֶרַעוּ יֵאכְלוּ". וְאָמַר לִיָּה רַב נַחֲמָן לְרַבִּי יִצְחָק, מֵאִי דְּכַתִּיב: "בְּקִרְבָּךְ קְדוֹשׁ וְלֹא אָבּוּא בְּעִיר", מִשׁוּם דְּבִקְרָבָךְ קְדוֹשׁ לֹא אָבּוּא בְּעִיר? אָמַר לִיָּה: הֲכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: לֹא אָבּוּא בִּירוּשָׁלַיִם שֶׁל מַעֲלָה עַד שְׁאָבּוּא לִירוּשָׁלַיִם שֶׁל מִטָּה! וּמִי אֵיכָא יְרוּשָׁלַיִם לְמַעְלָה? אֵין, דְּכַתִּיב: "יְרוּשָׁלַיִם הַבְּנוּיָה כְּעִיר שְׁחָבְרָה לָהּ יַחֲדוּ". וְאָמַר לִיָּה רַבִּי נַחֲמָן לְרַבִּי יִצְחָק, מֵאִי דְּכַתִּיב: "וּבִאֲחַת יִכְבְּסוּ מוֹסֵר הַבָּלִים עַץ הוּא"? אָמַר לִיָּה, הֲכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אַחַת הִיא שְׁמַבְעָרַת רָשָׁעִים בְּגִי'הֶם, מֵאִי הִיא – עֲבוּדָה זָרָה. כְּתִיב הָכָא: "מוֹסֵר הַבָּלִים עַץ הוּא", וּכְתִיב הֵתָם: "הַבָּל הֵמָּה מַעֲשֵׂה תַעֲתָעִים". וְאָמַר לִיָּה רַב נַחֲמָן לְרַבִּי יִצְחָק, מֵאִי דְּכַתִּיב: "כִּי שָׁתִים רָעוֹת עָשָׂה עַמִּי", תַּרְתִּין הוּא דִּהּוּו? עֲשָׂרִין וְאַרְבַּע שְׂבִיקָא לָהּ? אָמַר לִיָּה, הֲכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אַחַת שְׁהִיא שְׂקוּלָה

מאימתי פרק ראשון תענית

רָבָא אָמַר כּוֹן שְׁהַתְחִיל שׁוּב אֵינוֹ פּוֹסֵק. כְּלוּמַר כּוֹן שְׁהַתְחִיל כּוֹיִם רֵאשֻׁן שֶׁל אַחֲרוֹנִים שׁוּב אֵינוֹ פּוֹסֵק וְכוּן הַפֶּסֶק: יוֹרָה בְּמִרְחָשׁוֹן הוּא. פִּי' אֶקְרָא דְּכַתִּיב וַיִּירָד לָכֶם גֶּשֶׁם מוֹרָה וּמִלְּקוֹשׁ בְּרָאשֻׁן פְּרִין דְּמַתְנִי' אֶפְשָׁר לַתַּרְן דְּאִמְלָקוֹשׁ קֶסְמִין אֶבֶּל כְּיוֹרָה מוֹדָה דְּכַמְרְחָשָׁן: וּבַחֲזִירָתוֹ אוֹכֵל חֲזִיו מִן הַתֶּלֶם וְכוּ' וְקִשְׁיָא הֲא דְּקָאֵמַר לְעִיל וּנְמַצָּא הַגְּדִלָה בַּשִּׁשָּׁה חֲדָשִׁים גְּדִלָה בְּאַחַד עֶשֶׂר יוֹם הֵנָּה לִיָּה לְמִימַר גְּדִלָה בְּתַלְסָר וּבִי"ד יוֹמֵי שְׁהָרִי מִיַּד מַתְחַלַּת לְגַדֵּל נֶשְׁמָא י"ל דְּלָכֵל הַמֵּאֲחַרַת שְׁזוֹרָעָה בַּשְּׁלִישִׁית קָאֵמַר נִמְצָא גְדִלָה בִּי"א יוֹם וצ"ע: לֹא אָבּוּא בְּעִיר. פְּרוּשׁ בְּעִיר ר"ל בְּעִיר מְמָשׁ וּבִי"מ פֶּשְׁטָה דְּקִקְרָא בְּעִיר בַּשְּׁנָאָה כְּלוּמַר לֹא אָבּוּא בַּשְּׁנָאָה וְעִיר הֵי ל' שְׁנָאָה כְּמוֹ וּמִלְּאוּ כְּנִי תַבֵּל עֲרִים (ישעיהו יד):

ה.

 עין משפט נר מצוה
--

א טור או"ח סי' קיד:

ב מו"י פב' מהל' תפילה וברכת כהנים הל' טו, שי"ע או"ח סי' קיד סעי' א:

 רבינו גרשום
--

כיון שהתחיל לשאול במוסף מיום ראשון שוב אינו פוסק אלא שאל במנחה בשחרית ובערבית ומוסף וכו' ואף רב הדד ביה ואמר כיון שהתחיל שוב אינו פוסק. מונה כ"א בתשרי דהיינו ראשון של אחרון וייתחיל לשאל ושוב אינו פוסק:

כדרך שמנה מר"ה ועד יוה"כ. ויורה ומלקוש בראשון האי ראשון היינו ניסן. בימי יואל נתקיים מקרא זה ויורה בראשון ולעולם ויורה במרחשון הוּא:

שני ושלשי ורביעי בניסן נמצא תבואה שרגילה להצטלל בי חמשים גזילה בי"א יום מרביעי דניסן עד יום י"ו בו שמקריבין בו העומר:

כשהסור הלך לזרוע טובה שרעב. מהו אלומוחיו דמשמע תרי דקנה זרת ושיבולת שתי זרתות:

אמר הקב"ה לא אכנס בירושלים של מעלה דהכי משמע עד שבקרבך קדוש סיבנה ירושלים למטה לא אכנס לירושלים של מעלה:

יחזיו משמע תרי ירושלים. ומנגן דהאי אחת משמע ע"ז כותב הבא מוסר הבלים ען הוּא. עשרים וארבעה שביקא ליה כלומר ויהלא עבדו על עשרים וארבעה ספרים ע"א עשרים ושש עבדות כתיבי באתה פרשה השפעת השפעת:

זרע מיד מתחלת לגדל: מאי בֹא יבוא בְרָנָה נִשָּׂא אֱלַמִּיתֹו – אִם מִפְּנֵי הַתְּבוּאָה שֶׁנֶּשֶׁ לָהֶם לֹאכֵל דְּרִי בְּבַר אָמַר בְּרָנָה וּקְצֹרוּ: שְׂבֹלַת זָרְתִים – זֵהוּ גַם גְּדוּל מַה שְׁאִין כּוֹן דְּרָךְ כֹּל תְּבוּאָה שֶׁהִקְנָה פִּי שִׁלָּשָׁה וְאַרְבַּעַה בַּשְּׂבֹלַת: כִּי קָרָא ה' לָרָעַב – בְּיַמֵּי יוֹאֲרֵם כֵּן אַחֲשָׁב נֶאֱמַר: מַה שְּׂבֹשְׂלוֹת – סְפִיחִים וּמַה שְּׁנֶשֶׁתַּפֵּר בַּשְּׂדוֹת: אָכְלוּ בָשָׂר בְּנִיָּהִם – מִקְצָתָם: מִשׁוּם דְּבִקְרָבָךְ קְדוֹשׁ – שְׂאֵתָה מַטִּיב מַעֲשֶׂיךָ. לֹא יָבֹא הַקֵּב"ה בְּעִיר: לֹא אָבֹא בִּירוּשָׁלַיִם כּוֹי – וְהֲכִי קָאֵמַר עַד שְׁהִיא בְּקִרְבָּךְ קְדוֹשׁ לְמַטָּה דְּהֵינּוּ יְרוּשָׁלַיִם לֹא אָבּוּא בְּעִיר שְׁלֵמְעֵלָה: יְרוּשָׁלַם הַבְּנוּיָה כְּעִיר שְׁחָבְרָה לָהּ יַחְדּוּ – יְרוּשָׁלַיִם שְׁלֵמְטָה תְּהֵא בְּנוּיָה כְּעִיר שְׁחָבְרָה לָהּ שְׁהִיא בְּיוֹצָא בַּהּ חֲבֻרָתָהּ וְנִגְמָתָהּ מִכָּלֵל דְּלֹאִפָּא יְרוּשָׁלַיִם אַחֲרִיתִי וַיִּבֵּן אִם לֹא לְמַעְלָה: וּבִאֲחַת יִכְבְּרוּ וְיִכְסְלוּ מוֹסֵר הַבָּלִים עַן הוּא – אִי לֹאֻ וְזָרָה שְׂהִי הִיא מַשְׁמַע אֲטוּמוּים כְּעַן לְקַבֵּל מוֹסֵר וְלִשְׁאֹל הֵינּוּ לוֹקִין: בְּאֲחַת – עֲבָרָה שֶׁהָן עוֹשִׂין יִתְבַּעְרוּ הַכּסִּילִים רָשָׁעִים: עֲשָׂרִים וְאַרְבַּע שְׂבִיקָא לָהּ – בְּתַמִּיָּה בְּפִרְשַׁת הַתַּשְׁפּוּט (יוחָקָאל כב) כ"ד עֲבֹרֹת שֶׁעֲבָרוּ ל"א שְׁעָבְרוּ עַל כ"ד סְפָרַים:

יְהוָה בְּמוֹתָךְ – בַּחוּרָה וְלַעֲשֹׁר וּבְכוּר: יוֹרָה –

(דְּבָרִים י"א:י"ד): יוֹרָה – רְבִיעָה רִאשׁוֹנָה הַיּוֹרֶזֶת בְּמִרְחָשֶׁן כְּדִלְקָמֶן לְמַה נִּקְרָא יוֹרָה שְׁמוּרָה לֶשׁן לְהַטִּיחַ גְּבוּתִיָּהּן בְּטִיחַ שֶׁל טֵיט שֶׁלֹא יִטְפוּ גִשְׁמִים בְּצִיּוֹת: וּלְהַכְנִים פְּרוֹתֶיהֶן – שֶׁהֵינָחוּ בַשְּׂדוֹת לִיבָשׁן

עַד עֲבָשׁוּ: כָּל צִרְכֵיהֶן – שֶׁאֵר דְּבָרִים הַצְרִיכִים לַיּוֹמֹת הַגִּשְׁמִים: תִּלְמִיָּה רְוָה – שֶׁאֵר דְּבָרִים בְּשִׂאתָהּ מְרִוּהַ תִּלְמִי תַרְיֶשָׁה שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: נַחַת הוּא לְגִדּוּקָיָה – בְּנֵי אֲדָם הָיִינוּ בַּשָּׂט מִמִּקְרָא וּלְקַמֵּס דְּרִישׁ שִׂאפִי

גִּסְלוֹת פּוֹסְקוֹת בּוֹ: שְׂיֹרֵד בְּנַחַת – וְהָכִי מִשְׁמַע יוֹרָה כְּאֲדָם שְׁמוּרָה לְתִלְמִדֵיו בְּנַחַת דְּכַתִּיב (קֹהֶלֶת ט':י"א) דְּבָרֵי חֻכְמִים בְּנַחַת גִּשְׁמַעִים אִי נִמְי לִשְׁוֹן חֹן יוֹרָה הַהֵלֶךְ בִּישָׁר וְאֵינּוּ נוֹטֶה לְכָאן וּלְכָאן לִשְׁוֹן אַחֵר שֶׁמִּתְפַּנֵּן לְאֶרֶץ וְאֵינּוּ יוֹרֵד בְּזַעַף בַּסִּפְרִי: ה"ג אוֹ אֵינּוּ אֶלָּא שְׁשׁוּטָף אֶת הַזֵּרְעִים – כְּלוּמַר דַּעַד הַשְׁמָא אִמְרִינָן יוֹרָה לְבָרָכָה אוֹ אֵינּוּ אֶלָּא יוֹרָה לִשְׁוֹן קִלְלָה כְּמוֹ יָרֵה יִירָה (שְׁמוֹת י"ט:ה') שְׁשׁוּבֵר הַכַּל אוֹ לִשְׁוֹן חֹן הַיּוֹרֶה וְהָכִי מִשְׁמַע קִרְא וְהָיָה אִם שְׁמַע תִּשְׁמַעְנוּ אֵל מִצִּיתוֹ וּגו' וְאִם לֹאז וְנִתְּתִי מִטָּר אֶרְצְכֶם יוֹרָה לָרַעַה מִנְתָּא בַּעֲלָמָא הוּא וְאוֹרוֹחַא דְּבִרְיוֹתָא

לְמַתְנֵי כִי הָאִי גִּוְנָא: מִשִּׁיר פְּרוֹתֵיהֶן – שְׁעוֹזֵן בְּאִילָן בְּגוֹן אִתְרוּגִים אוֹ רִמּוּגִים אוֹ סוּפֵי תְּאֻנִּים וְלֹא גִרְסִינן שׂוּטָף אֶת הַגְּרָנוֹת הַזְּרָנוֹת בְּמִרְחָשֶׁן לִיכָא: מַה מִּלְקוּשׁ לְבָרָכָה – שִׂא"ר לְדַרְשׁוֹ לִשְׁבֵּר גְּרָנוֹת וּלְהַשִּׁיר פְּרוֹת שְׂאִינִם מִצִּיּוּם בְּאוֹתוֹ הַפֶּקֶךְ וְאִי אִתָּהּ יֻכּוֹל לְדַרְשׁוֹ אֶלָּא לְטוֹבָה שְׂיֹרֵד עַל הַמְּלִילוֹת וְעַל הַקָּשָׁן וּמִמַּלְא אֶת הַתְּבוּאָה בְּקֻשִּׁיָּה: הַדָּר אִמֵּר דְּלִמָּא מִלְקוּשׁ קִלְלָה הוּא וְהָכִי מִשְׁמַע שְׁמַל וְקֻשָּׁה כְּלוּמַר מִל אֶת הַבָּתִּים וְהַאִילָנוֹת שֶׁמִּפִּילָן וּמִשְׁבָּרָן וְקֻשָּׁה לְתַבּוּאָה: שְׁמַפִּיל אֶת הַבָּתִּים – וּמִשְׁמַעְנוּ כְּדִלְקָמֶן שְׁמַל קִשְׁיֹתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל אִי נִמְי שְׁמַל דְּבַר הַקָּשָׁה חוּתָךְ וּמִשְׁבֵּר אֶת הַבָּתִּים כְּלוּמַר אִין בּוֹ תַקְלַת גְּרָנוֹת וְהַשְׁתַּר פְּרוֹת לְפִי שִׂא"ר לוֹ: שְׁמַעֲלָה סַקְאִים – וּבָרָכָה דִּקְרָא לְמַלְוֵי מִיִּם פּוֹרוֹת שִׁיחוֹן וּמַעְרוֹת גְּמָנוּס: סַקְאִי – מִין אֶרְבֶּה כְּדַמְתַּרְבִּס הַעֲלָצַל (דְּבָרִים כח) סַקְאָה וּמִלְקוּשׁ לִשְׁוֹן אֶרְבֶּה כְּמוֹ וְהָנָה לְקֹשׁ אַחֵר גִּזֵּי הַמְּלָךְ (עֲמוּס ז' א':) אֶת הַשְׁמוּרָה לַצִּדְקָה – אֶלְמָא יוֹרָה לְטוֹבָה: ה"ג אוֹ אֵינּוּ אֶלָּא יוֹרָה בַּתְּשָׁרִי וּמִלְקוּשׁ בְּאִייר – שְׁגִשׁ עֲזִין מְלִילוֹת וְקָשָׁן: ת"ל בַּעֲתוֹ – יוֹרָה בְּמִרְחָשֶׁן וּמִלְקוּשׁ בְּזִיטָן

מאימתי פרק ראשון תענית

וְנִתְּתִי מִטָּר אֶרְצְכֶם בַּעֲתוֹ יוֹרָה וּמִלְקוּשׁ –

יְהִיו כְּמוֹתָהּ. אַף אַתָּה, בְּמָה אֲבָרְכָךָ? אִם בְּתוֹרָה – הָרִי תוֹרָה, אִם בַּעֲוֹשֶׁר – הָרִי עוֹשֶׁר, אִם בְּכַבָּד – הָרִי בָנִים, אֶלָּא: יְהִי רִצּוֹן שִׂיְהִיו צָאצְאֵי מַעֲיָה כְּמוֹתָהּ. תָּנוּ רַבָּנַן: "יוֹרָה" – שְׁמוּרָה אֶת הַבְּרִיּוֹת לְהַטִּיחַ גְּבוּתֵיהֶן, וּלְהַכְנִים אֶת פִּירוֹתֶיהֶן, וְלַעֲשׂוֹת כָּל צִרְכֵיהֶן. דְּבַר אַחֵר: שְׁמִירוֹה אֶת הָאֶרֶץ וּמִשְׁקָהּ עַד תְּהוֹם, שְׁנֶאמַר: "תִּלְמִיָּה רְוָה נַחַת גִּדּוּדֶיהָ בְּרַבִּיבִים תִּמְגַּלְגַּה צִמְחָהּ תִּבְרָה". דְּבַר אַחֵר: "יוֹרָה" – שְׂיֹרֵד בְּנַחַת וְאֵינּוּ יוֹרֵד בְּזַעַף. אוֹ אֵינּוּ "יוֹרָה", אֶלָּא שְׁמִשִּׁיר אֶת הַפִּירוֹת, וּמִשְׁטִיף אֶת הַזֵּרְעִים, וּמִשְׁטִיף אֶת הַאִילָנוֹת – תִּלְמוּד לוֹמַר: "מִלְקוּשׁ", מָה מִלְקוּשׁ לְבָרָכָה – אַף יוֹרָה לְבָרָכָה. אוֹ אֵינּוּ "מִלְקוּשׁ", אֶלָּא שְׁמַפִּיל אֶת הַבָּתִּים, וּמִשְׁבֵּר אֶת הַאִילָנוֹת, וּמַעֲלָה אֶת הַסַּקְאִין – תִּלְמוּד לוֹמַר: "יוֹרָה", מָה יוֹרָה לְבָרְכָה – אַף מִלְקוּשׁ לְבָרָכָה.^[] יוֹרָה גּוֹפִיָּה מַנְלָן – דְּכַתִּיב: "וּבְנֵי צִיּוֹן גִּילוּ וְשִׁמְחוּ בַּה' אֱלֹהֵיכֶם כִּי נָתַן לָכֶם אֶת הַמּוֹרָה לַצִּדְקָה וַיּוֹרֵד לָכֶם גִּשֶׁם מוֹרָה וּמִלְקוּשׁ בְּרֹאשׁוֹ". תָּנוּ רַבָּנַן: יוֹרָה בְּמִרְחָשָׁן, וּמִלְקוּשׁ בְּנִיטָן. אַתָּה אוֹמַר: יוֹרָה בְּמִרְחָשָׁן וּמִלְקוּשׁ בְּנִיטָן, אוֹ אֵינּוּ אֶלָּא יוֹרָה בַּתְּשָׁרִי וּמִלְקוּשׁ בְּאִייר? תִּלְמוּד לוֹמַר: "בַּעֲתוֹ". "מִלְקוּשׁ" – אָמַר רַב נְהִילָאי בַר אִידִי אָמַר שְׁמוּאֵל: דְּבַר שְׁמַל קִשְׁיֹתֶיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. דְּבִי רַבִּי יִשְׁמַעֲאֵל תָּנָא: דְּבַר שְׁמַמְלָא תְבוּאָה בְּקֻשִּׁיָּה. בְּמַתְנִיתָא תָּנָא: דְּבַר שְׂיֹרֵד עַל הַמְּלִילוֹת וְעַל הַקָּשִׁין. תָּנוּ רַבָּנַן: יוֹרָה בְּמִרְחָשָׁן, וּמִלְקוּשׁ בְּנִיטָן. אַתָּה אוֹמַר יוֹרָה בְּמִרְחָשָׁן, אוֹ אֵינּוּ אֶלָּא בַּחֲדָשׁ כַּסְלִיו? תִּלְמוּד לוֹמַר: "בַּעֲתוֹ יוֹרָה וּמִלְקוּשׁ", מָה מִלְקוּשׁ בַּעֲתוֹ – אַף יוֹרָה בַּעֲתוֹ, בִּיּוֹן שִׁינְצָא נִיטָן וַיִּרְדּוּ גִשְׁמִים אֵינּוּ סִימָן בְּרָכָה. תַּנְיָא אִידָּה: יוֹרָה בְּמִרְחָשָׁן וּמִלְקוּשׁ בְּנִיטָן, דְּבָרֵי רַבִּי מֵאִיר. וְחֻכְמִים אוֹמְרִים: יוֹרָה בְּכַסְלִיו.^[] מֵאֵן חֻכְמִים? אָמַר רַב חֲסֵדָא: רַבִּי יוֹסִי הִיא, דְּתַנְיָא: אִיזוּ הִיא רְבִיעָה רִאשׁוֹנָה? הַבְּכִירָה – בַּשְּׁלִשָּׁה בְּמִרְחָשָׁן, בִּינּוּנִית – בַּשְּׁבַעָה בּוֹ, אֲפִילָּה – בַּשְּׁבַעָה עֶשֶׂר בּוֹ, דְּבָרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמַר: בַּשְּׁבַעָה, וּבַשְּׁבַעָה עֶשֶׂר, וּבַעֲשָׂרִים וּשְׁלִשָּׁה.^[] רַבִּי יוֹסִי אוֹמַר: בַּשְּׁבַעָה עֶשֶׂר, וּבַעֲשָׂרִים וּשְׁלִשָּׁה, וּבִרְאֵשׁ חֲדָשׁ כַּסְלִיו. וְכֵן הָיָה רַבִּי יוֹסִי אוֹמַר: אִין הֵיחָדִידִים מִתְּעַנִּין עַד שִׁיִּגְיַע רֹאשׁ חֲדָשׁ כַּסְלִיו.^[] אָמַר רַב חֲסֵדָא: הֵלֵכָה כְּרַבִּי יוֹסִי. אֲמִימַר מַתְנֵי לְהָא דְרַב חֲסֵדָא בְּהָא לִישְׁנָא: בַּשְּׁלִשָּׁה בְּמִרְחָשָׁן שׁוֹאֲלִין אֶת הַגִּשְׁמִים, רַבָן גְּמַלְיָאל אוֹמַר: בַּשְּׁבַעָה בּוֹ, אָמַר רַב חֲסֵדָא: הֵלֵכָה כְּרַבָן גְּמַלְיָאל.^[] כְּמֵאֵן אֲזַלָּא הָא דְתַנְיָא, רַבָן שְׁמַעְזוֹן בָּן גְּמַלְיָאל אוֹמַר: גִּשְׁמִים שְׂיִרְדּוּ שְׁבַעָה יָמִים זֶה אַחֵר זֶה אַתָּה מוֹנֶה בְּהֵן רְבִיעָה רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית, כְּמֵאֵן – כְּרַבִּי יוֹסִי. אָמַר רַב חֲסֵדָא: הֵלֵכָה כְּרַבִּי יוֹסִי. בַּשְּׁלֵמָא רְבִיעָה רִאשׁוֹנָה – לְשֹׂאוּל. שְׁלִישִׁית – לְהַתְּעַנּוֹת. שְׁנִיָּה, לְמֵאִי? אָמַר רַבִּי יִזְרָא: לְגַדְרִים, דְּתָנוּ:

הַנּוֹדֵר

קָאֵמַר וּמִשְׁבֵּר הַגְּרָנוֹת וּמַשִּׁיר אֶת הַפְּרוֹת כְּדִלְעִיל: גִּשְׁמִים שְׂנִירְדּוּ ז' יָמִים זֶה אַחֵר זֶה וְלֹא פָסְקוּ אִתָּה מוֹנֶה בְּהֵן רְבִיעָה רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה. בִּיּוֹן דָּלָא פָסְקוּ ז' יָמִים דְּאִין בִּין י"ז ל"ב אֶלָּא ז' יָמִים י"ז י"ח י"ט כ' כ"א כ"ב כ"ג אֶבְל לֹא גִרְסִינָן וְשְׁלִישִׁת שְׁהָרִי אִם יִתְחִיל בַּכ"ג וַיִּקְרְדּוּ ז' יָמִים רְעוּפִים אִכְּתִי לֹא תִמְצָא רְבִיעָה שְׁלִישִׁית דְּאִיכָא ח' יָמִים מַכ"ג עַד ר"ח כִּסְלוֹ וְאִנְשֵׁי נַרְבּוּנ"א גּוֹרְסִין גִּשְׁמִים שְׂנִירְדּוּ ז' יָמִים זֶה אַחֵר זֶה אִתָּה מוֹנֶה בְּהֵם רְבִיעָה שְׁנִיָּה וְשְׁלִישִׁית פִּיצַד הַגִּשְׁמִים הַתְּחִילוּ בְּאִמְצַע הַיּוֹם וַיִּקְרְדּוּ ז' יָמִים רְעוּפִים א"כ יָקְדּוּ עַד חֲצֵי יוֹם שֶׁל ר"ח מַעֲשֵׂת לַעֲת:

עין משפט נר מצוה

א טור יו"ד סי' רב:
ב מיי' פי' מהל' נדרים הל' יא:
ג מיי' פא' מהל' מתנות עניים
הל' יא, סמג לאוין רמב, ש"ע
יו"ד סי' רב סעי' יח:
ד טור או"ח סי' קיז:
ה מיי' פב' מהל' תפילה וברכת כהנים הל' טז, סמג עשין יט, ש"ע
או"ח סי' קיז סעי' א:

רבינו גרשום

שמוּרָה הַבְּרִיּוֹת לְפִי שִׂיאָא מִטָּר הִרְאָשׁוּן: שׂוֹרֵד בְּנַחַת כְּמוֹ עוֹשֶׂה הִרְאָה לְבַעֲזוֹ בְּנַחַת: שְׂשׁוּטָף אֶת הַגְּרָנוֹת, דְּמַשְׁמַע יוֹרָה כַּחוֹן: שְׁמַפִּיל אִילָנוֹת, דְּמַשְׁמַע(*)אִולֵי כ"ל דְּכֵן מַשְׁמַע לִשְׁוֹן מִלְקוּשׁ. מַחֲתָךְ מִלְקוּסָה: סַקְאִין. עֲלָנִי:

שְׁמַל קִשְׁיֹתָן, שְׁכַשְׂאִינוּ יוֹרָה מִתְּעַנִּין וּמִתְפַּלְלִין: אוֹ אֵינּוּ יוֹרָה אִלָּא בַכַּסְלִיו: בַּעֲתוֹ. הִיינּוּ יי"ז בְּמִרְחָשָׁן: כְּפִירָה נִרְסִינּוּ. עַד שִׁנְיע ר"ח כִּסְלוֹ כְּדֹאמַר דְּלִין מִתְּעַנִּין אִלָּא עַד הַשְּׁלִישִׁית שְׂאִינָה יוֹרֶדֶת: כְּמֵאֵן כַּר' יוֹסִי דֹאמַר רִאשׁוֹנָה ב"ז וְשְׁנִיָּה בַכ"ג הָרִי רִאשׁוֹנָה וְשְׁנִיָּה ב' יָמִים:

ו.

מסורת הש"ס
א תוספתא תענית
ב תוספתא תענית; נדרים סג.
ג משנה תענית; בבא מציעא כח.; לקמן י.; לעיל ד:
ד תוספתא תענית

גליון הש"ס

גמ' לנדרים דתנן. תמורה לי אמאי לא נקט גמ' לשכירות בתים דקתני ברישא דמתני' שם המשכיר בית לחבירו עד הגשמים עד שתדר רביעה שניה:

תורה אור השלם

תלמידי ר'ה נחת ג'דודיה ב'רביבים תמגגנה צמחה תבָרָד [תהילים סה, יא]

וְנִתְּתִי מִטָּר־אֶרְצְכֶם בַּעֲתוֹ יוֹרָה וּמִלְקוּשׁ וְאַסְפַּף דִּגְגָּה וְתִירַשְׁף וַיִּצְהַרָּה [דברים יא, יד]

וּבְנֵי צִיּוֹן גִּילוּ וְשִׁמְחוּ בִּיהוָה וְאֵלֵהֶיכֶם כִּי־נָתַן לָכֶם אֶת־הַמּוֹרָה לַצִּדְקָה וַיּוֹרֵד לָכֶם גִּשֶׁם מוֹרָה וּמִלְקוּשׁ בְּרֹאשׁוֹן [ויאל ב, כג]

:

עין משפט נר מצווה
א טור יו"ד סי' רכ: ב מיו' פי' מהל' נדרים הל' ו, א סג לאוין רמב, ש"ע יו"ד סי' רב סעי' יח: ג מיו' פא' מהל' מתנות עניים הל' יא: ד טור חו"מ סי' ערד: ה מיו' פה' מהל' נזקי ממון הל' ד: ו מיו' פי' מהל' שמיטה ויובל הל' א סג עשין קמח: ז טור או"ח סי' רבא: ח מיו' פי' מהל' ברכות הל' ו, סג עשין כו, ש"ע או"ח סי' רבא סעי' א: ט טור או"ח סי' רבא: י מיו' פי' מהל' ברכות הל' ה, ש"ע או"ח סי' רבא סעי' ב: יא טור או"ח סי' רבא: יב מיו' פי' מהל' ברכות הל' ה, ש"ע או"ח סי' רבא סעי' ב:
רבינו גרשום

עד שתדיר רביעה ראשונה אינה חשובה כלום:

מאמית כל אדם מחזיק בלקט בשכחה ותפאה של בעה"כ המונצא לקט שכחה ופאה וכול ליקח. משלכו הנמושת שכבר הסירו עניים מדעתו. אחיננאל בעזרה שכבר לא השאירו כלום:

שבילי הרשות זרדים שהם ברשות היחיד בשמחה"גראה דנ"ל עד מתי נהנין וכו' עד שקד רביעה שניה שאז כבר כלה לחיה. ברכיעה שניה כבר כלה לחיה:

שניה אין צריך אלא כדי שיכול ללוש מהן עפר לגוף פי החבית. אין בכן משום ועצר. כלומר דיש בכן משום כרכה. קודם ועצר דק"ש. מוך קפל ודמוך כלומר שכל היום יורד מטר:

עובא עבד עבתי תן של ברכה ובהכי אמרי מוך שאן וגני:

ענני קטנים. ארמלתא שאין יורד גשמים. לא ביירי תרביצי אין חריבין בתי מדרשות שיכולין תלמידים לטוב שאן מעטבין להן גשמים ובטבטי ים להם פנאי ויחד מכל ימות השנה ע"א שאין מפסידין הגנות:

דאחא מיטרא מעיקרא. קודם טבתי ובטבתי (נמי אחי טוביה אי ומקפין) אי ארמלתא:

הא כתיב והמטרות***)צ"ל ואר"י. אמר רב שניהן לפורענות:

הא דאחא טובא אין בהן משום ועצר דברכה אי. דאחא כדכעי כלומר זעיר אי קללה דיקא נמי דקרא בועיר מיטרא כתיב:

תמטר תהא מוקדם מטר כל דה:

משניא חתן לקראת כלה. משניאוי מים התחתונים לקראת מים העליונים כדרך שיבא חתן לקראת כלה:

דאזלי אתקרא. פי' שהולכים במקלות ונשענים עליהם ואמר דתרגומא מחזיק בפלך

דכתיב גפי יואב הוי באתינרא: בשבילי הקשות. פי' בקרך שעשוי דרך השלות והכרמים: עד שתלד רביעה שניה. מבאן ואילך מקוי להו: עד מתי נהנין ושורפין בתבן וקש של שביעית. פרוש בשנה שמינית וכו' וס"ל כמ"ד ספיהי זרעים מתרים ולר' עקיבא דאמר ספיהי זרעים אסורים מקרא דהן לא נזרע ולא נאסף כדמפרש במסכת פסחים פרך מקום שנהגו (פסחים דף נא:) צ"ל דמוקי לה ולבהמתך ולחיה וגו' בספיהי אילנות ולא דווקא תבואה קאמר אלא בגון תבואת הכרם דהניו אילנות אכל ספיהי זרעים אסורים: לא אמרן אלא קדם ועצר דאוקתא. כלומר שגידו גשמים קדם ק"ס של ערבית אכל קדם של שחרית יש בהם משום ועצר כדאמר רב שמואל בר רב יצחק: איבא דאמרי לא בגרי תרביצי. שאין הגנות ריקים מקרעים:

מאימתי פרק ראשון תענית

^[א] **הַנוֹדָר** עד הגשמים – מאימתי מתחיל

שְׁנִיָּה. ^(א)**רַב זְבִיד** אָמַר: לַיּוֹתֵיּם. דִּתְנִן: מֵאִמֵּיתִי כָּל אָדָם מוֹתֵרִין בְּלֻקֵּט בַּשֶּׁכָּחָה וּבַפֶּאֶה — מִשִּׁילְכוּ הַנִּמְזוּשׁוֹת. בַּפֶּרֶט וּבַעוּלָלוֹת — מִשִּׁילְכוּ עֲנִיִּים בַּפֶּרֶם וּבִכּוּאוֹ. בַּיּוֹתֵיּם — מִשְׁתַּרְדַּר רַבִּיעָה שְׁנִיָּה. ^(ב)**מַאי "נִמְזוּשׁוֹת"**? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: סָבִי דְאֲזִילִי אֲתִיגְרָא. **רִישׁ לְקִישׁ אָמַר:** לְקוּטִי בְּתַר לְקוּטִי. **"רַב פֶּפֶּא אָמַר:** בְּדִי לְהִלָּה בַּשְּׂבִילִי הָרְשׁוֹת. דְּאָמַר מַר: מִהֲלֻכִין כָּל אָדָם בַּשְּׂבִילִי הָרְשׁוֹת — עַד שְׁתַּרְדַּר רַבִּיעָה שְׁנִיָּה. ^(ג)**רַב נַחֲמָן בַּר יִצְחָק אָמַר:** לְבַעַר פִּירוֹת שְׂבִיעִית. דִּתְנִן: עַד מָתִי נִהְנִין וְשׁוֹרְפִין בַּתְּבָן וּבִקְשׁ שֶׁל שְׂבִיעִית — עַד שְׁתַּרְדַּר רַבִּיעָה שְׁנִיָּה. ^(ד)**מַאי טַעְמָא? דְּכָתִיב:** **"וְלִבְהִמָּתָה וּלְחִיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצָה"**, כָּל זְמַן שֶׁחִיָּה אוֹכֶלֶת בַּשִּׂדֶּה — הָאֵכֵל לִבְהִמָּתָה בְּבִית. כֹּלָּה לְחִיָּה מִן הַשִּׂדֶּה — כֹּלָּה לְבַהֲמָתָה מִן הַבֵּית. אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: מַאי לָשׁוֹן **"רַבִּיעָה"** — דִּבְרַ שְׂרׁוּבַע אֶת הַקֶּרֶקַע. כְּדָרַב יְהוּדָה, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה: מִיִּטְרָא בַּעֲלָה דְאַרְעָא הוּא, שְׁנַאֲמַר: **"כִּי בִּאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן הַשָּׁמַיִם וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב כִּי אִם הָרוּה אֶת הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ"**. וְאָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: רַבִּיעָה רִאשׁוֹנָה — כְּדִי שְׁתַּרְדַּר בַּקֶּרֶקַע טַפַּח. שְׁנִיָּה — כְּדִי לְגוּף בַּהּ פִּי חֲבִית. אָמַר רַב חֲסֵדָא: גִּשְׁמִים שְׁיִרְדּוּ כְּדִי לְגוּף בְּהָן פִּי חֲבִית אִין בְּהָן מִשׁוּם וְאָמַר רַב חֲסֵדָא: גִּשְׁמִים שְׁיִרְדּוּ קוּדָם **"וְעֶצֶר"**, אִין בְּהָן מִשׁוּם **"וְעֶצֶר"**. ^(ה)אָמַר אַבְיִי: לֹא אֲמַרְן אֱלָא קוּדָם **"וְעֶצֶר"** דְּאוֹרְתָא, אֲבָל קוּדָם **"וְעֶצֶר"** דְּצַפְרָא — יֵשׁ בְּהָן מִשׁוּם **"וְעֶצֶר"**. דְּאָמַר רַב יְהוּדָה בַּר יִצְחָק: הֲנִי עֲנִי דְּצַפְרָא לִית בְּהוּ מִשְׁשָׂא, דְּכָתִיב: **"מָה אֲעֹשֶׂה לָּהּ אֲפָרִים מָה אֲעֹשֶׂה לָּהּ יְהוּדָה וְחֲסִדְכֶם כַּעֲזוֹ בִּקָּר וְגו'"**. ^(ו)אָמַר לִיָּה רַב פֶּפֶּא לֹאבְנִי, וְהָא אֲמַרִי אִינְשֵׁי: בְּמִפְתַּח כְּבִי מִיִּטְרָא — בַּר חֲמַרָא מוֹה שֶׁקָּה וְגַנְי! לֹא קִשְׂיָא: הָא דִּקְטִיר בְּעִיבָא, הָא דִּקְטִיר בַּעֲנִי. אָמַר רַב יְהוּדָה: טָבָא לְשִׁתָּא דְטִבַּת אֲרַמְלָתָא. אִיבָא דְאֲמַרִי: דְּלֹא בִּיְרִי תַרְבִּיצִי, וְאִיבָא דְאֲמַרִי: דְּלֹא שְׁקִיל שׁוּדְפָנָא. אִינְי? וְהָאֲמַר רַב חֲסֵדָא: טָבָא לְשִׁתָּא דְטִבַּת מְנוּולָתָא! לֹא קִשְׂיָא: הָא דְאֶתָא מִיִּטְרָא מְעִיקְרָא, הָא דְלֹא אֶתָא מִיִּטְרָא מְעִיקְרָא. וְאָמַר רַב חֲסֵדָא: גִּשְׁמִים שְׁיִרְדּוּ עַל מִקְצַת מְדִינָה וְעַל מִקְצַת מְדִינָה לֹא יֵרְדּוּ — אִין בְּהָן מִשׁוּם **"וְעֶצֶר"**. אִינְי? וְהִכְתִּיב: **"וְגַם אֲנֹכִי מִנְעִתִי מִכֶּם אֶת הַגֶּשֶׁם בְּעוֹד שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים לְקִצִּיר וְהַמָּטָרִתִּי עַל עֵיר אַחַת וְעַל עֵיר אַחַת לֹא אֲמַטִּיר חֻלְקָה אַחַת תִּמָּטֵר וְגו'"**, וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: שְׁתִּיְהוֹן לְקַלְלָהּ! לֹא קִשְׂיָא: הָא דְאֶתָא טוּבָא, הָא דְאֶתָא כְּדַמְבְּעִי לִיָּה. אָמַר רַב אֲשִׁי: דִּיקָא נָמִי, דְּכָתִיב: **"תִּמָּטֵר"** — תִּהְיֶה מְקוֹם מָטֵר. שְׁמַע מִינָּה. ^(א)אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: מֵאִמֵּיתִי מְבָרְכִין עַל הַגִּשְׁמִים — מִשִּׁיצָא חֲתוֹן לְקִרְאֵת כֹּלָּה. **"מַאי מְבָרַה? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: "מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָּהּ הִי אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל טַפָּה וְטַפָּה שֶׁהוֹרֶדֶת לָנוּ"**. וְרַבִּי יוֹחָנָן מְסִיִּים בַּהּ הֲכִי: **"אֵילּוּ פִּינוּ מְלֵא שִׁירָה כִּים וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה כַּהֲמוֹן גְּלִיו בּוִי"**, עַד **"אֵל יַעֲזֹבוּנוּ רַחֲמֶיךָ הִי אֱלֹהֵינוּ וְלֹא עֲזָבוּנוּ, בָּרוּךְ רוֹב הַהוֹדָאוֹת"**. ^(ב)**"רַב הַהוֹדָאוֹת"** וְלֹא **"כָּל הַהוֹדָאוֹת"**? אָמַר רַבָּא, אִימָא: **"אֵל הַהוֹדָאוֹת"**. אָמַר רַב פֶּפֶּא: הִלְכָּהּ

גִּמְרִינָהוּ

רַבִּיעָה שְׁנִיָּה – בְּנִדְרִים הוֹלְכִין אַחֵר לָשׁוֹן כְּנִי אֲדָם וְאִין קוֹרִין גְּשָׁמִים לְרִאשׁוֹנָה עַד שְׁתַּרְדַּר שְׁנִיָּה שְׁמַכְאן וְאִילָךְ מַחְלָקוֹת הַדְּרָכִים וּמֵאוֹסוֹת מִפְּנֵי הַגִּשְׁמִים ל"א עַד הַגִּשְׁמִים מִשְׁמַע תְּרִי דְהֵנוּ רַבִּיעָה שְׁנִיָּה: כָּל אֲדָם – אֲפִילוּ הָעֲשִׂירִים: פֶּרֶט – לֹא תִפְאַר אַחֲרָיָהּ (דְּכָרִים כד) לֹא תַטֹּל תִּפְאַרְתּוֹ מִמֶּנּוּ: מִשִּׁילְכוּ הַנִּמְזוּשׁוֹת – בַּשִּׂדֶּה דְמַכְאן וְאִילָךְ נִתְאַשּׁוּ שְׂאֵר הָעֲנִיִּים לְפִי שְׁיִדְעִין אִם נִשְׂאֵר לְקַט שְׂכָחָה וּפִאֶה נִמְזוּשׁוֹת וְטוֹלִים: נִמְזוּשׁוֹת – לָשׁוֹן מִמִּשְׁשׁ: מִשִּׁילְכוּ עֲנִיִּים בַּפֶּרֶם וּבִכּוּאוֹ – כְּלוּמַר שְׁלֻקְטוּ וְחֲזְרוּ וּבִאוּ פַּעַם שְׁנִיָּה הִשְׁתַּאֲר מִסַּחֲי דַעֲמִיָּהוּ עֲנִיִּים: מִשְׁתַּרְדַּר רַבִּיעָה שְׁנִיָּה – דַּעַד הֵיאֵא שְׁעָתָא לְקוּטוֹ הַכֹּל: דְּאֲזִילי אֲתִגְרָא – הוֹלְכִין בְּנַחַת וּמַעֲיָנִי טַפִּי מִחֲזִיק בְּפִלָךְ (שְׁמוּאֵל ב ג) מִתְרַנְמָא אֲתִגְרָא: לְקוּטוֹ בְּתַר לְקוּטִי – עֲנִי מוֹלִיךְ כְּנִי אַחֲרָיָה שְׁמַכְאן וְאִילָךְ פּוֹסְקִים שְׂאֵר עֲנִיִּים מַלְלָקוּ: ה"ג רַב פֶּפֶּא אָמַר לְשְׂבִילִי הָרְשׁוֹת – כְּלוּמַר שֶׁנֶּשׁ רְשׁוֹת מִב"ד לְעוֹבְרֵי דְרָכִים לְקַצַּר שְׂבִילָן לִילָךְ בַּשְּׂדוֹת: עַד שְׁתַּרְדַּר רַבִּיעָה שְׁנִיָּה – שְׁמַכְאן וְאִילָךְ נִדְלָה הַתְּבּוּאָה וְקָסָה לָּהּ דִּישֵׁת הָרְגֵל דְּאֲמַר מַר בְּפִרְק מְרֻבָּה בְּתַנְאִים שְׁהִנָּה יוֹשֵׁעַ מִהֲלָכִין בַּשְּׂבִילִי הָרְשׁוֹת וְכוּ': בְּתַנָּן וְקֵשׁ שֶׁל שְׂבִיעִית – סְפִיחִים שְׁגָדְלוּ בַּשְּׂבִיעִית דִּישׁ בָּהֶן אֶסּוּר שְׂבִיעִית אוֹ תְבּוּאָה שְׁגָדְלָה בַּשְּׂבִיעִית אַחֲרַ שְׁנִכְנָסָה: כֹּלָּה לְחִיָּה מִן הַשִּׂדֶּה – לָשׁוֹן זָכַר כְּמוֹ (בְּרַאשִׁית י"ח:כ"ח) עֲשׂוּ כֹלָה כְּלוּמַר כֹּלָּה הָאֲכָל: כֹּלָּה לְבַהֲמָתָךְ – כְּמוֹ כֹּלָּה בַּחֲמָה כֹּלָּה וְאִינְמוֹ (תְּהִלִּים נ"ט:י"ד) וּמִשְׁוֹרְדָה רַבִּיעָה שְׁנִיָּה מַכְאן וְאִילָךְ אִין תְּבָן וְקֵשׁ בַּשְּׂדוֹת שְׁהַגְשָׁמִים עוֹשִׂין אוֹתָן זָכֹל: וְהוֹלִידָה – כִּפְאָדָם שְׁמוּלִיד: גִּשְׁמִים בְּרַבִּיעָה רִאשׁוֹנָה – אִם בָּאִין כָּל כָּךְ שְׁנִמִּם הַקֶּרֶקַע וְפִין הֵן וְאִין צִיָּךְ לְהַתְעַנוּת: לְגוּף בַּהּ פִּי חֲבִית – שְׂשׁוֹמֶת מִן הַמִּים עַד שֶׁנַּעֲשֶׂה תַחוּמָּה כָּל כָּךְ שֶׁיְכּוּל לַעֲשׂוֹת מְנוּפֶת חֲבִית בְּלֹא תּוֹסֶכֶת מִים: אִין בָּהֶם מִשׁוּם וְעֶצֶר – אִין זוֹ קוֹלָלָה שֶׁל וְעֶצֶר אֶת הַשָּׁמַיִם: קִדָּם וְעֶצֶר – קִדָּם זְמַן ק"ש דְּכָתִיב בַּהּ וְעֶצֶר אֶת הַשָּׁמַיִם אַע"פ שֶׁלֹּא יִהְיֶה רַב גִּשְׁמִים: אֲבָל יִרְדּוּ קִדָּם וְעֶצֶר דְּצַפְרָא יֵשׁ בָּהֶן מִשׁוּם וְעֶצֶר – הוֹאִיל וְלֹא יִרְדּוּ בַּיּוֹם וְאִין לְעוֹלָם: לִית בַּהּ מִשְׁשָׂא – וְאִין שְׁנָתָה מִתְבָּרַכַת: וְחֲסִדְכֶם כַּעֲזוֹ בִּקָּר – שְׂאִין בּוֹ מִמֶּשׁ: מִטְרָא בְּמִפְתַּח כְּבִי – אִם יוֹרְדִין בְּבִקָּר בַּשְּׂפּוֹתָחוֹן הַפְּתוּחִים וְקַפֵּל הַחֲמַר שְׁמוּכַר תְּבּוּאָה אֶת שְׂקוֹ לְכַנֵּם לִישֵׁן מִפְּנֵי שְׁהִשָּׁנָה מִתְבָּרַכַת וְיִהְיֶה שֹׁבַע בְּעוֹלָם וְלֹא יִשְׁתַּכַּר בְּמִכְרִית תְּבּוּאָתוֹ אֲלֵמָא וְפִין הֵן: דְּקָטִיר בְּעִיבָא – אִם נִתְקַשְׁרוּ שָׁמַיִם בַּעֲנָנִים

עֲבִים וְלֹא קוֹלוֹשִׁים אִין בָּהֶם מִשׁוּם וְעֶצֶר: דְּקָטִיר בַּעֲנָנָא – שְׁהִיא קוֹלוֹשָׁה מַעַב אִין בּוֹ מִמֶּשׁ: טָבָא לְשַׁתָּא – אֲשֶׁרִיָּה כְּלוּמַר טוֹבָה יֵשׁ לְשָׁנָה דְּטַבַּת אֲרַמְלָתָא שְׂאִין גִּשְׁמִים יוֹרְדִין בַּהּ לְהַרְבִּיעַ אֶת הָאָרֶץ: אִבָּא דְאֲמַרִי דְלֹא בִּירִי תַרְבִּיצִי – אוֹתָן מְקוּמוֹת שְׁמַרְבִּיצִין בָּהֶן תּוֹרָה יֵאִין בּוֹרוֹת מִפְּנֵי שְׁהַדְרָכִים וְפִין הֵן וְהוֹלְכִין הַתְּלַמִּידִים מִמְּקוֹם לְמְקוֹם לְלַמֵּד תּוֹרָה ל"א לֹא בִּירִי תַרְבִּיצִי גִּנוּת שְׂאִין גְּדֻלַּין עַל רוֹב מִים בְּגוֹן כַּרְשִׁינִן: לֹא שְׁקִיל שְׁדָפְנָא – אִין הַשְּׁדָפְנָן נֶאֱחָס וּמִתְבָּבֵק בַּתְּבּוּאָה: מְנוּולָתָא – שְׁהַדְרָכִים מְנַלִּים בְּטִיט מִפְּנֵי הַגִּשְׁמִים: הָא דְאֶתָא מִטְרָא מְעַקְרָא – שְׁיִרְדּוּ גִשְׁמִים בְּזַמַּן מִתְרַחֶשֶׁן וְיִרְדּוּ אִף בְּטַבַּת רָשִׁים הֵן שְׂכָכַר זִי לְעוֹלָם בַּגִּשְׁמִים שֶׁל מִתְרַחֶשֶׁן: דְּלֹא אֶתָא מִטְרָא מְעַקְרָא – טָבָא לְשַׁתָּא דְטַבַּת מְנוּולָתָא לָשׁוֹן אַחֵר הָא דְאֶתָא מִטְרָא מְעַקְרָא טָבָא דִּמְנוּולָתָא: אִין בָּהֶם מִשׁוּם וְעֶצֶר – דְּאוֹתָן שֶׁל קִצַּת מְדִינָה שְׁיִרְדּוּ לָּהּ גִּשְׁמִים מוֹבְרִין לֹאֲחֲרִים: וְאָמַר רַב יוֹהָדָה אָמַר רַב שְׁמִיָּהן לְקַלְלָהּ – אוֹתָן שְׁיִרְדּוּ וְאוֹתָן שֶׁלֹּא יִרְדּוּ מִפְּנֵי שֶׁרַב גִּשְׁמִים קִלְקְלוּ אֶת תְּבּוּאָתָם: הָא דְאִיבָא מִטְרָא טוּבָא – יוֹתֵר מִזְחִי שְׁמִיָּהן לְקַלְלָהּ: כְּדַמְבְּעִי לִיָּה – אִין בָּהֶם מִשׁוּם וְעֶצֶר שְׁקַצַּת מְדִינָה תַסְפִּיךְ לְקִצַּת מְדִינָה: תַמָּטֵר תֵּהָא מְקוֹם מָטֵר – כְּלוּמַר יוֹתֵר מִזְחִי: מֵאִמֵּיתִי מְבָרְכִין עַל הַגִּשְׁמִים – בְּפִרְק הַרְוָא (בְּרַכּוֹת נד.) אֲמַרְיָן עַל הַגִּשְׁמִים אוֹמַר הַטוֹב וְהַמְטִיב וְהֵתֵם (דף נט.) פְּרָכִינִן הֵן בְּרַכָּה דְתַתָּן לָּהּ רַבְעָן וּמַשְׁנִינִן לָּהּ הָא דְחִזּוּא מִיחֲזִיא וְהָא דְשִׁמַּע מִשְׁמַע: חֲתוֹן לְקִרְאֵת כֹּלָּה – שְׁיִרְדּוּ כָּל כָּךְ שֶׁכִּשְׁהַטַּפָּה נוֹפֶלֶת יוֹצֵאָה אַחֲרָת וּבּוֹלְטָת כְּגִידָה מִפִּי מוֹרִי ל"א שְׁהַשְׁקִין מַחְלָחִין מִים שׂוֹךְ מַקְלָח וְהֵא מַקְלָח כְּגִידָה: רַב הַהוֹדָאוֹת – כְּלוּמַר רַב הַהוֹדָאוֹת אֶתָּה קוֹרָא לְהַכָּר"ה וְלֹא כָּל הַהוֹדָאוֹת וְהִכי מִשְׁמַע בְּרוּךְ אֶתָּה כְּרוּךְ אֶתָּה בְּרוּךְ אֶתָּה בְּרַב הַהוֹדָאוֹת וְלֹא בְּכָל אֵלָא כֶּךָ חוֹתֵם בֹּא"י אַמ"ה אֵל הַהוֹדָאוֹת דְּמַשְׁמַע כָּל הַהוֹדָאוֹת:

מסורת הש"ס

א משנה פאה
ב בבא מציעא כא:
ג משנה שביעית
ד מכוילתא דרבי שמעון בן יוחאי;
ה ספרא בפרק א ח; ספרא בפרק ג ד; פסחים נב; דנה נא:
ו ברכות נט;
ז ברכות נט;
ח ברכות נט;
ט ברכות נט;
י ברכות נט;
יא ברכות נט;
יב ברכות נט;
יג ברכות נט;
יד ברכות נט;
טו ברכות נט;
טז ברכות נט;
יז ברכות נט;
יח ברכות נט;
יט ברכות נט;
כ ברכות נט;
כא ברכות נט;
כב ברכות נט;
כג ברכות נט;
כד ברכות נט;
כה ברכות נט;
כו ברכות נט;
כז ברכות נט;
כח ברכות נט;
כט ברכות נט;
ל ברכות נט;
לא ברכות נט;
לב ברכות נט;
לג ברכות נט;
לד ברכות נט;
לה ברכות נט;
לו ברכות נט;
לז ברכות נט;
לח ברכות נט;
לט ברכות נט;
מ ברכות נט;
מא ברכות נט;
מב ברכות נט;
מג ברכות נט;
מד ברכות נט;
מה ברכות נט;
מז ברכות נט;
מח ברכות נט;
מט ברכות נט;
נא ברכות נט;
נב ברכות נט;
נג ברכות נט;
נד ברכות נט;
נה ברכות נט;
נו ברכות נט;
נז ברכות נט;
נח ברכות נט;
נט ברכות נט;
ס ברכות נט;
סא ברכות נט;
סב ברכות נט;
סג ברכות נט;
סד ברכות נט;
סה ברכות נט;
סז ברכות נט;
סח ברכות נט;
סט ברכות נט;
עא ברכות נט;
עב ברכות נט;
עג ברכות נט;
עד ברכות נט;
עה ברכות נט;
עז ברכות נט;
עח ברכות נט;
עט ברכות נט;
פא ברכות נט;
פב ברכות נט;
פג ברכות נט;
פד ברכות נט;
פה ברכות נט;
פז ברכות נט;
פח ברכות נט;
פט ברכות נט;
פא ברכות נט;
פב ברכות נט;
פג ברכות נט;
פד ברכות נט;
פה ברכות נט;
פז ברכות נט;
פח ברכות נט;
פט ברכות נט;
צא ברכות נט;
צב ברכות נט;
צג ברכות נט;
צד ברכות נט;
צה ברכות נט;
צז ברכות נט;
צח ברכות נט;
צט ברכות נט;
קא ברכות נט;
קב ברכות נט;
קג ברכות נט;
קד ברכות נט;
קה ברכות נט;
קז ברכות נט;
קח ברכות נט;
קט ברכות נט;

רבינו גרשום

נפסלון בהספח הדעת. כלומר מפסידין כשאין משתמדין. אלא בראיון. דהיינו בריית עולם: ענייני ארבע בימות החמה היינו תרומות ומעשרות: שנאמר ומנח שגאל עז פנים מיד אשה זונה היה לך ועז פניו שמעח פניו ישונא:
ימוך שאינו נותן מטר: בהיים בהרים גדודים:

ביוֹמֶתֶר: בְּרָאִתִּים לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא בְּרָאִתָּיו. פִּי' דְּמִשְׁמַע דְּמַהֲדַר אֲגָשֶׁס וְאִם כֵּן מִשּׁוּם קְדוּלָּו יוֹם הַגִּשְׁמִים כּוּיִם שְׁנֵבֶרְא בּוּ שְׁמִים וְאֶרֶץ מִשְׁתַּבַּח בַּה הִבָּב"ה אִי הִיָּה כְּתִיב בְּרָאִתִּים הִיָּה מִשְׁמַע דְּאִהֲדַר אֲשָׁמִים וְאֶרֶץ: פִּנִּים נְזַעֲמִים לִשׁוֹן סִתָּר פְּרוּשׁ בְּשִׁבְלִי לִשׁוֹן שְׁקַר שְׁאוּמַר לִשׁוֹן דְּרַע דְּרוּחַ צִפּוֹן תַּבְטֵל הַגָּשֶׁם וְהִינוּ פִּנִּים נְזַעֲמִים: מִתַּר לְקֻרְתּוֹ דְּשָׁע. אִף עַל גַּב דְּאֶמְרֵי בְּקֻדּוּשֵׁין (דף כח.) הִקוּכָא לְחִבְרוּ דְּשָׁע יוֹרֵד עִמּוֹ לְחִיּוּ לָזֶה מִתַּר דְּנֻדְאִי נִכְשֵׁל בַּעֲבָרָה וְעוּמַד בְּמוּקְרוֹ דְּהִפְרַת פְּנִי עֲנָתָה בּוּ: בְּהוֹרִין לִשׁוֹן בְּרֻתֵי טְרוּק"ס בְּלַע"ז:

מאימתי פרק ראשון תענית

אִי הוּוּ סָנוּ הוּוּ חִפְיָיו. פ' אִם הִיוּ שְׁנָאִים הִיפִי הוּוּ תַלְמִידֵי חֲכָמִים אִי הוּוּ סָנוּ – אִוְתָם נָאִים שְׁהִם חֲכָמִים: טַיִי הוּוּ גְמִירִי – שְׁאִי אִכְפֹּשׁ לְנָאָה לְהִשְׁפִּיל דַּעְתּוֹ וּבָא לִיְדִי שְׂכָחָה: בְּהִסָּח דַּעְתָּ – שְׁאִם לֹא יִשְׁמַרְס יִפֵּה יְהוּ נִשְׁפָּכִין אִו נּוֹפֵל לְתוֹכָן דְּבַר מְאוּם וּנְפִסְלוּם מְלַשְׁתוֹת בְּדָבָר קַל יוֹתַר מִשְׁמָן וּבִשְׁשׁ שְׁמִתוֹךְ שְׁחָן עֵבִים צַפֵּה הִפְסֵלַת לְמַעֲלֵה וְאִפְשָׁר אֲדָם נוֹטֵל הַעֲלוּיָן וְזוּרְקוֹ לַחוּץ וְהַתַּחֲמוֹן בַּר וְנָקִי מֵה שְׁאִין כֵּן בְּמַשְׁקָה צָלוּל שְׁאִינוּ עַב חֲלִי"ר בְּלַע"ז: בְּהִסָּח דַּעְתָּ – אִם אִינוּ מְחֻזְרִם תַּמִּיד: שְׁאֲמַר הַרְעִיפוּ שְׁמִים מִמַּעַל וּשְׁחָקִים יִזְלוּ צִדָּק תַּפְתַּח אֶרֶץ וַיִּפְרוּ יִשְׁע וּצִדְקָה תַצְמִיחַ יַחַד אֲנִי ה' בְּרֹאֲתִיו". "בְּרֹאֲתִים" לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא "בְּרֹאֲתִיו". אָמַר רַב אוֹשְׁעִיא: גְּדוּל יוֹם הַגִּשְׁמִים, שְׁאֲפִילוּ יִשׁוּעָה פָּרָה וּרְבָה בּוּ, שְׁנֶאֱמַר: "תַּפְתַּח אֶרֶץ וַיִּפְרוּ יִשְׁע". אָמַר רַבִּי תַנְחוּם בַּר חֲנִילָאי: אִין הַגִּשְׁמִים יוֹרְדִים אֶלָּא אִם כֵּן נִמְחִלוּ עוֹנוֹתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שְׁנֶאֱמַר: "רַצִּית ה' אֶרְצָה שְׁבֵת שְׁבִית יַעֲקֹב. נִשְׂאֵת עוֹז עֲמָה כְּסִית כָּל חֲטֹאתֶם סִלָּה". אָמַר לִיה זְעִירִי מִדִּיהֶבֶת לְרַבִּינָא: אַתּוּן, מַהֲכָא מִתְּנִיתוּ לַה. אֲנִן, מַהֲכָא מִתְּנִינִן לָה: "וְאַתָּה תִשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְסִלַּחְתָּ לְחֲטֹאת וּגו'". אָמַר רַבִּי תַנְחוּם בְּרִיה דְּרַבִּי חִיָּא אִישׁ כֹּפֵר עַכּוּ: אִין הַגִּשְׁמִים נִנְעָצְרִין אֶלָּא אִם כֵּן נִתְחַיְּבוּ שׁוֹנְאִיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל כְּלָיָה, שְׁנֶאֱמַר: "צִיָּה גַם חִם יִגְזְלוּ מִיָּמִי שְׁלָג שְׂאוּל חֲטָאוּ". אָמַר לִיה זְעִירִי מִדִּיהֶבֶת לְרַבִּינָא: אַתּוּן, מַהֲכָא מִתְּנִיתוּ לַה. אֲנִן, מַהֲכָא מִתְּנִינִן לַה: "וְעַצַּר אֵת הַשָּׁמַיִם וְאִבַּדְתֶּם מְהֵרָה". ^(א) אָמַר רַב חֲסֵדָא: אִין הַגִּשְׁמִים נִנְעָצְרִין אֶלָּא בְּשִׁבְלִי בִיטוּל תְּרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת, שְׁנֶאֱמַר: "צִיָּה גַם חִם יִגְזְלוּ מִיָּמִי שְׁלָג". מַאי מִשְׁמַע? תַּנָּא דְּבִי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל: בְּשִׁבְלִי דְּבָרִים שְׁצוּיִתֵי אֶתְכֶם בִּימּוֹת הַחֲמָה וְלֹא עֲשִׂיתֶם – יִגְזְלוּ מִכֶּם מִיָּמִי שְׁלָג בִּימּוֹת הַגִּשְׁמִים. אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן פִּזִּי: אִין הַגִּשְׁמִים נִנְעָצְרִין אֶלָּא בְּשִׁבְלִי מִסְפְּרִי לִשׁוֹן הָרַע, שְׁנֶאֱמַר: "רוּחַ צָפוֹן תַּחֲוּלֵל גִּשָּׁם וּפְגִיִם נְזַעֲמִים לִשׁוֹן סִתָּר". ^(א) אָמַר רַב סָלָא אָמַר רַב הַמְנוּנָא: אִין הַגִּשְׁמִים נִנְעָצְרִין אֶלָּא בְּשִׁבְלִי עוֹז פְּגִיִם, שְׁנֶאֱמַר: "וַיִּמְנָעוּ רַבְבִּים וּמִלְקוּשׁ לוֹא הָיָה וּמִצַּח אֲשֶׁה זֹנָה הָיָה לָהּ וּגו'". וְאָמַר רַב סָלָא אָמַר רַב הַמְנוּנָא: כָּל אָדָם שְׂיִישׁ לוֹ עֲזוֹת פְּגִיִם – סוּף נִכְשֵׁל בַּעֲבִירָה, שְׁנֶאֱמַר: "וּמִצַּח אֲשֶׁה זֹנָה הָיָה לָהּ". רַב נַחֲמָן אָמַר: בְּיָדוּעַ שְׁנִכְשֵׁל בַּעֲבִירָה, שְׁנֶאֱמַר: "הָיָה לָהּ", וְלֹא נֶאֱמַר "וְהָיָה לָהּ". אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא: כָּל אָדָם שְׂיִישׁ לוֹ עֲזוֹת פְּגִיִם – מוֹתֵר לְקֻרוֹתוֹ רִשְׁע, שְׁנֶאֱמַר: "הַעֲזוּ אִישׁ רִשְׁע בִּפְנִיּוֹ". רַב נַחֲמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: מוֹתֵר לְשִׁנְאוֹתוֹ, שְׁנֶאֱמַר: "וְעֲזוּ פְּנִי יִשְׁנָא". אֵל תִּקְרִי "יִשְׁנָא", אֶלָּא "יִשְׁנָא". ^(א) אָמַר רַב קִטִּינָא: אִין הַגִּשְׁמִים נִנְעָצְרִין אֶלָּא בְּשִׁבְלִי בִיטוּל תוֹרָה, שְׁנֶאֱמַר: "בַּעֲצֻלְתִּים יִמָּה הַמְקָרָה" – בְּשִׁבְלִי עֲצֻלוֹת שְׁהָיָה בְּיִשְׂרָאֵל שְׁלֹא עָסְקוּ בַּתוֹרָה – נַעֲשֶׂה שׁוֹנָאוּ שֶׁל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מָה. וְאִין "מָה" אֶלָּא עֲנִי, שְׁנֶאֱמַר: "וְאִם מָה הוּא מַעֲרַבָּה". וְאִין "מְקָרָה" אֶלָּא הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׁנֶאֱמַר: "הַמְקָרָה בְּמִים עֲלִיּוֹתִיו". רַב יוֹסֵף אָמַר, מַהֲכָא: "וְעַתָּה לֹא רָאוּ אוֹר בְּהִיר הוּא בְּשְׁחָקִים וְרוּחַ עֲבָרָה וּתְטַהֲרִם", וְאִין "אוֹר" אֶלָּא תוֹרָה, שְׁנֶאֱמַר: "כִּי נִרַּ מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר" – "בְּהִיר הוּא בְּשְׁחָקִים". תַּנָּא דְּבִי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל: אֲפִילוּ בַשְּׁעָה שְׁרָקִיעַ נַעֲשֶׂה בְּהוֹרִין בְּהוֹרִין לְהוֹרִיד טַל וּמָטָר – "רוּחַ עֲבָרָה וּתְטַהֲרִם". אָמַר רַבִּי אַמִּי: אִין הַגִּשְׁמִים נִנְעָצְרִין אֶלָּא בַּעֲזוֹן גָּזֵל, שְׁנֶאֱמַר: "עַל כְּפִים כְּסָה אוֹר". בַּעֲזוֹן כְּפִים – כְּסָה אוֹר. וְאִין "כְּפִים" אֶלָּא חֲמָס, שְׁנֶאֱמַר: "וּמִן חֲחָמָס אֲשֶׁר בְּכַפִּיהֶם", וְאִין "אוֹר" אֶלָּא מָטָר, שְׁנֶאֱמַר: "יִפִּיץ עָנָן אוֹרוֹ". ^(א) מַאי תַקְנַתִּיה – יִרְבָּה בַּתַּפְלָה, שְׁנֶאֱמַר: "וַיִּצְּצוּ עָלֶיהָ בַּמַּפְגִּיעַ", וְאִין "פְּגִיעָה" אֶלָּא תַפְלָה, שְׁנֶאֱמַר: "וְאַתָּה אַל תַּתְּפַּלֵּל בַּעַד הָעָם הַזֶּה וּגְוִי וְאַל תַּפְגַּע בִּי". וְאָמַר רַבִּי אַמִּי, מַאי דְּכָתִיב: "אִם קָהָה הַבְּרוֹזֵל וְהוּא לֹא פְגִים קָלְקַל", אִם רְאִיתָ רָקִיעַ שְׁקִיָּהה כַּבְּרוֹזֵל מְלַהוֹרִיד טַל וּמָטָר – בְּשִׁבְלִי מַעֲשֶׂה הַדּוֹר שֶׁהֵן מְקוּלְקָלִין, שְׁנֶאֱמַר: "וְהוּא לֹא פְגִים קָלְקַל". מָה תַקְנַתָּן – יִתְגַּבְּרוּ בְּרַחֲמִים, שְׁנֶאֱמַר: "וַחֲזִילִים יִגְבַּר וַיִּתְּרוּן הַכָּשִׁיר חֲכָמָה", כָּל שָׂכָן אִם הוֹכָשְׁרוּ מַעֲשִׂיהֶן מַעֲיקָרָא. רִישׁ לְקִישׁ אָמַר: אִם רְאִיתָ תַלְמִיד שֶׁתַּלְמוּדוֹ

שְׂכָחָה: בְּהִסָּח דַּעְתָּ – שְׁאִם לֹא יִשְׁמַרְס יִפֵּה יְהוּ נִשְׁפָּכִין אִו נּוֹפֵל לְתוֹכָן דְּבַר מְאוּם וּנְפִסְלוּם מְלַשְׁתוֹת בְּדָבָר קַל יוֹתַר מִשְׁמָן וּבִשְׁשׁ שְׁמִתוֹךְ שְׁחָן עֵבִים צַפֵּה הִפְסֵלַת לְמַעֲלֵה וְאִפְשָׁר אֲדָם נוֹטֵל הַעֲלוּיָן וְזוּרְקוֹ לַחוּץ וְהַתַּחֲמוֹן בַּר וְנָקִי מֵה שְׁאִין כֵּן בְּמַשְׁקָה צָלוּל שְׁאִינוּ עַב חֲלִי"ר בְּלַע"ז: בְּהִסָּח דַּעְתָּ – אִם אִינוּ מְחֻזְרִם תַּמִּיד: שְׁאֲמַר הַרְעִיפוּ שְׁמִים מִמַּעַל וּשְׁחָקִים יִזְלוּ צִדָּק תַּפְתַּח אֶרֶץ וַיִּפְרוּ יִשְׁע וּצִדְקָה תַצְמִיחַ יַחַד אֲנִי ה' בְּרֹאֲתִיו וְהָיָה לִי אֶלָּא אֲנִי ה' בְּרֹאֲתִיו לְטַל וּמָטָר שְׁמַע מִנֵּה שְׁמַשְׁתַּבַּח וּמִתַּפְאֵר הַקֹּב"ה בְּמָטָר הַשָּׁמַיִם: יִשׁוּעָה פָּרָה וּרְבָה בּוּ – חֲלִינִי זְכוֹת נִכְנָסִין לְפָנָיו כּוּיִם הַגִּשְׁמִים שְׁנֵבֶר אִישׁוּעָה מִתּוֹךְ שְׁעַת רַצָּן הוּא לְשִׁנָּה דְּקָרָא וַיִּפְרוּ יִשְׁע וְחִימָיו בּוֹמֵן שְׁהִשְׁחָקִים וְחֵל וְצָדִיק: רַצִּית ה' אֶרְעָה – בְּמִים: נִשְׂאֵת עוֹן עַמָּךְ – מִנֶּד: ה"נ א"ל מַר זְעִירִי מִדִּיהֶבֶת לְרַבִּינָא כּוּ' – זְעִירִי סָתָם הִיָּה מִן הַרְאִשׁוּנִים וְרַבִּינָא סוּף הוֹרָאָה לֹא רָאוּ זֶה אֶת זֶה: וְאַתָּה תִשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וּגו' – וְאוּמַר וְנָתַת מָטָר עַל אֶרֶצָם בַּתַּפְלָה דְּשַׁלְמֵה: צִיָּה גַם חִם יִגְזְלוּ מִיָּמִי שְׁלָג – כִּשְׁעִיָּה גַם חִם נִחְלִין מִימּוֹת הַשָּׁלָג שְׁאִינָן יוֹרְדִין מָטָר כַּמַּשְׁפָּטָם בְּיָדוּעַ שְׁשְׂאוּל חֲטָאוּ: וְלֹא יִהְיֶה מָטָר – וּסְמִיךְ לֵה וְאִבְדָּתָם: צִיָּה – דְּרִישׁ לִשׁוֹן צוּיִי דְּבָרִים שְׁצוּיִתֵי אֶתְכֶם בִּימּוֹת הַחֲמָה תְּרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת נִזְלוּ מִיָּמִי שְׁלָג אֶת הַמָּטָר: רוּחַ צָפוֹן תַּחֲוּלֵל גִּשָּׁם וּפְגִיִם נְזַעֲמִים לִשׁוֹן שְׁקַר – תַּחֲוּלֵל תַּבְטֵל כּמוֹ לֹא יַחַל דְּבָרוֹ (בַּמִּדְבָּר ל':ג') בְּדִלְמַרִּי בִיבְמוֹת (דף עב.) דְּרוּחַ צָפוֹן בְּרוּר הוּא וּמִבְּאִי אֹרְהָ לְעוֹלָם מֵה שְׁגָשְׁמִים נִנְעָצְרִין וּפְגִים נְזַעֲמִין שְׁמַרְאָה הַקֹּב"ה שְׁאִינוּ מַבִּיא מָטָר לְעוֹלָם מִפְּנֵי לִשׁוֹן שְׁקַר רַבִּילוּת וּפִשְׁטַּה הַמְקָרָא כִּשְׁם שְׁרוּחַ צָפוֹן תַּחֲוּלֵל גִּשָּׁם כִּךְ פְּגִים נְזַעֲמִים מִפְּנֵי לִשׁוֹן שְׁקַר: וַיִּמְנָעוּ רַבְיִבִים – מִשּׁוּם דְּמֵאָתָה הַכֹּלֵם שְׁהָיָה בִּךְ עֲזוּת: הִיָּה – מִשְׁמַע כְּבֹר נִכְשֵׁל: הַעֲזוּ אִישׁ – שִׁישׁ בּוּ עֲזוּת פְּגִים אִמֵּר לוֹ דְּשָׁע בַּפְּנִי וְאִין בּוּ מִשּׁוּם מְלָקוּת בְּדִלְמַרִּי בְּמַסְכַּת קֻדּוּשֵׁין (דף כח.) וּמִשּׁוּם דְּבַר זֶה בְּלָבַד מִתַּר לְקֻרְתּוֹ דְּשָׁע. מִתַּר לְשִׁנְאוֹתוֹ – אַע"נ דְּכְתִיב וְאִהְיֶה לְרַשָּׁךְ כְּמוֹךְ: וְעַז פְּנִי וְשָׁנָא – וְעַז פְּנִים וְשָׁנָא – וְעַז כְּתִיב חֲסַר ו' מִי שְׂהֵא עַז פְּגִים וְשָׁנָא בְּשו"א: וַיִּמָּךְ – כְּמִי שְׁאִין בּוּ כַּח לְהוֹרִיד טַל וּמָטָר: וְעַתָּה לֹא רָאוּ אוֹר – מִפְּנֵי שֶׁלֹּא רָאוּ אוֹר שֶׁל תוֹרָה: אֲפִילוּ כַּשִּׁהֲמִים בְּהוֹרִין – כְּמוֹ בְּהִקַּת מְגִמַר בְּעֵבִים וְרוּצָה לְהוֹרִיד גִּשְׁמִים רוּחַ עֲבָרָה וּתְטַהֲרִם מִפְּזָרַת הַעֵבִים: הַמְלָאךְ אִף בְּרִי שְׁמוּ יִפִּין עָנָן אוֹרוֹ גִּשָּׁם שְׁלִי: וַיַּעַז – הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: עֲלִיָּה – עַל הַגָּשָׁם שְׁתַּרְדִּי: בְּמַפְגִּיעַ – כַּשִּׁיתַּפְלֵל עֲלִיָּה כְּמוֹ וְאֵל תַּפְגַּע בִּי: קָהָה הַבְּרוֹזֵל – כְּמוֹ הַקָּהָה אֶת שְׁנִי וְשֵׁנִי בְּגִים תַּקְהִינָה (וִירְמִיָּהוּ ל"א:כ"ט): וְהוּא לֹא פְגִים קָלְקַל – שְׁקָלְקֵלוּ הַדּוֹר: וכ"ש אִם הַכָּשִׁירוּ מַעֲשִׂיהֶן – קָהָם לָכֵן וְהָבִי מִשְׁמַע וַיִּתְּרוּן הַכָּשִׁיר וַיִּתְּרוּן שְׁהִבְשִׁיר מַעֲשִׂיהֶן מִתַּחֲלָה שִׁבְּחוּ הַגִּשְׁמִים יוֹתַר מִבְּחִילִים יִגְבַּר שְׁחָן מְגִבְרִין חֲזִילִים וְעוּמָדִין בַּתַּפְלָה בּוֹמֵן שְׁקָלְקֵלוּ:

מסורת הש"ס
א שבת לב: ב ספרא קדושים פרק ז ד; מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי ג מגילה יא.
ד במדבר רבה; מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי; סוטה יד.
תורה אור השלם

הרעיפו שמים מפעל ויחסיקם יזלו:צדק תפתח־ארץ ויפרו:ישע יצדקה תצמיח וגו' (ישעיהו מה, ח)

רצית יהוה ארצך שבת (שבות) [שבית] יעקב [תהילים מה, ב] אמת מארץ תצמיח וצדק תשפיים [ישעיהו מה, ב]

ואפתה תשמע השמים וסלחת לחטאת עמך ישראל והשבתם אלי־הצדקה וגו' (מלכים א ח, כד) בהעצר שמים ולא־יהיה מטר כי ויטא־ירלד והתפללו אלי־המקום הוה וגו' (מלכים א ח, לה-לו)

צנה גס־חם יגזלו מימי־שלג שאול חטאו [איוב כד, טז]

ותרה אר־יהוה כסם ויער את־השמים ולא־יהיה מטר והצדקה לא וגו' [דברים יא, יז]

רוח צפון תחולל גשם ופגים נזעמים לשון שתר [משלי כה, כג] וישננו רבבים ומלקוש לוא היה ומצח אשה זונה היה וגו' [ירמיהו ג, ג]

העז איש רשע בפניו וישר הוא (יכוז דרכיו) [גיוז וגו' משלי כה, כט]

מי בהחכם ומי יודע פשר דבר חכמת אדם תאיר וגו' [קהלת ח, א]

ואם־מֶד הוא מערָבָה והעמידו לפני הכהן והעִרִיד אותו הכהן וגו' [ויקרא כז, ח]

המקרה במים עליותייו השם־עבים רכבונו המהלך על־כנפי־רוח [תהילים קד, ג]

בעצלתים יפד המקרה ובשפלות נזים יזלף הפית [קהלת י, ח]

ועתה לא־ראו אור בְּהִיר הוא בשחקים ורוח עברה ותטהרם [איוב לו, כא]

כי נר מצוה ותורה אור [דוד חיים תוכחות מוסר [משלי ו, כג] על־כפים כסה־אור ויצו עֲלִיָּה כמפגיע [איוב לו, לב]

ויתכסיו שמים האדם והבהמה וישראו אל־אֱלֹהִים בהִזְקָה וישבו איש וגו' [יונה ג, ח]

אר־בִּיר יטריחַ עַב יפִּי: עַנּוּ אוּרוּ [איוב לו, יא]

ואפתה אל־תתפלל בעד־העם הוה ואל־תשא בְּעַדָם רָחַה וּתַפְלָה [ואל־תפגע־בי וגו' [ירמיהו ז, טז]

אם־קָהָה הַבְּרוֹזֵל והוא לא־פגים קלָקַל וחֲזִילִים יִגְבַּר וַיִּתְּרוּן הַכָּשִׁיר וגו' [קהלת י, יז]

מסורת הש"ס
א דברים רבה; סנהדרין צה: ב ערכין טו: ג תוספתא בבא קמא ד אוצר מדרשים חולדה ובור הקדמה א
תורה אור השלם

אם ימקנה הפרזל והוא לא־פנים מקלל וחזלים יגבר ויתרון הקשיר חכמה [קהלת י, י]

יגיד עליו רעו מקנה אף על־עולה [איוב לו, לג]

על־כפוס כסה־אור ויצו עליה במסגיש [איוב לו, לב]

ואתה אל־תתפלל בעד־העם הזה ואל־תשא בעדם רנה ותפלה ואל־תפגע־בי כ־איני שמע אתך [ירמיהו ז, טז]

אם־ישך הנחש בלוא־לחש ואין יתרון לבעל הלשון [קהלת י, יא]

נשא לבנו אל־פנים אל־אל בשמים [איכה ג, מא]

ונסתורו במים ובלשונם יכזבו־לו [תהילים עח, לו]

והוא רחום יכפר עון ולא־ינשחית והרבה להשיב אפו ולא־יגזיר כל־חמטו [תהילים עח, לח]

אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף [תהילים פח, יב]

מ־יודע עז אפך ויכיראתך עברתך [תהילים ג, יא]

[תהילים צט, יא]

פגעת את־שש ועשה צדק בדרך־ך ויכרז ה'־אתה הצפת ונחמא בהם עולם וננשע [ישעיהו סד, ד]

וסרה אר־יותה בכם ויצר את־השמים ולא־יותה מסר והאדמה לא תתן את־יבולתה ואבדותם מקרה מעל הארץ הטבה אשר יתנה נתן לכם [דברים יא, יז]

שְׁלֹמֹדוּ קָשָׁה עָלָיו בַּכְּרוֹל – שָׁקָשָׁה לוֹ מֶרֶב הַקְּשִׁיּוֹת בַּשְּׂבִיל מִשְׁנֵתוֹ שְׁאִינָה סְדוּרָה לוֹ אִם רָאִיתָ דּוֹר שֶׁהַשְּׂמִים מִשְׁתַּכֵּין עָלָיו בַּנְּחָשֶׁת מְלֹהוּרִיד גָּשָׁם עָלָיו וכו'. מִכָּאן מוֹכִיחַ וְאִינוֹ זֹכֵר מִה בְּתִיב בַּה וּלְפִיכֹךְ אִינוֹ יוֹדֵעַ לִפְרָק אִי נִמְי שְׁנוֹרָקָה בְּטָעוֹת פּוֹטֵר עַל הַחִיּוֹב וּמַחֲבִיב עַל הַפּוֹטֵר וּמַקְשִׁי עֲלֶה מִדְּכָתָא אֲחֵרִיתוֹ וְהָי מִשְׁמַע קָרָא וְהִיא לֹא שְׁאִינוֹ יוֹדֵעַ שְׁמוּשֵׁתוֹ מִפְּנֵי שְׁפָנִים קֹלֵקל שְׁקֹלֵקל בַּמִּשְׁנָה שְׁהִיא קֹדֶם לַגִּמְרָא: יִרְבֶּה בִּישִׁיבָה – שְׁסָדִירוֹ בְּנֵי הַיִּשְׁעִיבָה מִשְׁנֵתָם שְׁנָאִמֵּר וְחִלִּים בִּין תַּלְמִידִים שֶׁאֵן חִלּוֹת חִלּוֹת: וְיִתְרוֹן הַכָּשִׁיר – כֶּשֶׁסְדֵּר מִשְׁנֵתוֹ מִתְחַלֵּה: כְּנִגְד מ' יוֹם שְׁנֵתָנָה הַתּוֹרָה – שֶׁתַּקְנוֹם בְּיוֹל וְהָדָר עַיִל קִמָּה דֵּר' יוֹחֲנָן מִ' כ"ד סְפָרִים: שְׁפָנִים קֹלֵקל – שֶׁהָרָחָה לוֹ פָּנִים רַעוּת: יִרְבֶּה עָלָיו רַעִים – לִפְנִים הֵימָנו שְׁסִכְבֵּר לוֹ פָּנִים: מִשְׁתַּכֵּין עָלָיו בַּנְּחָשֶׁת – מֵאִדְוִימִין פָּנִים כַּעַן רוֹחִילִי"א בְּדָאִמְרִי' בְּבָבָא מְצִיעָא (דף כו.) דְּשִׁתָּן טְפִי שֶׁהָעֵלָה חֲלוּהָ שְׁנַעֲרִין (מִלְהוֹלִיד) טַל וּמִטֵּר: לוֹחֲשִׁי לַחֲשִׁיטוֹת – בַּשְּׂבִיל שֶׁאֵין מִתְפַּלְלִים תְּפִלָּה בַּלְחָשׁ: יִגִּיד עָלָיו רַעו – יִתְפַּלֵּל עָלָיו חֲבֵרוֹ וְגַבִּי גָשְׁמִים בְּתִיב בְּאִיב: וְאֵין יִתְרוֹן לִבְעַל הַלָּשׁוֹן – בְּלוֹמֵר מִה הֵנָּה יֵשׁ לִבְעַל הַלָּשׁוֹן שִׁיזְדַּע לְלוֹחֹשׁ וְאִינוֹ לוֹחֲשׁ: מִקְנָה אֵף עַל עוֹלָה – מִקְנָה אֵף מִי שְׁמָנִים דְּעִמּוֹ וְעוֹלָה: וְאֵין נוֹחִין זֶה לָּזֶה כו' – וְהָי מִשְׁמַע בַּשְּׂבִיל שְׁצָרִיךְ לְהַגִּיד זֶה לָּזֶה וּלְהִיּוֹת נוֹחִין בַּהֲלָכָה וְאֵין עוֹשִׂין מִקְנָה מִתְקַנְאִים מִתְקָרִים בָּאֵף וּמַעֲלִים אוֹתוֹ וּמִזִּבְאִים אוֹתוֹ עֲלִיָּא. וְיֵשׁ גּוֹרָסִין וְנוֹחִין זֶה לָּזֶה בַּהֲלָכָה מִתְקַנְאִים בָּאֵף וְכו' מִשְׁנִיִּיד עָלָיו רַעוֹ שְׁנוֹחִין זֶה לָּזֶה מִתְקַנְאִים בָּאֵף וּמַעֲלִים אוֹתוֹ מַעֲלִיָּהִם: אֲרִי דוֹרָם וְאוֹכֵל – מִיֵּד וְאִינוֹ מִתְקַרָּא: טוֹרֵף וְאוֹכֵל – שְׁמוּלִיךְ לַחוּרִיו וְאוֹכֵל שֶׁם שְׁמַפְחֵד מִן הַבְּרִיּוֹת וּלְכָל יֵשׁ לָהֶם הֵנָּה: וְלָךְ מִה הֵנָּה יֵשׁ לָךְ – שְׁאֵתָה נוֹשֵׁךְ בְּנֵי אָדָם וְהוֹרֵנן וְהִיא אוֹמֵר מִה יִתְרוֹן לִבְעַל הַלָּשׁוֹן שְׁמַסְפֵּר לָשׁוֹן דְּרַע אַע"פ שֶׁאֵין לוֹ הֵנָּה וּלְפִיכֹךְ מִזִּבְאִי הַקֵּב"ה בְּדִין אֲחַל נָחַשׁ בְּדִי שְׁתִּיבָיִשׁ מִפְּנֵי שֶׁהִשְׁאִיר אָדָם הָרָאשׁוֹן וּמִתְבַּיִשֵּׁין עִמּוֹ מַסְפְּרִי לָשׁוֹן דְּרַע: וְלָכֶם לֹא נָכוֹן עִמּוֹ – עַם הַקֵּב"ה: וְאַעפ"כ – בְּתִיב בְּסֻמּוֹךְ וְהִיא רַחוּם יִכְפֹּר עוֹן וְשׁוּמַע תְּפִלָּתָם וְהָיִי אֲחֻמַּת שֶׁאֵין תְּפִלָּתָם גִּשְׁמַעַת אֲא"כ מִשִּׁים נִפְשׁוֹ בְּכַפּוֹ בְּלוֹמֵר שֶׁנִּפְשׁוֹ מְכֻנֶּה בְּכַפּוֹ: בְּצַבּוֹר – תְּפִלָּתָם נִשְׁמַעַת וְאַע"פ שֶׁאֵין לֵב בָּלֶם שְׁלֶם בְּדַכְחִיב וַיִּפְתּוּהוּ בְּפִיהֶם בְּדַבָּרִים ל' רַבִּים: בְּנִחִיד – אִינוֹ אֵלָּא א"כ לְבוֹ מְכֻנֶּה בְּזִמֵּן שְׁאֵמַת מֵאֲרֵן תַּצְמַח – שִׁישׁ אֲמוּנָה בַּמַּשָּׂא וּמִתָּן אִי צָרָה מִשְׁמִים נִשְׁקָף דְּהֵינּוּ גִשְׁמִים שֶׁאֵן צָרָהָ: מִחֲלָה וְכוּ' – שֶׁהִמִּיתוֹ שָׁנִי בְּנֵי אָדָם מַצִּי הִיא בְּאֲגָדָה מַעֲשֶׂה בְּבַחּוֹר אֶחָד שֶׁנָּתַן אֲמוּנָתוֹ לַרְבֶּה אַחַת שִׁישְׁאֲנָה אֲחֵרָה מִי מַעִיד וְהָיָה שֶׁם בּוֹר אֶחָד וְחֲלָהָ אֲמֵר הַבַּחּוֹר בּוֹר וְחֲלָהָ עַדִּים בְּדָבָר לְיָמִים עֶבֶר עַל אֲמוּנָתוֹ וְנִשָּׂא אֲחֻרַּת וְהוֹלִיד שָׁנִי בָּנִים

מאימתי פרק ראשון תענית

שְׁתַּלְמוּדוֹ קָשָׁה עָלָיו בַּכְּרוֹל – בַּשְּׂבִיל מִשְׁנֵתוֹ שְׁאִינָה סְדוּרָה עָלָיו, שְׁנַאָמֵר: "וְהוּא לֹא פָּנִים קֹלֵקל". מֵאִי תַקְנִיתִיה – יִרְבֶּה בִּישִׁיבָה, שְׁנַאָמֵר: "וְחִילִים יִגְבֵּר וְיִתְרוֹן הַכָּשִׁיר חֲכָמָה". כֹּל שֶׁפֶן אִם מִשְׁנֵתוֹ סְדוּרָה לוֹ מְצִיקָרָא. כִּי הָא דְרִישׁ לְקִישׁ הָוָה מְסֻדֵּר מִתְנִיתִיה אַרְבַּעִין זְמָנִין, כְּנִגְד אַרְבַּעַים יוֹם שְׁנִיתָנָה תוֹרָה, וְעִיִּיל לְקַמִּיָּה דְרַבִּי יוֹחָנָן. רַב אָדָא בַר אַבְהָה מְסֻדֵּר מִתְנִיתִיה עֲשָׂרִין וְאַרְבַּע זְמָנִין, כְּנִגְד תוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים, וְעִיִּיל לְקַמִּיָּה דְרָבָא. רַבָּא אָמַר: אִם רָאִיתָ תַלְמִיד שֶׁתַּלְמוּדוֹ קָשָׁה עָלָיו בַּכְּרוֹל – בַּשְּׂבִיל רַבּוֹ שְׁאִינוֹ מְסַבִּיר לוֹ פָּנִים, שְׁנַאָמֵר: "וְהוּא לֹא פָּנִים קֹלֵקל". מֵאִי תַקְנִיתִיה – יִרְבֶּה עָלָיו רַעִים, שְׁנַאָמֵר: "וְחִילִים יִגְבֵּר וְיִתְרוֹן הַכָּשִׁיר חֲכָמָה". כֹּל שֶׁפֶן אִם הוּכְשָׁרוֹ מַעֲשִׂיו בַּפָּנִי רַבּוֹ מְצִיקָרָא. וְאַמֵּר רַבִּי אַמִּי, מֵאִי דְכַתִּיב: "אִם יִשָּׁה הִנָּחֵשׁ בְּלוֹא לָחֵשׁ וְאִין יִתְרוֹן לִבְעַל הַלָּשׁוֹן", אִם רָאִיתָ דּוֹר שֶׁהַשְּׂמִים מִשְׁתַּכֵּין בַּנְּחָשֶׁת מְלֹהוּרִיד טַל וּמִטֵּר – בַּשְּׂבִיל לוֹחֲשִׁי לַחֲשִׁיטוֹת שְׁאִין בְּדוֹר. מֵאִי תַקְנִתָּנָן – יִלְכוּ אַצָּל מִי שִׁיזְדַּע לְלַחוּשׁ, דְּכַתִּיב: "יִגִּיד עָלָיו רַעו", "וְאִין יִתְרוֹן לִבְעַל הַלָּשׁוֹן". וּמִי שְׁאֲפָשֵׁר לוֹ לְלַחוּשׁ וְאִינוֹ לוֹחֲשׁ, מָה הֵנָּה יֵשׁ לוֹ? וְאִם לָחֵשׁ וְלֹא נַעֲנָה, מֵאִי תַקְנִיתִיה? יִלָּךְ אַצָּל חֲסִיד שְׁבִדּוֹר, וְיִרְבֶּה עָלָיו בַּתְּפִלָּה, שְׁנַאָמֵר: "וַיְצִו עָלֶיהָ בַּמַּפְגִּיעַ", וְאִין פְּגִיעָה אֵלָּא תְּפִילָּה, שְׁנַאָמֵר: "וְאַתָּה אֵל תִּתְפַּלֵּל בַּעַד הָעָם הַזֶּה וְאֵל תִּשָּׂא בַעֲדָם רְנָה וְתַפְלָה וְאֵל תַּפְגַּע בִּי". וְאִם לָחֵשׁ וְעֲלָתָה בְּיָדוֹ, וּמִגִּים דְּעִתּוֹ עָלָיו – מִכִּיָּא אֵף לְעוֹלָם, שְׁנַאָמֵר: "מִקְנָה אֵף עַל עוֹלָה". רַבָּא אָמַר: שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים שְׁיוּשְׁבִין בְּעִיר אַחַת וְאִין נוֹחִין זֶה לָּזֶה בַּהֲלָכָה – מִתְקַנְאִין בָּאַף וּמַעֲלִין אוֹתוֹ, שְׁנַאָמֵר: "מִקְנָה אֵף עַל עוֹלָה". אָמַר רִישׁ לְקִישׁ, מֵאִי דְכַתִּיב: "אִם יִשָּׁה הִנָּחֵשׁ בְּלוֹא לָחֵשׁ וְאִין יִתְרוֹן לִבְעַל הַלָּשׁוֹן", לְעַתִּיד לְבוֹא מִתְקַבְּצוֹת וּבִאוֹת כֹּל הַחִיּוֹת אַצָּל הִנָּחֵשׁ, וְאוֹמְרִים לוֹ: אֲרִי דוֹרָם וְאוֹכֵל, זָאב טוֹרֵף וְאוֹכֵל, אַתָּה מָה הֵנָּה יֵשׁ לָךְ? אֲמַר לָהֶם: "וְאִין יִתְרוֹן לִבְעַל הַלָּשׁוֹן".^[א] אָמַר רַבִּי אַמִּי: אִין תְּפִלָּתוֹ שֶׁל אָדָם נִשְׁמַעַת אֵלָּא אִם בֶּן מִשִּׁים נִפְשׁוֹ בְּכַפּוֹ, שְׁנַאָמֵר: "נִשָּׂא לְבַבְנוּ אֵל כַּפָּיִם", אִינִי? וְהָא אוֹקִיָּם שְׁמוּאֵל אֲמוּרָא עָלֶיהָ וְדַרֵּשׁ: "וַיִּפְתּוּהוּ בְּפִיהֶם וּבִלְשׁוֹנָם יִכְזָּבוּ לוֹ וּלְבָם לֹא נָכוֹן עִמּוֹ וְלֹא נֶאֱמָנוּ בְּבִרְיָתוֹ", וְאַף עַל פִּי כֵן – "וְהוּא רַחוּם יִכְפֹּר עוֹן וּגְוִי!" לֹא קִשְׂיָא: כָּאֵן בְּנִחִיד, כָּאֵן בְּצַבּוֹר. אָמַר רַבִּי אַמִּי: אִין גִּשְׁמִים יוֹרְדִין אֵלָּא בַשְּׂבִיל בַּעֲלֵי אֲמָנָה, שְׁנַאָמֵר: "אַמַּת מֵאֲרֵץ תַּצְמַח וְצִדָּק מִשְׁמִים נִשְׁקָר".^[א] וְאַמֵּר רַבִּי אַמִּי: בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה גְּדוֹלִים בַּעֲלֵי אֲמָנָה, מַנִּיִּין – מִחוּלְדָּה וְכוּ'. וּמָה הַמַּאֲמִין בַּחוּלְדָּה וְכוּ' – כָּה, הַמַּאֲמִין בַּהֲקֻדּוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא – עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כֹּל הַמַּצְדִּיק אֶת עֲצָמוֹ מִלְּמִטָּה – מַצְדִּיקִין עָלָיו הַדִּין מִלְּמַעְלָה, שְׁנַאָמֵר: "אַמַּת מֵאֲרֵץ תַּצְמַח וְצִדָּק מִשְׁמִים נִשְׁקָר". רַבִּי חֲזִיָּא בַר אֲבִין אָמַר רַב הוּבָא, מַהֲכָא: "וּכִירְאָתָהּ עֲבָרְתָהּ". רִישׁ לְקִישׁ אָמַר מַהֲכָא: "פְּגַעַת אֶת שֵׁשׁ וְעִשָּׂה צִדָּק בְּדִרְכֶּיהָ יִזְכְּרוּה הֵן אַתָּה קֹצֶפֶת וּנְחֻטָּא בָּהֶם עוֹלָם וּנְגֻשְׁעִי". אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לִוִּי: כֹּל הַשֹּׁמֵחַ בְּיִסּוּרִין שְׁבָאִין עָלָיו – מִכִּיָּא יִשׁוּעָה לְעוֹלָם, שְׁנַאָמֵר: "כִּיֶּהֱם עוֹלָם וּנְגֻשְׁעִי". אָמַר רִישׁ לְקִישׁ, מֵאִי דְכַתִּיב: "וַיַּעַצַּר אֶת הַשָּׁמַיִם", בַּשְּׁעָה שֶׁהַשָּׁמַים נַעֲצְרִין מְלֹהוּרִיד טַל וּמִטֵּר – דוּמָה לְאַשָּׁה שְׁמַחֲבֵלַת וְאִינָה יוֹלְדַת. וְהֵינִינוּ דְאָמַר רִישׁ לְקִישׁ מִשׁוּם בַּר קַפְרָא: נֶאֱמָרָה עֲצִירָה בְּגִשְׁמִים וּנֶאֱמָרָה עֲצִירָה בְּאַשָּׁה,

נֶאֱמָרָה

ר"ת דֵּהָא דְאִמְרִי' בְּבָבָא בְּתֵרָא (דף יט. נֶשֶׁם) אֵין טוֹמִנִין בַּסְּלָעִים מ"ט מִשׁוּם דְּמַשְׁתַּכִּי לִיָּה לַקְדָּרָה ר"ל מַשְׁתַּכִּי מִקְלָקלִים הַמֵּאָכֵל שֶׁבַּקְדָּרָה וּבְלַע"ו אורמשי"ר וְהָא דְאָמַר לַקְדָּרָה לֹא זִנוּקָא לַקְדָּרָה אֵלָּא לְמֵאָכֵל שֶׁבַּקְדָּרָה דְּהָכִי גְמִי קָאִמֵּר (שַׁבַּת דף יח:) הִיא קְדָרָה חִיתָא שְׂרִי וְאֵין לְפָרֵשׁ כַּפְרִש"י שְׁפִי' הָתֵם מַשְׁתַּכִּי מַשְׁבָּרִים הַקְדָּרָה דא"כ מֵאִי קָאִמֵּר הֵבֵא שֶׁהַשְּׂמִים מִשְׁתַּכֵּין ר"ל שֶׁהַשְּׂמִים מַשְׁתַּבְּרִין אֵלָּא וְזִכִּי מַשְׁתַּכִּים ר"ל מַעֲלִין חֲלוּהָ כַּמּוֹ דָּבָר שֶׁבְּטַל מִקְנֻלָּבְתוֹ יָמִים רַבִּים וּמִחְלִיד וּבְלַע"ו רֹאחִילִי"ר: וְאִי לוֹחֵשׁ וְעֲלָתָה בְּיָדוֹ וּמִגִּים דְּעִתּוֹ מִזִּבְאִי אֵף לְעוֹלָם שְׁנַאָמֵר יִגִּיד עָלָיו רַעו וְגו'. בְּלוֹמֵר אִם יִגִּיד עָלָיו רַעוֹ שֶׁעַל יָדוֹ בָּאוּ הַגְּשָׁמִים וְהִיא מְנִים דְּעִתּוֹ מִקְנָה אֵף עוֹלָה בְּלוֹמֵר הִיא קוֹנָה אֵף וְעוֹלָה בְּלוֹמֵר אִם עוֹלָה שְׁמָנִים דְּעִתּוֹ עָלָיו הִיא מִקְנָה הָאֵף: בְּחֲלָהָ וְכוּ' כֹךְ בַּהֲקֻב"ה עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. פִּי' מֵאִמִּין בְּחֲלָהָ וְכוּ' מַעֲשֶׂה הָיָה כְּנַעֲרָה אַחַת הָיְתָה רוֹצָה לִילָךְ לְבֵית אֲבִיהָ וְהָיָה בּוֹר בַּדָּרָךְ וְנִפְלָה וְכֹא בַּחּוֹר אֶחָד וְאָמַר אִם אִנִּי אֲעֵלָךְ תִּנָּשְׂאִי לִי אֲחֵרָה לוֹ הֵן וְנִשְׁבַּעוּ בְּיַעֲקֹב שֶׁהוּא לֹא יִשָּׂא אִשָּׁה אַחֲרָתָּ וְהִיא לֹא תִנָּשֵׂא לְאִישׁ אַחֵר וְאָמְרוּ מִי מַעִיד בְּיַעֲיִנו וְהָיְתָה חֲלָהָ אַחַת הוֹלֵכַת לְפָנֵי הַבּוֹר וְאָמְרוּ אִלּוֹ שְׁנִים בּוֹר וְחֲלָהָ יְהִי עַדִּים בְּיַעֲיִנו וְהִלְכוּ לְדַרְכָּם וְהִיא עֲמָהָה בַּשְּׁבוּשָׁתָהּ וְהִיא נִשָּׂה אִשָּׁה אַחֲרָתָּ וְיִלְדָה בֶּן בָּאת חֲלָהָ וְנִשְׁבַּתוּ וּמַת וְיִלְדָה לוֹ בֶּן שָׁנִי וְנִפְל לְבוֹר וּמַת אֲחֵרָה לוֹ אֲשֶׁתוֹ מִה זֶה הַמַּעֲשֶׂה שֶׁהִגִּיעַ לָנוּ שֶׁלֹּא בִּשְׂאֵר בְּנֵי אָדָם נִזְכֵּר הַשְּׁבוּשָׁה וְסַפֵּר לְאֲשֶׁתוֹ כֹּל הַמַּעֲשֶׂה אֲחֵרָה לוֹ א"כ חוֹזֵר וְקוֹחֶה וְכַתֵּב לָהּ גִּט וְהֵלָךְ וְנִשָּׂא אֶת הַבְּתוּלָה וְהָיְנוּ דְאִמְרִי הַמֵּאֲמִין בְּבוֹר וְחֲלָהָ שֶׁהַעֲמִידוֹ עֵדוּתָן:

ח.

רבינו גרשום

רבי'ס היבא דהוכשרו מעשהיהם מעיקרא דהיינו יתרון הכשר והיא לא פנים קלקל שלא הראה פנים

במשנה קלקל בתלמוד:

והיא לא פנים. שאין רבו מסביר לו פנים וידע עליו רעים. לרצות את רבו שוסביר לו פנים:

משתבין. מחליד:

לוחשי לחשות. שודעין להתפלל ואין מתפללין:

מקנה שמנים דעתי אף על עולה מעלה כעס על העולם:

ומעלי אחתי שמסלקון אחתי מן העולם:

מה הנאה יש לך. שאתה נוטף ואינך אוכל. כאן ביחוד. שאל לבנו:

כאן בצבור. ויפסידה כפיהם:

מנדיקוס עליו מלמעלה כדכתב וסבביו שפסדה מאל:

ח:

עין משפט נר מצוה
א טוש"ע או"ח סי' תקעו סעי' טו: ב טוש"ע או"ח סי' תקעא סעי' ג: ג טור או"ח סי' רל:
ד מו"י פי' מהל' ברכות הל' כב, סמוג עשין כו, ש"ע או"ח סי' רל סעי' ב:
רבינו גרשום

אם לשבט דאחי ברוחא:

להיום שולך על ההרים:

אם לחסד שורד בנחת ימנאיה ליישוב:

צדקה לעניים. שמתחמקן שן

ערומים:

בערבי שבתות סימן קללה האל שאין יוכלון לנרמוח לכבוד שבת.

וְנִצְוָה וּבִקְשָׁה מֵאֱלֹהֵינוּ. וַיַּעֲתֵר לָנוּ פְּרוּשׁ אַחֲרֵיתָא וְכֵן פִּרְשׁ בְּסֻמוּךְ. עַל דְּנָח: אֲלֹא בְּדָבָר הַסְמוּי מִן הָעֵין שְׁנָאֵמַר וְעַ ה' וְגו'. תַּמָּה דְאֶמְרִינן פֶּרֶק כָּל הַבָּשָׂר (חֲלִין דָּף קה:) גַּבִּי הָעִי שְׁקוּלָאֵי דְדֵרְוּ חֲבִיתָא דַחֲמָרָא בְּעוּ לְאַתְפּוּחֵי אוֹתִיבּוּהּ תַּעֲוִי מִחוּצָא פִּקּוּעַ חֲבִיתָא וּמִפִּרְשׁ שֶׁסּ בַּשְּׂבִיל הַשֵּׁד שֶׁהִיא שֶׁסּ עַד דְאִכְפִּיָּה מִר בַּר רַב אֲשִׁי לָשֵׁד לְשֶׁלֶם אֲמַר לִיה שִׂידָא לָמַר בַּר רַב אֲשִׁי לִקְבַּע לִי מִר זִמְנָא דְאִיזִיל וְאִשְׁלֹם קִבְּעַ לָהּ זִמְנָא כִּי מֻטָּא זִמְנָה אַעֲכַב וְאֲמַר לַה אֲמַאי לֹא אֲחִית בְּזִמְנָךְ אֲמַר לַה כֹּל מַדִּי דְצִיר וְחֲתִים וְכִייל וּמַנִּי יִית לִן רְשׁוּת לְמַשְׁקַל מְנָה אֲלֵמָא בְּדָבָר הַמְדוּד וְהַמְנוּי לִית לַה רְשׁוּת לְמַשְׁקַל מְנָה וּבְדָבָר הַסְמוּי אִית לַה רְשׁוּת אֲלֵמָא אִין בְּרַכָּה בְּדָבָר הַסְמוּי וי"ל דְלֹא קָשָׁה מִדִּי דִּהָא דְקֵאֲמַר הָתָם הֵינּוּ טַעֲמָא דְלִית לֵהּ אֲלֹא בְּדָבָר הַפָּקֵר וְלֹא דָבָר דְכָיִל וּמַנִּי אוּ עַר וְחֲתִים הֵינּוּ בַּשְּׂבִיל דְאִין בְּרַכָּה מַעֲוִיָּה בְּהֵנִי וְלִית בְּהּ דָּבָר הַפָּקֵר וְהָאִי דְבַעֲלִים וַיִּנְהֵי אֲלֹא בְּדָבָר הַסְמוּי וְהֵינּוּ מַטְעֵם דְהַבְרָכָה מַעֲוִיָּה בְּדָבָר הַסְמוּי וּמָה שְׁמַתְרַכָּה בַּשְּׂבִיל הַבְרָכָה אִית לֵהּ רְשׁוּת לְמַשְׁקַל בְּסֻמוּי דְהֵינּוּ כְּמוֹ הַפָּקֵר שְׁאִין לְשׁוּם אֶדָם זְכוּת כּוּ אִין גַּמִּי הֵכָא מִרְי בְּדָבָר הַמְנוּי וְהַמְדוּד בִּלָּא עַר וְחֲתִים וּבִהָא אִית לֵהּ רְשׁוּתָא וְהָתָם מִרְי בְּמְדוּד וּמַנִּי וְכִיל וְעַר וְחֲתִים וּבִהָא לִית לֵהּ רְשׁוּתָא: דְּכּוּל יוֹם גְּשָׁמִים כּוּיִם קִבּוּן גְּלוּת בְּלוּת שְׁנָאֲמַר שׁוּבָה ה' אֶת עֲבִיתָנוּ כְּאֻפִּיקוּם בְּגֻב גּוּג'. וְאִם תֵּאֲמַר אֲמַאי לֹא קֵאֲמַר גְּדוּל יוֹם הַגְּשָׁמִים יוֹתֵר מִקִּבּוּן גְּלוּת דִּהָא כְּאֻפִּיקוּם בְּגֻב כְּתִיב וּמִי נִתְּלָה כְּמִי קָטָן נִתְּלָה בְּגְדוּל שְׁאֻפִּיקוּם גְּדוּלִים מִיּוֹם קִבּוּן גְּלוּת דִּהָא דְהָאִי גַּמִּי אֲמַר (לְעִיל תַּעֲנִית דָּף ז.) וַיַּעֲרָף בְּמָטָר לַחֲמִי מִי נִתְּלָה כְּמִי קָטָן נִתְּלָה בְּגְדוּל וי"ל דַּה"פ אֵנוּ מִתְּפַלְּלִים הָכִי שׁוּבָה ה' אֶת עֲבִיתָנוּ כְּאֻפִּיקוּם הַיּוֹרְקִין בְּגֻב גְּדוּל יוֹם קִבּוּן כְּאֻפִּיקוּם בְּגֻב א"כ עֲשֵׂה עִמָּנוּ לְטוֹבָה אוֹת בְּקִבּוּן גְּלוּת בְּהִיּוֹת כִּי זֶה כְּמוֹ זֶה וְאֻפִּיקוּם בְּגֻב תַּחֲדָשׁ בְּכָל יוֹם כּוּיִם קִבּוּן גְּלוּת אֲבָל יוֹתֵר לֹא:

מִדְקֻאֲמַר עַל [זֹאת] מִשְׁמַע דְאִיכָא מִלְתָּא

נֶאֱמַרְהָ עֲצִירָה בְּאִשָּׁה, שְׁנֶאֱמַר: "כִּי עֲצָר עֲצָר ה' בְּעַד כָּל רַחֵם", וְנֶאֱמַרְהָ עֲצִירָה בְּגִשְׁמִים, דְּכֻתִּיב: "וַיַּעֲצָר אֶת הַשָּׁמַיִם". נֶאֱמַר לִידָה בְּאִשָּׁה וְנֶאֱמַר לִידָה בְּגִשְׁמִים, נֶאֱמַר לִידָה בְּאִשָּׁה, דְּכֻתִּיב: "וַתֵּהָר וַתֵּלֶד בֶּן", וְנֶאֱמַר לִידָה בְּגִשְׁמִים, דְּכֻתִּיב: "וְהוֹלִידָה וְהִצְמִיחָה". נֶאֱמַר פְּקִידָה בְּאִשָּׁה, וְנֶאֱמַר פְּקִידָה בְּגִשְׁמִים. נֶאֱמַר פְּקִידָה בְּאִשָּׁה, דְּכֻתִּיב: "וְה' פָּקַד אֶת שָׂרָה", וְנֶאֱמַר פְּקִידָה בְּגִשְׁמִים, דְּכֻתִּיב: "פָּקַדְתָּ הָאָרֶץ וַתִּשְׁקָהָ רַבַּת תַּעֲשֹׁרָנָה פֶּלֶג אֱלֹהִים מִלֵּא מַיִם". מַאי "פֶּלֶג אֱלֹהִים מִלֵּא מַיִם"? תֵּנָּא: כְּמִין קוּפָה יֵשׁ בְּרָקִיעַ, שְׁמַמְמָנָה גִּשְׁמִים יוּצְאִין. אֲמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי, מַאי דְכֻתִּיב: "אִם לְשֹׁכֵט אִם לְאַרְצוֹ אִם לְחֹסֶד יִמְצְאוּהוּ". "אִם לְשֹׁכֵט" — בְּהָרִים וּבְגִבְעוֹת, "אִם לְחֹסֶד יִמְצְאוּהוּ" — לְיַרְעִים, "אִם לְחֹסֶד יִמְצְאוּהוּ" — בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמַעְרוֹת. ^(א)בִּימֵי רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי הָיָה כַּפְּנָא וּמוֹתָנָא, אֲמַרִּי: הֵיכִי נַעֲבִיד? נִיבְעֵי רַחֲמֵי אֲתַרְתִּי — לֹא אֶפְשָׁר. אֲלֹא לִיבְעֵי רַחֲמֵי אֲמוּתָנָא, וּכְפָנָא נִיסְבּוּל. אֲמַר לְהוּ רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי: נִיבְעֵי רַחֲמֵי אַכְפָּנָא, דְּכִי יַחִיב רַחֲמָנָא שׁוּבְעָא — לַחֲיִי הוּא דִּיהִיב, דְּכֻתִּיב: "פּוֹתַח אֶת יְדָהּ וּמִשְׁפִּיעַ לְכָל חַי רִצּוֹן". וּמִגְּדֹל דְלֹא מִצְלִינן אֲתַרְתִּי — דְּכֻתִּיב: "וּבִצְוָמָהּ וּבִבְקָשָׁהּ מֵאֲלֹהֵינוּ עַל זֹאת", מִכְּלָל דְאִיכָא אַחֲרִיתִי. בְּמַעֲרָבָא אֲמַרִּי מִשְׁמִיָּה דְרַבִּי חֲגִי מֵהֶכָּא: "וּרְחַמִּין לְמַבְעָא מִן קֳדָם אֱלֹהֵי שְׁמַיָּא עַל רִוָּא דְנָה", מִכְּלָל דְאִיכָא אַחֲרִיתִי. בִּימֵי רַבִּי זִירָא גְזוּר שְׁמַדָּא, וְגִזּוּר דְלֹא לְמִיתַב בַּתַּעֲנִיתָא. אֲמַר לְהוּ רַבִּי זִירָא: נִקְבְּלִיָּה עֵינָוּוּ, וְלִכִּי בְטִיל שְׁמַדָּא לִיתַבִּיָּה. ^(ב)אֲמַרִּי לִיָּה: מָנָא לָּהּ הָא? אֲמַר לְהוּ, דְּכֻתִּיב: "וַיֹּאמֶר אֱלִי אֵל תִּירָא דְנִיָּאל כִּי מִן הַיּוֹם הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר נִתְּתָ אֶת לְבָב לְהִבִּין וּלְהַתְעַנוֹת לִפְנֵי אֱלֹהֵיהָ נִשְׁמָעוּ דְבָרֶיהָ". ^(ג)אֲמַר רַבִּי יִצְחָק: אֶפִּילוּ שְׁנַיִם כַּשְׁנֵי אֱלֹהֵהּ, וַיִּרְדּוּ גִשְׁמִים בְּעַרְבֵי שַׁבָּתוֹת — אֵינָן אֲלֹא סִימָן קָלָלָה. הֵיִינוּ דְאֲמַר רַבָּה בַר שִׁילָא: קָשָׁה יוֹמָא דְּמִיטְרָא כִּיּוֹמָא דְדִינָּא. אֲמַר אַמִּימַר: אִי לֹא דְצִרְיָה לְבַרֵּייתָא, בְּעֵינֵי רַחֲמֵי וּמַבְטְלִינוּ לִיה. ^(ד)וְאֲמַר רַבִּי יִצְחָק: שְׁמֹשׁ בַּשַּׁבָּת — צִדְקָה לַעֲנִיִּים, שְׁנֶאֱמַר: "וּוֹרַחָה לְכֶם יֵרֵאִי שְׁמִי שְׁמֹשׁ צִדְקָה וּמִרְפָּא". וְאֲמַר רַבִּי יִצְחָק: גְּדוּל יוֹם הַגְּשָׁמִים, שְׁאֶפִּילוּ פְרוּטָה שְׁכָפִים מִתְּבָרְכַת בּוּ, שְׁנֶאֱמַר: "לִתֵּת מִטָּר אֲרָצָה בַּעֲתוֹ וּלְבָרָה אֶת כָּל מַעֲשֵׂה יְדָהּ". וְאֲמַר רַבִּי יִצְחָק: אִין הַבְּרָכָה מְצוּיָה אֲלֹא בְּדָבָר הַסְמוּי מִן הָעֵין, שְׁנֶאֱמַר: "יִיצוּ ה' אֶתָּה אֶת הַבְּרָכָה בְּאֻסְמִיָּה". תֵּנָּא דְבִי רַבִּי יִשְׁמַעְלָא: אִין הַבְּרָכָה מְצוּיָה אֲלֹא בְּדָבָר שְׁאִין הָעֵין שׁוֹלֵטַת בּוּ, שְׁנֶאֱמַר: "יִיצוּ ה' אֶתָּה אֶת הַבְּרָכָה בְּאֻסְמִיָּה". תֵּנּוּ רַבְּנֵי: הַנִּכְנָס לְמוֹד אֶת גְּרָנוֹ, אוֹמַר: "יַחֲי רִצּוֹן מִלְּפָנֶיהָ ה' אֱלֹהֵינוּ שֶׁתִּשְׁלַח בְּרָכָה בְּמַעֲשֵׂה דְגִדּוּ". הַתְּחִיל לְמוֹד, אוֹמַר: "כִּירוֹה הַשּׁוֹלַח בְּרָכָה בְּכָרִי הַזֶּה". מְדַד וְאַחַר כֶּה בִּירָה — חֲרִי זֹ תַּפְּלַת שְׁוֹא, לְפִי שְׁאִין הַבְּרָכָה מְצוּיָה לֹא בְּדָבָר הַשְּׁקוּל, וְלֹא בְּדָבָר הַמְדוּד, וְלֹא בְּדָבָר הַמְנוּי, אֲלֹא בְּדָבָר הַסְמוּי מִן הָעֵין. קִבּוּץ, גְּיִיסוֹת, צִדְקָה, מַעֲשֵׂר, פִּרְנָס סִימָן. אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: גְּדוּל יוֹם הַגְּשָׁמִים כּוּיִם קִבּוּץ גְּלִיּוֹת, שְׁנֶאֱמַר: "שׁוּבָה ה' אֶת שְׁבִיתָנוּ כְּאֻפִּיקוּם בְּגֻב", וְאִין "אֻפִּיקוּם" אֲלֹא מָטָר, שְׁנֶאֱמַר: "וַיִּירָאוּ אֲפָקֵי יָם". ^(ה)וְאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: גְּדוּל יוֹם הַגְּשָׁמִים, שְׁאֶפִּילוּ גְיִיסוֹת פּוֹסְקוֹת בּוּ, שְׁנֶאֱמַר: "תִּלְמִיָּהּ רוּחַ נַחַת גְּדוּדֶיהָ". וְאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אִין הַגְּשָׁמִים נַעֲצְרִין אֲלֹא בַשְּׂבִיל פּוֹסְקֵי צִדְקָה בְּרַפִּים וְאִין נוֹתְנִין, שְׁנֶאֱמַר: "נִישְׁאִיִּם וְרוּחַ וְגִשָּׁם אֵין אִישׁ מִתְּהַלֵּל בְּמַתַּת שְׁקָר". וְאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאי דְכֻתִּיב:

"עֲשֹׂר

מאימתי פרק ראשון תענית

קָבָה – אִהָּל מְלֹא מִיּוֹם: אִם לְשַׁבָּט – אִם גִּזְרַהּ הַקַּב"ה רַב גְּשָׁמִים לְקַעָה אִזּוּ וַיִּרְדִּים כָּלֹחַ כַּשְּׂבָט שְׁמַפְּהָ בָּכַח וְחֲזִרוּ בַּתְּשׁוּבָה הַקַּב"ה מוֹרִינָן עַל הָרִים וְנִבְעוֹת מִקּוֹם שְׁאִין שֶׁסּ אִישׁ: אֲבָל אִם לַחֲסָד – שִׁינְרָדִין בְּנַחַת יִמְצְאוּהוּ לְאֲרָעַי לְאָרְן וְשְׂרָאֵל: אַתְרַתִּי – לֹא בְּעֵינן רַחֲמֵי אַהֲדָדִי כְּדִלְקָמֵן: וְגַבִּי רַחֲמֵי אַכְפָּנָא – לְדִיתִיב שְׂבָעָא וּמוֹתָנָא לְכַטֵּל מִמִּילָא: דְּכִי יִהְי רַחֲמָנָא שְׂבָעָא לַחֲיִי הוּא דִּיהַב – לַחֲיִים וְלֹא לְמַתִּים דְאִינוּ מַבִּיא שְׂבָעָא כְּדִי לְהַמִּית בְּעִי אֶדָם אֲלֹא כְּדִי שִׁיחִי: מַשְׁבִּיעַ לְכָל חַי רִצּוֹן – שְׂבַע נוֹתֵן לְבִנֵּי אֶדָם חִיִּים: עַל זֹאת – עַל חֲדָא מִשְׁמַע בְּעִנְיָא דְכָּתִיב: דְלֹא לִיתַבו בַּתַּעֲנִיתָא – דְלֹא בְּעוּ לְדִיתִי בְּרַכָּה לְעוֹלָם בַּשְּׂבִיל: נִקְבֵּל עָלָן – יוֹמִי תַעֲנִיתָא דְמַשׁוּם קִבְּלָהּ מִהֵנִי לֵן תַּעֲנִיתָא וְכִי בְטִיל גְזָרָה עֲבָדִין לֵהּ: וּמִגְּדֹל דְעַבְדִּינוּ הָכִי – כְּלוּמַר דְמַהֲנִי אִי עַבְדִּינוּ הָכִי: אֲשֶׁר נִתְּתָ לְבָרַךְ לְהַתְעַנוֹת לִפְנֵי אֱלֹהֵיךְ גִּשְׁמָנוּ דְבִרְיָךְ – אֲלֵמָא מִשְׁקַבֵּל עָלֵינוּ גִּשְׁמָנוּ דְבִרְיִי: כַּשְׁנֵי אֱלֹהֵי – בִּימִי אַחֲרָב שְׁהִיָּה הַעוֹלָם צִרְיָן לְגַשְׁמִים דְּכֻתִּיב (מְלָכִים א י"ז:א') אִם יִהְיֶה הַשָּׁנָה הַאֲלֹהֵי טַל וּמָטָר כִּי אִם לְפִי דְבָרִי: סִימָן קָלָלָה – שְׂבַנִּי אֶדָם צְרִיכִים לַחֲזֹר בַּשּׁוּק לְקַנּוּת כַּעֲנַת שַׁבָּת: וְהֵינּוּ דְאֲמַר ר' שִׁילָא: קָשִׁי יוֹמִי מִמְּטָרָא – שְׁאִין בְּעִי אֶדָם יְכוּלִין לַעֲשׂוֹת צְרִיכִין: כִּיּוֹמָא דְדִינָּא – שְׁנִי וְחַמִּישִׁי שְׁמַתְקַבְּצִין בְּעִי אֶדָם לְדוֹן עַם חֲבִרְיָן בַּתְּקַנַּת עֲזָרָא כַּשֵּׁנִי הַיּוֹמוֹת וְקוּלוּת וְאִשׁוּת כּוּיִם הַגְּשָׁמִים כּוּיִם הָדִין וְכַעֲרַב שַׁבָּת כָּל שָׁבֹן דְקָשִׁי מְטָרָא: וּמַבְטְלִינוּהּ – לִירִידַת גְּשָׁמִים שְׁטוּרְחִין בְּעִי אֶדָם וְאִין יְכוּלִין לַצֵּאת וּלְבָא: צִדְקָה לַעֲנִיִּים – שְׁמַתַּעֲדִינוּ כַּהּ נוֹחַ לָן יוֹם כְּרוּר וּמִתְחַמְמִין כַּהּ כּוּיִם הַעֲנִה: וְיֵרֵאִי שָׁמִי – שׁוּמְרֵי שַׁבָּת: פְּרוּטָה שְׂכָפִים – אֲפִי מַעֲשֵׂה יָדִים שְׁאִינן צְרִיכִים לְגַשְׁמִים מִתְּבָרְכִין: בְּרוּךְ הַשּׁוֹלַח בְּרָכָה – (שַׁפּוּעַ) וּמוֹכִיר כַּהּ מַלְכוּת וְאִזְבָּרָה כָּכֹל הַבְּרָכוֹת כָּלָן: הָרִי זֹ תַּפְּלַת שְׁוֹא – נְשׁוּב אִין בְּרַכָּה נִכְסַת כַּהּ: בְּדָבָר הַסְמוּי מִן הָעֵין – שְׁאִינוּ יוּדַע הַסְכּוּס: כְּאֻפִּיקוּם – כְּאֻפִּיקֵי נִחְלִים: בְּגֻב – יִבְשָׁה וְהִנֵּה חֲרַבּוּ מִתְּרַגְּמִינוּן עֵיבּוּ: אֲפִיקֵי יָם – מוֹנְצֵאֵי יָם אֲלֵמָא אַפֵּק לָשׁוֹן מִיּוֹם וְאֻפִּיקוּם בְּגֻב נְמִי לָשׁוֹן גְּשָׁמִים: גִּיסוֹת – חִילוּת כַּשְׂאִתָּה מְרוָּה תִלְמִי הָאָרְן בְּגֵשָׁם מִיָּד גִּדּוּמִים נוֹחִין כְּדִלְקָמֵן: פּוֹסְקֵי צִדְקָה בְּרַפִּים – לָשׁם וּלְפָנִים וְאוּרְחָא דְמַלְתָּא נִקְטַמ שְׁאִין אֶדָם עֲשִׂי לְפַסַּח צִדְקָה בִּיעוּ לְבִין עַצְמוּ וְאִינוּ נוֹתִין: גְּשָׁאִים וְרוּחַ – בְּאִין לְעוֹלָם כְּאֵלּוּ גְשָׁמִים יוֹרְדִין וְאִין יוֹרְדִין בַּשְּׂבִיל הָאִישׁ הַמִּתְהַלֵּל בְּמַתַּת שְׁקָר דְכָשֵׁם שְׁהֹא עוֹשֵׂה לְפָנִים וּמַחְנִיף אֶת הָעֲנִיִּים אֲף שְׁמִים מַחְנִיפִין אֶת הָאָרְן שְׁמִרְאִין גְּשָׁאִים וְרוּחַ וְגֵשָׁם אֵין אִי גַמִּי אִין קֹאִי אֲשֶׁלְּשַׁתֵּם דְּמַכְּל אֵלּוּ וַעֲצָרִין:

מסורת הש"ס
א שמות רבה
ב קוהלת רבה
ג ויקרא רבה; בבא מציעא פה.
ד דברים רבה
ה במדבר רבה; מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי

תורה אור השלם
כִּי־עָצַר עֲצָר יְהוָה בְּעַד כְּלִי־חַסֵּם לְבִית אֲבִימֶלֶךְ עַל־דָּבָר שָׂרָה וְגו' [בִּירָשׁוּת ג, יז]
וַתְּהֵא אֶרֶץ־יְהוּדָה בָּסָם וַעֲצָר אֶת־הַשָּׂמַיִם וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא וְגו' [דברים יא, יז]
וַתִּפֹּר וַתֵּלֶד בֶּן וַתֹּאמֶר אֶסָּף אֱלֹהִים אֶת־חַרְפְּתִי [בראשית ל, כג]
כִּי כֹאשֶׁר יָבֵד הַנָּשִׁם וְהַשֶּׁלֶךְ מִן־הַשָּׂמַיִם וְשָׁמַיִם לֹא יִשׁוּב וְגו' [ישעיהו נה, י]
וַיְהוָה פָּקַד אֶת־שָׂרָה כֹּאשֶׁר אָמַר וַיַּעַשׂ יְהוָה לְשָׂרָה כֹּאשֶׁר וְגו' [בראשית כא, ז]
וַתִּשְׁקָה הָאָרֶץ וַתִּשְׁקָהָ רַבַּת פְּתִיחוֹ וְגו' [תהילים סה, י]
אִם־לְשֹׁכֵט אִם־לְאַרְצוֹ אִם־לְחֹסֶד יִמְצְאוּהוּ [איוב יז, יג]
פּוֹתַם אֶת־יְדָד וּמִשְׁבִּיעַ לְכָל־חַי כְּצוֹן [תהילים קמה, טז]
וְנִצְוָהּ וּנְבַקְשָׁה מִמָּלְחִינוּ עַל־זֹאת וְנַעֲתֵר לָנוּ [עזרא ח, כג]
[וְחַמִּין לְמַבְעָא מוֹ־קֳדָם אֵלֶּה שְׁטִינָא עַל־רָזָא דְנָה דִּי לֹא וְגו' [דניאל ב, יח]
וַיֹּאמֶר אֱלִי אֶל־תִּירָא דְנִיָּאל כִּי מוֹ־יְהִיּוֹם הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר נִתְּתָ וְגו' [דניאל י, יב]
וְהָרְחָה לָכֶם יֵרֵאִי שְׁמִי שְׁמֹשׁ צִדְקָה וּמִרְפָּא בְּקִנְפִּי וּיִצְאֲתֶם וְגו' [מלאכי ג, כ]
יִפְתַּח יְהוָה לָנוּ אֶת־אוּצְרוֹ הַטּוֹב אֶת־הַשָּׁמַיִם לִתֵּת מִטָּר־אֲרָצָה כַּעֲתוֹ וּלְבָרָד וְגו' [דברים כח, יב]
יִצוּ יְהוָה אֲתָךְ אֶת־הַבְּרָכָה כְּאֻסְמִיָּה וּבְכָל מִשְׁלַח יְדָד וּבִרְכַּד וְגו' [דברים כח, יז]
שׁוּבָה יְהוָה אֶת־[שְׁבִיתָנוּ] [שְׁבוּתָנוּ] כְּאֻפִּיקוּם בְּגֻב [תהילים קכו, ד]
וַיִּרְאוּ אֲפָקֵי יָם וְגִלוּ מִסְדּוֹת תַּבֵּל בְּגִנְיַת יְהוָה מִנְשֻׁמַּת רוּחַ וְגו' [שמואל ב כב, טז]
תַּלְמִיָּה כֹּהֵה נַחַת גְּדוּדָה בְּרַבִּיבִים תַּמְנַנְנָה צִמְחָה תְּבָרַד [תהילים סה, יא]
נְשִׁיאִים וְרוּחַ וְגִשָּׁם אֵין אִישׁ מוֹתַהֲלָל בְּמַתַּת־שְׁקָר [משלי כה, יד]

מאימתי פרק ראשון תענית

ט.

 רבינו גרשום
 כדעבד לאבון. שנעשה גל של עצמות:

לַינוּקָא דְרִישׁ לְקִישׁ – בֶּן אַחוּתוֹ שֶׁל ר' יוחנן וּלְאַחַר מִיתָתוֹ שֶׁל רִישׁ לְקִישׁ עֶשֶׂר תַּעֲשֶׂר. הָכִי אֵיתָא בְּסִפְרֵי עֶשֶׂר תַּעֲשֶׂר אֶת כָּל תְּבוּאֹת זֶרַעַךְ הַיֹּצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה אִין לִי אֱלָא תְּבוּאֹת זֶרַעַךְ שְׂחִיב בְּמַעֲשֶׂר רְבִית וּפְרֻקְמָנִיָּא וְכָל שָׂאָר רְחִים מִיָּן ת"ל אֶת כָּל דְּהֵנָּה מִצִּי לְמִימַר אֶת תְּבוּאֲתָךְ מֵאִי כָּל לְרִבּוּת רְבִית וּפְרֻקְמָנִיָּא וְכָל דְּבַר שְׁמֻרְיָיָא בּוֹ וְהָכִי נָמִי אִיכָא בְּהִנָּהּ הַיּוֹצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה [שָׁנָה] כְּלוּמַר אִם לֹא תַעֲשֶׂר שָׂדֶךְ כִּהְיֶה לֹא יִהְיֶה לָךְ אֱלָא הַיּוֹצֵא מִן הַשָּׂדֶה כְּלוּמַר לֹא יַעֲשֶׂה שָׂדֶךְ אֱלָא כְּפִי מַעֲשֵׂרוֹת שְׂדֵי קָדָם לְכֹן דְּהֵינּוּ הַיּוֹצֵא מִן הַשָּׂדֶה כְּלוּמַר מֵה שְׂדֵיית רַגִּיל לְהוֹצִיא לְמַעֲשֶׂר מִן הַשָּׂדֶה וּמַעֲשֶׂה בְּאֶדָם אֶחָד שְׂדֵיהָ עֶשֶׂר וְהִיה לֹא שָׂדֶה שְׁעֵשְׂתָה אֶלְף כּוֹר וְהִיה אֹתוֹ עֶשֶׂר נֹטֵל ק' כּוֹרִין לְמַעֲשֶׂר וּמִפְרִישׁ כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה וְכֹן עֲשֶׂה כָּל יָמָיו כְּשֶׁחֲלָה לְמוֹת קָרָא לְבָנוֹ וְאָמַר לוֹ בְּנִי דַע שְׂשָׂדֶה זֹו שְׂאִי מוֹרִישׁ לָךְ עוֹשֶׂה בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה אֶלְף כּוֹרִין הִזָּהֵר שְׁתַּפְּרִישׁ ק' כּוֹרִין כְּאֶשֶׁר עֲשִׂיתִי וּמֵת אֹתוֹ הָאִישׁ וְעַמִּד הֲבֹן בְּמֻקוּמוֹ וְעֲשֶׂה הַשָּׂדֶה אֶלְף כּוֹרִין כְּאֶשֶׁר הִיה עוֹשֶׂה בְּחַיִּי הָאֵב וְהַפְּרִישׁ מִמֶּנָּה ק' כּוֹרִין בְּשָׁנָה שְׁנִיה נִסְתַּפֵּל וְרָחֵא הֲבֹן שְׁמַעֲשֶׂר הִיה דְּבַר גָּדוֹל וְאָמַר שְׁלֹא יִפְרִישׁ לְשָׁנָה אַחֲרַת נִתְמַעֲט הַשָּׂדֶה וְלֹא עֲשֶׂה פִי אִם מֵאָה כּוֹרִין נִצְטַעֲר עָלָיו וְשָׁמַעוּ קְרוֹצִיָּו שְׂכָךְ מַעֲט וְלֹא הַפְּרִישׁ מַעֲשֶׂר בָּאוּ בָּלָם אֲחֲזִלוּ מִלְּבָשִׁים לְבָנִים וְשָׁמַחִים אָמַר לָהֶם בְּמֻדְמָה לִי שְׂאֵתָם שְׁמַחִים בְּקַלְקֻלָּתִי אָמְרוּ לוֹ נִצְטַעֲר עָלֶיךָ פִי גִרְמַת לָךְ כָּל דְּרַעָה הַזֹּאת וּמִפְנֵי מֵה לֹא הִפְרַשְׁתָּ מַעֲשֶׂר כְּרָאִי הֵיטֵב בֹּא וְרָחֵא פִי מִתְחַלָּה כְּשֶׁבִּיא הַשָּׂדֶה לְיָדְךָ חַיִּיתָ בַּעַל הַבַּיִת וְהַקֹּב"ה כִּהֵן שְׂדֵיהָ הַמַּעֲשֶׂר חָלְקוּ לָתֵן לַעֲנִיִּים וְעַכְשָׁיו שְׁלֹא הִפְרַשְׁתָּ חָלְקוּ לוֹ הִיה הַקֹּב"ה בַּעַל הַבַּיִת וְאֵתָה כִּהֵן שְׂאִין שָׂדֶךְ עוֹשֶׂה מֵה שְׂדֵיהָ עוֹשֶׂה מִתְחַלָּה אֶלְף כּוֹרִין וְהַפְּרִישׁ לָךְ מֵאָה כּוֹרִין וְהֵינּוּ דְבָתִּיב (בְּמֻדְמָר ה) וְאִישׁ אֶת הַדָּשִׁי לוֹ יִהְיֹו כְּלוּמַר כְּשֶׁאִינוּ מַפְרִישׁ כִּהֵן לֹא יִהְיֶה לוֹ אֱלָא הַקְּדָשִׁים כְּלוּמַר הַמַּעֲשֶׂר וְעַל זֶה אָמְרוּ חֻכְמִים הַמַּעֲשֶׂב מַעֲשֵׂרוֹתָיו לְסוּף בֹּא שְׁלֹא יִהְיֶה לוֹ אֱלָא אֶחָד מַעֲשֶׂר כְּדָבָתִּיב (וּשְׁעִיָּה ה) וְהָרַע חֲמַר יַעֲשֶׂה אִיכָּפָה דְּהֵינּוּ הַמַּעֲשֶׂר דְּאִיכָּפָה ג' סָאִין וּבְחֲמַר יֵשׁ (לו) לִי סָאִין וְכֹן בְּתִיב פִי עֲשִׂרַת נְצִמִי בְּרָם יַעֲשֹׂו בַּת אַחַת וּה"ר גִּתָּן הַאֲפוֹכִינֵא"ל פִּי הַיּוֹצֵא מִן הַשָּׂדֶה כְּלוּמַר וְאִם לֹא שְׂאִין אַתָּה מַפְרִישׁ הַעֲשׂוֹר יִהְיֶה לְאֹתוֹ הַיּוֹצֵא לְשָׂדֶה דְּהֵינּוּ עֲשׂוּ דְרַעָה כְּלוּמַר

”עֲשֶׂר תַעֲשֶׂר” – עֲשֶׂר בְּשָׁבִיל שְׁתַּתְעֲשֶׂר. אֲשַׁכַּחֲיָה רַבִּי יוֹחָנָן לַינוּקָא דְרִישׁ לְקִישׁ, אָמַר לִיה: אֵימָא לִי פְסוּקִיָּה! אָמַר לִיה: ”עֲשֶׂר תַעֲשֶׂר”. אָמַר לִיה: וּמֵאִי ”עֲשֶׂר תַעֲשֶׂר”? אָמַר לִיה: עֲשֶׂר בְּשָׁבִיל שְׁתַּתְעֲשֶׂר, אָמַר לִיה: מָנָא לָךְ? אָמַר לִיה: זִיל נְסִי.⁽ⁿ⁾ אָמַר לִיה: וּמִי שָׂרִי לְנִסּוּיָיָה לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא? וְהַכְּתִיב: ”לֹא תִנְסּוּ אֶת הִ””! אָמַר לִיה, הָכִי אָמַר רַבִּי הוֹשַׁעְיָא: חוּץ מִזֹּו, שְׁנֵאמַר: ”הִכִּיָּא אֶת כָּל הַמַּעֲשֶׂר אֶל בֵּית הָאוֹצָר וְיִהְי טָרַף בְּבִיתִי וּבִחְנוּנִי נָא בְּזֹאת אָמַר ה': צְבָאוֹת אִם לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֶת אֲרָבוֹת הַשָּׁמַיִם וְהִרִיקֹתִי לָכֶם בָּרָכָה עַד בְּלִי דִּי”.^(a) מֵאִי ”עַד בְּלִי דִּי”? אָמַר רַמִּי בַר חֲמָא אָמַר רַב: עַד שִׁיבְלוּ שְׁפָתוֹתֵיכֶם מִלּוּמַר ”דִּי”.” אָמַר לִיה: אִי הָוֹת מְטִי הָתָם לְהֵאִי פְסוּקָא, לֹא הָוִית צָרִיכָנָא לָךְ וְלְהוֹשַׁעְיָא רַבָּה. וְתוֹ אֲשַׁכַּחֲיָה רַבִּי יוֹחָנָן לַינוּקָיָה דְרִישׁ לְקִישׁ דִּיתִיב וְאָמַר: ”אוֹלֵת אָדָם תִּסְלָף דְּרַכּוֹ וְעַל ה' יִצַּף לְבוֹ”. יְתִיב רַבִּי יוֹחָנָן וְקָא מִתְמַה. אָמַר: מִי אִיכָא מִיַּדִּי דְבָתִּיבִי בְּכַתוּבִי דְלֹא רַמִּיזִי בְּאוֹרִייתָא? אָמַר לִיה: אֲטוּ הָא מִי לֹא רַמִּיזִי, וְהַכְּתִיב: ”וַיֵּצֵא לָבָם וַיַּחְדְּרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו לֵאמֹר מֵה זֹאת עֲשֶׂה אֱלֹהִים לָנוּ”. דַּל עֵינִיָּה וְחִזָּא בִּיה, אֶתִּיָּא אֵימִיָּה אֲפִיקְתִּיָּה, אָמַרָה לִיה: תָּא מִשְׁמִיָּה, דְּלֹא לִיעֲבֹד לָךְ כְּדַעֲבֹד לְאַבּוּה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מָטָר בְּשָׁבִיל יַחֲדִיד, דְּבָתִּיב: ”יִפְתַּח ה' לָךְ אֶת אוֹצְרוֹ הַטּוֹב לְתֵת מָטָר אֲרֻצָּה”. פְּרָנְסָה בְּשָׁבִיל רַבִּים, דְּבָתִּיב: ”הִנְנִי מִמְטִיר לָכֶם לַחִם”.” מִיתִיבִי, רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמַר: שְׁלֹשָׁה פְּרָנְסִים טוֹבִים עֲמָדוֹ לִישְׂרָאֵל, אֱלוֹ הֵן: מַשָּׁה וְאַהֲרֹן וּמִרְיָם. וְשְׁלֹשׁ מִתְּנּוֹת טוֹבוֹת נִיתְּנוּ עַל יָדָם, וְאֵלוֹ הֵן: בָּאֵר, וְעֶזְרָא, וּיְמָן. בָּאֵר – בְּזֻכוֹת מְרִים, עֲמוּד עֶזְרָא – בְּזֻכוֹת אֶהֱרֹן, יְמָן – בְּזֻכוֹת מַשָּׁה. מִתָּה מְרִים – נִסְתַּלַּק הַבָּאֵר, שְׁנֵאמַר: ”וּתְמַת שָׁם מְרִים”, וּכְתִיב בְּתַרְיָה: ”וְלֹא הִיָּה מִיָּם לַעֲדָה”, וְחִזְרָה בְּזֻכוֹת שְׁנִיָּהָ. ⁽ⁿ⁾ מֵת אֶהֱרֹן – נִסְתַּלְקוּ עֲנַנֵי כְבוֹד, שְׁנֵאמַר: ”וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ עַרְדִּי”, מֵה שְׁמוּעָה שְׁמַע? שְׁמַע שְׁמַת אֶהֱרֹן וְנִסְתַּלְקוּ עֲנַנֵי כְבוֹד, וּכְסָבוֹר נִיתְּנָה לוֹ רְשׁוֹת לְהִלָּחֵם בִּישְׂרָאֵל. וְהִינּוּ דְבָתִּיב: ”וַיִּרְאוּ כָּל הָעַדָּה כִּי גֹעַ אֶהֱרֹן”.⁽ⁿ⁾ אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: אַל תִּקְרִי ”וַיִּרְאוּ”, אֱלָא ”וַיִּירְאוּ”. כְּדִדְרִישׁ רִישׁ לְקִישׁ, דְּאָמַר רִישׁ לְקִישׁ: ”כִּי” מַשְׁמַשׁ בְּאַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת: אִי, דְּלִמָּא, אֱלָא, דְּהָא. ⁽ⁿ⁾ חִזְרוּ שְׁנִיָּהֶם בְּזֻכוֹת מַשָּׁה, מֵת מַשָּׁה נִסְתַּלְקוּ כּוּלָן, שְׁנֵאמַר: ”וְאַכְחַד אֶת שְׁלֹשֶׁת הָרָעִים בִּירַח אַחַדִּי, וְכִי בִירַח אַחַד מֵתוֹ? וְהִלֵּא מְרִים מִתָּה בְּנִיָסָן, וְאַהֲרֹן בָּאָב, וּמַשָּׁה בְּאֶדְר! אֱלָא, מִלְּמַד שְׁנִתְבַּטְּלוּ שְׁלֹשׁ מִתְּנּוֹת טוֹבוֹת שְׁנִתְּנוּ עַל יָדוֹ, וְנִסְתַּלְקוּ כּוּלָן בִּירַח אַחַד. אֱלָמָא אֲשַׁכַּחַן פְּרָנְסָה בְּשָׁבִיל יַחֲדִיד! שְׂאֲנִי מַשָּׁה, פִּינּוֹן דְּלִרְבִּים הוּא בָּעִי – פְּרָבִים דְּמִי. רַב הוּנָא בַר מְנוּחַ וְרַב שְׁמוּאֵל בַּר אִידִי וְרַב חֲזִיָּא מוֹוִסְתַּנְיָא הוּוּ שְׂכִיחִי קַמִּיָּה דְרַבָּא. כִּי נָח נִפְשִׁיָּה דְרַבָּא, אָתוּ לְקַמִּיָּה דְרַב פֶּפְאָ, כָּל אֵימַת דְּהוּה אָמַר לָהּ שְׁמַעְתָּא וְלֹא הָוָה מְסַתְּבָרָא לָהּ, הוּוּ מְרַמְזִי אֶהֱדִידִי. חֲלַשׁ דַּעְתִּיָּה.

אַקְרִיָּה

טַעמָא דְקָרָא דְמֵה טַעַם נִתְרָאוּ דְהָא מִית שְׂהַרִי מֵת אֶהֱרֹן וְרִישׁ לְקִישׁ לֹא אִתִּי טַעֲחֻהוּוּ הַעֲוֹבְדֵי כּוֹכָבִים: לְמִימַר דְּלֹא מִתְרַגְמִין שׁוּם פִּי בַּעֲוֹלָם אֱלָא מִהֵנִי לְשׁוֹנוֹת אֱלָא חֲפִי" מִתְרַגַּם

דְּלִמָּא אֲרִי דְרַשִׁין מַשְׁמַעוֹתֵיהָ בְּמַשְׁמַעוֹת דְּהָא וּמֵאֵן מִתְרַגַּם וְחִזְיָאוּ כָּל בְּנֵי־שָׂתָא דְהָא מִית טוֹעָה הוּא דָּאָם כֹּן וְאַתְחַזִּיאוּ מַדְבִּי לֵה וַיִּרְאוּ כָּל הָעָדָה בְּמִשְׁקַל וַיִּרְאוּ רִאשֵׁי הַבָּדִים וַיִּרְכּוּ הַמִּים וַיַּעֲלוּ מַעַל מִשְׁכַּן קֶרַח: חִזּוּ שְׁנֵיהֶם בְּזֻכוֹת מַשָּׁה – מִדְּבָתִּיב וְאֶכְחַד אֶת שְׁלֹשֶׁת הָרָעִים פְּשִׁיטָא לָן דְּבִדְדִיהוּ מַשְׁתַּעֵי שְׁלֹא מִצִּינוּ פְּרָנְסִים וַיִּשְׁרָאֵל שְׁלֹשָׁה כְּאֶחָד אֱלָא הֵם: מִתָּה בְּנִיָסָן – שְׁנֵאמַר (בְּמֻדְמָר כ) וַיְבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעָדָה מִדְּבַר טַ בְּחֻדָּשׁ הָרִאשׁוֹן וַיִּשָּׁב הָעָם בְּחֻדָּשׁ וּתְמַתָּ שָׁם מְרִים וְתַקְבַּר שָׁם (בְּפָרָה) אֶדְמֵה: אֶהֱרֹן מֵת – בְּאֶחָד לַחֲדָשׁ: מוֹוִסְתַּנְיָא – מֵאֹתוֹ מִקּוּם: אֶחָוֹ לְהִדְגִי – מְרָאִין וּמַדְבִּיטִין זֶה לָזֶה דְּלֹא סָלְקָא לָהּ שְׁמַעְתָּא כְּרַבָּא:

 מסורת הש"ס
א שבת לב; מכות כג; אסתר רבה; במדבר רבה ב לקמן כב: ג תוספתא סוטה; אוצר מדרשים חופת אליהו חופת אליהו רבה קט; שיר השירים רבה; אוצר מדרשים אהרן ואלה תולדות אהרן ומושה ח; סדר עולם רבה ד אוצר מדרשים השכם מדרש השכם לה; סדר עולם רבה; ראש השנה ג. ה גיטין ז; שבועות מט: ו אוצר מדרשים מדרשים על משה רבינו דרש לפטירת מרעה ד

 תורה אור השלם
עשר תעשר את כלי־תבואת זרעך היצא השדה שנה שנה [דברים יד, כב] לא תנסו את־יהוה אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בְּמִשָּׁה [דברים ו, יז] הביאו את־קִלְהַמַּעֲשֶׂר אֶל־בֵּית הָאוֹצֵר וְיִהְיֶה טָרֶף בְּבֵיתִי וּבִחְנוּנִי נָא וְגו' [מלאכי ג, י] אֲוֹלֵת אָדָם תִּסְלָף דְּרַכּוֹ וְעַל־יְהוָה יִצַּף לְבוֹ [משלי יט, ג] וַיֹּאמֶר אֶל־אֲחִיו הוֹשֵׁב כְּסָפִי וְגַם הָיָה בְּאִמְסַחְתִּי וַיֵּצֵא לָבָם וְגו' [בראשית מב, כח] יִפְתַּח יְהוָה לָךְ אֶת־אוֹצְרוֹ הַטּוֹב אֶת־שִׁמְרִים לְתֵת מִטֵּר־אֲרֻצֶּךָ בַּעֲתוֹ וְלִקְבֹד וְגו' [דברים כח, יב] וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הֲנִי טֹמְטִיר לָכֶם לַחֵם מוֹר־שָׁמַיִם וַיָּצֵא וְגו' [שמות טז, ד] וַיִּבְאוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל כְּלִי־הַעֲדָה מִדְּבָר־צֹן בַּחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן וַיִּשָּׁב הָעָם בְּקֻדְשׁ וְגו' [במדבר כ, א] וְלֹא־הִיָּה מִיָּם לַעֲדָה וַיִּקְהֲלוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן [במדבר כ, ג] מִיִּיד אַחֲרַ מִכּוּן אֲנוּ מוֹרֵאִים: "וְלֹא הִיָּה מִיָּם לַעֲדָה וְגו' (שְׁעוּרִים בְּמַנְהִיגוֹת; מִתְּדוּרָה עֲבָרִית, חֻקֹּת; מִרִּים, חִבְרָתוּ שֶׁל מֹשֶׁה ח) וַיִּרְאוּ כְלִי־הַעֲדָה פִּי גֹעַ אֶהֱרֹן וַיִּבְכוּ אֶת־אֶהֱרֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם וְגו' [במדבר כ, כט] וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מִלִּד־אֶדְר יֵשֵׁב הֲנָב פִּי בָא וַיִּשְׂרָאֵל דָּרָד וְגו' [במדבר כח, א] וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מִלִּד עַדִּי וְהוּא־ יֵשֵׁב בְּגִבַּת בְּאֶרֶץ צִנְעֹן בְּבֹא וְגו' [במדבר לג, ט] וַאֲכַחַד אֶת־שְׁלֹשֶׁת הָרָעִים בְּנִחָ אַחַד וַתַּקְבַּר נַפְשִׁי בָּהֶם וְגַם־ נַפְשִׁי וְגו' [זכריה יא, ח]

ט:

מטור אחי בשביל תפלת יחיד ולכרך את מעשה ידיך שבשביל יחיד אחי מטור:
יכול לכל כלומר שאינו יורד גשם אלא בשביל כולם ת"ל לאיש שמוריד לו מטור בשביל תפלתו:
נהלא. מטור דקה סימן דאחי מיטרא:
מהלתא. שבתחלה מוציא קמח דקה ולבסוף מוציא עבה:
חריא דעחי. ריעי של עזים שמוציא ריעי לבסוף דק:

תלמוד לומר עֶשֶׂב. פי' שֶׁאִם לֹא יִהְיוּ צְרִיכִים אֵלָּא לַעֲשֹׂב אֶחָד יָרֵד עַל אֹתוֹ – אֶקְרִינָּהּ – הֵיוּ מְקַרִּין אוֹתוֹ מִקְרָא זֶה עֶשֶׂב וְעַל שָׂאֵר כָּל הַשָּׂדֶה לֹא יִרְדּוּ:

נְהִילָא מִקְמִי מִטְרָא. פי' גָּשֶׁם דַּק וְסִימָנָךְ מֵהוֹלָתָא פְּרוּשׁ שְׁמַתְחֵלָה יוּצֵא הַפִּסְלָת וְאִח"כּ הַסֵּלֶת פְּרוּשׁ שֶׁלֹּא הִיוּ עוֹשִׂין כְּמוֹ דְּעֻבְדִּין הָאֲדָנָא הִיוּ כּוֹתְשִׁין הַחֹטִין בְּמִכְתָּשֶׁת עַד שֶׁנִּקְלַף כָּל הַסַּבִּין מִעַל הַחֹטִים וְכִי הִיוּ מִרְקָדִין עַל גַּבֵּי נָפֶה הִיָּה הַפִּסְלָת הַסַּבִּין שְׁעָלָיו יוּצֵא לְכַתְחֵלָה וְאַחֵר כֶּךָּ

הִיָּה יוּצֵא הַסֵּלֶת: **אַתִּי** מִטְרָא גָּשְׁמִים יוֹרְדִין לְרַב וְאִין פּוֹסְקִין מֵהַר אֲבָל בָּא מְטָר תַּחֲלָה וּמִתְחִילִין דְּקִין לְבֹא פּוֹסְקִין מֵעַד: חֲרִיָּא דְּעֻזָּי. פי' רַעִי שֶׁל עֲזִים שֶׁבַתְחֵלָה רַעִי גָּדוֹל וּכְשֶׁהִיא פּוֹסְקַת מִתְרָזַת זָבַל דַּק: וְאִמֵּר רַבִּי יוֹחָנָן מַעֲלִינְתּוֹי שֶׁל הַקַּב"ה כְּמֵאֵן כְּרִי יְהוֹשֻׁעַ. פי' כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּאִמֵּר כָּל הַעוֹלָם כָּלוּ מִמֶּנּוּ הַעֲלִינִים הֵם שׁוֹתִים דְּאִי כְּרַבִּי אֲלִיעֶזֶר הָא אִמֵּר מִמִּי אֹקֵינִנּוּם הוּא שׁוֹתָה:

מאימתי פרק ראשון תענית

אֶקְרִינָּהּ בְּחֻלְמִיָּהּ: **"וְאַכְחַד אֶת שְׁלֹשֶׁת הָרָעִים".** לְמַחֵר, כִּי הוּוּ מִיפְטָרֵי מִיָּצִיָּה, אֲמַר לְהוּ: לִיזְלוּ רַבְּנֵן בְּשִׁלְמָא. רַב שִׁימִי בַר אֲשִׁי הָוָה שָׁכִיחַ קָמִיָּה דְּרַב פֶּפְּא, הָוָה מְקַשִּׁי לִיָּה טוֹבָא. יוֹמָא חַד חֲזִינָּה דְנָפַל עַל אֶפִּיָּה, שְׁמַעֲיָה דְאָמַר: רַחֲמָנָא לִיַּצְלָן מִפִּיסוּפָא דְשִׁימִי. קִבִּיל עֲלֵיָּה שְׁתִּיקוּתָא, וְתוּ לֹא אֶקְשִׁי לִיָּה. וְאַף רִישׁ לְקִישׁ סִבַּר מְטָר בְּשִׁבִּיל יַחֲיד, דְאָמַר רִישׁ לְקִישׁ: מַצִּין לְמְטָר בְּשִׁבִּיל יַחֲיד, דְּכַתִּיב: "שִׁאֲלוּ מֵה' מְטָר בְּצֶת מִלְקוֹשׁ ה' עֲשֵׂה חֲזִיזִים וּמְטָר גָּשֶׁם יִתֵּן לָהֶם לְאִישׁ עֲשֹׂב בַּשָּׂדֶה". ^(א)כּוֹל לְכָל — תַּלְמוּד לּוֹמַר "לְאִישׁ". וְתַנְיָא: אִי לְאִישׁ, יְכוֹל לְכָל שְׂדוּתָיו — תַּלְמוּד לּוֹמַר: "שָׂדֶה". אִי שָׂדֶה, יְכוֹל לְכָל הַשָּׂדֶה — תַּלְמוּד לּוֹמַר: "עֲשֹׂב". כִּי הָא דְרַב דְּנִיֵּאֵל בַּר קַטִּינָא הָוָה לִיָּה הָהִיא גִּינְתָא. כָּל יוֹמָא הָוָה אָזִיל וְסִייר לָהּ. אָמַר: הָא מִישְׁרָא בְּעֵיא מֵיא, וְהָא מִישְׁרָא לֹא בְּעֵיא מֵיא. וְאַתָּא מִיטְרָא וְקַמְשָׁקִי כָּל הֵיכָא דְמִיבְעִי לִיָּה מֵיא. מאי "ה' עֲשֵׂה חֲזִיזִים"? אָמַר רַבִּי יוֹסִי בְרַבִּי חֲנִינָא: מְלַמֵּד שְׁכָּל צַדִּיק הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לוֹ חֲזִיז בַּפְּנֵי עַצְמוֹ. מאי "חֲזִיזִים"? אָמַר רַב יְהוּדָה: פּוֹרְחוֹת. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: סִימָן לְמְטָר — פּוֹרְחוֹת. מאי פּוֹרְחוֹת? אָמַר רַב פֶּפְּא: עֵיבָא קְלִישָׁא תוּתִי עֵיבָא סְמִיכְתָּא. אָמַר רַב יְהוּדָה: נְהִילָא מִקְמִי מִיטְרָא — אַתִּי מִיטְרָא. בְּתַר מִיטְרָא — פָּסִיק מִיטְרָא. מִקְמִי מִיטְרָא — אַתִּי מִיטְרָא. וְסִימְנִיָּה: מַהוּלְתָּא. דְּבַתַּר מִיטְרָא — פָּסִיק מִיטְרָא. וְסִימְנִיָּה: חֲרִיָּא דְּעֻזָּי. עוֹלָא אֵיקְלַע לְבָבָל, חָזָא פּוֹרְחוֹת, אָמַר לְהוּ: פִּנּוּ מְאֵנִי, דְּהִשְׁתָּא אַתִּי מִיטְרָא. לְסוּף לֹא אַתִּי מִיטְרָא. אָמַר: כִּי הֵיכִי דְמִשְׁקָרִי בְּבִלְאִי, הֵכִי מִשְׁקָרִי מִיטְרִיָּהּוּ. עוֹלָא אֵיקְלַע לְבָבָל, חָזִי מְלָא צָנָא דְתַמְרֵי בּוּזָא. אָמַר: מְלָא צָנָא דְדוּבְשָׂא בּוּזָא, וּבְבִלְאִי לֹא עָסְקִי בְּאוֹרִייתָא? בְּלִילִיא צַערוּהוּ, אָמַר: מְלָא צָנָא דַסְפִּינִי בּוּזָא, וּבְבִלְאִי עָסְקִי בְּאוֹרִייתָא! ^(ב)תַּנְיָא, רַבִּי אֲלִיעֶזֶר אוֹמַר: כָּל הָעוֹלָם כּוֹלוּ מִמִּימֵי אוֹקֵינּוּם הוּא שׁוֹתָה, שְׁנַאָמַר: "וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאֲרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת כָּל פְּנֵי הָאֲדָמָה". אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: וְהִלָּא מִימֵי אוֹקֵינּוּם מְלוּחִין הֵן! אָמַר לוֹ: מִתְמַתְקִין בְּעֵבִים. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמַר: כָּל הָעוֹלָם כּוֹלוּ מִמֵּים הַעֲלִינִים הוּא שׁוֹתָה, שְׁנַאָמַר: "לְמַטָּר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתָּה מַיִם", אֵלָּא מָה אָנִי מְקַיִּים "וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאֲרֶץ"? מְלַמֵּד שְׁהַעֲנָנִים מִתְגַּבְּרִים וְעוֹלִים לְרַקִּיעַ, וּפּוֹתְחִין פִּיָּהֶן כְּנוֹד, וּמִקְבְּלִין מִי מְטָר, שְׁנַאָמַר: "יִזְקוּ מְטָר לְאִדּוּ". וּמְנוּקְבוֹת הֵן כְּכַבְרָה, וּבָאוֹת וּמִחְשְׁרוֹת מַיִם עַל גַּבֵּי קַרְקַע, שְׁנַאָמַר: "חֲשֹׁרֶת מַיִם עָבִי שְׁחָקִים". וְאִין בִּין טִיפָּה לְטִיפָּה אֵלָּא כְּמִלָּא נִימָא, לְלַמַּדָּה שְׁגָדוּל יוֹם הַגָּשְׁמִים כִּיּוֹם שְׁנַבְרָאוּ בּוּ שָׁמַיִם וְאָרֶץ. ^(ג)שְׁנַאָמַר: "עֲשֵׂה גְדֻלוֹת וְאִין חֲקָר", וּכְתִיב: "הַגִּתָּן מְטָר עַל פְּנֵי אֲרֶץ", וּכְתִיב לְהֵלֶן: "הִלּוֹא יָדַעְתָּ אִם לֹא שְׁמַעְתָּ אֱלֹהֵי עוֹלָם ה' אִין חֲקַר לְתַבּוּנָתוֹ", וּכְתִיב: "מִכִּין הָרִים בְּכַחוֹ וְגו'". כְּמֵאֵן אֲזֵלָּא הָא דְּכַתִּיב: "מִשְׁקָה הָרִים מַעֲלִיּוֹתָיו", וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַעֲלִיּוֹתָיו שֶׁל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, כְּמֵאֵן — כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. וְרַבִּי אֲלִיעֶזֶר, כִּיּוֹן דְּסָלְקִי לְהֶתֶם — "מִשְׁקָה מַעֲלִיּוֹתָיו" קָרִי לְהוּ. דְּאִי לֹא תִימָא הֵכִי, "אַבְק וְעַפָּר מִן הַשָּׁמַיִם" הֵכִי מִשְׁפַּחַת לַה? אֵלָּא כִּיּוֹן דְּמַדְלִי לְהֶתֶם — "מִן הַשָּׁמַיִם" קָרִי לִיָּה. הֵכִי נָמִיר: דְּסָלְקִי לְהֶתֶם — "מַעֲלִיּוֹתָיו" קָרִי לִיָּה. כְּמֵאֵן אֲזֵלָּא הָא דְאָמַר רַבִּי חֲנִינָא: "כִּנָּס כְּנֵד מִי הֵיָם נִתָּן בְּאוֹצְרוֹת תְּהוֹמוֹת". מִי גָרַם לְאוֹצְרוֹת שְׁתִּמְלָאוּ בַּר — תְּהוֹמוֹת, כְּרַבִּי אֲלִיעֶזֶר.

וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: הֵהוּא

בְּכַרְיִיתוֹ

בְּחֻלוֹם וְאַכְחַד אֶת שְׁלֹשֶׁת הָרָעִים בְּיַרְחַ אֶחָד שְׁרוּצִין לְעִנְשָׁן בְּשָׁמַיִם מְשׁוּם דְּמַכְסְפִי לִיָּה: קִבֵּל עָלָיו – רַב שִׁימִי שְׁתִּיקוּתָא מְלַהֲקֹשׁת עוֹד: יְכוֹל לְכָל – כְּלוּמַר יְכוֹל אִין נוֹתֵן מְטָר אַח"כּ הַכֵּל צְרִיכִין לוֹ: ת"ל לְאִישׁ – אֲפֹלוּ בְּשִׁבִּיל אֶחָד: אִי לְאִישׁ יְכוֹל לְכָל שְׂדוּתָיו – כְּלוּמַר אִינוּ יוֹרֵד עַד שֶׁהוּא צְרִיךְ לְכָל שְׂדוּתּוֹ: ת"ל שָׂדֶה – אֲפִי' אִינוּ צְרִיךְ אֵלָּא בְּשָׂדֶה אֶחָד: אִי בְּשָׂדֶה יְכוֹל עַד שְׁיַטְטֵרָךְ לְכָל הַשָּׂדֶה ת"ל עֲשֹׂב – אֲפֹלוּ אִינוּ צְרִיךְ אֵלָּא לַעֲשֹׂב אֶחָד (עֲשֹׂב) בְּשִׁבִּיל יָרֵק אֶחָד יוֹרֵד עָלָיו מְטָר: וְסַר – מַעֲיָן: מִישְׁרָא – עֲרוּנָה: עוֹשֶׂה לוֹ חֲזִיז – לְכָל צַרִּיק הַבָּא בְּעוֹלָם הָזֶה לְהִרְיָק לוֹ גָּשְׁמִים עַל שְׂדוּתּוֹ בְּרִישָׁא בְּעֵי מאי חֲזִיזִים לְשׁוֹן רַבִּים וְהַדָּר בְּעֵי וּמֵאִי נִינְהוּ חֲזִיזִים מאי נִינְהוּ דְקָרִי חֲזִיז: ה"נ עֵיבָא קְלִישְׁתָּא דְתוּתִי עֵיבָא סְמִכְתָּא – דְתוּתִי עֵיבָא כְּלָפִי הָאָרֶז: נְהִילָא – כְּמוֹ קַטְמָא נְהִילָא (חולִין נא:): שְׁהִיא דְקָה גָּשְׁמִים דְקִים כְּקַמְחָא נְהִילָא שְׁהִיא דְקָה הַבְּאִין תַּחֲלָה לְמְטָר וְאח"כּ בָּא מְטָר: אַתִּי מְטָרָא – גָּשְׁמִים יוֹרְדִין לְרַב וְאִין פּוֹסְקִין מֵהַר אֲבָל בָּא מְטָר תַּחֲלָה וּמִתְחִילִין דְּקִין לְבֹא פּוֹסְקִין מֵעַד: מֵהוֹלָתָא – שְׁמַתְחֵלָה יוּצֵא קְמַח דַּק וּלְבַסּוּף סַבִּין גָּסִין: חֲרִיָּא דְּעֻזָּי – רַעִי שֶׁל עֲזִים שֶׁבַתְחֵלָה יוּצֵאָה נָסָה וּלְבַסּוּף דְקָה וּפּוֹסֵק: דְתַמְרֵי – דְבִשׁ עוֹשִׂין מֵהֵן: וּבְבִלְאִי לֹא עָסְקִי – כְּלוּמַר יְכוֹלִין הֵן לַעֲסֹק תַּמִּיד שֹׁשׁ לְהֵן מוֹנוֹת בּוֹזֵל וּבֹלָא טַרְחַ: מְצַעֲרִים – בְּשִׁלְשׁוֹל דְאִמְרוּ (גטין דף ע). תַּמְרֵי מִשְׁחָנָן וּמִשְׁלֵשָׁנָן: מְלָא צָנָא דַסְפִּינִי בּוּזָחָא – שְׁמַתוּךְ שְׁלוֹקְחוּן אוֹתוֹ בּוֹזֵל אוֹכְלִין מֵהֵן הַרְבֵּה וּמַצַּעֲרִים אוֹתָן: מִמִּימֵי אוֹקֵינּוּם – כְּלוּמַר מִמֶּנּוּ שֶׁל מָטָה וְלֹא מִמֵּים שֶׁל מַעֲלָה שְׁנֵאִמֵּר וְאֵל יַעֲלֶה מִן הָאָרֶז שְׁשֶׁתָּה בְּאָרֶז וְעֵלָּה: מְלוּחִין הֵן – וְאִין תַּבּוּאָה גְדֻלָּה מֵהֵן: וְחִיקוּ מְטָר לְאִדּוּ – קְרִיעִין מוּצִיאִין מִיִּם לְעֵבִים: חִיקוּ – כְּמוֹ יַעֲקוֹב צָק לָעַם וְיֵאכְלוּ (מְלָכִים ב ד'י"מ"א): חֲשֹׁרֶת מַיִם עָבִי שְׁחָקִים – הַעֲבִים מִחְשְׁרִין כְּלוּמַר מִשְׁרִין הַמַּיִם לְאָרֶז: לְלַמַּדָּךְ – אֶקְרָא דְלַקְמָן קָאִי וְאוֹמַר מַכִּין הָרִים לֹא גְרַסִּין דְבָא: וְאוֹמַר מַכִּין הָרִים – לֹא גְרַסִּין דְבָא: וְאִמֵּר רַבִּי יוֹחָנָן מַעֲלִיּוֹתָיו שֶׁל מַעֲלָה – כְּלוּמַר מִמֵּים הַעֲלִינִים וְרַבִּי יוֹחָנָן מִיִּם הַעֲלִינִים אֶתָּא לְאִשְׁמוּעִינָן דְּאִי לֹאֻ רַבִּי יוֹחָנָן הֵו אֲמִינָא דְהֵכִי קְאָמַר מַעֲלִיּוֹת שֶׁהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹמֵד בְּהֵם הוּא מִשְׁקָה אוֹתָן לַמָּטָה וּלְעוֹלָם הַמַּיִם מֵאוֹקֵינּוּם: כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ – דְאִמֵּר מִמֵּים הַעֲלִינִים: וְר' אֲלִיעֶזֶר – אִמֵּר לְעוֹלָם מַעֲלִיּוֹתָיו שֶׁל הַקַּב"ה כְּרַבִּי יוֹחָנָן וְכו': תְּהוֹמוֹת – מִיִּם שֶׁל מָטָה כְּדִכְתִּיב תְּהוֹמוֹת וּבְסֻמּוֹ (שְׁמוֹת טו):

א ספרא שמיני פרק ח ט ב קוהלת רבה ג לעיל ב.

רש"י ד"ה מלוחים ואין תבואה גדולה מהן. לא ידעתי למאי צריך לזה ולא כפשוטו שאנו רואים שאינם מלוחים:

וְאֶכְחַד אֶת־שְׁלֹשֶׁת הָרָעִים בְּיָרֵחַ אֶחָד וְתַקַּצְר נִפְשִׁי בָהֶם וְגַם־נִפְשָׁם בְּחֻלָּה בִּי [זכריה יא, ח]
שאלו מיהנה מטר בעת מלקוש והנה עשה חזיונם ומטר־גשם יתן להם לאיש עֶשֶׂב בַּשָּׂדֶה [זכריה י, א]
ואד יעלה מ־הָאָרֶץ (השקפה אֶת־כְּלִפְנֵי הַאֲדָמָה [בראשית ב, ו]
וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אִתָּם עֲבָרִים שְׁמֹה לְרִשְׁתָּהּ אֲרֶץ הָרִים וּבִקְעַת לְמִטָּר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתַּחֲ־מִיָּם [דברים יא, יא]

כי יגדע נטפ־מים יזקו מטר לאדו [איוב לו, כו]

ונשֹׁת חשך חֲשֹׁת־מים עֲבִי שְׁחָקִים (שמואל ב כב, יב)

עשה גדלות עד־אִין חקר (נפלאות עד־אִין מִסְפָּר [איוב ט, י]

הלוֹא יִדְעַת אִם־לֹא שְׁמַעַת אֱלֹהֵי עוֹלָם וְהִנֵּה בּוֹרֵא קְצוֹת הָאָרֶץ לֹא יֵיעָף וְלֹא יִיגַע אִין חֲקַר לְתַבּוּנָתוֹ [שעניוה מ, כח]

מכין הרים בכחו נאזר בגבורה [תהילים סה, י]

הגִּתָּן מִטָּר עַל־פְּנֵי־אֲרֶץ וּשְׁלַח מַיִם עַל־פְּנֵי חוּצוֹת [איוב ה, י]

משקֶה הָרִים מַעֲלִיּוֹתָיו מִפְרִי מַעֲשֵׂיךָ תִּשְׁבַּע הָאָרֶץ [תהילים קד, יג]

יתן יְהוָה אֶת־מִטָּר אֲרָצְךָ אֲבֹק וְעַפָּר מוֹר־שָׁמַיִם יִרֵד עֲלֶיךָ עַד

הַשְׁמַדָּד [דברים כח, כד]

כִּנָּס כְּנֵד מִי הֵיָם נִתָּן בְּאוֹצְרוֹת תְּהוֹמוֹת [תהילים לג, י]

מסורת הש"ס
א אוצר מדרשים מעשה דר יהושע בן לוי הקדמה ב ב אוצר מדרשים חופת אליהו חופת אליהו רבה קצב; פסחים צד; שיר השירים רבה ג לעיל ו; לעיל ד; בבא מציעא כח.
ד תוספתא תענית; לקמן יב;; משנה תענית
ה לקמן טו;; משנה תענית

תורה אור השלם	
עד־לא עשה ארץ וחוצות וראש עפרות תבל [משלי ח, כו] התנן מטר על־פני־ארץ ושלח מים על־פני חוצות [איוב ה, י] וְשֵׁת־חֹדֶד סתרו קַיִבוּתָיו סָכְתו חֲשֹׁכֶת־מִים עָבִי שְׁחָקִים [תהילים יח, יב] וַיֵּשֶׁת חֹדֶד חֲשֹׁכֶת־מִים עָבִי שְׁחָקִים [שמואל ב כב, יב] אֶל־תַּרְחֶק מִמֶּנִּי כִּי־צַרָה קְרוּבָה כִּי־אֵין עוֹזֵר [תהילים כב, יב] מִשְׁקֵה הַיָּם מַעְלִיתָיו סָפְרוּ מַעְשֵׂיד תִּשְׁבַּע הָאָרֶץ [תהילים קד, יג]	
וְנָהָר יֵצֵא מֵעֵדֶן לַהֲשֻׁקֹת אֶת־הַגֶּן וּמִשָּׁם יֵפֹד וְנָהָה לְאַרְבַּעַה רְאשִׁים [בראשית ב, י]	
(שכנתו) [שכנת] על־מים רבים רבת אוצרת בָּא קֶצֶד אִמְת בַּעֲד [ירמיהו טא, יג]	

בְּכִרְתּוֹ שֶׁל עוֹלָם – כְּתִיב שֶׁהִיא כָּל הָעוֹלָם כְּמַכְנִיס מִים בְּנֹחַל שָׁתֵנָס בְּאוֹצְרוֹת דְּכִתִּיב נִתַּן בְּאוֹצְרוֹת תְּהוֹמוֹת שֶׁס חוּל גְּבֹולוֹ וְאוֹצֵר לָסִם: עַל פְּנֵי אֶרֶץ – א"י: מַשְׁיִירִי תַמְצִית – מִה שֶׁנֶּאֱסָר בְּעֵבִים אַחֵר שְׁמִית': בְּתַחֲלָה שִׁתָּה – שֶׁס יוֹרְדִין הַגְּשָׁמִים תַּחֲלָה כִּךְ שְׁמַעְמִי: חֲשֶׁרֶת מִים וְחֲשֶׁכֶת מִים – שְׁנֵי מַקְרָאוֹת הֵן חֵד בְּתַהֲלִים וְחֵד בְּשִׁמוּאֵל בְּיוֹדְבֵר דְּוֵה: ה"ג שְׁקוֹל כֶּף וְשָׁדִי אֶרֶיס – כְּלוּמֵר קַח כֶּף שְׁמֵלֶת חֲשֶׁכֶת וְנָרְכוּ עִם מֵלֶת חֲשֶׁרֶת וַיְהִי בַּה שְׁחֶרֶת שְׁמַמְתָּהוּן וּמַכְשִׁירִין בְּעֵבִים: חֲשׁוֹךְ עָנְנִי סְגִיאוֹן מִימּוּהִי – וְהִינוּ דְּכִתִּיב חֲשֶׁכֶת מִים: נְהוֹר עָנְנִי – כֶּשֶׁהֲעָנָן קֹלֵשׁ וְעִירָן מִימּוּהִי וּמַכְלֵל חֲשׁוֹךְ סְגִיאוֹן אֶתָּה לְמַד חֶבֶל נְהוֹר וְעִירִין וְחֲשֶׁרֶת לִשׁוֹן הֲשֶׁרֶה כְּמוֹ אֵין שׁוֹרִין דְּיו (שֶׁכֶּת דף יו: כו) כְּדֶרְדִּישׁ לִיה רַבִּי יוֹהֲשֹׁעַ לֵעִיל חֶבֶל חֲשֶׁכֶת מַבְעִי לֶה לִּכְבִּי וְלִהְכִּי: בְּמֵאמֵר הֵן מִלּוּן – אֵינוֹן נְחוּת עַל שׁוֹם דְּבֵר אֱלֹא מַכְנִסִּית וְעוֹמְלוֹת כְּמִין בְּרִיכָה וּתְלוּיוֹת כְּמֵאֲמָרוֹ שֶׁל הַקב"ה: וּפְרוּתִיהוּן מִן גְּשָׁמִים – מִשּׁוֹם לִשְׁנָא דְקָרָא נֶקֶט הֵכי מִשּׁוֹם דְּכִתִּיב מַפְרִי מַעֲשֵׂיךְ תִּשְׁבַּע הָאָרֶץ וּפְרוּתִיהֶם כְּלוּמֵר מִזְעַת הַיָּמִים שְׁאִין נֶחֱסְרִין כְּלוֹם דְּכִתִּיב (תַּהֲלִים ס"ה:י) פֶּלַג אֱלֹהִים מִלֹּא מִים כָּל שָׁעָה וְהַקְרוֹ חֵימַת וּפְרוּתִיהוּן מִן גְּשָׁמִים וְכוּ מַכְרַשׁ בְּכִרְאשִׁית רַבִּיה: וְנָהָר יוֹצֵא מַעְדָן – סִימָן לְדָבָר שֶׁנָּן עָדֹן שִׁתָּה מִן הַגְּשָׁמִים תַּחֲלָה דְּכִתִּיב וְנָהָר יוֹצֵא מַעְדָן לַהֲשֻׁקֹת אֶת הַגֶּן וּגו': תָּנֹא מִתַּמְצִית בֵּית כּר – כְּלִי שְׁמַשְׁקִין בְּמִימּוֹ בֵּית כּוֹר וְכוּלִין לַהֲשֻׁקֹת בְּתַמְצִיתוֹ שְׁעוֹר וְרִיעַת תַּרְקַב שְׁהוּא אֶחָד מִשְׁשִׁים בְּבֵית כּוֹר וְהֵכי נִמִּי עוֹלָם אֶחָד מִשְׁשִׁים בָּנָן עָדֹן וְזִי לוֹ בְּתַמְצִית הָעָנָנִים הַמַּשְׁקִין אֶת הַגֶּן גֹּן לַפְנֵי כָּל הָעוֹלָם כְּלוֹ עָגֹן לָנֹן: נִמְצָא כָּל הָעוֹלָם כְּכִסּוּי קִדְרָה – הַקָּטָן כְּגֹדֶה הַקְּדֹרֶה: שְׁכִנַּת עַל מִים רַבִּים – רַבַּת אוֹצֶרֶת בָּא תַקַּן אִמְת בַּעֲדָה: שָׂרְבוּ אוֹצְרוֹתֶיהָ – עָקְנוּ עֶשֶׂר: מִים רַבִּים – שְׁמַשְׁקִין שְׁדוּמִיהוֹן דְּבָבֵל עֲמָקִים מַכֵּל הָאֶרֶצַת וּגְשָׁמִים מַטְפֹּטְפִין וְיוֹרְדִין שֶׁס: עֲתִירָה בָבֵל – עֲשִׂירָה הִיא בָבֵל שְׁקוּרִירן בַּה תְּבוּאָה בְּלֹא מִטָּר שְׁאִינוֹן גְּרִיכִים לְגִשְׁמִים: נֶחֱטִינוּ – דְּהֵכִי חֲצָא בָבֵל בְּלֹא מִטָּרָא: דְּטוֹבְעָנִי – הִיא מְקוֹם מַעְנֵלָה וַיִּקְרָה: וְלֹא יוֹכְעָנִי – שְׁאִינָה וְבִשָּׁה: מִתְנִי בְּשִׁלְשָׁה בְּמַרְחָשׁוֹן שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים וְכו': רַבִּן גְּמִלְיָאל אוֹמֵר בְּשִׁבְעָה בּו בַּט"ו יוֹם אַחֵר רֶחֶג – כְּלוּמֵר בְּשִׁבְעָה בְּמַרְחָשׁוֹן הוּא ט"ו אַחֵר רֶחֶג: כְּדִי שְׁנִיעִי הָאֲחֵרִין – כְּלוּמֵר קֹלָם בִּיאַת מִים לְנֶהָר פֶּרֶת שְׁהוּא רְחוּק יוֹתֵר: גִּמ' וּבְגוּלָה שָׁשִׁים – וּבְגוּלָה אֵין שׁוֹאֲלִין עַד שָׁשִׁים בְּתַקּוּפָה לְפִי שְׁהוּא מְקוֹם נִמְוֹךְ וְאֵין גְּרִיכִים מִטָּר כָּל כֶּךָ: מַכִּי מַעְגְלִי צַרִּי לְבִי טְבוֹת רַשָּׁאָב – מַשְׁעָה שְׁמַכְנִיסוֹן עֲצִים לְאוֹצֵר לְעֹדֶךָ יְמוֹת הַגְּשָׁמִים שֶׁכֵּן הִיוּ נוֹהֲגִין לְפִי שְׁהִיו יוֹדְעִין שְׁוִמָן גְּשָׁמִים הוּא מַשֶּׁם וְאִלְרֵךְ וְלֹא הִיוּ וְכוּלִין לַחֲטֹב עֲצִים בַּיעֵר: רַשָּׁאָב – צַד עוֹפּוֹת כְּמוֹ אֵין פּוֹרְשִׁין רַשָּׁבִים לַיוֹנִים (ב"ק דף עט: טבוֹת שֶׁס אֱלֹס: כִּלְפָנֵי ס' – וְלֹא מַדְכְּרִינוּ: כִּלְאֵחֵר ס' – וּמַדְכְּרִינוּ: עֲלֹאי בְּעוֹ מִים – הָעוֹמָמִים בְּהָרִים גְּרִיכִין יוֹתֵר

מִים מַפְנֵי שְׁאֵגְשָׁמִים מִתְגַּלְגְּלִים וְיוֹרְדִין לְמַטָּה: תַּתְּאִי לֹא בְּעוֹ מִים – שְׁמַתְכִּנְסִין כָּל מִימֵי הָהָרִים לְבִקְעָה ה"ג רַב שְׁהִיה מֵאֲרָךְ: יִשְׁרָאֵל כְּדֹאֲמִרִינוּ בְּעֵלְמָא (גְּטוּין דף ו.) מַכִּי אֶתָּא רַב לְבָבֵל וְאֶרֶץ יִשְׁרָאֵל גְּבוּיהָ מַכֵּל הָאֶרֶצַת מִשּׁוֹם הֵכי אִמֵּר כִּלְאֵחֵר שָׁשִׁים וּבְבָבֵל בְּגוּלָה מִתּוֹךְ שְׁאִין גְּרִיכִין לְגִשְׁמִים אֵין שׁוֹאֲלִין עַד ס' לְתַקּוּפַת תַּשְׁרִי וְכוּן אִנוּ נוֹהֲגִים שֶׁכָּל מִנְהֲגוֹנוֹ אַחֵר כְּנִי בָבֵל: מִתְנִי' הַנִּיעַ שְׁבָעָה עֶשֶׂר וְכו' – אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין מַשְׁחָשֶׁכֶה שְׁאִין אוֹכְלִין מַבְעוֹר יוֹם כְּיוֹם הַפְּכוּרִים וְתַשְׁעָה בַּבֶּאָב: גִּמ' מֵאי קמ"ל – הִיא דְקֹאֲמֵר שְׁנֵי נְחִמִישִׁי וְשְׁנֵי: תַנִּינָא – בְּפֶרְקוֹן דְּלִקְמוֹן (תַּעֲנִית דף טו:) אֵין גּוֹחֲרִין תַּעֲנִית כו' שֶׁלֹּא לַהֲפִיקַע אֶת הַשְּׁעָרִים שְׁאֵס הִיוּ מִתְחַלְטִין לַהֲתַעֲנוֹת בְּחִמִּישִׁי הִיוּ קוֹנִין לְמוֹצָאי הַתַּעֲנִיגִית שְׁפִי סְעוּלוֹת גְּדוּלוֹת אֶחָד לַתַּעֲנִיגִית וְאֶחָד לַשִּׁבַּת וּכְסָבוֹר הַמוֹכֵר שָׂרְעָב בָּא לְעוֹלָם וְאִתִּי לְאִפְקוּעִי שְׁעָרִים: אִפְקוּעִי – מִבְּטוֹל שְׁעוֹר מַזָּה הָרֹאשׁוֹנָה וּמַמְשָׁטָה: חֶבֶל וַחֲדָים לֹא – שֶׁלֹּשׁ תַּעֲנִיגִית שְׁהִיחִידוֹן עוֹשִׂין קֹלָם לְצַבוֹר אֵינוֹן וְזִקוּיוֹן לַהֲתַחֲמִיל בְּשְׁנֵי גְלִיכָא אִפְקִיעִית שְׁעָרִים מִשּׁוֹם וַחֲדָים לַחֲדוּהִיוּ וְהָלָלָנ' תַּעֲנִיגִית דִּיחֲדָים אֵינוֹן כְּכָלל י"ג תַּעֲנִיגִית דְּצַבוֹר תַּשַּׁע דְּקָא חֲשִׁיב בְּמִתְנִי' שֶׁלֹּשׁ וְשֶׁלֹּשׁ: וּמִפְסִיקוֹן בְּרִאשִׁי תַלְשִׁים – שְׁאֵס חַל ר"ח בְּשְׁנֵי וּבְחִמִּישִׁי לֹאֵחֵר שֶׁהִתְחַלְטוּ לַהֲתַעֲנוֹת פּוֹסְקוֹן תַּעֲנִיגִתָּם:

מאימתי פרק ראשון תענית

שְׁטוּף בְּמִים וְהַקב"ה כּוֹנֵסוֹן בְּמָקוֹם אֶחָד קָרִי בַּה חֲשֶׁכֶרֶת. פִּי' הִטַּל הַב"ף מִן חֲשֶׁכֶת וְשָׁדִי עִם חֲשֶׁרֶת וְיִהְיֶה חֲלֶשֶׁרֶת כְּלוּמֵר שְׁהַיָּמִים בְּעָנָנִים מִתְכַּשְּׁרִים שְׁהַעָנָנִים שׁוֹתִים לְבִסּוּף הֵם מִמְתַּקִּים בְּעֵבִים: טוֹבְעָנִי וְלֹא יוֹכְעָנִי. פִּי' מוּטָב לִהְיוֹת בְּאֶרֶץ שְׁהִיא לִחָה מַכְשָׁהִיא וְבִשָּׁה: הִלְכְתָּא יוֹם ס' כִּלְאֵחֵר ס'. וְכוּן עֲמָא דְבֵר וְיוֹם תַּקּוּפָה מִתְחִיל: אֵין גּוֹחֲרִין תַּעֲנִית עַל הַצַּבוֹר בְּתַחֲלָה בְּחִמִּישִׁי שֶׁלֹּא לַהֲפִיקַע הַשְּׁעָרִים. פִּי' שַׁע"י שְׁעָשׂוּ הַצַּבוֹר תַּעֲנִית יִקְנוּ קְוִוֹן שֶׁל חִמִּישִׁי וְשֶׁל שִׁבַּת וְכַסְבוּרִים הָעֵס יִקָּר הִיא וּנְפִיקוּעִיו הַשְּׁעָרִים:

בְּכִרְיִיתוֹ שֶׁל עוֹלָם. תָּנוּ רַבָּנָן: אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נִבְרָאת תַּחֲלִילָה וְכָל הָעוֹלָם כּוּלוֹ נִבְרָא לְבִסּוּף, שְׁנַאָמַר: "עַד לֹא עָשָׂה אֶרֶץ וְחוּצוֹת". אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִשְׁקָה אוֹתָהּ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בַּעֲצָמוֹ, וְכָל הָעוֹלָם כּוּלוֹ עַל יְדֵי שְׁלִיחַ, שְׁנַאָמַר: "הִנָּתַן מִטָּר עַל פְּנֵי אֶרֶץ וְשִׁלַּח מִים עַל פְּנֵי חוּצוֹת". אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שׁוֹתָהּ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שׁוֹתָהּ מִי גְשָׁמִים, וְכָל הָעוֹלָם כּוּלוֹ מִתְמַצִּית, שְׁנַאָמַר: "הִנָּתַן מִטָּר עַל פְּנֵי אֶרֶץ וּגו'". אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שׁוֹתָהּ תַּחֲלִילָה, וְכָל הָעוֹלָם כּוּלוֹ לְבִסּוּף, שְׁנַאָמַר: "הִנָּתַן מִטָּר עַל פְּנֵי אֶרֶץ וּגו'!" — מִשָּׁל לְאֹדָם שֶׁמַּגְבִּיל אֶת הַגְּבִינָה, נוֹטִיל אֶת הָאוֹכֵל וּמַנִּיחַ אֶת הַפֶּסוּלוֹת. אָמַר מַר: מִמְתַּקִּין הֵן בְּעֵבִים. מְנָלִיָּה? דָּאֲמַר רַב יִצְחָק בַּר יוֹסֵף אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כְּתִיב: "חֲשֶׁכֶת מִים עָבִי שְׁחָקִים", וּכְתִיב: "חֲשֶׁרֶת מִים עָבִי שְׁחָקִים". שְׁקוֹל כֶּף וְשָׁדִי אֲרִישׁ וַיְהִי בִיה "חֲכָשֶׁרֶת". וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, בְּהֲנִי קִרְאִי מֵאי דְרִישׁ בַּה? סָבֵר לָהּ כִּי הָא דְכִי אֶתָּא רַב דִּימִי אָמַר, אָמַרִי בְּמַעֲרָבָא: נְהוֹר עָנְנִי — וְעִירִין מוּחִי. חֲשׁוּהָ עָנְנִי — סָגִיין מוּחִי. כְּמֵאֵן אֲזָלָא הָא דְתַנָּיָא: מִים הָעֲלִיוֹנִים בְּמֵאֲמַר הֵם תְּלוּיִם, וּפִירוּתִיהֶן מִי גְשָׁמִים, שְׁנַאָמַר: "מַפְרִי מַעֲשֵׂיָה תִשְׁבַּע הָאֲרֶץ", כְּמֵאֵן — כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר: הֵהוּא, בְּמַעֲשָׂה דְדִיו שֶׁל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא דְכְּתִיב.^[כ] אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֹוי: כָּל הָעוֹלָם כּוּלוֹ מִתְמַצִּית גֹּן עֲדָן הוּא שׁוֹתָהּ, שְׁנַאָמַר: "וְנָהָר יֵצֵא מֵעֵדֶן וּגו'", תָּנָא: מִתְמַצִּית בֵּית כּוֹר שׁוֹתָהּ תַרְקַב.^[כ] תָּנוּ רַבָּנָן: אֶרֶץ מִצְרַיִם הָיְתָא אֶרְבַּע מֵאוֹת פָּרְסָה עַל אֶרְבַּע מֵאוֹת פָּרְסָה, וְהוּא אֶחָד מִשְׁשִׁים בְּכוּשׁ, וְכוּשׁ — אֶחָד מִשְׁשִׁים בְּעוֹלָם, וְעוֹלָם — אֶחָד מִשְׁשִׁים בָּגֹן, וּגֹן — אֶחָד מִשְׁשִׁים לְעֹדֶן, וְעֹדֶן — אֶחָד מִשְׁשִׁים לְגִיהֶנָם, נִמְצָא כָּל הָעוֹלָם כּוּלוֹ כְּכִסּוּי קְדֹרָה לְגִיהֶנָם. וַיֵּשׂ אוֹמְרִים: גִּיהֶנָם אֵין לָהּ שְׁיַעוֹר, וַיֵּשׂ אוֹמְרִים: עֲדָן אֵין לָהּ שְׁיַעוֹר. אָמַר רַבִּי אוֹשְׁעִיָא, מֵאי דְכְּתִיב: "שְׁכַנַּת עַל מִים רַבִּים רַבַּת אוּצְרֹת", מִי גֶרֶם לְכָבֵל שְׁיָהּ אוּצְרוֹתֶיהָ מְלֹאוֹת בַּר, הָיִי אוֹמֵר: מַפְנִי שְׁשׁוֹכְנַת עַל מִים רַבִּים. אָמַר רַב: עֲתִירָה בָבֵל דְּחָצָאָא בְּלֹא מִיטָרָא. אָמַר אַבְי: גְּקִיטִינוּן, טוֹבְעָנִי וְלֹא יוֹכְעָנִי.^[כא] מִתְנִי' בְּשִׁלְשָׁה בְּמַרְחָשׁוֹן שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים. רַבִּן גְּמִלְיָאל אוֹמֵר: בְּשִׁבְעָה בּו, חֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם אַחֵר הַחֹג. כְּדִי שְׁיַגִּיעַ אַחֲרוֹן שְׁבִישְׁיִשְׂרָאֵל לְנָהָר פֶּרֶת. "גִּמ' אָמַר רַבִּי אֱלִעֶזֶר: הִלְכָּה כְּרַבִּין גְּמִלְיָאל. תַּנָּיָא, חֲנַנְיָה אוֹמֵר: וּבְגוּלָה, עַד שְׁשִׁים בְּתַקּוּפָה. אָמַר רַב הוּנָא בַר חִיָּיא אָמַר שְׁמוּאֵל: הִלְכָּה כְּחֲנַנְיָה. אֵינִי?! וְהָא בְּעוֹ מִינְיָה מִשְׁמוּאֵל: מֵאימַת מְדַכְּרִינוּ "וְתֵן טַל וּמִטָּר"? אָמַר לָהּ: מַכִּי מַעְיִילִי צִיבִי לְבִי טְבוֹת רִישָׁבָא! דִּילְמָא אִידִי וְאִידִי חֵד שְׁיַעוּרָא הוּא. אֵיבְעִיָא לָהּ: יוֹם שְׁשִׁים, כִּלְפָנֵי שְׁשִׁים אוּ כִלְאֵחֵר שְׁשִׁים? תָּא שְׁמַע, רַב אָמַר: יוֹם שְׁשִׁים כִּלְאֵחֵר שְׁשִׁים, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: יוֹם שְׁשִׁים כִּלְפָנֵי שְׁשִׁים. "אָמַר רַב נַחֲמָן בַּר יִצְחָק: וּסְיַמְנָה עֲלָאי בְּעוֹ מִיָּא, תַּתְּאִי לֹא בְּעוֹ מִיָּא. אָמַר רַב פִּפְא, הִלְכְתָּא: יוֹם שְׁשִׁים כִּלְאֵחֵר שְׁשִׁים.^[כב] מִתְנִי' הַגִּיעַ שְׁבָעָה עָשָׂר בְּמַרְחָשׁוֹן וְלֹא יָרְדוּ גְשָׁמִים — הִתְחִילוּ הַיַּחֲדִידִים מִתַּעֲנִין שְׁלֹשׁ תַּעֲנִיּוֹת. אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין מִשְׁחָשִׁיכָה, וּמוֹתִירִין בְּמִלְאכָה וּבִרְחִיצָה וּבִסְיִכָּה וּבִנְעִילַת הַסַּנְדֵּל וּבְתַשְׁמִישׁ הַמַּטָּה. הַגִּיעַ רֹאשׁ חֹדֶשׁ כְּסֻלִּיו וְלֹא יָרְדוּ גְשָׁמִים — בֵּית דִּין גּוֹזְרִין שְׁלֹשׁ תַּעֲנִיּוֹת עַל הַצַּבוֹר. אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין מִשְׁחָשִׁיכָה, וּמוֹתִירִין בְּמִלְאכָה וּבִרְחִיצָה וּבִסְיִכָּה וּבִנְעִילַת הַסַּנְדֵּל וּבְתַשְׁמִישׁ הַמַּטָּה. גִּמ' מֵאן יִיחִידִים"? אָמַר רַב הוּנָא: רַבָּנָן. וְאָמַר רַב הוּנָא: יַחֲדָים מִתַּעֲנִין שְׁלֹשׁ תַּעֲנִיּוֹת, שְׁנֵי וְחִמִּישִׁי וְשְׁנִי.^[כג] מֵאי קַמְשָׁמַע לָן? תַּנִּינָא: אֵין גּוֹזְרִין תַּעֲנִית עַל הַצַּבוֹר בְּתַחֲלִילָה בְּחִמִּישִׁי, שְׁלֹא לַהֲפִיקַע אֶת הַשְּׁעָרִים, אֱלֹא שְׁלֹשׁ תַּעֲנִיּוֹת הָרֹאשׁוֹנוֹת שְׁנֵי וְחִמִּישִׁי וְשְׁנִי! "מָהוּ דְתִימָא: הֲנִי מִילִי צַבוֹר, אָבֵל יַחֲדִי לֹא, קַמְשָׁמַע לָן. תַּנָּא נִמִּי הֵכִי: כְּשֶׁהִתְחִילוּ הַיַּחֲדִידִים לַהֲתַעֲנוֹת, מִתַּעֲנִין שְׁנֵי וְחִמִּישִׁי וְשְׁנֵי, וּמִפְסִיקוֹן בְּרֹאשֵׁי חֲדָשִׁים

וּבְכָמִים

עין משפט נר מצוה	
א טור או"ח סי' קיו:	
ב מו"י פב' מהל' תפילה וברכת כהנים הל' טז, סמג עשין יט, ש"ע או"ח סי' קיז סעי' א:	
ג טור או"ח סי' קיז:	
ד מו"י פב' מהל' תפילה וברכת כהנים הל' טז, סמג עשין יט, ש"ע או"ח סי' קיז סעי' א:	
ה טור או"ח סי' קיז:	
ו מו"י פב' מהל' תפילה וברכת כהנים הל' טז, סמג עשין יט, ש"ע או"ח סי' קיז סעי' א:	
ז טור או"ח סי' תקעה:	
ח מו"י פג' מהל' תעניות הל' א:	
ט מו"י פג' מהל' תעניות הל' ב, ש"ע או"ח סי' תקעה סעי' א ב:	
י טור או"ח סי' תקעב:	
יא מו"י פא' מהל' תעניות הל' ה, ש"ע או"ח סי' תקעב סעי' א:	
יב טור או"ח סי' תקעה:	
יג מו"י פא' מהל' תעניות הל' ט:	
יד מו"י פג' מהל' תעניות הל' י, ש"ע או"ח סי' תקעה סעי' ז:	

רבינו גרשום
 כמאן כר' יהושע דאמר ממזם העלוניס הם. כמאן כר' אליעזר דאמר מן הארץ עלה מטר. מתמצית כור שותה תרקב מתמצית מן עין שותה כל העולם רכל העולם לבני מן עין כתרקב לפני כור תרקב תרי וקב דהיינו ג' קבין. כור ל' סאין ומרקב חצי סאה נמצא תרקב אחד מששים כבור וכל העולם אחד מששים כגון עין: רחצנדא בלא מטררא כלומר שקוצית בלא מטר כלומר שאינה נריכה מטר שושבת בין בינעי המים. ע"א אנצלא:
טובעני ולא יוכשני כלומר מותרמי שטובעין הדעים אבל לעולם אין מתייבשין:
ר"ג אומר בשבעה בו בחמשה עשר יום אחר החג כלומר ח' במרחשון הוא ט"ו אחר החג כדי שניע האחרון בו קודם הגשמים ובגולה אין שואלין את הגשמים עד ששים בתקופה. לפי סק במקום נמוך ואין צריכון למטר כל כך:

עין משפט גור מצורה
א טור או"ח סי' תקעה: ב מו"י פג' מהל' תעניות הל' א, ש"ע או"ח סי' תקעה טע" א: ג טור או"ח סי' תקעה: ד מו"י פג' מהל' תעניות הל' א, ש"ע או"ח סי' תקעה טע" א: ה טור או"ח סי' תקעד: ו מו"י פא' מהל' תעניות הל' טו, ש"ע או"ח סי' תקעד טע" ב א: ז טור או"ח סי' תקעד: ח מו"י פא' מהל' תעניות הל' טו, ש"ע או"ח סי' תקעד טע" ג:
רבינו גרשום

אל יאמר תלמיד [אני] איני ראוי לכך להתענות. ר' יוסף אומר כל אדם נמי עשה עצמו חסור לטוב: אפילו במס' כלה שאין רניולן להתעסק בו שאין שבח הוא לו שמתענה:

דבר של שבח אינו עשה כגון חתן קורא ק"ש בלילה הראשון. של צער מתענה. ות"ח עשה. בין של שבח בין של צער:

הרי זה מתענה ומשלים שנותנן עליו חומרי מקום שהלך לשם וחומרי מקום שיצא משם:

אל יתראה בפניהם. כשהוא שבע. אל ינהיג בעצמו עדותיו. שלא יאמר הריאיל שאכלת כל שהיא אוכל הדבה:

וכן רעיון משני הדעב:

שמא ירגז עליכם הדרך. שהריאה אחכם שאדם חולקין בדבר הלכה פסור נלחמים אתם ומתדנים עליכם. בעונו. לא עיני באורחא:

משום מעיינא. שאם אוכל הדבה מתעבד במועיו ואין יכול לילך. משום מזוני ולא שכיחי באורחא:

אזיהו יחיד כו' שראוי למנותו פרנס על הצבור להיות פרנס ואזיהו תלמיד. וכן בימים טובים הפתובים במגלת תענית: תלמיד חני – ואינו חשוב כל כך כל ששולטין דבר הלכה בכל מקום וכו'.

וקשה דהבא משמע דקרי תלמיד אותו שיודע להשיב פשטוולין לו דבר הלכה בכל מקום ואומרה ויהם אמרינו במס' שבת פרק ואלו קשרים (שבת דף קיד.) אחתו תלמיד הראוי למנותו פרנס על הצבור כשיודע להשיב כל ששולטין דבר הלכה ואפילו במסקת כלה אלמא הראוי למנותו פרנס על הצבור הוי כשיודע להשיב והבא משמע דאותו הראוי למנותו פרנס הוי מלתא אחריתי ועוד דהבא משמע יחיד עדיף מהקאמר בסמוך לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה אכל הרוצה לעשות עצמו תלמיד עושה וגם לומר גיש חלוק בתלמיד דדוקא כשהרב באל מל מקום אחד וכל התלמידים אצלו זה שואל אל הרב ממה שהוא לומר וזה שואל ממקום אחר ואותו הרב יודע להשיב לכל התלמידים לכל אחד ואחד כפי שאלתו ואפלו במס' כלה זהו יחיד דעדיף מתלמיד דהבא ונקרא תלמיד הים בפסק ואלו קשרים אותו ודאי ראוי למנותו פרנס על הצבור אבל אם אינו יודע להשיב אלא במסקת שלו נקרא גם בן תלמיד ומזה מיירי הבא: ההולך ממקום שמתענין למקום שאין מתענין הרי מתענה ומשלים. ל"ש דעתו לחזר ל"ש אין דעתו לחזר הואיל וקבל עליו התענית: למה תתראו. כמו שמפרש אל תראו עצמכם בפני בני עשו וכו' וגם במקדש למה תתראו פרוש למה תהיו כחושין: אל תרגזו בדרך. וגם מקדש אל תפסיקו מדבר הלכה: ואין ביניהם דברי תורה ראויים לשדר דכתיב ויהי המה הלכים הלוך ודבר וגו' טעמא דאבא דבור וכו'. וגם מקדש שהם היו מדברים דברים בטלים ומש"ה ראויין לשדר: פסיעה גסה נוטלת אחת מחמש מאות ממאור עיניו של אדם ואין להקשות אם בן בחמש מאות פסיעות גסות יהיה נוטל כל מאור עיניו של אדם והא קא חזינו דלאו הכי הוה ונקראה לפדש דהפסיעה ראשונה נוטל אחת מחמש מאות והפסיעה שניה נוטל פחות מן הראשונה ששניה אינה נוטלת אלא אחד מחמש מאות והגאונים כמו דעשוריתא דבי רבי (בתבות דף סח.) ר"ל העשור ממה שגשאר אבל עדין קשה דמ"ש פסיעה ראשונה דנוטלת יותר מן השניה אלא יש לומר דלא נוטלת אלא פסיעה ראשונה דוקא ומבאן ואילך פיון דגש גש אי נמי פסיעה ראשונה נוטלת טפי משום דכל התחלות קשות: לעולם יצא אדם כבי טוב. פי' בפסק קמא דפסחים (דף ב.) [וגע"ע תוס' ב"ק ס:]: משום מעינא. פרוש משום שהבני מעין הוי קשה להו:

מאימתי פרק ראשון תענית

אזיהו יחיד כו' שראוי למנותו פרנס על הצבור להיות פרנס ואזיהו תלמיד.

ובימים טובים הפתובין במגילת תענית. תנו רבנן: אל יאמר אדם תלמיד אני, איני ראוי להיות יחיד, אלא: כל תלמידי חכמים יחידים. איזהו יחיד ואיזהו תלמיד? יחיד — כל שראוי למנותו פרנס על הצבור, תלמיד — כל ששואלין אותו דבר הלכה בתלמודו ואומר, ואפילו במסכתא דכלה. "תנו רבנן: לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה, תלמיד — עושה, דברי רבי מאיר. רבי יוסי אומר: עושה, וזכור לטוב, לפי שאין שבח הוא לו, אלא צער הוא לו. תנא אידה: לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה, תלמיד — עושה, דברי רבי שמעון בן אלעזר. רבן שמעון בן גמליאל אומר: במה דברים אמורים: בדבר של שבח, אבל בדבר של צער — עושה, וזכור לטוב, שאין שבח הוא לו, אלא צער הוא לו." ^(א)תנו רבנן: מי שהיה מתענה על הצרה ועברה, על החולה ונתרפא — הרי זה מתענה ומשלים. החולה ממקום שאין מתענין למקום שמתענין — הרי זה מתענה עמהו. ממקום שמתענין למקום שאין מתענין — הרי זה מתענה ומשלים. "ושבח ואכל ושתה — אל יתראה בפני הצבור, ואל ינהיג עידונין בעצמו, שנאמר: "ויאמר יעקב לבניו למה תתראו", אמר להם יעקב לבניו: אל תראו עצמכם כשאתם שבעין, לא בפני עשו ולא בפני ישמעאל, כדי שלא יתקבאו בכם. "אל תרגזו בדרך", אמר רבי אלעזר, אמר להם יוסף לאחיו: אל תתעסקו בדבר הלכה, שמא תרגזו עליכם הדרך. "איני? והאמר רבי אלעאי בר ברכיה: שגיי תלמידי חכמים שמהלכים בדרך ואין ביניהן דברי תורה — ראויין לישרא, שנאמר: "ויהי המה הלכים הלוך ודבר והנה רכב אש וסוסי אש ויפרדו בין שניהם", טעמא דאיבא דיבור, הא ליבא דיבור — ראויין לישרא! לא קושיא: הא — למיגרס, הא — לעיוני. ^(ב)במתניתא תנא: אל תפסיעו פסיעה גסה, והכניסו חמה לעיר. אל תפסיעו פסיעה גסה — דאמר מר: פסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם. והכניסו חמה לעיר — בדרך יהודה אמר רב. דאמר רב יהודה אמר רב: לעולם יצא אדם ב"כי טוב" ויכנס ב"כי טוב", שנאמר: "הבקר אור והאנשים שלחו". אמר רב יהודה אמר רבי חייא: המהלך בדרך — אל יאכל יותר משני רעבון. מאי טעמא? הבא תרגימו: משום מעיינא. במערבא אמרי: משום מזוני. מאי בינייהו? איבא בינייהו,

דיתיב

פיחיזים כלומר איני ראוי להתחיל תענית עם היחידים: לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד — לענין תענית: עושה – דנראה מנסי הרוח ותנן (אבות פרק ג משנה י) כל שרוח הצריות נוחה הימנו כו': הכי גרסינן התלמידים עושין עצמן – בקאמרינן לעיל שכל התלמידים ראויין לכך ואין בהם משום גסות הרוח: רבי יוסי אומר כל אדם – ואפילו שאינו תלמיד עושה עצמו יחיד להתענות וזכור לטוב דצער הוא לו ולא גסות לשנא אחרניא גרסינן לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה תלמיד עושה כלומר ולא כל הרוצה נמי לעשות עצמו תלמיד להתנגג עצמו במדת תלמיד בחלוקו ובמטתו וללהתנאות בסודר של תלמידי חכמים ושאר דברים עושה דכל הרוצה לטל לו את השם לא וטל ורבי יוסי ארישא ומסתבר פי האי לשנא מקחא מהדר רבן שמעון בן גמליאל דבר של שבח אינו עושה מכלל דאורי בשבח: על החולה ונתרפא – הוא הדין אם מת החולה בעי לקוימי גדרו: על הצרה ועברה – מתענה ומשלים ואם לאו נראה במתנה עם חונו אם תעבר (אתענה) ואם לאו (לא) אתענה: למקום שאין מתענין הרי זה מתענה ומשלים – כל התעניות שקבלו עליהן בני עירו דנותנין עליו חמרי המקום שיצא משם: אבל נשתה – דיעבד: אל יתראה בפניהן – שנראה בחתן בין אכלים ויתקבאו בו: ואל ינהיג עדותים בעצמו – שלא יאמר הואיל ואכלתי כל שהוא אוכל הרבה: אל תראו עצמכם – גיש לכס חטים הרבה ולא הלכו אלא בשביל דבר זה שלא להתראות בפני בני עשו שהיו צעורים ורעבים: תרגזו עליכם הדרך – תתעו: לשדר בלש – דכתיב והנה סוסי אש וכתיב בההוא ענינא הלוך ודבר ויאהבי בתבה לאשמועינן דאי לאו שהיו הולכין בעמקה של הלכה לא [היו נעולין]: הא למגרס – מדעי לה באורחא אבל במלתא דמדעי ליה לעיוני לא: במתניתא תנא – מאי אל תרגזו בדרך אל עיניו עצמכם בפסיעה גסה: והכניסו חמה לעיר – כשאתם גיין ושוכבין בדרך בעירות הכניסו לעיר בעוד שהחמה זורחת: יצא אדם כבי טוב – שימתין עד שיאור כמו יקרא אלהים את האור פי טוב (בראשית א.) ויכנס כבי טוב – בערב בעוד שהחמה זורחת שאין לסטין מצין אי נמי שלא ופל בבורות ודקעים שבעיר שלא יעלילו עליו עלילות מרגל אתה או גנב: הבקר אור והאנשים שלחו המה וחמריהם – מיכן שיצאו כבי טוב והוא הדין לכנס כבי טוב יש ספרים דלא כתיב בהו האי קרא אלא מלתא דרב יהודה סבבא הוא ולא בעיי

קרא: לא יאכל יותר ממה שאוכל בשני רעבון – דאמר לקמן (תענית דף יא.) שצריך להרעיב עצמו בשני רעבון: (הבא – זה בבלי הוא ובי משתעי בבבלי קאמר הבא וכל הא לן והא להו בבבלי קאמר): משום מעינא – שלא יתחלחלו מעיו של אדם ברוב אכילתו מפני טרח הדרך יש אומרים יהיו מעיו של אדם שוכבין זה לזה בשין מעין: משום מזוני – שמא אין לו לאח"כ:

מסורת הש"ס
א תנא דבי אליהו זוטא נספחים לסדר אליהו זוטא מבוא נב ב תוספתא תענית ג סוטה מט; דברים רבה ד שבת קיג; ברכות מג;
גליון הש"ס
גמ' המחלק בדרך אל יאכל כו'. עי' מג"א סי' קי ס"ק י;
תורה אור השלם

וניא יעקב פי ושישבר במצנים ויאמר יעקב לבניו למה תתראו [בראשית מב, א]

וישלח את־אחיו וילכו ויאמר אֱלֹהִים אֱל־תִּרְגְּזוּ בְּדֶרֶךְ [בראשית מה, כד]

ויהי המה הלכים הלוך ודבר והנה רכב־אש וסוסי אש ויפרדו בין שניהם וישל אלניהו בסערה השמים [מלכים ב ב, יא]

הבקר אור והאנשים שלחו המה וחמריהם [בראשית מד, ג]

וניא אֱלֹהִים אֶת־הָאֹר כִּי־טוב ויבדל אֱלֹהִים בין האור ובין החשך [בראשית א, ד]

מסורת הש"ס
 א שבת קוּט:
ב תנא דבי אליהו רבה; יומא פו. ג חגיגה טז; אוצר מדרשים גן עדן; גיהנם כיצד זיין הקבר ד; אוצר מדרשים מדרש עשרת הדברות
ד בבא קמא צא; מדרים י; נזיר יט.
תורה אור השלם

בַּרְכָּב פֿרָד מַפְּזֵת וּבמלמטה מ'די חרב [איוב ה, כ]

וְלִיוֹסֵף יָלַד שְׁנֵי בָנִים בְּטָרִם תְּבוּא שְׁנַת הַרְעָב אֲשֶׁר וּגו' [בראשית מא, ג]

וְהִנֵּה שָׂשׂוֹן וּשְׂמִחָה הֵרָג בְּקֶרֶר וְשֹׁשׁוֹן צָאן אֲכָל בָּשָׂר בְּטָרִם תְּבוּא [ישעיהו כב, יג]

וְנִגְלָה בְּאֵזֶן יְהוָה צְבָאוֹת אִם־יִכְפֹּר הַעֲוֹן הַזֶּה לָכֶם עַד־תִּסְתַּחֲוּ וּגו' [ישעיהו כב, יד]

אֲתִיו אֶקְסֹה־יָיִן וְנִסְבָּא שְׂכָר וְהִנֵּה כִּזָּה יוֹם מָחָר גָּדוֹל וּגו' [ישעיהו כו, יב]

הַצְדִּיק אֶבֶד וְאִין אִישׁ שֵׁם עַל־לֵב וְאִנְשֵׁי־חַדָּד נֶאֱסָפִים בְּאִין וּגו' [ישעיהו נא, א]

וַיְדִי מִשָּׁה כְּבָדִים וְיִקְהִיר־אֲבֹן וַיִּשְׁמֹו תַּחֲתָיו וַיִּשָּׁב עָלֶיהָ וְאַחֲרָיו וּגו' [שמות יז, יא]

כִּי־אֲבֹן מִקְרִי תִזְעַק וְכָפִיס מַעֲצֵי יַעֲנֶנָּה [חבקוק ב, יא]

כִּי מִלֵּאכֶיו יִצְוֶה־לֵךְ לִשְׁמֹרֶד בְּכָל־דְּרָכָיָד [תהילים צא, יא]

אֶל־תִּאֲמִינִי בְּרַע אֶל־תִּבְטַחַו בְּאֵלֶיךָ מִשְׁכַּבְתָּ חִיקָד שׁוֹמֵר פִּתְחֵי־פִיךָ [מזכה ז, ה]

אֲתָם עַד־יִאֲסִי־וְהִנֵּה וְעַבְדִּי אֲשֶׁר בִּחְרָתִי לְמַעַן תַּדְעֻוּ וּתִאֲמִינֻוּ וּגו' [ישעיהו מג, י]

הַעוֹר תָּמִיס פֻּעַלֹּו כִּי כָל־דְּרָכָיו מִשְׁפָּט אֶל אֲמוּנָה וְאִין עוֹל־צָדִיק וּגו' [דברים לב, ד]

בְּיָד־כָּל־אָדָם יִתְחַסֵּו לְדַעַת כָּל־אִנְשֵׁי מַעֲשֵׂהוּ [איוב לו, ז]

לֵךְ לַבַּדָּד חֲסָאֲתִי וְסַרַע בְּעִינַיָד עֲשִׂיתִי לְמַעַן תִּצְדַּק בְּדִבְרֶךָ וּגו' [תהילים נא, ו]

וְעֹשֶׂה הַכֶּהֵן אֲחִיד לַחֲשֹׂאת וְאֲחִיד לַעֲלָה וְכַפֵּר עָלָיו מֵאֲשֶׁר וּגו' [במדבר ו, יא]

כִּלְיָמִי נָדָד נִזְרוּ תַּעַר לֹא־יִעֲבֹר עַל־רֹאשׁוֹ עַד־מֵלֶאֶת הַיָּמִם אֲשֶׁר־יִזְיִר וּגו' [במדבר ו, ה]

כִּלְיָמִי הַזִּיזוּ לִיהִנֵּה עַל־נַפְשׁ מֵת לֹא יָבֹא [במדבר ו, ו]

דִּיתִיב בְּאַרְבָּא – שְׁהִלְךְ בְּסַפִּינָה מִשּׁוּם מוֹזִיז אִיכָא מִשּׁוּם מַעֲיָנָא לִיכָא: מַחוּנָא לִחוּנָא

– מָקוּם מְלוֹן הַתַּבָּרִים מִכְּפֶר לְכַפֵּר דְּמַשְׁתַּכְּחִי מוֹזִיז וְלִיכָא לְמַחֵשׁ לְמוֹזִיז וּלְמַעֲיָנָא אִיכָא לְמִיוּחֵשׁ: כָּל פֶּרֶסָה וּפֶרֶסָה אֲכָל רַתְמָא – הַקֶּבֶר רַב פֶּפֶא הָא דְאִחְמוּר רִבְנָן לֹא לִיכּוֹל טָפִי מִשּׁוּם מַעֲיָנָא וְאִיהּ לֹא מַסְתַּפִּי מַמַּעֲיָנָא דְּבַעַל בְּטוֹן הָיִה עֵינָן אַחַר כְּרַסוֹ רַחֲבָה בְּדִאֲתָא בְּבָבָא מַצִּיעָא (דף פ.ד.) דָּקֹא חֲשִׁיב אֲבֵרָה דְּרַב פֶּפֶא וּכְאִישׁ גְּבוּרָתוֹ וְלִפְיֶכָךְ יָכוֹל לֶאֱכֹל הַרְבֵּה וְאִינוּ מוֹזִין לוֹ: מִיתָה מַעֲשֶׂה – מַת בַּחֲרָב וּבַרְעָב וְכָל מִיתָה שְׁחִינָה בִּיזִי מְלֵאךְ הַמּוֹת כְּדָרָךְ כָּל אָדָם עַל מִטּוֹתוֹ: בַּשֶּׁכֶר שְׁמַרְעֵר עַרְצוֹ – בְּשִׁנְטֶרְחַל בַּרְעֵר: אִסּוּר לְשַׁמֵּשׁ מִטּוֹת בַּשֶּׁנִי רָעֲבוֹן – דְּרַרְיִךְ אָדָם לִנְהַג צַעַר בַּעַרְצוֹ: חֲסוּכִי בָּנִים – חֲסִירִי בָּנִים גְּנֻרָסִין בְּמַנְחוֹת (דף כט.) לְגַבִּי מוֹנֵרָה וַיְמִי חֲסוּכִי כְּלִי הָאִי שְׁלֹא קוִימוּ פֶרִיָה וּרְבִיָה: שְׁנִי מְלֵאכִי שֶׁרַת מְלוִיִן לוֹ לְאָדָם – אֲחִיד מִימִינוֹ וְאֲחִיד מִשְׁמָאלוֹ דְּפִתִי (תְּהִלִּים צ"א:י"א) כִּי מְלֵאכִיו יִצְוֶה לָךְ: הִנֵּה שָׂשׂוֹן וְשְׂמִחָה הֵרָג בְּקֶרֶר וְשָׁחַט צֹאן אֲכָל בָּשָׂר וְשִׁמְתִּי יִין כִּי מִחַר נְמוּת וְנִגְלָה בְּאֵזֶן ה' צְבָאוֹת אִם יִכְפֹּר הָעוֹן הַזֶּה לָכֶם עַד תִּמָּתוּן: עַד כִּי מִחַר נְמוּת, מָה כְּתִיב? "אֲתִיו אֶקְחָה יָיִן וְנִסְבָּאָה שְׂכָר וְהִיָּה כִּזָּה יוֹם מִחַר", מָה כְּתִיב בְּתִרְיָה: "הַצְדִּיק אֶבֶד וְאִין אִישׁ שֵׁם עַל לֵב כִּי מַפְגִּי הַרְעָה נֶאֱסָפָר הַצְדִּיק". אֲלֹא, יִצְעַר אָדָם עִם הַצְבוּר, שְׁכָן מַצִּינוּ בְּמִשָּׁה רַבִּינוּ שְׂצִיעֵר עַצְמוֹ עִם הַצְבוּר, שְׁנַאָמַר: "וַיְדִי מִשָּׁה כְּבָדִים וַיִּקְחוּ אֲבֹן וַיִּשְׁמִיו תַּחֲתָיו וַיִּשָּׁב עָלֶיהָ", וְכִי לֹא הִיָּה לוֹ לְמִשָּׁה כִּר אֲחִיד אוֹ כֶּסֶת אַחַת לִישִׁב עָלֶיהָ? אֲלֹא כֶּה אָמַר מִשָּׁה: הוּאִיל וַיִּשְׂרָאֵל שְׂרוּיִין בַּצַּעַר — אָף אָנִי אֲהִיָּה עִמָּהֶם בַּצַּעַר. וְכָל הַמַּצַּעַר עַצְמוֹ עִם הַצְבוּר — זוֹכָה וְרוֹאָה בְּנַחֲמַת צְבוּר. וְשַׁמָּא יֵאמַר אָדָם: מִי מַעִיד בִּי? אֲבָנִי בֵיתוֹ שֶׁל אָדָם וְקוּרוֹת בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם מַעֲיָדִים בּוֹ, שְׁנַאָמַר: "כִּי אֲבֹן מִקְרִי תִזְעַק וְכָפִיס מַעֲצֵי יַעֲנֶנָּה". דְּבִי רַבִּי שִׁילָא אָמַרִי: שְׁנִי מְלֵאכִי הַשְׂרַת הַמְּלוִיִן לוֹ לְאָדָם, הֵן מַעֲיָדִין עָלָיו, שְׁנַאָמַר: "כִּי מְלֵאכֶיו יִצְוֶה לָךְ". רַבִּי חִידָקָא אוֹמַר: נִשְׁמַתּוֹ שֶׁל אָדָם הִיא מַעֲיָדָה עָלָיו, שְׁנַאָמַר: "מִשְׁכַּבְתָּ חִיקָדָה שְׁמֵר פִּתְחֵי פִיהָ". וַיֵּשׁ אוֹמְרִים: אֲבָרְיוֹ שֶׁל אָדָם מַעֲיָדִים בּוֹ, שְׁנַאָמַר: "אֲתָם עַדִּי נֶאָם ה'". "אֵל אֲמוּנָה וְאִין עוֹלִל". "אֵל אֲמוּנָה", כַּשֵּׁם שְׁנַפְרָעִין מִן הַרְשָׁעִים לְעוֹלָם הַבָּא אֲפִילוּ עַל עֲבִירָה קִלְה שְׁעוֹשִׂין, כֶּה נַפְרָעִין מִן הַצְדִּיקִים בְּעוֹלָם הָזֶה עַל עֲבִירָה קִלְה שְׁעוֹשִׂין. "וְאִין עוֹלִל", כַּשֵּׁם שְׁמִשְׁלָמִין שְׂכָר לַצְדִּיקִים לְעוֹלָם הַבָּא אֲפִילוּ עַל מַצּוּה קִלְה שְׁעוֹשִׂין, כֶּה מִשְׁלָמִין שְׂכָר לְרָשָׁעִים בְּעוֹלָם הָזֶה אֲפִילוּ עַל מַצּוּה קִלְה שְׁעוֹשִׂין. "צָדִיק וְיִשָּׁר הוּא", אָמְרוּ: בַּשַּׁעַת פְּטִירָתוֹ שֶׁל אָדָם לְבֵית עוֹלָמוֹ כָּל מַעֲשָׂיו נַפְרָטִין לְפָנָיו, וְאוֹמְרִים לוֹ: כֶּה וְכָה עֲשִׂיתָ בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי בְּיוֹם פְּלוֹנִי, וְהוּא אוֹמַר: הֵן, וְאוֹמְרִים לוֹ: חֲתוּם! וְחוּתָם. שְׁנַאָמַר: "כִּיד כָּל אָדָם יִחְתוּם". וְלֹא עוֹד, אֲלֹא שְׁמַצְדִּיק עָלָיו אֵת הַדִּין, וְאוֹמַר לָהֶם: יִפֶּה דִּנְתוּנִי, לְקִיִּים מַה שְׁנַאָמַר "לְמַעַן תִּצְדַּק בְּדִבְרָךְ".⁽¹⁾ אָמַר שְׁמוּאֵל: כָּל הַיּוֹשֵׁב בְּתַעֲנִית נִקְרָא חוּטָא. סָבַר כִּי הֵאִי תִנְא, דְּתַנְיָא: רַבִּי אֱלֶעָזַר הַקָּפַר בְּרַבִּי אוֹמַר, מַה תִּלְמוּד לוֹמַר: "וְכַפֵּר עָלָיו מֵאֲשֶׁר חָטָא עַל הַנֶּפֶשׁ", וְכִי בְּאִיָּה נֶפֶשׁ חָטָא זֶה? אֲלֹא שְׂצִיעֵר עַצְמוֹ מִן הַיִּין. וְהֵלֹא דְּבָרִים קַל וְחוּמַר: וּמָה זֶה, שְׁלֹא צִיעֵר עַצְמוֹ אֲלֹא מִן הַיִּין — נִקְרָא חוּטָא, הַמַּצַּעַר עַצְמוֹ מִכָּל דְּבָר וְדְבָר — עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. רַבִּי אֱלֶעָזַר אוֹמַר: נִקְרָא קְדוּשׁ, שְׁנַאָמַר: "קְדוּשׁ יְהִיָּה גִּדֵּל פֶּרַע שָׁעַר רֹאשׁוֹ". וּמָה זֶה, שְׁלֹא צִיעֵר עַצְמוֹ אֲלֹא מְדַבֵּר אֲחִיד — נִקְרָא קְדוּשׁ, הַמַּצַּעַר עַצְמוֹ מִכָּל דְּבָר — עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וְלִשְׁמוּאֵל, הָא אִיקְרִי קְדוּשׁ! הֵהוּא, אֲגִידוּל פֶּרַע קָאִי. וְלְרַבִּי אֱלֶעָזַר, הָא נִקְרָא חוּטָא! הֵהוּא דְסָאִיב נַפְשִׁיָה. וַיְמִי אָמַר רַבִּי אֱלֶעָזַר הֲכִי? וְהָאֻמַר רַבִּי אֱלֶעָזַר: לְעוֹלָם יְמוּד אָדָם עַצְמוֹ

מאימתי פרק ראשון תענית

וְאִסּוּר לֶאֱדָם לְשַׁמֵּשׁ מִטּוֹת בַּשֶּׁנִי רָעֲבוֹן. דִּיתִיב בְּאַרְבָּא. אִי נָמִי, דְּקֶאָזִיל מֵאוּנָא לְאוּנָא. רַב פֶּפֶא — כָּל פֶּרֶסָה וּפֶרֶסָה אֲכִיל חֲדָא רִיפְתָּא. קֶסֶבֶר, מִשּׁוּם מַעֲיָינָא.⁽²⁾אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: כָּל הַמַּרְעִיב עַצְמוֹ בַּשֶּׁנִי רָעֲבוֹן, — נִיצָל מִמִּיתָה מְשׁוּנָה, שְׁנַאָמַר: "בְּרָעַב פְּדָה מַמּוֹת". "מַרְעִב" מִיַּכְפָּעִי לִיָּה, אֲלֹא הֲכִי קֶאָמַר: בַּשֶּׁכֶר שְׁמַרְעִיב עַצְמוֹ בַּשֶּׁנִי רָעֲבוֹן — נִיצוֹל מִמִּיתָה מְשׁוּנָה. "אָמַר רִישׁ לְקִישׁ: אִסּוּר לְאָדָם לְשַׁמֵּשׁ מִטּוֹת בַּשֶּׁנִי רָעֲבוֹן, שְׁנַאָמַר: "וַיְלִיֹסֶף יָלַד שְׁנֵי בָנִים בְּטָרִם תְּבוּא שְׁנַת הַרְעָב". תִּנְא: חֲסוּכִי בָּנִים מִשְׁמָשִׁין מִטּוֹתֵיהֶן בַּשֶּׁנִי רָעֲבוֹן.⁽³⁾תָּנוּ רַבָּנָן: בְּזִמָּן שִׁישְׂרָאֵל שְׂרוּיִין בַּצַּעַר וּפִירִשׁ אֲחִיד מִהֵן, בְּאִין שְׁנִי מְלֵאכִי הַשְׂרַת שְׁמִלּוּיִן לוֹ לְאָדָם, וּמַנִּיחִין לוֹ יְדִיהֶן עַל רֹאשׁוֹ, וְאוֹמְרִים: פְּלוֹנִי זֶה שְׁפִירִשׁ מִן הַצְבוּר אֵל יִרְאָה בְּנַחֲמַת צְבוּר.⁽⁴⁾תַּנְיָא אִידָהּ: בְּזִמָּן שֶׁהַצְבוּר שְׂרוִי בַצַּעַר, אֵל יֵאמַר אָדָם: אֲלֹה לְבִיתִי, וְאוֹכֵל וְאֲשֻׁתָּה, וְשְׁלוֹם עָלֶיךָ נַפְשִׁי וְאִם עוֹשָׂה כֵן — עָלָיו הַכְּתוּב אוֹמַר: "וְהִנֵּה שָׂשׂוֹן וְשְׂמִחָה הֵרָג בְּקֶרֶר וְשָׁחַט צֹאן אֲכָל בָּשָׂר וְשִׁמְתוֹת יִין אֲכוֹל וְשִׁתּוֹ כִּי מִחַר נְמוּת", מָה כְּתִיב בְּתִרְיָה — "וְנִגְלָה בְּאֵזֶן ה' צְבָאוֹת אִם יִכְפֹּר הָעוֹן הַזֶּה לָכֶם עַד תִּמָּתוּן". עַד כָּאֵן מִידַת בִּינוּנִים. אֲבָל בְּמַדַּת רְשָׁעִים, מָה כְּתִיב? "אֲתִיו אֶקְחָה יָיִן וְנִסְבָּאָה שְׂכָר וְהִיָּה כִזָּה יוֹם מִחַר", מָה כְּתִיב בְּתִרְיָה: "הַצְדִּיק אֶבֶד וְאִין אִישׁ שֵׁם עַל לֵב כִּי מַפְגִּי הַרְעָה נֶאֱסָפָר הַצְדִּיק". אֲלֹא, יִצְעַר אָדָם עִם הַצְבוּר, שְׁכָן מַצִּינוּ בְּמִשָּׁה רַבִּינוּ שְׂצִיעֵר עַצְמוֹ עִם הַצְבוּר, שְׁנַאָמַר: "וַיְדִי מִשָּׁה כְּבָדִים וַיִּקְחוּ אֲבֹן וַיִּשְׁמִיו תַּחֲתָיו וַיִּשָּׁב עָלֶיהָ", וְכִי לֹא הִיָּה לוֹ לְמִשָּׁה כִּר אֲחִיד אוֹ כֶּסֶת אַחַת לִישִׁב עָלֶיהָ? אֲלֹא כֶּה אָמַר מִשָּׁה: הוּאִיל וַיִּשְׂרָאֵל שְׂרוּיִין בַּצַּעַר — אָף אָנִי אֲהִיָּה עִמָּהֶם בַּצַּעַר. וְכָל הַמַּצַּעַר עַצְמוֹ עִם הַצְבוּר — זוֹכָה וְרוֹאָה בְּנַחֲמַת צְבוּר. וְשַׁמָּא יֵאמַר אָדָם: מִי מַעִיד בִּי? אֲבָנִי בֵיתוֹ שֶׁל אָדָם וְקוּרוֹת בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם מַעֲיָדִים בּוֹ, שְׁנַאָמַר: "כִּי אֲבֹן מִקְרִי תִזְעַק וְכָפִיס מַעֲצֵי יַעֲנֶנָּה". דְּבִי רַבִּי שִׁילָא אָמַרִי: שְׁנִי מְלֵאכִי הַשְׂרַת הַמְּלוִיִן לוֹ לְאָדָם, הֵן מַעֲיָדִין עָלָיו, שְׁנַאָמַר: "כִּי מְלֵאכֶיו יִצְוֶה לָךְ". רַבִּי חִידָקָא אוֹמַר: נִשְׁמַתּוֹ שֶׁל אָדָם הִיא מַעֲיָדָה עָלָיו, שְׁנַאָמַר: "מִשְׁכַּבְתָּ חִיקָדָה שְׁמֵר פִּתְחֵי פִיהָ". וַיֵּשׁ אוֹמְרִים: אֲבָרְיוֹ שֶׁל אָדָם מַעֲיָדִים בּוֹ, שְׁנַאָמַר: "אֲתָם עַדִּי נֶאָם ה'". "אֵל אֲמוּנָה וְאִין עוֹלִל". "אֵל אֲמוּנָה", כַּשֵּׁם שְׁנַפְרָעִין מִן הַרְשָׁעִים לְעוֹלָם הַבָּא אֲפִילוּ עַל עֲבִירָה קִלְה שְׁעוֹשִׂין, כֶּה נַפְרָעִין מִן הַצְדִּיקִים בְּעוֹלָם הָזֶה עַל עֲבִירָה קִלְה שְׁעוֹשִׂין. "וְאִין עוֹלִל", כַּשֵּׁם שְׁמִשְׁלָמִין שְׂכָר לַצְדִּיקִים לְעוֹלָם הַבָּא אֲפִילוּ עַל מַצּוּה קִלְה שְׁעוֹשִׂין, כֶּה מִשְׁלָמִין שְׂכָר לְרָשָׁעִים בְּעוֹלָם הָזֶה אֲפִילוּ עַל מַצּוּה קִלְה שְׁעוֹשִׂין. "צָדִיק וְיִשָּׁר הוּא", אָמְרוּ: בַּשַּׁעַת פְּטִירָתוֹ שֶׁל אָדָם לְבֵית עוֹלָמוֹ כָּל מַעֲשָׂיו נַפְרָטִין לְפָנָיו, וְאוֹמְרִים לוֹ: כֶּה וְכָה עֲשִׂיתָ בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי בְּיוֹם פְּלוֹנִי, וְהוּא אוֹמַר: הֵן, וְאוֹמְרִים לוֹ: חֲתוּם! וְחוּתָם. שְׁנַאָמַר: "כִּיד כָּל אָדָם יִחְתוּם". וְלֹא עוֹד, אֲלֹא שְׁמַצְדִּיק עָלָיו אֵת הַדִּין, וְאוֹמַר לָהֶם: יִפֶּה דִּנְתוּנִי, לְקִיִּים מַה שְׁנַאָמַר "לְמַעַן תִּצְדַּק בְּדִבְרָךְ".⁽⁷⁾ אָמַר שְׁמוּאֵל: כָּל הַיּוֹשֵׁב בְּתַעֲנִית נִקְרָא חוּטָא. סָבַר כִּי הֵאִי תִנְא, דְּתַנְיָא: רַבִּי אֱלֶעָזַר הַקָּפַר בְּרַבִּי אוֹמַר, מַה תִּלְמוּד לוֹמַר: "וְכַפֵּר עָלָיו מֵאֲשֶׁר חָטָא עַל הַנֶּפֶשׁ", וְכִי בְּאִיָּה נֶפֶשׁ חָטָא זֶה? אֲלֹא שְׂצִיעֵר עַצְמוֹ מִן הַיִּין. וְהֵלֹא דְּבָרִים קַל וְחוּמַר: וּמָה זֶה, שְׁלֹא צִיעֵר עַצְמוֹ אֲלֹא מִן הַיִּין — נִקְרָא חוּטָא, הַמַּצַּעַר עַצְמוֹ מִכָּל דְּבָר וְדְבָר — עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. רַבִּי אֱלֶעָזַר אוֹמַר: נִקְרָא קְדוּשׁ, שְׁנַאָמַר: "קְדוּשׁ יְהִיָּה גִּדֵּל פֶּרַע שָׁעַר רֹאשׁוֹ". וּמָה זֶה, שְׁלֹא צִיעֵר עַצְמוֹ אֲלֹא מְדַבֵּר אֲחִיד — נִקְרָא קְדוּשׁ, הַמַּצַּעַר עַצְמוֹ מִכָּל דְּבָר — עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וְלִשְׁמוּאֵל, הָא אִיקְרִי קְדוּשׁ! הֵהוּא, אֲגִידוּל פֶּרַע קָאִי. וְלְרַבִּי אֱלֶעָזַר, הָא נִקְרָא חוּטָא! הֵהוּא דְסָאִיב נַפְשִׁיָה. וַיְמִי אָמַר רַבִּי אֱלֶעָזַר הֲכִי? וְהָאֻמַר רַבִּי אֱלֶעָזַר: לְעוֹלָם יְמוּד אָדָם עַצְמוֹ

כְּאִילוּ

יא.

עין משפט נר מצוה

א טור או"ח סי' תקעד:

ב מיי' פג' מהל' תעניות הל' ח, ש"ע או"ח סי' תקעד סעי' ד:

ג טור או"ח סי' תקעד:

ד מיי' פג' מהל' תעניות הל' ח, ש"ע או"ח סי' תקעד סעי' ד:

ה טוש"ע או"ח סי' תקעד סעי' ה:

רבינו גרשום

דִּיתִיב בְּאַרְבָּא. לִיכָא מִסּוּם מַעֲיָנָא וְאִתָּא מִסּוּם מוֹזִיז. דְּאִזוּל מִסּוּם מוֹזִיז לִיכָא מִסּוּם מַעֲיָנָא

אִיכָא:

רַב פֶּפֶא הוּי אֲכִיל סַנִי:

חֲסוּכִי בָּנִים וְלֹא כוּלִי עֲלֵמָא:

וּ מַדָּה בִּינוּנִית שְׁהִי מוֹכִירִין יוֹם הַמִּיתָה כְּדַכְּתִיב כִּי מִחַר נְמוּת:

הֵאֵל מְמַדְכִּי בַּנְפִּישָׁה. כְּלוּמַר שְׁמִיר שְׁמוֹנְעֵר עַרְצוֹ מִן הַטּוּמְאָה קִרְיוֹ קִדּוּשׁ וְלֹא לַיוֹשֵׁב בְּתַעֲ

י.א:

עין משפט נר מצווה
א טושע"ט או"ח סי' תקנא סעי' א: ב טור או"ח סי' תקעא: ג מו"י פנ' מהל' תעניות הל' יא, ש"ע או"ח סי' תקנא סעי' ב: ד טור או"ח סי' תקסב: ה מו"י פא' מהל' תעניות הל' י' ,סגנ עשין יג, ש"ע או"ח סי' תקסב סעי' ז: ו מו"י פא' מהל' תעניות הל' יא, ש"ע או"ח סי' תקסב סעי' ט: ז טור יו"ד סי' קלה:
ח מו"י פא' מהל' תעניות הל' יג, סגנ לאוין קמח, ש"ע יו"ד סי' קלה סעי' טז:
רבינו גרשום

כאלו קדוש שריי בתוך מעיו ולא יתענה ר"ל אחר יושב בתענית נקרא חסיד שנא' גומל נפשו איש חסד שפירש עצמו מליכל כמו וינמל:

ממעט במלאכת שמים. שאינו יכול לעסוק בתורה:

יחיד שקיבל עליו תענית. כראוי מבעוד יום. כן בתענית ה"ק אם לא קבל מבעוד יום אלא בנפרא קבל עליה להתענות חצי היום ובחצי היום קבול עליה עד לאותרא ולן בלילה בתעניתו ולא קבל עליה כלום והתענה חף למחר און מתפגל תפלת תענית שכבר ינא בתפלת תענית דאתמול. ושאיני הכא דלא קביל עליה מאותרא כלומר באותו יום שמתענה לשעות מתפגל תפלת תענית אבל הכא דלן בתעניתו עבדיה להאי תענית שני בתענית אריכא שהוא מאתמול שעדיין לא אבל ויכין שהתפגל אתמול תפלת תענית אין צריך להתפגל היום:

מתענין לשעות שמקבלין תענית ביום אע"ג דלא קביל עליה מאותרא:

קנקנים של עובדי כוכבים שנשתתפו בהן יין. לאחר שנים עשר חודש. לאחר שנשתמשו בו עובדי כוכבים:

כאלו קדוש. הקב"ה פרוש וְהָא אִמֵּר לְעֵיל בְּתַעֲנִית נִקְרָא קְדוֹשׁ וּמַשְׁנֵי לֹא קָשִׁיָא: גומל נפשו. פרוש שגומל חסד לנפשו שאינו מתענה נקרא חסיד: אין תענית צבור בַּבֶּבֶל אֲלֵא תַשְׁעָה בָּאֵב בַּלְבָד. פרוש שְׁהִיָּה לְהַס הַרְבֵּה גְשָׁמִים: יחיד שקבל עליו תענית אע"פ שְׁאֵכֶל וְשִׁתָּה כָּל הַיּוֹלָה מִתְפַּלֵּל תַּפְּלַת תַּעֲנִית . תמה אמאי נקט יחיד וצבור נמי דאמרינן בַּמִּתְנַי' (לעיל תענית דף י.) דעושין שְׁלֵשָׁה תַעֲנִיּוֹת וְאוֹכְלִים מִשְׁתַּשְׂבֵּה וצ"ע: לן בתעניתו. פרוש שֶׁהִתְעַנֶּה הַיּוֹם וּבַלַּיְלָה לֹא אָכַל וְלֵן בְּתַעֲנִיתוֹ אע"ג שהליגה היה מבח תענית שקבל עליו אינו מתפגל תפלת תענית ובה"ג יש אוכל ומתפגל תפלת תענית ומפרש כמו הָכָא דבשחרית אומר תפלת תענית אע"פ שְׁאֵכֶל כָּל הַיּוֹלָה וַיֵּשׁ מִתַּעֲנָה שְׁאינו מתפגל כמו בַּעֲרָבִית אע"פ שלא אָכַל ומפרש בַּהֲלָכוֹת גְּדוּלוֹת דְּאִין אוֹמְרִין עֲנָנוּ בַּתַּפְּלַת שַׁחֲרִית שְׁמַא נִמְצָא שְׁקָרָן בַּתַּפְּלוֹתוֹ דְּשִׁמְא לֹא יָסִים הַתַּעֲנִית וְלִי נִקְרָא דָּלָא נִקְרָא שְׁקָרָן פִּינּוּ שְׁהִיָּה בְּדַעֲתוֹ לַהֲתַעֲנוּת אַפְּלוֹ אַקְרִי אֲנִים אַחֵר כִּךְ וְלֹא מַצִּי לְצַעַר נַפְשָׁה לֹא גָרַע מִמִּתַּעֲנִי לְשָׁעוֹת וְכֵן מִשְׁמַע מֵהָא דְתַנּוּ (לקמן תענית דף יט.) יִרְדּוּ לְהֵס גְּשָׁמִים הָדָם חֲצִית אִינּוּ מִשְׁלִימִין וּמִסְתַּמָּא מִשְׁמַע שְׁאִמְרוּ תַפְּלַת תַעֲנִית מַכַּל מְקוֹם אִין זֶה רָחִיָּה גְמוּרָה דְשִׁמְא לֹא חֲמִרוּהּ וּמֵהָא דְלִקְמוּן (תַעֲנִית דף יב:) גַּבִּי רַב הוּנָא בְּרַה דְרַב יְהוֹשֻׁעַ בְּרַה דְרַב אִידִי דִּיתִיב בַּתַּעֲנִיתָא מִדְּאִמְרוּ לֵה לִזְזֹף מַר וּלְפִרְעַ וְאָמַר לְהוּ תַעֲנִית חֲלוּם הוּא אִמְאִי לֹא אִמֵּר מִפְּנֵי שְׁאִמֵּר תַפְּלַת תַעֲנִית אִין זֶה רָחִיָּה לְדַבְּרֵי ה"ג דְּלֹא הִיָּה דַעֲתוֹ לַהֲתַעֲנוּת מִבְּעוּד יוֹם וְלֹא קִבֵּל עָלָיו וְכַתֵּב הִר"מ מִי שְׁלֹא קִבֵּל עָלָיו מִבְּעוּד יוֹם דְּאִין אֹמֵר עֲנָנוּ אִי לֹאוּ דַתַּעֲנִית חֲלוּם הוּא וְנוֹהֲגִים שְׁשְׁלִיחַ צַבּוּר אוֹמְרוּ בַשַּׁחֲרִית כְּדִי לְהוֹדִיעַ לַעֲוֹלָם וְלִהְפִּיר הַתַּעֲנִית אָכַל יָחִיד אִינוּ אֹמֵר עַד הַמָּנָה [ויטור ארח חיים (סי' תקסה) אומר שליח צבור אומר בְּכָל פַּעַם שְׁאִי אֶבְשֶׁר שְׁלֹא יִתְעַנוּ קִצַּת מִקְהַל עב"ל]:

מאימתי פרק ראשון תענית

כאלו קדוש בלומר שהיושב כאלו קדוש שריי בתוך מעיו – **”כִּאִילוּ קְדוֹשׁ שְׂרוּי בְּתוֹךְ מַעְיו, שְׁנַאָמַר: ”בְּקִרְבָּךְ קְדוֹשׁ וְלֹא אָבּוּא בְּעִירי! לֹא קִשְׁיָא: הָא — דְּמַצִּי לְצַעוּרֵי נַפְשִׁיָּה, הָא — דְּלֹא מַצִּי לְצַעוּרֵי נַפְשִׁיָּה. רִישׁ לְקִישׁ אָמַר: נִקְרָא חֲסִיד, שְׁנַאָמַר: ”גַּמַּל נַפְשׁוֹ אִישׁ חֶסֶד וְעֶכֶר שְׁאָרוֹ וְגו.”**. אָמַר רַב שְׁשֵׁת: הָאִי בַר בִּי רַב דִּיתִיב בַּתַּעֲנִיתָא — לֵיכּוּל כַּלְפָּא לְשִׁירוּתִיָּה. ^י**אָמַר רַב יִרְמְיָה בַר אֲבָא: אִין תַּעֲנִית צִיבּוּר בְּבִבֵּל אָלֵא תַשְׁעָה בָּאֵב בַּלְבָד. אָמַר רַב יִרְמְיָה בַר אֲבָא אָמַר רִישׁ לְקִישׁ: אִין תַּלְמִיד חָכָם רָשָׁאִי יִישֵׁב בַּתַּעֲנִית, מִפְּנֵי שְׁמַמַּעֻט בַּמְלָאכַת שְׁמַיָּם.** ^י**אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין מִשְׁחָשִׁיכָה כּו”**. אָמַר רַבִּי זְעִירָא אָמַר רַב הוּנָא: יָחִיד שְׁקִיפֵל עָלָיו תַעֲנִית, אֲפִילוּ אָכַל וְשִׁתָּה כָּל הַיּוֹלָה — לְמַחֵר הוּא מִתְפַּלֵּל תַּפִּילַת תַעֲנִית. לֵן בַּתַּעֲנִיתוֹ — אִינוּ מִתְפַּלֵּל שֶׁל תַעֲנִית. אָמַר רַב יוֹסֵף: מֵאִי קֶסֶבֶר רַב הוּנָא? סְבִירָא לִיה: אִין מִתַּעֲנִין לְשָׁעוֹת, או דְלִמָּא: מִתַּעֲנִין לְשָׁעוֹת — וְהַמִּתַּעֲנֶה לְשָׁעוֹת אִינוּ מִתְפַּלֵּל תַּפְּלַת תַעֲנִית? אָמַר לִיה אַבְיִי: לַעוֹלָם קֶסֶבֶר רַב הוּנָא מִתַּעֲנִין לְשָׁעוֹת, וְהַמִּתַּעֲנֶה לְשָׁעוֹת מִתְפַּלֵּל תַּפְּלַת תַעֲנִית. וְשֹׁאנֵי חָכָא, דְּאִיכָּא שְׁעוֹת דְּלִילִיָּא דְלֹא קִבִּיל עָלֶיהָ מַעֲיָקְרָא. ⁽ⁿ⁾**מַר עוֹקְבָא אִיקְלַע לְגִינּוֹק, פָּעוּ מִיַּנְיָה: מִתַּעֲנִין לְשָׁעוֹת אוֹ אִין מִתַּעֲנִין לְשָׁעוֹת? לֹא הָוָה בִּידִיָּה. קִנְקֻנִין שְׁל נְכָרִים, אָסוּרִין או מוֹתְרִין? לֹא הָוָה בִּידִיָּה. בַּמָּה שִׁימַשׁ מִשָּׁה כָּל שְׁבַעַת יָמֵי הַמְּלוּאִיִּם? לֹא הָוָה בִּידִיָּה. ”אֲזַל וּשְׂאִיל בִּי מִדְּרָשָׁא. אָמְרוּ לִיה, הִלְכְּתָא: מִתַּעֲנִין לְשָׁעוֹת, וּמִתְפַּלְלִין תַּפְּלַת תַעֲנִית, וְהִלְכְּתָא: קִנְקֻנִין שְׁל נְכָרִים, לְאַחַר שְׁנַיִם עָשָׂר חֲדָשׁ — מוֹתְרִין. בַּמָּה שִׁימַשׁ מִשָּׁה כָּל שְׁבַעַת יָמֵי הַמְּלוּאִיִּם — בַּחֲלוּק לְבָן. רַב כְּהֵנָּא מִתְנִי: בַּחֲלוּק לְבָן שְׂאִין לוֹ אִימְרָא. אָמַר רַב הִסְדָּא:**

הא

כאלו כל מעיו קדוש ואסור להכחישן דְּהִכִּי מַשְׁמַע בְּקִרְבָּךְ קְדוֹשׁ בְּלֹמֵר דְּאָסוּר לַהֲתַעֲנוּת: בְּקִרְבָּךְ קְדוֹשׁ – רִישָׁה דִּקְרָא קִדְרָשׁ בַּשִּׁבִּיל שְׁקִדוֹשׁ שְׂרוּי בְּצַעַר לֹא אָבּוּא בְּעִיר שְׁל מַעְלָה עַד שְׁאֲבָנָה יְרוּשָׁלַם שְׁל מַטָּה וּרְמִיחָא בְּעֲלֵמָא הוּא: הָא דְּמַצִּי מַצַּעַר נַפְשָׁה – שְׂיָכוּל לְסַבֵּל הַתַּעֲנִית מִשְׁבָּחוּ הַקַּב"ה אָכַל מִי שְׁאִינוּ יָכוּל לַהֲתַעֲנוּת נִקְרָא חוּטָא: נִקְרָא חֲסִיד – הַמִּתַּעֲנֶה דְּכַתִּיב גּוֹמַל נַפְשׁוֹ אִישׁ חֲסִיד מִפְּרִישׁ עֲצָמוֹ מִמְּאָכַל וּמִשִּׁתָּה כְּמוֹ בְּיוֹם הַגָּמַל אֶת יַצְחָק (בְּרַאשִׁית כ"א:ח') שַׁבְרִי"ר בְּלַע"ז מִפִּי מוֹרִי אִי נִמִּי גּוֹמַל לַשֵּׁן תַּגְמוּל שְׁמַשְׁלִים נַפְשׁוֹ לְקוּנו: וְעוֹכֵר שְׂאָרוֹ – הַמִּתַּעֲנֶה וּמַכְחִישׁ בְּשָׂרוֹ נִקְרָא אֲכֹר: שִׁירוּתָּה – סַעֲדָתוֹ בַּלְבָּא לֵיכּוּל סַעֲדָתוֹ וְלַכִּךְ הַמִּתַּעֲנֶה אִינוּ מוֹעִיל לוֹ אֲלֵא כִּמִּי שְׁמִתַּעֲנָה מִפְּנֵי שְׁאִין לוֹ מַה יֵּאָכַל: אִין תַעֲנִית צַבּוּר בְּבִבֵּל – לַעֲנִן אִסוּרֵי חוּמְרֵי תַעֲנִית אִמֵּר ר' יִרְמְיָה לְמַלְתָּה שְׁהִיו נוֹהֲגִין כּוּ כַּעֲיִן אֲבָלוֹת שְׁהִיו אוֹכְלִין מִבְּעוּד יוֹם וְאִסוּרִין בְּנִיגְלוֹת הַסָּגֵדל אֲלֵא תַשָּׁעָה בָּאֵב בַּלְבָד: שְׁמַמַּעֻט בַּמְלָאכַת שְׁמַיָּם – חָלָשׁ הוּא וְאִינוּ יָכוּל לְלַמַּד: יָחִיד שְׁקִבֵּל עָלָיו תַעֲנִית – מֵאֲתַמוּל דְּרִי זְנִי יוֹשֵׁב בַּתַּעֲנִית לְמַחֵר אַפְּלוֹ אָכַל וְשִׁתָּה כָּל הַיּוֹלָה עַד עֲמוּד הַשַּׁחַר לְמַחֵר מִתְפַּלֵּל תַּפְּלַת תַעֲנִית עֲנָנוּ: לֵן בַּתַּעֲנִיתוֹ – בְּאוֹתוֹ תַעֲנִית שְׁקִבֵּל עָלָיו שְׁלֹא אָכַל בְּמוֹצָאִי תַעֲנִיתוֹ וְלֵן כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹלָה לְגַשׁ תַעֲנִית עַד הַבֶּקֶר: לְמַחֵר אִין מִתְפַּלֵּל תַּפְּלַת תַעֲנִית – אִינוּ יָכוּל לַהֲתַפַּלֵּל עֲנָנוּ הָדָם שִׁיאָכַל כְּדִי לְנַצַּח יְדִי חוּבַת תַעֲנִית שְׁל לַיְלָה אע"פ שֶׁהוּא יוֹם אֶחָד בְּדַכְתִּיב (בְּרַאשִׁית א':ה') וַיְהִי עָרֵב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד וּלְקַמּוּ מִפְּרָשׁ וְאִזַּל מֵאִי קֶסֶבֶר רַב הוּנָא מֵאִי טַעְמָא אִין מִתְפַּלֵּל לְמַחֵר עֲנָנוּ: וְהִכִּי גְרַסִּינוּ מֵאִי קֶסֶבֶר רַב הוּנָא מִסָּבֵר קֶסֶבֶר אִין מִתַּעֲנִין לְשָׁעוֹת אוֹ דְלִמָּא קֶסֶבֶר מִתַּעֲנִין לְשָׁעוֹת וְהַמִּתַּעֲנֶה לְשָׁעוֹת אִינוּ מִתְפַּלֵּל תַּפְּלַת תַעֲנִית אִמֵּר אַבְיִי לַעוֹלָם קֶסֶבֶר מִתַּעֲנִין לְשָׁעוֹת (* וּמִתַּפַּלֵּל) תַּפְּלַת תַעֲנִית כּו' – פְּרוּשׁ מֵאִי קֶסֶבֶר ר' הוּנָא אִין מִתַּעֲנִין לְשָׁעוֹת בְּלֹמֵר הִאי דְקִאָמַר לְמַחֵר אִין מִתְפַּלֵּל תַּפְּלַת תַעֲנִית לְכָךְ אִינוּ מִתְפַּלֵּל דְּקִבַּלַת תַעֲנִית זֶה

 מסורת הש"ס
א עבודה זרה לד.

 גליון הש"ס
גמ' הא דמצוי לצעורי. ע'י לקמן דף כב ע"ב תוד"ה ר' יוסי: שם למחר הוא מתפלל תפלת תענית. מדברי רש"י שבת כד ע"א ד"ה ערבית נראה שלא היה לרש"י שם הגי' כאן תיבת למחר:

 תורה אור השלם
לא אָעֻשָׁה חֲרוֹן אַפִּי לֹא אָשׁוּב לִשְׁחַת אַפְרָיִם כִּי אֵל אֲנִכִּי וְלֹא־אִישׁ בְּקִרְבֶּךָ קְדוֹשׁ וְלֹא אָבּוּא בְּעִיר [חושע יא, ט]

גמל נפשו איש חסד ועבר שְׂאָרו אֲכֹרִי [משלי יא, יז]

מסורת הש"ס
א משנה תענית
ב תוספתא תענית; מגילת תענית
אב ד'; עירובין מא.
ג מגילת תענית אדר יז-יח
ד פסחים ב:
ה יבמות נד; נדה סג.
ו מגילה יח; פסחים קכ:
תורה אור השלם

[עזרא ב]

הא דאִמְרַת מתענין לשעות והוא שלא טעם כלום כל אותו היום – כלומר לא אִמְרו בַּמִּתְעַנֶּה שְׂאֵכֵל בּוּ בַּיּוֹם כְּגוֹן שֶׁהִתְחִיל לִהְתַּעַנּוֹת עַד חֲצֵי הַיּוֹם וְאִחֲ"כ אֵכֵל דָּאִין זֶה עֲנִי וְאִם אֵכֵל קִדְּם חֲצִית אִין בְּכָךְ כְּלוּם דְּאִינוּ תַעֲנִית שֶׁל כְּלוּם אֵלָּא כְּשֶׁהֶשְׁלִים כֹּל הַיּוֹם אַע"פ שֶׁלֹּא קִבְּלוּ עָלָיו מֵאִתְּמוּל וּפְרִיךְ אִי דְקִבֵּל עָלָיו לִהְתַּעַנּוֹת עַד חֲצֵי יוֹם וְהָדָר מִתְעַנֶּה כֹּל הַיּוֹם הִיא תַעֲנִיתָא מַעֲלִי הִיא וּפְסִיטָא דַּתַּעֲנִית גָּמוּר הוּא וְאִפִּילוּ תַפְלַת תַעֲנִית גַּמִּי מִתְפַּלֵּל עָלָיו וְלֹא אֲצַטְרִיךְ לֵאדּוּקוּמִי הִלְכָּה בְּהִכִּי דְזֵהוּ תַעֲנִית גָּמוּר וְהִיא מִקְּשָׁה סָבַר דֶּהֱאִי הִלְכָּה מִתַּעֲנִין לְשָׁעוֹת כַּמֶּשְׁמַעוּ דִּיכּוּל לִהְתַּעַנּוֹת עַד חֲצֵי הַיּוֹם מִתְעַנֶּה קְרִינָא בֵּה: לֹא צְרִיכָנָא דַּמְמַלִּיךְ אִמְלוּכִי – כְּלוּמַר לֹא הִיא בְּדַעְתָּו כִּלְל לִהְתַּעַנּוֹת אֵלָּא אִתָּא לִיה טַרְדָּא וְלֹא אֵכֵל עַד חֲצֵי הַיּוֹם וְכִי מָטָא חֲצֵי יוֹם מִמַּלְיָךְ אִמַּר הוּאִיל וְהִתַּעַנִּיתוּ עַד חֲצֵי הַיּוֹם אִתְּעַנֶּה כֹּל הַיּוֹם: שֶׁלֹּא שְׁקַעָה עָלָיו חֲמָה – שֶׁלֹּא הִתַּעַנֶּה עַד אוֹתָהּ שָׁעָה: אֲנָשִׁי מִשְׁמַר – כִּהֲנִים וְלוֹוִים הָעוֹבְדִין מִתַּעֲנִין כַּדְּלַקְמוּן בְּפֶרֶק סָדֵר תַעֲנִיּוֹת: וְלֹא מַשְׁלִימוּן – לְפִי שֶׁהֵן עֲסוּקִין בַּעֲבוּדָה וְאִין יְכוּלִים לְהִשְׁלִים אֲלֵמָא אַע"ג דְּאִינוּ מַשְׁלִים מִתְעַנֶּה קְרִי לֵה: לְצַעוּרִי נִפְשִׁיהוּ – עַם הַעֲבוּר אֵבֵל אִינוּ תַעֲנִית לֹא לִהְתַּפַּלֵּל תַּפְלַת עֲנָנוּ וְלֹא לְקַבְּעוּ עָלָיו חוּבָּה כִּלְל וְכָל שָׁעָה שֶׁהוּא רוּצָה לְאַכֵּל אוֹכֵל: מַבְנִי (סְנָאֵב) בְּוֹן בְּגִימִין – מַשְׁבָּט בְּגִימִין: שְׂיוֹם טוֹב שְׁלָנוּ הִיא – כַּדְּלַקְמוּן בַּשְּׁלֶשֶׁה פְּרָקִים (תַעֲנִית דָּ – כו.) זְמַן עֲצֵי כִהֲנִים וְהָעַם כּו' עַד בַּחֲמִשָּׁה בָּאָב בְּנֵי פֶרְעֹה שֶׁן יִהְיֶה בַּעֲשָׂרָה בּוּ בְנֵי (סְנָאֵב) בְּוֹן בְּגִימִין שָׁעַל יָדֵי מַעֲשֶׂה קִבְּעוּ לֶהֱן חֲכָמִים לְהִתְנַגֵּב עַצִּים וְלִהְבִּיא לַמַּעֲרָכָה וּכְשֶׁמַּגִּיעַ זְמַנּוּ מְבִיאִין אוֹתָן וּמַגְלִיקוּן אוֹתָן עַל גְּבֵי הַמִּצְבָּח אַע"פ שֶׁהִיוּ שָׁם שָׂאָר עַצִּים הִרְבֵּה מִשְׂא"כ בַּשָּׂאָר

מִתְנַדְּבֵי עַצִּם דְּאִין מְבַעְרִין אוֹתָן בְּזַמן שֶׁיֵּשׁ עַצִּים אֲחֵרִים בַּמַּסָּכַת מְנַחוֹת (דָּף קו:) אִמְרִינוּ הַמִּתְנַגֵּב עַצִּים לֹא יִפְחַת מַשְׁנֵי גְזִירִין וְעַצִּים טַעוּתִין קוּמוּצָה טַעוּתִים הַגָּשָׁה כּו': דְּאִמַּר רַבִּי יוֹחָנָן – פְּעַמִּים שְׁהִיא אוֹמַר אֵיחָא בַּתַּעֲנִית עַד שֶׁאֵבֹא לְבִיתִי וְאִי מָטִי לְבִיתָה בַּשָּׁתַּיִם אוֹ בְּג' שָׁעוֹת בַּיּוֹם הֵינָּה אֵכִיל וְקָרִי לִיה מִתְעַנֶּה: לְשִׁמוּטָּה נִפְשָׁה מִבֵּי גִשְׁיָהָ – דְּלֹא לִיטְרַחוּהוּ לְמִיכַל בַּדְּהִיּוּ שֶׁהִיא מְבַקֵּשׁ הֵימָנוּ שִׁיאֵכֵל עִמּוּ הִיא וּמִיהוּ לֹא הֵי תַעֲנִית שָׂאִם הִיא רוּצָה הִיא אוֹכֵל מִיָּד וְאִין בְּגִדְרוּ כְּלוּם: וְאִי יִתִּיב מֵאִי – מִי סְלִיךְ לַתַּעֲנִית אִי לֹא: לְמַפּוּחָא – הוּא הַמַּפּוּחַ שֶׁנּוֹפְחִין בּוּ הַנִּפְחִין אֶת הָאִוִּיר הַמִּתְמַלָּא בְּרוּחַ אֶף זֶה נִתְמַלָּא רוּחַ שֶׁלֹּא אֵכֵל בַּחֲסֹם: בַּמִּנְחָה – בְּזַמן הַמִּנְחָה וְאִפִּילוּ בַּשּׁוּק אוֹמַר דְּרַנִּי מְחַר בַּתַּעֲנִית: בַּתַּפְלַת הַמִּנְחָה – בְּסוּפָה תּוֹסַפַּת רַצִּי וְתַחֲנוּנוּם עַד שֶׁאוֹמַר דְּרַנִּי מְחַר בַּתַּעֲנִית וְדוּקָא נִקַּט מִנְחָה מִשּׁוּם דְּסִמוּךְ לַתַּחֲלַת יוֹם תַעֲנִיתוּ לְאִפּוּקִי תַפְלַת יוֹצֵר וְדִיקָא נָמִי מִדַּפְסִיק שְׁמוּאֵל וּפְלִגִּי אֲדַרְב דְּאִמַּר בְּזַמן הַמִּנְחָה שְׁעוּרָא וַיִּתּוּרָא: כַּדְכְּתִיב בַּמִּגְלַת תַעֲנִית – לְסוּף יָמִים טוֹבִים הַכְּתוּבִים בַּמִּגְלַת תַעֲנִית כְּתִיב בַּה מַקְדַּמַת דְּנָא וַיִּסַּר לְשִׁיל מִנָּה תַנִּי אֵלָן יוֹמִינָא דִּי לֹא לִהְתַּעַנְיָא בִּהְיוֹן לֶהֱן כֹּל אִינִישׁ דִּייתִי עֲלִוָּה תַעֲנִית מִן קַדַּמַת דְּנָא לִפְנֵי אֵלּוּ יָמִים טוֹבִים כְּגוֹן שֶׁקִּבֵּל עָלָיו עֲשָׂרָה תַעֲנִיּוֹת אוֹ עֶשְׂרִים וְנִכְנסוּ אֵלּוּ הַיָּמִים בְּהָם: וַיִּסַּר בְּצִלּוֹ – בַּתַּפְלָה וְאִי לֹא קִבְּלָה עָלָה בַתַּפְלַת הַמִּנְחָה לֹא דַחִי לְהֵנָךְ יָמִים טוֹבִים אֲלֵמָא דַּעְקָר תַעֲנִית בְּעִי לְקַבּוּלִי בַתַּפְלַת הַמִּנְחָה עֲלִוָּה בַתַּפְלַת הַמִּנְחָה לֹא עָשָׂה כְּלוּם: וַיִּסַּר – לְשׁוֹן וְאִסְרָה אִסַּר (בַּמְדָּבָר ל:.) בְּצִלּוֹ – צְלוּתָא אִיבָא דְאִמְרִי לְשׁוֹן נִגְדַר שֶׁקִּבֵּל עָלָיו לִהְתַּעַנּוֹת כְּמוֹ (בִּרְאשִׁית י"ז:כ"ב) דַּמִּתְרַגְּמִין אֲרִימִית יָדִי בְצִלּוֹ וְאִין רַבִּי מוֹדֶה הִיא דְקַתְנִי דְכְּתִיב מִשּׁוּם דַּמִּגְלַת תַעֲנִית הָיְתָה נִבְתָּתָת לְבַד לְזַכְרִין נָסִים: וְחַד אִמַּר וְאִסַּר – דְּלֹא הֵי תַנִּי וַיִּסַּר בְּצִלּוֹ דַּמַּשְׁמַע דוּקָא כַּדְאִמְרִינוּ אִי מְקַבֵּל בַּתַּפְלַת הַמִּנְחָה אִין וְאִי לֹא אֵלָּא וְאִסַּר דַּמַּשְׁמַע יְהִא אִסוּר לְאַכֵּל אִי אֲנִי עָלִיָּה תַעֲנִיּוֹת מִן קַדַּמַת דְּנָא בִּין בַּתַּפְלָה בִּין שֶׁלֹּא בַתַּפְלָה: מֵאִי הִיא – מֵאִי קִסְבַּר וּמַשְׁנֵי בַדְתִּינָא יַחֲיד שֶׁקִּבֵּל עָלָיו תַעֲנִית שְׁנִי וְחִמְשִׁי שֶׁל כָּל הַשָּׁנָה כֹּלָּה כְּלוּמַר כַּדְמַרְשׁ בַּדְּהִיא אִם נִגְדְרוּ קִדְּם לְגִזְרַתְנוּ כּו' וְלֹא שָׂנָא בִּין בַּתַּפְלָה בִּין שֶׁלֹּא בַתַּפְלָה: קִדְּם גִּזְרַתְנוּ – קִדְּם שְׁנָזִין חֲכָמִים יָמִים טוֹבִים הֵלְלוּ אֵבֵל מַשְׁנָזִרוּ אַע"פ שֶׁהִתְחִיל תַעֲנִיּוּתוֹ קִדְּם הַזְּמַנִּים הֵלְלוּ לֹא דַחוּ: עַד מָתִי אוֹכֵל וְשׁוֹתָה – בְּלִילָה כְּשֶׁמִּתְעַנֶּה לְמַחַר כְּכֹל תַעֲנִיּוֹת שֶׁהוּא אוֹכֵל מִשְׁתַּחֲשֵׁךְ וְאִפִּילוּ בַּתַּעֲנִית יַחֲיד קָא מִירִי: עַד קְרוֹת הַגָּבֵר – אִכְּלוּ פִּעַם רַאשׁוֹנָה קָאמַר מִדְּקָאמַר גְּבִי יוֹצֵא יַחֲידִי בְּלִילָה בְּסָדֵר יוֹמָא (דָּף כ"א.) עַד שֶׁנִּשְׁלַשׁ: שֶׁלֹּא גָמַר סַעֲדָתוֹ – אֵבֵל גָּמַר דְּבָרִי הַכֹּל אִינוּ אוֹכֵל: אֵכֵל וְעַמַּד – אַע"פ שֶׁבָּרַךְ וְעַמַּד מַשְׁלַחְנוּ חוּזַר וְאוֹכֵל וְאִין בְּכָךְ כְּלוּם: שֶׁלֹּא סֵלַךְ – אֶת הַטְּבָלָא דְלָאוּ עֲקִירָה הִיא וְלֹא אִסַּח דַּעְתָּה מֵאִכִּילָהּ וּכְסוּעוּדָה אֲרִיבְתָא דְמִינָא: אִיבָא דְאִמְרִי אִמַּר רַבָּא כּו' – וְהִלְכָּה כְּאִיבָא דְאִמְרִי אוֹכֵל וְשׁוֹתָה עַד שִׁישָׁן קָבַע וַעַד שִׁיעָלָה עִמּוּד הַשַּׁחַר כְּרַבִּי: אֵבֵל יֵשֶׁן – הַפְסָקָה הִיא וְשׁוֹב אִינוּ אוֹכֵל: הָתָם – לֹאוּ יֵשֶׁן מִמֶּשׁ אֵלָּא מִתְנַמְנֵם שְׁמוּלִי"ר בְּלַע"ז:

מאימתי פרק ראשון תענית

אִתְּהָא דְאִמְרַת מִתַּעֲנִין לְשָׁעוֹת — וְהוּא שְׂלֵא טַעַם כְּלוּם עַד הָעָרֵב. אָמַר לִיָּה אַבְיִי: הָא תַעֲנִית מְעַלְיִיתָא הִיא! לֹא צְרִיכָא — דְאִימַלְךָ אִימְלוּכִי.^(סא) וְאָמַר רַב חֲסִדָּא: כֹּל תַעֲנִית שְׂלֵא שְׁקַעָה עָלָיו חֲמָה — לֹא שְׁמִיָּה תַעֲנִית. מִיִּתִּיבִי: אֲנָשִׁי מַשְׁמַר מִתַּעֲנִין וְלֹא מַשְׁלִימִין! הָתָם, לְצַעוּרִי נִפְשִׁיָּה בַּעֲלָמָא הוּא.^(ב) תָּא שְׁמַע, דְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בַּרְבִּי צְדוּק: אֲנִי מַבְנִי כְּבִיו שֶׁל סְנָאָה בּוּ בְנִימִין, וּפַעַם אַחַת חָל תַשָּׁעָה בָּאָב לְהִיּוֹת בַּשַּׁבָּת, וּדְחִינוּהוּ לְאַחַר הַשַּׁבָּת, וְהִתַּעֲנִינוּ בּוּ וְלֹא הַשְׁלַמְנוּהוּ — מַפְנֵי שְׂיוֹם טוֹב שְׁלָנוּ הוּא. הָתָם נָמִי, לְצַעוּרִי נִפְשִׁיָּה בַּעֲלָמָא הוּא. תָּא שְׁמַע, דְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵהָא בַתַּעֲנִית עַד שְׂאָבּוּא לְבִיתִי. הָתָם, לְשִׁמוּטִי נִפְשִׁיָּה מִבֵּי נִשְׁיָאָה הוּא דַּעְבַּד. "אָמַר שְׁמוּאֵל: כֹּל תַעֲנִית שְׂלֵא קִיבֵל עָלָיו מִבְּעוֹד יוֹם — לֹאוּ שְׁמִיָּה תַעֲנִית. וְאִי יִתִּיב, מֵאִי? אָמַר רַבָּה בַר שִׁילָא: דְּמִי לְמַפּוּחָא דְּמַלְיָא זִיקָא. "אִימַת מְקַבִּיל לִיָּה? רַב אָמַר: בַּמִּנְחָה, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: בַּתַּפְלַת הַמִּנְחָה. אָמַר רַב יוֹסֵף: כּוּוֹתִיָּה דְשְׁמוּאֵל מְסַתְבָּרָא, דְכְּתִיב בַּמְּגִילַת תַעֲנִית: לָהֶן, כֹּל אִינִישׁ דִּייתִי עֲלוּהִי מִקְדַּמַת דָּנָא — יִיסַר. מֵאִי לֹאוּ — יִיסַר עֲצָמוּ בְּצָלוּ? לֹא — יֵאסֵר עֲצָמוּ. פְּלִיגִי בֵּה רַבִּי חֲזִיָּא וְרַבִּי שְׁמַעוֹן בַּרְבִּי. חַד אָמַר: יִיסַר, וְחַד אָמַר: יֵאָסֵר. מֵאֵן דְאָמַר יִיסַר — כַּדְאִמְרִינוּ. לְמֵאֵן דְאָמַר יֵאָסֵר — מֵאִי הִיא?^(ג) דְתַנְיָא בַּמְּגִילַת תַעֲנִית: כֹּל אִינִישׁ דִּייתִי עֲלוּהִי מִקְדַּמַת דָּנָא יֵאָסֵר. כִּיצַד? יַחֲיד שְׁקִיבֵל עָלָיו שְׁנֵי וְחִמְשִׁי וּשְׁנֵי שֶׁל כֹּל הַשָּׁנָה כּוּלָּה, וְאִירַעוּ בָּם יָמִים טוֹבִים הַכְּתוּבִין בַּמְּגִילַת תַעֲנִית, אִם גִּזְרִין קוּדְם לְגִזְרַתְנוּ — יְכַשִּׁיל נִגְדְרוּ אֶת גִּזְרַתְנוּ, וְאִם גִּזְרַתְנוּ קוּדְמַת לְנִגְדְרוּ — תַכַּשִּׁיל גִּזְרַתְנוּ אֶת נִגְדְרוּ.^(ד) תַנּוּ רַבָּנוּ: עַד מָתִי אוֹכֵל וְשׁוֹתָה — עַד שִׁיעָלָה עִמּוּד הַשַּׁחַר, דְּבָרִי רַבִּי. רַבִּי אֶלְעָזָר בַּרְבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמַר: עַד קְרוֹת הַגָּבֵר. אָמַר אַבְיִי: לֹא שָׁנוּ אֵלָּא שְׂלֵא גָמַר סַעוּדָתוֹ, אֵבֵל גָּמַר סַעוּדָתוֹ — אִינוּ אוֹכֵל.^(ה) אִיתִיבִיהּ רַבָּא: גָּמַר וְעַמַּד — הָרִי זֶה אוֹכֵל! הָתָם כְּשִׁלָּא סִילֵק. אִיבָא דְאָמְרִי, אָמַר רַבָּא: לֹא שָׁנוּ אֵלָּא כְּשִׁלָּא יֵשֶׁן, אֵבֵל יֵשֶׁן — אִינוּ אוֹכֵל. אִיתִיבִיהּ אַבְיִי: יֵשֶׁן וְעַמַּד — הָרִי זֶה אוֹכֵל! הָתָם בַּמִּתְנַמְנֵם.^(ו) הִיכִי דְמִי מִתְנַמְנֵם? אָמַר רַב אֲשִׁי:

גים

כָּל תַעֲנִית שֶׁלֹּא שְׁקַעָה עָלָיו חֲמָה לֹא שְׁמָה תַעֲנִית. פִּי בַּמַּסָּכַת ע"ו פֶּרֶק אִין מַשְׁמִידִין (עֲבוּדָה זָרָה דָּף לז.) וְכֹן בַּחֲלוּק שְׂאִין לוּ אִמְרָא פִּרְשׁ הָתָם וְכָל הַפֶּסַק דַּמִּתַּעֲנִין לְשָׁעוֹת דְּכָל תַעֲנִית צְרִיךְ לְקַבְּלוּ מַבְעַרְב בַּתַּפְלַת הַמִּנְחָה בַּשּׁוּמַע תַּפְלָה וְאִם הוּא שָׂבַת בְּחֵלְהִי נֶצַר וְצְרִיךְ שְׂיֹאמַר לְמַחַר אֵהִיָּה בַתַּעֲנִית יַחֲיד כִּי הִיכִי דְלִיכָא לְמַטְעִי בַתַּעֲנִית צַבוּר: הָתָם לְצַעוּרִי נִפְשָׁה בַּעֲלָמָא. וְאַע"ג דְאִמְרִינוּ (ר"ה דָּף יח:) מַשְׁחַרְב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ כְּטָלָה מְגַלַת תַעֲנִית וְהִיא עֲבָדָא דְרַבִּי אֶלִיעֶזֶר בַּר צְדוּק הִיא לְאַחַר חֲרָבָן דְאִי קִדְּם הַחֲרָבָן אִמְרִינוּ (סס) בִּין שְׁנֵים שְׁלוֹם אִין סָס גִּזְרוֹת הַמְּלָכוֹת הִיא תַנָּא סָבַר דְלֹא כְּטָלָה: יֵאסֵר. פִּי יֵאָסֵר בַּלְיָ"ף הֵי לְשׁוֹן אִסוּר שְׁאָסֵר עַצְמוּ וַיִּיפַּר הֵי לְשׁוֹן הַסָּרָה כְּלוּמַר יִסוּר מִן הַעֲדַר יְהִיָּה מִתָּר לְאַכֵּל לְמַחַר שְׁיָהִיָּה יוֹם טוֹב וְאִין לִהְתַּעַנּוֹת: וְאִם גִּזְרַתְנוּ קוּדְם לְנִגְדְרוּ יִדְּקָה נִגְדְרוּ מַפְנִי גִזְרַתְנוּ. אוֹמַר רַבִּי"י יִדְּקָה נִגְדְרוּ מַכֵּל וְכָל וְלֹא יִשְׁלִים אוֹתוֹ תַעֲנִית וְהִרִ"י מַסָּפַך בַּדְבָר וַיֵּשׁ לְהַחֲמִיר דְדוּקָא אוֹתוֹ יוֹם לֹא יִתְעַנֶּה אֵבֵל יִשְׁלִים אוֹתוֹ לְיוֹם מְחַר וְכֹן יֵשׁ לְזַהַר שֶׁלֹּא לִהְתַּעַנּוֹת בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ וּבַחֲנֻכָּה וּבְפִזְרוֹם דַּמְאֵלּוּ וְדִאִי לֹא כְּטָלָה מְגַלַת תַעֲנִית:

יב.

 עין משפט נר מצוה

א טור או"ח סי' תקסב:

ב מו"י פא' מהל' תעניות הל' יג, סמג עשין ג, ש"ע או"ח סי' תקסב סעי' י:

ג טו"ש"ע או"ח סי' תקסב סעי' א:

ד מו"י פו' מהל' כלי המקדש והעובדין בו הל' ט:

ה טור או"ח סי' תקסב:

ו מו"י פא' מהל' תעניות הל' י, ש"ע או"ח סי' תקסב סעי' ה:

ז טור או"ח סי' תקסב:

ח מו"י פא' מהל' תעניות הל' י, ש"ע או"ח סי' תקסב סעי' ו:

ט טור או"ח סי' תקסד:

י מו"י פא' מהל' תעניות הל' ח, סמג עשין ג, ש"ע או"ח סי' תקסד סעי' א:

יא טור או"ח סי' תקסד:

יב מו"י פא' מהל' תעניות הל' ח, סמג עשין ג, ש"ע או"ח סי' תקסד סעי' א:

 רבינו גרושום

חנניא לבן שאון לו אימרא. שאן לו שפה כדי שלא יחשנוה שמה באותה שפה הכניס מעות הקדש שנזכ משום שנאמר והייתם נקיים מיה' ומישראל דקא מיימלך מיימלוכי. שקיבל עליו תענית בשחרית עד הצהרים ובצהרים קבל עליו להתענות עד לאחרא. שלא שקעה עליו חמה כלומר שלא התענה כל היום עד לאחרא:

לצערי נפשיהו מכוונת אבל תענית לא מקויו אלא א"כ משלם כל היום:

מפני שו"ט שלהם היה. שמיאין בו עצם למערכה:

התם לצוערי נפשיהו בעלמא מכוונת ולא לתענית שהרי יו"ט שלהן היה:

עד שאבא לביתו אלמא דאין משלימין:

התם לשמועיה נפשיה מבי נשיאה שהיה מבקש ממנו שיאכל עמו היה אומר כן כדי שלא יטריחו לאכול עמו:

במנחה. כגו' שעתומחצה:

כל אינש דאחי עליוהן שקיבל עליו תענית. מקדמת דנא קודם שהניעו אוחן וימים שאחיו חכמים במנולת תענית שלא להתענות בהן ואדרע התענות באתון וימים:

מאי לא ייסר עצמו כגלו. כלומר שייסר עצמו בתענית ממה שקיבל עליו בתפלת המנחה. מאין דאמר ייסר כדאמרן דאפי' קיבל עליו התענית לאחר שנתקנו אוחן וימים טובים שלא להתענות בהן אלא שקיבל עליו קודם שהניע שייך נפשיה בתענות ממה שקיבל עליו תענית בתפלת המנחה:

אם נדרו קודמת לגזירתנו אם קיבל עליו תענית קודם שתיקנו חכמים אוחן וימים טובים:

תחנה גזירתנו מפני נדרו דאסור באכילה הואיל שקיבל עליו בתפלת המנחה:

אם גזירתנו קודמת לגדרו שתיקנו אוחן וימים טובים קודם שקיבל זה עליו אלו תעניות תחנה נדרו מפני גזירתנו שאינו מתענה מפני אלו ימים טובים. ועוד הארה ששמע

משום אב ב"ד שברדנו' אם נדרו קודמת לגזירתנו קודם שקבעו ב"ד את החשב שבו אלו ימים טובים היינו גזירתנו קבועה חדש תחנה גזירתנו מפני נדרו דהואיל כשקיבל עליו תענות לא ידע באיזה יום יאדע ימים טובים אלו אבל קדם גזירתנו לגדרו שקבעו ב"ד את החשב קודם זה שקיבל עליו תענות ובשקיבל כבר ידע באיזה יום יאדע ימים טובים אלו ואעפ"כ קבל לנפוך ידחה נדרו דאין מתענה בראיו אלו ימים טובים עד מתי אוכל והולך. מי שיש לו להתענות למחר:

שלא סילק השלחן:

יב:

עין משפט נר מצווה
א טור או"ח סי' תקסח: ב מו"י פא' מהל' תעניות הל' י, ש"ע או"ח סי' תקסח סעי' ו: ג טור או"ח סי' תקסח: ד מו"י פד' מהל' נדרים הל' טז, סמג עשין רמב, ש"ע או"ח סי' תקסח סעי' ב: ה טור או"ח סי' רפח: ו מו"י פא' מהל' תעניות הל' יב, סמג עשין דרבנן, ש"ע או"ח סי' רפח סעי' ד: ז טור או"ח סי' תקעה: ח מו"י פנ' מהל' תעניות הל' ג: ט מו"י פנ' מהל' תעניות הל' ד, ש"ע או"ח סי' תקעה סעי' ג: י טור או"ח סי' תקעה: יא מו"י פנ' מהל' תעניות הל' ה, ש"ע או"ח סי' תקעה סעי' ד: יב טור או"ח סי' תקעה: יג מו"י פנ' מהל' תעניות הל' ח, ש"ע או"ח סי' תקעה סעי' ז: יד טור או"ח סי' תקעה: טו מו"י פא' מהל' תעניות הל' יז, ש"ע או"ח סי' תקעו סעי' טז:
רבינו גרשום

היכו עבדי כשקיבל עליו שיהא למחר **תומך** בנעילת הסנדל ללחמך למחר הריני בתענית יחיד:

לומא מיכל נמי אכיל כלומר כי היכי דסיימו סנדל ה"נ יכולין לאכול:

סיימי אפנתא שנועלין עליוני של סנדל העור שעל הרגל אבל העץ שתחת הרגל לא היו מניחין. סבדי לה כשמואל דלחמך און תענית צבור כבבלי לפיכך און אסורין כנעילת הסנדל שהן י"ג ו' ראשונים ז' אחרונים. בשלמא רחיה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמים המטה. מה אסיפת זקנים ביום. כנופיא מצפרא ולא מארתא. אישון אנא דמצפרא מצלי ולארתא קרו ומסתרו. במנחת הערב ואכרעה על ברכי אלמא דרביעית בתרא הוו מצלי:

תיר ולא ניס תיר ולא תיר. אומר רבי ניס ולא ניס בתוך השנה כשנעזר משנתו תיר – ער כדמתרגמינן (בראשית מא) ויזן ויאתער: אהדורי סברא – אם ניס ולא ניס, תיר ולא תיר. דקרו ליה וַעֲנִי, ולא ידע אהדורי סברא, וכי מדפרי ליה מדכר. ^אאמר רב כהנא אמר רב: יחיד שקיבל עליו תענית – אסור בנעילת הסנדל. חיישינן שמא תענית צבור קיבל עליו. היכי לייעבד? אמר רבה בר רב שילא, לימא הכי: למחר אהא לפניה בתענית יחיד. אמרו ליה רבנן לרב ששת: הא קא חזינו רבנן דמסיימי מסנייהו ואתו לבי תעניתא! איקפד ואמר להו: דלמא מיכל נמי אכול. אבוי ורבא (מעיילי כי מ) סיימי אפנתא. מרימר ומר זוטרא מחלפי דימינא לשמאלא ודשמאלא לימינא. רבנן דבי רב אשי נפקי כי אורחייהו, סברי כי הא דאמר שמואל: אין תענית צבור בבבלי אלא תשעה באב בלבד. ^אאמר רב יהודה אמר רב: לזה אדם תעניתו ופורע. כי אמריתה קמיה דשמואל, אמר לי: וכי נדר קבל עליה, דלא סגי דלא משלם? לצעורי נפשיה קביל עליה. אי מצאי – מצער נפשיה, אי לא מצאי – לא מצער נפשיה. איכא דאמרי, אמר רב יהודה אמר רב: לזה אדם תעניתו ופורע. כי אמריתה קמיה דשמואל, אמר לי: פשיטא! לא יהא אלא נדר. נדר – מי לא מצאי בעי לשלומי ומיזיל למחר וליומא אחרينא. רב יהושע בריה דרב אידי איקלע לבי רב אסי. עבדו ליה עגלא תילתא, אמרו ליה: ליטעום מר מידי. אמר להו: בתעניתא יתיבנא. אמרו ליה: ולוויף מר וליפרע, לא סבר מר להא דאמר רב יהודה אמר רב: לזה אדם תעניתו ופורע? אמר להו: תענית חלום הוא. ^הואמר רבה בר מרסיא אמר רב קמא בר גוריא אמר רב: יפה תענית לחלום כאש לנעורת. אמר רב חסדא: ובו פיום. ואמר רב יוסף: ואפילו בשבת.

מאי תקנתיה? ליתבי תעניתא לתעניתא. ^זמתניי עברו אלו ולא נענו – בית דין גוזרין שלש תעניות אחרות על הצבור. אוכלין ושותין מבעוד יום, ואסורין במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה, ונועלין את המרחצאות. ^אעברו אלו ולא נענו, בית דין גוזרין עליהן עוד שבע שהן שלוש עשרה תעניות על הצבור. הרי אלו יתרות על הראשונות, שבאלו מתריעין, ונועלין את החנויות. בשני מטין עם חשיכה, ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת. ^בעברו אלו ולא נענו, ממעטין במשא ומתן, בבגדן ובנטיעה, באירוסין ובנישואין, ובשאילת שלום בין אדם לחבירו – כבני אדם הנזופין למקום. הייחידים חוזרין ומתעניין עד שיצא ניסן. יצא ניסן וירדו גשמים – סימן קללה, שנאמר: "הלוא קציר חטים היום וגו'". ^הגמי בשלמא פולחו, אית בהו תענוג: רחיצה וסיכה ותשמיש המטה, אכל מלאכה – צער הוא! אמר רב חסדא אמר רב ירמיה בר אבא, אמר קרא: "קדשו צום קראו עצרה אספו זקנים", כעצרת, מה עצרת אסור בעשיית מלאכה – אף תענית אסור בעשיית מלאכה. ^האי, מה עצרת מאורתא – אף תענית נמי מאורתא! אמר רבי זירא: לדידי מיפרשא לי מיניה דרבי ירמיה בר אבא. אמר קרא: "אספו זקנים", דומיא דאסיפת זקנים, מה אסיפת זקנים ביום – אף צום נמי ביום. ואימא מטיהרא? אמר רב שישא בריה דרב אידי: מסייע ליה לרב הונא, דאמר: מצפרא כינופיא. ^אהיכי עבדי? אמר אבוי: מצפרא עד פלגא דיומא מעיינינן במילי דמתא. מכאן ואילך, רבעא דיומא קרינן בספרא ואפטרתא, מכאן ואילך בעינו רחמי, שנאמר: "ויקומו על עמדם ויקראו בספר תורת ה' אלהיהם רבעית היום ורבעית מתנדיים ומשתתחים לה' אלהיהם".

מאימתי פרק ראשון תענית

גריך ממנו דבר שצריך הרהור אינו יודע לומר בעוד שמתנמנם: וכי מקברו לה מדכר – כזה שמעת מדכר: יחיד שקבל עליו תענית – סתם ואינו יודע איה תענית קבל עליו אם של יחיד אם של צבור: ואסור בנעילת כו' – סמא תענית צבור כשש ראשונות או כו' אחרונות קבל עליו: קאתו רבנן לתעניתא כו' – בתענית צבור נסברי לה כשמואל דאמר אין תענית צבור צבדל בצרק מקום שנהנו (פסחים דף נד:) דאסור בנעילת הסנדל ובכל הני: אקפד רב ששת דלמא מיכל נמי אכלי – ופוקשים מדרכי צבור ולית ליה דשמואל ואנן האדנא נהנינן כשמואל: אפנתא – אישקריפי"ט: מחלפי – ביומא דתעניתא: לצעורי בעלמא – אי מצאי מצער נפשה ואי לא לא יהא אלא (ליומא) אחרנא: ואפלו בשבת – יכול להתענות כדי שיתבטל צער גופו: בשני מטין עם חשכה – ולא נועלין ולא פותחין הואיל ולאו לכבוד שבת הנה ובחמישי מתרין לפתח לגמרי: קדשו צום קראו עצרה אספו זקנים – כל ישובי הארץ בית וזנה דאסיפת זקנים פיום – כל ישובי הארץ בית ה' אלהים חשקו אל ה': מה עצרת – שבועות ושמיני עצרת: אי מה עצרת – אסור מלאכתו מארתא: דומיא דאספת זקנים פיום – דבלילא כל אחד בביתו ואין נאספין: מסייע לה לרב הונא – הא דפשיטא לך דאספת זקנים פיום: דאמר מצפרא כנופיא – פיום תענית צבור מתקבצין ובאין לבית הכנסת מן הבקר: היכי עבדי – מאי עבדי ככנופיא דמצפרא וככוליה יומא דתעניתא: מעינין במלי דמתא – דרישא וחקיקה לבדק במעשיהם בעסקי בני העיר אם גזל וקמס ביניהן ומפסין אותן: רבעא דיומא – מחצית ואילך, עושין ב' חלקים: בפלגא – דהינו רבעא דיומא קרו ומל משה ומפטורין דקשו את ה' בהמצאו:

מסורת הש"ס
א שבת יא; בראשית רבה; פסיקתא דרב כהנא ב תוספתא תענית; לעיל י. ג יבמות נד; לעיל ב; נדה סג. ד מגילה יח; פסחים קכ: ה מגילה ל:
גליון הש"ס
תוס' ד"ה ניס וכו' אומר רבי ניס ולא ניס בתוך השנה. בתחלת השנה. תיר ולא תיר בסוף השנה כז"ל: בא"ד אך נראה בע"פ. כאן ובע"פ כז"ל ט"ז ח"ח סי' תר"צ ט"ק ח:
תורה אור השלם
הלוא קציר־חטים היום אקרא אל־יהוה ויתן קלות ופטר ודעו וראו כי־רעתכם רבה אשר עשיתם בעיני יְהוָה לשאול לכם מלך [שמואל א יב, יז] קדש־צום קראו עצרה אספו זקנים כל ישובי הארץ בית וזנה אלהים וצערו אל־יהוה [יואל א, יד] ויקומו על־עמדם ויקראו בספר תורת וזנה אלהים רבעית היום ורבעית מתנדים ומשתתחים ליהוה אלהיהם [נחמיה ט, ג]

נים ולא נים, תיר ולא תיר. דקרו ליה וַעֲנִי, ולא ידע אהדורי סברא, וכי מדפרי ליה מדכר. ^אאמר רב כהנא אמר רב: יחיד שקיבל עליו תענית – אסור בנעילת הסנדל. חיישינן שמא תענית צבור קיבל עליו. היכי לייעבד? אמר רבה בר רב שילא, לימא הכי: למחר אהא לפניה בתענית יחיד. אמרו ליה רבנן לרב ששת: הא קא חזינו רבנן דמסיימי מסנייהו ואתו לבי תעניתא! איקפד ואמר להו: דלמא מיכל נמי אכול. אבוי ורבא (מעיילי כי מ) סיימי אפנתא. מרימר ומר זוטרא מחלפי דימינא לשמאלא ודשמאלא לימינא. רבנן דבי רב אשי נפקי כי אורחייהו, סברי כי הא דאמר שמואל: אין תענית צבור בבבלי אלא תשעה באב בלבד. ^אאמר רב יהודה אמר רב: לזה אדם תעניתו ופורע. כי אמריתה קמיה דשמואל, אמר לי: וכי נדר קבל עליה, דלא סגי דלא משלם? לצעורי נפשיה קביל עליה. אי מצאי – מצער נפשיה, אי לא מצאי – לא מצער נפשיה. איכא דאמרי, אמר רב יהודה אמר רב: לזה אדם תעניתו ופורע. כי אמריתה קמיה דשמואל, אמר לי: פשיטא! לא יהא אלא נדר. נדר – מי לא מצאי בעי לשלומי ומיזיל למחר וליומא אחרينא. רב יהושע בריה דרב אידי איקלע לבי רב אסי. עבדו ליה עגלא תילתא, אמרו ליה: ליטעום מר מידי. אמר להו: בתעניתא יתיבנא. אמרו ליה: ולוויף מר וליפרע, לא סבר מר להא דאמר רב יהודה אמר רב: לזה אדם תעניתו ופורע? אמר להו: תענית חלום הוא. ^הואמר רבה בר מרסיא אמר רב קמא בר גוריא אמר רב: יפה תענית לחלום כאש לנעורת. אמר רב חסדא: ובו פיום. ואמר רב יוסף: ואפילו בשבת.

מאי תקנתיה? ליתבי תעניתא לתעניתא. ^זמתניי עברו אלו ולא נענו – בית דין גוזרין שלש תעניות אחרות על הצבור. אוכלין ושותין מבעוד יום, ואסורין במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה, ונועלין את המרחצאות. ^אעברו אלו ולא נענו, בית דין גוזרין עליהן עוד שבע שהן שלוש עשרה תעניות על הצבור. הרי אלו יתרות על הראשונות, שבאלו מתריעין, ונועלין את החנויות. בשני מטין עם חשיכה, ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת. ^בעברו אלו ולא נענו, ממעטין במשא ומתן, בבגדן ובנטיעה, באירוסין ובנישואין, ובשאילת שלום בין אדם לחבירו – כבני אדם הנזופין למקום. הייחידים חוזרין ומתעניין עד שיצא ניסן. יצא ניסן וירדו גשמים – סימן קללה, שנאמר: "הלוא קציר חטים היום וגו'". ^הגמי בשלמא פולחו, אית בהו תענוג: רחיצה וסיכה ותשמיש המטה, אכל מלאכה – צער הוא! אמר רב חסדא אמר רב ירמיה בר אבא, אמר קרא: "קדשו צום קראו עצרה אספו זקנים", כעצרת, מה עצרת אסור בעשיית מלאכה – אף תענית אסור בעשיית מלאכה. ^האי, מה עצרת מאורתא – אף תענית נמי מאורתא! אמר רבי זירא: לדידי מיפרשא לי מיניה דרבי ירמיה בר אבא. אמר קרא: "אספו זקנים", דומיא דאסיפת זקנים, מה אסיפת זקנים ביום – אף צום נמי ביום. ואימא מטיהרא? אמר רב שישא בריה דרב אידי: מסייע ליה לרב הונא, דאמר: מצפרא כינופיא. ^אהיכי עבדי? אמר אבוי: מצפרא עד פלגא דיומא מעיינינן במילי דמתא. מכאן ואילך, רבעא דיומא קרינן בספרא ואפטרתא, מכאן ואילך בעינו רחמי, שנאמר: "ויקומו על עמדם ויקראו בספר תורת ה' אלהיהם רבעית היום ורבעית מתנדיים ומשתתחים לה' אלהיהם".

איפוך

יג:

עין משפט גור מצוה
א טור יו"ד סי' שפא: ב מיי' פה' מהל' אבל ה'ל' א, סמג עשין דרבנן, ש"ע יו"ד סי' שפס סעי' א: ג מיי' פה' מהל' אבל ה'ל' ד, ש"ע יו"ד סי' שפא סעי' א ב: ד טור או"ח סי' תקסה: ה מיי' פב' מהל' תפילה וברכת כהנים ה'ל' יד, סמג עשין יט, ש"ע או"ח סי' תקסה סעי' א: ו טור או"ח סי' תקעה: ז מיי' פג' מהל' תעניות ה'ל' ב, ש"ע או"ח סי' תקעה סעי' ב: ח טור או"ח סי' תקעה: ט מיי' פג' מהל' תעניות ה'ל' ג, ש"ע או"ח סי' תקעה סעי' ג:
רביןו גרשום

אלא לאו בענין קאמר אין הבגנות רשאה לטול עממה אלא רוחצין בענין הא נערה רשאה לטול עממה דאפי' בענין אינה רוחצת וקשיא לרבא דלמר דבעין אכל בענין מותר. לא כי קתני אין הבגנות רשאי לטול הא נערה רשאה אכחול אכל בענין מותר אפי' כנערה. התם כבשרא וחמורא ליכא אלא לפסחוי פחדא אבל ליכא תענוג לפסח שרי. הבא בענין איכא תענוג לפסח אסור. אלא לטול עממה [ע"מ] דאכל אסור בין בחמין בין בענין והאי סויעא לא כי קתני נערה רשאה לטול כחיחול וסורסוס אכל בענין מותר ולא היי סויעא:

וכי יחיד קובע ברכה לעצמו. (*)אולי צ"ל וכי יוכל לבדו וכו'. יש מדרך העונה בעת צרה: בשומע תפלה. שכולל בשומע תפלה ואינו מדרך ברכה לעצמו. הני דש"ן כ"ד היווין כדמפרש לקמן וקתני שזה מתפלל תשע עשרה. אלמא דקובע ברכה לעצמו שמדרך העונה בעת צרה: ודקא קשיא לך דהא' היווין כ"ד ברכות בדקמיתא בשלם תעניות ראשונות קא מוירד לליכא ביה כ"ד ולא היי אלא וילעולס אין היחיד קובע ברכה לעצמו:

אלא שבאלו אמצעיות אסורין במלאכה וראשונות מותרין במלאכה הא לשעירים וארבעה זה חס שזין כי היכי דבאמצעיות איכא עשירים וארבעה הבא גמי איכא בראשונות כ"ד ולא מנצת לתרוצי דצבור מתפלל י"ט בש"ן דהא איכא כ"ד אלא ביחיד שקובל תענית צבור וחפשוט דיחיד קובע ברכה לעצמו. ה"ג תנא בראסור קא מוירד כולמר לעולם בראשונות ליכא כ"ד והא דלא קתני שבאלו יש כ"ד ובאלו אין כ"ד משום דבאסורי קא מוירד דהיי אסור בעשיות מלאכה ובתפלה לא מוירד בברכות ועלולס הא דקתני דצבור מתפלל י"ט מוקמין בש"ן אכל לא ביחיד דלחין יחיד קובע ברכה לעצמו. ואיב"א ל' לעולם בראשונות ליכא כ"ד ולהכי לא קתני שבאלו יש כ"ד ובאלו אין כ"ד דבאמצעיות גמי אין כ"ד:

(**)נראה דצ"ל ה"ג וכ"ת תנא וסידר ולא גרסינן גמי כולמר וכו'. ה"ג תנא וסידר ולא גמי כולמר סידר כ"ד כדשכח איכא ובאמצעיות ליכא:

אין הבוגרת רשאה לטול עצמה. אומר: אין הבוגרת חובת הא נערה חובת: אלא בצונן. וקאמר נערה רשאה בלומר דאסורה ואת אמרת דצונן מתר וקשה לקבא דלמר דצונן מתר ומשגי פי קתני אכחול ואפרכוס: אלא אמר רב יצחק בשומע תפלה. והכי פסק בשמעתא דתפלת תענית בשומע תפלה ואין יחיד קובע ברכה לעצמו לכה צריך. פשאומר עננו בש"ת (דצריך) לאומריו קדם שאומר הדרכה בשמגיע לעננו קדם שיתחיל לומר כי אתה ש"ת עמן ושראל ברחמים יאמר עננו ולא וחתם אלא יאמר כי אתה ה' עונה בעת צרה ומנשע וחס"כ פי אתה ש"ת עמן ושראל ברחמים בא"י שומע תפלה אכל שליח צבור אומר גואל ושראל וקובע ברכה וחותם: תנא וסידר. פי' תנא עשית מלאכה וסידר כ"ד ברכות פי' כ"ד ברכות שבתעניתא היו מוסיפין ו' ברכות דלמפרש לקמן ברפ"ב (תענית דף טו.). מאי סיד דהאי סיד כו'. פי' דמשום חדא מלתא לא היו לתנא וסידר וא"ת הך קאמר דלא תנא וסיד דהא אין בין קאמר דמשמע דאין בין זה לזה אלא חלו בלבד וקשה דהא במגלה (דף ח.) קתני אין בין גדרים לנגזות אלא שהגדרים חוב באחריותן ונגזות אינו חוב באחריותן ואנו יודעין דגם חלוק אחר הגדרים אינן באים אלא מן החלון דכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החלון ונגזות באות מן המעשר בדלמר (דברים כ"ז:ו) וחבתת שלמים ואכלת דכתיב גפי מעשר וי"ל דהתם גמי דזה וזה שנה וקני מלי גפי שלמים יש חלוק והא דקתני אין בין מירי בעולות דאין בין עולות דגדרים אלא עולות זה דהא כל עולות אינן באין אלא מן החלון: ותסבךר והא סידר תבה. פי' מפרש לקמן (תענית דף טו:) שמוציאין התבה ברחוב העיר (באמצעיות) באחרונות ותסבךר דהא סידר תבה פי' וליכא למימר דבאסורא קמירי דהא דמתריעין ונועלין מאי אסור איכא:

מאימתי פרק ראשון תענית

ר"י דהא רשאה לאו דוקא אלא ה"ק

אין הבוגרת רשאה לטול את עצמה בימי אבל אביה. הא נערה – רשאה. מאי לאו ברחיצה, ובמאי? אילימא בחמין, אין הבוגרת רשאה?! והאמר רב חסדא: אבל אסור להושיט אצבעו בחמין! אלא לאו, בצונן. לא, אפיחול ופירכוס. לימא מסייע ליה, דאמר רבי אבא הפהן משום רבי יוסי הפהן: מעשה ומתו בנזיל של רבי יוסי בר חנינא, ורחץ בצונן כל שבועה! אמרי: התם בשתכפוהו אכליו זה אחר זה. דתניא: תכפוהו אכליו זה אחר זה, הכביד שערו – מיקל בתער, ומכבס כסותו במים. אמר רב חסדא: בתער – אבל לא במספרים, במים – ולא בנתר ולא בחול ולא באהל. איכא דאמרי, אמר רבא: אבל אסור בצונן כל שבועה. מאי שנא מבשר ויין? התם לפסחוי פחדיה הוא דעביד. לימא מסייע ליה: אין הבוגרת רשאה לטול עצמה. הא נערה – רשאה! במאי, אילימא בחמין: אין הבוגרת רשאה?! והאמר רב חסדא: אבל אסור להושיט אצבעו בחמין! אלא לאו, בצונן. לא, אפיחול ופירכוס. אאמר רב חסדא: זאת אומרת, אבל אסור בתכבוסת כל שבועה. והלכתא: אבל אסור לרחוץ כל גופו בין בחמין ובין בצונן כל שבועה. אבל פניו ידיו ורגליו, בחמין – אסור, בצונן – מותר. אבל לסוה, אפילו כל שהוא אסור. ואם לעבר את הזוהמא – מותר. צלותא דתעניתא היכי מדפרינן? אדבריה רב יהודה לרב יצחק בריה, ודרש: יחיד שקיבל עליו תענית – מתפלל של תענית, וחיכן אומרה – בין "גואל" ל"רופא". ממתיקיה לה רב יצחק: וכי יחיד קובע ברכה לעצמו? אלא אמר רב יצחק: ב"שומע תפלה". וכן אמר רב ששת: ב"שומע תפלה". מיתיבי: אין בין יחיד לצבור, אלא שזה מתפלל שמונה עשרה, וזה מתפלל תשע עשרה. מאי "יחיד" ומאי "צבור"? אילימא יחיד – ממש, וצבור – שליח צבור, הני תשע עשרה? עשרין וארבע הוו! אלא לאו, הכי קאמר: אין בין יחיד דקבל עליו תענית יחיד ליחיד שקבל עליו תענית צבור, אלא שזה מתפלל שמונה עשרה, וזה מתפלל תשע עשרה. שמע מינה: יחיד קובע ברכה לעצמו! "לא, לעולם אימא לה שליח צבור, ודקא קשיא לה: שליח צבור עשרין וארבע מצלי – בשלש תעניות ראשונות, דליכא עשרים וארבע. ולא? והא "אין בין" קתני: אין בין שלש ראשונות לשלש אמצעיות, אלא שבאלו מותרין בעשיית מלאכה, ובאלו אסורין בעשיית מלאכה. הא לעשרים וארבע – זה וזה שוין! תנא וסידר. מאי שסיד דהאי שסיד? ותו: והא "אין בין" קתני! אלא, תנא באיסורי קא מיירי, בתפלות לא מיירי. ואי בעית אימא: באמצעייתא גמי לא מצלי עשרים וארבע. ולא?! והתניא: אין בין שלש שניות לשבע אחרונות, אלא שבאלו מתריעין ונועלין את החנויות. הא לכל דבריהן – זה וזה שוין! וכי תימא הךא גמי תנא וסידר – והא "אין בין" ותסבךר "אין בין" דוקא?

והא

שקפצו עליה הא נערה שאינה ראויה להנשא עזין עד שתבגר רשאה דבת חיוב אכלות היא וקמנה אינה חובת ולא כלום: בימי אבל אביה – אפילו ארע אכלות לאביה שמת בנו אי גמי שמת אביה ממש אע"פ שהיא בת חיוב אכלות אינה רשאה לנטל: אלא לאו בצונן – ואפ"ה נערה אינה רוחצת בצונן אלמא דאכל אף בצנן אסור: אכחול ואפרכוס – ולא קא מירי ברחיצה כלל פרכוס בשער כבוס בגדים רחיצה בגוף: זאת אומרת – מדמוקמינן לה ככחול ופרכוס הוא דזין לתבכסת: תפלת תענית – עננו: בין גואל לרופא – ברכה בפני עצמה: וכי יחיד – חשוב כל כך שיהו מתקנין לו ברכה בפ"ע להוסיף בתפלתו: בשומע תפלה – שכוללה בתוך הדרכה וחותם בשומע תפלה דאותה ברכה וחתמתה משמע בין אתענית בין אכל מלי: אין בין יחיד לצבור – גפי תענית: שזה – מתפלל ביום תעניתו שמונה עשרה וכולל תפלת תענית בשומע תפלה: תשע עשרה – דקבע ליה בין גואל לרופא סתם תפלה קרי שמונה עשרה דברפת ולמלשטים בדינה תקנוה דלמרין בברכות (דף פח:). כ"ד הוון – בפרקין דלקמן (תענית דף טו.) דכ"ד ברכות הוו ביומא דתעניתא והכא קתני י"ט ותו לא: וצבור – יחיד שקבל עליו תענית צבור אלמא יחיד קובע ברכה לעצמו כשקבל תענית צבור: בקמיתא – בג' תעניות ראשונות דליכא כ"ד בדלמרין בפרק סדר תעניות ביצד בגמ' (שם): דאלו מטרין בעשית מלאכה וכו' – ראשונות דלא חמירי פלי האי הא לכ"ד ברכות זה וזה שוין וקס"ד דאיתנהו לכ"ד באמצעיות מדקמטרין קמיתא דליכא כ"ד מכלל דבאמצעיתא איתנהו ולא היא דליתנהו אלא באחרונות דקתני התם ומשום דהא מלתא קמיתא מש"ה פריך ליה מכ"ד דליתנהו באמצעיות: תנא וסידר – תנא מלי דאיתנהו בין אמצעיות לראשונות וסידר אין לאו דוקא הוא דקמוכח לקמן גפי איך: ה"ג מאי סיד דהאי סיד אלא באסורי קא מירי בתפלות לא קא מירי ומאן דגרים סידר תבה מוציאין את התבה כו' שבוש הוא דאינה אלא באחרונות דדבסמוך ומפשט פשיטא ליה דאינה

אלא באחרונות: מאי סיד דהאי סיד – דלא אורחא דתנא למתני כל מלי ולסיוירי חדא אלא לעולם כ"ד בקמיייתא ליתנהו ולדכי לא חשיב להו באין בין דבתפלה לא קמיידי: באמצעיות גמי ליכא כ"ד – אלא באחרונות דקלמרין התם: שבאלו – האחרונות מתריעים ונועלין דקתנן גמי במתני' הא לכ"ד זה וזה שוין דבתרניהו איתנהו:

מסורת הש"ס
א סוכה נד.

גליון הש"ס
רש"י ד"ה זאת אומרת. מדמוקמינן לה בכיחול כו'. תמיהני הא מרא דשמעתא הוא ר"ח דס"ל לעיל דמשום אבל אסור בצונן ול"צ כלל לאוקמא בפירכוס וכיחול. גם למאי צריך להוכחה מאוקימתא זו הא נשמע מברייא דלעיל דתכפוהו אבילו מכבס כסותו במים ומוכח מזה דאבל אסור בכיבוס וצע"ג:

יד:

עין משפט
נר מצוה

^א טור או"ח סי' תקעו:

^ב מו"י פב' מהל' תעניות הל' ב, ש"ע או"ח סי' תקעו סעי' א:

^ג טור או"ח סי' קיז:

^ד מו"י פג' מהל' תפילה וברכת כהנים הל' יז, ש"ע או"ח סי' קיז סעי' ב:

^ה טור או"ח סי' תקעה:

^ו מו"י פג' מהל' תעניות הל' י, ש"ע או"ח סי' תקעה סעי' ט:

^ז טור או"ח סי' תקעה:

^ח מו"י פג' מהל' תעניות הל' ז, ש"ע או"ח סי' תקעה סעי' ד:

^ט טור או"ח סי' תקעה:

^י מו"י פג' מהל' תעניות הל' ח, ש"ע או"ח סי' תקעה סעי' ז:

^{יא} טור או"ח סי' תקעה:

^{יב} מו"י פג' מהל' תעניות הל' ח, ש"ע או"ח סי' תקעה סעי' ז:

^{יג} טור או"ח סי' קלא:

^{יד} מו"י פה' מהל' תפילה וברכת כהנים הל' יז, ש"ע או"ח סי' קלא סעי' ח:

רבינו גרשום

לא שנו שאין מטריחין יומך מדאי' אלא לגשמים אבל לשאר פורעניות מתענין והאלכן עד שבעו והאי דרי' ויהיה שפאה שער מיני פורעניות הוה:

שאין מטריחין את הצבור וימך מדאי' דכרי רבי אפילו בשאר מיני פורעניות ודי' חמי דלמר כרי' לא מן השם הוא זה כלומר לאו להכי הוא דבשאר מיני פורעניות אין מטריחין יומך מיי"ג אלא לגשמים אין מתענין יומך מיי"ג כבר נכתב וזמנה של רביעיה דכרי"ח כסלו היה כיום ראשון ונודו תענית בשני וחמישי ושני דהיינו ט"ו ויס בכסלו ומתחיל השניות בשני וחמישי ושני הדי כבר ירא כל כסלו ועבשוי כרי"ח טבת מתחיל ה' תעניות חמישי ושני בכל שבוע הדי ינאי בו' תעניות ג' שבועות ונחמין שבועי ביום שני בשבוע רביעי הדי ינא כל טבת וי"ג נחמין וחסין וחסין עד תעניות ואם היו נחמין עד תעניות דאין גרמין שחלה אלא ביום שני ושני טבת כבר עבר אלא היה להם לנודר כיום שני שבשט וכבר עבר מקצת שבת וכר"ח כבר ינא וזמן רביעה וכבר ינאי רוב גשמי שנה דלהכי הו"ל חלי צ"ל אחד בשבט אבל צ"ע דאי"כ שנה משנת ככ"ט ואפשר דצ"ל ט"ו בשבט ונ"ע אחד בשבט ר"ה לאילן דכבר ינאי רוב גשמי שנה:

כוחודים דמין בשומע תפלה ושאלים מטר כוחוד ששאל רציו בשומע תפלה א"ר יהודה אימתי סדר כל אילו התעניות הכל לפי השנים ושנה שחונה צריכה לרוב גשמים ושאינה שחונה אינה צריכה גשמים מרובים הכל לפי המקומות כגון נינה שואלץ הגשמים [בתקופת תמוז] ומדכנול הכי ש"מ שואלץ דכבוד:

מתוך עם חסדה לא נוטען ולא פותחין לא נוטען משום בני כפרים שבאין להסביר מים ומזון לאחיהם שבכרכין ולא פותחין האיל ללאו לכבוד שבת הוא:

ובחמישי מותרין לפתוח לגמרי:

יש לו שני פתחים בשני פתח אחד לגמרי האיל ונוטע אחד ואם אין לו אלא פתח אחד ולפניו אצטבה פותח [ונוטע] דכרטי לגמרי אפילו בשני האיל ויש לפניו אצטבא דיש היכר. ה"ג תנא בנן בנן של שמחה כלומר הא דקתני ממעטין שבנן היינו בבנן של שמחה(א) אולי צ"ל ובנויעה היינו ננועה של שמחה כגון אבורנין וכו'. אכורנין של מלכים שכשנולד בן נוטעין אילן אחד לשמו ובשומעיהן אותו למלך עושין ממנו כסא מלכות. ומנא ה' דיהושע נענה דכתיב ויאמר ה' אל יהושע וני' ויהשע ו' מוסף על ענין ראשון דהא והא עבר בגולה כמשה ובקריעה. לא הכל בעקמה כלומר לעמיד לבוא שעומדין כנגד יסדאל והא והא עבדי קומה והשתחיה. ה"ג הכל לאורה ולא הכל לשמחה צדיקים לאורה ולו לשמחה יסדים אף לשמחה יסדים עדיפי מצדיקים:

רבי יהודה נשיאה גזר תליסר תעניות. על שאר פרעניות ומיהו קאמר ליה רבי אחי

דאין מטריחין דהכי נמי משמע דהנה אשחר מיני פרעניות מדמיימי עלה הא דקאמר רבי יוחנן ל"ש אלא לגשמים אבל לשאר מינים וכו'. שניאה זמנה של רביעה. דזמן רביעה דיוורה הוי דמרחשון ויצא מרחשון: תני קדא מתענות בראשונות ולא באתרונות ותנא איךך מתענין באתרונות ולא בראשונות ותני איךך לא מתענין לא בראשונות ולא באתרונות נקוט מצשתא ביךך. פרש הקונטרס השלש תעניות אמצעיות בינדך דבאותן תעניות עוברות ומיניקות מתענות וה"ן מתענות בראשונות פי' בראשוני ר"ל אמצעיות דהם ראשונות לאתרוני' שהיו חמורות אבל לא באתרונות דנפישו ולא מצו עבדי להו והא דקתני באתרונות ולא בראשונות האי אתרוני' הינו אמצעיות וקרי להו אתרונות שהם אתרונות מן הראשונות בתחלה נזכרין שלש תעניות וכן בשניה שלש אבל אין מתענות בראשונות שהם קלות והא דקתני לא בראשונות ולא באתרונות כלומר לא בשלש הראשונות הראשונות ממש ולא בשבע האתרונות האתרונות ממש אלא זקא אמצעיות: שלח להו ביחידים דמיתו. פרש ובשומע תפלה דאמר ר' יוחנן וקרא אצטבא כנגד פתחו — פותח דדרכו ואינו חושש. "עברו אלו ולא נצנו — ממעטין במשא ומתן, בבגנן ובנטיעה. תנא: בבנן — בגנן של שמחה. נטיעה — נטיעה של אי זו היא נטיעה של שמחה — זה הנוטע אבוורנגי של מלכים. ובשאיילת שלום^(א) ובשאיילת שלום. תנו רבנן: חברים, אין שאיילת שלום ביניהן. עמי הארץ ששואליו — מחזירין להם בשפה רפה, ובכוכב ראש. והן מתעטפין ויושבין כאבלים וכמנודין, בבני אדם הנזופין למקום, עד שירחמו עליהם מן השמים.^(ב) אמר רבי אלעזר: אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו, אלא אם בן נצנה כיהושע בן נון, שנאמר: "ויאמר ה' אל יהושע קם לך למָה זה אתה נפל על פניִה". ואמר רבי אלעזר: אין אדם חשוב רשאי לחגור שק אלא אם בן נצנה כיהורם בן אחאב, שנאמר: "ויהי כשמע המלך את דברי האשה ויקרע את בגדיו והוא עבר על החמה וירא העם והנה השק על בשרו וגו'". ואמר רבי אלעזר: לא הכל בקריעה ולא הכל בגפילה. משה ואהרן — בגפילה, יהושע וכלב — בקריעה. משה ואהרן בגפילה, דכתיב: "ויפול משה ואהרן על פניהם". יהושע וכלב בקריעה, דכתיב: "ויהושע בן נון וכלב בן יפנה קרעו בגדיהם". מתקריף לה רבי זירא, ואיתימא רבי שמואל בר נחמני: אי הוה כתיב "ויהושע" — בִּדְקָאִמְרָת, השתא דכתיב: "ויהושע", הא והא עבדי.^(ג) ואמר רבי אלעזר: לא הכל בקימה ולא הכל בהשתחויה. מלכים — בקימה, ושרים — בהשתחויה. מלכים בקימה, דכתיב: "כה אמר ה' גאל ישראל קדושו

מאימתי פרק ראשון תענית

גזר תליסר תעניתא – בְּדִאֲמַרִינן בְּמַתְנִיתין (דף טו:)

וְשָׁבַע אַחֲרֹנֹת וְלִשְׁאָר פְּרַעְיֹת עֲבִיד לְהוּ וְלֹא לְגַשְׁמִים: לְגַרְמָה – לְשָׁאֵר רַעֲיוֹת וְלֹא אִיעָנִי. סָבַר לְמִיגֹזַר טַפִּי. אָמַר לִיה רַבִּי אַמִּי: הָרִי אֲמָרוּ אֵין מְטַרְיַחִין אֶת הַצָּבוּר יוֹתֵר מִדָּאִי.^(א) אָמַר רַבִּי אַבָּא בְרִיה דְּרַבִּי חֲיִיא בַר אַבָּא: רַבִּי אַמִּי דְּעָבַד — לְגַרְמִיָּה הוּא דְּעָבַד. אֵלֹא הָכִי אָמַר רַבִּי חֲיִיא בַר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לֹא שָׁנוּ אֵלֹא לְגַשְׁמִים, אֲבָל לְשָׁאֵר מִיָּנִי פּוֹרַעְנֻיּוֹת — מִתַּעֲנִין וְהוֹלְכִין עַד שְׁיַעֲנוּ מִן הַשָּׁמַיִם. תִּנָּא נָמִי הָכִי: כְּשֶׁאֲמָרוּ שְׁלֹשׁ וּכְשֶׁאֲמָרוּ שָׁבַע — לֹא אֲמָרוּ אֵלֹא לְגַשְׁמִים, אֲבָל לְשָׁאֵר מִיָּנִי פּוֹרַעְנֻיּוֹת — מִתַּעֲנִין וְהוֹלְכִין עַד שְׁיַעֲנוּ. לִימָא תִּיהָוִי תִּיבְתִּיה דְּרַבִּי אַמִּי! אָמַר לֶהּ רַבִּי אַמִּי: תִּנָּאִי הֵיא, דְּתִנָּאִי: אֵין גּוֹזְרִין יוֹתֵר מִשְׁלֹשׁ עֲשָׂרָה תַעֲנִיּוֹת עַל הַצָּבוּר, לְפִי שְׁאִין מְטַרְיַחִין אֶת הַצָּבוּר יוֹתֵר מִדָּאִי, דְּבָרֵי רַבִּי. רַבִּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמַר: לֹא מִן הַשֵּׁם הוּא זֶה, אֵלֹא מִפְּנֵי שְׂיָצָא זְמַנָּה שֶׁל רְבִיעִיָּה. "שְׁלַחוּ לִיָּה בְּנֵי נִינְוָה לְרַבִּי: כְּגוֹן אֲנִן, דְּאִפִּילוּ בְּתַקּוּפַת תַּמּוּז בְּעֵינָן מְטָרָא, הִכִּי נַעֲבִיד? בִּיחִידִים דְּמֵינָן או כָּרָבִים דְּמֵינָן? בִּיחִידִים דְּמֵינָן וּבִ"שׁוּמַע תְּפִלָּה", או כָּרָבִים דְּמֵינָן וּבְכַרְכַּת הַשָּׁנִים? שְׁלַח לְהוּ: בִּיחִידִים דְּמִיתוּ וּבִ"שׁוּמַע תְּפִלָּה".

^(א)מִיתִיבִי, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: אֵימָתִי — בְּזִמְן שְׁהַשָּׁנִים בְּתִיקָנָן וַיִּשְׂרָאֵל שְׂרוּיָן עַל אֲדָמָתוֹ. אֲבָל בְּזִמְן הַזֶּה — הַכֹּל לְפִי הַשָּׁנִים, הַכֹּל לְפִי הַמְּקוֹמוֹת, הַכֹּל לְפִי הַזִּמְן! אָמַר לִיָּה: מִתְנַתָּא רַמִּית עֲלִיָּה דְּרַבִּי? רַבִּי תִנָּא הוּא וּפְלִיג. מַאי הָוִי עֲלֶיהָ? רַב נְחֻמֶּן אָמַר: בְּכַרְכַּת הַשָּׁנִים. רַב שִׁשְׁת אָמַר: בִּ"שׁוּמַע תְּפִלָּה". וְהַלְכָּתָא: בִּ"שׁוּמַע תְּפִלָּה". בַּשָּׁנִי מִטִּינ עִם חֲשִׁיכָה וּבַחֲמִישִׁי כֹּל הַיּוֹם מִפְּנֵי כְבוֹד הַשֶּׁבֶת. אִיבְעִיא לְהוּ, הִכִּי קֹתְנִי: בַּשָּׁנִי מִטִּינ עִם חֲשִׁיכָה, וּבַחֲמִישִׁי כֹּל הַיּוֹם — מִפְּנֵי כְבוֹד הַשֶּׁבֶת, או דִּילְמָא: בַּשָּׁנִי מִטִּינ, וּבַחֲמִישִׁי פּוֹתַחִין כֹּל הַיּוֹם כּוֹלֹ? "תָּא שְׁמַע, דְּתִנָּאִי: בַּשָּׁנִי מִטִּינ עַד הָעֶרֶב, וּבַחֲמִישִׁי פּוֹתַחִין כֹּל הַיּוֹם כּוֹלֹ מִפְּנֵי כְבוֹד הַשֶּׁבֶת. הָיוּ לוֹ שְׁנֵי פְתָחִים — פּוֹתַח אַחַד וְנוֹעַל אַחַד. הָיָה לוֹ אֲצֻטְבָּא כְּנֶגֶד פְּתָחוֹ — פּוֹתַח כְּדָרְכוֹ וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ. "עֲבָרוּ אֵלֹו וְלֹא נַצְנוּ — מִמַּעַטִּין בַּמָּשָׂא וּמַתָּן, בְּבִגְנָן וּבְנָטִיעָה. תִּנָּא: בְּבִגְנָן — בְּגִנָּן שֶׁל שְׁמָחָה. נְטִיעָה — נְטִיעָה שֶׁל שְׁמָחָה. אִי זֶה הוּא נְטִיעָה שֶׁל שְׁמָחָה — זֶה הַנוֹטֵעַ אֲבוּוֹרְנָגִי שֶׁל מַלְכִּים.^(א) וּבִשְׂאִילַת שְׁלוֹם. תְּנוּ רַבָּנִן: חֲבֵרִים, אֵין שְׂאִילַת שְׁלוֹם בִּינֵיהֶן. עַמִּי הָאֲרִץ שְׁשׁוֹאֲלִין — מַחֲזִירִין לָהֶם בַּשֶּׁפָּה רַפָּה, וּבְכּוֹכַד רֹאשׁ. וְהֵן מִתַּעַטְפִּין וַיּוֹשְׁבִין כְּאֲבָלִים וּכְמִנוּדִין, בְּבִנֵי אָדָם הַנּוֹזְפִין לְמָקוֹם, עַד שְׁיִרְחְמוּ עֲלֵיהֶם מִן הַשָּׁמַיִם.^(ב) אמר רבי אלעזר: אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו, אלא אם בן נצנה כיהושע בן נון, שנאמר: "ויאמר ה' אל יהושע קם לך למָה זה אתה נפל על פניִה". ואמר רבי אלעזר: אין אדם חשוב רשאי לחגור שק אלא אם בן נצנה כיהורם בן אחאב, שנאמר: "ויהי כשמע המלך את דברי האשה ויקרע את בגדיו והוא עבר על החמה וירא העם והנה השק על בשרו וגו'". ואמר רבי אלעזר: לא הכל בקריעה ולא הכל בגפילה. משה ואהרן — בגפילה, יהושע וכלב — בקריעה. משה ואהרן בגפילה, דכתיב: "ויפול משה ואהרן על פניהם". יהושע וכלב בקריעה, דכתיב: "ויהושע בן נון וכלב בן יפנה קרעו בגדיהם". מתקריף לה רבי זירא, ואיתימא רבי שמואל בר נחמני: אי הוה כתיב "ויהושע" — בִּדְקָאִמְרָת, השתא דכתיב: "ויהושע", הא והא עבדי.^(ג) ואמר רבי אלעזר: לא הכל בקימה ולא הכל בהשתחויה. מלכים — בקימה, ושרים — בהשתחויה. מלכים בקימה, דכתיב: "כה אמר ה' גאל ישראל קדושו

פניו – לְבָזוֹת עַצְמוֹ בְּפִנֵּי הַצָּבוּר שְׂאֵם לֹא יַעֲנֶה וְיִקְרַפּוּהוּ בֶּךָ שְׁמַעְתִּי אֵלֹא אִם בֶּן יוֹדְעִין בּוֹ שֶׁהוּא חָשׁוֹב כִּיהֹשֻׁעַ שְׂאִמַּר לוֹ הַכֹּה־הֵ קָם לָךְ לְמָה זֶה אַתָּה נָפַל עַל פְּנֶיךָ: אֵלֹא אִם בֶּן נַעֲנֶה – שְׂוִיעָדִין הֵן שְׁנַעֲנֶה כִּיהוֹרֵם וְהוֹרֵם רָשָׁע הָיָה אֵלֹא שֶׁהִעֲנֶה עַל רָעַב שֶׁהָיָה בְּיָמָיו וְנַעֲנֶה דְּכַתִּיב (מְלָכִים כ ז: ט"ו:) "וַיְהִי סָאָה סִלַּת בַּשָּׂקָל וְסָאֲתִים שְׁעָרִים בַּשָּׂקָל: לֹא הָבַל – נַעֲנִין (בַּתְּפִלָּה) וְלֹא הָבַל נַעֲנִין בְּקָרִיעָה דִּיהֹשֻׁעַ וְכָלֵב שֶׁלֹּא הָיוּ חֲשׁוּבִין בַּמָּשָׂה וְאֶהָרֹן לֹא זָכוּ לַעֲנִית אֵלֹא בְּקָרִיעָה וּמִקְרָא בַּעֲלָמָא קֹא דְרִישׁ: וַיְהֹשֻׁעַ בֶּן נֹון – בְּתִירָה דִּקְהוּא דְּיוּפִל וַי' מוֹסִיף עַל עַנְיָן רֹאשֹׁן: וְלֹא הָבַל בְּקִימָה – לְקִרְאָת יִשְׂרָאֵל לַעֲתִיד לְבֹא מְלָכִים וְיִרְאוּ וְקָמוּ סָרִיס וַיִּשְׁתַּחֲווּ:

פניו – לְבָזוֹת עַצְמוֹ בְּפִנֵּי הַצָּבוּר שְׂאֵם לֹא יַעֲנֶה וְיִקְרַפּוּהוּ בֶּךָ שְׁמַעְתִּי אֵלֹא אִם בֶּן יוֹדְעִין בּוֹ שֶׁהוּא חָשׁוֹב כִּיהֹשֻׁעַ שְׂאִמַּר לוֹ הַכֹּה־הֵ קָם לָךְ לְמָה זֶה אַתָּה נָפַל עַל פְּנֶיךָ: אֵלֹא אִם בֶּן נַעֲנֶה – שְׂוִיעָדִין הֵן שְׁנַעֲנֶה כִּיהוֹרֵם וְהוֹרֵם רָשָׁע הָיָה אֵלֹא שֶׁהִתַּעֲנֶה עַל רָעַב שֶׁהָיָה בְּיָמָיו וְנַעֲנֶה דְּכַתִּיב (מְלָכִים כ ז: ט"ו:) "וַיְהִי סָאָה סִלַּת בַּשָּׂקָל וְסָאֲתִים שְׁעָרִים בַּשָּׂקָל: לֹא הָבַל – נַעֲנִין (בַּתְּפִלָּה) וְלֹא הָבַל נַעֲנִין בְּקָרִיעָה דִּיהֹשֻׁעַ וְכָלֵב שֶׁלֹּא הָיוּ חֲשׁוּבִין בַּמָּשָׂה וְאֶהָרֹן לֹא זָכוּ לַעֲנִית אֵלֹא בְּקָרִיעָה וּמִקְרָא בַּעֲלָמָא קֹא דְרִישׁ: וַיְהֹשֻׁעַ בֶּן נֹון – בְּתִירָה דִּקְהוּא דִּקְיוּפִל וַי' מוֹסִיף עַל עַנְיָן רֹאשֹׁן: וְלֹא הָבַל בְּקִימָה – לְקִרְאָת יִשְׂרָאֵל לַעֲתִיד לְבֹא מְלָכִים וְיִרְאוּ וְקָמוּ סָרִיס וַיִּשְׁתַּחֲווּ:

מסורת הש"ס

א שבת לח:

ב מגילה ב.

ג מועד קטן טו.

ד מגילה כב; פסיקתא דרב כהנא

ה אוצר מדרשים מדרשי רבי שמעון בן יוחאי פרק ר' שמעון בן יוחי ז; שמות רבה; אוצר מדרשים מדרשי רבי שמעון בן יוחאי תפלת רבי שמעון בן יוחאי ו; סנהדרין זז:

גליון הש"ס

רש"י ד"ה אבל ומנודה דכתיב ועל שפם יעטה. תמוה לי הא הד קרא במצורע כתיב ואבל נפקא לו במו"ק מדאזהר ליחזקאל לא תעטה ע"ש הא אחר צריך עיוסף. ובמנודה לא מיייתי קרא כלל והוא איבעיא דלא אפשרטא שם ובע"א:

תורה אור השלם

ויאמר ויהנה אל־יהושע **קם** לך **לָמָּה** זֶה אַתָּה נָפַל עַל־פְּנֶיךָ ^[יהושע ז, י]

וַיְהִי כַשֵּׁמֶע הַמֶּלֶךְ אֶת־דְּבָרֵי הָאִשָּׁה וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו וְהוּא עָבַר עַל־הַחֲמָה וַיָּרָא הָעָם וְהִנֵּה הַשֶּׁק עַל־בְּשָׂרוֹ מִבֵּית [מלכים ב, יז]

ויפל משה ואהרן על־פניהם לפני כל־קהל עדת בני יִשְׂרָאֵל [במדבר יד, ה]

ויהושע בן־נון וכלב בן־יִהֵנָה מִן־הַפָּרִים אֶת־סִרְצוֹ קָרְעוּ בְּגָדֵיהֶם [במדבר יז, ו]

הה אמר־יהנה גאל וישראל קדושו לבזה־נפש למתעב ווי לעבד משלים מלכים ויראו וקמו שרים וישפתחו למען יהנה אשר נאמנו קדש ישראל ויבחרב [ישעיהו מט, ז]

 מסורת הש"ס
א תוספתא תענית; אוצר מדרשים מדרשים על ספר יונה מדרש יונה נוסחא א ג; בראשית רבה
ב פסיקתא דרב כהנא
ג לקמן טז:
ד לקמן טז; תוספתא תענית
ה אוצר מדרשים מדרשי רבי שמעון בן יוחאי פרק ר' שמעון בן יוחי ז; שמות רבה; אוצר מדרשים מדרשי רבי שמעון בן יוחאי תפלת רבי שמעון בן יוחאי ו; סנהדרין טז:

 גליון הש"ס
רש"י ד"ה ובקבלה וכו' ולא קרי ליה דברי קבלה. עיין חולין דף קלו ע"א רש"י ד"ה תורת משה:

תורה אור השלם

- [ישעיהו מט, ז]
- [תהילים צו, יא]
- [יונה ג, י]
- [יואל ב, יג]
- [תהילים קכ, א]
- [תהילים כבא, א]
- [תהילים קל, א]
- [תהילים קב, א]
- [מלכים א ח, לו]
- [ירמיהו יד, א]
- [בראשית כב, יא-יח]
- [שמות יד, טו-לא]
- [שמואל א ז]
- [מלכים א יח]
- [יהושע ה, י]
- [מלכים א ח, יב-נג]
- [יונה ב, ב-יא]

לְבֹזֶה נָפֶשׁ לְמַתְעֵב גּוֹי לְעֹבֵד מַשְׁלִים – לְיִשְׂרָאֵל הַבּוֹיִם וּמַתְעֵבִים וְעֹבְדִים מוֹשְׁלִין בָּהֶן: ה"ג – אור זרע לַצַּדִּיק וּלְיֹשֶׁרִי לֵב שְׁמֵחָה. אור זרע לַצַּדִּיק וּלְיֹשֶׁרִי לֵב שְׁמֵחָה – יִשְׂרָיִם לְשִׁמְחָה יִישְׂרָיִם עֲדִיפִי מַצְדִּיקוֹס: פֶּרֶק שֵׁנִי – סֵדֶר תַּעֲנִית כִּיצַד מַתְנִי' סֵדֶר תַּעֲנִיּוֹת כִּיצַד כו': בַּרְחוּבָה שֶׁל עִיר – בְּגִלּוֹי וְכִי הָךְ הָאֻמְרִין בְּמִסְכַּת מַגְלָה (דף פה:): בְּנֵי הָעִיר שֶׁמָּכְרוּ רְחוּבָה שֶׁל עִיר וְהֵתָם מִפֶּרֶשׁ בְּהֻלָּא אִמֶּר ר' יִזְרָא הוֹאִיל וְהָעָם מִתְפַּלְלִים בּוֹ בְּתַעֲנִיּוֹת וּבְמַעֲמֻדוֹת: אֲפֶר מַקְלָה – אֲפֶר מַמָּשׁ וְלֹא עֶפֶר אֲפֶר סָתָם הוּא עֶפֶר דְּכַשֵּׁם שְׁאֲפֶר קִרְוִי עֶפֶר דְּכַתִּיב (בַּמִּדְבָּר י"ט:י"ו) מַעֲפֶר טָרַפְתָּ הַחֲטָאִת כָּךְ עֶפֶר קִרְוִי אֲפֶר סָתָם וְהֵנוּ דְקַתְנִי אֲפֶר מַקְלָה אֲפֶר טָרַפָּה אִי הָיָה תְנִי אֲפֶר סָתָם הָיָה מִשְׁמַע עֶפֶר וְאֲפֶר מַקְלָה גִּנְאִי יוֹתֵר מַעֲפֶר סָתָם וּבִגְמָרָא מִפֶּרֶשׁ מֵאִי טַעְמָא נִתְּנִין אֲוִיתוּ: כְּבוֹשֵׁין – לָשׁוֹן עֲצִירָה כְּמוֹ מַכְבֵּשׁ בְּלַע"ו פִּרִּישׁ"א שְׂכוּבָשׁוֹן אֶת הַלְבָבוֹת לְהַחְזִירָם לְמוֹטָב וְאִלוֹ הֵן דְּבָרֵי כְּבוֹשֵׁין אֲחִינוּ כו':

וּבַקְבֻלָּה – שֶׁהִנְבִּיא מַצְיָה לְיִשְׂרָאֵל (עֲמָדוֹ בַּתְּפִלָּה) וְהִקְדֵּשׁ תּוֹסֵפוֹת מֵאֵן דְּהוּ מֵאִי שָׁנָא בְּהָאִי קִרָּא דְּכַתִּיב בְּיוֹנָה וַיִּקְרָא הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשִׂיהֶם וּגְו' וְלֹא קָרִי לֵה דְבָרֵי קְבֻלָּה וְהָאִי קִרָּא דְּוָקִרְעוּ לְבַבְכֶּם קָרִי לֵה קְבֻלָּה וּפְרִיק אִיּוֹה כֹּל מִקּוּם שֶׁהִנְבִּיא מַצְיָה וּמוֹדִיעַ וּמַזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל קָרִי לֵה קְבֻלָּה וּבְכַל דְּכַתָּא דְלֹא אִיתִּפְקַד גִּבֵּיא כִּי הָאִי וַיִּקְרָא הָאֱלֹהִים שְׁהוּא בְּמִסְפֶּר וְהוֹלֵךְ דְּלוּלִף מִנֵּה חֲנַב אֹרְחָה מְלֵמָא לֹא קִרְיָן לִיה קְבֻלָּה: וְקִנְיֹל – קִנְיֹל לְהַתְפַּלֵּל וּתְפִלָּתוֹ שְׁנוּרָה בְּפִיו וְלֹא יִטְעָה שֶׁכֹּל חֲזֹן שְׁטוּשָׁה סִימָן רַע לְשׁוֹלְחִיו: וּבִיתוֹ רִיקָם – מִשְׁמַע דְּהוּא עָנִי וְאִין לוֹ מַחֲיָה בְּבִיתוֹ וּבִגְמָרָא מִפֶּרֶשׁ טַעְמָא אֲחֻקִּינָא וְגִיפּוֹ נָקִי מַעֲבְרוֹת שְׁלֹא חֲטֹא וְלֹא יֵצֵא עָלָיו שׁוֹם שֵׁם רַע בְּשׁוֹם עֲבָרָה כו': זְכָרוֹנוֹת וְשׁוֹפְרוֹת – כֹּל הַפְּסוּקִים שְׁאוּמְרִים בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה: אֵל ה' בְּצַרְתָּהּ לִי כו' – בָּלָן הֵן מִזְמוֹרִים: וְאוֹמֵר חוֹתְמִינָן – עַל כֹּל פֶּרֶשָׁה וּפִרְשָׁה אַחֵר זְכָרוֹנוֹת חֲתִימַת זְכָרוֹנוֹת וְאַחֵר שׁוֹפְרוֹת חֲתִימַת שׁוֹפְרוֹת וְכֹן אַחֵר בָּלָם מַעֲיָן הַפֶּרֶשָׁה בְּדַמְפֶּרֶשׁ וְאִזְוִיל: עַל הָרֹאשׁוֹנָה – בַּעֲפֵם רֹאשׁוֹנָה הוּא אוֹמֵר מִי שֶׁעָנָה לְאִבְרָהָם כו' בְּגוּאֵל יִשְׂרָאֵל הָיָה מִתְּחוֹיל לְהֶאֱרִיךְ וְהוֹלֵךְ וְאוֹמֵר לְכָלן שֶׁ בְּרַכּוֹת: עַל הַשְּׁנִיָּה – זוֹ הִיא בְּרַכָּה רֹאשׁוֹנָה שֶׁל שֶׁ בְּרַכּוֹת בְּדִאֻמְרִין בְּגִמְרָא וְהִיאךְ דְּגוּאֵל יִשְׂרָאֵל זוֹ הִיא בְּרַכָּה עֲרָמָה שֶׁל שְׁמוּנָה עֲשָׂרָה וְאִינָה מֵאוּתָן שֶׁ אֵלָּא עָפָה הִיָּה מִתְּחוֹיל לְהוֹסִיף וּלְהֶאֱרִיךְ עַל הַזְכָּרוֹנוֹת הוּא אוֹמֵר זֹכֵר הַנֶּשְׁכָּחוֹת וְעַל הַשׁוֹפְרוֹת שׁוּמַע תְּרוּעָה וְהִיא שְׁנִיָּה לְמִנְיָנָה וְעַל אֵל ה' בְּצַרְתָּהּ לִי וְהִיא שְׁלִישִׁית לְמִנְּן שֶׁ שׁוּמַע צִעָקָה שְׁלִישִׁית וְכֹן בָּלָן: וּמִי שֶׁעָנָה אֶת אֲבוּתִינוּ עַל יָם סוּף – לְפִיכֹךְ אוֹמְרָה בְּזַכָּרוֹנוֹת לְפִי שְׁהִיו יִשְׂרָאֵל נֶשְׁכָּחוּס בְּמַצְרִים בְּמָה שְׁנִים וְנִתְנַאֲשׁוּ מִן הַגְּאֻלָּה וְהָכֶרֶם הַמִּקּוּם וְהָאֵלָם דְּכַתִּיב (שְׁמוֹת יו"ה) וְאָזְכֹר אֶת בְּרִיתִי:

וּבְשׁוֹפְרוֹת הָיָה אוֹמֵר מִי שֶׁעָנָה אֶת יְהוֹשֻׁעַ בְּגִלְגָל – לְפִי שֶׁנֶּעֱנָה בְּשׁוֹפְרוֹת בִּירְחוֹ וְהוּוּ בַּעֲדֹד שְׁהִיו יִשְׂרָאֵל בְּגִלְגָל: וְאֵלִיָּהוּ בְּהַר הַכַּרְמֶל – בְּכַגֵּד אֲשַׁא עֵינֵי אֵל הַדֶּהֱרִים וְכֹן בָּלָן לְפִי עֵנָן הַמִּזְמוֹרִים אֵלִיָּהוּ נֶעֱנָה בְּהַר הַכַּרְמֶל מַעֲיָן אֲשַׁא עֵינֵי אֵל הַדֶּהֱרִים וְשִׁמוּאֵל בְּמַצָּפָה דְּכַתִּיב קִרְאִי וּמַעֲיָן אֵל ה' בְּצַרְתָּהּ לִי: מַעֲשֵׂי הַדָּגָה – מַעֲיָן מַמְעַמְקִים קִרְאִיתוּךְ ה' וְעוֹנָה בַּעֲת צָרָה שָׁכֹן בְּתִיב בְּיוֹנָה קִרְאִיתִי מַצְרָה לִי (יוֹנָה ב':ג') וּבְשִׁמוּאֵל בְּתִיב וַיִּצְעַק אֵל ה' (שְׁמוּאֵל א 1) וּבְאֵלִיָּהוּ בְּתִיב (מְלָכִים א יח) עֲנִנִי זוֹ תְּפִלָּה: וְעַל הַשְּׁבִיעִית – מִפֶּרֶשׁ בְּגִמְרָא מֵאִי שְׁבִיעִית מִי שֶׁעָנָה דּוֹד וַיְהִי רָעָה בִּימִי דּוֹד שֶׁלֹּשׁ שָׁנִים שָׁנָה אַחֵר שָׁנָה (שְׁמוּאֵל ב כא): וְשִׁלְמָה – בְּשֶׁהֲבָנִים הָאֲרֹן לְבִית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים אִי גִמִּי רַעַב כִּי יִהְיֶה בְּאֶרֶן וּגְו' (מְלָכִים א ח':ל"ו) וּלְפִיכֹךְ חוֹתָם מִרְחָם עַל הָאֶרֶן שֶׁהֵן הַתְּפִלָּה עַל אֶרֶן יִשְׂרָאֵל וְתְּפִלָּה לַעֲנִי כִּי יַעֲטוּף עַל דַּחַק גְּשָׁמִים נוֹפֵל וּבְתִיב בַּהּ (שֵׁם) בְּהַעֲצֵר שְׁמִיָּם:

מאימתי פרק ראשון תענית

לְבֹזֶה נָפֶשׁ לְמַתְעֵב גּוֹי לְעֹבֵד מַשְׁלִים מְלָכִים יִרְאוּ וְקָמוּ". וְשָׂרִים בְּהַשְׁתַּחֲוִיָּה, דְּכַתִּיב: "שָׂרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ". מִתְּקִיף לַה רַבִּי יִזְרָא, וְאִיתִּימָא רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי: אִי הָיָה כְּתִיב "וְשָׂרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ" – בְּדִקְאָמְרָת, הַשְׁתָּא דְּכַתִּיב "שָׂרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ" – הָא וְהָא עָבֹד. אָמַר רַב נַחֲמָן בַּר יִצְחָק, אַף אֲנִי אוֹמֵר: לֹא הִכַּל לְאוֹרָה, וְלֹא הִכַּל לְשִׁמְחָה. צְדִיקִים – לְאוֹרָה, וַיִּשְׂרָיִם – לְשִׁמְחָה. צְדִיקִים לְאוֹרָה, דְּכַתִּיב: "אֹר זָרַע לְצַדִּיק". וְלִישְׂרָיִם שְׁמֵחָה, דְּכַתִּיב: "וּלְיֹשֶׁרִי לֵב שְׁמֵחָה".

הדרן עלה מאימתי

תעניות פיצד? מוציאין את התיבה,

לְרַחוּבָה שְׁל עִיר, וְנוֹתְנִין אֲפֶר מַקְלָה עַל גְּבִי הַתִּיבָּה, וּבְרֹאשׁ הַנְּשִׂיא, וּבְרֹאשׁ אַב בֵּית דִּין, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד נוֹתֵן בְּרֹאשׁוֹ.^(ב) הַזֶּקֶן שֶׁבָּהֶן אוֹמֵר לְפָנֶיהֶן דְּבָרֵי כְּבוֹשִׁין: אַחֲיֵנו! לֹא נֶאֱמַר בְּאַנְשֵׁי נִינּוּה "וַיִּרָא אֱלֹהִים אֶת שְׁקָם וְאֶת תַּעֲנִיתָם", אֲלָא: "וַיִּרָא הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשִׂיהֶם כִּי שָׁבוּ מִדֶּרֶכָם הָרָעָה", וּבַקְבֻלָּה הוּא אוֹמֵר: "וְקִרְעוּ לְבַבְכֶּם וְאֵל בְּגִדֵיכֶם". עֲמָדוֹ בַּתְּפִלָּה – מוֹרִידִין לְפָנֵי הַתִּיבָּה זָקֵן וְרָגִיל וַיֵּשׁ לוֹ בָּנִים, וּבֵיתוֹ רִיקָם, כְּדִי שְׁיֵהֵא לְבוֹ שְׁלָם בַּתְּפִלָּה.^(ג) וְאוֹמֵר לְפָנֶיהֶן עֲשָׂרִים וְאַרְבַּע בְּרַכּוֹת: שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה שְׁפָכֵל יוֹם, וּמוֹסִיף עָלֵיהֶן עוֹד שֵׁשׁ, וְאֵלוֹ הֵן: זְכָרוֹנוֹת וְשׁוֹפְרוֹת, "אֵל ה' בְּצַרְתָּהּ לִי קִרְאִיתִי וַיַּעֲנֵנִי", "אֲשָׁא עֵינֵי אֵל הַהָרִים וּגְוִי", "מַמְעַמְקִים קִרְאִיתִיהָ הִי", "תְּפִלָּה לְעָנִי כִי יַעֲטֹף". רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לֹא הָיָה צָרִיף לִזְמַר זְכָרוֹנוֹת וְשׁוֹפְרוֹת, אֲלָא אוֹמֵר תַּחֲתִיבָהוּ "רַעַב כִּי יִהְיֶה בְּאֶרֶץ דָּבָר כִּי יִהְיֶה", "אֲשֶׁר הָיָה דָּבָר ה' אֵל יִרְמְיָהוּ עַל דְּבָרֵי הַבְּצֻרוֹת".^(ד) וְאוֹמֵר חוֹתְמִינָן. עַל הָרֹאשׁוֹנָה הוּא אוֹמֵר: "מִי שֶׁעָנָה אֶת אֲבְרָהָם בְּהַר הַמּוֹרִיָּה הוּא יַעֲנָה אֶתְכֶם וַיִּשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקַתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה ה' גּוּאֵל יִשְׂרָאֵל". עַל הַשְּׁנִיָּה הוּא אוֹמֵר: "מִי שֶׁעָנָה אֶת אֲבוּתִינוּ עַל יָם סוּף הוּא יַעֲנָה אֶתְכֶם וַיִּשְׁמַע קוֹל צַעֲקַתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה, בָּרוּךְ אַתָּה ה' זֹכֵר הַנֶּשְׁכָּחוֹת". עַל הַשְּׁלִישִׁית הוּא אוֹמֵר: "מִי שֶׁעָנָה אֶת יְהוֹשֻׁעַ בְּגִלְגָל הוּא יַעֲנָה אֶתְכֶם וַיִּשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקַתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה, בָּרוּךְ אַתָּה ה' בְּצַרְתָּהּ לִי כו' – בָּלָן הֵן מִזְמוֹרִים: וְאוֹמֵר חוֹתְמִינָן – עַל כֹּל פֶּרֶשָׁה וּפִרְשָׁה אַחֵר זְכָרוֹנוֹת חֲתִימַת זְכָרוֹנוֹת וְאַחֵר שׁוֹפְרוֹת חֲתִימַת שׁוֹפְרוֹת וְכֹן אַחֵר בָּלָם מַעֲיָן הַפֶּרֶשָׁה בְּדַמְפֶּרֶשׁ וְאִזְוִיל: עַל הָרֹאשׁוֹנָה – בַּעֲפֵם רֹאשׁוֹנָה הוּא אוֹמֵר מִי שֶׁעָנָה לְאִבְרָהָם כו' בְּגוּאֵל יִשְׂרָאֵל הָיָה מִתְּחוֹיל לְהֶאֱרִיךְ וְהוֹלֵךְ וְאוֹמֵר לְכָלן שֶׁ בְּרַכּוֹת: עַל הַשְּׁנִיָּה – זוֹ הִיא בְּרַכָּה רֹאשׁוֹנָה שֶׁל שֶׁ בְּרַכּוֹת בְּדִאֻמְרִין בְּגִמְרָא וְהִיאךְ דְּגוּאֵל יִשְׂרָאֵל זוֹ הִיא בְּרַכָּה עֲרָמָה שֶׁל שְׁמוּנָה עֲשָׂרָה וְאִינָה מֵאוּתָן שֶׁ אֵלָּא עָפָה הִיָּה מִתְּחוֹיל לְהוֹסִיף וּלְהֶאֱרִיךְ עַל הַזְכָּרוֹנוֹת הוּא אוֹמֵר זֹכֵר הַנֶּשְׁכָּחוֹת וְעַל הַשׁוֹפְרוֹת שׁוּמַע תְּרוּעָה וְהִיא שְׁנִיָּה לְמִנְיָנָה וְעַל אֵל ה' בְּצַרְתָּהּ לִי וְהִיא שְׁלִישִׁית לְמִנְּן שֶׁ שׁוּמַע צִעָקָה שְׁלִישִׁית וְכֹן בָּלָן: וּמִי שֶׁעָנָה אֶת אֲבוּתִינוּ עַל יָם סוּף – לְפִיכֹךְ אוֹמְרָה בְּזַכָּרוֹנוֹת לְפִי שְׁהִיו יִשְׂרָאֵל נֶשְׁכָּחוּס בְּמַצְרִים בְּמָה שְׁנִים וְנִתְנַאֲשׁוּ מִן הַגְּאֻלָּה וְהָכֶרֶם הַמִּקּוּם וְהָאֵלָם דְּכַתִּיב (שְׁמוֹת יו"ה) וְאָזְכֹר אֶת בְּרִיתִי:

וּבְשׁוֹפְרוֹת הָיָה אוֹמֵר מִי שֶׁעָנָה אֶת יְהוֹשֻׁעַ בְּגִלְגָל – לְפִי שֶׁנֶּעֱנָה בְּשׁוֹפְרוֹת בִּירְחוֹ וְהוּוּ בַּעֲדֹד שְׁהִיו יִשְׂרָאֵל בְּגִלְגָל: וְאֵלִיָּהוּ בְּהַר הַכַּרְמֶל – בְּכַגֵּד אֲשַׁא עֵינֵי אֵל הַדֶּהֱרִים וְכֹן בָּלָן לְפִי עֵנָן הַמִּזְמוֹרִים אֵלִיָּהוּ נֶעֱנָה בְּהַר הַכַּרְמֶל מַעֲיָן אֲשַׁא עֵינֵי אֵל הַדֶּהֱרִים וְשִׁמוּאֵל בְּמַצָּפָה דְּכַתִּיב קִרְאִי וּמַעֲיָן אֵל ה' בְּצַרְתָּהּ לִי: מַעֲשֵׂי הַדָּגָה – מַעֲיָן מַמְעַמְקִים קִרְאִיתוּךְ ה' וְעוֹנָה בַּעֲת צָרָה שָׁכֹן בְּתִיב בְּיוֹנָה קִרְאִיתִי מַצְרָה לִי (יוֹנָה ב':ג') וּבְשִׁמוּאֵל בְּתִיב וַיִּצְעַק אֵל ה' (שְׁמוּאֵל א 1) וּבְאֵלִיָּהוּ בְּתִיב (מְלָכִים א יח) עֲנִנִי זוֹ תְּפִלָּה: וְעַל הַשְּׁבִיעִית – מִפֶּרֶשׁ בְּגִמְרָא מֵאִי שְׁבִיעִית מִי שֶׁעָנָה דּוֹד וַיְהִי רָעָה בִּימִי דּוֹד שֶׁלֹּשׁ שָׁנִים שָׁנָה אַחֵר שָׁנָה (שְׁמוּאֵל ב כא): וְשִׁלְמָה – בְּשֶׁהֲבָנִים הָאֲרֹן לְבִית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים אִי גִמִּי רַעַב כִּי יִהְיֶה בְּאֶרֶן וּגְו' (מְלָכִים א ח':ל"ו) וּלְפִיכֹךְ חוֹתָם מִרְחָם עַל הָאֶרֶן שֶׁהֵן הַתְּפִלָּה לַעֲנִי כִּי יַעֲטוּף עַל דַּחַק גְּשָׁמִים נוֹפֵל וּבְתִיב בַּהּ (שֵׁם) בְּהַעֲצֵר שְׁמִיָּם:

טו.

 עין משפט נר מצוה
--

א טור או"ח סי' תקעט:

ב מו"י פד' מהל' תעניות הל' א:

ג מו"י פד' מהל' תעניות הל' ב:

ד מו"י פד' מהל' תעניות הל' ג, ש"ע או"ח סי' תקעט סעי' א:

ה טור או"ח סי' תקעט:

ו מו"י פד' מהל' תעניות הל' ז:

 רבינו גרשום
--

הדרן עלך מאימתי

טו:

עין משפט גור מצוה
 א טור או"ח סי' תקעט: ב מו"י פד' מהל' תעניות הל' יז: ג מו"י פג' מהל' תעניות הל' ב: ד מו"י פג' מהל' תעניות הל' ג: ה מו"י פג' מהל' תעניות הל' ו: ו מו"י פא' מהל' ביאת מקדש הל' ו: ז מו"י פא' מהל' ביאת מקדש הל' ב': ח מו"י פו' מהל' כלי המקדש והעובדיו בו הל' יא: ט טור או"ח סי' תקעה: י מו"י פא' מהל' תעניות הל' ה, ש"ע או"ח סי' תקעב סעי' א: יא מו"י פג' מהל' תעניות הל' ג: יב מו"י פג' מהל' תעניות הל' ה, ש"ע או"ח סי' תקעה סעי' ג ד: יג טור או"ח סי' תקעב: יד מו"י פא' מהל' תעניות הל' ז, ש"ע או"ח סי' תקעב סעי' ב: טו טור או"ח סי' תקעט: טז מו"י פד' מהל' תעניות הל' א, ש"ע או"ח סי' תקעט סעי' א:
רבינו גרשום
סדר תעניות כו' ואפי' בקמייטא כלומר דתני בסתם מוניאין את התיבה דמשמע אפילו בראשונות. פאר זו תפילין דכתיב פארך חטט עלוך דנגלו מבי כנישתא [זכר כנישתא] למ"ד גלות הא איכא למ"ד פרהסויא לרבא:

וּאָפֿילוּ בַקּמײַתא. בלומר ואפי' בג' תעניות הראשונות ובג' שניות האמר בתעני' מוניאין את התיבה לרחובתא של עיר ואומר כ"ד ברכות כו' ורמינהו והתניא ראשונות ושניות נכנסין פו'. פי' ומתפללין בה בדרך כל השנה כלומר שאומר י"ח ברכות בדרך שמתפללין כל השנה וקשה דהא לטול בפ"ק (תענית דף יג:) האמרין אין צין ג' תעניות שניות לשלש ראשונות אלא שצאלו מתפללין ומתריין בעשיית מלאכה וצאלו אסורין בעשיית מלאכה הא לטעין עשרים וארבעה זה תה שוין דציון בראשונות ציון באמצעיות היו אומרים כ"ד ועוד קשה דאמרינו לטול ואיבעית אימא באמצעיות נמי לא מצלו כ"ד ואמאי לא מיייתי לה כיוצא מהא דהבא וי"ל דהא דקאמר הבא ומתפללין בדרך כל השנה לאו בעשירים וארבע ברכות האמר אלא האמר שמתפללין בדרך כל השנה שלא היו מוניאין את התיבה לרחובתא של עיר:

סדר תעניות כיצד פרק שני תענית

פימי רבי חלפתא בצפורי - בימי רבי חלפתא בצפורי -

פימי רבי חלפתא ורבי חנניא בן תרדיון שעבר אחד לפני התיבה וגמר את הברכה בוקלה, ולא ענו אחריו אמן. תקעו הכהנים תקעו! מי שענה את אברהם אבינו בהר המוריה, הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה. הריעו בני אהרן הריעו! מי שענה את אבותינו על ים סוף, הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה. ^(א)**ובשבא דבר אצל חכמים, אמרו: לא היינו נוהגין כן, אלא בשער מזרח ובהר הבית. "שלש תעניות הראשונות — אנשי משמר מתעצין ולא משלימין, ואנשי בית אב לא היו מתעצין כלל. שלש שניות — אנשי משמר מתעצין ומשלימין, ואנשי בית אב מתעצין ולא משלימין. שבע אחרונות — אלו ואלו מתעצין ומשלימין, דברי רבי יהושע. "וחכמים אומרים: שלש תעניות הראשונות — אלו ואלו לא היו מתעצין כלל. שלש שניות — אנשי משמר מתעצין ולא משלימין, ואנשי בית אב לא היו מתעצין כלל, שבע אחרונות — אנשי משמר מתעצין ומשלימין, ואנשי בית אב מתעצין ולא משלימין. "** ^(ב)**אנשי משמר — מותרין לשתות יין בלילות, אבל לא בימים, ואנשי בית אב — לא ביום ולא בלילה. אנשי משמר ואנשי מעמד — אסורין מלספור ומלכבס. ובחמישי מותרין, מפני כבוד השבת. כל הכתוב במגלת תענית "דלא למספדי" — לפניו אסור, לאחריו — מותר. רבי יוסי אומר: לפניו ולאחריו אסור. "דלא להתענאה" — לפניו ולאחריו מותר. רבי יוסי אומר: לפניו אסור, לאחריו מותר.** ^(ג)**אין גוזרין תענית על הצבור בתחילה בחמישי, שלא להפקיע השערים. אלא שלש תעניות הראשונות: שני וחמישי ושני, ושלש שניות: חמישי שני וחמישי. רבי יוסי אומר: בשם שאין הראשונות בחמישי, כה לא שניות ולא אחרונות.** ^(ד)**אין גוזרין תענית על הצבור בראשי חידשים, בחנוכה, ובפורים. ואם התחילו — אין מפסיקין, דברי רבן גמליאל. אמר רבי מאיר: אף על פי שאמר רבן גמליאל אין מפסיקין, מודה היה שאין משלימין. וכן תשעה באב שחל להיות בערב שבת. גמ' סדר תעניות כיצד? מוציאין את התיבה פו'. ואפילו בקמייתא? ורמינהו: שלש תעניות ראשונות ושניות נכנסים לבית הכנסת, ומתפללין בדרך שמתפללין כל השנה בוקלה ^(א)**ובשבוע אחרונות מוציאין את התיבה לרחובתא של עיר, ונותנין אפר על גבי התיבה, ובראש הנשיא, ובראש אב בית דין, וכל אחד ואחד נוטל ונותן בראשו. רבי נתן אומר: אפר מקלה הן מביאין! אמר רב פפא: פי נתן נמי מתניתין — אשבע אחרונות נתן.** ^(ב)**ובראש הנשיא, וחדר תני כל אחד ואחד נותן בראשו. איני?!** **והתנא: רבי אומר: בגדולה מתחילין מן הגדול, ובקללה מתחילין מן הקטן.** ^(ג)**בגדולה מתחילין מן הגדול, שנאמר: "ויאמר משה אל אהרן ולאלעזר ולאתמר". ובקללה מתחילין מן הקטן — שבתחלה נתקלל נחש, ואחר כה נתקללה חנה, ואחר כה נתקלל אדם! הא חשיבוותא לדידהו, דאמרי להו: אתון חשיביתו למיבעי עלן רחמי אפולי עלמא. כל אחד ואחד נותן בראשו. נשיא ואב בית דין נמי נשקלו איניהו ונינחחו בראשייהו, מאי שנא דשקיל איניש אחרנא ומנח להו? אמר רבי אבא דמן קסרי: אינו דומה מתבייש מעצמו למתבייש****

משלימין — להתענות כל היום אלא אוכלין קמוח לערב ונהנין תענית נאכלו היה מקרא: אפילו בקמייתא — מוניאין את התיבה בתמייה: ה"ג בגמרא ונותנין אפר על גבי התיבה — ולא גרסינן אפר משוב אפרו של יצחק גדלקמן: פי קתני נמי מתניתין — סדר תעניות כיצד בסדר תעניות קא מריי: בגדלה — מצוה בעלמא שלא לפורעניות ונדבר משה אל אהרן ואל אלעזר וגו': דשקיל איניש אחרינא כו' — דקתני ונותנין ע"ג התיבה כו' ועל ראש הנשיא כו' דמשמע על ידי אחר וגבי שאר כל אדם לא תני נותנין אלא כל אחד ואחד (נוטל) כו':

מסורת הש"ס
א ראש השנה כז. ב תוספתא תענית; לקמן יז.; מועד קטן יד. ג לעיל י. ד עירובין מ.א. ה ברכות סא.; בראשית רבה ו ספרא שמיני מבילתא דמילואים ב לט
גליון הש"ס
רש"י ד"ה מגילת תענית נכתבה. עיון לעיל דף יב ע"א רש"י ד"ה בצלו:
תורה אור השלם

ויאמר משה אל־אהרן ולאלעזר ולאיתמר בניו ראשיכם אל־תפגעו ובגדיכם לא־תפרמו ולא תטמו ועל כל־העדה יקעף ואחִיכם כל־בית ישראל יבכו את־הַשֹּׁרֶפֶת אֲשֶׁר שָׂרוּ וְהָיָה יוֹקרא ג'

ומפתח אהל מועד לא תצאו פֶּן־תִּטְמוּ כִּי־שָׁמֶן מִשְׁחַת וְהָיָה עֲלֵיכֶם וַעֲשׂוּ כְּדֹבַר מֹשֶׁה (ויקרא י, יז)

מסורת הש"ס
א ראש השנה כז. ב תוספתא תענית; לקמן יז.; מועד קטן יד. ג לעיל י. ד עירובין מ.א. ה ברכות סא.; בראשית רבה ו ספרא שמיני מבילתא דמילואים ב לט
גליון הש"ס
רש"י ד"ה מגילת תענית נכתבה. עיון לעיל דף יב ע"א רש"י ד"ה בצלו:
תורה אור השלם

מסורת הש"ס
 א בבא בתרא ס': ב מגילה כט.
ג גיטין נה.
ד תוספתא תענית
גליון הש"ס

גמרא כדי שיבקשו עלינו רחמים. עיין סוטה דף לד ע"ב תוס' ד"ה אבותי:

תורה אור השלם

לשום לאבלי ציון לתת להם פאר תחת אפר שמן ששון תחת אבל משטה תהלה תחת רוח פקה וקרא להם אזלי תעדק מטע יהנה להתפאר [ישעיהו סא, ג]
וירא האלהים את־מעשיהם כִּי־שבו מדרך־ם הרעה ויחזם האלהים עליה־רעה אֶשְׁר־דָּבַר לַעֲשׂוֹת־לָהֶם ולא עשה [יונה ג י]
יקראני ואענהו עמראנכי בצרה אֶחְלֶצְהוּ וְאֶכְבְּדֵהוּ [תהילים צא, טו]

בבלי-צומת (לא) [לז] צר ומלאך פניו הושיעם באהבתו ובחמלתו הוא גאלם ונשלים וינשאים כל־ימי עולם [ישעיהו סג, ט] ונחל שלמה לבנות את־בית־יהונה בירושלם בחר המורה אשר נראה לזויד אביוה אשר הכין במקום זויד בלון ארנו הובוסי [דברי הימים ב ג, א]

ויתפסו שקים האדם והבהמה ויקראו אל־אלהים בחזקה וישבו איש מדרבו הרעה וימנ־הסתם אשר בכפיהם [יונה ח ח]

מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועזב ורסם [משלי כח, יג] נשא לבבנו אל־פנים אל־אל בשמים [איכה ג מא]

למתבטש מאחרים – דאיבא עגמת נפש טפי ומשום חשיבותם הם מתבטשים מאחרים במקום תפלון. פרוש לנתת האפר במקום

אבל שאר בני אדם דלא חשיבי לא מתבטשי בנתינת אחרים וכני להו בנתינת עצמן: פאר תחת אפר – ש"מ במקום תפלון דכתיב זהו (ויחזקאל כ"ז:י"ז) פארך חבוש עליך ואמרינן (פרכות דף יא.) אלו תפלין ומתרגמינן נמי טוטפתך הנין עלך וסיבא מניחין תפלין במקום שמוחו של חינוך רופף:
בצנעא – בבית הכנסת:
גלינו – שצאנו מןנסתנו:
גלותנו – תהא מכפרת עלינו:
דגלו מפי כנישתא לבי כנישתא – גלות איבא פקדנא ליבא:
נתבזה בשווינו – ודעי:
[ולמה מתבסין] – חוגרות שקין תנינן בירושלמי שהיו חוגרות שקין ויוצאין לבית הכבודות ויתקעין פקננות ובעי ליה משערא שקין למה ובית הכבודות למה ויתקיעת שורר למה:
בבהמה – דמשער בהמה נינהו מנוחה של עזיס:
עפר סתם – שאינו אפר מקלה זכירת אפרו של יחזק ליבא סתם לא גרסינן אלא אבא כיניוה עפר:
קברי עכו"ם – במקום שאין קברי ישראל לבקש רחמים אפי' על עצמן ליבא כל שכן גלינו:
מאי הר המוריה וכו' – איזי דאורי פלגלגתא דרעבי לוי ור"ח תנא נמי הא פלוגתא מאי הר מוריה דאברהם תרא למקום העקדה הר יראה וכתיב (בראשית כ"ב:ב') אל ארץ המוריה:
חד אמר הר שצנא הוראה – תורה לישראל פי מציון תצא תורה (ישעיהו ב'ג') וירו משפטין ליעקב (דברים ל"ג:י') ולשפת הגזית שפה עמזו הגזיאיס המוכיחים לישראל:
מורא לעובדי פוכבים – ששומעין גלולות וישראל וירושלים ומתפתחים עליהם שמעתי לשנא אחרינא הר המוריה הר סיני מורא לעובדי פוכבים דמתן תורה דכתיב (תהלים ע"ו:ט') ארץ יראה ושמטה:
אע"ג גלאו חכם – אלא עס הארץ בתמימה הא נחאי חכם עדיף:
אס יש זמן והוא חכם – אומר זמן והוא חכם:
אדם של עורה – אדם של עורה – בעל קומה שישמעו ויבקלו דכריו להמריך את האב:
אס אין אמה מרחם כו' – כלומר בשם שאמה אומר לרחם על אלו דכתיב (תהלים קמ"ה:ט') ורחמיו על כל מעשיו פן תרחם עלינו:
מאי חומר – אנשי ניגיה דכתיב בתורה דמשמע בכח ונחמ דיו:
מי נדחה מפני מי – הוי אומר צדיק מפני רשע:
מריש – קורה:
עירה – מגדל:
שגס צילו עברה – גזל:
ואינו חזר בו – לשלם את הגזל למה הוא דומה וכו':
נשא לבבנו אל פנים – עס הפנים צריך לשא הלב לשמים כלומר שיוחזר מהקוללו:
מטפל ואין לו – יש לו טפלים ואין לו דמה להתפרנס שלבו דואג עליו [והוא צריך לקרות מקוריות לבו עליהן]:
ויש לו יגיעה – שמתפנן וימר בתפלת הגשמים:
ופרקו נאה – מפרש לקמן:
ושפל ברח – שניו ומרעה לשם – נוח לבדיות ומסבימין לתפלתו:
נעימה – בסומי קלא שמונהך האב:
וקגיל לקרות כו' – שהיו הסבוקיס של תפלה דכוין בפיו:

סדר תעניות כיצד פרק שני תענית

⁽ⁿ⁾**לְמַתְבַּיִישׁ מֵאַחֲרִים.** וְהִיכָא מִנַּח לְהוּ? אָמַר רַבִּי יִצְחָק: בַּמָּקוֹם תַּפִּילִין. **שְׁנֵאמַר:** "לְשׁוֹם לְאַבְלֵי צִיּוֹן לְתַת לָהֶם פֶּאֶר תַּחַת אָפֶר". ”וְרַחֲב, תִּיבָה, וְשָׁקִים, אָפֶר, קְבוּרָה, וּמִוְרִיָּה סִימָן. לְמָהּ יוֹצְאִין לְרַחֲוֹב? רַבִּי חֲזִיָּא בַּר אֲבָא אָמַר: לּוֹמַר — זַעֲקֵנוּ בְּצַנְעָא וְלֹא נַעֲנִינוּ, נִבְּיָה עֲצִמְנוּ בַּפֶּרֶה־סִּיָּא. רִישׁ לְקִישׁ אָמַר: גָּלִינוּ, גָּלוּתֵינוּ מִכַּפֶּרֶת עָלֵינוּ. מַאי בִּינְיָיָהּ? אִיבָא בִּינְיָיָהּ, דִּגְלוּ מִפִּי כְּנִישָׁתָא לְבִי כְּנִישָׁתָא. וְלָמָּה מוֹצִיאִין אֶת הַתִּיבָה לְרַחֲוָיָה שָׁל עִיר? אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לִוִּי, לּוֹמַר: כָּלִי צָנוּעַ הָיָה לָנוּ, וְנִתְבָּרַח בַּעֲוֹנוֹנֵינוּ. וְלָמָּה מִתְכַּסִּין בַּשָּׁקִים? אָמַר רַבִּי חֲזִיָּא בַר אֲבָא: לּוֹמַר — הָרִי אָנוּ חֲשׁוּבִין בַּכְּהֶמָּה. וְלָמָּה נּוֹתְנִין אֶפֶר מִקְלָה עַל גַּבִּי תִיבָה? אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן שִׁזִּי: כְּלוּמַר — "עֲמֹו אֲנֹכִי בַצָּרָה". רִישׁ לְקִישׁ אָמַר: "כָּכָל צָרָתָם לוֹ צָר". אָמַר רַבִּי יוֹרָא: מְרִישׁ כִּי הָיָה חֲזִינָא לְהוּ לְרַבְּנָן דְּיִתְבִּי אֶפֶר מִקְלָה עַל גַּבִּי תִיבָה — מְוַדְּעֹוע לִי פוֹלְיָה גּוֹפָאִי. וְלָמָּה נּוֹתְנִין אֶפֶר בְּרֹאשׁ כָּל אֶחָד וְאֶחָד? פְּלִיגִי בַּהּ רַבִּי לִוִּי בַר חֲמָא וְרַבִּי חֲנִינָא. חַד אָמַר: הָרִי אָנוּ חֲשׁוּבִין לְפָנֶיהָ בְּאַפֶּר, וְחַד אָמַר: כַּדִּי שְׂיִזְכּוּר לָנוּ אֶפְרוּ שֶׁל יִצְחָק. מַאי בִּינְיָיָהּ? אִיבָא בִּינְיָיָהּ עֶפֶר סָתָם. 'לְמָהּ יוֹצְאִין לְבִית הַקְּבֻרֹות? פְּלִיגִי בַּהּ רַבִּי לִוִּי בַר חֲמָא וְרַבִּי חֲנִינָא. חַד אָמַר: הָרִי אָנוּ חֲשׁוּבִין לְפָנֶיהָ בְּמַתִּים, וְחַד אָמַר: כַּדִּי שְׂיִבְקָשׁוּ עָלֵינוּ מַתִּים רַחֲמִים. מַאי בִּינְיָיָהּ? אִיבָא בִּינְיָיָהּ קִבְרֵי נִבְרִים. מַאי הַמִּוְרִיָּה? פְּלִיגִי בַּהּ רַבִּי לִוִּי בַר חֲמָא וְרַבִּי חֲנִינָא. חַד אָמַר: הַר שְׂצִיָּא מִמֶּנּוּ הוֹרָאָה לְיִשְׂרָאֵל, וְחַד אָמַר: הַר שְׂצִיָּא מִמֶּנּוּ מוֹרָא לְאַוּמוֹת הָעוֹלָם. "הַזֶּמֶן שֶׁבָּהֶן אוֹמַר לְפָנֶיהֶן דְּבָרֵי כַּבוּשִׁין. תָּנוּ רַבְּנָן: אִם יֵשׁ זָמָן — אוֹמַר זָמָן. וְאִם לֹא — אוֹמַר חֲכָם, וְאִם לֹא — אוֹמַר אָדָם שֶׁל צוּרָה. אִטּוּ זָמָן דְּקֶאֱמָרִי, אַף עַל גַּב דְּלֹא חֲכָם הוּא? אָמַר אֲבִיִּי, הֲכִי קֶאֱמַר: אִם יֵשׁ זָמָן וְהוּא חֲכָם — אוֹמַר זָמָן וְהוּא חֲכָם, וְאִם לֹא — אוֹמַר חֲכָם, וְאִם לֹא — אוֹמַר אָדָם שֶׁל צוּרָה. אַחֲרֵינוּ, לֹא שָׁק וְתַעֲנִית גּוֹרְמִים, אֶלָּא תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים גּוֹרְמִים. שָׁפָן מְצִינוּ בְּאַנְשֵׁי נִינּוּה, שְׁלֹא נֶאֱמַר בָּהֶם "וַיֵּרָא הָאֱלֹהִים אֶת שָׁקָם וְאֶת תַּעֲנִיתָם", אֶלָּא: "וַיֵּרָא הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשִׂיהֶם כִּי שָׁבוּ מִדֶּרֶכָם הָרָעָה". "וַיִּתְכַּסּוּ שָׁקִים הָאָדָם וְהַבְּהֶמָּה", מַאי הָווּ עֲבָדִי? אֶסְרוּ הַבְּהֵמוֹת לַחֹד, וְאֶת הַוּוֹלְדוֹת לַחֹד. אָמְרוּ לְפָנֵינוּ: רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם! אִם אֵין אֶתָּה מְרַחֵם עָלֵינוּ — אֵין אָנוּ מְרַחֲמִים עַל אֵלוּ. ^(a)”וַיִּקְרָאוּ אֶל אֱלֹהִים בַּחֲזָקָה", מַאי אָמור? אָמְרוּ לְפָנֵינוּ: רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם! עֲלוּב וְשְׂאִינוּ עֲלוּב, צָדִיק וְרָשָׁע — מִי נִדְּחָה מִפְּנֵי מִי? ^(b)”וַיִּשְׁבּוּ אִישׁ מִדֶּרְכוֹ הָרָעָה וּמִן הַחֲמָס אֲשֶׁר בְּכַפִּיהֶם", מַאי "וּמִן הַחֲמָס אֲשֶׁר בְּכַפִּיהֶם"? אָמַר שְׂמוּאֵל: אֲפִילוּ גִזֵּל מְרִישׁ וּבִנְאוּ בְּבִירָה — מְקַזְעָקַע כָּל הַבִּירָה פּוֹלָה וּמַחְזִיר מְרִישׁ לְבָעָלָיו. ^(c)”אָמַר רַב אֲדָא בַר אֲהֵבָה: אָדָם שֵׁישׁ בִּידּוֹ עֲבִירָה, וּמִתְוֹדָה וְאֵינוּ חוֹזֵר בָּהּ, לְמָהּ הוּא דּוֹמָה? לְאָדָם שֶׁתּוֹפֵס שָׂרָץ בִּידּוֹ, שְׂאֲפִילוּ טוֹבָל בְּכָל מַימוֹת שְׁבַעֲוָלָם — לֹא עֲלָתָה לוֹ טְבִילָה. זָרְקוּ מִידּוֹ, בִּין שֶׁטְבַל בְּאַרְבָּעִים סָאָה — מִיד עֲלָתָה לוֹ טְבִילָה, שְׁנֵאמַר: "וּמִוֹדָה וְעֲזָב יָרָחִם", וְאוֹמַר: "נִשָּׂא לְבַבְנוּ אֶל כַּפָּיִם אֶל אֶל בַּשָּׁמַיִם". "עֲמָדוּ בַתְּפִלָּה, מוֹרִידִין לְפָנֵי הַתִּיבָה זָמָן פּוֹי. תָּנוּ רַבְּנָן: עֲמָדוּ בַתְּפִלָּה, אַף עַל פִּי שֵׁישׁ שָׁם זָמָן וְחֲכָם — אֵין מוֹרִידִין לְפָנֵי הַתִּיבָה אֶלָּא אָדָם הָרָגִיל. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמַר: מְטוּפֵל וְאֵין לוֹ, וַיֵּשׁ לוֹ יָגִיעָה בַּשָּׂדֶה, וּבִיתּוֹ רִיקָם, וּפְרָקוֹ נָאָה, וּשְׁפַל בְּרָהּ, וּמְרוּצָה לַעֲם, וַיֵּשׁ לוֹ נַעֲיָמָה, וְקוֹלוֹ עָרֵב, וּבָקִי לְקִרּוֹת בַּתּוֹרָה וּבִנְבִיאִים וּבַפְּתוּבִים, וְלִשְׁנוֹת בַּמִּדְרָשׁ בַּהֲלָכוֹת וּבֶאֱגָדוֹת, וּבָקִי בְּכָל הַבְּרָכוֹת פּוֹלָן. וַיְהִי בֵּיהּ רַבְּנָן עֲנִיָּיָהּ בַּרְב יִצְחָק בַר אַמִּי.

היינו

טז.

עין משפט בר מצוה
א טור או"ח סי' תקעט: ב מו"י פד' מהל' תעניות הל' א, ש"ע או"ח סי' תקעט סעי' א: ג טוש"ע או"ח סי' תקעט סעי' ג: ד טור או"ח סי' תקעט: ה מו"י פד' מהל' תעניות הל' ד, ש"ע או"ח סי' תקעט סעי' א: ו מו"י פב' מהל' תשובה הל' ג: ז טור או"ח סי' נג: ח מו"י פד' מהל' תעניות הל' ג, ש"ע או"ח סי' נג סעי' ד:
רבינו גרשום

הרי אנו חשובין לפנוי כבהמה שהרי לובשין שק שהן של שיער כבהמה:

א"ב עבר סתם למ"ד הרי אנו חשובין לפנוי כעפר בעפר סתם כני למ"ד כדי שחטור אפרו של יחזק מיבעי ליה אפר מקלה:

קברי כותים למ"ד הרי אנו חשובין כמתים ה"נ מצו למיפק לך לקברי אבותי של גוים ומ"ד כדי שיבקשו עלינו רחמים איבעי לה למיפק לקברי ישראל:

מאי הרי המוריה למה נקרא שמה הרי המוריה"ה נראה דחסר כאן אחז תיבות ואלו נ"ל מירושלם נקראת על שם שאברהם וכו' ויע' בתוס' כאן כ"ה הרי: דאברהם קראו יראה ומלבי צדק קראו שלם ושמה הקב"ה פשרה בטיהם וקראו ירושלם:

הרי המוריה שצאה ממנו הארצה לשראל שכן יושבין סנהדרין בלשכת הגזית ומורין אוראות. דברי ביבסוין דברים שאדם מכבש ללבו:

מי נדחה מפני מי כלומר דחה מדרתם מלפנינו:

מריש. קורה:

ועזב שחזר בו:

ורגלו להתפגל שצ"ל זכרונות וספרות לפי שאין זכרונות וספרות אלא בר"ה:

שפל בדרך עינו:

ויש לו נעימה שיומע לבסם קולו:

הפאר דאלו התפללין נקראו פאר דדכתיב לשום לאבלי ציון לתת להם פאר וגו': אבא ביניהו דגלו מפי כנישתא לבי כנישתא.

פרוש למ"ד משום גלות איבא ולמ"ד משום פרהסניא ליבא דהא פי כנישתא הני כמו בצנעא: אפר מקלה. פרוש איתנו אפר

היה מדבר הנשקר מעצמות אדם כדי לזכר עקדת יצחק דאלמלא שלא היה פא אלא כדי לומר שהרי אנו לפניך בראפר כמו בן מהצי עפר סתם והינו פרוש אבא ביניהו עפר סתם: אבא ביניהו דגלו מפי

כנישתא לבי כנישתא. פרוש למ"ד משום גלות איבא ולמ"ד משום פרהסניא ליבא דהא פי כנישתא הוי כמו בצנעא: יוצאין לבית הכבודות. משאן נוהגין בכל מקום

לילך לבית הכבודות בט' פאב שהרי ט"ב הוי תענית צפור כמו שהיו עושין מפני

הגשמים: הרי שצנא ממונו הוראה

לישראל. י"מ קנה וירושלם שנקרא על שם אברהם שנקראוהו הרי ה' יראה (בראשית

כב) והעיר היה נקרא כבר שלם דכתיב (שם יד) ומלבי צדק מלך שלם ונקרא וירושלם על שם יראה ועל שם שלם לכן אין

אנו נותנין וי"מ בירושלם פין למ"ד למ"ס

על שם שלם וההרי נקרא מוריה על שם

תורה דכתיב (ישעיהו ב'ג') פי מציון

תצא תורה וכתיב (דברים ל"ג:י') יורו

משפטין ליעקב והוא לשפת הגזית.

המוריה זה סיני ונקרא מוריה על שם

שממנו יצא מורא לעובדי פוכבים דמתן

תורה דכתיב (תהלים ע"ו:ט') ארץ

יראה ושמטה אי נמי רצה לומר בירושלם

נקרא מוריה על שם שיש מורא לעובדי

פוכבים על גדלתה ומתפתחים: אדם שיש

לו צורה. פרוש בעל קומה כדי שישמעו

דכריו ויקבלו ממנו להמריך הלב ופרקו

נאה פרוש בשעמד על פרקו ופעילו בשאיה

בחור היה בלא שם רע:

טע:

עין משפט
גור מצוה

א טור או"ח סי' גג:

ב מו"י פד' מהל' תעניות הל' ג, ש"ע או"ח סי' גג ע"י ד':

ג טור או"ח סי' תקעט:

ד מו"י פד' מהל' תעניות הל' ו':

ה מו"י פד' מהל' תעניות הל' טו:

ו מו"י פד' מהל' תעניות הל' טו:

רבינו גרשום

ראמער חותמת'ען שמונים בכרכה לבל פסוק:

מיטפול (ויבנין) [ואין] לו כלומר שיש לו מיטפול בינים ואין לו עשר: ויש לו יעיעה בכדה ששדותיו זרועות שפריט'ין לגשמים:

וביטע ריקס שאין לו עשר:

שבע לארובות כלומר ודאי אין מוסיפין על שש אלא הא דקתני שבע לארובות הן שבע דגמאל ישראל שבתפלה הוא מאריך ומכאן ואלך אמר אלו שש שהן כמו ארובות:

כד"א שעיין [אמן?]גדראה דחסדי כאן וי"ל כד"א שעיין [אמן] בנבט'ין אכל במקדש אינו כן שנאמר קומו כו'. קומו וברכו את ה' מן העולם ועד העולם כלומר במקדש [אמן] יש לענות אחר (ברכו) [הברכה] (אמר) [ולומר] ברוך ה' מן העולם ועד העולם יכול על כל הברכות אין עניה [אמן] אלא פעם אחת [ת"ל וכו']:

וכן הנהיג ר' חננאל בנעורי. לומר שלאחר ברכה זו מו שענה כו':

לא היו עונין כן אלא בנעורי מחר. במקדש אכל בנבט'ין אומר העניות קודם ברכות כדלמרון לעיל:

משום דכעי למיחזק במרחם על הארץ ושיקר א"י בימי מור ושלמה:

ואמר כל הברכות כולן על הסדר וענו אחריו [אמן] אחר כל ברכהוכרכה:

וכשכא דבר לפני חכמים שאמרו הענייה אחר הברכה אמרו לא היו נוהגין כן אלא בנעורי מחר. במקדש אכל בנבט'ין אומר הענייה ואח"כ אומר הברכה כדלמרי' לעיל:

ברוך מרחם על הארץ. דגבי דוד ושלמה שך. לומר על הארץ דדוד ושלמה התפללו על הארץ דוד גבי מללך המות בגין ארונה ושלמה בתפלה דקאמר רשב פי יהיה בלך ועוד יש לומר משום

סדר תעניות כיצד פרק שני תענית

הינו מטפל ואין לו הינו ביתו ריקן – הינו פנו (איןהו): ביתו ריקם מן העבודה – שאין חמם וגזל בביתו: ופרקו נאה – אפילו קשעמד על פחרותו היה נאה בלי שם רע: זה המעמיד מן שאינו

א"היינו "מטופל ואין לו", היינו "ביתו ריקם"?
אמר רב חסדא: זהו שביתו ריקם מן העבודה. "ופרקו נאה", אמר אב"י: זה שלא יצא עליו שם רע בגידותו. "היתה לי נחלתי בארצה בעזר נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה", מאי "נתנה עלי בקולה"?
אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב, ואמרי לה אמר רבי חמא אמר רבי אלעזר: זה שלים צבור שאינו הגון היורד לפני התיבה. ^(א)ואומר לפניהם עשרים וארבע ברכות, שמונה עשרה שפכל יום ומוסיף עליהן עוד שש. הני שש, שבע הווין! בדתנן: על השביעית הוא אומר "ברוך מרחם על הארץ!"
אמר רב נחמן בר יצחק: מאי "שביעית" — שביעית לארובה. ^(א)בדתנאי: ב"גואל ישראל" מאריה, ובחותמה הוא אומר: "מי שענה את אברהם בהר המוריה, הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה. ברוך גואל ישראל", והן עונין אחריו "אמן", וחסן הכנסת אומר להם: "תקעו בני אהרן תקעו". וחזר ואומר: "מי שענה את אבותינו על ים סוף, הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה, ברוך זוכר הגשפחות", והן עונין אחריו "אמן", וחסן הכנסת אומר להם: "הריעו בני אהרן הריעו". וכן בכל ברכה וברכה, באחת אומר: "תקעו", ובאחת אומר: "הריעו". ^(א)במה דברים אמורים — בגבולין, אכל במקדש אינו כן, לפי שאין עונין "אמן" במקדש. ומנין שאין עונין "אמן" במקדש — שגאמר: "קומו ברכו את ה' אלהיכם מן העולם עד העולם ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה". יכול על כל ברכות כולן לא תהא אלא תהלה אחת — תלמוד לומר: "ומרומם על כל ברכה ותהלה" — על כל ברכה תן לו תהלה. (ואלא במקדש מהו אומר? "ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם. ברוך גואל ישראל". והן עונין אחריו: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". וחסן הכנסת אומר להם: "תקעו הפהנים בני אהרן וברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם. ברוך גואל ישראל".)
וחזר ואומר: "מי שענה את אברהם בהר המוריה, הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה. ברוך ה' אלהי ישראל זוכר הגשפחות", והם עונים אחריו: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", וכן חסן הכנסת אומר להם: "הריעו, הפהנים בני אהרן, הריעו וכו'", וכן בכל ברכה וברכה, באחת אומר "תקעו" ובאחת אומר "הריעו", עד שגומר את כולן. וכה הנהיג רבי חלפתא בצפורי, ורבי חנניה בן תרדיון בסיכני, וכשבא דבר לפני חכמים, אמרו: לא היו נוהגין כן אלא בשערי מזרח ובהר הפית. ואית דאמרי, בדתנאי: אומר לפניהן עשרים וארבע ברכות, שמונה עשרה שפכל יום, ומוסיף עליהן עוד שש. ואותן שש היכן אומרן? בין "גואל" ל"רופא חולי", ומאריה בגאולה, והן עונין אחריו "אמן" על כל ברכה וברכה. וכה היו נוהגין בגבולין. אכל במקדש, היו אומרים: "ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם. ברוך גואל ישראל". ולא היו עונין אחריו "אמן".

וכל כה למיה? לפי שאין עונין "אמן" במקדש, ומנין שאין עונין "אמן" במקדש, שגאמר: "קומו ברכו את ה' אלהיכם מן העולם עד העולם ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה" — על כל ברכה וברכה תן לו תהלה. 'תנו רבנן: על הראשונות הוא אומר "ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם. ברוך גואל ישראל". והן עונין אחריו: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". וחסן הכנסת אומר: "תקעו פהנים תקעו". וחזר ואומר: "מי שענה את אברהם בהר המוריה, הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה", והן תוקעין ומריעין ותוקעין, ועל השניה הוא אומר: "ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם. ברוך זוכר הגשפחות". והן עונין אחריו: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", וחסן הכנסת אומר: "הריעו בני אהרן הריעו". ואומר: "מי שענה את אבותינו על ים סוף, הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה", והם מריעין ותוקעין ומריעין, וכן בכל ברכה וברכה. באחת אומר "תקעו", ובאחת אומר "הריעו", עד שיגמור את הברכות כולן. וכה הנהיג רבי חלפתא בצפורי ורבי חנניה בן תרדיון בסיכני. וכשבא דבר אצל חכמים, אמרו: לא היו נוהגין כן אלא בשערי מזרח ובהר הפית. רבי יהודה אומר: לא היה צריה לומר זכרונות כו'. אמר רבי אדא דמזן פבו: מאי טעמא דרבי יהודה — לפי שאין אומרים זכרונות ושופרות אלא

א לעיל טו,; משנה תענית ב תוספתא תענית; משנה תענית ג תוספתא תענית; תוספתא ברכות; סוטה מז; ברכות טג,; במדבר רבה ד תוספתא תענית ה ראש השנה כז,; סדר עולם רבה; לעיל טו.
תורה אור השלם
הימה"ל נחלתי באריה בעיר נתנה עלי בקולה על־כן שנאתיה [ירמיהו יב, ח]
ויאמרו הלויים ישוע וקדמיאל בני חשבונה שרגיה הודיה שבגיה פתחה קומו ברכו את־יהוה אלהיכם מוֹה־עולם עד־העולם ויברכו שם כבודך ומרומם על־כל־ברכה ותהלה [נחמיה ט, ח]
הינו מעהג זה רבי חלפתא בצפורי: לא היו נוהגין כך – שהיו עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד אלא עונין אמן בגבולין: ואית דאמרי בדתנאי כו' – כלומר ואיבא דמעני הכי: וכן הנהיג – מעהג זה אמקדש קאי:

מסורת הש"ס

א לעיל טו,; משנה תענית

ב תוספתא תענית; משנה תענית

ג תוספתא תענית; תוספתא

ברכות; סוטה מז; ברכות טג,;

רבה

ד תוספתא תענית

ה ראש השנה כז,; סדר עולם רבה; לעיל טו.

תורה אור השלם

הימה"ל נחלתי באריה בעיר נתנה עלי בקולה על־כן שנאתיה [ירמיהו יב, ח]
ויאמרו הלויים ישוע וקדמיאל בני חשבונה שרגיה הודיה שבגיה פתחה קומו ברכו את־יהוה אלהיכם מוֹה־עולם עד־העולם ויברכו שם כבודך ומרומם על־כל־ברכה ותהלה [נחמיה ט, ח]

מסורת הש"ס
א תוספתא תענית
ב סנהדרין בב:
ג משנה תענית; לעיל טו; מועד קטן יד.
ד סנהדרין בב:
ה מועד קטן יט:
ו סנהדרין בב; שבועות כא; נזיר ה.

אָלף פֿראַש הֶשֶׁנֶה – פּדאָמרינן כ"ה"ה (צף טז).

ביום הכפורים טַל יוכל פֿדקנן הקם (צף כו):
סנה השנה – דכתיב (פמקדב י) וְכִי תֵבֹאוּ מִלְחָמָה בְּאֶרְצְכֶם עַל הָעַר הָעָרָר אֲתֶכֶם וְגו' וְלֹא יִדְעִינוּ מֶזֶל אִיתְּרִים דְּאוֹמֵר פֿרכות ופסוקי מלכות וזכרונות ושופרות פֿשַׁעַת מִלְחָמָה: צַהֲקֶה לֹא־לִיהוּ – על מי שַׁעֲנֶה אֶת לֵאלֹהֵי חוֹתֶם שׁוֹמֵעַ צַעֲקָה וּבִשְׂמוּאֵל שׁוֹמֵעַ תַּפִּלָּה דְּכַתִּיב בַּה תַּפִּלָּה (שְׂמוּאֵל א ז':ה') הָדַעַת אֶת כָּל יִשְׂרָאֵל הַמַּצְפָּתָה וְחַתְּפִלָּל פֿעדקם: צַעֲקָה – דְּכַתִּיב (שם טו) וַיִּחַר לְשׂוּמוּאֵל וַיִּצְעַק אֵל ה' כָּל הַיְּלִינֵה וַאֲיֹבָא לְמִימֵר בַּמַּצְפָּה הָיָה הִיאֵל צַעֲקָה דְּכַתֵּר פֿלֶשֶׁת הָדַעַת כָּל יִשְׂרָאֵל הַמַּצְפָּתָה כְּתִיב בַּפֿלֶשֶׁת נִחַמְתִּי כִי הִמְלִכְתִּי אֶת שְׂאִיל וְגו' כִּן שְׁמַעְתִּי: גְּבִי לֹא־לִיהוּ – בַּשְׁמַעְשֵׁה דְּהַר הַפֿרָמֵל כְּתִיב תַּפִּלָּה דְּכַתִּיב שְׁנִי ה' שְׁנִי דְּמַשְׁמַע לְשׁוֹן פֿקֻשָּׁה וְתַפִּלָּה וְלֹא לְשׁוֹן צַעֲקָה וּמַשְׁנִי שְׁנִי ה' שְׁנִי לְשׁוֹן צַעֲקָה הוּא כִּן שְׁמַעְתִּי: וַיִּהְיֶה כְּתֵר זָדֹו וְלִמְלָה – דְּהָיָה בְּיָמֵי אֲמַנְהִיז פֿסָדֵר עוֹלָם: דְּבַעֲי לְמַחֲסֵם – בַּסּוּף כָּל פֿרכות פֿרִינן מַחֲסֵם עַל הָאָרֶץ וְלֹכְבִי בַעֲי בִּאוֹתָהָ חֲתִימָה זָדֹו וְלִמְלָה שְׁחָו הַתַּפִּלָּלו עַל אָרֶץ יִשְׂרָאֵל כִּן שְׁמַעְתִּי אִי נִמְי מַשּׁוֹם דְּאִיְהוּ תַקּוּן בִּית הַמִּקְדָּשׁ דְּהוּא עָקֵר הָאָרֶץ כִּן שְׁמַעְתִּי: פֿרִינן מַשְׁפִּיל הַרְמִיס – הִיו אוֹמֵרִים בְּמִקּוֹם פֿרִינן מַחֲסֵם סְהַכְנִיעִם בְּמִטְרָ שֶׁשָּׂבֹו בַּתְּשֻׁבָּה: מַשְׂאֵל אֲמִירו – מִדְּקַתְנִי הָבֹא דְּאִפִּילוּ אֲנָשִי מַשְׁמֵר שְׁלֹא הִיו עוֹבְדִין בִּאוֹתֵי הַיּוֹם כָּלָל אֲפִילוּ הָכִי אֲסוּרִין לְגַתִּית יוֹן: פֿהֵן – בַּזְמַן הַזֶּה: הַמַּפִּיר מַשְׁמַרְתּוּ – הַיּוֹדֵעַ מֵאִיּוּ מַשְׁמַרְתּוּ הוּא מַיְהוֹרִיב אִו מַיְהַעֲיָה אִו אַחַת מִכ"ד מַשְׁמַרְתִּים שְׂיוּעַ שְׁמוֹת אֲבוֹתָיו וְאֲבוֹת אֲבוֹתָיו עַד יְהוֹנָדָב וַיּוֹדֵעַ אִיְהִי יוֹם וְאִיְהִי שֶׁבֶת הִיו עוֹבְדִים: קְבוּעִין – שְׂיוּעַ נִדְאִי שֶׁבִית אָב שְׁלו עוֹבֵד בַּמִּקְדָּשׁ לְפִי שֶׁהִרְשָׁה הִיו מַשְׁתִּי אֲבוֹת הַכֹּהֲנִים שְׁלֹא הִקְדַּעוּ שׁוֹב אֲמֵר לִי רַבִּי קְבוּעִין שְׁלֹא נִתְחַלֵּל בִּית אָב שְׁלו לְהִיּוֹת מַגְאֵל מִן הַפֿהָעָה וַיּוֹדֵעַ שְׂרָאִי בִּית אָב שְׁלו לַעֲבֹד: אֲסוּר לְגַתִּית יוֹן כָּל אוֹתֵי הַיּוֹם – וְתוּ לֹא שְׂמֹא יִבְּנֶה בִּית הַמִּקְדָּשׁ וְתַכְפֵּד הַעֲבוּדָה וַיְהִיָּה זֶה צָרִיךְ לַעֲבֹד: מַפִּיר מַשְׁמַרְתּוּ – שְׂיוּעַ אִיְהִי שֶׁבֶת פֿשְׁנֶה עוֹבְדִין: וְאִיּוּ וַיּוֹדֵעַ מֵאִיְהִי בִּית אָב – דַּעֲבָשׁוּ אִיּוּ מַפִּיר בְּאִיְהִי יוֹם שֶׁשֶׁבֶת עוֹבְדִין וַיּוֹדֵעַ שֶׁבִית אֲבוֹתָיו קְבוּעִין אֲסוּר כָּל אוֹתָה שֶׁבֶת מַסְפִּיקֹא בְּכוּלָּהּ נִגְרָסִין וַיּוֹדֵעַ שֶׁבִית אֲבוֹתָיו קְבוּעִין הֵן דָּאס אִיּוּ וַיּוֹדֵעַ שֶׁבִית אֲבוֹתָיו קְבוּעִין לַעֲבֹד מֵתֵר הוּא לְגַתִּית יוֹן כָּל הַשָּׁנָה וְלֹא חִוְשִׁין שְׂמֹא יִבְּנֶה וְשָׂמֹא בִּית אָב שְׁלו עוֹבְדוּ הַיּוֹם: רַבִּי אוֹמֵר אוֹמֵר אִנִּי פֿהֵן אֲסוּר כּו' – כְּלוּמֵר אִי חִוְשִׁין לְשָׂמֹא יִבְּנֶה וְהֹא אֲסוּר לַעֲוֹלָם אֲפִי הַמַּפִּיר מַשְׁמַרְתּוּ וּמַשְׁמַרְתּ בִּית אֲבוֹתָיו דְּחִוְשִׁין שְׂמֹא יִבְּנֶהָ סָדֵר מַשְׁמֵרוֹת וְשָׂמֹא יַעֲבֹדוּ כְּלָם לְחַגֵּבֶת הַבִּית שֶׁבֶת אַחַת וּמַנְהֵל זֶה צָרִיךְ לַעֲבֹד אֲבָל מַה אַשְׁמַע שְׂתַקְנֹתוּ תִּתְקַלְתּוּ דְּהִיו פֿקֻשֵׁ שִׁנִּים שְׁלֹא חֲזָרָה פִּירָה וְתִקְלָלָה זֹו

תַּתְּקַלְתּוּ לְגַתִּית יוֹן פֿעדִיאָל וְשָׂמֹא יִבְּנֶה לֹא חִוְשִׁין: כָּשֶׁחַן מַנְוִלִין – שְׁלֹא יְהִי סוּמְכִין עַל יוֹם אֶחָד מִיָּמֵי שֶׁבֶת וְאִין מַסְתַּפְּרִין בַּשֶּׁבֶת שֶׁשֶׁבֶתָּה: מַסְתַּפֵּר כָּכָל יוֹם – מַצְוָה: מַעֲרַב שֶׁבֶת לַעֲרַב שֶׁבֶת – וְלֹא יִשְׁקֶה מַנְלָנָה וְיִתֵּר: וּמַשְׁמֵרוֹת מִתַּחֲלָשׁוֹת – כָּכָל שֶׁבֶת וְשֶׁבֶת וּמַשְׁמֵרָה שְׁלֹא כִּרְאִיתָהוּ עַד עֲבָשׁוּ וְיִבְּנֶה לְרִאִיתוֹ דְּקִדְּרַב נִבֵּא עוֹד: אִי הָכִי – בִּינן דְּמַקְרָא מַפְקַת לֶסֶה הַאֲנָה נִמִּי לֹא לִישְׁלַחוּ וּמַשְׁנִי בִּינן דְּוִמְנֹא דְּזִינוּ דְּכַתִּיב בְּסוּמֵךְ לֹאִי וְפִרַע לֹא יִשְׁלַחוּ וַיִּין לֹא יִשְׁתּוּ כָּל פֿהֵן: מַה יִּין בַּזְמַן בִּיאָה הוּא דְּאֲסוּר – דְּכַתִּיב (יִתְרוֹסֵאל מו) בְּבוֹאֵם אֵל הַחֲצֵר וְגו' בַּזְמַן שֶׁבִית הַמִּקְדָּשׁ קִנִּים שֶׁבִּאִין סָם לַעֲבֹד: שְׁלֹא בַּזְמַן בִּיאָה – בְּגוֹן הַאֲנָה שֶׁשֶׁבִית חֲרַב וְלֹא זְמַן בִּיאָה הִיא: וְהַתְּנִיָּא רַבִּי אוֹמֵר אוֹמֵר אִנִּי כּו' וְאִמֵּר אֲנִי כּו' מַכְלֵל דְּכַפֵּן אֲסָרִי – דְּחִוְשִׁין לְשָׂמֹא יִבְּנֶה וּמַנִּי נִמִּי רִישָׁא דְּכִיּוֹתֹא מַפְגִּי מַה אֲמִירו אֲנָשִי מַשְׁמֵר כּו' וְאִיְתִי בִּישָׁא בְּשִׁין חֲרָבָה וְזִין מַשֵּׁה מַכְלֵל דְּכַפֵּן אֲסָרִי:

רבינו גרשום

אנשי משמר מתעניין ולא משלימין מתענין האיל ואין עצמן עוסקין בקרבנות ולא משלימין דכיון דמשמר שלהן עוסקין בקרבן היום י"ט הא להם לשיכון אין משלימין:
אנשי בית אב שמקריבין קרבן היום לא היו מתענין כלל האיל ועוסקין בקרבן:
שלש שניות. שכבר תקפה הגזירה:
אנשי משמר מותרין לשתות יין בלילות האיל ואין עוסקין בקרבן היום:
אנשי בית אב שעובדין היום לא ביום ולא בלילה האיל דבלילות מקריבין נמי אברים ופדרים שלא נתעכלו במערב:
כל כיה שמכיר משמרתי וידע מאמה משמרה הוא ומשמרת בית אב שלו שידע בבאה בית אב הא וידע שבת אבותיו קובעין שידעין בבאה יום עובדין בית אב שלו:
אסור לשתות יין כל אותו היום אע"פ שאינו בירושלים אלא האיל וידע שהיום עובדין בית אב שלו ואסורין ביין הוא נמי אסור:
מכיר משמרתי שידע מאמה משמרה הוא ואינו מכיר משמרתי בית אב שלו שאינו יודע מאמה בית אב הא:
וידע שבת אבותיו קובעין שידע משמרתי שלו קובעין ועובדין בשבת [ו]
אבל אינו יודע בבאה יום עובד בית אב שלו אסור לשתות יין כל השבת

אמרו לפני מלכות וזכרונות וכו': ויכול –

אָלֶּא פֿראַש הַשָּׁנָה, וּבִיּוֹבְלוֹת, וּבִשְׁשַׁעַת מְלִחְמָה. עַל הָרָאשׁוֹנָה הוּא אוֹמֵר: מִי שְׁעָנָה אֶת אֲבִרָהָ כּו'. תִּנְא: יֵשׁ מַחְלִיפִין צַעֲקָה לֹא־לִיהוּ. וּתַפִּלָּה לְשְׂמוּאֵל. בְּשִׁלְמָא גְבִי שְׂמוּאֵל — כְּתִיב בִּיה תַּפִּלָּה וּכְתִיב בִּיה צַעֲקָה. אָלֶּא גְבִי אֲלִיהוּ — תַּפִּלָּה כְּתִיב, צַעֲקָה לֹא כְּתִיב! "עֲנִי ה' עֲנִי" לְשׁוֹן צַעֲקָה הִיא. עַל הַשְּׁשִׁית הוּא אוֹמֵר: מִי שְׁעָנָה אֶת יוֹנָה כּו'. עַל הַשְּׁבִיעִית הוּא אוֹמֵר: מִי שְׁעָנָה אֶת דּוֹד כּו'. מַכְדִּי יוֹנָה כְּתֵר דּוֹד וּשְׁלִמָה הָהּ, מֵאִי טַעֲמָא מְקַדִּים לִיה בְּרִישָׁא? מִשּׁוּם דְּבַעֲי לְמִיחָתָם "מְרַחֵם עַל הָאָרֶץ". תִּנְא, מִשּׁוּם סוּמְכוּם אֲמִירו: "כְּרוּךְ מִשְׁפִּיל הָרָמִים". ^[א]שְׁלֹשׁ תַּעֲנִיּוֹת הָרָאשׁוֹנוֹת אֲנָשִי מַשְׁמֵר מִתַּעֲנִין וְלֹא מִשְׁלִימִין כּו'. תַּנּוּ רַבִּנן: מַפְגִּי מַה אֲמִירו אֲנָשִי מַשְׁמֵר מוֹתְרִין לְשִׁתּוֹת יִין בְּלִילוֹת אֲבָל לֹא בְּיָמִים — שְׂמֹא תַכְפֵּד הַעֲבוּדָה עַל אֲנָשִי בֵּית אָב, וַיְבוֹאוּ וַיִּסְיַעֲיוּ לָהֶם. מַפְגִּי מַה אֲמִירו אֲנָשִי בֵּית אָב לֹא בְּיוֹם וְלֹא בְּלִילָה — מַפְגִּי שְׁחָו עֲסוּקִין תְּמִיד בַּעֲבוּדָה. "מַכְּאֵן אֲמִירו: כָּל כְּהֵן שְׂמַפִּיר מִשְׁמֵרְתּוּ וּמַשְׁמֵרֶת בֵּית אָב שְׁלו, וַיּוֹדֵעַ שֶׁבִּית אֲבוֹתָיו קְבוּעִין שָׁם — אֲסוּר לְשִׁתּוֹת יִין כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם. בְּמַפִּיר מִשְׁמֵרְתּוּ וְאִין מַפִּיר מִשְׁמֵרֶת בֵּית אָב שְׁלו, וַיּוֹדֵעַ שֶׁבִּית אֲבוֹתָיו קְבוּעִין שָׁם — אֲסוּר לְשִׁתּוֹת יִין כָּל אוֹתָה שֶׁבֶת. אִיּוּ מַפִּיר מִשְׁמֵרְתּוּ וּמַשְׁמֵרֶת בֵּית אָב שְׁלו, וַיּוֹדֵעַ שֶׁבִּית אֲבוֹתָיו קְבוּעִין שָׁם — אֲסוּר לְשִׁתּוֹת יִין כָּל הַשָּׁנָה. ^[ב]רַבִּי אוֹמֵר, אוֹמֵר אֲנִי: אֲסוּר לְשִׁתּוֹת יִין לַעֲוֹלָם, אֲבָל מַה אַעֲשֶׂה שְׂתַקְנֹתוּ כִּלְקַלְתּוּ. אֲמֵר אֲבִי: כְּמֹאן שְׁתוּ הָאִידִנָּא כְּהִנִּי חֲמָרָא — כְּרַבִּי. ^[ג]אֲנָשִי מַשְׁמֵר וְאֲנָשִי מַעֲמֵד אֲסוּרִים לְסַפֵּר וּלְכַבֵּס, וּבַחֲמִישִי מוֹתְרִין מַפְגִּי כְּבוֹד הַשֶּׁבֶת. מֵאִי טַעֲמָא? אֲמֵר רַבָּה בַר בַּר חֲנָה אֲמֵר רַבִּי יוֹחָנָן: כְּדִי שְׁלֹא יַכְּנוּסוּ לְמַשְׁמַרְתָּם כְּשִׁחָו מְנוּלִין. ^[ד]תַּנּוּ רַבִּנן: מְלָה מַסְתַּפֵּר כָּכָל יוֹם, כְּהֵן גְּדוֹל — מַעֲרַב שֶׁבֶת לַעֲרַב שֶׁבֶת, כְּהֵן הֲדִיּוֹת — אַחַת לְשָׁלִשִׁים יוֹם. מְלָה מַסְתַּפֵּר כָּכָל יוֹם — מֵאִי טַעֲמָא? אֲמֵר רַבִּי אַבָּא בַר זְבֵדָא, אֲמֵר קְרָא: "מְלָה בְּפִי'וּ תַחֲזִינָה עֲזִינָה". כְּהֵן גְּדוֹל מַעֲרַב שֶׁבֶת לַעֲרַב שֶׁבֶת — מֵאִי טַעֲמָא? אֲמֵר רַב שְׂמוּאֵל בַּר רִבְזִיק: הוּאִיל וּמַשְׁמֵרוֹת מִתַּחֲדָשׁוֹת. ^[ה]כְּהֵן הֲדִיּוֹת אַחַת לְשָׁלִשִׁים יוֹם — מְנַלְן? אֲתִיא "פִּרַע" "פִּרַע" מְזוֹר, כְּתִיב הָכָא: "וְרֹאשָׁם לֹא יִגְלַחוּ וּפִרַע לֹא יִשְׁלַחוּ", וּכְתִיב הַתָּם: "קִדַּשׁ יִהְיֶה גְּדֵל פִּרַע שַׁעַר רֹאשׁוּ", מַה לְהֵלֵן לְשָׁלִשִׁים — אִף כֹּאן שְׁלִשִׁים. ^[ו]וְנִזִּיר גּוֹפִיָה מְנַלְן? אֲמֵר רַב מִתְּנָה: סֵתֵם נְזִירוֹת שְׁלִשִׁים יוֹם. מְנַלְן? אֲמֵר קְרָא: "יִהְיֶה" — בְּגִימַטְרִיא תִּלְתִּין הָיוּ. אֲמֵר לִיה רַב פֿפָּא לֹאבִי: וְדִלְמָא הָכִי קֹאמֵר רַחֲמִנָּא: לֹא לִירַבּוּ כָּלָל! אֲמֵר לִיה: אִי הָוָה כְּתִב "לֹא יִשְׁלַחוּ פִרַע" — כְּדִקְאֲמַרְתּ, הַשְׁתָּא דְּכַתִּיב: "וּפִרַע לֹא יִשְׁלַחוּ" — פִּרַע לִיְהוִי, שְׁלוּחִי הוּא דִּלְא לִישְׁלַחוּ. "אִי הָכִי, אֲפִילוּ הָאִידִנָּא נִמִּי! דְּמִקְּא דִּשְׁתַּנִּי יִין. מַה שְׁתַּנִּי יִין — בְּזַמַּן בִּיאָה הוּא דְּאֲסוּר, שְׁלֹא בְּזַמן בִּיאָה — שָׂרֵר, אִף הָכָא נִמִּי. וְהַתְּנָא, רַבִּי אוֹמֵר: אוֹמֵר אֲנִי כְּהָנִים אֲסוּרִים לְשִׁתּוֹת יִין לַעֲוֹלָם, אֲבָל מַה אַעֲשֶׂה שְׂתַקְנֹתוּ כִּלְקַלְתּוּ. וְאֲמֵר אֲבִי: כְּמֹאן שְׁתוּ הָאִידִנָּא כְּהִנִּי חֲמָרָא —

סדר תעניות כיצד פרק שני תענית

פסוקים המוזכרים בפרק שני

וַיּוֹדֵעַ שֶׁבִית אֲבוֹתָיו קְבוּעִין לֶסֶם אֲסוּר לְגַתִּית יוֹן כּו'. פֿרוּשׁ אֲסוּר לְגַתִּית יוֹן חוּץ לַעֲרַבְתּוּ מֵאִל פֿאַל בַּסַּעֲדִיתוּ מֵתֵר זִינוּ שֶׁתִּתּוּךְ הַסַּעֲדָה אִינוּ מַשְׁפֵּר: וּבַחֲמִישִי מִתְרִין מַפְגִּי כְּבוֹד הַשֶּׁבֶת מֵאִי טַעֲמָא. פִּי' מֵאִי טַעֲמָא אִין הַפֿהָיִים מִתְרִין לְהַסְתַּפֵּר אָלֶּא זְנוּקֹא בַּחֲמִישִי שֶׁשֶׁבֶת כְּדִי שְׁלֹא יַכְּנוּסוּ לְמַשְׁמֵר כָּשֶׁחַן מַנְוִלִין פִּי' וְלֹא וְיִתְנוּ עַד יוֹם אֶחָד מִיָּמֵי הַשָּׁבוּעַ הַבָּא וַיַּסְתַּפְּרוּ הָדָם שׁוֹיַכְסוּ לְמַשְׁמַרְת דָּאס לֹא וַיַּסְתַּפְּרוּ הָדָם וַיְהִי אֲסוּרִין כָּל הַשָּׁבוּעַ הַבָּא עַד יוֹם הַחֲמִישִי וּמִתְוֹךְ זֶה שְׁאֲסָרוּ לְסַפֵּר כָּל הַשָּׁבוּעַ הַבָּא וַיַּסְתַּפְּרוּ הָדָם שׁוֹיַכְסוּ לְמַשְׁמַרְתָּם וְלֹא וַיְהִי מַנְוִלִים: כְּהֵן גְּדוֹל מַסְתַּפֵּר מַע"שׁ לַעֲרַב שֶׁבֶת וּכְהֵן דְּאִיּוֹט אֶחָד לְשִׁלְשִׁים יוֹם כְּהֵן גְּדוֹל מַסְתַּפֵּר מַע"שׁ לַעֲרַב שֶׁבֶת וְכְהֵן דְּאִיּוֹט אֶחָד לְשִׁלְשִׁים יוֹם. פֿרוּשׁ שְׂאִינוּ יְכוּל לְהַשְׁנוֹת יוֹתֵר וְהֹא דְּקֹאמֵר בְּסוּמֵךְ הַשְׁתָּא דְּכַתִּיב פֿרַע לֹא יִשְׁלַחוּ פֿרַע לְהִי פִי' פֿרַע לְהִי עַד לְשִׁלְשִׁים יוֹם אִם יִרְצֶה: לֹא לִירַבּוּ כָּלָל. פֿרוּשׁ וְאִפִּילוּ עַד ל' יוֹם וְהָשֵׁה דָאס כֵּן ג"ש דְּפִרַע לְמַה לִּי וַי"ל דְּשָׂמֹא ר"ל לֹא לִירַבּוּ עַד ל' יוֹם אָלֶּא וַיִּגַּח כ"ט: שְׁלוּחִי לֹא מַשְׁלַחוּ. יוֹתֵר מַשְׁלָשִׁים יוֹם:

אֲבוֹתָיו קְבוּעִין שָׁם — אֲסוּר לְשִׁתּוֹת יִין כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם. בְּמַפִּיר מִשְׁמֵרְתּוּ וְאִין מַפִּיר מִשְׁמֵרֶת בֵּית אָב שְׁלו, וַיּוֹדֵעַ שֶׁבִּית אֲבוֹתָיו קְבוּעִין שָׁם — אֲסוּר לְשִׁתּוֹת יִין כָּל אוֹתָה שֶׁבֶת. אִיּוּ מַפִּיר מִשְׁמֵרְתּוּ וּמַשְׁמֵרֶת בֵּית אָב שְׁלו, וַיּוֹדֵעַ שֶׁבִּית אֲבוֹתָיו קְבוּעִין שָׁם — אֲסוּר לְשִׁתּוֹת יִין כָּל הַשָּׁנָה. ^[א]רַבִּי אוֹמֵר, אוֹמֵר אֲנִי: אֲסוּר לְשִׁתּוֹת יִין לַעֲוֹלָם, אֲבָל מַה אַעֲשֶׂה שְׂתַקְנֹתוּ כִּלְקַלְתּוּ. אֲמֵר אֲבִי: כְּמֹאן שְׁתוּ הָאִידִנָּא כְּהִנִּי חֲמָרָא — כְּרַבִּי. ^[ג]אֲנָשִי מַשְׁמֵר וְאֲנָשִי מַעֲמֵד אֲסוּרִים לְסַפֵּר וּלְכַבֵּס, וּבַחֲמִישִי מוֹתְרִין מַפְגִּי כְּבוֹד הַשֶּׁבֶת. מֵאִי טַעֲמָא? אֲמֵר רַבָּה בַר בַּר חֲנָה אֲמֵר רַבִּי יוֹחָנָן: כְּדִי שְׁלֹא יַכְּנוּסוּ לְמַשְׁמַרְתָּם כְּשִׁחָו מְנוּלִין. ^[ד]תַּנּוּ רַבִּנן: מְלָה מַסְתַּפֵּר כָּכָל יוֹם, כְּהֵן גְּדוֹל — מַעֲרַב שֶׁבֶת לַעֲרַב שֶׁבֶת, כְּהֵן הֲדִיּוֹת — אַחַת לְשָׁלִשִׁים יוֹם. מְלָה מַסְתַּפֵּר כָּכָל יוֹם — מֵאִי טַעֲמָא? אֲמֵר רַבִּי אַבָּא בַר זְבֵדָא, אֲמֵר קְרָא: "מְלָה בְּפִי'וּ תַחֲזִינָה עֲזִינָה". כְּהֵן גְּדוֹל מַעֲרַב שֶׁבֶת לַעֲרַב שֶׁבֶת — מֵאִי טַעֲמָא? אֲמֵר רַב שְׂמוּאֵל בַּר רִבְזִיק: הוּאִיל וּמַשְׁמֵרוֹת מִתַּחֲדָשׁוֹת. ^[ה]כְּהֵן הֲדִיּוֹת אַחַת לְשָׁלִשִׁים יוֹם — מְנַלְן? אֲתִיא "פִּרַע" "פִּרַע" מְזוֹר, כְּתִיב הָכָא: "וְרֹאשָׁם לֹא יִגְלַחוּ וּפִרַע לֹא יִשְׁלַחוּ", וּכְתִיב הַתָּם: "קִדַּשׁ יִהְיֶה גְּדֵל פִּרַע שַׁעַר רֹאשׁוּ", מַה לְהֵלֵן לְשָׁלִשִׁים — אִף כֹּאן שְׁלִשִׁים. ^[ו]וְנִזִּיר גּוֹפִיָה מְנַלְן? אֲמֵר רַב מִתְּנָה: סֵתֵם נְזִירוֹת שְׁלִשִׁים יוֹם. מְנַלְן? אֲמֵר קְרָא: "יִהְיֶה" — בְּגִימַטְרִיא תִּלְתִּין הָיוּ. אֲמֵר לִיה רַב פֿפָּא לֹאבִי: וְדִלְמָא הָכִי קֹאמֵר רַחֲמִנָּא: לֹא לִירַבּוּ כָּלָל! אֲמֵר לִיה: אִי הָוָה כְּתִב "לֹא יִשְׁלַחוּ פִרַע" — כְּדִקְאֲמַרְתּ, הַשְׁתָּא דְּכַתִּיב: "וּפִרַע לֹא יִשְׁלַחוּ" — פִּרַע לִיְהוִי, שְׁלוּחִי הוּא דִּלְא לִישְׁלַחוּ. "אִי הָכִי, אֲפִילוּ הָאִידִנָּא נִמִּי! דְּמִקְּא דִּשְׁתַּנִּי יִין

יז:

עיו משפּט גור מצוּחַה
 א טור או"ח סי' טז: ב מו"י פא' מהל' ביאת מקדש הל' ה: ג מו"י פד' מהל' תפילה וברכת כהנים הל' יד, סמוג לאוין מ, ש"ע או"ח סי' צט סעי' ב: ד מו"י פא' מהל' ביאת מקדש הל' א, סמוג לאוין מ: ה מו"י פא' מהל' ביאת מקדש הל' א: ז מו"י פא' מהל' ביאת מקדש הל' יד:
רבינו גרשום

כס"ב שנינה משכרתו ולהבי אסרי בשקווי יין דאי אפסר בתקנה אבל פרוע ראש דלפסר בתקנה לא אסרי:

רב אשי אמר להבי אסרי רבנן שתיי יין במה"ז האיל דחמור דהרי מחלל עבודה דלמרינן התם במס' זבחים כתיב בשתיי יין חוקה דכתיב יין ושכר אל תשת וגו' וכתיב בבגדי כהונה חוקה דכתיב (וחשבת) [וחגרת אתם] אבגני אהרן ובניו וגו' מה בגדי כהנה שאני לנשנן ויעבד מחל עבודה כדלמרינן בגדיהם עליהם כהונתם עליהם אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם אף פרועי ראש מחלי עבודה ובי היכי דלמרי רבנן שתיי יין במה"ז? ה"י לטרו פרועי ראש. תריצן הא דייחוקת מניה לא כלום הוא דא"כ הוא עד גלא אתי יחזקאל מאן אמרה. כן נכר ערל לב זה כהן משומד בן שנתכבדו מעשו לאביו שבשמים ערל כשר כהן שמת אחיו מחמת מילה הכא נמי פרועי ראש מחלי עבודה גמרא נמיירי לה ואמאי לא אסרי רבנן פרועי ראש כבשתיי יין תריצן כי נמיירי מה שתיי יין במיתה ובי' לאחולי עבודה לא נמיירי אלא לשלם פרועי ראש לא מחלי עבודה להבי לא אסרי רבנן במה"ז אע"ג דלמרי בשתיי יין:

ה"ג מריש ירחא דניסן עד תמיא ביה איתקם תמידא גלא למיספד שחי אומרים מיטין מתגבד ויחיד תמיד שחי מורשין את הכבש אחד תעשה שהוא כלומר לא דייקנן האי ומניה אינע אלא מתרומת האשפה שהרי כתיב ביה לאשי תשמע שבא ממקום שהוא קרבעות באין דהיעו מתרומת האשפה. ומריש ירחא דניסן עד תמיא ביה גלא ונתנו בדבר ויהיו מיטין לחכמים:

איתתב חנא דשטיציא גלא למספד שחי מיטין אומריין אין עצרת בא אלא [באלחד] שבבת שחי מורשין ממחרת השבת תספדו חמשים כלומר לאחר שבת כראשית האי עצרת וחכ"א יום שבא חמשים יום קובע עצרת וכתיב שבע שבתות תמנוות תהינה דמשמע תמנוות משם מאחד שבבת לאחד שבבת כאן שחל עצרת באמצע שבת הייין חמשים יום כלא שבע שבתות תמנוות מאחד שבבת לאחד שבבת [כאן שחל עצרת באחד שבבת]:

מכַּלל דרַבֵּנָן אָסרי. פּי' מַכַּלל דרַבֵּנָן אָסרי לְשַׁתוּת יוֹן מִשּׁוּם דְּשַׁמְיָא וְכַּנָּה ביהמ"ק וּכְשֵׁינוּ כַּהֵן רָאוי לַעֲבֹד וְלִיפָא וּמַשְׁנֵי אָפֶסֶר דְּמַסְפַּר וְשֵׁנִי: בְּשֵׁינוּ כַּהֵיט דְּכִרְאויִים לַעֲבֹדָה וְלִיפָא. וא"ת וְהֵלֵא כֵּלֵא יוֹן נִמְי אָסוריִן בְּעֲבֹדָה דְּטַמְאי מַתִּים נִינְהוּ וְצִירְכִין הָאֵלֶּה ג' [ח'] וְאִמְאי אָסרי לֵהוּ יוֹן וי"ל דְּמ"מ מַתְּרִין בְּעֲבֹדַת צַפּוֹר דְּטַמְאָה הָתֵמָה בְּצַפּוֹר: שְׁתַּיִּי יוֹן דְּמַחֲלִי עֲבֹדָה. פּי' דְּכַתִּיב יוֹן וְשֹׁכֵר אֵל תִּשָּׂה וְגו' וְלַהֲבִיֵּל בִּין הִקְדָּשׁ וְכִין חֲלַל: פְּרוּעֵי רֹאשׁ גֵּלֵא מַחֲלי עֲבֹדָה. פּי' גֵּלֵא כְּתִיב בְּסֻמּוֹן וְלַהֲבִיֵּל וְגו': (דְּבַר תּוֹרָה): דְּבַר זֶה מַתְּוֶרֶת מִשָּׁה לֹא לְמַדְנֹ. וא"ת יִנְלֻף מִק"ו ומה פֻּעַל מוּס שְׁמַמַּר בְּאֻכִּילַת קִדְּשִׁים בְּדַקְרָשִׁינוּ דְּמַסְפַּת קִדְּשִׁין פִּרְקָה הָאִישׁ מִקְדָּשׁ (קדוּשִׁין דף נג.) וְכַל מִנְחַת מַחֲבַת וְכַל מִקְרָשֶׁת לַכַּהֲנִים יִהְיֶה אִישׁ פֶּאֱסָיו וְאִפ"ה פֻּעַל מוּס אָסור לַעֲבֹד עֲבֹדָה עֵרֵל שְׁאִסור בְּאֻכִּילַת קִדְּשִׁים דְּקָרָשִׁים פִּרְקָה הָעֵרֵל (יבמות דף ע.) כַּנ"ש תַּשְׁבַּע וְשֹׁכִיר מַסְפַּח דְּעֵרֵל אָסור בּו אינו יוֹן שְׁאִסור לַעֲבֹדָה וי"ל דְּחֵלֵל יוֹכִיחַ שְׁאִינוּ אוֹכֵל בְּקִדְּשִׁים וְאִפ"ה כִּשֶׁר לַעֲבֹדָה וּבְדִלְמַר פִּרְקָה הָאִומֵר (קדוּשִׁין דף סו:) מַכְּתִיב בְּרַךְ ה' חֲלוּ וּפֻעַל יִזְנוּ תִרְצֶה דְּמַשְׁמַע אֲפֵלוּ [חֲלוּן עֲבֹן] הוּא רִוְצָה בְּעֲבֹדְתוֹ אִי נִמְי מַפְעַל מוּס לֹא מַצִּי לִיָּף דְּאִיפֹא לְמַפְרָן מַה לְבַעַל מוּס שֶׁכּוּן עָשׂוּ בּוּ קִרְבִּין בְּמַקְרִיבִים שְׁכַל הַקִּרְבִּין פְּסוּלִים שֶׁהִם בְּעֲלִי מוּמִיִּם כְּמוֹ הַמַּקְרִיב תֹּאמַר בְּעֵרֵל שְׁלֹא עָשָׂה בּוּ קִרְבִּין בְּמַקְרִיבִין דְּמַה עֵרְלוּת שִׁנָּן בְּהַשְׁמִיָּה: מְרִישׁ יִרְחָא דְּנִיסָן וְעַד תַּמְנִיָּא (דְּהֵא) [בַּה] אִתְּקַם תַּמְיָדָא. פּי' בְּדַמְסַפֵּד בְּמַגֵּלַת תַּעֲנִית [פ"א] שְׁחִיו הַצִּיטוּסִים אִומְרִים צִיחִיד מִתְּגַבַּב תַּמְיָד מִשּׁוּם דְּכַתִּיב תַּעֲשֶׂה אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַּבֶּקֶר תַּעֲשֶׂה מִשְׁמַע יוֹחִיד וְהִזְרִי לֵהוּ אֶת הַקִּרְבִּי לִחְמִי לְאִשִּׁי תִשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לְשׁוֹן רַבִּים:

סדר תעניות כיצד פרק שני תענית

כְּרַבִּי הָא רַבֵּנָן מִיַּסַּר אָסרי – אֲפִילוּ שְׁלֹא בְּזַמן בּוֹיָאָה: וּמַשְׁנֵי מְאי טַעְמָא כּוּי וְהִכָּא

כְּרַבִּי, מַכַּלֵּל דְּרַבֵּנָן אָסרי! מְאי טַעְמָא: מְהֵרָה יִכְנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וּבְעֵצִינוּ כַּהֵן הָרָאוי לַעֲבֹדָה וְלִיפָא, הִכָּא אֲפֻשָּׁר דְּמַסְפַּר וְעִיִּיל. ^(א"ג)אִי הָכִי, שְׁתוּי יִזְן נָמִי — אֲפֻשָּׁר דְּגַנְגִי הוֹרְתָא וְעִיִּיל, בְּדַרְמֵי בַר אַבָּא. דְּאָמַר רַמִּי בַר אַבָּא: דִּרְוּ מִיל, וְשִׁינָּה כָּל שְׁהוּא — מְפִיגִין אֶת הַיִּיזן! לֹאוּ מִי אֵיתְמַר עֲלָה, אָמַר רַב נַחֲמָן אָמַר רַבָּה בַר אֲבוּהֶ: לֹא שָׁנוּ אֶלְא בְּשִׁשְׁתָּה שְׁיַעוֹר רַבִּיעִית, אָכַל שְׁתֵּה יוֹתֵר מִרַבִּיעִית — כָּל שָׁכוּ שְׂדֵרָה מְטִרִידְתוֹ וְשִׁינָּה מְשַׁפְּרְתוֹ. ^(ב"ה)רַב אָשִׁי אָמַר: שְׁתוּיִי יִזְן, דְּמַחֲלִי עֲבֹדָה — גָּזַרוּ בַּהּוּ רַבֵּנָן. פְּרוּעֵי רֹאשׁ, דְּלֹא מַחֲלִי עֲבֹדָה — לֹא גָזַרוּ בַּהּוּ רַבֵּנָן. ^(ג)מִיתִיבִי, וְאֵלּוּ שְׁהוּ בְּמִיתָה: שְׁתוּיִי יִזְן, וּפְרוּעֵי רֹאשׁ. בְּשִׁלְמָא שְׁתוּיִי יִזְן — בְּהֻדְיָא כְּתִיב בַּהּוּ: "יִזְנוּ וְשֹׁכֵר אֵל תִּשָּׂה", אֶלְא פְּרוּעֵי רֹאשׁ מְנַלן? דְּכַתִּיב: "וְרֹאשָׁם לֹא יַגְלִחוּ וּפָרַע לֹא יִשְׁלַחוּ", וְכַתִּיב בַּתְּרִיָּה: "וַיִּזְן לֹא יִשְׁתוּ כָּל כַּהֵן בְּבוֹאָם אֶל הַחֻצָּר הַפְּנִימִית", וְאֵיתְקוּשׁ פְּרוּעֵי רֹאשׁ לְשְׁתוּיִי יִזְן: מַה שְׁתוּיִי יִזְן בְּמִיתָה — אָף פְּרוּעֵי רֹאשׁ בְּמִיתָה. וּמִינַּה: אִי מָה שְׁתוּיִי יִזְן דְּמַחֲלִי עֲבֹדָה — אָף פְּרוּעֵי רֹאשׁ דְּמַחֲלִי עֲבֹדָה! לֹא: כִּי אֵיתְקוּשׁ — לְמִיתָה הוּא דְאֵיתְקוּשׁ, אָכַל לְאַחֻלִי עֲבֹדָה — לֹא אִתְקוּשׁ. ^(ד)אָמַר לִיה רַבִּינָא לְרַב אָשִׁי: הָא, מַקְמִי דְאֵתָא יִחְזַקְאֵל, מָאן אָמַרְהָ? אָמַר לִיה: וּלְטַעְמִיָּה, הָא דְאָמַר רַב חֲסֵדָא: דְּבַר זֶה מְתוֹרַת מִשָּׁה לֹא לְמַדְנֹ, וּמַדְבְּרִי קַבְּלָה לְמַדְנֹ: "כָּל כּוּן נִכָּר עֵרֵל לֵב וְעֵרֵל בֶּשֶׂר לֹא יָבוֹא אֶל מַקְדָּשִׁי" — הָא, מַקְמִי דְאֵתָא יִחְזַקְאֵל, מָאן אָמַרְהָ? אֶלְא גְּמָרָא גְּמִיר[וֹן] לַה, וְאֵתָא יִחְזַקְאֵל וְאַסְמַכְהָ אַתְרָא. הִכָּא נָמִי: גְּמָרָא גְּמִיר[וֹן] לַה, וְאֵתָא יִחְזַקְאֵל וְאַסְמַכְהָ אַתְרָא, כִּי גְמִירִי הִלְכָּה — לְמִיתָה, לְאַחֻלִי עֲבֹדָה — לֹא גְמִירִי. ^(ה)כָּל הַכְּתוּב בְּמַגִּילַת תַּעֲנִית "דְּלֹא לְמִיסְפַּד" — לְפָנֵינוּ אָסוּר, לְאַחֲרֵינוּ מוּתַר. תַּנּוּ רַבֵּנָן: אֲלִין יוֹמִיָא דְלֹא לְהַתְעַנָּאָה בַּהּוֹן, וּמַקְצָתְהוֹן דְּלֹא לְמִיסְפַּד בַּהּוֹן: מְרִישׁ יִרְחָא דְנִיסָן וְעַד תַּמְנִיָּא בֵּיה אֵיתוּקִם תַּמִּידָא, דְּלֹא לְמִיסְפַּד בַּהּוֹן. מִתְּמַנְיָא בֵּיה עַד סוּף מוֹעֲדָא אֵיתוּתַב חָגָא דְשַׁבּוּעִיָא, דְּלֹא לְמִיסְפַּד בַּהּוֹן. ^(ו)אָמַר מַר: מְרִישׁ יִרְחָא דְנִיסָן עַד תַּמְנִיָּא בֵּיה אֵיתוּקִם תַּמִּידָא, דְּלֹא לְמִיסְפַּד. לְמָה לִי מְרִישׁ יִרְחָא? לֵימָא מְתִירִי בְּנִיסָן, וְרֹאשׁ חוֹדֶשׁ גּוֹפִיָּה יוֹם טוֹב הוּא וְאָסוּר! אָמַר רַב: לֹא נִצְרַכָּה אֶלְא לְאַסוּר יוֹם שְׁלֻפְנִינוּ. וְשְׁלֻפְנִינוּ נָמִי, תִּיפּוּק לִיה דְּהוּה לִיה יוֹם שְׁלֻפְנִי רֹאשׁ חֲדָשׁ! רֹאשׁ חֲדָשׁ דְאִוְרִיִּיתָא הוּא, וְדְאִוְרִיִּיתָא לֹא בְּצִי חִיזוּק. ^(ז)דְּתַנְיָא: הַיָּמִים הָאֵלֶּה הַכְּתוּבִין בְּמַגִּילַת תַּעֲנִית — לְפָנֵיהֶם וּלְאַחֲרֵיהֶם אָסוריִן, שְׁבֻתוֹת וַיָּמִים טוֹבִים, הֵן — אָסוריִן, לְפָנֵיהֶן וּלְאַחֲרֵיהֶן — מוּתַרִין. וּמָה הַפֶּרֶשׁ בֵּין זֶה לְזֶה? הִלְלוּ — דְּבַרִי תוֹרָה, וְדְבַרִי תוֹרָה אִין צְרִיכִין חִיזוּק, אָמַר מַר: מִתְּמַנְיָא בֵּיה עַד סוּף מוֹעֲדָא אֵיתוּתַב חָגָא דְשַׁבּוּעִיָא, דְּלֹא לְמִיסְפַּד. לְמָה לִי עַד סוּף מוֹעֵד, לֵימָא עַד הַמוֹעֵד, וּמוֹעֵד גּוֹפִיָּה יוֹם טוֹב הוּא וְאָסוּר! אָמַר רַב פִּפְאָ: בְּדְאָמַר רַב — לֹא נִצְרַכָּא

אֶלְא

כו' – מאי טעמא פירוצא הוא כלומר דטעמא מאי גזור רבנן ציין שמא ובעה כו' אכל גבי פרועי ראש לא גזרו דאפשר דמסתפר מיד והדר עול לבית המקדש לעבודה: דרך מיל ושנה כל שהוא כו': ושנה משפרתו – והאי שנוי איפא בהך מיהא: שתי יין דמחלי עבודה – דכתיב יין ושכר אל תשת וקמין לה ולהבדיל בין הקדש ובין החל בין עבודה קדושה למחלל' דאי עבד עבודה שתי יין חלל: פרועי ראש – גלא כתיב בה חלל גלא נראה חלול: ואילו שבמיתה – ציצי שמנים במסכת סנהדרין ג'אלו הן האשרפין (דף פג.) שתיי יין – במיתה דכתיב יין ושכר אל תשת בבאכס אל אהל מועד ולא תמנו דהינו מיתה ציצי שמנים מגלא כתיב יומת ואמר בשלמא כו': ה"ג ומנה מה שתיי יין מחלי עבודה אף פרועי ראש מחלי עבודה – קשיא לא גרס: מחלי עבודה – חלין היא כל עבודתו שעבד: אף פרועי ראש – עבודתם מחללת דלכל מלי איתקוש ותובתא דרב אשי דאמר פרועי ראש לא מחלי עבודה: דרב חסדא – בפרק שני מצחים וקא צעי התם כהן ערל שמתו אחיו מחמת מילה מהו ואמר רב חסדא כו' ערל לב וערל פשר: האכתא גמירי לה – מסיני: כי גמירי הלכה למיתה – לאחולי עבודה לא גמירי: גלא להתענאה כהן – שכלן אסורין בתענית ומתנאהו שיש בהן חצת חמורין כ"כ שבהספד נמי אסורין: מריש ירחא דניסן עד תמניא כה – דכל שמונה ימים גסאו ונתנו בדבר עד שגזחו את הצלוקין ושעו אותם יום טוב ודבר זה מפרש במנחות בפרק רבי ישמעאל ובמגלת תענית הקנויה אלעזר: מריש ירחא דניסן ועד תמניא כה איתוקם תמידא גלא למספד – שחי הצולקים אומרים יחיד מתגבב ומביא תמיד מאי דרוש את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים מאי אהדרו להו את הקרבני לחמי לאשי תשמרו להקריב לשון רבים הוא שיהיו כלן באין מתעניות האשפה: איתוקם תמידא ואיתתב חגא דשביעיא – בעניינים רבים חלקו ביטולין עס חכמים ומפרשין במנחות ובמגלת תענית [פ"א] וה"ג התם בפ' ר' ישמעאל (מנחות ס"ה.) ת"ר אלין יומיא גלא להתענאה כהן ומתנאהו גלא למספד כהן מריש ירחא דניסן עד תמניא כה איתוקם תמידא גלא למספד ומתמניא כה עד סוף מועדא איתתב חגא דשביעיא גלא למספד: איתוקם תמידא גלא למספד – גרסינן ולא גרסינן להתענאה בדמובח בסמוך דקתני לא נצרכה אלא לאסר את שלפניו ואי גרסינן להתענאה א"כ הינו רבי יוחי דאמר לפניו אסור והא ליפא למימר דרבי יוסי היא דקא פריך במאן דרבי יוסי בתמיהה מכיל דדרבנן פסיקא לה: מתמניא כה כו' עד גלא למספד – שחי איתוקם תמידא גלא למספד שחי אומרים עצרת אחר השבת הוא שבעת שגאמר ובהפרתם לכם ממחרת השבת וטפל להן רבן יוחנן בן זבאי וא"ל שוטים מעין לכם ולא היה אדם שהחזירו דבר חוץ ממקו אחד שהיה מפגשט בגגו ואמר משה רבנו איהב וישראל היה ויודע שצצרת יום אחד הוא עמר ותקנה אחר שבת פגי שחייו מתענגים שני ימים וכו' ודחו אותן והלכו להן ביטולים מבח הסבוקין על פרסן וחריו כהן (ע"כ ה"ג): חגא דשביעיא גלא למספד – במגלת תענית [פ"א] מפרש מאי איתוקם: ור"ח יו"ט הוא – דכתיב קרא עלי מועד והוי ראש חגש אב כהאי מסכתא לקמן(כט.): עד סוף מועדא – פסח:

מסורת הש"ס
א עירובין סד: ב תמורה יא: ג סנהדרין פג: ד יומא עא;; זבחים יח;; זבחים כב;; סנהדרין כב;; מועד קטן ה. ה מנחות סה;; מגילת תענית ניסן א-ב ו ראש השנה יט. ז תוספתא תענית; יבמות פה;; מגילת תענית שבט ג
גליון הש"ס
גמרא ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא. עינין יומא דף ע"ב וברש"י שם ד"ה מיתבי:
תורה אור השלם

[ויקרא י, טו]

[יחזקאל כ, כ]

[יחזקאל מד, כא]

[יחזקאל כא]

[יחזקאל מד, טו]

 מסורת הש"ס

א מגילת תענית אדר טו; מגילת תענית אדר טז; ראש השנה יט.

ב עירובין צה.

לְאָסֵר אֶת שְׁלֹפְנֵי – לְהִכּי נִקֵּט מֵרִישׁ יִרְחָא דְיִטְסָן לְאָסֵר אֶת יוֹם שְׁלֹפְנֵי ר"ח בְּתַעֲנִית הֵלְכוּ וְהִסְתַּיְנוּ. הִסְיָנו לָשׁוֹן זָהי וְנַעֲשֶׂהָ. אִי שְׁמִיטָּס גְּרָסִינָן פְּרוּשׁ שְׁמִיטָּס לַהֲקַב"ה הָיוּ

בְּדַתְנִיא בְּמִנּוּן לִפְנֵינָהּ אֶסְרוּיָן דְּאִי מִשּׁוּם ר"ח לֹא הָיָה נֶאֱסֵר בְּדַמְּשָׁשׁ דְּדַבְרֵי תוֹרָה אִין צְרִיכִין חֲזוּקָ: כּוּמָאן בְּר' יוֹפִי – דְּמַתְנִי' דְּאִמֵּר אָף לְאֶחָרֵי בְּתַמִּימָהּ וּשְׁבָקָת רָבָן אִי הִכִּי דְלֻלָּבָא דְר' יוֹסִי מוֹזְקֵמַת לֹה לְמַגְלַת תַּעֲנִית כ"ט בְּאֶזְר גְּמִי דְקַתְרַנְתָּ לְשִׁיל דְלֻלָּהִכּי נִקֵּט רִישׁ יִרְחָא דְיִטְסָן דְּהָיְנוּ יוֹם שְׁלָשִׁים דְאֶזְר הַסְמוּן לְיִטְסָן לְעוֹלָם חֹסֶר מִכ"ט יוֹם הוּא מִשּׁוּם דְקָא בְּשִׁי לְמִימַר יוֹם כ"ט תַּפּוּן לֹה דְבָלָאוּ הִכִּי הָיוּ אֶסוּר יוֹם כ"ט דה"ל יוֹם דְּבַתֵּר כ"ח סְהוּא י"ט בּו' וְאֶסוּר יוֹם שְׁלֹאֲחֵרֵי בְר' יוֹסִי וְאִמְרֵי נִקֵּט רִישׁ יִרְחָא לְאָסֵר אֶת שְׁלֹפְנֵי: קָלָא וְשִׁידוּן – שְׁלָא יְהוּ צְרִיכִין לְבַטֵּל מִתְלָמוּד תוֹרָה שְׁנָזוּר עֲלֵיהּ שְׁלָא יַעֲסָקוּ בַּתּוֹרָה: הִסְגִּינוּ – צַעֲקוּ בָךְ מִתְרַגְמִינָן בַּתְּהִלָּים כָּל לָשׁוֹן שׁוּעָה וְנַעֲשֶׂה לָשׁוֹן בְּגִינָה: אִי שְׁמִיטָּס – גְּרָסוּיָן אָהֶה ה' לַהֲקַב"ה הָיוּ צוֹעֲקִים עַל אוֹתָם שְׁנָזוּר עֲלֵיהֶם גְּזוּרֹת קִשּׁוֹת וְהָיוּ אוֹמְרִים לָהֶם לִפְנֵי הַקַּב"ה וְכִי לֹא חֲסִיכָס וְכוּ': לֹא נִגְרַכָּה אָלָא לְחַשׁ מַעֲבַר – בַּשָּׁנָה מַעֲבַרְתָּ שִׁנָּשׁ בַּהּ עָנִי חָזֵר וְהֶאֱחֵד חֹסֶר דְּהִשְׁתָּא בִּי הָיָה חָזֵר שְׁנִי מֵלֹא הָיָה יוֹם שְׁלָשִׁים לִפְנֵי ר"ח יִטְסָן א"נ דְּעַבְדוּיָהּ לְאֶזְר בְּגוּן שְׁלָא נִרְאָה חֲדָשׁ יוֹם ל' דְּמִשּׁוּם יו"ט דכ"ח לֹא מִתְסַר אָלָא כ"ט: רָבָא אִמֵּר אֲפֵלוּ יִמְרֵא חֲדָשׁ חֹסֶר – וְאִהִכִּי נִקֵּט מֵרִישׁ יִרְחָא דְאִי הָיָה אֶסֶר לִיָּה לְיוֹם כ"ט מִשּׁוּם בַּתֵּר כ"ח לֹא הָיָה אֶסֶר לִיָּה אָלָא בְּתַעֲנִית לַחֲזִיזָה: דְּכָל שְׁלֹאֲחֵרֵי כו' – בְּלוּמֵר כָּל שְׁאֶסוּר מִשּׁוּם אֶחָר יו"ט בְּתַעֲנִית הוּא דְאֶסוּר הֵא בְּהַסְפַּד מִתֵּר וְאִהִכִּי נִקֵּט מֵרִישׁ יִרְחָא דְלָגְיוּ הֵא כ"ט דְּנִקֵּט מַטְּל בִּין שְׁנֵי יָמִים מִשּׁוּם דְּאִי מִתְסַר מִשּׁוּם דְּלִפְנֵי יו"ט אִימְנוּר לֹא אֶתְסַר בְּהַסְפַּד דְּהֵא דְנִקֵּט כָּל שְׁלֹאֲחֵרֵי כו' לֹא מִשּׁוּם דְּלִפְנֵי גְמִי אֶסוּר בְּהַסְפַּד אָלָא חֲזִיזִי דְפָרִיךְ דְלִתְסַר יוֹם כ"ט מִשּׁוּם בַּתֵּר כ"ח הוּא דְמַהֲזֵר לִיָּה כָּל שְׁלֹאֲחֵרֵי כו': לִימֵא מִתַּשְׁעָה וּתְמַנְיָא גּוּפָה – יו"ט הוּא דְהֵא הָיָה לִיָּה מַהֲנֵךְ יָמִים טוֹבִים דְאֶתְחַקֵּס בְּהוּ תַמִּידָא בְּדַכְתִּיב בַּה מֵרִישׁ יִרְחָא עַד תַּמְנִיָּא: ה"ג דְּאִי אֶקְלַע מִלְתָּא וּבִטְלַנִּי לְשַׁבְעָה תַמְנִיָּא גּוּפָה אֶסוּר דְּהָיָה לֹה יוּמָא דְאֶתְרַבַּת חָזִי דְשַׁבְעוּעִיָּא – דְּאִי אֶקְלַע מִלְתָּא שְׂאֵס בְּזוּר גְּזוּרָה וְצְרִיכִין לְהַתַּעֲנוּת תוֹךְ אֵלוּ יָמִים טוֹבִים דְּתַמִּיד וּבִטְלוּ אוֹתוֹן לְהַתַּעֲנוּת בְּכָלוּ שְׁאִין לְבַטְלָה לַחֲצִאִין: אֲבַתִּי יוּמָא תַמְנִיָּא אֶסוּר מִשּׁוּם חֲגָא דְשַׁבְעוּעִיָּא – וְאִי קִשְׁיָא אֲבַתִּי לִימֵא תַשְׁעָה וְאֲפֵלוּ אִסַּס אֶרַע מִלְתָּא דְבִטְלִי אֲבַתִּי הוּא אֶסוּר תַּמְנִיָּא גּוּפָה מִשּׁוּם קוּמָא וְחַג שַׁבְעוּעִיָּא דְהָיָה יוֹם שְׁלֹפְנֵי וְלֹא נִגְרַכָּה כּו' לְהִכִּי נִקֵּט מֵרִישׁ יִרְחָא דְאִי מִקְּלַע כּו': בְּרַבִּי יוֹפִי – דְאִמֵּר בִּין לִפְנֵי בִין לְאֶחָרֵי אֶסוּר: כּר"מ – סָתָם מִתְּמִיתוּן דְקַתְנִי לְאֶחָרֵי מִתֵּר: מַה יו"ל בְּהוּן בְּהוּן – קָלָא לְהַתַּעֲנָאָה בְּהוּן וּמַחֲזַתוּן קָלָא לְמַסְפַּד בְּהוּן וְקָא דְרִישׁ לֹה בְּדַדְנִין לְקַמֵּן בְּהוּן מַשְׁמַע מַעוּט: וְאִמֵּר שְׁמוּאֵל זָרַס: הֵלֵכָה בְּרַבָּן שְׁמַעוֹן – דְּמַדְרַבָּן וַיְהִי וְלֹא מִחֲמִירָן בְּלִי הֵא: בְּחָלִי – שֵׁס חֲכָם: ה"ג פִּי אִמֵּר רַבִּי יוֹחָנָן הֵלֵכָה אֶתְעַנְּאָה – דְּיָמִים הַכְּתוּבִים בְּמַגְלַת תַּעֲנִית קָלָא לְהַתַּעֲנָאָה לִפְנֵינָהּ אֶסוּרִים וְלֹאֲחָרֵי מִתְרִין בְּרַבִּי יוֹפִי וְלֹא בְר"מ דְאִמֵּר אָף לִפְנֵיָּהֶם מִתֵּר אֲבָל אֶתְלָא לְמַסְפַּד דְאִין הֵלֵכָה בְּרַבִּי יוֹסִי [דְאִמְרָן] לִפְנֵי וְלֹאֲחָרֵי אֶסוּר לִפְנֵי אֶסוּר וְלֹאֲחָרֵי מִתֵּר: וּמִי א"ר יוֹחָנָן הִכִּי – דְּלִפְנֵי מִיּוֹאֵא אֶסוּר בְּרַבִּי יוֹסִי: מַקְדִּימִין – שְׁקָרָאוּ קִדְּם זְמַנָּה:

סדר תעניות כיצד פרק שני תענית

אָלָא לְאָסוּר יוֹם שְׁלֹפְנֵי, הַכָּא נָמִי — לֹא נִצְרַכָּה אָלָא לְאָסוּר יוֹם שְׁלֹאֲחֵרֵי. כַּמָּאן, בְּרַבִּי יוֹסִי דְאָמַר: בִּין לִפְנֵי וּבִין לְאֶחָרֵי אֶסוּר. אִי הִכִּי בַעֲשָׂרִים וּתְשַׁעָה נָמִי — מֵאִי אִירָא דְהָיוּ יוּמָא דְמַקְמִי יוּמָא דְמִיתוּקָם תַּמִּידָא? תִּיפּוּק לִיָּה דְהָוָה לִיָּה יוּמָא דְבַתֵּר עֲשָׂרִין וּתְמַנְיָא בִּיהּ! ^(א) דְתַנְיָא: בַּעֲשָׂרִים וּתְמַנְיָא בִּיהּ, אֶתַת בַּשּׁוּרְתָא טְבַתָּא לִיהוּדָאִי דְלֹא יַעֲידוּן מִן אוֹרֵייתָא. שְׁפַעַם אַחַת גְּזָרָה מַלְכוּת הַרְשַׁעָה שְׁמַד עַל יִשְׂרָאֵל שְׁלֹא יַעֲסָקוּ בַּתּוֹרָה, וְשְׁלֹא יְמוּלוּ אֶת בְּנֵיהֶם, וְיִשְׁיַחֲלָלוּ שְׁבַתוֹת. מָה עֲשֶׂה יְהוּדָה בֶּן שְׁמוּעַ וְחִבְרִי? הִלְכוּ וּנְטְלוּ עֲצָה מִפְּטוּרֹנִיתָא אַחַת שְׂכַל גְּדוּלֵי רוּמִי מְצוּיִין אַעֲלָה. אֲמַרְהָ לָהֶם: עַמְדוּ וְהַפְּגִינוּ בַּלְיִלָה. הִלְכוּ וְהַפְּגִינוּ בַּלְיִלָה, אָמְרוּ: אִי שְׁמִיטָּס! לֹא אַחִים אֲנַחְנוּ, לֹא בְנֵי אָב אַחָד אֲנַחְנוּ, לֹא בְנֵי אָם אַחַת אֲנַחְנוּ? מָה נַשְׁתַּנְיָנוּ מִכָּל אוּמָה וְלִשׁוֹן שְׁאַתָּם גּוֹזְרִין עֲלֵינוּ גְזִירוֹת רַעוּת! וּבִטְלוּם, וְאוֹתוֹ יוֹם עֲשָׂאוּהוּ יוֹם טוֹב. אָמַר אֲבָרִי: לֹא נִצְרַכָּה אָלָא לְחֹדֶשׁ מַעוּבָר. רַב אֲשִׁי אָמַר: אֲפִילוּ תִימָא לְחוֹדֶשׁ חֹסֶר, כָּל שְׁלֹאֲחֵרֵי — בְּתַעֲנִית אֶסוּר, בְּהַסְפַּד מוּתָר. וְזֶה, הוּאִיל וּמוּטָל בִּין שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים — עֲשָׂאוּהוּ כְיוּם טוֹב עַצְמוֹ, וְאֲפִילוּ בְּהַסְפַּד נָמִי אֶסוּר. אָמַר מָר: מִתְמַנְיָא בִּיהּ וַעַד סוּף מוּעֵדָא אִיתוּבַת חֲגָא דְשַׁבְעוּעִיָּא, דְלֹא לְמִיסְפַּד. לְמָה לִי לְמִימַר מִתְמַנְיָא בִּיהּ? לִימָא מִתַּשְׁעָה בִּיהּ, וּתְמַנְיָא גּוּפִיָּה אֶסוּר, דְהָוָה לִיָּה יוּמָא דְאִיתוּקָם בִּיהּ תַּמִּידָא! בִּין דְאִילוּ מִקְלַע לִיָּה מִיִּלְתָּא וּבִטְלִינִיָּה לְשַׁבְעָה — תַּמְנְיָא גּוּפִיָּה אֶסוּר, דְהָוָה לִיָּה יוּמָא קוּמָא דְאִיתוּבַת בִּיהּ חֲגָא דְשַׁבְעוּעִיָּא. הַשְׁתָּא דְאֶתִית לְהִכִּי, עֲשָׂרִים וּתְשַׁעָה נָמִי: בִּין דְאִילוּ מִיקְלַע מִיִּלְתָּא וּבִטְלִינִיָּה לְעֲשָׂרִים וּתְמַנְיָא — עֲשָׂרִין וּתְשַׁעָה גּוּפִיָּה אֶסוּר, דְהָוָה לִיָּה יוּמָא דְמַקְמִי יוּמָא דְאִיתוּקָם תַּמִּידָא. ^(ב) אִיתְמַר, רַב חֲזִיָּא בַר אֲסִי אָמַר רַב: הִלְכָּה בְּרַבִּי יוֹסִי, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: הִלְכָּה בְּרַבִּי מֵאִיר. וּמִי אָמַר שְׁמוּאֵל הִכִּי? וְהַתְנָא, רַבָּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמַר: וּמָה תִלְמוּד לּוֹמַר "בְּהוּן" "בְּהוּן" שְׁתֵּי פַעַמִּים — לּוֹמַר לָהּ שְׁהוּן אֶסוּרִין, לִפְנֵיהֶן וְלֹאֲחֵרֵיהֶן מוּתָרִין. וְאָמַר שְׁמוּאֵל: הִלְכָּה בְּרַבָּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל. מַעֲיָקְרָא סָבַר: בִּין דְלִיכָּא תַנָּא דְמִיקַל בְּרַבִּי מֵאִיר, אָמַר הִלְכָּה בְּרַבִּי מֵאִיר. בִּין דְשְׁמַעִיָּה לְרַבָּן שְׁמַעוֹן דְמִיקַל טַפִּי, אָמַר: הִלְכָּה בְּרַבָּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל. וְכֹן אָמַר בָּאֵלִי אָמַר רַבִּי חֲזִיָּא בַר אֲבָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הִלְכָּה בְּרַבִּי יוֹסִי. אָמַר לִיָּה רַבִּי חֲזִיָּא לְבָאִלִּי: אֶסְבֵּרָה לָּהּ, פִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן הִלְכָּה בְּרַבִּי יוֹסִי — אֶדְלָא לְהַתַּעֲנָאָה. "וּמִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן הִכִּי? וְהָאִמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הִלְכָּה בְּסַתָּם מַשְׁנָה. וּתְנֹן: אֵף עַל פִּי שְׁאֲמָרוּ מַקְדִּימִין וְלֹא מְאֲחֵרִין,

	מוֹתְרִין
גּוּפָה מִשּׁוּם קוּמָא וְחַג שַׁבְעוּעִיָּא דְהָיָה יוֹם שְׁלֹפְנֵי וְלֹא נִגְרַכָּה כּו' לְהִכִּי נִקֵּט מֵרִישׁ יִרְחָא דְאִי מִקְּלַע כּו': בְּרַבִּי יוֹפִי – דְאִמֵּר בִּין לִפְנֵי בִין לְאֶחָרֵי אֶסוּר: כּר"מ – סָתָם מִתְּמִיתוּן דְקַתְנִי לְאֶחָרֵי מִתֵּר: מַה יו"ל בְּהוּן בְּהוּן – קָלָא לְהַתַּעֲנָאָה בְּהוּן וּמַחֲזַתוּן קָלָא לְמַסְפַּד בְּהוּן וְקָא דְרִישׁ לֹה בְּדַדְנִין לְקַמֵּן בְּהוּן מַשְׁמַע מַעוּט: וְאִמֵּר שְׁמוּאֵל זָרַס: הֵלֵכָה בְּרַבָּן שְׁמַעוֹן – דְּמַדְרַבָּן וַיְהִי וְלֹא מִחֲמִירָן בְּלִי הָיָה: בְּחָלִי – שֵׁס חֲכָם: ה"ג פִּי אִמֵּר רַבִּי יוֹחָנָן הֵלֵכָה אֶתְעַנְּאָה – דְּיָמִים הַכְּתוּבִים בְּמַגְלַת תַּעֲנִית קָלָא לְהַתַּעֲנָאָה לִפְנֵינָהּ אֶסוּרִים וְלֹאֲחָרֵי מִתְרִין בְּרַבִּי יוֹפִי וְלֹא בְר"מ דְאִמֵּר אָף לִפְנֵיָּהֶם מִתֵּר אֲבָל אֶתְלָא לְמַסְפַּד דְאִין הֵלֵכָה בְּרַבִּי יוֹסִי [דְאִמְרָן] לִפְנֵי וְלֹאֲחָרֵי אֶסוּר לִפְנֵי אֶסוּר וְלֹאֲחָרֵי מִתֵּר: וּמִי א"ר יוֹחָנָן הִכִּי – דְּלִפְנֵי מִיּוֹאֵא אֶסוּר בְּרַבִּי יוֹסִי: מַקְדִּימִין – שְׁקָרָאוּ קִדְּם זְמַנָּה:	

צוֹעֲקוּן לְמָה יִירָמּוּ הַגּוֹיִם אִיָּה אֶלְהִיכֶם וְלָהֶם אִמְרוּ וְכִי לֹאֹ חֲסִיכָס אֶנְחֵנוּ וְכוּ': לֹא נִגְרַכָּה אָלָא לְחַשׁ מַעֲבַר. פְּרוּשׁ דְּעַבְדוּיָהּ לְאֶזְר שְׁלָא נִרְאָה הֵלְבָנָה עַד יוֹם ל' וְהָיוּ ר"ח יִטְסָן יוֹם ל"א פְּרוּשׁ וּא"כ הֵאִי כ"ט לֹא מַצִּינוּ לְאָכְרוּ מִשּׁוּם יוֹם שְׁלֹפְנֵי ר"ח יִטְסָן דְּיוֹם ל' מִפְּסִיק בִּינְיָנָס מִשּׁוּם הִכִּי אֲצַטְרִיךְ לְאָכְרוּ מִשּׁוּם יוֹם שְׁלֹאֲחֵרֵי גְשָׁרִים וּתְמַנְיָא: דְאֵלוּ אִי אֶקְלַע וְכוּ'. שׁוּם גְּזָרָה מֵרִישׁ יִרְחָא וְכוּ' תַמְנִיָּא גּוּפָה אֶסוּר דה"ל וְכוּ' וְהַקְשָׁה הַקּוּנְטְרָם אֲבַתִּי לִימָא תַשְׁעָה וְאֲפֵלוּ אִי מִקְלַע שׁוּם גְּזָרָה וּבִטְלוּיָא ל' יָמִים וְכוּ' אֲבַתִּי אֶסוּר תַּמְנִיָּא גּוּפָה מִשּׁוּם דְּהָיוּ יוּמָא דְמַקְמִי יוּמָא דְאֶתְרַבַּת חֲגָא דְשַׁבְעוּעִיָּא וְתַרְנן הַקּוּנְטְרָם הֵא לֹאוּ בְּרַבָּא דְהָא מִינ"ט גּוּפָה דְתַמִּיד מְבַטְלוּיָן לִיָּה וְאָלָא נָקוּס וּנְגִזּוּר מִשּׁוּם קַמִּי יוּמָא דְאֶתְרַבַּת חֲגָא דְשַׁבְעוּעִיָּא וְכִי הֵאִי מִתְרַעֲנוּן לְקַמֵּן דְּיוֹם טוֹרְיוּנָס: רַב אִמֵּר הֵלֵכָה בְר' יוֹסִי דְאִמֵּר לִפְנֵי אֶסוּר אֲבָל לְאֶחָרֵי מִתֵּר. וּא"ת בִּין דְאִמֵּר הֵלֵכָה בְר' יוֹסִי הֵאִין אֵנוּ מִתַּעֲנִין לִפְנֵי הַפּוּרִים דְאִי מִשּׁוּם דְּבַטְלוּ מַתַּעֲנִית מ"מ אֶתְנַכְּה וְאֶפּוּרִים לֹא בְטָלוּ וְיו"ל דְהָא דְאִמֵּר חֲנַכָּה וּפּוּרִים לֹא בְטָלוּ ר"ל הַדִּינִין שְׁלָהֶם לַעֲשׂוֹתָן יו"ט וְקָלָא לְהַתַּעֲנָאָה בְּהוּן אֲבָל בְּדִינִים דְלִפְנֵיָּהֶם בְּטָלוּ עוֹד יו"ל דְבִין דְּיוֹם שְׁלֹפְנֵי הַפּוּרִים שְׁתַּבַּטֵּל מִינ"ט דִּיקְהוּ שְׁהִיו רָנִילִין לַעֲשׂוֹת בְּהוּן וְיַתְבַּטְּלוּ יו"ט שְׁלָהֶם ה"ג יֵשׁ לָנוּ לוֹמַר שְׁיַבְטְלוּ מִשּׁוּם טַעַם לִפְנֵי הַפּוּרִים דה"ג אִמְרִינָן בְּסִמּוּן גְּשִׁי יוֹם שְׁלֹפְנֵי נִקְנוּר וְכוּ' וְכֹן גְּשִׁי יו"ט טוֹרְיוּנָס דְבִין דְבְטָלוּ מִיּוֹם שְׁלָהֶם לֹא יֵאָכְרוּ מִשּׁוּם יו"ט הַבָּא אֶחָרִיָּס דְאֶסוּרִים מִשּׁוּם יוֹם שְׁלֹפְנִיָּהֶם בְּמוֹ בֶן ה"ג דְבִין דְּיוֹם שְׁלֹפְנֵי הַפּוּרִים נִתְבַּטֵּל מִשּׁוּם עֲצָמוּ וּמִתֵּר לְהַתַּעֲנוּת לֹא יֵאָכֵר מִשּׁוּם יוֹם שְׁלֹפְנֵי הַפּוּרִים:

	גְּלִייוֹן הַש"ס
גַּמ' כִּי אִמֵּר רַבִּי יוֹחָנָן הִלְכָּה בְר' יוֹסִי אֲדַלַּא לְהַתַּעֲנָאָה. וּבַעֲיֹן זֶה פִּסְחִים יִג ע"א מִנְחוֹת לִב ע"ב: רש"י ד"ה לֹא נִגְרַכָּה וְכו' דַּהֲשַׁת כִּי הוּא אֲדַר שֵׁנִי. ע"ג מ"א ס' תַּקצ"ח ס"ח כ': תוס' ד"ה לֹא נִגְרַכָּה. מִשּׁוּם יוֹם שְׁלֹפְנֵי ר"ח יִטְסָן. לְשׁוֹן מוּגוּמָס דַּהּ עֵיקַר מַה שָּׂאנוּ דַּין הַדּוּבָרְכוּ מִשּׁוּם יוֹם ל' דְאֵינוּ שְׁלֹאֲחֵרֵי דְיוֹם כ"ח:	

יח.

 עין משפט נר מצוה
--

א מוי' פב' מהל' מגילה וחנוכה

הל' יג:

יח:

עין משפט
נר מצוה
 א טור או"ח סי' תרצו:
 ב מ"י פ' מהל' מגילה והוכנה:
 ג י"ג, ש"ע או"ח סי' תרצו סעי'
 ז:
 ה טור או"ח סי' תקעב:
 ו מ"י פ' מהל' תעניות הל' ז'
 ז סג עשין ג, ש"ע או"ח סי'
 ח תקעב סעי' ב:
 ט הור או"ח סי' תקעב:
 י מ"י פ' מהל' תעניות הל' ז'
 יא סג עשין ג, ש"ע או"ח סי'
 יב תקעב סעי' ב:
 יג טור או"ח סי' תקעה:
 יד מ"י פ' מהל' תעניות הל' טו:
 טו מ"י פ' מהל' תעניות הל' יז:
 טז מ"י פ' מהל' תעניות הל' יח,
 ש"ע או"ח סי' תקעה סעי' ח:
רבינו גרשום

מותרין בהספד ובתענית
באותן שמקדימין לאסור את ש
זה וקורין בו "ט"ו אסור בי"ד"
בהספד ובתענית. יום נקוד
הא ואין מותרין בהספד
בתענית אלא לאו בחדיסר
יקטן מותרין אע"ג דהו יומא
ממקמי יום טווייעס ומי אמר ר'
וחונן הלכה כר' יוסי דלפניו
באסור לעולם ופי ארביסר דקדו
באסור ולזהו שני מותרין ללא הי
יומא טובא:

מותר בהספד ובתענית:

דיו פלי. שלו חים:

בגמזריין. קופיין:

יכן בת"כ שחל להיות בע"ש אין משלימין:

כמה היא התחלה לקאמר אס
ההתחלה אין מפסיקין רב אחא
שלא שאס הוא ג' תעניות
ר"ח ורביעי בר"ח אין
מפסיקין זו דברי ר"ג דאמר
אין מפסיקין אין מפסיקין אבל
אין מפסיקין:

הדרן עלך סדר תעניות כיצד

אבל תענוות האומרו כל אל
תענוות דאמרן לעל דאין גהרין
ברביעה ראשונה ולא
גמחים אכל גמחים ששנו
מראה שלהן מתריעין
מיד קודם הרביעה
להתענות ומי אחרת
ברביעה ראשונה
אכל יבשו לא דביון
לית לה תקנתא כלל ואי
עליהן אי תפלת שוא:

הַלֵּכָה מִתְּעֵנָה וּמִשָּׁלִים. פִּי' אֵל דְּקִסְפָּס דְּהַ
וְאִפְּוֹרִים חֲלוּ וְכוּל' לְהַתְּעִנּוֹת דְּיוֹם מִשְׁתָּה
וְשִׁמְחָה בְּתוֹב: מִתְּרִישׁוֹן עֲלֵיהֶם מִיַּד
וּמִתְּעֵנָה בְּמֵן כֵּן. וְאִפְּלוּ בְּרֵאשׁוֹנוֹת
שְׁחֹמֵר הָאֶחָרֹנוֹת נוֹתְהוֹן בּוֹ וְאֵם תֵּאמֹר
הָאֵל דְּמִתְּרִישׁוֹן מִשְׁמַע דְּמִתְּרִישׁוֹן וּמִתְּעֵנָה
אִמְרֵי צִיָּר לְפָרֵשׁ בְּמַתְנִי' בְּסִמְחָה אִתְּהֵא
הָעִיר מִתְּעֵנָה וּמִתְּרִישׁת בִּין דְּתַסֵּם
מִתְּרִישׁוֹת מִשְׁמַע תְּרוּהוּ וְנֵשׁ נוֹמֵר מִשּׁוֹם
דְּעֵדֵי לְאִפְּלוּ ר' שְׂקִיבָא בְּסִיפָא דְּקֵאמֵר
מִתְּרִישׁוֹת וְלֹא מִתְּעֵנָה:

סדר תעניות כיצד פרק שני תענית

תַּעֲנֶנָּה וּמַשְׁלִים אֶרֶץ חֶקְלֵי דְּלֵי אֲחֻנָּפָה

מוֹתְרִין בְּהֶסֶד וְתַעֲנִית. אִימָת? אֵילִימָא בְּנֵי חֲמִיסָר וְקָא
 רֹו לִיה בְּאַרְבֵּיסָר, וּמִי שְׂרִי? "וְהַכְתִּיב בְּמַגִּילַת תַּעֲנִית: יוֹם
 רַבְעָה עָשָׂר בּוֹ יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ, יוֹמֵי פּוּרְיָא אֵינּוּ דְלֹא
 מִיִּסְפָּד בְּהוּן. וְאָמַר רַבָּא: לֹא נִצְרָכָא, אֶלָּא לְאַסּוּר אֶת שֵׁל
 הַבֵּזָה וְאֶת שֵׁל זֶה בֵּזָה. וְאֶלָּא, בְּנֵי אַרְבֵּיסָר וְקָא קָרִי לִיה
 תְּלִיסָר — יוֹם נִקְנוֹר הוּא! וְאֶלָּא, בְּנֵי אַרְבֵּיסָר וְקָא קָרִי
 לִיה בְּתַרִּיסָר — יוֹם טוּרְיִינוּס הוּא! אֶלָּא לָאו, דְקָא קָרוּ לִיה
 חֲדִיסָר, וְקִתְנֵי מוֹתֵר בְּהֶסֶד וּבְתַעֲנִית! לָא, בְּנֵי אַרְבָּעָה
 עָשָׂר, וְקָא קָרוּ לִיה בְּתַרִּיסָר. וְדִקְאֻמְרָת יוֹם טוּרְיִינוּס הוּא —
 בְּסִטְרִינוּס גּוֹפִיָּה בְּטוּלֵי בְּטָלוּה, הוּאִיל וְנִתְרָגוּ בּוֹ שְׁמַעְיָה
 וְאַחִיָּה אָחִיו. כִּי הָא דְרַב נַחֲמָן גָּזַר תַּעֲנִיתָא בְּתַרִּיסָר, אָמְרוּ
 לִיה רַבְּנָן: יוֹם טוּרְיִינוּס הוּא! אָמַר לָהּ: יוֹם טוּרְיִינוּס גּוֹפִיָּה
 בְּטוּלֵי בְּטָלוּה, הוּאִיל וְנִתְרָגוּ בּוֹ שְׁמַעְיָה וְאַחִיָּה אָחִיו.
 תִּפְּוֹק לִיה דִּתְּהוּ לִיה יוֹם שְׁלִפְנֵי נִקְנוֹר! אָמַר רַב אֲשִׁי:
 שְׂתָא אִיהוּ גּוֹפִיָּה בְּטָלוּה, מִשּׁוּם יוֹם נִקְנוֹר נִיקוּם וְנִגְזַר?
 אִי נִקְנוֹר וּמֵאִי טוּרְיִינוּס? דִּתְּנָא: נִקְנוֹר, אֶחָד מֵאַפְרָכִי
 וְיֻנָּס הֵיךְ, וּבְכָל יוֹם הָיִים הֵיךְ מִנִּיהּ יָדוּ עַל יְהוּדָה
 וִירוּשָׁלַיִם, וְאֹמַר: אִימָתִי תַפּוּל בְּיָדִי וְאַרְמָסְנָה. וּכְשֶׁגְּבַרְהָ
 לְכוֹת בֵּית חֲשָׁמוֹנַי וְנִצְחוֹם, קָצְצוּ בְּהוֹנוֹת יָדָיו וְרַגְלָיו
 תְּלֹאוֹם בְּשַׁעְרֵי יְרוּשָׁלַיִם, וְאָמְרוּ: פָּה שְׁחִיָּה מְדַבֵּר בְּגִנְאוּה,
 יָדִים שְׁחִיּוּ מְנִיפּוֹת עַל יְרוּשָׁלַיִם — תַּעֲשֶׂה בָּהֶם נִקְמָה.
 מֵאִי טוּרְיִינוּס? אָמְרוּ: כְּשֶׁבִקֵּשׁ טוּרְיִינוּס לְהִרְגֵּי אֶת
 וְלִינוּס וּפְפּוּס אָחִיו בְּלוּדְקָא, אָמַר לָהֶם: אִם מַעֲמֹו שֵׁל
 נִנְיָה מִישָׁאֵל וְעִזְרְיָה אֲתָם — יָבֹא אֱלֹהֵיכֶם וְיִצִּיל אֶתְכֶם
 יָדֵי, כְּדֵרָה שְׁהִצִּיל אֶת חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וְעִזְרְיָה מִיַּד
 בּוּכְדַנְצָר! אָמְרוּ לוֹ: חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וְעִזְרְיָה צְדִיקִים גְּמוּרִין
 יִו, וְרֹאוּיִן הָיוּ לַעֲשׂוֹת לָהֶם נֶס. וְנִבְּכַדְנֶצַּר מָלַךְ הַגּוֹן
 יָה, וְרֹאוּי לַעֲשׂוֹת נֶס עַל יָדוֹ. ⁽⁵⁾ וְאוֹתוֹ רָשַׁע, הִדְיוּט הוּא,
 אֵינּוּ רֹאוּי לַעֲשׂוֹת נֶס עַל יָדוֹ. וְאֵנּוּ גִתְחִיבְּנוּ כְּלִיָּה לְמָקוֹם,
 אִם אֵין אֲתָה הוֹרְגֵנוּ — הִרְבַּה הוֹרְגִים יֵשׁ לוֹ לְמָקוֹם,
 הִרְבַּה דּוּבִין וְאַרְיוֹת יֵשׁ לוֹ לְמָקוֹם כְּעוֹלָמוֹ שְׁפּוֹגְעִין בְּנוֹ
 הוֹרְגִין אוֹתָנּוּ. אֶלָּא, לֹא מִסְרְנו הַקְדוּשׁ בְּרוּה הוּא בְּיָדָה,
 לֹא שְׁעִתִּיד לִיפְרַע דְּמִינוּ מִיָּדָה. אִף עַל פִּי כּוֹ הַרְגֵן מִיָּד.
 מָרוּ: לֹא זֶו מִשָּׁם, עַד שְׁבָאוּ דִּיּוֹפְלֵי מְרוֹמֵי וּפְצָעוּ אֶת מוֹחוֹ
 גִּזְרִין. "אֵין גּוֹזְרִין תַּעֲנִית עַל הַצְּבוּר בְּתַחֲלָה בְּחִמְיָשִׁי כּוֹ",
 יִן גּוֹזְרִין תַּעֲנִית בְּרָאשֵׁי חֲדָשִׁים כּוֹ. וְכִמְהָ הוּיָא תַּתְחֵלָה?
 בִּי אַחָא אָמַר: שְׁלֵשׁ. רַבִּי אֲסִי אָמַר: אַחַת. ⁽⁷⁾ אָמַר רַב יְהוּדָה
 מִר רַב: זֶו דְּבָרֵי רַבִּי מֵאִיר שְׁאָמַר מִשּׁוּם רַבִּין גְּמִלְיָאֵל, אֶבְל
 כְּמִים אוֹמְרִים: מִתְעַנָּה וּמְשָׁלִים. דִּרְשׁ מִר זֹוטְרָא מְשָׁמִיָּה
 רַב הוּנָא: הִלְכָה מִתְעַנָּה וּמְשָׁלִים.

הִדְרוֹעֶלֶף סֵדֶר תַּעֲנִיּוֹת פִּי־צֶד

סדר

תַּעֲנִיּוֹת אֱלֹהִים, הָאֵמוּר בְּרַב־יָעָה רִאשׁוֹנָה.

בְּלִי צִמְחִים שֶׁשָּׁנוּ — מִתְרִיעִין עֲלֵיהֶן מִיָּד. וְכֵן שֶׁפָּסְקוּ
שָׂמִים בֵּין גֶּשֶׁם לְגֶשֶׁם אַרְבָּעִים יוֹם — מִתְרִיעִין
לֵיהֶן, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה מִכַּת בְּצוּרָתָהּ. יָרְדוּ לְצִמְחִין אֲבָל לֹא
יָרְדוּ לְאֵילָן, לְאֵילָן וְלֹא לְצִמְחִין, לָזֶה וְלָזֶה אֲבָל לֹא
בְּזֵרֹת לְשִׁיחִין וְלִמְעֻרוֹת — מִתְרִיעִין עֲלֵיהֶן מִיָּד. וְכֵן
יֵר שֶׁלֹּא יָרְדוּ עֲלֵיהֶם גֶּשְׁמִים, דִּכְתִּיב: "וְהִמְטַרְתִּי עַל
יֵר אֶחָת וְעַל עֵיר אֶחָת לֹא אִמְטִיר חֶלְקָהּ אֶחָת תִּמְטֵר
וְיִי."

אותה

מסורת הש"ס
 א מגילה ה:
 ב מגילת תענית אדר ד; ספרא
 אמור פרק ט ה; קוהלת רבה
 איכה רבה
 ג מסכת כלה
 ד עירובין מא; משנה כתובות

וְגַם אֲנֹכִי מִנְעָתִי מִכֶּם אֶת־הַגִּשְׁשׁ
בְּעוֹד שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים לְקִצּוֹר
וְהַמִּסְרָתִי עַל־עִיר אַחַת וְעַל־עִיר
אַחַת לֹא אֶמְסִיר חֻלְקָה אַחַת
תִּמְסֹר וְחֻלְקָה אֲשֶׁר־לֹא־תִמְסִיר
עָלֶיהָ תִּכְבֹּשׁ [עמוס ד, ז]

מסורת הש"ס
א לקמן כא.
ב לקמן כב.
ג לקמן כב; תוספתא עירובין; לעיל יד.
ד לקמן כג; מגילת תענית אדר יד
ה לקמן כג; ברכות יט.
ו לקמן כה:
גליון הש"ס
גמ' כבן שהוא מתחטא. ע"י מנחות דף סו ע"ב תד"ה כנף רננים:
תורה אור השלם

ישמח־אביו ואמך ותגל יולדתך [משלי כג, כה]

ה"ג אותה העיר מתענה ומתרעת וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות – וליפידך לא צריכא דאקון. פי' לאחר שעלו בקנה נתקששו מהו דתומא אהנתא מלתא היא פי' מתענות שאותה העיר שלא ירדו עליה גשמים תלך לקנות התבואה באותה העיר ויהיה דהואיל ועלו בקנה ולא נתבשלו כל צרכם **א**־**אותה העיר מתענה ומתרעת, וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות. רבי עקיבא אומר: מתריעות ולא מתענות. וכן עיר שיש בה דבר או מפולת – אותה העיר מתענה ומתרעת, וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות. רבי עקיבא אומר: מתריעות ולא מתענות.**^{(כ)^(*)}**איזהו דבר? עיר המוציאה חמש מאות רגלי, ויצאו ממנה שלשה מתים בשלשה ימים זה אחר זה – הרי זה דבר, פחות מכאן – אין זה דבר.**^{(כ)^(*)}**על אלו מתריעין בכל מקום: על השדפון, ועל הירקון, ועל הארבה, ועל החסיל, ועל החיה רעה, ועל החרב – מתריעין עליה, מפני שהיא מכה מהלכת.**
א־**מעשה שיירדו זקנים מירושלים לעריהם, וגזרו תענית על שנגרעה במלא פי תנור שדפון באשקלון. ועוד גזרו תענית על שאכלו זאבים שני תינוקות בעבר הירדן. רבי יוסי אומר: לא על שאכלו, אלא על שנגראו.**
י־**על אלו מתריעין בשבת: על עיר שהקיפונה נכרים או נהר, ועל הספינה המיטרפת בים. רבי יוסי אומר: לעזרה ולא לצעקה.**
ש־**מעון התימני אומר: אף על הדבר, ולא הודו לו חכמים.**
ע־**ל כל צרה שלא תבוא על הצבור מתריעין עליה, חוץ מרוב גשמים. מעשה שאמרו לו לחונני המעגל, התפלל שיירדו גשמים. אמר להם: צאו והכניסו תנורי פסחים בשביל שלא ימוקו. התפלל ולא ירדו גשמים. מה עשה? עג עוגה ועמד בתוכה, ואמר לפניו: רבוננו של עולם! בניה שמו פניהם עלי, שאני כבן בית לפניה. נשבע אני בשמה הגדול שאיני זו מכאן עד שתרחם על בניה. התחילו גשמים מנטפין. אמר: לא כה שאלתי, אלא גשמי בורות שיחין ומערות. התחילו לירד בוצע. אמר: לא כה שאלתי, אלא גשמי רצון ברכה ונדבה. ירדו בתקנו, עד שיצאו ישראל מירושלים לחר הפית מפני הגשמים. באו ואמרו לו: כשם שהתפללת עליהם שיירדו – כה התפלל שילכו להן. אמר להם: צאו וראו אם נמחית אבן הטועין.**
ש־**לח לו שמעון בן שטח: אלמלא חונני אתה – גוזרני עליה נידוי. אבל מה אעשה לה, שאתה מתחטא לפני המקום ועושה לה רצונה כבן שהוא מתחטא על אביו ועושה לו רצונו, ועליה הכתוב אומר: "ישמח אביה ואמה ותגל יולדתה".**
ה־**יו מתעניין וירדו להם גשמים, קודם הניח החמה – לא ישלימו, לאחר הניח החמה – ישלימו. רבי אליעזר אומר: קודם חצות – לא ישלימו, לאחר חצות – ישלימו.**
מ־**עשה שגזרו תענית בלוד, וירדו להם גשמים קודם חצות. אמר להם רבי טרפון: צאו ואכלו ושתו ועשו יום טוב, ויצאו ואכלו ושתו ועשו יום טוב, ובאו בין הערבים וקראו הלל הגדול. גמ' סדר תעניות האלו האמור בריעה ראשונה. ורמינהי: רביעה ראשונה ושניה לשאול, שלישית להתענות! אמר רב יהודה, הכי קאמר: סדר תעניות האמור אימתי – בזמן שיצאה רביעה ראשונה ושניה ושלישית ולא ירדו גשמים. אבל ירדו גשמים בריעה ראשונה וזרעו ולא צמחו, אי נמי צמחו וחררו ונשתנו – מתריעין עליהן מיד. "אמר רב נחמן: דוקא נשתנו, אבל יבשו – לא. פשיטא, נשתנו תנו! לא צריכא, דאקון. מהו דתימא: אהנתא מילתא היא, קמשמע לן. וכן שפסקו גשמים בין גשם לגשם כו'. מאי מכת בצורת? אמר רב יהודה אמר רב: מכה המביאה לידי בצורת. אמר רב נחמן: נהרא אנהרא –**

סדר תעניות אלו פרק שלישי תענית

א טור או"ח סי' תקעו:
ב מו"י פב' מהל' תעניות הל' ב, ש"ע או"ח סי' תקעו סעי' א יב:
ג מו"י פב' מהל' תעניות הל' ה, ש"ע או"ח סי' תקעו סעי' ב:
ד טור או"ח סי' תקעו:
ה מו"י פב' מהל' תעניות הל' ב:
ו מו"י פב' מהל' תעניות הל' ה, ש"ע או"ח סי' תקעו סעי' ב:
ז טור או"ח סי' תקעו:
ח מו"י פב' מהל' תעניות הל' י:
ט מו"י פב' מהל' תעניות הל' יא, ש"ע או"ח סי' תקעו סעי' ח ט:
י מו"י פב' מהל' תעניות הל' ז, ש"ע או"ח סי' תקעו ו:
יא טור או"ח סי' תקעו:
יב מו"י פב' מהל' תעניות הל' ט:
יג טור או"ח סי' רפח:
יד מו"י פא' מהל' תעניות הל' ו:
טו מו"י פב' מהל' שבת הל' כד, סמג עשין כ, ש"ע או"ח סי' רפח סעי' ט:
טז טוש"ע או"ח סי' תקעו סעי' יא:
יז טוש"ע או"ח סי' תקעה סעי' יא:
יח טוש"ע או"ח סי' תקעה סעי' יא:
יט טוש"ע או"ח סי' תקעה סעי' ח:

דאקון שנראה להן קצת תקנה:
נהרא אנהרא בערתא כשצריכון להביא מים מנהר זה להשקות שדות שעל נהר אחר לפי שאין באותו נהר אחר מים כדי שיפיק להשקות שמוקד זה סימון בערת:

יט.

עין משפט ונר מצוה

א טור או"ח סי' תקעו:

ב מו"י פב' מהל' תעניות הל' ב, ש"ע או"ח סי' תקעו סעי' א יב:

ג מו"י פב' מהל' תעניות הל' ה, ש"ע או"ח סי' תקעו סעי' ב:

ד טור או"ח סי' תקעו:

ה מו"י פב' מהל' תעניות הל' ב:

ו מו"י פב' מהל' תעניות הל' ה, ש"ע או"ח סי' תקעו סעי' ב:

ז טור או"ח סי' תקעו:

ח מו"י פב' מהל' תעניות הל' י:

ט מו"י פב' מהל' תעניות הל' יא, ש"ע או"ח סי' תקעו סעי' ח ט:

י מו"י פב' מהל' תעניות הל' ז, ש"ע או"ח סי' תקעו ו:

יא טור או"ח סי' תקעו:

יב מו"י פב' מהל' תעניות הל' ט:
יג טור או"ח סי' רפח:

יד מו"י פא' מהל' תעניות הל' ו:

טו מו"י פב' מהל' שבת הל' כד, סמג עשין כ, ש"ע או"ח סי' רפח סעי' ט:

טז טוש"ע או"ח סי' תקעו סעי' יא:

יז טוש"ע או"ח סי' תקעה סעי' יא:

יח טוש"ע או"ח סי' תקעה סעי' יא:

יט טוש"ע או"ח סי' תקעה סעי' ח:

רבינו גרסום

דאקון שנראה להן קצת תקנה:

נהרא אנהרא בערתא כשצריכון להביא מים מנהר זה להשקות שדות שעל נהר אחר לפי שאין באותו נהר אחר מים כדי שיפיק להשקות שמוקד זה סימון בערת:

יט:

	עין משפט
	גזר מצוה

א טור או"ח סי' תקעב:

ב מו"י פב' מהל' תעניות הל' טו, ש"ע או"ח סי' תקעב סעי' ב:

ג טור או"ח סי' תקעו:

ד מו"י פב' מהל' תעניות הל' יג,

ש"ע או"ח סי' תקעו סעי' ה:

ה מו"י פב' מהל' תעניות הל' י, ש"ע או"ח סי' תקעו סעי' ח:

 רכינו גרשום
--

מדינתא ארמינתא כפנא כפצריטין להביא מים ממדינה למדינה זו הא סמון רעב:

סאה כסלע שטיחא בערתא ד' סאין כסלע ולא שטיחא אע"ג דלא היה יוקר האיל ולא שטיחא איי כפנא דארעא הכי והכי ניחא ודחיא מיה טובא לא אתא דליאי לבורות לשחון ולמערות הכי משכחת לה כיון דאתא לבורות הייע דחיא הייע לאילן:

דארעא כשטיכתיא דהיי טפי מרחיא דלא ניחא לאילן אלא לבורות. בארפרכיא שלהן באותן שטונות שצריכין להן בשאר שט שטוב אבל לא כשביעות האיל ואין אוכלין פירות הגדילין כשביעות:

מפני שס כהן צדקה לעניים דעניים אוכלין פירות הגדילין כשביעות. נעשו מו גשמים מעמקין שאין באין כשפע:

נמצא ריחים שאוכלות מן הקב אוכלות מן הכור כלומר שאין קולטין הריחים מן הכור קמה יותר מן הקב דהיינו תקינה:

נמצאת עיסה שאין העריבה אוכלת מן העיסה מן הכור יותר מן הקב:

נהירקא. פרוש (זכור) חני: כהערכיא סלחן. פי' באותו מלכות: רבן שמעון בן גמליאל אומר אף על האילנות בשביעית משני שגש בהם פרנסה לעניים. פי' הם הספיחים היוצאין מהן וי"ל דסבר

כמ"ד (פסחים דף נא:) ספיחי זרעים אסור דהיינו ר' עקיבא מקהלמר על האילנות ולא קלמר על הספיחים:

סדר תעניות אלו פרק שלישי תענית

בערקא – בערת היא זו ולא רעב האיל ויכולין לשא כספינות: מדינתא ארמינתא – וצריכין להוליך ממדינה למדינה על ידי חמרים: כפנא –

בַּצוּרְתָּא. מְדִינַתָּא אַמְדִּינַתָּא — כַּפְנָא. וְאָמַר רַבִּי חֲנִינָא: סָאָה בְּסַלַע וּשְׂכִיחָא — בַּצוּרְתָּא. אַרְבַּעָה וְלֹא שְׂכִיחָא — כַּפְנָא.
⁽ⁿ⁾אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בְּזֶמֶן שְׁהַמְעוֹת בְּזוּל וּפִירוֹת בְּיוֹקֶר, אָבָל מְעוֹת בְּיוֹקֶר וּפִירוֹת בְּזוּל — מִתְרִיעִין עֲלֶיהָ מִדָּ.
דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: נְהִירְנָא כַּד הוּוּ קָיִימִי אַרְבַּעַה סָאִין בְּסַלַע, וְהוּוּ נִפְיִשִׁי נִפְיִחִי כַּפֹּן בְּטִבְרָיָא מִדְּלִית אִיסָר. יִרְדּוּ לַצִּמְחִין אָבָל לֹא לְאִילָן. בְּשִׁלְמָא לַצִּמְחִים וְלֹא לְאִילָן — מִשְׁפַּחַת לַה דְּאִתָּא נִיחָא, וְלֹא אִתִּיא רִזְיָא. לְאִילָן וְלֹא לַצִּמְחִין — דְּאִתִּיא רִזְיָא, וְלֹא אִתִּיא נִיחָא. לָזָה וְלָזָה אָבָל לֹא לְבוּרוֹת וְלֹא לְשִׁיחִין וּמַעְרוֹת — מִשְׁפַּחַת לַה דְּאִתִּיא רִזְיָא וְנִיחָא, מִיְהוּ טוּבָא לֹא אִתִּיא. אֶלָּא הָא דְתִנָּנָא: יִרְדּוּ לְבוּרוֹת לְשִׁיחִין וּלְמַעְרוֹת אָבָל לֹא לָזָה וְלָזָה, הִיכִי מִשְׁפַּחַת לַה? דְּאִתִּיא בְּשִׁפְיכוּתָא.^[כ]תְּנוּ רַבְּנֵי: מִתְרִיעִין עַל הָאִילָנוֹת בְּפֶרוֹס הַפֶּסַח, עַל הַבוּרוֹת וּשִׁיחִין וּמַעְרוֹת בְּפֶרוֹס הַחֹג. וְאִם אֵין לָהּ מִים לְשִׁתוֹת — מִתְרִיעִין עֲלֶיהָ מִדָּ. וְאִיזְהוּ מִדָּ שְׁלָהֶן — שְׁנֵי וַחֲמִישִׁי וְשָׁנִי. וְעַל כּוֹלָן אֵין מִתְרִיעִין עֲלֶיהָ אֶלָּא בְּאַפְרִכָיָא שְׁלָהֶן.^[כ]וְאַסְכְּרָא, בְּזֶמֶן שֵׁישׁ בָּהּ מִיתָה — מִתְרִיעִין עֲלֶיהָ. בְּזֶמֶן שְׁאִין בָּהּ מִיתָה — אֵין מִתְרִיעִין עֲלֶיהָ. וּמִתְרִיעִין עַל הַגּוֹבָאֵי בְּכָל שָׁהוּא. רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן אֱלֶעָזַר אוֹמַר: אִף עַל הַחֲגָב. תְּנוּ רַבְּנֵי: מִתְרִיעִין עַל הָאִילָנוֹת בְּשָׁאֵר שְׁנֵי שָׁבוּעַ. עַל הַבוּרוֹת וְעַל הַשִּׁיחִין וְעַל הַמַּעְרוֹת בְּשָׁבִיעִית. רַבִּן גַּמְלִיאֵל אוֹמַר: אִף עַל הָאִילָנוֹת בְּשָׁבִיעִית, מִפְּנֵי שֵׁישׁ בָּהֶן פֶּרָנְסָה לְעֲנִיִּים. תִּנָּנָא אִידֵּה: מִתְרִיעִין עַל הָאִילָנוֹת בְּשָׁאֵר שְׁנֵי שָׁבוּעַ. עַל הַבוּרוֹת עַל הַשִּׁיחִין וְעַל הַמַּעְרוֹת אֲפִילוּ בְּשָׁבִיעִית. רַבִּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמַר: אִף עַל הָאִילָנוֹת. מִתְרִיעִין עַל הַסְּפִיחִין בְּשָׁבִיעִית, מִפְּנֵי שֵׁישׁ בָּהֶן פֶּרָנְסָה לְעֲנִיִּים. אָמַר רַבִּי אֱלֶעָזַר בֶּן פֶּרְטָא: מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נַעֲשׂוּ גִשְׁמִים צִימוּקִין לְעוֹלָם. יֵשׁ שָׁנָה שְׁגֻשְׁמִיָּה מְרוּבִין, וְיֵשׁ שָׁנָה שְׁגֻשְׁמִיָּה מוּעָטִין. יֵשׁ שָׁנָה שְׁגֻשְׁמִיָּה יוֹרְדִין בְּזֶמֶן, וְיֵשׁ שָׁנָה שְׁאִין גִּשְׁמִיָּה יוֹרְדִין בְּזֶמֶן. שָׁנָה שְׁגֻשְׁמִיָּה יוֹרְדִין בְּזֶמֶן לְמָה הוּא דוּמָה — לְעֶבֶד שְׁגָתָן לוֹ רַבּוּ פֶּרָנְסָתוֹ בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת, נִמְצָאת עִיסָה נֶאֱפִית בְּתִיקְנָה, וְנֶאֱכָלַת בְּתִיקְנָה. שָׁנָה שְׁאִין גִּשְׁמִיָּה יוֹרְדִין בְּזֶמֶן לְמָה הוּא דוּמָה — לְעֶבֶד שְׁגָתָן לוֹ רַבּוּ פֶּרָנְסָתוֹ בְּעָרֵב שַׁבָּת, נִמְצָאת עִיסָה נֶאֱפִית שְׁלֹא בְּתִיקְנָה, וְנֶאֱכָלַת שְׁלֹא בְּתִיקְנָה. שָׁנָה שְׁגֻשְׁמִיָּה מְרוּבִין לְמָה הוּא דוּמָה — לְעֶבֶד שְׁגָתָן לוֹ רַבּוּ פֶּרָנְסָתוֹ בַּבַּת אַחַת, נִמְצָאוּ רִיחִים טוֹחֲנוֹת מִן הַכּוֹר מַה שֵּׁטוֹחֲנוֹת מִן הַקֵּב, וְנִמְצָאת עִיסָה אוֹכָלַת מִן הַכּוֹר כְּמוֹ [שׁ]אוֹכָלַת מִן הַקֵּב. שָׁנָה שְׁגֻשְׁמִיָּה מוּעָטִין לְמָה הוּא דוּמָה — לְעֶבֶד שְׁגָתָן לוֹ רַבּוּ פֶּרָנְסָתוֹ מְעַט מְעַט, נִמְצָאוּ רִיחִיִּים מַה שֵּׁטוֹחֲנוֹת מִן הַכּוֹר טוֹחֲנוֹת מִן הַקֵּב. נִמְצָאת עִיסָה כְּמָה שְׁנֶאֱכָלַת מִן הַכּוֹר אוֹכָלַת מִן הַקֵּב. דְּבָר אַחֵר: בְּזֶמֶן שְׁגֻשְׁמִיָּה מְרוּבִין לְמָה הוּא דוּמָה — לְאָדָם שְׁמַגְבֵּל אֶת הַטֵּיט, אִם יֵשׁ לוֹ מִים רַבִּים — מִים אֵינָן כָּלִין, וְהַטֵּיט מְגוּבֵּל יָפָה. אִם יֵשׁ לוֹ מִים מוּעָטִין — מִים כָּלִים, וְהַטֵּיט אֵינּוּ מִתְגַּבֵּל יָפָה.^[כ]תְּנוּ רַבְּנֵי: פַּעַם אַחַת עָלוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לְרַגֵּל לִירוּשָׁלַיִם, וְלֹא הָיָה לָהֶם מִים לְשִׁתוֹת. הָלַךְ נִקְדִּימוֹן בֶּן גּוּרִיּוֹן אֶצֶל הַגָּמוֹז אַחֵד, אָמַר לוֹ: הַלּוֹינִי שְׂתִים עֲשָׂרָה מַעְיָנוֹת מִים לְעוֹלֵי רַגְלִים, וְאֲנִי אֲתֵן לָהּ שְׂתִים עֲשָׂרָה עֵינֹת מִים. וְאִם אֵינִי נוֹתֵן לָהּ — הֲרִינִי נוֹתֵן לָהּ שְׂתִים עֲשָׂרָה כֹּכַר כֶּסֶף, וְקִבַּע לוֹ זָמַן. כִּינֹן שְׁהָגִיעַ הַזָּמַן וְלֹא יִרְדּוּ גִשְׁמִים, בְּשַׁחֲרִית שָׁלַח לוֹ: שָׁגַר לִי אוֹ מִים אוֹ מְעוֹת שֵׁישׁ לִי בְּיָדָהּ. שָׁלַח לוֹ: עַדִּינִן יֵשׁ לִי זָמַן, כָּל הַיּוֹם כּוּלּוֹ שְׁלִי הוּא. בַּצְּהַרִּים שָׁלַח לוֹ: שָׁגַר לִי אוֹ מִים אוֹ מְעוֹת שֵׁישׁ לִי בְּיָדָהּ. שָׁלַח לוֹ: עַדִּינִן יֵשׁ לִי שָׁהוּת בַּיּוֹם. בַּמִּנְחָה שָׁלַח לוֹ: שָׁגַר לִי מִים אוֹ מְעוֹת שֵׁישׁ לִי בְּיָדָהּ. שָׁלַח לוֹ: עַדִּינִן יֵשׁ לִי שָׁהוּת בַּיּוֹם. לְגַלְגַּל עָלָיו אוֹתוֹ הַגָּמוֹז, אָמַר: כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ לֹא יִרְדּוּ גִשְׁמִים, וְעַכְשֵׁי

בַּצְרִיקָא – בערת היא זו ולא רעב האיל ויכולין לשא כספינות: מדינתא ארמינתא – וצריכין להוליך ממדינה למדינה על ידי חמרים: כפנא – כסאופי מ"ר לשון אחר קשה מצצרת לפי שאי אפשר להביא משגן זה וצריך להסב משגן אחר כבאן אי גמי להמתין עד שוגל נהר אחרת ויבא כאן בערת הוא זה: מדינתא ארמינתא – אם יבשו כל האדמות שמתוך העיר וצריכין להביא מים מעיר אחרת כפנא רעב הוא זה מקיפא מצצוקדנא: סאה כסלע ושכיחא – פי זקני סאה של חטין כסלע דהיינו יקר ומצוייה לקנות ככל שת בערקא: מעות ביקר – אין מעות מצויות להן: נהירקא – חני זוכר: מדלית אסר – מאין מעות: דאתנא ניחא – ואמרין בערקא דעילי (פעגית דף ג:) מטרא ניחא לפירי ונתבואה ומטרא רזא לאילני דאתנא ניחא לפירי ואתנא רזא לאילנות: כשפיקתא – בכח גדול יותר מצאי דאיניה טובה לא לזה ולא לזה טוב אמר רבי כשפיקתא מטר זק ועבה יותר מצאי לאילני לא מהניא דלאו רזא היא לצמחים גמי לא שהגשמים מרביין שאין וסומפין אותן: כפרוס הפסח – עימי הפסח על בורות שיחין ומערות אם לא ירדו להן גשמים: אפילו כפרוס החג – להשקות זרעים ואת דהמתס: אם אין להם לשקות מתריעין וכו' – אפילו כפרוס החג דימות החמה ניהו אפילו דבי מתריעין משום דכלן צריכות לשותת: וכלן – כל אלו: כהערקיא סלחן – באותו מלכות כסלע דס מי בורות שיחין ומערות: ואסכרא – כנרמל"ע כלל"ז פשמים שהקבע בתוך פיו של אדם ומת לשון פי וסבר פי דוכרי סקר (תהלים ס"ג:י"ב) והיא כרונקה מיתה משנה: בזמן שגש בה מיתה – שהיא משלחת מהלכת ומתים בה: על הגובאי – שמתכה את התבואה כל שהוא אפילו לא נראה אלא תחת כנפיה שצמיחין לבוא לריב אבל חנב כל שהוא מצוי הוא ואינו מכסה כל כך בארבה: כשאר שני שבוע – דשמטה אכל כשמטה לא דהקשר ניהו: אפילו בשביעית – כל שנה צריכין לשותת ואע"פ שהגשמים מועילין לקרקע בשביעית: רבן שמעון בן גמליאל אומר – מתריעין על האילנות ואף על הספיחין של שביעית שאין חסובין כל כך: צמחין – שיוקדיין סקאי מלשון וסדום צמחים (הושע ט): למה הוא דומה – פרנסתו של כל השבת פליה נאסת כהנאה – שגש לו פנאי ללבושה: פרנסתו בבת אחת – פרנסת כל השנה וטוחן אותה ביחד: נמצאת רחוס כמה שאוכלת מן הכור כו' – שכן דרך משפטנר מן הקמח כרחוס וכן כשהגשמים יורדין מרבים ומרביעין את הארץ ומה שהיו טרשים בולעים מן הרב בולעין מן המעוט ומה שהרוח מנשבת וכולעת מן הרב בולעת מן המעוט: נמצאת עסה – שרבה שלשין בה את הצנן שמשפטנר בשוליה מן העסה אף גשמים כשיוקדיין משט משט נבלעין כטרשי' ואין מרביעין את הארץ: ה"ג מימיו מרביין אינו כליו וטיט מתגבל ובה מימיו מעטוין הטיט אינו מתגבל ופה – מים אינו כליו ויוכלו לגבל טיט הרבה כמה שרצה: נקודימון בן גוריון – ששיר גדול היה: ואני אפני לך י"ב מעינות מים – כלומר שירדו גשמים ויתמלאו כל המעינות מים אותן מעינות לא היו נוקעין מים כל כך ואין מתמלאין מאליו: כשאר מעינות:

מסורת חש"ס

א בבא בתרא צא:

ב תוספתא תענית

ג אבות דרבי נתן

מסורת הש"ס
א בבא מציעא נטו; מגילה ג.
ב בת דבי אליהו זוטא נספחים לסדר אליהו זוטא פרקי דרך ארץ ב
ג עירובין יגו; ברכות ד.
ד סנהדרין קד.
ה מסכת כלה רבתי; סנהדרין קה;
ו יומא כא; פרקי דרבי אליעזר; משנה אבות
ז אבות דרבי נתן; אוצר מדרשים פרקי רבינו הקדוש
תורה אור השלם

וידם השמש ונרם עמך עד־יוקם גוי איביו תלא־היא כתובה וגו' (יהושע י, יג)

היום הזה אכל תת פחדך ויראתך על־פני העמים תחת וגו' (דברים ב, כה)

ויאמר יהוה אל־יהושע היום הזה אכל פדלך בעיני כל־ישראל וגו' (יהושע ג, יז)

אז ידבר יהושע ליהוה ביום תת יהוה את־האמרי לפני וגו' (יהושע י, יב)

ובם אנכי מנעתי מכם את־הנפֿשם בעוד שלשה חדשים לקציר וגו' (עמוס ד, יז)

פרשה ציון בדיה אין מנחם לה צנה יהוה ליעקב וגו' (איכה א, יז)

איכה נשבה בְּדָד העיר רבתי עם היתה כאלמנה רבתי וגו' (איכה א, א)

ובם־אני נתתי אתכם נבזים וישפלים לכל־העם כפי אשר אינכם וגו' (מלאכי ב, ט)

והכה יהוה את־ישראל כאשר יגוד הקנה בפנים ונתש את־ישראל וגו' (מלכים א יד, טו)

נאמנים פצעי אוהב ונעפרות נשיקות שונא (משלי כז, ו)

בנחלים נקויו כגגת עלי נהר פאסלים נטע יהוה כארזים וגו' (במדבר כד, ו)

ושבֿשו ירדו גשמים – שתמייה: בעני שמו; נהדרה – וזרחה לשון מקדיר שהיתה חמה קודמת שבהיע

וְזוֹרַחַת פִּירטוּגוֹ"ר בִּלְעַ"ז: הִי גְדוֹסִינָן – נִקְדָּימוֹנָן בֶּן גּוּרְיוֹן הָא דְמִנְאִמְרָן: אִתְנָא אַחַל אַחַל – בְּתִיב וּבְמִלְחַמַת מִשָּׁה בְּתִיב (דְּבָרִים כ"ב:ה) אַחַל מַת פִּחְדָן מַה יִּהְיֶשֶׁב נִקְדָּמָה לוֹ חֲמַה בְּמִלְחַמָתוּ בְּדִבְתִיב בְּהִלָּא אִף מִשָּׁה בֶן שָׁפָן דָּרָךְ הִתְנַבִּין לְמַד סְתוּם מִן הַמַּפְרָשׁ בְּרָמָזוּ בְּדַעֲבֹר דּוּמַה לְחֻבְרוֹ וְגִזְרָה שָׁנָה אַחַת מִן יו"ג מְלוּת שְׁתַּנְּגִיו לוֹ לְמִשָּׁה מוֹסִינִי וּבִתְחַלַּת סִפְרָא מִסְכָּשׁ: שְׁמִינִין לְקַלְלָה – אִתְקַרָא קָלִי הֵאֵי דְבְּתִיב עַל עִיר אַחַת אִמְטוֹר וְעַל עִיר אַחַת לֹא אִמְטוֹר שְׁנִיכִים לְהִלְלָה אִתְּרָה שְׁמִטוֹר עֲלֶיהָ רַב גְּשָׁמִים שְׁמַחְלָקִין אֶת הַקְּבֻלָּה וְאֵת שָׁלָא יִמְטוֹר אִין גְּשָׁמִים וְאִין תְּבֻלָּה גְּזֵלָה אֲשֶׁר לֹא תִמְטוֹר עֲלֶיהָ מוֹסֵב הַדָּבָר עַל הָעֵב שְׁהָעֵב בְּלִשׁוֹן נִקְבָּה דְבְּתִיב (מְלָכִים א יח מו) הֵאֵה עַב הַטָּהָה בְּכַף אִישׁ עֲלֵהּ מִיָּם: וְלֹא אִלְמַנָּה גְּמֹרָה – דִּהָא לֹא בְּתִיב אִלְמַנָּה אֱלָא הָיְתָה בְּאִלְמַנָּה בְּאִשָּׁה הַעֲוִימַת שְׂאֵלְמַנַת חַיִּית עַל בְּשָׁלָה שְׁהֵן וְשִׁמְרִי לְחֻזָּר: דָּלָא מוֹקְמִי מִינָן רִישֵׁי נַחְרִי – מוֹקְסוּן: גִּזְרִיפְטָנִי – סְרְדִיטוּנִי מִרַב בְּרִינִין: וְנַעֲתָרִית גְּשִׁיחִית שׁוֹנָא – נַעֲתָרִית לְשׁוֹן הֶבֶן בְּמִלְחָמִינָן בְּמַסְבֵּת סָפָה (צף יד.) וְיַעֲתֵר לוֹ מַה עָתִיד זֶה מִהֲפֵךְ אֶת הַקְּבֻלָּה פּוֹרְקָא בִּלְעַ"ז אִי גְמִי נַעֲתָרִית לְשׁוֹן רַבּוּי וְנִתּוּר אִינְקָרִי"ס בִּלְעַ"ז כִּמוֹ הַעֲמָרְתָם עָלֵי דְבְּרִיבָם (יחֲזַקְיָאֵל ז"ה:יג): וְאִפְלוּ כֹל הַרוּחוֹת – שְׁאִינָן חֲסוּת: בְּרָךְו שְׂאֲרִי – בְּאֲרָזִים עָלֵי מִיָּם (בְּמִדְבָּר כ"ד:י'): אֲרִי זֶה אִינוֹ עוֹמֵד בְּמוֹקֹם מִיָּם כּו' – וְאֵע"ג דְּבְּתִיב בְּקָרָא בְּאֲרָזִים עָלֵי מִיָּם הֵהוּא לֹא בְּלָגָם הָאִמֵר לִיָּה דְּבִלְגָם אִמֵר בְּאֲרָזִים וְהַמְלָאָךְ הָשִׁיבו עָלֵי מִיָּם וְכֵן בָּלָהוּ דְּבִלְגָם אִמֵר בְּנַחְלִים דְּזִמְנִין מִתְנַשְׁטִין וְהָאִמֵר לִיָּה הַמְלָאָךְ נָטִייו דְּאִין וְבִשְׁוֹן לַעֲוֹלָם וְהִינוּ דְּבְּתִיב וְנִהֲפֵךְ ה' אֱלֹהֵיו: לֶה אֶת הַקְּלָלָה לְבָרָכָה עַל גְּזִי מְלָאָךְ שְׁהוֹשִׁיבוּ עַל גְּזִי מְלָאָךְ: רוּחַ דְּרוּמוּת – הִיא הָשָׂה בְּקִלְמָרִינָן (כ"ב ד' כה:) אִלְמַלָּא בֶּן גֶן שְׁמַעְמִיזָה אִין כֹּל סְרִיָּה וְכוּלָּהּ לַעֲמֵד מַסְנִיָּה שְׁמַלְמֵר הַמִּשְׁתַּחֲוֶה וְאִבָּר גַּן יַעֲרֵשׁ בְּנָפִייו לְתִימָן: וּמַטְוִיל – לְשִׁמְח:

סדר תעניות אלו פרק שלישי תענית

וְעַכְשָׁיו יִרְדּוּ גְשָׁמִים!? נִכְנָס לְבֵית הַמֶּרְחָץ בְּשִׁמְחָה. עַד שֶׁהִגְמוֹן נִכְנָס בְּשִׁמְחָתוֹ לְבֵית הַמֶּרְחָץ, נִקְדָּימוֹן נִכְנָס לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ בְּשִׁהוּא עֲצוּב. נִתְעַטֵּף, וְעָמַד בַּתַּפְלָה.^(א) אָמַר לְפָנָיו: רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם! גְּלוּי וַיְדוּעַ לְפָנֶיהָ שְׁלֹא לְכַבּוּדִי עֲשִׂיתִי, וְלֹא לְכַבּוֹד בֵּית אָבָא עֲשִׂיתִי, אֲלֵא לְכַבּוּדָּהּ עֲשִׂיתִי, שְׂיֵהוּ מִיָּם מְצוּיִין לְעוֹלֵי רְגִלִים. מִיָּד נִתְקַשְּׂרוּ שְׁמִיָּם בְּעֵבִיב, וַיִּרְדּוּ גְשָׁמִים עַד שֶׁנִּתְמָלְאוּ שָׁתִים עֲשָׂרָה מַעֲנִנּוֹת מִיָּם וְהוֹתִירוּ.^(ב) עַד שֶׁיֵּצֵא הַגְּמוֹן מִבֵּית הַמֶּרְחָץ, נִקְדָּימוֹן בֶּן גּוּרְיוֹן יָצָא מִבֵּית הַמִּקְדָּשׁ. כְּשֶׁשָּׁפָּעוּ זֶה בִּזָּה, אָמַר לוֹ: תָּן לִי דְמִי מִיָּם יוֹתֵר שְׂיִישׁ לִי בִּכְדָּה! אָמַר לוֹ: יוֹדַע אָנִי שְׁלֹא הִרְעִישׁ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ אֲלֵא בִשְׁבִילָהּ, אֲלֵא עֲדִינָן יֵשׁ לִי פִתְחוֹן פֶּה עֲלֶיהָ, שְׂאוּצִיא מִמָּה אֶת מַעוֹתַי, שְׂפָכָר שְׁקָעָה חֲמָה, וּגְשָׁמִים — בִּרְשׁוֹתֵי יִרְדּוּ.^(ג) חֲזוֹר וְנִכְנָס לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ, נִתְעַטֵּף וְעָמַד בַּתַּפְלָה, וְאָמַר לְפָנָיו: רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם! הוֹדַע שְׂיִישׁ לָהּ אַהוּבִיבִים בְּעוֹלָמָהּ! מִיָּד נִתְפָּרְזוּ הָעֵבִיב וְזִרְחָה הַחֲמָה. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר לוֹ אוֹתוֹ הַגְּמוֹן: אִידוּ לֹא נִקְדָּרָה הַחֲמָה, הִנֵּה לִי פִתְחוֹן פֶּה עֲלֶיהָ שְׂאוּצִיא מִמָּה מַעוֹתַי. תֵּנָא: לֹא נִקְדָּימוֹן שָׁמוּ, אֲלֵא בּוּנֵי שָׁמוּ, וְלָמָּה נִקְרָא שָׁמוֹ נִקְדָּימוֹן — שֶׁנִּקְדָּרָה חֲמָה בְּעַבּוּרוֹ. תֵּנוּ רַבָּנִן: שְׁלִשָּׁה נִקְדָּמָה לָהֶם חֲמָה בְּעַבּוּרָן: מִלְּשָׁה, וִיהוֹשָׁע, וְנִקְדָּימוֹן בֶּן גּוּרְיוֹן. בְּשִׁלְמָא נִקְדָּימוֹן בֶּן גּוּרְיוֹן — גְּמָרָא. יְהוֹשָׁע — גְּמִי קָרָא, דְּבְּתִיב: "וַיֵּידֶם הַשָּׁמַשׁ וַיָּרֶחַ עֲמָד וּגו'". אֲלֵא מִלְּשָׁה מְנָלָן? אָמַר רַבִּי אֱלֶעָזָר: אֲתִיָּא "אֶחָל" "אֶחָל", בְּתִיב הָכָא: "אֶחָל תַּת פִּחְדָּה", וּבְתִיב הַתָּם: "אֶחָל גְּדֻלָּה". רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי אָמַר: אֲתִיָּא "תַּת" "תַּת". בְּתִיב הָכָא: "אֶחָל תַּת פִּחְדָּה", וּבְתִיב הַתָּם: "בִּיּוֹם תַּת ה' אֶת הָאֱמֹרִי". רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֲתִיָּא מְגוּפִיָּה דְקָרָא: "אֲשֹׁר יִשְׁמָעוֹן שְׁמַעָה וְרָגְזוּ וְחָלוּ מִשְׁפָּיָה", אִימַתִי רָגְזוּ וְחָלוּ מִשְׁפָּיָה — בְּשִׁעָה שֶׁנִּקְדָּמָה לוֹ חֲמָה לְמִשָּׁה. וְכֵן עִיר שְׁלֹא יִרְדּוּ עֲלֶיהָ גְשָׁמִים כּו'. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: וּשְׁתִּיחֵן לְקַלְלָה. "הִיָּתָה יְרוּשָׁלַיִם לְגִדָּה בִּינִיָּהֶם", אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: לְבִרְכָּה, בְּגִדָּה: מָה גִדָּה יֵשׁ לָהּ הֵיתֵר — אִף יְרוּשָׁלַיִם יֵשׁ לָהּ תִּקְנָה.^(ד) "הִיָּתָה בְּאִלְמַנָּה", אָמַר רַב יְהוּדָה, לְבִרְכָּה: בְּאִלְמַנָּה — וְלֹא אִלְמַנָּה מִמָּשׁ, אֲלֵא כְּאִשָּׁה שֶׁהִלָּה בְּעָלָה לַמְּדִינַת הָיִם, וַיְדַעְתּוּ לְחַזּוֹר עֲלֶיהָ. "וְגַם אָנִי נִתַּתִּי אֶתְכֶם נְבִזִים וּשְׁפִלִים", אָמַר רַב יְהוּדָה: לְבִרְכָּה, דְּלֹא מוֹקְמִי מִיַּנָּן לֹא רִישִׁי נַחְרִי וְלֹא גִזְרִיפְטָנִי.^(ה) "וְהִכָּה ה' אֶת יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר יְגוֹד הַקָּנָה בְּמִיָּם", אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: לְבִרְכָּה. דְּאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מֵאִי דְבְּתִיב: "נְאֻמָּנִים פָּצְעִי אוֹהֵב וְנַעֲתָרוֹת נְשִׁיקוֹת שׁוֹנָא" — טוֹבָה קָלְלָה שְׁקִילָל אַחֲרָה הַשִּׁילוּנִי אֶת יִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מִבִּרְכָּה שֶׁבִּרְכוּ בְּלָעָם הִרְשָׁע. "אַחֲרָה הַשִּׁילוּנִי קָלְלָן בְּקָנָה, אָמַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל: "וְהִכָּה ה' אֶת יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר יְגוֹד הַקָּנָה", מָה קָנָה זֶה עוֹמֵד בְּמוֹקֹם מִיָּם, וְגִזְעוּ מַחְלִיף וּשְׂרָשָׁיו מְרוּבִין, וְאִפְּלוּ כֹל הַרוּחוֹת שֶׁבְּעוֹלָם כְּאוֹת וְנוֹשְׁבוֹת בּוֹ — אִין מְזִיזוֹת אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ, אֲלֵא הוֹלָהּ וּבָא עִמָּהּ. דְּמִמוּ הַרוּחוֹת — עָמַד הַקָּנָה בְּמִקּוֹמוֹ. אֲבָל בְּלָעָם הִרְשָׁע בִּירְכוּן בְּאָרֵז, שְׁנַאֲמַר: "בְּאָרְזִים עָלֵי מִיָּם", מָה אָרִי זֶה אִינוֹ עוֹמֵד בְּמוֹקֹם מִיָּם, וְאִין גִּזְעוּ מַחְלִיף, וְאִין שְׂרָשָׁיו מְרוּבִין. אִפְּלוּ כֹל הַרוּחוֹת שֶׁבְּעוֹלָם נוֹשְׁבוֹת בּוֹ — אִין מְזִיזוֹת אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ. כִּיּוֹן שֶׁנִּשְׁבָּכָה בּוֹ רוּחַ דְּרוּמוּת — עוֹקְרָתוֹ וְהוֹפְכָתוֹ עַל פָּנָיו. וְלֹא עוֹד אֲלֵא שְׂזָכָה קָנָה לִיטוּל הִימָנוּ קוּלְמוֹס לְכַתוֹב בּוֹ סֵפֶר תּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִיבִם.^(ו) תֵּנוּ רַבָּנִן: לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם רַךְ בְּקָנָה וְאֵל יְהֵא קָשָׁה בְּאָרֵז. מַעֲשֶׂה שְׂפָא רַבִּי אֱלֶעָזָר בְּרַבִּי שְׁמָעוֹן מִמְּגִדֵּל גְּדוֹר מִבֵּית רַבּוֹ, וְהִנֵּה רָכוּב עַל חֲמוֹר וּמִטְטִיל עַל שְׂפַת נֶהָר, וּשְׁמַח שְׂמַחָה גְּדוּלָּה. וְהִיָּתָה דַּעְתּוֹ גֹּסֶה עָלָיו מִפְּנֵי שְׁלֵמַד תּוֹרָה הִרְבָּה.

נִקְדָּימוֹן

כְּלוּמַר שְׁמַחָב הִרְקִיעַ: גִּזְרִיפְטָנִי. פְּרוּשׁ סְרְדִיטוּנִי וְנַעֲתָרִית לְשׁוֹן הַפִּיךְ בְּעִתֵּךְ פּוֹרֶחַ"א בִּלְעַ"ז שְׁמַעֲפִכִין כֶּה אֶת הַתְּבוּלָּה וְהִבִּי כְּשִׁטָּה דְקָרָא פְּצָעִי אוֹהֵב נְאֻמָּנִים שְׁהוּא עוֹשָׂה לְטוֹבָה אִפְּלוּ כְּשִׁמְסָה חֻבְרוֹ מִתְּפִנּוּ לְטוֹבָה וְנְשִׁיקוֹת שׁוֹנָא הִם לְהִפֵּךְ שְׁעוֹשָׂה חֶבֶל לְרַעָה וּי"מ כְּשִׁטָּה דְקָרָא הִבִּי נְאֻמָּנִים פְּצָעִי אוֹהֵב וְנַעֲתָרִית גְּשִׁיקוֹת שׁוֹנָא כְּלוּמַר וְנַעֲתָרִית לְשׁוֹן רַבּוּי כְּלוּמַר גְּשִׁיקוֹת שׁוֹנָא דּוּמִיָּם הִם לְמַשָּׂא כְּלוּמַר הִם מְרַפּוֹת וְלְמַשָּׂא לַעֲוֹלָם וּי"מ הִבִּי כְּשְׂאוּהִבִים עוֹשִׂים מְרִיבָה וְשׁוּנָאִים זֶה אֶת זֶה הַשְּׂנָאָה נְאֻמָּנָה וְהִבִּי פְּרוּשׁ נְאֻמָּנִים פְּצָעִי אוֹהֵב הַפְּצָעִים זֶהוּ הַשְּׂנָאָה שְׁכִין אוֹהֵבִים הִם נְאֻמָּנוֹת וְנַעֲתָרִית גְּשִׁיקוֹת שׁוֹנָא פִּי דְכְּשִׁשׁוּנָאִים עוֹשִׂים שְׁנוֹם זֶה לָּהּ הַשְׁנוֹם וְהַפְּסָקָה שְׂפִיעִיחֵן לְמָנָה וְחֻמַּת וְהִינוּ נַעֲתָרִית גְּשִׁיקוֹת שׁוֹנָא כְּלוּמַר גְּשִׁיקוֹת שׁוֹנָא נַעֲתָרִית: מַה אָרִי זֶה. פְּרוּשׁ מֵאֵע"ג דְּבְּתִיב כֶּה בְּקָרָא עָלֵי מִיָּם הֵהוּא לֹא בְּלָגָם קָאִמֵר לִיָּה אֱלָא מְלָאָךְ וְכֵן בָּלָהוּ בְּלָגָם אִמֵר בְּנַחְלִים וּמְלָאָךְ אִמֵר נָטִייו דְּאִינוֹ מִתְנַשְׁטִים וְכֵן עָלֵי נָרָ:

כ.

רבינו גרשום

וכן עיר שלא ירדו עליה גשמים ועל האחרת ירדה ואותה העיר שלא ירדה עליו מתענה:

שתיהן לקללה. אותה שלא ירדה עליה ואותה שירדה עליה ושתיהן מתענות. ללא מוקמי מנין גזי ריפטי ולא מיעדי (פי) [כין]:

כאחריס על מיס הא אמר באחריס*)עי' תוס' ד"ה מה ארז. ורוח הקודש משיבה על מיס שנובע מחלפי:

כ:

	עין משפט
	גזר מצוה

א טור או"ח סי' תקעו:

ב מיי' פב' מהל' תעניות הל' יב, ש"ע או"ח סי' תקעו סעי' ד:

רבינו גרשום

כריאות עופלות. מתעטין:

דקמו אגורא דנהרא וה"ק (רשעתי) [כריאות] ולא ראיות ליפול לאפוקי דחאי אגורא דנהרא דאע"ג דאין רשעות האיל וראיות ליפול דאכלא לא מיל אין מתעטין עליהן והוא ליה(נראה מהה דרבינו היה גורם אם נמי כההא אשיתא וכו' והוא נמי פירוש על עניהן וראיות ליפול ולא כפרס"י. נמי כריאות ראיות ליפול דחאי באתרא לאחר כריאות רשעיה דהא כיון דקס באתרא היא ככריאה וכוין דהיא רשעיה היא ראייה ליפול. קטניות מכל החסדים כלומר נתמעטו החיות ששטל נסים כי במקלי וגו'. כהטינתו שכבר יקראין לו ולא**גו' רבינו בחינכתו כו"ד לבסוף וכ"ה בערוך ערך חנק ולפיכך פי' רבינו שאט קריתו וכו' וכערוך כותב שלא כותב לו שם ואולי הגם כדברי רבינו צריך להגיה כן תי"ע. כחטינתו שאט קריתו לו שם. ביומא דשכא ומדוקא***נראה דחסר כאן תי"ל ומדוקא היה סידר לבלא מתא וכו' וכל ידרא דהו פויס לא לניגאי זבין לא וכו'. זבין לא דאי יתרי ומפסקי לא הוו מייית בערב שבת אחר:

ולא אתי למחבן חומטין ללא יתרי לא כלום וסמכו עליה ולא היה להן מלכא. לשכתא מולתא דשיכתא היה גמיר שהיה יודע שחזו רעה שורה (על ההיט) [על היטס]. וכלי כחא דמורא (נמי) [כלל] שטטלין בה את יידיהן ונכסיון. כר מהא דהיה פתח לכסבה:

נזמנן לו אדם אחד שהוא מכער ביומרו. שמשכת דרך ארץ מפרש דאיתו אדם הינו חלניו ולטוב נתפנו דמי שלא ירגיל בעבדו. לא צריכא דגפלי מחמת גבדיו. פי' דהיו בריאות ולא היו קלויות

סדר תעניות אלו פרק שלישי תענית

נזמנן לו אדם – גש ספרים שפתיב דהן חלניו זכור לטוב והוא נתפנו להוכיחו שלא ירגיל בעבדו: ה"ג מפלות שאמרו בריאות ולא רעועות שאינן קלויות לפול ולא שראויות לפול הי ניהו בריאות ודי ניהו שאינן קלויות לפול הי ניהו רעועות ודי ניהו קלויות לפול לא צריכא דקומן לאגרא דגהרא – מפלת שיש גש רוח חזק שמשפיל החומות מפלת שאמרו מתריעין עליהן בעריאות קאמרינן שהיו החומות בריאות ואף על פי כן נוקלות מפני גשיבת הרוח חזכל אם היו החומות הנופלות רעועות אין מתריעין עליהן וקשאין קלויות לפול מתריעין עליהן ולא בעראויות לפול: לא צריכא – דא דתתני שאינן רעועות וראויות לפול אלא בגוון דקחי לאגרא דגהרא על שפת דגרא שאע"פ שהיה בריאה ראויה היא לפול שהסיים משילין אותה שמקלקלין את הדקדק וגומקין את הסוד: פי דהיא לאשירא רעועה כו': באתרא – במקומה אף על גב דאינה ראויה לפול דהא קמה באתרא בלי דאי לאפלו דבי בינו דרעועה היא לא הוו חלפי תומא אלא היה מקוי כבידמיה: מנפין – ממשיגין: ה"ג לא דהקדמי בתוך ביתי ולא הלכתי בלא תורה – דכל ששאר היום גרים: בעדינותו – שמכביס לו בני אדם בגוון גש גוי: חניכיתו – כמו חניבת אבות בגטין עד יי דורות (גטין דף פח.). ביומא דעיבא – יום הקשנן דהיו רוח מנשבת ומקתפי גלא תפיל חומות: בגוהרא – תבה תלויה ששגלה ושרות יושבות דהן: וסיד – פזיזק תרגום פזיזק (שמות נד) מסביר כמו דאי טבחה דלא סר סבינא קמה חכם: פי דהיה לה מלתא דאסומא רמי ליה אכומא דמא כו' לא גרסינן: זבן לה ודשי לה בעהרא – להדי זבין להו דאי הוה משפיר מני לגננין אלא לאפור דמקמשא בשבת וגמצא מקשילן לעתיד לבא דלא מיתני ידקי לבטעות שבת: דסמכא דעתיהו – שנסמכין גנניס לאותו ידק וואומרים אין לנו צריכין לקנות וגמא יאספיר גש כלום ואין להם מה לאכל בשבת: אין מאכילין אותן לשהמה – משום בזוי אוכלין ומחזין כבועט פטובה שהשפיע הדב"ה בעולם אי נמי משום דחסה תורה על ממוןן של ושראל ודחק לגאד והולכין למקום אחר ומוצאין אותם בני אדם ואוכלין אותן דר שמשתי: מלתא דשבתא – מנהג שדים שמזיקין למי שאכל ואינו נוטל ידיו דשבתא דהך דגריסין שמשכת וימא (דף עז:). אמר אבני משום שבתא והיה תלי ליה לשהא פוזא דמא פי היכי דלמשו ידויהו מנה: פיר מהא – חזון מוז דכל מאן דבצי הוה עיל ואכל:

משום

נזמנן לו אדם – גש ספרים שפתיב דהן חלניו זכור לטוב והוא נתפנו להוכיחו שלא ירגיל בעבדו: ה"ג מפלות שאמרו בריאות ולא רעועות שאינן קלויות לפול ולא שראויות לפול הי ניהו בריאות ודי ניהו שאינן קלויות לפול הי ניהו רעועות ודי ניהו קלויות לפול לא צריכא דקומן לאגרא דגהרא – מפלת שיש גש רוח חזק שמשפיל החומות מפלת שאמרו מתריעין עליהן בעריאות קאמרינן שהיו החומות בריאות ואף על פי כן נוקלות מפני גשיבת הרוח חזכל אם היו החומות הנופלות רעועות אין מתריעין עליהן וקשאין קלויות לפול מתריעין עליהן ולא בעראויות לפול: לא צריכא – דא דתתני שאינן רעועות וראויות לפול אלא בגוון דקחי לאגרא דגהרא על שפת דגרא שאע"פ שהיה בריאה ראויה היא לפול שהסיים משילין אותה שמקלקלין את הדקדק וגומקין את הסוד: פי דהיא לאשירא רעועה כו': באתרא – במקומה אף על גב דאינה ראויה לפול דהא קמה באתרא בלי דאי לאפלו דבי בינו דרעועה היא לא הוו חלפי תומא אלא היה מקוי כבידמיה: מנפין – ממשיגין: ה"ג לא דהקדמי בתוך ביתי ולא הלכתי בלא תורה – דכל ששאר היום גרים: בעדינותו – שמכביס לו בני אדם בגוון גש גוי: חניכיתו – כמו חניבת אבות בגטין עד יי דורות (גטין דף פח.). ביומא דעיבא – יום הקשנן דהיו רוח מנשבת ומקתפי גלא תפיל חומות: בגוהרא – תבה תלויה ששגלה ושרות יושבות דהן: וסיד – פזיזק תרגום פזיזק (שמות נד) מסביר כמו דאי טבחה דלא סר סבינא קמה חכם: פי דהיה לה מלתא דאסומא רמי ליה אכומא דמא כו' לא גרסינן: זבן לה ודשי לה בעהרא – להדי זבין להו דאי הוה משפיר מני לגננין אלא לאפור דמקמשא בשבת וגמצא מקשילן לעתיד לבא דלא מיתני ידקי לבטעות שבת: דסמכא דעתיהו – שנסמכין גנניס לאותו ידק וואומרים אין לנו צריכין לקנות וגמא יאספיר גש כלום ואין להם מה לאכל בשבת: אין מאכילין אותן לשהמה – משום בזוי אוכלין ומחזין כבועט פטובה שהשפיע הדב"ה בעולם אי נמי משום דחסה תורה על ממוןן של ושראל ודחק לגאד והולכין למקום אחר ומוצאין אותם בני אדם ואוכלין אותן דר שמשתי: מלתא דשבתא – מנהג שדים שמזיקין למי שאכל ואינו נוטל ידיו דשבתא דהך דגריסין שמשכת וימא (דף עז:). אמר אבני משום שבתא והיה תלי ליה לשהא פוזא דמא פי היכי דלמשו ידויהו מנה: פיר מהא – חזון מוז דכל מאן דבצי הוה עיל ואכל:

נזמנן לו אדם – גש ספרים שפתיב דהן חלניו זכור לטוב והוא נתפנו להוכיחו שלא ירגיל בעבדו: ה"ג מפלות שאמרו בריאות ולא רעועות שאינן קלויות לפול ולא שראויות לפול הי ניהו בריאות ודי ניהו שאינן קלויות לפול הי ניהו רעועות ודי ניהו קלויות לפול לא צריכא דקומן לאגרא דגהרא – מפלת שיש גש רוח חזק שמשפיל החומות מפלת שאמרו מתריעין עליהן בעריאות קאמרינן שהיו החומות בריאות ואף על פי כן נוקלות מפני גשיבת הרוח חזכל אם היו החומות הנופלות רעועות אין מתריעין עליהן וקשאין קלויות לפול מתריעין עליהן ולא בעראויות לפול: לא צריכא – דא דתתני שאינן רעועות וראויות לפול אלא בגוון דקחי לאגרא דגהרא על שפת דגרא שאע"פ שהיה בריאה ראויה היא לפול שהסיים משילין אותה שמקלקלין את הדקדק וגומקין את הסוד: פי דהיא לאשירא רעועה כו': באתרא – במקומה אף על גב דאינה ראויה לפול דהא קמה באתרא בלי דאי לאפלו דבי בינו דרעועה היא לא הוו חלפי תומא אלא היה מקוי כבידמיה: מנפין – ממשיגין: ה"ג לא דהקדמי בתוך ביתי ולא הלכתי בלא תורה – דכל ששאר היום גרים: בעדינותו – שמכביס לו בני אדם בגוון גש גוי: חניכיתו – כמו חניבת אבות בגטין עד יי דורות (גטין דף פח.). ביומא דעיבא – יום הקשנן דהיו רוח מנשבת ומקתפי גלא תפיל חומות: בגוהרא – תבה תלויה ששגלה ושרות יושבות דהן: וסיד – פזיזק תרגום פזיזק (שמות נד) מסביר כמו דאי טבחה דלא סר סבינא קמה חכם: פי דהיה לה מלתא דאסומא רמי ליה אכומא דמא כו' לא גרסינן: זבן לה ודשי לה בעהרא – להדי זבין להו דאי הוה משפיר מני לגננין אלא לאפור דמקמשא בשבת וגמצא מקשילן לעתיד לבא דלא מיתני ידקי לבטעות שבת: דסמכא דעתיהו – שנסמכין גנניס לאותו ידק וואומרים אין לנו צריכין לקנות וגמא יאספיר גש כלום ואין להם מה לאכל בשבת: אין מאכילין אותן לשהמה – משום בזוי אוכלין ומחזין כבועט פטובה שהשפיע הדב"ה בעולם אי נמי משום דחסה תורה על ממוןן של ושראל ודחק לגאד והולכין למקום אחר ומוצאין אותם בני אדם ואוכלין אותן דר שמשתי: מלתא דשבתא – מנהג שדים שמזיקין למי שאכל ואינו נוטל ידיו דשבתא דהך דגריסין שמשכת וימא (דף עז:). אמר אבני משום שבתא והיה תלי ליה לשהא פוזא דמא פי היכי דלמשו ידויהו מנה: פיר מהא – חזון מוז דכל מאן דבצי הוה עיל ואכל:

נזמנן לו אדם – גש ספרים שפתיב דהן חלניו זכור לטוב והוא נתפנו להוכיחו שלא ירגיל בעבדו: ה"ג מפלות שאמרו בריאות ולא רעועות שאינן קלויות לפול ולא שראויות לפול הי ניהו בריאות ודי ניהו שאינן קלויות לפול הי ניהו רעועות ודי ניהו קלויות לפול לא צריכא דקומן לאגרא דגהרא – מפלת שיש גש רוח חזק שמשפיל החומות מפלת שאמרו מתריעין עליהן בעריאות קאמרינן שהיו החומות בריאות ואף על פי כן נוקלות מפני גשיבת הרוח חזכל אם היו החומות הנופלות רעועות אין מתריעין עליהן וקשאין קלויות לפול מתריעין עליהן ולא בעראויות לפול: לא צריכא – דא דתתני שאינן רעועות וראויות לפול אלא בגוון דקחי לאגרא דגהרא על שפת דגרא שאע"פ שהיה בריאה ראויה היא לפול שהסיים משילין אותה שמקלקלין את הדקדק וגומקין את הסוד: פי דהיא לאשירא רעועה כו': באתרא – במקומה אף על גב דאינה ראויה לפול דהא קמה באתרא בלי דאי לאפלו דבי בינו דרעועה היא לא הוו חלפי תומא אלא היה מקוי כבידמיה: מנפין – ממשיגין: ה"ג לא דהקדמי בתוך ביתי ולא הלכתי בלא תורה – דכל ששאר היום גרים: בעדינותו – שמכביס לו בני אדם בגוון גש גוי: חניכיתו – כמו חניבת אבות בגטין עד יי דורות (גטין דף פח.). ביומא דעיבא – יום הקשנן דהיו רוח מנשבת ומקתפי גלא תפיל חומות: בגוהרא – תבה תלויה ששגלה ושרות יושבות דהן: וסיד – פזיזק תרגום פזיזק (שמות נד) מסביר כמו דאי טבחה דלא סר סבינא קמה חכם: פי דהיה לה מלתא דאסומא רמי ליה אכומא דמא כו' לא גרסינן: זבן לה ודשי לה בעהרא – להדי זבין להו דאי הוה משפיר מני לגננין אלא לאפור דמקמשא בשבת וגמצא מקשילן לעתיד לבא דלא מיתני ידקי לבטעות שבת: דסמכא דעתיהו – שנסמכין גנניס לאותו ידק וואומרים אין לנו צריכין לקנות וגמא יאספיר גש כלום ואין להם מה לאכל בשבת: אין מאכילין אותן לשהמה – משום בזוי אוכלין ומחזין כבועט פטובה שהשפיע הדב"ה בעולם אי נמי משום דחסה תורה על ממוןן של ושראל ודחק לגאד והולכין למקום אחר ומוצאין אותם בני אדם ואוכלין אותן דר שמשתי: מלתא דשבתא – מנהג שדים שמזיקין למי שאכל ואינו נוטל ידיו דשבתא דהך דגריסין שמשכת וימא (דף עז:). אמר אבני משום שבתא והיה תלי ליה לשהא פוזא דמא פי היכי דלמשו ידויהו מנה: פיר מהא – חזון מוז דכל מאן דבצי הוה עיל ואכל:

משום

משום

משום

מסורת הש"ס
 א כתובות סט: ב תוספתא כתובות; בבא בתרא קכט. ג תנא דבי אליהו זוטא נספחים ד סדר אליהו זוטא פרקי דרך ה ארץ אן; שבת קכז; אוצר מדרשים חופת אליהו חופת אליהו רב ד סנהדרין קח: ה אוצר מדרשים ספר אליהו הקדמה ד ו לעיל יט; משנה תענית
תורה אור השלם

אָפּס בי לא יִהְיֶה-בָּךְ אַבּיוֹן בּי-בְּרַד וּבְרַכָּה וְהוּא בְּאַרְצוֹ אֲשֶׁר וְהוּא אֶלְהִידָּה נְתוּרִידָּה נִחְלָה לְרִשְׁתָּהּ (דברים טו, ד)

פי לא:יחזקל אביון מקרב הארץ עליכן אנכי מצוה לאמר פתח תפתח את:ידד לאחיד לענוה וילאבינד בארצך [דברים טו, יא]

מי העיר מסונח עדק וקראהו לרגלו יתו לפני גוים ומלכים וידד יתו כעפר חרבו כמש נדח ששתו [ישעיהו מט, ב]

משום דנפישו בני מחוזא – דאִיפּא עגני טפי וקא מיכלי קרנא: דמיקא להו – עניוּת: פי לא יהיה בך אביון – בך דעצמן: חזי גשה – עולם הזה זה סחורה: קומא ליה שעתא – עמיד להתגדל ואין זמנו למות: שמע מנה – מנאנא שמעיה אהרר איוול לתורתו: עד דאִתא אלפא – ממקום שבהך סס לקחורה: מלך רבי יוחנן – מנהוג ראש ושיבה עליהן מנהג האר מי שהא ראש ושיבה היו מגדלין אותו משלהן ומעשירין אותו כדאמרינן לגבי כהן גדול בספרא וביומא (דף יח.) והכהן הגדול מאִתיו גלגהו משל אחיו: אמרו לו – אנשי המקום לאִלפא: אי אתיב מר וגרם – אם היית יושב ועוסק בתורה היינו ממליכין אותך כמו שעשינו לר' יוחנן דאלפא הוּ גמיר טפי מר' יוחנן: קא נפשה בלמחרתא – פלוגם ען ארץ תתוש בלב הספינה שמעיומי עליה מקשה וילין? בלע"ז: דשאל לי כו' – כגומר אף על גב דעבדי שעתא נִרְבָּחא אִנּוּ טפי משה: דבי ר' חזא ודבי ר' אושעיא – דהוּ מסדרי מתניתא על פי רבינו הקדוש שהיה רבם: ולא בשעתא ליה ממתיג' – דאשכחא משנה בנחה דההיא בריהא: תנא ליה – שנה לשניו כגומר כעא מנה: האומר תנו שקל לבני – מי שמת והניח ממנונו ביד איש נאמן ואמר תנו שקל חצי סלע לבני להוצאה בשבוע: וראויין לתת להן סלע – שגש לו בנים הרבה ואין מסתפקין דבשת בשחות משלם: נותנין להם סלע – דאי הוה דשעתה קא למתן להו אלא שקל הוה מצוה אל תתנו להן אלא שקל והאי דקאמר תנו להן שקל ולא אמר תנו סלע משום דעבי לזרוזניהו דלמאמן דכתבות (דף ע.)

בדי לזרזן במשא ובמתן כדי שיטרוון וילמדו דבר ארץ וירוחיו: אם מתו ירשו אחרים תחיתיון – אע"ג דאמר תנו שקל ולא אמר אל תתנו אלא שקל גלי דשעתה קא עבי למיתב להו אלא שקל בשעת פי הוי דאי מתו ירשו אחרים תחיתיון: אמר ליה – אלפא: הא מני – דקתני אע"ג דלא ספקי דבציר משלם לא רבינו: להו אלא שקל ר"מ היא דאמר במשכת דתבות דמתני' (דף סט:) מצוה להקום דכרי המת דאי לאו מצוה מן הדין נותנין להן כל הקראוי להן שהכי כל הממונ שלהן הוא ואין בו לאותן אחרים כלום אלא לאחר מיתתו אם יש מותר יש להן ואם לאו לא יטלו ומתוך שרצוין אנו להקם דכריו שִׁנְרְשוּ אַחֲרֵים תַּחֲתִיָּהם אֲנוּ מִקְמַצְנוּ אֶת הַמָּמוֹן בְּדִי שִׁיחַ אֶם מוֹתֵר: וְהִנֵּה מִשְׁתוֹ מִנְחַת כּוֹ' – רגלי המטה מחזין בסגלים מלאים מים שלא ישלו אליו גמלים דרך רגלי המטה משגי שהיה גס ואם היו עולים אינו יכול לטעם עביו ולזרדקו: דמלקיו ליה – כל הארבע לו חשינו רעה: בת דההיא ציוקא – לן לנה אחת אבותיה המלון: לספטה – ארנא שלני לבולהו – שונאיהן של ישראל: כחד מניהו – בחד משכרי קוסר: מעפרא דאברהם הוא – כשנגחם עם הקנבים: גלי – השין: ביתו – לנו במלון: ה"ג עיר גדולה המוניאה אף נחמש מאות רגלי: וצאו הימנה תשעה מתים וכו' – אף נחמש מאות איש דהינו פי שלשה בעיר הטוה: כפר עמיקו שלשה מתים בשלשה ימים – מת אחד בכל יום:

בך דעצמן: חזי גשה – עולם הזה זה סחורה: קומא ליה שעתא – עמיד להתגדל

סדר תעניות אלו פרק שלישי תענית

אמרו ליה לאלפא אי נמיב מר לא הוה מלך מר. פי כגומר לא היית מולך לראש ושיבה וי"מ בניהוקא דמר קאי אר' יוחנן כגומר אי נמיב מר לא הוה מלך ר' יוחנן:

משום דנפישו בני חילא דמחוזא. אילפא ורבי יוחנן הוו גרסי באוריינתא, דחיקא להו מילתא טובא, אמרי: ניקום ונזייל ונזעבד עיסקא וננקיים בנפשין
”אָפּס פי לא יהיה בך אביון”.
אִזְלוּ, אוֹתִיבּוּ תוֹתִי גוּדָא רְעִיעָא, הוּוּ קא פֿרכי ריפּתָא, אַתּוּ תַרִי מְלָאכִי הַשָּׁרָת.

שמעיה רבי יוחנן דאמר חד לחבריה: נישדי עלייהו האי גודא ונקטלינהו, שמעיהו חיי עולם הבא ועוסקין בחיי שעה! אמר ליה אידיה: שבקינהו, דאיכא בהו חד דקיימא ליה שעתא. רבי יוחנן שמע, אילפא לא שמע. אמר ליה רבי יוחנן לאילפא: שמע מר מידי? אמר ליה: לא. אמר מדשמעני אנא ואילפא לא שמע, שמע מינה לדידי קיימא לי שעתא. אמר ליה רבי יוחנן: איהדר, ואוקי בנפשאי
”כִּי לֹא יִחְדַּל אֲבִיוֹן מִקֵּרֶב הָאָרֶץ”.
רבי יוחנן הדר, אילפא לא הדר. עד דאתא אילפא, מליה רבי יוחנן.^(כ)
אָמְרוּ לוֹ: אִי אַתִּיב מַר וַגְרִיס, לֹא הָוָה מְלִיָּה מַר. אִזְלַת נַפְשִׁיחַ בְּאַסְקָרְיָא דסְפִינְתָא, אָמַר: אִי אִיכָא דְשָׂאִיל לִי בְּמַתְנִיתָא דְרַבִּי חִיַּיָּא וְרַבִּי אוֹשְׁעִיא וְלֹא פְּשִׁיטְנָא לִיָּה מִמַּתְנִיתִין, נִפְלִינָא מֵאַסְקָרְיָא דסְפִינְתָא וטְבַעְנָא.^(כ)
אַתָּא הָהוּא סָבָא, תָּנָא לִיָּה: הָאוֹמֵר תְּנוּ שְׁקַל לְבַנְיִי בַּשָּׁבַת, וְהוּוּ רַאויִין לַתֵּת לָהֶם סֵלַע — נוֹתֵנִין לָהֶם סֵלַע. וְאִם אָמַר: אַל תִּתְּנוּ לָהֶם אֱלָא שְׁקַל — אֵין נוֹתֵנִין לָהֶם אֱלָא שְׁקַל.^א
אִם מֵתוּ יִרְשׁוּ אַחֲרֵים תַּחֲתֵיהֶם — בִּין שְׁאֹמֵר ”תְּנוּ” בִּין שְׁאֹמֵר ”אַל תִּתְּנוּ” — אֵין נוֹתֵנִין לָהֶם אֱלָא שְׁקַל.

אמר ליה: הא מני — רבי מאיר היא, דאמר: מצוה לקיים דברי המַת. אמרו עליו על נחום איש גם זו שהיה סומא משתי עיניו, גדם משתי ידיו, חישע משתי רגליו, וכל גופו מלא שחין. והיה מושל בבית רעוע, ורגלי משתו מונחין בספלין של מים כדי שלא יעלו עליו גמלים. פעם אחת בקשו תלמידיו לפנות משתו, ואחר כך לפנות את הפלים. אמר להם: בניי, פנו את הפלים, ואחר כך פנו את משתי, שמוכטח לכם שקל זמן שאני בבית אין הבית נוסל. פינו את הפלים ואחר כך פינו את משתו, ונפל הבית.^(כ)
אָמְרוּ לוֹ תַלְמִידָיו: רַבִּי, וְכִי מֵאַחַר שְׂצִידִיק גְּמוּר אַתָּה, לָמָּה עֲלִיתָ לָּהּ כֶּהָ? אָמַר לָהֶם: בְּנִי, אֲנִי גֵרֻמְתִּי לַעֲצָמִי שְׁפַעַם אַחַת הָיִיתִי מִהֲלָה בְּדֶרֶךְ לְבֵית חָמִי, וְהִנֵּה עָמִי מִשׁוּי שְׁלִשָּׁה חֲמוּרִים, אֶחָד שֶׁל מֵאָכַל, וְאֶחָד שֶׁל מִשְׁתָּה, וְאֶחָד שֶׁל מִיַּנִּי מְגֻדִים. בֹּא עֲנִי אֶחָד וְעֲמֵד לִי בְּדֶרֶךְ, וְאָמַר לִי: רַבִּי, פִּרְנָסְיָא. אֲמַרְתִּי לוֹ: הֵמָּתוּ עַד שְׁאַפְרוֹק מִן הַחֲמוּר. לֹא הִסְפַּקְתִּי לְפָרוֹק מִן הַחֲמוּר עַד שְׂשַׁצְתָּה נִשְׁמָתוֹ. הִלַּכְתִּי וְנִפְלַתִּי עַל פָּנָיו, וְאֲמַרְתִּי: עֵינַי שְׁלֹא חָסוּ עַל עֵינֶיךָ — יִסּוּמוֹ, יַדַּי שְׁלֹא חָסוּ עַל יָדֶיךָ — יִתְגַּדְמוּ, רַגְלַי שְׁלֹא חָסוּ עַל רַגְלֶיךָ — יִתְקַטְעוּ. וְלֹא נִתְקַרְרָה דַּעְתִּי עַד שְׁאֲמַרְתִּי: כָּל גּוֹפִי יִהְיָ מְלֵא שְׁחִין. אָמְרוּ לוֹ: אוּי לָנוּ שְׂרָאִינְהָ בְּכָה! אָמַר לָהֶם: אוּי לִי אִם לֹא רִאִיתוּנִי בְּכָה.^(כז)
וְאֲמַאי קְרוּ לִיָּה נַחום אִישׁ גַּם זֶו — דְּכָל מִילְתָּא דִּתְּוָה סִלְקָא לִיָּה, אָמַר: גַּם זֶו לְטוֹבָה. זִמְנָא תָּדָא בָּעוּ לְשִׁדְרִי יִשְׂרָאֵל דּוֹרוּן לְבִי מִיִּסְר, אָמְרוּ: מֵאֵן יִזְיִיל — יִזְיִיל נַחום אִישׁ גַּם זֶו, דְּמַלּוּמָּד בְּנִיִּסִּין הוּא. שִׁדְרוּ בִּידֵיהּ מְלֵא סִיפְטָא דְּאֻבָּנִים טוֹבוֹת וּמְרַגְלִיות. אִזְלַת, בַּת בֶּהָהוּא דִּירָא. בְּלִילְיָא קָמוּ הֵנָּה דִּיוֹרָאִי וְשִׁקְלִינְהוּ לְסִיפְטִיחַ וּמְלוּגְהוּ עֲפָרָא.^(כח)
כִּי מִטָּא הָתָם, שְׂרִינְהוּ לְסִיפְטִי, חֲזַנְהוּ דְּמַלוּ עֲפָרָא. בָּעָא מְלָכָא לְמַקְטְלִינְהוּ לְכוּלְהוּ, אָמַר: קָא מַחֲיִיכוּ בִּי יִהוּדָאִי. אָמַר: גַּם זֶו לְטוֹבָה. אַתָּא אֵלִיהּ אֲדָמִי לִיָּה כָּחַד מִיַּנְיָהּ, אָמַר לִיָּה: דְּלָמָּא הָא עֲפָרָא מַעֲפָרָא דְּאֻבְרָהֶם אַבוּהוֹן הוּא, דְּכִי הָוָה שְׂדִי עֲפָרָא — הוּוּ סִיפִי, גִּילִי — הוּוּ גִירִי, דְּכַתִּיב: ”יִתֵּן כְּעָפָר חֲרִבּוֹ כְּקֹשׁ נֶדָּף כִּשְׁתוֹ”.

הוּיָא תָּדָא מְדִינְתָא דְּלָא מְצוּ לְמִיכְבָּשָׁה, בְּדָקוּ מִיַּנְיָה וּכְבָשׁוּהָ. עֲזִילוּ לְבִי גִנְזִיחַ וּמְלוּהוּ לְסִיפְטִיחַ אֻבָּנִים טוֹבוֹת וּמְרַגְלִיות, וְשִׁדְרוּהוּ בִּיקְרָא רַבָּה. כִּי אַתּוּ, בֵּיתוּ בֶּהָהוּא דִּיוּרָא, אָמְרוּ לִיָּה: מֵאִי אִיִּיתִית בְּחֶדְךָ דְּעָבְדִּי לָּהּ יִקְרָא כּוּלִי הָאִי? אָמַר לָהּ: מֵאִי דְשִׁקְלִי מִהָכָא אֲמַטִּי לְהָתָם. סָתְרוּ לְדִירֵיִיהּ וְאִמְטִינְהוּ לְבִי מְלָכָא, אָמְרוּ לִיָּה: הָאִי עֲפָרָא דְּאִיִּיתִי הָכָא — מִדִּידוֹן הוּא. בְּדָקוּהָ וְלֹא אֲשַׁכְּחוּהָ, וְקִטְלִינְהוּ לְהֵנָּה דִּיוֹרָאִי. ”אִי זֶו הִיא דְּכָר — עִיר הַמוֹצִיאָה חֲמֵשׁ מֵאוֹת רַגְלִי כּוֹי. תְּנוּ רַבְּנִין: עִיר הַמוֹצִיאָה חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַלְף רַגְלִי, כְּגוֹן כְּפַר עֶפְו, וְיִצְאֹו הַיַּמָּה תִּשְׁעָה מֵתִים בְּשִׁלְשָׁה יָמִים זֶה אַחַר זֶה — הָרִי זֶה דְּכָר.^(כ)
כִּיּוֹם אֶחָד אוּ בְּאַרְבַּעָה יָמִים — אֵין זֶה דְּכָר. וְעִיר הַמוֹצִיאָה חֲמֵשׁ מֵאוֹת רַגְלִי, כְּגוֹן כְּפַר עֲמִיקוּ, וְיִצְאֹו הַיַּמָּה שְׁלִשָּׁה מֵתִים בְּשִׁלְשָׁה יָמִים זֶה אַחַר זֶה — הָרִי זֶה דְּכָר.

כִּיּוֹם

כא.

 עין משפט נר מצוה
--

א טור חו"מ סי' רנב:

ב מיי' פ"ב מהל' זבייה ומתנה הל' ו, ש"ע חו"מ סי' רנב סעי' יז:

ג מיי' פב' מהל' אישות הל' יד, סמג עשין מח, ש"ע חו"מ סי' רנב סעי' ב:

ד טור או"ח סי' תקעו:

ה מיי' פג' מהל' תעניות הל' ה, ש"ע או"ח סי' תקעו סעי' ב:

 רבינו גרשום
--

באסקריא דספינתא: משט:

נותנין להם סלע דאולינ בתר אומדון דעת' ללהכי אמר שקל אם אפשר להם לנמצם אכל אם אי אפשר להם נותנין להם סלע*)ג"ל ואם אמר אם מתו ירשו אחרים תחיתיהם בין שאמר תנו ובין שאמר אל תתנו אין נותנין להם וכו'.
כיון שאמר תנו אין נותנים להם אלא שקל דאולינ בתר אומדון דעתיה דכיון דבעי לירשו אחרים ודאי האה ליה צר עון על בנו א"ל הא מני ר"מ דמתניתין:

מונחת על ארבעה ספלים שלא יעלו עליו הרחש:

כיום אחד אין זה דבר דאקראי בעלמא דאז:

אז בארבעה מרוחקין:

ט' מתים דהיינו נמי ג' מתים לג' ימים:

כא:

עין משפט גור מצוה

א טושי"ע או"ח סי' תקעו סעי' ג:

ב טור או"ח סי' תענוה:

ג מו"י פב' מהל' תעניות הל' ו,

ש"ע או"ח סי' תקעו סעי' ב:

ד טור או"ח סי' תקעו:

ה מו"י פב' מהל' תעניות הל' ו,

ש"ע או"ח סי' תקעו סעי' ב:

ריחוק גניחותיו שנבח בג' ימים האי מועד. קירב גניחותיו שנבח ג' ביום אחד לא כ"ש. מעבדיו מפסקין כלומר שירות מעיין שעובדין במעבדות מבי חחאי להכא כיון דשכיחי שירתא מבי חחאי להכא גור אכל מא"י לבבל ולא שכיחי שירתא אי לאו משום גבירתה לא היה גור. אתי ליה שלמא מכרחי עליה שלמא מרחיקא:
דאית ביה קרנ כלומר אתרא לקרני. כרטינה להני בוסתרקין למחבן ואמרי ליה כ"ע לשיימינה מר. אמר לה הכי והכי שור דבעי למיהב שווי' אילנ בסתרקין להניא זוגא דרבענן א"ל ההא זוגא דרבענן חשדתינן דאיתנן לותנן לטקלוגיה מר לבסתרקין ללא בעינא ליה. מסאח אוכמי' כנכחים ולא רמו חוטי' צעתי:

יבא מנה בן פרס. כלומר מוטב שיבא גדול בן הקיינט דפרס לא הנה קלח חני מנה ואל

יבא מנה בן מנה דהינו רב חסדא דהיה מנה כלומר שיהיה חשוב ופרס הינו נצחק אבוי

סדר תעניות אלו פרק שלישי תענית

ביום אחד אין זה דבר – דחקאראי בעלמא הוא:
כפר עכו דלוקרת נ"א דנקרא עיר ששמה יו"ד והיא קטנה על שם שני"ד קטנה באותיות: ה"ג ונאלו הימנה ג' מתים בג'

בְּיוֹם אֶחָד אוּ בְּאַרְבָּעָה יָמִים — אין זה דבר. דְּרוֹקֶרֶת, עיר המוציאה חֲמֵשׁ מאות רגלי הַוַּאי, וַיָּצְאוּ מִמֶּנָּה שְׁלֹשָׁה מֵתִים בְּיוֹם אֶחָד. גִּזֵּר רַב נֶחֱמָן בַּר רַב חֲסָדָא תַעֲנִיתָא. אָמַר רַב נֶחֱמָן בַּר יִצְחָק: כְּמָאן — כְּרַבִּי מֵאִיר, דְּאָמַר: רִיחָק נִגְיחוּתֵינוּ — חֲיִיב, קִירַב נִגְיחוּתֵינוּ — לֹא כָּל שָׁכָן?!^(ט) אָמַר לִיה רַב נֶחֱמָן בַּר רַב חֲסָדָא לְרַב נֶחֱמָן בַּר יִצְחָק: לִיקוּם מָר לִיתֵי לְגַבָּן. אָמַר לִיה: תְּנִינָא, רַבִּי יוֹסִי אוֹמַר: לֹא מְקוֹמוֹ שֶׁל אָדָם מְכַבְּדוֹ, אֲלֵא אָדָם מְכַבֵּד אֶת מְקוֹמוֹ. שָׁכָן מְצִינוּ בְּהַר סִינַי, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהַשְּׂכִינָה שְׂרוּיָה עָלָיו, אֲמָרָה תוֹרָה: "גַּם הַצֹּאן וְהַבָּקָר אֵל יִרְעוּ אֶל מוֹל הַהָר הַהוּא", נִסְתַּלְקָה שְׂכִינָה מִמֶּנּוּ, אֲמָרָה תוֹרָה: "בַּמִּשְׁךְ הַיָּבֵל הִמָּה יַעֲלוּ בַּהֲרִי". וְכֵן מְצִינוּ בְּאַהֲל מוֹעֵד שֶׁבַּמִּדְבָּר, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהוּא נָטוּי אֲמָרָה תוֹרָה: "וַיִּשְׁלַחוּ מִן הַמַּחֲנֶה כָּל צְרוּעַ", הוֹגְלָלוּ הַפְּרוֹכוֹת — הוֹתֵרוּ זָבִין וּמִצּוֹרְעִים לִיכָנֶס שָׁם. אָמַר לִיה: אִי הָכִי, נִיקוּם אָנָּה לְגַבִּי מָר. אָמַר לִיה: מוֹטֵב יבֹא מִנֶּה בֶּן פָּרֶס אֲצֵל מִנֶּה בֶּן מִנֶּה, וְאֵל יבֹא מִנֶּה בֶּן מִנֶּה אֲצֵל מִנֶּה בֶּן פָּרֶס. בְּסוּרָא הָווֹת דְּבִרְתָּא, בְּשִׁיבְבוּתִיה דְּרַב לֹא הָווֹת דְּבִרְתָּא. סְבוּר מִינֶּה, מִשּׁוּם זְכוּתִיה דְּרַב דְּנִפִּישׁ. אֵיתִתְּחִי לְהוּ בְּחִילָמָא: רַב דְּנִפִּישָׁא זְכוּתִיה טוֹבָא — הָא מִיִּלְתָּא זוטָרָא לִיה לְרַב. אֲלֵא, מִשּׁוּם הָהוּא גִבְרָא דְמִשְׁיִיל מָרָא וַיְזַבִּילָא לְקַבּוּרָה. בְּדְרוֹקֶרֶת הָווֹת דְּלִיקֶתָא, וּבְשִׁיבְבוּתִיה דְּרַב הוֹנָא לֹא הָווֹת דְּלִיקֶתָא. סְבוּר מִינֶּה, בְּזְכוּתָא דְּרַב הוֹנָא דְּנִפִּישׁ. אֵיתִתְּחִי לְהוּ בְּחִילָמָא: הָאִי זוטָרָא לִיה לְרַב הוֹנָא, אֲלֵא מִשּׁוּם הָהִיא אֵיתִתָּא דְמַחְמָמָא תַּנּוּרָא וּמִשְׁיִילָא לְשִׁיבְבוּתִיה. אָמְרוּ לִיה לְרַב יְהוּדָה: אָתוּ קַמְצִי. גִּזֵּר תַעֲנִיתָא. אָמְרוּ לִיה: לֹא קָא מַפְסָדִין. אָמַר לְהוּ: זִוּדָא אֵיתוּ בְּהַדִּיָּהוּ? "אָמְרוּ לִיה לְרַב יְהוּדָה: אֵיכָא מוֹתָנָא בְּחִזִּירִי. גִּזֵּר תַעֲנִיתָא. נִימָא קֶסֶבֶר רַב יְהוּדָה מִכָּה מְשׁוּלַּחַת מִמִּין אֶחָד מְשׁוּלַּחַת מִכָּל הַמִּינִין? לֹא, שְׂאֲנִי חִזִּירִי — דְּדַמִּין מְעִיָּהוּ לְבָנִי אִינְשִׁי. אָמְרוּ לִיה לְשִׁמוּאֵל: אֵיכָא מוֹתָנָא בִּי חוּזָאִי. גִּזֵּר תַעֲנִיתָא. אָמְרִי לִיה: וְהָא מְרַחֵק! אָמַר: לֵיכָא מַעְפָּרָא הָכָא דְפָסִיק לִיה. "אָמְרוּ לִיה לְרַב נֶחֱמָן: אֵיכָא מוֹתָנָא בְּאַרְעָא דִּישְׂרָאֵל. גִּזֵּר תַעֲנִיתָא אָמַר: אַם גִּבְרִיה לזֻקָה, שְׁפָחָה לֹא כָּל שָׁכָן! "טַעֲמָא דְּגִבְרִיה וְשְׁפָחָה, הָא שְׁפָחָה וְשְׁפָחָה — לֹא. וְהָא אָמְרוּ לִיה לְשִׁמוּאֵל: אֵיכָא מוֹתָנָא בִּי חוּזָאִי, גִּזֵּר תַעֲנִיתָא! שְׂאֲנִי הָתֵם, פִּינוֹן דְּאֵיכָא שְׁיִירְתָא דִּלּוּוּי וְאַתָּא בְּהַדִּיָּה. אַבָּא אוּמָנָא הָוָה אָתִי לִיה שְׁלָמָא מִמַּתִּיבְתָּא דְרָקִיעָא כָּל יוֹמָא, וּלְאַבְיִי כָּל מַעְלִי יוֹמָא דְשִׁבְתָּא, לְרַבָּא כָּל מַעְלִי יוֹמָא דְכִיפּוּרִי. הָוָה קָא חָלֵשָׁא דַעֲתִיה דְאַבְיִי מִשּׁוּם דְאַבָּא אוּמָנָא. אָמְרוּ לִיה: לֹא מַצִּית לְמֵיעֶבֶד כַּעֲבֻדָּיָה. וּמֵאִי הָווּ עֲבֻדָּיָה דְאַבָּא אוּמָנָא — דְכִי הָוָה עֶבֶיד מִיִּלְתָּא, הָוָה מַחִית גִּבְרִי לַחֹד וְנָשִׁי לַחֹד, וְאִית לִיה לְבוּשָׁא דְאִית בִּיה קַרְנָא דְהָווֹת בְּזִיעָא בִּי כּוּסִילָתָא. בִּי הָווֹת אֲתָנָא לִיה אֵיתָתָא, הָוָה מְלַבִּישׁ לָהּ בִּי חִיכִי דְלֹא נִיסְתַּכַּל בָּהּ. וְאִית לִיה דּוּכְתָא דְצִנִּיעָא דְשִׁדִּי בִּיה פְּשִׁיטִי דְשָׁקִיל, דְאִית לִיה — שְׁדִּי בִּיה, דְלִית לִיה — לֹא מִיכְסִית. בִּי הָוָה אֲתַרְמִי לִיה צוּרְכָא מְרַבְּנִין, אֲגָרָא מִינִיָּה לֹא שְׁקִיל. וּבִתֵּר דְקָאִי, יְחִיב לִיה פְּשִׁיטִי וְאָמַר לִיה: זִיל אַבְרִי נִפְשָׁה. יוֹמָא חַד שְׂדֵר אַבְיִי זִגָּא דְרַבְּנִין לְמִיבְדָּקִיָּה. אוֹתִבְינְהוּ וְאִכְלִינְהוּ וְאַשְׁקִינְהוּ וּמָה לְהוּ בִּיסְתַּרְקִי כְּלִילָא.

מַרְקִיעָא — בַּת קוֹל אוֹמַרְת לֹא שְׁלוֹם עֲלֶיךָ: בִּי הִנֵּה גְבִיד מִלְתָּא — כְּשֶׁהִיה מְקוֹי דָּם לְבָנִי אֲלָם: וְהָשִׁים לַחוּצִיָּהוּ — לַצִּיעוּתָא: דְאִית בַּהּ קַרְנָא — וַיַּטְוֶשׁ"א שְׁהִיה תְּקוּעַ עוּ הַקָּרָן שְׁהוּא מְקוֹי עוּ וְהָשִׁים הֵי מְלָבִישׁ לָהּ: וְלֹא מְכַסִּיף — דְלֵאחֲר שְׁהָה לֹא הִנֵּה יָדַע מֵאֵן רַמִּי (כְּסֻכְסֻתָּה) כְּשִׁיטִי לְהָתֵם וּמֵאֵן דְלֹא רַמִּי: כְּרִיא נִפְשָׁה — תַּכְרִיא עֲצֻמָּה. לְמַדְקִיָּה. לְבָדְקוּ כְּמַשְׁשִׁין: לְמַדְקִיָּה — לְבָדְקוּ כְּמַשְׁשִׁין: וּמָה לָּהּ בְּסַתְרָהּי — קַפֵּל תַּחַתְּפִירָהוּ תַּכְשִׁיטִי צִמֵּר טַפִּיד"ו כְּעַע"ו לִישׁן בָּקוּ:

בְּיוֹם אֶחָד אוּ בְּאַרְבָּעָה יָמִים — רַחֵק נִגְיחוּתֵינוּ — כְּשֹׁר מוֹעֵד קָאִי כְּכַבָּא קַמָּא כְּפַקֵּר בִּיצֵד הִקְנֵל מוֹעֲדָת אִי זְהוּ תָם וְאִי זְהוּ מוֹעֵד כָּל שְׁהַעֲדוּ בּוֹ ג' יָמִים דְּכָרִי ר' יְהוּדָה ר' מֵאִיר אוֹמַר כָּל שְׁהַעֲדוּ בּוֹ ג' פְּעָמִים בְּיוֹם אֶחָד ר' יְהוּדָה כְּבַר כְּתִיב אִו נֹדַע כִּי שׂוֹר נָנַח הוּא מְקַמְנוֹל שְׁלָשׁוֹם מְקַמְנוֹל תְּרִי שְׁלָשׁוֹם קָלַת דְּרִי ג' יָמִים ור"מ כְּבַר רַחֵק נִגְיחוּתֵינוּ כְּשֻׁנָּח בג' יָמִים זֶה אֲחֵר זֶה חֹבֵב קֶרֶב נִגְיחוּתֵינוּ שֻׁנָּח ג' פְּעָמִים בְּיוֹם אֶחָד לֹא כָּל שָׁכָן: לְקוּם מֵר לְהָכָא — דְּכַר נֶחֱמָן בַּר יִצְחָק הִנֵּה יָמִיד בִּין גִּבְרִי דְלֹא מְשִׁיבִי בְּלִי הָאִי וְקִאָמַר לֶה רַב נֶחֱמָן בַּר רַב חֲסָדָא לְקוּם מֵר מִהָתֵם וְלָתִי לִיתִיב גִּבְאִי: תַּנְיָא — תָּנִי אָנָּה שְׁהִי לָמִי כְּרוּתָא זִו רַבִּי יוֹסִי אוֹמַר כּוּ: לֹא מְקוֹמוֹ שֶׁל אָדָם מְכַבְּדוֹ — וְאִם אֵלָּךְ וְאִשָּׁב שֶׁם אֵין הַמְקוּם מְכַבְּעִי: גַּם הַצֹּאן וְהַבָּקָר אֵל יִרְעוּ — דְמִשּׁוּם שְׂכִינָה הִיָּה הַר סִינֵי מְכַבֵּד וּמְקַדָּשׁ: אֵל מוֹל הַהָר הַהוּא — מִדְּכַתִּיב הַהוּא מְשַׁמַּע כָּל זְמַן שֶׁהוּא בְּגִדְלָתוֹ שֶׁהַשְּׂכִינָה עָלָיו נִסְתַּלְקָה הַשְּׂכִינָה כְּמִשְׁךְ הַיּוֹבֵל וְגו' וְאִע"ג דְּהָאִי קָרָא בַּלּוּחוֹת הִרְאִשׁוּנוֹת כְּתִיב לֹא נִסְתַּלְקָה שְׂכִינָה עַד לַחוּת הַאֲחֵרִינוֹת שִׁנְתּוּ בְּיוֹם הַכְּפוּרִים וְגַם כָּל יְמוֹת הַחֲרָף שֶׁשָּׂמְחוּ שְׁמֵלָכַת הַמַּשָּׁכָן שֶׁהִתָּה שְׂכִינָה בְּהַר וּמִשָּׁם נִתְּנוּ כָּל הַמַּצּוֹת כְּחוּלֵי קוֹלוֹת וּלְפִיכִים בְּיוֹם קִבְּלַת גַּעֲשֶׁרֶת הַדְּבָרוֹת עַד אֶחָד כְּנִיסָן שְׁהוּם הַמַּשָּׁכָן וְהַשָּׂה וְזֵה שְׂכִינָה מִן הַהַר וַיִּשָּׁכַח לֶה עַל הַכְּפָרֶת וְגַם כְּאֵהֵל מוֹעֵד נִשְׁתִּית הַתּוֹרָה כְּלִלוּתֶיה וּכְרַטוּתֶיה וְעַל אוֹתָה שַׁעַה הִיָּה מִתִּיר לָקֵם בַּלּוּחוֹת הִרְאִשׁוּנוֹת לַעֲלוֹת כְּדֹאמְרֵינוּ כְּמִסְכַּת בִּיצֵה (דף ה.) כָּל דְּבַר שֶׁמִּנְעִין צְרִיךְ מַעֲזֵן אַחֵר לְהַתִּירוּ וּכְרִאֵשׁ קִטְרוֹם רומִי אֲתָה מוֹצֵא תְּשׁוּבַת רַבִּים כְּכֹה: כְּמִשְׁךְ הַיּוֹבֵל — בְּכּוּיִם הַשׁוֹפָר כְּשֶׁתַּסְתַּלֵּק הַשְּׂכִינָה דְרָךְ הוּא לְהַעֲרִיךְ וְלִמְשׁוֹךְ הַתְּקוּעָה כְּשַׁעֲת סוּס: הַגִּלְלוּ הַפְּרָכָת — שְׁהִיו נִגְלָלִין כְּשַׁעֲת וְסִישְׁתֵּן הִיו נוֹסְעִין בְּלֹו וּבִלְאִין זָבִים וּמַצְרָעִים וְנִכְנָסִין כְּמַחְנֶה: פָּרֶם — חֲצִי מִנֶּה וְלָשׁוֹן כְּרוּסָה כְּמוֹ פָּרֶם פְּרִיסַת מַלְכוּתָךְ (דְּעִנָּאל ה) שֶׁאֲבִיו שֶׁל רַב נֶחֱמָן בַּר רַב חֲסָדָא גְּדוֹל מִנְצַחֵק אֲבִיו שֶׁל רַב נֶחֱמָן מִדְּמַתְקָרִי בַּר רַב חֲסָדָא וְאִידֵךְ רַב נֶחֱמָן בַּר יִצְחָק מְכַלֵּל שְׁלֹא נִסְמָךְ: דְּכַרְתָּא — דְּבַר: כְּשִׁיבְבוּתָה — כְּשִׁכּוּתָהּ: מַתְחִי לָהּ כְּתֻלָּמָא — לְהַךְ אִינְשִׁי דְּסַבְרִי מִשּׁוּם זְכוּתָה דְּרַב הוּא: הָא זוטָר לִיָּה לְרַב — גַּם זֶה קָטָן הוּא לְפִי גְּזֵלַת רַב: מָרָא — כּוּשִׁי"ר כְּעַע"ו: זְבִילִי — כּוּשִׁ"א כְּעַע"ו: לְקַבּוּרָה — וּמִשּׁוּם זְכוּתָה דְקַבּוּרָה מְדַדוּ בּוּ מִדָּה כְּנִיָּד מִדָּה: וּמִשְׁנֵילָא לְשִׁיבְבוּתָה — וּמִשְׁאִילָתוֹ לְשִׁכְנוּתֶיהָ לְאַחֵר שֶׁהִסִּיקְתוּ מִשְׁנֵה לְפִיכֹן וּמִגְדַּת הַשֶּׁכֶר בַּהּ כְּמַדָּה: חֲמִצָּא — אֲרַכָּה שְׁמִכְלָה אֶת הַתְּבוּאָה: לֹא קָא מַסְקָדָא — לֹא כְּעִינוּ לְמַגֵּר תַּנְיָתָא: זִזְלָא אֵיתֵר כְּהַדִּיָּהוּ — כְּתַמִּיָּה וְכִי צִגָּה הִבִּיאִו עִמָּם שְׁלֹא יַכְסִּידוּ אֶת הַתְּבוּאָה: מַעֲנִיָּהוּ — כְּנִי מַעֲזֵן שְׁלֵחַ שְׁאִין לָהּ פָּרֶם הַכְּנִימִי כְּשֶׁאָר כְּהַמָּה וּסִימָן רַע הוּא: כִּי חוּזָאִי — מְקוּם כְּמִלְכוּת כְּבָל: גִּזֵּר תַּנְיָתָא — כְּעִירוֹ: הָא מְרַחֵק — וְאֵין לַחוּשׁ שְׁמָא יִכָּא עַד כִּאֵן: אָמַר לָהּ וְכִי מַשְׁכָּר כְּסִיק לָהּ — וְכִי מַשְׁבְּרוֹת וְשָׂאֵר מַחְצוֹת מַסְסִיחִין לְכַנֵּי הַדְּבַר שְׁלֹא יִכָּא: שְׁפָחָה לֹא כָּל שָׁכָן — וְיֵשׁ לַחוּשׁ שְׁמָא וְשַׁמְנָח עַד כִּאֵן: הָא שְׁפָחָה וְשַׁפְחָה — שְׁמִי גִירוֹת שֶׁל חוּצָה לְאֶרֶץ כְּנָזִן כִּי חוּזָאִי וְהַקְדָּשָׁא דְאַתְרָהּ דְשִׁמוּאֵל: שִׁכְרָתָא — דְּאִזְלִי מִכִּי חוּזָאִי לְהַקְדָּשָׁא: דְּלִי — שְׁלָמָא עֲמָה: אֲבָא אֲמָנָא — מְקוֹי דָּם: שְׁלָמָא

מסורת הש"ס

א מכלילתא דרבי שמעון בן יוחאי

תורה אור השלם

וכי"נח שור אֶת־אִישׁ או אֶת־אִשָּׁה וְנָמַת סָקוּל יִשְׁקַל הַשּׁוֹר וְכֹא יֵאָכֵל אֶת־בָּשָׂרוֹ וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי [שמות כא, כח]

ואיש לא־יַעֲלֶה עִמּוֹ וְגַם־אִישׁ אֶל־יָרָא בְּכָל־הָהָר גַּם־הַצֹּאן וְהַבָּקָר אֶל־זִרְעוֹ אֶל־טוֹל הָהָר הַהוּא [שמות לד, ג]

לא־תִנָּעַץ בּוֹ יָד כִּי־סָקוּל יִשְׁקַל או־יָרֶה יָרֶה אִם־בְּהֶמְהָ אִם־אִישׁ לֹא יִחַיָּה בַּמִּשְׁדֹּחַ הַיָּבֵל הַפָּה יַעֲלוּ בָּהָר [שמות יט, ג]

צו אֶת־כְּנִי יִשְׂרָאֵל וּיִשְׁלַחוּ מוֹר הַפָּחָה כָּל־צְרוּעַ וְכָל־זָב וְכֹל טָמֵא לָנֶפֶשׁ [במדבר ה, ב]

מסורת הש"ס
א אוצר מדרשים ספר אליהו הקדמה ג ב משנה תענית; לעיל יט.
גליון הש"ס
גמ' איכא בהאי שוקא. עיין בתורת חיים סנהדרין דף פח ע"ב ד"ה שלחו מתם:
תורה אור השלם

והשלחתי בכם את־חַיַּת הַשָּׂדֶה וּשְׂפָלָה אֶתְכֶם וּהְכַרְיֵתִיחַ אֶת־בְּהֵמַתְכֶם וּהַמַּעֲיִטָה אֶתְכֶם וַנִּשְׁמָו דַּרְכֵיכֶם (ויקרא כו, כב)

לַצִּפּוֹרָא פּרָכְיָהּוּ – רַעְיָנָו לְבִסְתָרְקוּ דְאַבָּא אֲמַנָא וְאַתְיָנְהוּ לְשׁוּקָא לְזַבְיָנְהוּ: אֲמַרוּ לִיהּ – לְאַבָּא אֲמַנָא לְשׁוּמְיָנְהוּ מִרְ וְהָבֵ לָן דְּמִיָּהוּ וְהָיוּ בִּתְקִין אוּתוּ אִם דְּמִיָּהוּ: בְּמַאי חֲשַׁדְתִּינָן – כְּשֶׁלְּחִנְנוּס: וּבִסְיָא – לְכוּ מִלְתָּא לְמִימַר זִי לֹא לְתַר לְתַן אוּתָם וְהָדְבִי אוּתוּ לְמַגְנִי גַבְאִי וְלַמַּעַבְד כְּלִי הָאִי: לְשַׁקְלִיָּהּוּ מִר – שְׁלֹא אֶלְיָאִשְׁנִי – דְּלָרְבָא לֹא אִתִּי שְׁלֵמָא אֲלֵא מַמְעָלִי יוּמָא דְּכַפּוּרִי לְמַעְלִי יוּמָא דְּכַפּוּרִי וּלְאַשְׁנִי כַּל מַעְלִי שְׁתַּמָּא: אֲבָלָא פּרָכָא – עַל כֵּן בְּנִי עֵידָךְ: רַב בְּרַקָא חוּזָאָה – שְׁהִיב מַשִּׁי חוּזָאִי: דְּבִי לָפֻט – מְקוּס: א"ל – רַב בְּרַקָא לְאַלְיָהוּ מִי אוּבָא בְּהָאִי שׁוּקָא כּוּי: מְסַלְאִי אֲכִמְו – מַנְעָלִיס שְׁחָרִיס שְׁלֹא כְּמַהֲגַּ הֵהוּמִיס: וְלֹא רַמְי חוּזָאִי – לֹא הַטִּיל צִיצִית בְּטוּלִיתוּ: אֲמַר לִיהּ – אֲלִיָּהוּ לְרַב בְּרַקָא הָאִי פִר עֲלֵמָא דְאַתִּי הוּא: תָּרָא לִיהּ – רַב בְּרַקָא לְהֵוּא גְבַרְכָא: גִּזְרִיקָא – שׁוּמַר בֵּית הָאֶסְרוּי: רַמְיָא פּוּרְיוּחִי כּוּי – מַטְוִיל חָנִי מַטְוִי בִּין חָנָשִׁיס לְנָשִׁיס: דְּוִהָבִי נָכְרִיס עֵינְיָהוּ עֲלֵה – בְּעָלִי בֵּית הָאֶסְרוּיס: אֲתֵרַמִּי נַעֲרָה כּוּי – דְּהוּזָא בְּבֵית הַסֵּהֵר: דְּרָדִיא דְּחַמְרָכָא – שְׁמָרִיס שֶׁל יוּן הָאֲדָמִיס כְּרִיס: בְּשַׁפּוּלָה – בְּשׁוּלִי בְּגָדִי: דִּיקְסָנָא – דְּרָךְ, נָשִׁיס לֵה וּמֵאוּסָה הִיא וְהוּא לָשׁוֹן פְּרָסִי: אֲמַר לִיהּ – אֲלִיָּהוּ לְרַב בְּרַקָא הָי נָמִי בְּנִי עֲלֵמָא דְאַתִּי נִיָּהוּ: בְּדוּחִי – שְׁמַחִיס וּמַשְׁמַחִיס בְּנִי אֲדָם: טַרְחִינָן – עַמְלִי דְּבִדְיַחוּתָא שְׁעִינְהוּ: עַד דְּעָבְדִּי שְׁלֵמָא – שְׁהָן דְּבָרִיס שְׁאֲדָם אוּכַל בְּרוּטִיָּהוּן בְּעוּלָם תַּזָּה וְהַחֲרוּ תוּמַת וְכוּי: בְּהַלַּת שְׁלוֹם בִּין אֲדָם לְחִבְרִי: שְׁעִינָן וְיִרְקוּן – פִּינוּן שְׁנֵרָאָה כַּל שְׁהוּא מַתְרִיעִין וּמֵלֹא תַעוּר דְּמַתְנִיתִין לְהַתְעַנּוּת אוּי נָמִי מַשְׁעָה הִיָּה בְּךָ: בְּנָךְ אֲחָד – עוֹף אֲחָד שֶׁל אוּתוּן מִיּוֹן בְּשִׁין צְפוּר כֵּל בְּנָךְ (בְּרַאשִׁית ז': י"א): מְשַׁלַּחַת – מִן הַשָּׁמַיִם: בְּשָׂדֶה אִינְיָה מְשַׁלַּחַת – דְּהִינוּ אוּרְחִיָּה: טַרְפָּה שְׁנִי בְּנִי אֲדָם – וְלֹא אֲכָלָה אֲלֵא אֲחָד מֵהָם מִזֵּאִי מְשַׁלַּחַת דְּבִינוּן דְּלֹא הִזְתָּה רַעְבָּה אֲלֵא לְאֲחָד מֵאִי טַעֲמָא תַּקְוָלָה לִיהּ לְאִירָךְ: שְׁעִינָךְ אִינְיָה מְשַׁלַּחַת – שְׁמַעְנִי הַרְעָב אֲכַלְתָּם: עֲלֵתָה לָגַג – רַגְלִינָן הָיוּ לְהַשְׁתַּמֵּשׁ כַּל תַּשְׁמִישִׁהוּן בְּגוּזַת שְׁלֹא הָיוּ מַשְׁפָּעִיס אֲלֵא חֲלָקִיס וְשׁוּין וְהוּא הָיוּ לְבֵית שְׁתַּחֲתוּי: שְׁרִיקָה – בְּרַעַי"ל בְּלַעַי": הָדִי תָאמַר – הָאִי דְּחַתְנִי נִרְחַתָּה בְּעִיר כּוּי הָדִי תָאמַר נִרְחַתָּה בְּעִיר כּוּי דְּקָתָה אֲדַעֲמָה בְּעִיר בְּגוּן שְׁנֵרָאָתָה כּוּיס דְּקָתָם נִרְחַתָּה כּוּיס מַשְׁמַע אֲבָל בְּלִילָה אִינְיָה מְשַׁלַּחַת וְהָאִי דְּחַתְנִי נִרְחַתָּה כּוּיס אֲשַׁדָּה תָאִי אֲדָם נִרְחַתָּה בְּשָׂדֶה כּוּיס אִינְיָה מְשַׁלַּחַת: הָא עַמְמָה – בְּשָׂדֶה דְּלֹא רַעַמָּה וְלֹא נִחְבַּתָּה: בְּשָׂדֶה הַסּוּמְכָה לְאַגֹם – שְׁמָהּ אִינְיָה מְשַׁלַּחַת דְּבִינוּן דְּקוּמְכָה לְאַגֹם הָיוּ רַבִּיתָה וְלֹא בְּרַחַה בְּבָרָה אִי אִתִּי בְּתַרְחִי עַרְקוּזָא לְאַגֹם מַרְדּ: בְּשָׂדֶה שְׂאִינְיָה סוּמְכָה לְאַגֹם – עַמְמָה מְשַׁלַּחַת דְּבִינוּן דְּלֹאוּ מְקוּס רַבִּיתָה הוּא וְתוּמָא מִזֵּאִי מְשַׁלַּחַת גִּזְרָה הִיוּ: לָגַג – מַרְשִׁי"ק בְּלַעַי"ו הַסּוּמְךָ לַעִיר וְהוּא מֵלֹא חוּצִיס: כִּי תַעֲרִי הֵהוּא – דְּאֲכָלָה אִין רַעַמָּה לֹא בְּאַגֹם דְּבִינוּן דְּהִינוּ דְּקָתָה סְמָכָה אֲדַעֲמָה וְהָטָא אֲבַתְרִיוָהוּ: כְּכּוּבָא דְּצַנְיִי – כִּין, הָטוּן שֶׁל צַנְיָן שְׁנַחֲפָרוּ לְמַאֲרַב הַעוּפוֹת וְאָף עַל גַּב דְּלֹאוּ בְּנוּן תְּבוּעַ הוּא וְלֹא הִיָּה כּוּיִשׁוּב הָיוּא מְשַׁלַּחַת: אִין צְרִיךְ לוּמַר חֲרַב שְׂאִינוּ שֶׁל שְׁלוֹם – שְׁמַתְרִיעִין עֲלִיהּ אֲלֵא אֲבַלו חֲרַב שֶׁל שְׁלוֹם הַעוֹבְרַת דְּרָךְ אוּתוּן מְלָכִית זִילָךְ לְהֵלָסַס בְּמְקוּס חֲסָרָת:

לַצִּפּוֹרָא פּרָכְיָהּוּ – רַעְיָנָו לְבִסְתָרְקוּ דְאַבָּא אֲמַנָא לְשׁוּמְיָנְהוּ אֲמַרוּ לִיהּ – לְאַבָּא אֲמַנָא וְהָבֵ לָן דְּמִיָּהוּ וְהָיוּ בִּתְקִין אוּתוּ אִם דְּמִיָּהוּ: בְּמַאי חֲשַׁדְתִּינָן – כְּשֶׁלְּחִנְנוּס: וּבִסְיָא – לְכוּ מִלְתָּא לְמִימַר זִי לֹא לְתַר לְתַן אוּתָם וְהָדְבִי אוּתוּ לְמַגְנִי גַבְאִי וְלַמַּעַבְד כְּלִי הָאִי: לְשַׁקְלִיָּהּוּ מִר – שְׁלֹא אֶלְיָאִשְׁנִי – דְּלָרְבָא לֹא אִתִּי שְׁלֵמָא אֲלֵא מַמְעָלִי יוּמָא דְּכַפּוּרִי לְמַעְלִי יוּמָא דְּכַפּוּרִי וּלְאַשְׁנִי כַּל מַעְלִי שְׁתַּמָּא: אֲבָלָא פּרָכָא – עַל כֵּן בְּנִי עֵידָךְ: רַב בְּרַקָא חוּזָאָה – שְׁהִיב מַשִּׁי חוּזָאִי: דְּבִי לָפֻט – מְקוּס: א"ל – רַב בְּרַקָא לְאַלְיָהוּ מִי אוּבָא בְּהָאִי שׁוּקָא כּוּי: מְסַלְאִי אֲכִמְו – מַנְעָלִיס שְׁחָרִיס שְׁלֹא כְּמַהֲגַּ הֵהוּמִיס: וְלֹא רַמְי חוּזָאִי – לֹא הַטִּיל צִיצִית בְּטוּלִיתוּ: אֲמַר לִיהּ – אֲלִיָּהוּ לְרַב בְּרַקָא הָאִי פִר עֲלֵמָא דְאַתִּי הוּא: תָּרָא לִיהּ – רַב בְּרַקָא לְהֵוּא גְבַרְכָא: גִּזְרִיקָא – שׁוּמַר בֵּית הָאֶסְרוּי: רַמְיָא פּוּרְיוּחִי כּוּי – מַטְוִיל חָנִי מַטְוִי בִּין חָנָשִׁיס לְנָשִׁיס: דְּוִהָבִי נָכְרִיס עֵינְיָהוּ עֲלֵה – בְּעָלִי בֵּית הָאֶסְרוּיס: אֲתֵרַמִּי נַעֲרָה כּוּי – דְּהוּזָא בְּבֵית הַסֵּהֵר: דְּרָדִיא דְּחַמְרָכָא – שְׁמָרִיס שֶׁל יוּן הָאֲדָמִיס כְּרִיס: בְּשַׁפּוּלָה – בְּשׁוּלִי בְּגָדִי: דִּיקְסָנָא – דְּרָךְ, נָשִׁיס לֵה וּמֵאוּסָה הִיא וְהוּא לָשׁוֹן פְּרָסִי: אֲמַר לִיהּ – אֲלִיָּהוּ לְרַב בְּרַקָא הָי נָמִי בְּנִי עֲלֵמָא דְאַתִּי נִיָּהוּ: בְּדוּחִי – שְׁמַחִיס וּמַשְׁמַחִיס בְּנִי אֲדָם: טַרְחִינָן – עַמְלִי דְּבִדְיַחוּתָא שְׁעִינְהוּ: עַד דְּעָבְדִּי שְׁלֵמָא – שְׁהָן דְּבָרִיס שְׁאֲדָם אוּכַל בְּרוּטִיָּהוּן בְּעוּלָם תַּזָּה וְהַחֲרוּ תוּמַת וְכוּי: בְּהַלַּת שְׁלוֹם בִּין אֲדָם לְחִבְרִי: שְׁעִינָן וְיִרְקוּן – פִּינוּן שְׁנֵרָאָה כַּל שְׁהוּא מַתְרִיעִין וּמֵלֹא תַעוּר דְּמַתְנִיתִין לְהַתְעַנּוּת אוּי נָמִי מַשְׁעָה הִיָּה בְּךָ: בְּנָךְ אֲחָד – עוֹף אֲחָד שֶׁל אוּתוּן מִיּוֹן בְּשִׁין צְפוּר כֵּל בְּנָךְ (בְּרַאשִׁית ז': י"א): מְשַׁלַּחַת – מִן הַשָּׁמַיִם: בְּשָׂדֶה אִינְיָה מְשַׁלַּחַת – דְּהִינוּ אוּרְחִיָּה: טַרְפָּה שְׁנִי בְּנִי אֲדָם – וְלֹא אֲכָלָה אֲלֵא אֲחָד מֵהָם מִזֵּאִי מְשַׁלַּחַת דְּבִינוּן דְּלֹא הִזְתָּה רַעְבָּה אֲלֵא לְאֲחָד מֵאִי טַעֲמָא תַּקְוָלָה לִיהּ לְאִירָךְ: שְׁעִינָךְ אִינְיָה מְשַׁלַּחַת – שְׁמַעִי הַרְעָב אֲכַלְתָּם: עֲלֵתָה לָגַג – רַגְלִינָן הָיוּ לְהַשְׁתַּמֵּשׁ כַּל תַּשְׁמִישִׁהוּן בְּגוּזַת שְׁלֹא הָיוּ מַשְׁפָּעִיס אֲלֵא חֲלָקִיס וְשׁוּין וְהוּא הָיוּ לְבֵית שְׁתַּחֲתוּי: שְׁרִיקָה – בְּרַעַי"ל בְּלַעַי": הָדִי תָאמַר – הָאִי דְּחַתְנִי נִרְחַתָּה בְּעִיר כּוּי הָדִי תָאמַר נִרְחַתָּה בְּעִיר כּוּי דְּקָתָה אֲדַעֲמָה בְּעִיר בְּגוּן שְׁנֵרָאָתָה כּוּיס דְּקָתָם נִרְחַתָּה כּוּיס מַשְׁמַע אֲבָל בְּלִילָה אִינְיָה מְשַׁלַּחַת וְהָאִי דְּחַתְנִי נִרְחַתָּה כּוּיס אֲשַׁדָּה תָאִי אֲדָם נִרְחַתָּה בְּשָׂדֶה כּוּיס אִינְיָה מְשַׁלַּחַת: הָא עַמְמָה – בְּשָׂדֶה דְּלֹא רַעַמָּה וְלֹא נִחְבַתָּה: בְּשָׂדֶה הַסּוּמְכָה לְאַגֹם – שְׁמָהּ אִינְיָה מְשַׁלַּחַת דְּבִינוּן דְּקוּמְכָה לְאַגֹם הָיוּ רַבִּיתָה וְלֹא בְּרַחַה בְּבָרָה אִי אִתִּי בְּתַרְחִי עַרְקוּזָא לְאַגֹם מַרְדּ: בְּשָׂדֶה שְׂאִינְיָה סוּמְכָה לְאַגֹם – עַמְמָה מְשַׁלַּחַת דְּבִינוּן דְּלֹאוּ מְקוּס רַבִּיתָה הוּא וְתוּמָא מִזֵּאִי מְשַׁלַּחַת גִּזְרָה הִיוּ: לָגַג – מַרְשִׁי"ק בְּלַעַי"ו הַסּוּמְךָ לַעִיר וְהוּא מֵלֹא חוּצִיס: כִּי תַעֲרִי הֵהוּא – דְּאֲכָלָה אִין רַעַמָּה לֹא בְּאַגֹם דְּבִינוּן דְּהִינוּ דְּקָתָה סְמָכָה אֲדַעֲמָה וְהָטָא אֲבַתְרִיוָהוּ: כְּכּוּבָא דְּצַנְיִי – כִּין, הָטוּן שֶׁל צַנְיָן שְׁנַחֲפָרוּ לְמַאֲרַב הַעוּפוֹת וְאָף עַל גַּב דְּלֹאוּ בְּנוּן תְּבוּעַ הוּא וְלֹא הִיָּה כּוּיִשׁוּב הָיוּא מְשַׁלַּחַת: אִין צְרִיךְ לוּמַר חֲרַב שְׂאִינוּ שֶׁל שְׁלוֹם – שְׁמַתְרִיעִין עֲלִיהּ אֲלֵא אֲבַלו חֲרַב שֶׁל שְׁלוֹם הַעוֹבְרַת דְּרָךְ אוּתוּן מְלָכִית זִילָךְ לְהֵלָסַס בְּמְקוּס חֲסָרָת:

סדר תעניות אלו פרק שלישי תענית

טַרְפָּה שְׁנִי בְּנִי אֲדָם אֲכָלָה אֲחָד מֵהֶן מְשַׁלַּחַת. וְהוּא הָיוּ לֹא אֲכָלָה אֲחָד מֵהָם מְשַׁלַּחַת שְׁהָרִי אִם אֲכָלָה שְׁנִיָּהִם אִינְיָה מְשַׁלַּחַת דְּהָא דְּאֲכָלָה שְׁנִיָּהִם לֹא הָיוּ מַשְׁעָם מְשַׁלַּחַת אֲלֵא מַשְׁעָם דְּהוּא רַעְבָּה וְהָא דְּקָטָא אֲכָלָה אֲחָד מֵהָם רַבּוּתָא הָיוּ דַּאֲע"ג דְּאֲכָלָה אֲחָד מֵהֶן הָיוּ מְשַׁלַּחַת:

לַצִּפּוֹרָא, פּרָכְיָנְהוּ וְשַׁקְלִינְהוּ וְקָמוּ וּנְפַקוּ לְהוּ לְשׁוּקָא וְאַשְׁפַּחְיָנְהוּ. אָמְרוּ לִיהּ: לְשַׁיְימִיָּה מִר הִכִּי שָׂווּ. אָמַר לְהוּ: הָכִי וְהָכִי. אָמְרוּ לִיהּ: וְדַלְמָא שָׂווּ טַפִּי? אָמַר לְהוּ: בְּהָכִי (שַׁקְלִינְהוּ) וְשַׁקְלִי לְהוּ].
אָמְרוּ לִיהּ: דִּידָךְ גִּיהוּ וְשַׁקְלִינְהוּ מִינָךְ. אָמְרוּ לִיהּ: בְּמַטוּתָא מִינָךְ בְּמַאי חֲשַׁדְתִּינָן? אָמַר לְהוּ: אֲמִינָא, פְּדִיוֹן שְׁבוּיִים אִיקָלַע לְהוּ לְרַבְנוּ, וְאַכְסִיפּוּ לְמִימַר לִי. אָמְרוּ לִיהּ: הַשְׁתָּא נִשְׁקָלִינְהוּ מַר! אָמַר לְהוּ: מִהֵהוּא שַׁעֲתָא אֲסַחְתִּינְהוּ מִדַּעֲתָאִי לְצִדְקָה. הָוָה קָא חַלְשָׁא דַּעֲתִיָּה דְרָבָא מְשׁוּם דְאַבְיָי. אָמְרוּ לִיהּ: מִסְתִּירָה דְקָא מְגִנִּית אַכּוּלָּה פּרָכָא.^(נ) רַבִּי בְרוּקָא חוּזָאָה הָוָה שָׁכִיחַ בְּשׁוּקָא דְבִי לָפֻט. הָוָה שָׁכִיחַ אֲלִיָּהוּ גַבִּיָּה, אָמַר לִיהּ: אֵיכָא בְּהָאִי שׁוּקָא פִּר עֲלֵמָא דְאַתִּי? אָמַר לִיהּ: לֹא. אַדְהָכִי וְהָכִי חֲזָא לְהֵהוּא גְבָרָא דְהָוָה סִיִּים מְסֻאֲנִי אוּפְכִי וְלֹא רַמְי חוּטָא דְתַכְלָתָא בְּגִלְיָמִיָּה. אָמַר לִיהּ: הָאִי פִּר עֲלֵמָא דְאַתִּי הוּא. רַהט בְּתַרִּיָּה, אָמַר לִיהּ: מַאי עוּבְדָּךְ? אָמַר לִיהּ: זִיל הֲאִידְנָא, וְתָא לְמַחַר. לְמַחַר אָמַר לִיהּ: מַאי עוּבְדָּךְ? אָמַר לִיהּ: זַנְדּוּקָנָא אָנָא, וְאַסְרָנָא גְבָרִי לְחוּד וְנָשִׁי לְחוּד, וְרַמְיָנָא פּוּרְיָאִי בִין הָנִי לְהָנִי כִּי הִכִּי דְלָא לִיתוּ לִידֵי אִיסוּרָא. כִּי חֲזִינָא בַת יִשְׂרָאֵל דִּיקְהִי נְכָרִים עֲלֵה עֵינְיָהוּ, מְסוּנָא נִפְשָׁאִי וּמַצִּילָנָא לָהּ. יוּמָא חַד הָיוּת נַעֲרָה מְאֹרְסָה גַבֻּן דִּיהִבּוּ בָּהּ נְכָרִים עֵינְיָהּוּ, שְׁקָלִי דוּרְדִּיאִי דְחַמְרָא וּשְׂדָאִי לָהּ בְּשִׁיפּוּלָּה, וְאַמְרִי: דִּשְׁתַּנָּא הִיא. אָמַר לִיהּ: מַאי טַעֲמָא לִית לָךְ חוּטִי, וּרְמִית מְסֻאֲנִי אוּפְכִי? אָמַר לִיהּ: עֵינְיָלָנָא וְנִפְיָקָנָא בִּינִי נְכָרִים, כִּי הִכִּי דְלָא לִידְעוּ דִּיהוּדָאָה אָנָא. כִּי הָיוּ גְזִירָתָא, מוֹדַעְנָא לְהוּ לְרַבְנוּ וּבָעוּ רַחֲמִי וּמִכְבֻּטְלִי לְגִזְרִיתִיָּהּ. וּמַאי טַעֲמָא כִּי אֲמִינָא לָךְ אָנָא מַאי עוּבְדָּךְ, וְאַמְרַתְ לִי: זִיל הֲאִידְנָא וְתָא לְמַחַר? אָמַר לִיהּ: בְּהֵחָא שַׁעֲתָא גְזִירִי גְזִירָתָא, וְאַמִּינָא: **בְּרִישָׁא אִיזִיל וְאַשְׁמַעְלַה, וְאַשְׁלַח לְהוּ לְרַבְנוּ דְלָבָעוּ רַחֲמִי עֲלֵה דְמִקְלָתָא. אַדְהָכִי וְהָכִי אַתּוּ הֵנָּה תְרִי אַחֲרִי. אָמַר לִיהּ: הֵנָּה נָמִי בְּנִי לִיהּ: אִינְשִׁי בְּדוּחִי אָנוּ. מְבַדְּחִינוּ עַצִּיבִי. אִי נָמִי, כִּי חֲזִינוּ כִּי תְרִי דָאִית לְהוּ תִיגְרָא בְּהַדְּיָהּוּ, טַרְחִינָן וְעָבְדִּינוּ לְהוּ שְׁלֵמָא.^(אב"כ) עַל אֵלוּ מַתְרִיעִין בְּכַל מְקוּם כּוּי. תַּנוּ רַבְּנוּ, עַל אֵלוּ מַתְרִיעִין בְּכַל מְקוּם: עַל הַשְׁדָּפוֹן, וְעַל הִירְקוֹן, וְעַל אַרְבָּה וְחִסִּיל, וְעַל חִזָּה רַעָה. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמַר: עַל הַשְׁדָּפוֹן וְעַל הִירְקוֹן בְּכַל שְׁהוּא. אַרְבָּה וְחִסִּיל, אֲפִילוּ לֹא נִרְאָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֲלֹא בְּנָךְ אֶחָד — מַתְרִיעִין עֲלִיהּ.^י **"וְעַל חִזָּה וְכוּי". תַּנוּ רַבְּנוּ:** חִזָּה רַעָה שְׁאַמְרוּ, בְּזִמָּן שְׁהִיא מְשׁוּלַּחַת — מַתְרִיעִין עֲלִיהּ, אִינְיָה מְשׁוּלַּחַת — אִין מַתְרִיעִין עֲלִיהּ. אִי זוּ הִיא מְשׁוּלַּחַת וְאִי זוּ הִיא שְׂאִינָה מְשׁוּלַּחַת? נִרְאִית בְּעִיר — מְשׁוּלַּחַת, בְּשָׂדֶה — אִינָה מְשׁוּלַּחַת. בִּיּוֹם — מְשׁוּלַּחַת, בְּלִילָה — אִינָה מְשׁוּלַּחַת. רָאֲתָה שְׁנֵי בְנֵי אָדָם וּרְצַתָּה אַחֲרֵיהֶן — מְשׁוּלַּחַת. נִחְבַּתָּא מִפְּנִיָּהֶן — אִינָה מְשׁוּלַּחַת. טַרְפָּה שְׁנֵי בְנֵי אָדָם וְאַכְלָה אֶחָד מֵהֶן — מְשׁוּלַּחַת. אֲכָלָה שְׁנֵיָּהֶן — אִינָה מְשׁוּלַּחַת. עֲלָתָה לָגַג וּנְטָלָה תִּינוּק מְעִרִסָּה — מְשׁוּלַּחַת. הָא גּוּפָה קָשִׁיא, אָמַרְתָּ: נִרְאֲתָה בְּעִיר — מְשׁוּלַּחַת: לֹא שָׁנָא בִּיּוֹם וְלֹא שָׁנָא בְּלִילָה. וְהָדַר אָמַרְתָּ: בִּיּוֹם — מְשׁוּלַּחַת, בְּלִילָה — אִינָה מְשׁוּלַּחַת! **"לֹא קָשִׁיא, הָכִי קָאָמַר: נִרְאֲתָה בְּעִיר בִּיּוֹם — מְשׁוּלַּחַת. בְּעִיר בְּלִילָה — אִינָה מְשׁוּלַּחַת. אִי נָמִי בְּשָׂדֶה, אֲפִילוּ בִּיּוֹם — אִינָה מְשׁוּלַּחַת. (בְּשָׂדֶה, בְּלִילָה — אִינָה מְשׁוּלַּחַת). רָאֲתָה שְׁנֵי בְנֵי אָדָם וּרְצַתָּה אַחֲרֵיהֶן — מְשׁוּלַּחַת, הָא עוֹמְדָת — אִינָה מְשׁוּלַּחַת. וְהָדַר אָמַרְתָּ: נִחְבַּתָּא מִפְּנִיָּהֶן — אִינָה מְשׁוּלַּחַת, הָא עוֹמְדָת — מְשׁוּלַּחַת! **"לֹא קָשִׁיא: כָּאן — בְּשָׂדֶה הַסּוּמְכָה לְאַגֹם, כָּאן — בְּשָׂדֶה שְׂאִינָה סְמוּכָה לְאַגֹם. ^{יב}"טַרְפָּה שְׁנֵי בְנֵי אָדָם כְּאָחָד וְאַכְלָה אֶחָד מֵהֶן — מְשׁוּלַּחַת, שְׁנֵיָּהֶם — אִינָה מְשׁוּלַּחַת. וְהָא אָמַרְתָּ אֲפִילוּ רַצְתָּה! אָמַר רַב פִּפְּא: כִּי תַנִּי הָהִיא, בְּאַגְמָא. ^{יג}"גּוּפָא: עֲלָתָה לָגַג וּנְטָלָה תִּינוּק מְעִרִסָּה — מְשׁוּלַּחַת. פְּשִׁיטָא! אָמַר רַב פִּפְּא: כְּכּוּכִי דְצִצְי******

כב:

	עין משפט
	גר מצוה

א טור או"ח סי' תקעו:

ב מו"י פב' מהל' תעניות הל' יא, ש"ע או"ח סי' תקעו סעי' ח:

ג מו"י פב' מהל' טומאת מת הל' ד:

ד טור או"ח סי' תקעח:

ה מו"י פא' מהל' תעניות הל' ט, ש"ע או"ח סי' תקעח סעי' א:

ו טור או"ח סי' תקעו:

ז מו"י פב' מהל' תעניות הל' ה, ש"ע או"ח סי' תקעו סעי' ב:

ח טור או"ח סי' תקעו:

ט מו"י פב' מהל' תעניות הל' טו, ש"ע או"ח סי' תקעו סעי' יא:

י טור או"ח סי' תקעו:

יא מו"י פב' מהל' תעניות הל' טו, ש"ע או"ח סי' תקעו סעי' יא:

 רבינו גרשום
--

והכתוב ונתתי שלום ואין צריך לומר חרב שאינה של שלום שאינה עוברת:

שאין מורו דומה ויפה שאין מעשה ימי המור ויפה עליוכך הוא כח:

כמלא תנור תבואה כמו שהיה קרקע התנור מכוסה מתבואה. כמלא תנור פת היינו מעט, כמלא פי תנור משמע פת שהוא סביב הפה. כי כוסא דתנורא ככוסין פי התנור דהיינו פת אחד:

וטיהרו את הכשר שהרי נתעבכל וטמאו את העצמות. שלא נתעבכל:

לספק לענות כדמתרגמינן לענות לסגפא:

או לא יהיו לו כלל. דאין מתריעין על הדבר כלל אפי' בחול בזמן ששטו במקום אחד. מאז טעמא אין מתריעין על רוב נשמים:

ובגולה מתריעין על רוב נשמים לפי שהן יושבין בארס רובב נשמים קשה להם. תנו עיניכם שתתפללו. אופל הר גבוה:

לשפסף כמים. מולתא דלא אפשר רגלו כידו (למ"ה) רגלו או ידו. אינבא. לנעורא:

כמלא תנור תבואה או דלמא כמלא תנור פת. תבואה דהיינו יותר ממלא תנור פת הא שמע כמלא פי תנור פת ואם בן מזרי כפת: וצדין תשעי לך

כמלא פי תנור כמלא עגול פי תנור. דהיינו שורה של ג' חס סביבות פי התנור או דלמא פי קרא דרפתא ודאדער ליה ג'סמה דתנורא שורות שורות של ג' חס זו למעלה מזו עד פי התנור: וטיהרו את הפשר. פרוש לפי שנתעבלו במעי האדם וטמאו את הצצמות דלא מיעבלו: ועל פלו רשאי לסגף עצמו כמעגית. פי' לענות נפש מתרגמינן לסגפא נפש: ר' יוסי אומר אין היחיד רשאי לסגף. ונ"ל דהיי תנאי ל"פ ברא דמזרי הוי אמוראי בפרקין דלעיל (תענית דף יא:) אס נקרא חוטא או נקרא קדוש וכו' דהאמוראי פליגי במצי לצעורי נפשה והיי תנאי פליגי בגלגא מצי לצעורי נפשה: לאנשי משמר. פי' דהיינו אנשי מעמד גיש בשראל שהיו נחלקים למשמדות להתפלל שיתפללו על אחיהם שגבולה פי' לפי שגבומיהם שונים ונמוקים מחמת גשמים: קרן אפל. פי' שם מקום: אנבא. פרוש לנר"א בלע"ו מחמת גבהו של הר:

סדר תעניות אלו פרק שלישי תענית

וישגח אליו מלאכים לאמר מה לי וג' מלה ואלהים אמר להגלני חדל לך מאלהים אשר

”וַיִּשְׁלַח אֱלֹוֹ מַלְאָכִים לֵאמֹר מַה לִּי וְלָךְ מִלֶּךְ יְהוּדָה לֹא עָלֶיךָ אַתָּה הַיּוֹם כִּי אֶל בֵּית מִלְחָמָתִי וְאַלְהִים אֲמַר לְבַהֲלָנִי חֲדַל לָךְ מֵאַלְהִים אֲשֶׁר עָמִי וְאַל יִשְׁחִיתֶךָ” . מאי: ”אַל־הִים אֲשֶׁר עָמִי”?

אמר רב יהודה **אמר רב**: זו עבודה זרה. **אמר**: הוֹאִיל וְקָא בַּטַּח בַּעבוּדה זָרָה — יְכַילְנָא לִיה. ”וַיְרוּ הַיָּרִים לַמֶּלֶךְ יֹאשִׁיָּהוּ וַיֹּאמְרוּ הַמֶּלֶךְ לַעֲבֹדָיו הַעֲבִירוּנִי כִּי הַחֲלִיתִי מֵאִד”? **אמר רב יהודה** **אמר רב**: מלמד שַׁעֲשׂו כָּל גּוֹפּוֹ כְּכַבְּרָה.

אמר רבי שמואל בר נחמני **אמר רבי יונתן**: **מפני מה נענש יאשיהו** — **מפני שהיה לו לימלה בירמיהו ולא נמלה. מאי דרש**: ”וַחֲרֹב לֹא תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם”, מאי ”חֲרֹב”? איִלְיָמָא חֲרֹב שְׁאִינָה שֶׁל שְׁלוֹם, וְהַכְּתִיב: ”וַנִּתְּתִי שְׁלוֹם בְּאַרְצִי”! אֵלָּא אֶפְיָלוּ שֶׁל שְׁלוֹם, וְהוּא אֵינּוּ יוֹדֵעַ שְׁאִין דִּוְרוֹ דוֹמָה יָפָה. כִּי הָיָה נִיחָא נַפְשִׁיָּה, חָזָא יִרְמְיָהוּ שְׁפוּתִיָּה דְקָא מְרַחֲשׁוּ. אָמַר: שְׁמָא חֵס וְשְׁלוֹם מִיִּלְתָּא דְלֹא מֵהֲגָא אָמַר אַגַּב צַעֲרִיָּה. גַּחְזִין וְשִׁמְעִיָּה דְקָא מַצְדִּיק עָלֶיהָ דֵּינָא אַנְפְּשִׁיָּה, אָמַר: ”צַדִּיק הוּא ה' כִּי פִּיהוּ מְרִיתִי”. פִּתַּח עָלֶיהָ הֵהִיא שַׁעֲתָא: ”רוּחַ אֶפְיָנוּ מְשִׁיחַ ה'”.

מעשה וירדו זקנים מירושלים לעריהם כוי. איבערא להו: **כמלא תנור תבואה**, או דלמא כמלא תנור פת. ”כִּי תֵאָסֵף אֶת־הָאֲדָמָה לְעָרֶיהֶם כֹּוִי”. איבערא להו: **כמלא תנור**. וְעַדִּיין תִּיבְעִי לְהוּ: כְּכִיסוּיָא דְתַנּוּרָא, או דלמא כִּי דָרָא דְרִיפְתָא דְהָדָר לִיה לְפוּמָא דְתַנּוּרָא? תִּיקוּ. ^(א)”עוֹד גָּזְרוּ תַעֲנִית עַל שְׂאֵבְלוֹ זֶאֱבִים כֹּוִי”. אָמַר עוֹלָא מִשּׁוּם רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יְהוֹצָדָק: מַעֲשֶׂה וּבָלְעוּ זֶאֱבִים שְׁנֵי תִינוּקוֹת וְהָקִיאוּם דְרָךְ בֵּית הָרָעִי. וּבָא מַעֲשֶׂה לְפָנֵי חֲכָמִים, וְטִיְהָרוּ אֶת הַפֶּשֶׁר, וְטִמְאוּ אֶת הַעֲצָמוֹת. ^(א)”עַל אֵלּוּ מִתְרִיעִין בְּשַׁבַּת כֹּוִי”. תַּנּוּ רַבְּנַן: עִיר שְׁהָקִיפוּהָ נִכְרִים

או נהר, ואֶחָד סָפִינָה הַמֵּיטְרַפֶּת בַּיָּם, וְאֶחָד יַחֲיד שְׁנַרְדֵּף מִפְּנֵי נִכְרִים או מִפְּנֵי לָסְטִין וּמִפְּנֵי רוּחַ רָעָה — מִתְרִיעִין בְּשַׁבַּת. וְעַל כּוֹלֵן יַחֲיד רִשְׁאֵי לְסַגֵּף אֶת עֲצָמוֹ בְּתַעֲנִית. רַבִּי יוֹסִי אֹמֵר: אִין הִיחִיד רִשְׁאֵי לְסַגֵּף אֶת עֲצָמוֹ בְּתַעֲנִית, שְׁמָא יִצְטָרָה לְבִרְיוֹת וְאִין הִבְרִיּוֹת מְרַחֲמוֹת עָלָיו. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: מֵאִי טַעֲמָא דְרַבִּי יוֹסִי — דְּכָתִיב: ”וַיְּחִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חִיָּה” — נִשְׁמָה שְׁנַתִּית בָּהּ הִחְיָה. ”שְׁמַעוֹן הַתִּימָנִי אֹמֵר: אֵף עַל הַדָּבָר כֹּוִי”. איבערא להו: **לא הודו לו חכמים בשבת**, אָבֵל בַּחוּל — הוֹדּוּ לוֹ, או

דְּלָמָא: לֹא הוֹדּוּ לוֹ כָּלָל? תָּא שְׁמַע, דְּתַנְיָא: מִתְרִיעִין עַל הַדָּבָר בְּשַׁבַּת, וְאִין צָרִיךְ לוֹמַר בַּחוּל. רַבִּי חֲנַן בֶּן פִּיטוּם תִּלְמִידוֹ שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָא מִשּׁוּם רַבִּי עֲקִיבָא אֹמֵר: אִין מִתְרִיעִין עַל הַדָּבָר כָּל עֵיקָר. ”עַל כָּל צָרָה שְׁלֹא תָבֹא עַל הַצָּבוּר כֹּוִי”. תַּנּוּ רַבְּנַן: עַל כָּל צָרָה שְׁלֹא תָבֹא עַל הַצָּבוּר מִתְרִיעִין עָלֶיהָ, חוּץ מְרֹוב גְּשָׁמִים.

מאי טַעֲמָא? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לְפִי שְׁאִין מִתְפַּלְלִין עַל רוֹב הַטּוֹבָה. ^(א)”וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַצִּיין שְׁאִין מִתְפַּלְלִין עַל רוֹב הַטּוֹבָה, שְׁנָאֲמַר: ”הִבִּיאוּ אֶת כָּל הַמַּעֲשֹׂר אֶל בֵּית הָאוֹצָר וְגוֹ”. מאי ”עַד בְּלִי דִּי”? אָמַר רַמִּי בַר רַב יוֹד: עַד שְׂיָבְלוֹ שְׁפּוֹתֵיתִיכֶם מִלּוּמַר ”דִּי”. ”אָמַר רַמִּי בַר רַב יוֹד: וּבַגּוֹלָח, מִתְרִיעִין עָלֶיהָ”.

תַּנְיָא גַּמִּי חֲכִי: שְׁנָה שְׁגָשְׁמִיָּה מְרֹובִין, אֲנָשִׁי מִשְׁמַר שׁוֹלְחִין לְאֲנָשִׁי מַעֲמָד: תַּנּוּ עֵינֵיכֶם בְּאַחֲיִכֶם שְׁבִּגוּלָח, שְׁלֹא יְהֵא בְּתִיתָהּ קַבְרִיתָהּ. שְׁאֵלוּ אֶת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: עַד הֵיכָן גְּשָׁמִים יוֹרְדִין וַיִּתְּפָלוּ שְׁלֹא יִרְדּוּ? אָמַר לָהֶם: כַּדִּי שְׁיַעֲמוּד אָדָם בְּקֶרֶן אֶפֶל וַיִּשְׁכָּשֶׁה רִגְלֵיו בַּמַּיִם. וְהַתַּנְיָא: ”דִּידִיו”! רִגְלָיו כִּידִיו קָאמִיָּא.

אָמַר רַבָּה בַר בַּר חֲנָה: לְדִידֵי חֲזָא לִי קֶרֶן אֶפֶל, דָּקָם הֵהוּא טַיִיעָא כִּי רַכִּיב גְּמָלָא וְנָקִיט רוּמְחָא בִּידִיָּה מִיתַחֲזִי אֲנִיבָא. תַּנּוּ רַבְּנַן: ”וַנִּתְּתִי גְשָׁמִיכֶם בַּעֲתָם”, לֹא שְׂכוּרָה, וְלֹא צִמָּאָה, אֵלָּא בִּינוּגִית. שְׁכָּל זְמַן שְׁהַגְשָׁמִים מְרֹובִין — מְטַשְׁטְשִׁין אֶת הָאֶרֶץ וְאִינָה מוֹצִיאָה פִּירוֹת. דָּבָר אַחֵר:

”בַּעֲתָם”

ויהודה לא עליך אמה היום כי אל בית מלחמתי עמי וגו' לא עליך אמי הולך היום – יאשנה יצא לקראתנו למלחמה ולא נהנו לעבר שארצנו ושלח לו פריעה ובה מלאכים לאמר כוי: מנאו אלהים – דקאמר ליה פריעה ובה חדל לך מאלהים אשר עמי: מלמד – מדקתיב ויורו המורים דמשמע וריות רבות יורו המורים: אמר רב יהודה אמר רב מלמד שַׁעֲשׂו כָּל גּוֹפּוֹ כְּכַבְּרָה: הא כתיב ונתתי שלום שארץ – ולמאי הלבנתא ביהבה

דחמנא לאידך קרא וחרב לא תעבר בארצכם אלא חסי חרב של שלום: שאין לורו דומה ויפה – בעיני המקום: אשענא ליה כמלא תנור תבואה – דהיינו שעור גדול יותר ממלא תנור פת דשעור קטן הוא שאין קרן למלאות כל חלל המנור פת אלא פקשנות מקציקין אותנו: ת"ס – דקתני חדא כי האי לשהא כמלא פי התנור דהיינו פת דאילו תבואה לא מצי קוימא על פי התנור: או דלמא כי חדא דרפתא – שורה של ג' חס הדבוקין זה אצל זה כפי התנור אי גמי

הפדקציקין זה למעלה מזה עד פי המנור: ובלען – קשהו שלמין: וטיהרו את הפשר – שאינו מטמא טומאת מת דנתעבכל ונתעבול תוך מעיו וכגון קשהו וימי עבול ופרשא בעלמא הוא: וטמאו את הצצמות – דלא מתעבבלו: מפני רוח רעה – שקבם בו רוח קשה וכן והולך, ושמא ויטעע בנהר אי ופל וימותו: לסגף – לענות נפש מתרגמינן לסגפא נפש (שמדבר לוי"ו:ל): ונטרה לעריות – כי אין בו כח להריות ולהתפרנס מוניהו: דקתיב לנפש חיה – דהיינו חנו בן פנום אומר אין מתריעין על הדבר – אפי' בחול דגזקה הוא: רמי בר רב יוד – חכם ששמו יוד: ובגולה – שכל שהיא פמנוליה: מתריעין על רב גשמים – שלא יקדו: אנשי משמר ואנשי מעמד – מפרש בשלשה פרחים להזמן (תענית דף כו:): תנו עיניכם – דהבוננו סתפלתיכם כמעגיות עליהם: שלא יקדו רב גשמים: שלא יהו בתיהם קבדיות – ששמקה היא ונטפעים בתיהם במים: קרן אפל – שן בלע גבוה וכה שמו: וישקשך רגליו במים – כלומר לעולם אין מתפללין: ודאנא ידו – עד שישקשך ידו: רגלו גידו – גביון דיוכל לשקשך ברגלו אי שוקה יכול לשקשך גידו גמי: טייעא – סוחר ושמעאל: ומתחזי – האי טייעא ונקמה ורמחא לרעה בר בר חנה דהיה על קרן אפל: איניבא – תולעת ל"א כי אנבא לנידני"א בלע"ו: לא שכוה – לא שתויה יותר מנאי שמששטשין את הארץ:

 מסורת הש"ס

א איכה רבה

ב מנחות סט:

ג תוספתא תענית; תוספתא עירובין; לעול יט; משנה תענית; לעול יד.

ד לעול ט; אסתר רבה; מכות כג; שבת לב:

 תורה אור השלם
--

ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד והשפתי מיה רעה וגו' [איכה כו, ו]

צדיק הוא יתנה כי פיהו טריתי שמועזא כל-העמים [עמים] וגו' [איכה א, יח]

רוח אפינו משיח יתנה נלמד בשחיתותם אשר אמרנו בצלו וגו' [איכה ד, כ]

וישלח אליו מלאכים לאמר מה-פי ידך מלך יהודה לא-עליך אמה היום וגו' [דברי הימים ב לה, כא]

וירי הרים לשלד יאשיהו ויאמר השלד לעבדיו העבירוני כי וגו' [דברי הימים ב לה, כג]

ויצר יתנה אלהים את-האדם עפר מרחצתה ויפח באפיו נשמת וגו' [בראשית ב, ז]

הביאו את-כל-המַעֲשֵׂר אֶל-בֵּית הַאוֹצָר ויהי צדק בביתו ובחטויו נא וגו' [מלכי א, י]

ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה וצץ השדה יתן וגו' [ויקרא כו, ד]

מסורת הש"ס
 א ויקרא רבה; ספרא בחוקתי פרק א א ב משנה תענית; לעזי יט; מגילת תענית אדר יד ג לעזי יט; ברכות יט. ד חגיגה ה.
תורה אור השלם

צונותיכם הטריאלה וחסאותיכם מנעו הסוב מקם (ירמיה ה, כח) על-כן חרה אפי'ותוה בעמו ונט ידו עליו ונכחו ונרנזו הקרוים ותהי נבלתם פסוקה בקרב חוצות בקליזאת לא-ש'ב אפו ועוד ידו נטויה (שעוהו ה, כח)

על-משמרתיי אעמדה ואתניצכה על-מצור ואצפה לראות מה ידבר-יני ומה אשיב על-יתוכחתי (חבקוק ב, א)

ישמח-אבידו ואמדו ותגל יולדתה (משלי כג, כח)

ותגור-אמרו ונקם-לד ועל-דרכיך נגה אור (איוב כב, כח)

שיר הפעולות בשוב יהנה את-שיבת ציון היינו חלמים (תהילים קכו, א)

דְּכַמִּיב עֵצֶתֶם – זֶה בְּלִילִי רַב־יַעֲוִיּוֹת וּבְלִילִי שְׁפִתַּת דְּאִין טַרַח לִבְנֵי אֶלֶם דְּאִינִם הֶאֱכִינן לְדַרְכִּים בְּלִילִי רַב־יַעֲוִיּוֹת מִפְּנֵי אֲחֶרֶת בַּת מַחֲלַת בַּסַּחֲסִים (דף קיב:):

ב' לילות בשבת מניעו בימי שמעון בן שטח כו': וגררו – קשה ונאצר: הארום – סתר בגזן דעזרא ובנה בגזן ופה ממנו כב"ב (דף קז.ד): ענה – שורה עגלה כמו ענה שהיא עגלה: קדרך שעשה חבוקין – גדמשרש בטרנוס של תפלת חבוקין על משמרתיי ראמנה ממין בית האסורים עשה ונשב: ראינוך ולא נמות – נראה איתך ולא נמות בנימוחא השפגל שלא נמות בקעב מפני עצירת גשמים: פר הדקה – להעמות עליו ופשה לו סמיקה והביאו שלמים חוני בזמן הפית הנה: פמהין וסמרוי – טליין"ן בלע"ו שניא מחלומי האשמים ונקעו פי של ברכה הוי: אלנלא חוני אתה – ואדם גולו: לגמות – שמנזין על כבוד רכב שהגוי דברים ואמר לא כך שאלתי: שאלנלא הוי שנים פסני אלניא – גזרת עצירת גשמים: ומפתח של גשמים בזמן של אלניא – גרסנין: לא נמצא שם שמים מתחלל – בתמיה שאלניא נשבע חו ה' אם יהיה השנים האלה טל ומקור פי אם לפי דברי (תלכים א י"ו:י"ו) ואתה נשבע שאין אתה זו עד שיקרו גשמים: נמצא שם שמים מתחלל על ידך – קזה או זה בא לידי שטועת שוא: מתחטא – לשון טרא קלמר חיי האנן וחטא: לשבת הגזית – סנהדרין: דור שהיה פגל – מרב צער שלא יקרו גשמים: האשגת בתפלתך – מן המיניה שהבאת עליהם טבע: של אורח צדיק – חוני המעגל הנה מצטער על המקרא הזה: שיר המעלות – לשון עליו: היינו בחולמים – פחטס נדמה גלות פגל שהיה שבעים שנה: שבעין שני בחלמא – בתמיה מי איתא דגוס שבעין שנין סקלמה וגם אלס וגם שבעים שנה בשנה אחת: עד שבעין שנין – לא טעיין פירא טעינא חמויתא: הכי גרסי' אנא עגמא בחמבא אשבתתא פי היכי דשתלי לי אבהסתי אנא נמי אשתיל לבדכאי: ותיב – חוני המעגל וקא כרין רפתא: אהדרא ליה משויתא – עגתה כביטיו שן בלע: ואפסי מעינא דאינשי – ולא אשכחוא התם: רמבי רמבי – וגלי ולמות באלו השנים דגוס מעברת זכר היתה וחזר ובא עליה והלניו: אמר לאו – שאל לאן בנו של חוני המעגל חוס האל: נהירנא גו הנך שמעתתא – מצהת לנו שמעיה זו באלו למקוה בחינו של חוני המעגל שהיה מפרקה לנו ומעיה לנו ופה ופה: או חבמתא או מיוסחא – ולא גרסינן הבא בחברי דאיב אלא בבבא בתרא (דף טז:) גבי משעה דאיב אם אין חבריי של אלס טהגין בו כבוד בבתמאה טח לו שמינת אי נמי משום הנך פריעין לא פתח בספרנו: רפיח בדברא – עצר בשדה:

סדר תעניות אלו פרק שלישי תענית

בְּלִילִי רַב־יַעֲוִיּוֹת וּבְלִילִי שְׁפִתַּת דְּאִין טַרַח לִבְנֵי אֶלֶם הֶאֱכִינן לְדַרְכִּים בְּלִילִי רַב־יַעֲוִיּוֹת מִפְּנֵי אֲחֶרֶת בַּת מַחֲלַת בַּסַּחֲסִים (דף קיב:):

”בעעתם” — בְּלִילִי רַב־יַעֲוִיּוֹת וּבְלִילִי שְׁפִתַּת. ^[קול] שְׁפֹן מַצִּינו בַּיַּמִּי שְׁמַעוֹן בֶּן שָׁטַח שְׂיָרְדוּ לָהֶם גִּשְׁמִים בְּלִילִי רַב־יַעֲוִיּוֹת וּבְלִילִי שְׁפִתוֹת, עַד שֶׁנַּעֲשׂו חֲטִיִּים בְּכֻלֵּיזוֹ, וּשְׁעוֹרִים בְּגִרְעִינֵי יִיתִים, וְעַד־שִׁים בְּדִינְרֵי זָהָב, וְצָרְרוּ מָהֶם דּוֹגְמָא לְדוֹרוֹת, לְהוֹדִיעַ בְּמָה חֲסֵטָא גּוֹרֵם, שְׁנֶאמַר: ”עֲזוֹנוֹתֵיכֶם הָטוּ אֵלֶּה וַחֲטֹאתֵיכֶם מָנְעוּ הַטּוֹב מִכֶּם”. וְכֵן מַצִּינו בַּיַּמִּי הוֹרְדוֹס, שְׁהִיו עוֹסְקִין בְּבִגְדֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְהָיו יוֹרְדִין גִּשְׁמִים בְּלִילָה, לְמַחֵר נִשְׁכָּה הַרוּחַ וְנִתְפָּרוּ הַעֲבִים וְזָרְחָה חֲמָה, וַיֵּצְאוּ הָעָם לְמַלְאכְתּוֹ, וַיִּדְעוּ שֶׁמְלַאכַת שְׁמַיִם בִּידֵיהֶם. ^[ק] מַעֲשֶׂה שֶׁשָּׁלְחוּ לְחוּנִי הַמַּעֲגָל וכו'. תָּנו רַבֵּנּוּ: פַּעַם אַחַת יֵצֵא רוֹב אָדָר וְלֹא יָרְדוּ גִשְׁמִים, שָׁלְחוּ לְחוּנִי הַמַּעֲגָל: הַתְּפַלֵּל וַיִּרְדּוּ גִשְׁמִים! הַתְּפַלֵּל, וְלֹא יָרְדוּ גִשְׁמִים. עַג עוֹגָה וַעֲמַד בְּתוֹכָהּ, כְּדָרָה שֶׁעָשָׂה חֲבֻקוֹק הַנָּבִיא, שְׁנֶאמַר: ”עַל מִשְׁמַרְתִּי אֶעֱמְדָה וְאֶתְנַצֵּכָה עַל מְצוֹר וגו'”. אָמַר לִפְנֵיו: רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם! בְּנִיה שָׁמוּ פְּנִיהֶם עָלֶי, שְׂאֲנִי כְּכֹן בֵּית לִפְנִיה. נִשְׁבַּע אֲנִי בַשֶּׁמָּה הַגְּדוֹל שְׂאֲנִי זֶו מִכָּאן עַד שֶׁתֵּרַחֵם עַל בְּנִיה. הַתְּחִילוּ גִשְׁמִים מִנְּטִפִין. אָמְרוּ לוֹ תַלְמִידָיו: רַבִּי! רֵאיוּנָה וְלֹא נָמוּת, כַּמְדוּמִין אֲנוּ שְׂאִין גִּשְׁמִים יוֹרְדִין אֵלָּא לְהַתִּיר שְׁבוּעָתָה. אָמַר: לֹא כֹה שְׂאֵלְתִּי, אֵלָּא גִשְׁמֵי בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמַעְרוֹת. יָרְדוּ בַּזַּעַר, עַד שֶׁכָּל טֶפֶה וְטֶפֶה כַּמְלֵא פִי חֲבִית. וְשִׁיעְרוּ חֲכָמִים שְׂאִין טֶפֶה פְּחוּתָה מְלוּג. אָמְרוּ לוֹ תַלְמִידָיו: רַבִּי, רֵאיוּנָה וְלֹא נָמוּת, כַּמְדוּמִין אֲנוּ שְׂאִין גִּשְׁמִים יוֹרְדִין אֵלָּא לְאַבֵּד הָעוֹלָם. אָמַר לִפְנֵיו: לֹא כֹה שְׂאֵלְתִּי, אֵלָּא גִשְׁמֵי רְצוֹן בִּרְכָה וַיִּנְדָּבָה. יָרְדוּ בְּתִיקְנָן, עַד שֶׁעָלוּ כָּל הָעָם לְהַר הַבַּיִת, מִפְּנֵי הַגִּשְׁמִים. אָמְרוּ לוֹ: רַבִּי, כִּשֶּׁם שֶׁהַתְּפַלִּלָּת שְׂיָרְדוּ, כֹּה הַתְּפַלֵּל וַיִּלְכוּ לָהֶם. אָמַר לָהֶם: כֹּה מְקוּבְּלָנִי שְׂאִין מִתְּפַלְּלִין עַל רוֹב הַטּוֹבָה. אַף עַל פִּי כּו, הִבִּיאוּ לִי פֶר הוֹדָאָה. הִבִּיאוּ לוֹ פֶר הוֹדָאָה, סֻמָּה שְׁתִּי יָדִיו עָלָיו, וְאָמַר לִפְנֵיו: רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם! עַמָּה יִשְׂרָאֵל שֶׁהוֹצֵאתָ מִמִּצְרַיִם אֵינָן יְכוּלִין לֹא בְּרוֹב טוֹבָה וְלֹא בְּרוֹב פּוֹרְעָנוֹת. כַּעֲסָת עֲלֵיהֶם — אֵינָן יְכוּלִין לַעֲמוֹד, הַשְּׁפַעַת עֲלֵיהֶם טוֹבָה — אֵינָן יְכוּלִין לַעֲמוֹד, יְהִי רְצוֹן מִלִּפְנֵיה שְׁיִפְסְקוּ הַגִּשְׁמִים, וִיהֵא רִינוּחַ בַּעוֹלָם. מִיָּד נִשְׁכָּה הַרוּחַ, וְנִתְפָּרוּ הַעֲבִים, וְזָרְחָה חֲמָה, וַיֵּצְאוּ הָעָם לַשָּׂדֶה וַהֲבִיאוּ לָהֶם כַּמַּהֲוִין וּפְטָרִיּוֹת. ^[ק] שָׁלַח לוֹ שְׁמַעוֹן בֶּן שָׁטַח: אֵלְמָלֹא חוּנִי אַתָּה, גּוֹזְרִנִּי עָלֶיהָ נִידוּי. שְׂאִילוֹ שָׁנִים כַּשָּׁנִי אֵלֶיהָ שֶׁמִּפְתַּחְתוֹת גִּשְׁמִים בְּיָדוֹ שֶׁל אֵלְיָהוּ, לֹא נִמְצָא שָׁם שְׁמִים מִתְּחַלֵּל עַל יָדָה, אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה לָּהּ, שְׂאֵתָה מִתְּחַטָּא לִפְנֵי הַמָּקוֹם וְעוֹשָׂה לָּהּ רְצוּנָה, כְּכֹן שְׁמַתְחַטָּא עַל אֲבִיו וְעוֹשָׂה לוֹ רְצוֹנוֹ, וְאוֹמֵר לוֹ: אָבֹא, הוֹלִיכֵנִי לְרַחֲצָנִי בַּחֲמִין. שְׁטַפְנִי בְּצוֹנָו. תָּן לִי אֲגוּזִים, שְׁקָדִים, אֲפֻרְסָקִים וְרִמּוֹנִים — וְנֹתֵן לוֹ. וְעָלֶיהָ הַכְּתוּב אוֹמֵר: ”וַיִּשְׁמַח אֲבִיהָ וְאָמָה וַתִּגַּל יוֹלְדָתָהּ”. תָּנו רַבֵּנּוּ: מָה שָּׁלְחוּ בְנֵי לִשְׁכַת הַגִּזִּית לְחוּנִי הַמַּעֲגָל — ”וַתִּגְזֹר אֹמֶר וַיָּקָם לָּהּ וַעַל דְּרָכֶיהָ נָגַה אוֹר”. ”וַתִּגְזֹר אֹמֶר” — אַתָּה גִּזְרַת מִלְּמַטָּה, וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְקַנֵּים מֵאֲמָרָה מִלְּמַעְלָה. ”וַעַל דְּרָכֶיהָ נָגַה אוֹר” — דוֹר שֶׁהָיָה אֶפֶס הָאֶרֶץ בַּתְּפִלָּתָהּ. ”כִּי הִשְׁפִּילוּ וַתֹּאמֶר גְּוָה” — דוֹר שֶׁהָיָה שֹׁפֵל הַגְּבֻהָתוֹ בַּתְּפִלָּתָהּ. ”וַיִּשַׁח עֲיִנָּים יוֹשַׁע” — דוֹר שֶׁשָּׂח בַּעֲזוֹ הוֹשַׁעְתוֹ בַּתְּפִלָּתָהּ. ”וַיַּמְלֵט אִי נָקִי” — דוֹר שֶׁלֹּא הָיָה נָקִי מִלְּטוֹתוֹ בַּתְּפִלָּתָהּ. ”וַיַּמְלֵט כָּבֵד כַּפִּיה” — מִלְּטוֹתוֹ בַּמַּעֲשֶׂה יְדִיד הַבְּרוּרִין. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל יָמָיו שֶׁל אוֹתוֹ צָדִיק, הָיָה מַצְטַעַר עַל מִקְרָא זֶה: ”שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוֹב ה' אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הֵיינּוּ כַּחלָמִים”, אָמַר: מִי אֵיכָּא דְנִיִּים שִׁבְעִין שָׁנִין כַּחלָמָא? ^[ק]יִוְמָא חַד הָוָה אֲזַל בְּאוֹרְחָא, חַזְיִיה לָהּהוּא גְּבָרָא דִּהְוָה נָטַע חֲרוּבָא, אָמַר לִיה: הֵאֵי, עַד כַּמָּה שָׁנִין טַעִין? אָמַר לִיה: עַד שִׁבְעִין שָׁנִין. אָמַר לִיה: פֶּשִׁטָּא לָּהּ דְּחִיַּית שִׁבְעִין שָׁנִין? אָמַר לִיה: אֲנָא חֲרוּבָא בַּעֲלָמָא אֲשַׁכַּחִיה. כִּי הִכִּי דִשְׁתַּלּוּ לִי אֲבָחְתִּי — שְׁתַּלִּי נָמִי לְבָרְאִי. וְתִיב, קָא בְּרִיה רִיפְתָּא, אַתָּאִי לִיה שִׁינְתָּא, נִים. אַהֲדָרָא לִיה מְשׁוּנִיתָא, אִיפְסִי מַצִּינָא, וְנִים שִׁבְעִין שָׁנִין. כִּי קָם, חַזְיִיה לָהּהוּא גְּבָרָא דְּהוּא קָא מְלַקֵּט מִיַּצִּיחָהּ, אָמַר לִיה: אַתָּה הוּא דִשְׁתַּלְמִיָּה? אָמַר לִיה: בַּר בְּרִיה אָנָּא. אָמַר לִיה: שְׁמַע מִינָּה דְנִינִימִי שִׁבְעִין שָׁנִין. חַזָּא לְחַמְ[ח]תִּיה דְּאֶתְחִילָדָא לִיה רַמְכִּי רַמְכִּי. אֲזַל לְבִיתִיהָ אָמַר לָהּ: בְּרִיה דְּחוּנִי הַמַּעֲגָל מִי מָזִים? אָמְרוּ לִיה: בְּרִיָּה לִיתָא, בַּר בְּרִיָּה אִיתָא. אָמַר לָהּ: אָנָּא חוּנִי הַמַּעֲגָל. לֹא הִימְנוּהוּ. אֲזַל לְבֵית הַמְּדָרֶשׁ, שִׁמְעִינָהוּ לְרַבֵּנּוּ דְקֻאמְרִי: נְהִירוּ שְׁמַעְתַּתִּין כְּבַשְׁנִי חוּנִי הַמַּעֲגָל. דְּכִי הָיוּ עָבִיל לְבֵית מְדָרְשָׁא — כַּל קוּשְׁיָא דִּהְוָו לָהּ לְרַבֵּנּוּ תְּוָה מְפָרַק לָהּ. אָמַר לָהּ: אָנָּא נִיחָו, וְלֹא הִימְנוּהוּ, וְלֹא עָבְדִי לִיה קִרְיָא כַּדְמַבְעִי לִיה. חָלַשׁ דַּעֲתִיָּה, בַּעַד רַחֲמֵי, וּמִית. אָמַר רַבָּא: הֵיינּו דְאֻמְרִי אִינְשִׁי: אוּ חֲבִירוּתָא אוּ מִיתוּתָא. אָבֹא חֲלַקְתָּהּ בַּר בְּרִיָּה דְחוּנִי הַמַּעֲגָל תְּוָה, וְכִי מַצְטָרִיה עֲלָמָא לְמִיטְרָא הָווּ מְשַׁדְרִי רַבֵּנּוּ לְגַבִּיָּה וּבְעִי רַחֲמֵי, וְאַתִּי מִיטְרָא. זִימְנָא חֲדָא אִיצְטָרִיה עֲלָמָא לְמִיטְרָא, שְׁדוּר רַבֵּנּוּ וּגְבָא דְרַבֵּנּוּ לְגַבִּיָּה לְמַבְעִי רַחֲמֵי דְנִינִי מִיטְרָא. אֲזַל לְבִיתִיָּה וְלֹא אֲשַׁכַּחוּהוּ, אֲזַל בַּדְּבָרָא וְאֲשַׁכַּחוּה דִּהְוָה קָא רַפִּיקוּ, יְהִבּוּ לִיה שְׁלָמָא

וְלֹא

כג.

רבינו גרשום

בְּלִילִי רַב־יַעֲוִיּוֹת שְׂאִין כּוּ אַדַּם מַעֲוִיִּים לַחֲוֹן מִפְּנֵי אֲגֵרַת בַּת מַחֲלַת. אִם נִמְחַת נִתְכַּסֶּה. צִרִיךְ אַתָּה לְהַתְנַנוֹת שְׁמִיחוֹ דְּבָרִים כַּלְפִּי מַעֲלָה:

ת"ר פעם אחת וכו' היינו (פ"ע) [פ"א] ענינו מתנינון:

עג עונה וצר צרה. ראינוך ולא נמות בתימא. כשטיל שראינוך לא נמות. שאלו היו שנים כשני אליהו שאין מפתחות של מטר ביד הקב"ה לא נמצא שם שמים מתחלל. שנמצאת מחלל את שבעתי:

משותף סלע:

רמבי ולמות. או חברא שיהא לו חבר טוב שניהל בו כבוד:

כג:

רבינו גרשום

אופגר. איבענט:

להכי שאלה להתעטף ולהכי לא שיליה למידר משאו עשה. מחטיב עצמו מתפלל בחשאי:

מחטיב כבית הכסא צנוע:

לחסידי דבבלי. שהיו מתפללן בפרהסיא ותקופי דארעא מתפללן דישראל (בניגעא*)מתעבות וקול התור עד דהיינו עגל לא שייך כאן ומקומו להלן כה ע"ב: וקול התור מכלן שהמלאך חומה לתור דהיינו עגל. קוואלקא. בינלא:

דב חמו. חמוי. לא מקבלי אינעי בית עלי דהייא מבערת טשי:

עמי היתה פלחיתה. כלומר בתחילה הו לב לבך אבל ככר קבלתי עליו שלא להטריח את קווי:

סדר תעניות אלו פרק שלישי תענית

לֹא אֶסְבֵּר לְהוּ אִפֵּה – לֹא הִזְזִיר לְהֵם פִּנְיֵו: בִּפְנִיָא – לַפְנִיּוֹת עָרַב פִּשְׁתָּאָן לְבִיתֵו: דְּלִינְהוּ לְמַנָּה – הִגְבִּיהַּ בְּגִיּוֹ אַחֲרֵי כִתְפֵיּוּ כַּדִּי שָׁלֹא יִזְרְעוּ: כִּי מִקְשָׁטָא – פִּתְכָשִׁטִּין: לֹא צִירָא – שְׁלִיָּה: זְוִיתָא – זְוִית: מְזוּיָתָא דְדִבְתֵּיהוּ – מְאוּתוֹ הַרוּחַ שְׁאֵשְׁתּוּ שֶׁם שְׁנֵי הַעֲבִים תַּחֲלֶה שֶׁהִיא נִשְׁנִית תַּחֲלֶה: לֹא אֶרְבֵּר – לֹא אֶתְשַׁמַּל מִמְּלֹאכְתּוּ מִמּוֹ יוֹמָא דְמַשְׁגָּרִי רַבְּנֵן (שְׁבַת דָּף קכט:): מ"ט דָּרַת – מְדוּשׁ נִשְׁאֵת הַטְּלִית עַל בְּתָר אַחַת וְלֹא נִתְּנָה בְּתָרָהּ תַּחַת הַמַּשְׁאֲלוֹ:

לְהַכִּי שְׁאֵלָה לִי – לְהִתְעַטֵּף בָּהּ: וְלִהְכִּי לֹא שְׁאֵלָה לִי – לְהַטְוֵל עֲלֶיהָ קוֹרְצִין לְהַרְעִיה: בְּמִנָּא לֹא חֲזִינֵן – מַה דְּאִיתִי בַּהּ וְשִׁמְא וְשִׁכְנוּ דָּג אוֹ נֶחֱשׁ: עָלָא כְּדָקִיתוּ לִי – אִם כְּשֶׁרִים אִם פְּרִיָצִים דְּאִמֵּר מִר (בְּמִס') דְּרָךְ אֶרֶן רַבָּה פ"ה) כָּל אִלֵּם וְהִי בְּעֵינֶיךָ כְּלִמְטִיס: טוֹבַת הַנָּאִה חָנֹם – דְּאִינְהוּ לֹא הָווּ קָא אֶכְלֵי עֲלִיבָא רַקִּפָּא וְקָא מִחֲזִקִּין בָּהּ טוֹבָה חָנֹם: וְנוֹקָא חָזִי בְּכִי בְּנִישְׁתָּא – קָמִי רַבָּה וְלֹא אִתִּי בְּלִי יוֹמָא: דְּאִתְתָּא שְׂכִיתָא בְּבִיתָא – כָּל יוֹמָא וְכִי מַצְטְרִין שְׁנִיָּא מִרִּיד אִלָּה וְיִהְיֶה: וְעוֹד דְּמַתְּרַבָּא הַנְּיָתָה – שְׁדֵּבֵר אֶכְלֵהּ הִיא נוֹתַנָת לְעֵנִי וְהוּא כָּלֹא טוֹרַח מִמֶּה שְׁהָיְתָה נוֹתַנָת מַעוֹת וְיִטְרִיחַ הָעֵנִי עַד שִׁתְּקָהּ: אִי נָמִי – אִהְכִּי תָדִים שְׁנֵי דָּהֵי: מִשּׁוֹם בִּירְיוּנִי – בּוֹרִים שְׁמִי דְאֶרְבִּי: וְגוֹסִי דְכִי רַב – לְהַמְרִין לְכוּ וְיִתְבָּנֵן בַּתְּפִלַּתּוּ: כְּשִׁפְלִי – כְּשִׁפְלֵי בְּגָדֵיו: אֲבָא אֲבָא – כִּד רַגְלִיִּם לְקָרוֹתוּ בִּיטוּם שְׁאִמֵּר אֶבֶר אֶבֶר: שְׁאִין מְפִירִין – בָּיו חוּזִי לֵאבָּא בְּסַבּוֹרִין עָלֵי שְׁאֵנִי אֲבִיָּה: ה"ג שְׁהִיה מַחְבָּא – וְלֹא גִרְסִי' שְׁהִיה מַחְבָּא בְּבִית הַכֶּסֶּף: כִּי הִוָּה בְּעִי רַחֲמֵי אֱמִיָּא הִוָּה מַחְבָּא עֲצֻמוּ מִרַב שְׁנוֹה וּמִאֵן דְּגִרָם בִּית הַכֶּסֶּף: כְּלוּמַר מַחְבָּא בְּבִגְדֵיו כְּשֶׁהוּא נִגְסֵם לְהַפֵּךְ אֶת רַגְלָיו מִרַב צְנוּעוּת: רַב הוּוּא וְכַב חֶסְדָּא – חֶסְדִּי דְכָבֵל מִפְּרַסְמִין אֶת הַדְּבָר וְשָׁל אֶרֶן יִשְׂרָאֵל צְנוּעִין וְלֹא מוֹדִיעִין שְׂבָא אֲמִטֵּר כְּשִׁבְלֵס: תָּא לְבִנְיָה אֶהְדְּזִי – אֱלֹמָא מִשּׁוֹם חַד מְנִיָּהוּ לֹא אִתִּי מִטְרָא: תַּקּוּפִי דְאֶרֶן יִשְׂרָאֵל רַבִּי יוֹנָה – וְקָא חֲזִינֵן דְּמַחְמַמַּה אִתִּי מִטְרָא: גִּזְאֵלְקָא – טַשַׁח"א כְּלַע"י: וְאִתִּי בְּזוּזָא עֲבוּרָא – דָּגֵן מִשּׁוֹם בִּסְנָא שְׁאֲשֵׁנוּ לְבָנֵי בֵיתוֹ לֹא הִיָּה מוֹדִיעַ: אִתִּי לֵן מִר מַעֲיִבוּרָא – דְּבַעֲיַת לְמוֹזְבֵן: רִנְוָא עֲלֵמָא – דְּלִהּוֹי שַׁבַּע וְאֶהְכִּי לֹא זָבְנִי בְּיִתְרָא דְּהַשְׁפָּא: הוּוּ קָא חֲלַפְּי – דְּכִי גִשְׁיָהּ: הַסֵּם – שְׁנוֹה מִשְׁתַּת דְּרַבִּי יוֹנָה: אֲחֻקּוּ – וְדִדְהוּ בְּהַרְקַע שְׁעַל גְּבִי מַעֲרָה וְלֹא הָיוּ יִכּוּלִין לְזוּז מִתְּקוּמוֹן: בְּתִירִי דְכִי חֲמִי – בְּשִׁירִים שֶׁל בֵּית חֲמִי: לִיעֲשֵׂנוּ – וְהָיוּ שְׁנִיִּים: קָא דְּחָקִי לִי – לְתַתּוּ לֶהֱן פִּרְדָּסָהּ: לֹא מִקְפְּלִי עָלֵי אִינְשִׁי בֵּיתִי – אִין אִשְׁתִּי מִתְּקַלַּת עָלֵי שְׁאִינָה יִפְּהִי: מִגְּזָדָא – מִתְּגַלְתָּ עָלֵי מִתְּנֵן גְּבִהוּת יִפְּיָהּ. מִגְּזָדָא מְלָשׁוֹן מְקוֹם הַיִּחוּד לִי אֲבוּתִי לְהַתְּגַדֵּר בּוֹ (חולצין דף ז'). עֲמִי הָיְתָה וְשִׁלְחַתִּיהָ – דְּבִר זֶה הָיָה בְּיָדִי שְׁכַל מִה שְׁאִנִּי מִבְּקַשׁ הָיוּ נוֹתְנִין לִי וְשִׁכְשְׁוּ אִין תַּסְלֵתִי מִתְּקַלַּת כָּל בֵּר: דְּמֵן דְּיִתְרַת – מְקוֹם:

וְלֹא אֶסְבֵּר לְהוּ אִפֵּיהַּ. בְּפִנְיָא, כִּי הָוָה מְנַקֵּט צִיבִי, דְּרָא צִיבִי וּמָרָא בַּחַד בַּתְּפֹּא, וּגְלִימָא בַּחַד בַּתְּפֹּא. כּוּלָּהּ אוֹרְחָא לֹא סִיִּים מְסֹאנִי, כִּי מָטִי לְמִיָּא סִיִּים מְסֹאנִיָּה. כִּי מָטֹא לְהִיזְמִי וְהִיגִי דְּלִינְהוּ לְמַנְיָה. כִּי מָטֹא לְמִתָּא, נִפְקָה דְּבִיתָהּוּ לְאַפִּיָּה כִּי מִישְׁשֻׁטָּא. כִּי מָטֹא לְבִיתִיָּה, עֲלַת דְּבִיתָהּוּ בְּרִישָׁא, וְהָדֵר עֲיִיל אִיהוּ, וְהָדֵר עֲיִילִי רַבְּנֵן. יִתִּיב וּכְרִיָּה רִיפְתָּא וְלֹא אָמַר לְהוּ לְרַבְּנֵן תּוּ כְּרוּכוּ. פֻּלַּג רִיפְתָּא לִינּוּקִי, לְחֻשִּׁישָׁא — חֲדָא, וּלְזוּטְרָא — תַּרְי. אָמַר לַהּ לְדְּבִיתָהּוּ: יַדְעָנָא דְּרַבְּנֵן מִשּׁוֹם מִיטְרָא קָא אָתּוּ, נִיֶּסֶק לְאַיְגָרָא וְנִיבְעִי רַחֲמֵי, אֲפֻשֵׁר דְּמַרְצֵי הַקְדוּשׁ בְּרוּהּ הוּא וְיִיתִי מִיטְרָא וְלֹא נַחֲזִיק טִיבוּתָא לְנַפְשִׁין. סָקוּ לְאַיְגָרָא, קָם אִיהוּ בַּחֲדָא זְוִיתָא, וְאִיהִי בַּחֲדָא זְוִיתָא, קְדוּם סְלוּק עֲנַנִי מִהָהּ זְוִיתָא דְּדְּבִיתָהּוּ. כִּי נָחִית אָמַר לְהוּ: אֲמַאי אָתּוּ רַבְּנֵן? אָמְרוּ לִיה: שְׂדֵרוּ לָן רַבְּנֵן לְגַבִּי דְּמָר לְמִיבְעִי רַחֲמֵי אֲמִיטְרָא. אָמַר לְהוּ: בְּרוּהּ הַמְקוּם שְׁלֹא הַצְרִיָּה אָתְכֶם לְאַבָּא חֲלָקִיָּה. אָמְרוּ לִיה: יַדְעִינֵן דְּמִיטְרָא מַחְמַת מִר הוּא דְאַתָּא, אָלֹא לִימָא לָן מִר הִנֵּי מִיִּלִּי דְתַמִּיחָא לָן: מַאי טַעֲמָא כִּי יַהֲיִבְנָא לְמָר שְׁלִמָא לֹא אֶסְבֵּר לָן מִר אִפֵּיהַ? אָמַר לְהוּ: שְׂכִיר יוֹם הוּא, וְאַמִּינָא: לֹא אִיפְגַּר. וּמַאי טַעֲמָא דְרָא מִר צִיבִי אַחַד בַּתְּפִיָּה וּגְלִימָא אַחַד בַּתְּפִיָּה? אָמַר לְהוּ: טְלִית שְׁאוּלָּה הִיָּתָה. לְהַכִּי שְׁאֵלִי, וּלְהַכִּי לֹא שְׁאֵלִי. מַאי טַעֲמָא כּוּלָּהּ אוֹרְחָא לֹא סִיִּים מִר מְסֹאנִיָּה וְכִי מָטִי לְמִיָּא סִיִּים מְסֹאנִיָּה? אָמַר לְהוּ: כּוּלָּהּ אוֹרְחָא חֲזִינָא, בְּמִיָּא לֹא קָא חֲזִינָא. מַאי טַעֲמָא כִּי מָטֹא מִר לְהִיזְמִי וְהִיגִי דְּלִינְהוּ לְמַנְיָה? אָמַר לְהוּ: זֶה מַעַלָּה אַרוּכָה, וְזֶה אִינוּ מַעַלָּה אַרוּכָה. מַאי טַעֲמָא כִּי מָטֹא מִר לְמִתָּא נִפְקָא דְּבִיתָהּוּ דְּמָר כִּי מִישְׁשֻׁטָּא? אָמַר לְהוּ: כְּדִי שְׁלֹא אָתּוּ עֵינִי בְּאַשְׁה אַחֲרָת. מַאי טַעֲמָא עֲיִילָא הִיא בְּרִישָׁא, וְהָדֵר עֲיִיל מִר אַבְתָּרָה, וְהָדֵר עֲיִילִינוּ אֲנֵן? אָמַר לְהוּ מִשּׁוֹם דְּלֹא בְּדִיקִיתוּ לִי. מַאי טַעֲמָא כִּי כְּרִיָּה מִר רִיפְתָּא לֹא אָמַר לָן "אִיתוּ כְּרוּכוּ"? מִשּׁוֹם דְּלֹא נְפִישָׁא רִיפְתָּא, וְאַמִּינָא: לֹא אַחֲזִיק בָּהּ בְּרַבְּנֵן טִיבוּתָא בְּחָנִם. מַאי טַעֲמָא יַהֲיִב מִר לִינּוּקָא חֻשִּׁישָׁא חֲדָא רִיפְתָּא וּלְזוּטְרָא תַּרְי? אָמַר לְהוּ: הֵאִי — קָאִי בְּבִיתָא, וְהֵאִי — יִתִּיב בְּכִי כְּנִישְׁתָּא. וּמַאי טַעֲמָא קָדִים סְלוּק עֲנַנִי מִהָהּ זְוִיתָא דְּהוּוֹת קְיִימָא דְּבִיתָהּוּ דְּמָר לַעֲנָנָא דִידִיָּה? מִשּׁוֹם דְּאִיתְתָּא שְׂכִיחָא בְּבִיתָא, וְיִתְכָּא רִיפְתָּא לַעֲנִי, וּמְקַרְכָּא הַנְּיָיְתָה. וְאַנָּא יַהֲיִבְנָא זְוִא, וְלֹא מְקַרְכָּא הַנְּיָיְתִיָּה. אִי נָמִי: הִנְהוּ בִּירְיוּנִי דְּהוּוּ בְּשִׁיבְבוּתוֹ, אֲנָא בְּעִי רַחֲמֵי דְלִימוּתוֹ, וְהִיא בְּעֲצִי רַחֲמֵי דְלִיָּהֲדֵרוּ בַּתִּיּוּבְתָא וְיִתְדֵרוּ]. חֲנֵן הִנְחָבָא בַּר בְּרַתִּיה דְּחוּנִי הַמַּעֲגֵל הָוָה, כִּי מַצְטְרִיָּה עֲלֵמָא לְמִיטְרָא, הָווּ מִשְׁדַּרֵּי רַבְּנֵן יְגוּמִי דְּכִי רַב לְגַבִּיָּה וְנִקְטִי לִיה בְּשִׁיפּוּלִי גְלִימִיָּה, וְאַמְרוּ לִיה: אֲבָא, אֲבָא, הֵב לָן מִיטְרָא! אָמַר לְפָנֵי הַקְדוּשׁ בְּרוּהּ הוּא: רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם! עֲשֵׂה בְּשִׁבְלִי אֱלוֹ, שְׁאִין מִפִּירִין בֵּין אֲבָא דְיַהֲיִב מִיטְרָא, לְאַבָּא דְלֹא יַהֲיִב מִיטְרָא. וְאַמַּאי קָרִי לִיה "חֲנֵן הִנְחָבָא" — מִפְּנֵי שֶׁהָיָה מַחְבִּיא עֲצָמוּ בְּבִית הַכֶּסֶּף.^[כ] אָמַר לִיה רַבִּי וִרִיקָא לְרַב סָפְרָא: תָּא חֲזִי מָה בֵּין תַּקִּיפִי דְאַרְעָא דִישְׁרָאֵל לַחֲסִידֵי דְכָבֵל. חֲסִידֵי דְכָבֵל רַב הוּנָא וְרַב חֲסֵדָא. כִּי הָוָה מַצְטְרִיָּה עֲלֵמָא לְמִיטְרָא אָמְרִי: נִיבְנִיָּהּ הַדְּדִי וְנִיבְעִי רַחֲמֵי, אֲפֻשֵׁר דְּמִירְצִי הַקְדוּשׁ בְּרוּהּ הוּא דְיִיתִי מִיטְרָא. תַּקִּיפִי דְאַרְעָא דִישְׁרָאֵל כְּגוֹן רַבִּי יוֹנָה אָבוּהּ דְּרַבִּי מְנַי, כִּי הָוָה מַצְטְרִיָּה עֲלֵמָא לְמִיטְרָא, הָוָה עֲיִיל לְבִיתִיָּה וְאַמַּר לְהוּ: הֵבוּ לִי גּוּאֵלְקִי, וְאִיזִיל וְאִיִּיתִי לִי בְּזוּזָא עֵיבוּרָא. כִּי הָוָה נִפְיָק לְבָרָא, אִזִּיל וְקָאִי בְּדוּקְתָּא עֲמִיקְתָּא, דְּכַתִּיב: "מִמַּעַמְקִים קָרָאתִיהּ ה'", וְקָאִי בְּדוּקְתָּא צְנִיעָא, וּמִפְסִי בְּשָׁקָא, וּבְעִי רַחֲמֵי, וְאַתִּי מִיטְרָא. כִּי הָוָה אָתִי לְבִיתִיָּה, אָמְרִי לִיה: אִיִּיתִי מִר עֵיבוּרָא? אָמַר לְהוּ: אֲמִינָא, הוּאִיל וְאַתָּא מִיטְרָא, הַשְׁתָּא רוּחַ עֲלֵמָא. וְתוּ, רַבִּי מְנַי כְּרִיָּה הָווּ קָא מַצְעֲרִי לִיה דְּכִי נְשִׁיאָהּ. אִישְׁתַּטַּח עַל קִבְרָא דְאַבּוּהּ, אָמַר לִיה: אֲבָא אֲבָא! הִנֵּי מַצְעֲרוּ לִי. יוֹמָא חַד הָווּ קָא חֲלַפִי הַתָּם, אִינְקוּט פֶּרַעַא דְסוּסוֹוִתְיָיָהּוּ עַד דְּקַבִּילוּ עַלְיָיָהּוּ דְלֹא קָא מַצְעֲרוּ לִיה. וְתוּ: רַבִּי מְנַי הָוָה שְׂכִיחַ קַמִּיָּה דְרַבִּי יִצְחָק בֶּן אֱלִישֵׁיב, אָמַר לִיה: עֲתִירִי דְכִי חֲמִי קָא מַצְעֲרוּ לִי. אָמַר: לִיעֲנוּ, וְאִיעֲנוּ. אָמַר: קָא דְחָקוּ לִי. אָמַר: לִיעֲתֵרוּ, וְאִיעֲתֵרוּ. אָמַר: לֹא מִיקְבְּלִי עָלִי אִינְשִׁי בֵיתִי. אָמַר לִיה: מָה שְׁמָה? חֲנָה. תַּתִּיפִי חֲנָה. וְנַתִּיפַת. אָמַר לִיה: קָא מַגְנֵדְרָא עָלִי. אָמַר לִיה: אִי הָכִי תַחֲזוֹר חֲנָה לְשַׁחְרוּרִיתָהּ, וְחֲזָרָה חֲנָה לְשַׁחְרוּרִיתָהּ. הִנְהוּ תַרִּי תַלְמִידֵי דְהָווּ קַמִּיָּה דְרַבִּי יִצְחָק בֶּן אֱלִישֵׁיב, אָמְרוּ לִיה: נִיבְעִי מִר רַחֲמֵי עַלֵן דְּנִיחָבִים טוֹבָא. אָמַר לְהוּ: עֲמִי הִיָּתָה, וּשְׁלַחַתִּיהָ. רַבִּי יוֹסִי בַר אֲבִין הָוָה שְׂכִיחַ קַמִּיָּה דְרַבִּי יוֹסִי דְמֵן יוֹקֶרְתָּ. שְׂבָקִיָּה, וְאַתָּא לְקַמִּיָּה דְרַב אֻשִּׁי.

יוֹמָא

מסורת הש"ס

א מגילה כח:

גליון הש"ס

גמ' בעיא רחמי דליהדרו בתויבתא. עיין ברכות דף י ע"א:

תורה אור השלם

שיר הפעילות מפעמקים קראתיך יהנה [תהילים קל, א]

מסורת הש"ס
 א שבת קדו: ב שיר השירים רבה ג לקמן כה; תנא דבי אליהו ז זוטא נספחים לסדר אליהו זוטא ח מבוא נג; ברכות כ; סנהדרין קוף; משנה עוקצים
תורה אור השלם

והנה אם מעיני העדה נעשמה לשגגה ונעשו כלי'העדה פר ב' ב' בקר אחד לעלה לריח ניחח ליהוה ומנחתו ונסכו כמשפט ושעיר'עזים אחד חטאת [במדבר טו, כד]

יומא חד שמעניה - רב אשי לרבי יוסי בר אבין ל"א גרים אמר שמואל השולה גג מן הים בשבת כגון דנכש בו ככלע אע"פ שהוא מפרקם לאחר כן ובעוד שהוא

סדר תעניות אלו פרק שלישי תענית

השולה גג מן הים. שולה פלו מגביה פיון שנכש בו ככלע שעגון הוא מפרקם ובשעה שמפרקם חזר והשליכו לים חוב משום גטולת גשמה שהיא אב מלאכה דתגון (שבת דף עג.) השוקטו והתקשיטו גבי אבות מלאכות:

יִוְמָא חַד שְׁמַעֲנִיה דְקָא גָרִיס, אֲמַר שְׁמוּאֵל: הַשּׁוֹלָה דְג מִן הַיָּם בְּשַׁבָּת, פִּינִין שְׂיָכֵשׁ בּוֹ כִּסְלַע — חֲזִיב. אֲמַר לֵיהּ: וְלִיּוֹמָא מָר וּבִינן סַנְפִּירֵיוּ! אֲמַר לֵיהּ: וְלֹא סָבַר לַה מָר דְּהֵהִיא רַבִּי יוֹסִי בֶּן רַבִּי אֲבִין אֲמָרָה? אֲמַר לֵיהּ: אֲנָא נִיהוּ. אֲמַר לֵיהּ: וְלֹאוּ קָמִיָּה דְרַבִּי יוֹסִי דִמִּין יוֹקֶרֶת הָוָה שְׂכִיחַ מָר? אֲמַר לֵיהּ: הִין. אֲמַר לֵיהּ: וּמַאי טַעֲמָא שְׂבָקִיָּה מָר וְאַתָּא הָכָא? אֲמַר לֵיהּ: גָּבֵרָא דַעַל בְּרִיָּה וְעַל בְּרִתִּיה לֹא חָס, עָלִי דִידֵי הִיכִי חַיִּיס?! בְּרִיָּה מַאי הִיא? יוֹמָא חַד הוּוּ אֲגָרִי לֵיהּ אֲגִירִי בְּדִבְרָא, נִגָּה לָהּ וְלֹא אֵייתִי לָהּ רִפְתָּא, אֲמַרוּ לֵיהּ לְבָרִיָּה: כְּפִינִי! הוּוּ יְתִבִּי תוּחִי תַאֲיִנְתָּא, אֲמַר: תֵּאֲנָה, תֵּאֲנָה! הוֹצִיאִי פִירוּתְהָ, וַיֵּאכְלוּ פּוֹעֲלֵי אַבָּא. אִפְּיָקָא וְאָכְלוּ. אַדְרַחֲבִי וְהִכי אָתָּא אָבוּה אֲמַר לָהּ: לֹא תִיַּנְקֻטוּ בְּדַעְתֵּיכּוּ, דְּהָאִי דְנִגְהֵנָּא, אֲמַצְנָה טְרַחֲנָא, וְעַד הַשְׁתָּא הוּא דְסַגָּאי. אֲמַרוּ לֵיהּ: רַחֲמֵנָּא לִישְׁבַּעָה פִי הִיכִי דַאשְׁבַּעוּ בָרָה. אֲמַר לָהּ: מַהִיכָא? אֲמַרוּ: הָכִי וְהִכִּי הָוָה מַעֲשָׂה. אֲמַר לוֹ: בְּנִי, אַתָּה הִטְרַחְתָּ אַת קוּנְהָ לְהוֹצִיא תֵּאֲנָה פִירוּתֶיהָ שְׁלֹא בּוֹמֵנָה — יֵאָסֹף שְׁלֹא בּוֹמֵנּוּ. בְּרִתִּיה מַאי הִיא? הֵוָּיָא לֵיהּ בְּרִתָּא בַּעֲלַת יוֹפִי, יוֹמָא חַד חֲזִינָא לְהָהוּא גָבֵרָא דְהוּה פְּרִיא בְּהוּצָא וְקָא חֲזִי לַה. אֲמַר לוֹ: מַאי הֵאִי? אֲמַר לֵיהּ: רַבִּי, אִם לְלוֹקְחָה לֹא וְכִיתִי — לְרֹאוּתָהּ לֹא אֲזַכֶּה? אֲמַר לַה: בִּתִּי, קָא מַצַּעֲרַת לָהּ לְבָרִיָּיתָא, שׁוּבִי לַעֲפָרֶיהָ וְאַל יִכְשְׁלוּ בֵּיה בְּנֵי אָדָם. הוּנָא לֵיהּ הָהוּא חֲמָרָא, כְּדִהּוּוּ אֲגָרִי לַה כֹּל יוֹמָא, לְאוּרְתָא הוּוּ מִשְׁדָּרִי לַה אֲגָרָה אֲגַבָּה, וְאַתֵּנָּא לְבִי מְרָה, וְאִי טַפּוּ לַה אוּ בְּצָרִי לַה — לֹא אַתָּנָא. יוֹמָא חַד אֵינְשׁוּ זֻגָא דְסַנְדְּלִי עָלָה, וְלֹא אָזְלָה עַד דְשִׁקְלוּנָהּוּ מִיַּפָּה, וְחָדַר אָזְלָה. אֶלְעָזָר אִישׁ בִּירְתָּא, כִּד הוּוּ חֲזִי לֵיהּ גַּבְּאִי צָדָקָה הוּוּ טָשׁוּ מִיַּפָּה, דְּכָל מַאי דְהָוָה גַּבִּיָּה יְהִיב לָהּ. יוֹמָא חַד הָוָה סָלִיק לְשׁוּקָא לְמִזְיָבּוֹן גְּדוּנָנָא לְבִרְתִּיָּה, חֲזִינָה גַּבְּאִי צָדָקָה, טָשׁוּ מִיַּפָּה. אָזַל וְרַחַט בְּתִרְיָיָהּ, אֲמַר לָהּ: אֲשַׁבַּעְתִּיכּוּ בְּמַאי עֲסָקִיתוּ? אֲמַרוּ לֵיהּ: בְּתוּם וִיתוּמָה. אֲמַר לָהּ: הַעֲבֹדָה שְׁהוּ קוֹדְמִין לְכַתִּי. שְׁקַל כֹּל דְּהָוָה בְּהָדִיָּה וִיחֵב לָהּ. פֶּשׁ לֵיהּ חַד זֻזָּא, זָבּוּ לֵיהּ חִישְׁתִּי, וְאַסִּיק שְׁדִיָּיָה בְּאַכְלָבָא. אַתָּאי דְּבִיתָהּוּ אֲמָרָה לַה לְבִרְתִּיָּה: מַאי אֵייתִי אָבוּהָ? אֲמָרָה לַה: כֹּל מָה דַּאֲיִיתִי, בְּאַכְלָבָא שְׁדִיָּיתִיה. אַתָּנָא לְמִיַּתַּח כָּבָא דְאַכְלָבָא, חֲזַת אַכְלָבָא דְמָלְיָא חִישִׁי וְקָא נַפְקָא בְּצִינּוּרָא דְדִשָּׂא, וְלֹא מִיַּתַּח כָּבָא מַחִישִׁי. אָזַלָּא בְּרִתִּיה לְבִי מִדְרָשָׁא, אֲמָרָה לֵיהּ: בֵּא וּרְאָה מַה עָשָׂה לָהּ אוּחְבָּה! אֲמַר לַה: הַעֲבֹדָה, חָרִי חַן הַקֹּדֶשׁ עָלֶיהָ, וְאִין לָהּ בִּהּוּ אֵלָּא כְּאֶחָד מַעֲנֵי יִשְׂרָאֵל. רַבִּי יְהוּדָה נְשִׂיאָה גִזֹּר תַּעֲנִיתָא, בָּעָא רַחֲמִי וְלֹא אַתָּא מִיטְרָא. אֲמַר: כַּמָּה איכָא מִשְׁמוּאֵל הִרְמַתִּי לִיהוּדָה בֶּן גַּמְלִיאֵל! אוֹי לוֹ לְדוֹר שְׁכָן נִתְקַע, אוֹי לוֹ לְמִי שְׁעָלְתָה בְּנִמְיו כֹּה! חֲלַשׁ דַּעֲתִיָּה וְאַתָּא מִיטְרָא. דְּבִי נְשִׂיאָה גִזֹּר תַּעֲנִיתָא, וְלֹא אוֹדְעִינָהּוּ לְרַבִּי יוֹחָנָן וּלְרִישׁ לְקִישׁ. לַעֲפָרָא אוֹדְעִינָהּ. אֲמַר לֵיהּ רִישׁ לְקִישׁ לְרַבִּי יוֹחָנָן: הָא לֹא כְּבִילָנָא עָלִין מְאוּרְתָא! אֲמַר לֵיהּ: אֲנִן בְּתִרְיָיָהּ גָּרִירִין. דְּבִי נְשִׂיאָה גִזֹּר תַּעֲנִיתָא וְלֹא אַתָּא מִיטְרָא. תָּנָא לָהּ אוֹשְׁעֲנָא וְעִירָא דִּמֶן כְּבָרִיָּיא: "וְהָיָה אִם מַעֲיָנִי הָעֵדָה נַעֲשֶׂתָה לְשִׁגְגָה".^[כ] מִשְׁל לְכָלָּה שְׁהִיא בְּבִית אָבִיָּה. כֹּל זִמַּן שְׁעִינָיָה יְפוֹת — אִין כֹּל גּוֹפָה צָרִיכָה בְּדִיקָה. עֵינֶיהָ טְרוּטוֹת — כֹּל גּוֹפָה צָרִיכָה בְּדִיקָה. אַתּוּ עֲבָדִיָּה וְרַמּוּ לֵיהּ סוּדָרָא בְּצוּאָרִיָּה, וְקָא מַצַּעְרוּ לֵיהּ. אֲמַרוּ לָהּ בְּנֵי מֵאתִיָּה: שְׂבָקִיָּה, דְּהָא נָמִי מַצַּעַר לוֹ. פִּינִין דְּחֲזִינֵן דְּכָל מִילִיָּה לְשׁוּם שְׁמַיָּם, לֹא אֲמָרִין לֵיהּ מִיָּדִי וְשְׂבָקִינוּ לֵיהּ, אַתּוּן נָמִי שְׂבָקוּהָ. רַבִּי גִזֹּר תַּעֲנִיתָא וְלֹא אַתָּא מִיטְרָא. נְחִית קָמִיָּה אֵילָפָא (וְאַמְרִי לַה רַבִּי אֵילָפִי), אֲמַר "מִשִּׁיב הָרוּחַ" וַיִּנָּשֵׁב וַיִּקָּא, "מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם" וְאַתָּא מִיטְרָא. אֲמַר לֵיהּ: מַאי עוֹבְדָּה? אֲמַר לֵיהּ: דִּיִּירָנָא בְּקוֹסְטָא דְחִיקָא דְלִית בֵּיה חֲמָרָא לְקִידוּשָׁא וְאַבְדְּלָתָא. טְרַחֲנָא (וְאַתִּינָא) [וּמִיתִינָא] חֲמָרָא לְקִידוּשָׁא וְאַבְדְּלָתָא, וּמִפִּיקָנָא לָהּ יָדִי חוֹכְתִיָּיָהּ. רַב אֵיקָלַע לְהָהוּא אַתְרָא, גִּזֹּר תַּעֲנִיתָא וְלֹא אַתָּא מִיטְרָא. נְחִית קָמִיָּה שְׁלִיחָא דְצַבּוּרָא, אֲמַר "מִשִּׁיב הָרוּחַ" וַיִּנָּשֵׁב וַיִּקָּא, אֲמַר "מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם" וְאַתָּא מִיטְרָא. אֲמַר לֵיהּ: מַאי עוֹבְדָּה? אֲמַר לֵיהּ: מִימָרִי דְרִדְּקִי אֲנָא, וּמִקָּרִינָא לְבָנִי עֲנִי כְּבָנִי עַתִּירִי. וְכַל דִּלָּא אֲפָשָׁר לֵיהּ — לֹא שְׁקָלִינָא מִיַּפָּה מִיָּדִי. וְאִית לִי פִירָא דְכוּרִי, וְכַל מֵאֵן דְּפִשַׁע מִשְׁחִידָנָא לֵיהּ מִיַּנְיָהּוּ, וּמִסְדָּרִין לֵיהּ וּמִפִּיִּסִין לֵיהּ עַד דַּאֲתִי וְקָרִי. רַב נַחֲמָן גִּזֹּר תַּעֲנִיתָא, בָּעָא רַחֲמִי וְלֹא אַתָּא מִיטְרָא, אֲמַר: שְׁקָלוּהָ לְנַחֲמָן, חֲבוּטוּ מִן גּוּדָא לְאַרְעָא. חֲלַשׁ דַּעֲתִיָּה וְאַתָּא מִיטְרָא.^[כ] רַבָּה גִזֹּר תַּעֲנִיתָא, בָּעָא רַחֲמִי וְלֹא אַתָּא מִיטְרָא. אֲמַרוּ לֵיהּ: וְהָא רַב יְהוּדָה פִּי הָוָה גִּזֹּר תַּעֲנִיתָא אַתָּא מִיטְרָא. אֲמַר לָהּ: מַאי אַעֲבִיד? אִי מִשׁוּם תַּנּוּיִי — אֲנִן צְדִיפִין מִיַּנְיָיָהּ, דְּכִשְׁנֵי דָרַב יְהוּדָה כֹּל תַּנּוּיִי בְּקוּזְקִין

כד.

עין משפט נר מצוה
רבינו גרשום

שיבש בו כסלע חייב משום צדעה ומשום גטולת נשמה:

אמר ליה ר' יוסי בר ר' אבין ובינ סנפיריו א"ל רב יוסף הא טין סנפיריו ר' יוסי דא. כלבא גורן. משמואל הרמתי שדיה מבהק ומביא מתור אשי' בימי קצר חטום דכתיב הלא קצר חטום גו':

בתרייה דבי נשיאה אולינן ובי קטלו אינדה הוי כמו קטלו אנו. מעינו העדה עוקר העדה היע דבי נשיאה. קוסא אתרא. מחיקא. בני אלם דחוקים:

כד:

 עין משפט נר מצוה
--

א מיי' פד' מהל' עבודת יום הכפורים הל' א:

ב מיי' פד' מהל' עבודת יום הכפורים הל' א:

רבינו גרשום

האשה שוכשת ירק בקררה ונגע טומאה לקלח אין מביאין טומאה לירק כיון דנכבשו בטיל ליה בטררתיז:

זיתים בטריסיהן טרפא נמי הם ירות:

אנא קיימנא בההיא שעתא:

דפרונאי מוקס:

שחונה חממיה:

סדר תעניות אלו פרק שלישי תענית

ה"ג פגזיקין הנה – למתם לא הנה גזול אלא פסגר גזיקין: שוכשת ירק פתרה – שמשכת [טהרות] היא פג' שני (מ"א) גבי ירות מיכי דקוי"ל (עקצין פ"א משנה א) כל ירות האכלין אס נגעה טמאה דקן נקמא גס האכל הצריך לירות דני מכןים ומוציא דלאמרין דהגור ורשטב (חלין דף כוח).

⁽ⁿ⁾בגזיקין הנה, ואנן קא מתגנינן בשיתא סדרין. וכי הוה מטוי רב יהודה בעוקצין "האשה שכוכשת ירק בקדירה", ואמרי לה: "זיתים שפכשו בטריפיהן טהורין", אמר: הוייות דרב ושמואל קא חזינא הכא, ואנן קא מתנינן בעוקצין תליסר מתיבתא. ואילו רב יהודה, פי הוה שלף חד מסאנא — אתי מיטרא, ואנן קא צווחינן כולי יומא וליכא דאשגח בן. אי משום עובדא, אי איכא דחזא מידי — לימא, אכל מה יעשו גדולי הדור שאין דורן דומה קפא. רב יהודה חזא הנהו פי תרי דהוו קא פרצי בריפתא, אמר: שמע מינה איכא שבועא בעלמא, יחייב עיניה — הוה פפנא. אמרו ליה רבנן לרב כהנא בריה דרב נחוננא שמעיה: מר דשכיח קמיה, ניעשייה דליפוק בפתחא דסמוה לשוקא. עשייה ונפק לשוקא, חזא כנופיא, אמר להו: מאי האי? אמרו ליה: אכוספא דתמרי קיימי דקא מזדבן. אמר: שמע מינה פפנא בעלמא, אמר ליה לשמעיה: שלוף לי מסאניי. שלף ליה חד מסאנא ואתא מיטרא. כי מטא למישלף אחרينא, אתא אליהו ואמר ליה: אמר הקדוש ברוך הוא: אי שלפת אחריןא — מחריבנא לעלמא. אמר רב מרי ברה דבת שמואל: אנא הוה קאימנא אגודא דנהר פפא, חזאי למלאכי דאידמו למלחי דקא מייתי חלא ומלוניהו לארבי, ווהו קמחא דסמידא. אתו כולי עלמא למיזבן, אמינא להו: מהא לא תיזבנון דמעשה נסים הוא, למחר אתיין ארבי דחיטי דפרזינא. רבא איקלע להגרונינא, גזר תעניתא ולא אתא מיטרא. אמר להו: ביתו כולי עלמא בתעניתייכו. למחר אמר להו: מי איכא דחזא חילמא — לימא. אמר להו רבי אלעזר מהגרונינא, לדידי אקריין בתלמי: שלם טב לרב טב מריבון טב, דמטוביה מטיב לעמיה. אמר: שמע מינה עת רצון היא (מכעי רחמי). פעו רחמי ואתי מיטרא. הווא גברא דאיחייב נגדא כבי דינא דרבא משום דבעל נכרית. נגדיה רבא ומית. אשתמע מילתא פי שבור מלקא, בעא לצעורי לרבא. אמרה ליה איפרא הורמיו אימיה דשבור מלקא לברה: לא ליהוי לה עסק דברים כהדי יהודאי, דכל מאן דבעיין ממרייהו יחייב להו. אמר לה: מאי היא? בעין רחמי ואתי מיטרא. אמר לה: הווא משום דזימנא דמיטרא הוא. אלא לבעו רחמי האידינא בתקופת תמוז, ולייתי מיטרא. שלחה ליה לרבא: פוין דעתה ובעי רחמי דלייתי מיטרא. בעי רחמי ולא אתי מיטרא. אמר לפניו: רבונזי של עולם! "אלהים באזנינו שמענו אבותינו ספרו לנו פעל פעלת בימיהם בימי קדם", ואנו בעינינו לא ראינו! אתא מיטרא עד דשפוח מרזבי דמחזא לדיגלת. אתא אבוח איתחזי ליה בתלמיה ואמר ליה: מי איכא דמיטרח קמי שמאי כולי האי? אמר ליה: שני דוכתיה. שני דוכתיה, למחר אשפחיה דמרשם פורייה בספיני. רב פפא גזר תעניתא ולא אתא מיטרא. חלש ליביה, שרף פינכא דדייקסא וכעי רחמי ולא אתא מיטרא. אמר ליה רב נחמן בר אושפותי: אי שריף מר פינכא אחריתי דדייקסא אתי מיטרא. איכסרף, וחלש דעתיה, ואתא מיטרא. רבי חנינא בן דוסא הוה קא אזיל באורחא, אתא מיטרא. אמר לפניו: רבונזי של עולם, כל העולם כולו בנחת, ונחניא בצער! פסק מיטרא. פי מטא לביתיה, אמר לפניו: רבונזי של עולם, כל העולם כולו בצער ונחניא בנחת? אתא מיטרא.⁽ⁿ⁾אמר רב יוסף: מאי אהניא ליה צלותא דכהן גדול לגבי רבי חנינא בן דוסא. דתנן: הנה מתפלל תפלה קצרה בפית החיצון. מאי מצלי? רבין בר אבא ורבא בר אבא דאמרי תרוייהו משמיה דרב יהודה: יהי רצון מלפניה ה' אלהינו שתהא השנה הזו גשומה ושחונה. שחונה מעלייתא היא? אדרבה, גריעותא היא! יאלא: אם שחונה — תהא גשומה וטלולה. ואל יכנס לפניה תפילת עוברי דרכים. רב אחא בריה דרבא מסיים משמיה דרב יהודה: לא יעדי עביד שולטן מדבית יהודה, ואל יהו עמה ישראל צריכין להתפרגס זה מזה, ולא לעם אחר. אמר רב יהודה אמר רב: בכל יום ויום בת קול יוצאת ואומרת: כל העולם כולו גזיון בשביל חנינא בני, וחנינא בני דיו בקב חרובים מערב שבת לערב שבת. הוה רגילא דביתהו למיחמא תנורא כל מעלי דשבתא ושדייא אקטרתא

משום

מסורת הש"ס
א משנה טהרות
ב יומא נגן: משנה יומא
ג תנא דבי אליהו זוטא נספחים
לטדר אליהו זוטא מבוא נגן: ברכות כ; סנהדרין קנן: משנה עוקצים
גליון הש"ס
גמ' א"ל שני דוכתין. עיין חולין דף קלג ע"א רש"י ד"ה נוף:
תורה אור השלם

כל העמים תקעו־רף הריעו לאלהים בקול רנה [תהילים מז, ב]

אלהים באזנינו שמענו אבותינו ספרו־לנו פעל פעלת בימיהם בימי קדם [תהילים מד, ב]

כל ירות האכלין אס נגעה טמאה דקן נקמא גס האכל הצריך לירות דני מכןים ומוציא דלאמרין דהגור ורשטב (חלין דף כוח). משתברות וא"א לטול הירקות פירות שלהן שגשמט ונספח האכל מן היד מחמת כבישה: כוכשת – שולין בלע"ז עוצרת שיוצא המסקה שלהן ויבשו דבר. אשה דבר כוכשת ירק ממנו שגשמתו למזן מרבה: ואמרי לה – כי מטא לאידך פסקך שני (דעקצין משנה א) זיתים שקבשן בטרפיהן פתרגימוו עלה מוקפא (בראשית ח) עליון שלהן דהינו ירות: טהורין – העליון והקלחין: טהורין – הימות להביא טמאה לאכל דתו לא חזי למיהוי בית יד: הייות דרב ושמואל – עמק גזול ולא הנה נהירא ליה: תליסר מתיבתא – שלש עשרה ושיבות איכא דבר. מתא דגמרי מסבת עקצין: פי הנה שלף חד מסאנא – משום ענוי: דחזא מני – סם ושלום בעובדי בישוי: פרצי ברפתא – זורקים אונס זה לזה: ניעשייה – נעשנו שנוצא לחון: אכספא דתמרי – על כלי מלא תמרים או פסלת של תמרים: האמנא איהר פפא – ההוא יומא שעבר רב יהודה הכי: חלא – חול: דסמיהא – סלת והן עצמן מוכרין אותן: חמר להו מעשה נסים כו' – נכמה דלפסר להקרחק ממעשה נסים יותר טוב וכוון: דפרזיא – מקום: חקרון – הקרוני הייתי קורא פחלומי: נגדא – מלקוח: איכרא הורמיו – כך שמה איכרא חן יפי שדים הנה לה: מאי היא – מאי עביד להו: אמרה ליה – דכל אימת דבעי מטרא: זמנא דמטרא הוא – ואפלו לא בענו נמי אהי מטרא: שלחה ליה לרבא – דרחתא ליה לרבא: רבויינו ספרו לנו פעל פעלת בימיהם בימי קדם – היית מכליא להם נסים: עי דשקך מרזבי דפרזי – שקלחו מים מן המרזובות עד ששופטין פחוניות ויורדין ושופטין: לדיגלת – לנהר הקלל: אשני מטרתך – אל תשכח דמטרתך הלוה: כספיני – שרצי שדים להרגו וחתכו את משתיו והינו דאמרי' בשחיטת חלין פסקר היזיע (חלין דף קלג). ולקרייהו לרבא רבא גזיף הנה לא מצינו לו גזיפה דכל הש"ס אלא בזה המעשה שקבשם הגשמים פתמוו שלא לצרך: הכי גרסין ר"פ גזר תשניא חלש לבה טעים מידי בעא רחמי ואל אקא מטרא: אי שריף מר חזא פנכא דקיאב – מלשון שורפה חיה (ע"ז דף כטו): פנכא מלא בף כמו מלחך פיגבי (פסחים דף מט.) זיקא טריי"ם בלע"ז וילחובא האמר ליה הכי משום דטעים ברישא נהדר בעא רחמי: רבי חנינא בן דוסא – תנא הוא: כל העולם כולו בצער – דמבקשין מים לשדיתיה: בנחת – שאני יושב בביתו ואיני צריך לגשמים לפי שאין לי שלות: מאי אהניא לה צלותה דכהן גדול – כשהיה מתפלל תפלה קצרה ביום הכפורים שהיה אומר אל יכנס לפניך תפלת עוברי דרכים דר' חנינא מבטל ליה לצלותה דכהן גדול שאעפ"כ שמע הקב"ה תפלתו ופסוק מטרא: שחונה – חמה כמו חמותי ראיתי אור (ישעיהו מ"ד:ט"ז) תרגם יונתן בן עוזיאל שחנת: אס שחונה תהא גשומה – כשהיא חמה צריכה הארץ לגשמים מאד ומעיר: בת קול יוצאת ואומרת כל העולם כולו – ולא גרסי' מהר חורב: קב חרובים מערב שבת לערב שבת – כל השבת הנה גזין דבר. חסר גסם הנה ומתגלגל הנה בחרוביו: אקטרתא – דבר שמשלה ששן פקטור הדבשן:

מסורת הש"ס
א לעיל בד.
ב ברכות לא; סוכה גג; מגילה כב; אוצר מדרשים מדרש לעולם ג פסיקתא רבתי
ד בבא בתרא פ; שבעות טז:
גליון הש"ס

גמרא בעי רחמי יצאת כמין מיסת יד. עי' שמות רבה פ' שמות פ' כ"ב:

רש"י ד"ה כל היכא כו' לא שמעתי טעם. עיין ברכות דף כה ע"ב ד"ה מאן שמעת ליה וש"נ: תוספות ד"ה הא והא וכו' פ' הראב"ד. הובא עוד שמעתא דראב"ד בתוספות יומא דף יח ע"א ע"ז דף לח ע"א:

תורה אור השלם
צדיק פסקר יפרח פארוי בלכנון ישנה [תהילים עב, יג]

משום כסופא – שהיו שבטותיה אופות עסה לכבוד שבת והיא אינה עושה כלום: אָנָא – ערבֿה: משא – עֶתֶר שְׁמוֹנִיאוֹן עו הָאֶסֶס מַרְדֵּה פֶּאֶלְנִי"א בְּלַע"ז וּמַרְדֵּה וּמִשָּׂא חֲדָא מִלְּתָא הוּא: תָּנָא אִלֵּי הוּא לְהַבִּיא מַרְדֵּה נִכְסֵיהָ – פֶּלִיא בְּלַע"ז על שם שרדיון בַּה פת מן הקטור שלא היתה שאלַת מַסְנֵי שְׁרָגִילָה בְּנֻסִין: חֲזוּא – דְּבִינְתָא בְּחֻלְמָא: מִשְׁקָל לֹא שְׁקִיל – בַּתֵּר דְּוִהֲבִי: כַּל הוּבֵא דְתַנִּי בִּי שְׁמַשִּׁי הָיִט עָרַב שֶׁבֶת לֹא שְׁמַעְתִּי טַעַם: בְּמִנָּא דְחֻלָּא – בְּכָלִי שֵׁשׁ עו הִסְמִין וְשִׁמְתִּי הִסְמִין בַּתֵּר וּיְכַסֵּה הֵרֵ: עַל שְׁמֻלָּו מִשְׁנֵי אִרֵּי לְהַבְהִילָה – הִלְלִיק מִשְׁנֵי גֵר אֲחֵר לְהֻעֵת עו וְגַר שֶׁל מַעֲשֶׂה נִסִּים בַּבַּה כִּי הִכִּי עֲשִׂבֵּד רַב וְיֹאדָה (לְעֵיל תַּשְׁנִית דָּף כד:) בְּחֻלָּא דְחֵיבִי מִמִּינָא: קָא מִסְבְּדִי לָן – שְׁלוֹת: דְּבִים – וְאַלְבִּים בְּשִׁלּוֹת: וְלֹא מִטּוֹ כְּשִׁרִי – אִין הִקְדוֹת מַעֲשִׂית מִכְתָּל לְכַתָּל: אִיטוּ נִמְטוּ כְּשִׁרְךָ – וְאִרִּיכּוּ הִקְדוֹת: כְּנִיפִין הִי – הִקְדוֹת שֶׁל חֲלוּת הִיז מַעֲשֶׂשֶׁה גַם נִדְבָקוּ לָן חֲתִיבוֹת קְטוּעוֹת לְאֶרְכּוֹן: ר"א כֵּן פֶּדֶת – אֲמַרְרָא הָיָה וְיֹאֵל הִנְקֵרָא מִכָּא דְאֶרְכָּא ר"א"י בְּמַסְבֵּת גֵּדָה (דָּף כ:). בְּעַל אֲרֻלּוֹת הָיָה וְיֹאֵל שְׁמַשׁ רַבִּי יוֹחָנָן אֲסָרִי מֵת רִישׁ לְקִיס וְהָיָה דְמוּת וְעָנִי: עֲבֵד מִלְּתָא – הִקְדוּ: גַּס: בְּרָא דְחִמָּא – כֵּן הִשָּׂם צַלַּע שֶׁל גַּס: חֲלָשׁ לַבַּה – נִתְעַלְּפָה: עֲנִיתָא – נִיעוּן: מִאֲשִׁיתָּה – מַמְצָחוֹ: כְּלִי הָאִי וְאֶשְׁכֶּר – בְּתַמְחִיָּה כְּלִי הָאִי עֲבָדַת וְאִפְתִּי הֵן כְּסִיקָא דְחֻלָּא לֹא מִיתְקַמֵּינָא בְּשִׁשְׁתָּא דְמַעֲנִי: דְחִינִי גִישָׁא אִו דְּחִינִיא – וּמִי חִינִי שְׁחִייתִי כַּבֵּר הֵס רַבִּים מִמֶּה שְׁאִנִּי עֲתִיד לְחִית: אֲמַר דְּחִית – מַה שְּׁכַבֵּר חִוּיִת מַרְבִּים מִמֶּה שְׁאֵתָה עֲתִיד לְחִית וְהָיִט דְּקָא כְּכִי בִּי אֲמַר שְׂכִינָה כְּכִי וְהָיִי דְחִינִן מִשְׁוֹם י"ג נִהַמְתָּא לְרַחֵן בְּהוּ וְטַגֵּל בְּהוּ מָזָה לָזָה: אִי כְּכִי לֹא בַּעֲיָא – דְתַמְרָבָה לְעֻלְמָא: וְחַי לֹא – וְכִי אִין אֵתָה עֲתוּ לִי דְבָרִים אֲסָרִים: א"ל וְלַחֲבֵרְךָ מֵאִי קָא וְהִבִּינָא – חֲלָא מַעֲבָרָא דְלִית לָהּ בַּעֲיָא לֹא גָרִים בְּסַפֵּר רַבִּי וּבְסַפֵּר שְׁלִי כְּתִיב: בְּאֶסְקֻנוּלָא אֲשִׁיתָאִי – הָיִט עֲנִיתָא דְנִסָּת מִנָּה שְׁמַעְבִּיק אֲרַבְעַת נְקֻדָּא עַם הַאֲגֵל וּמִסָּה בְּנִפְרוּן הַאֲרַבְעַת: אֲצִירִי בְּה גִירִי – כְּלַמֵּר הַבִּיתִי בְּחִנִּי לְחַמְחָה בְּעֻלְמָא אֲמַר כּוֹן: הָא חֲלָא וְהָא בַר לִנְיָא – הָא אִישׁ אֲחֵר וְאִנִּי אִישׁ אֲחֵר הָא עֲדִיק מַנְיָא: דְתַבְרִי – שׂוֹבָרִים: שׂוֹבָא מְטָר בְּשַׁבִּילָו – מְקַלְסִים אֲתָם שְׁלִיכִם וּמַסְכִּימִין לְמַעַת אֲחֵר: כְּמָה עֲזִין – חֲלָא כְּסִין מַנְכֻרָא: לִי אֲחִי קַחֵה – נוֹעַן שְׁנִי גִילְיִי בְּאֶרְזִין וְשׁוֹעִתָּה וְעֹשֶׂה אֵת הַרְבֵּבָה: הָא וְהָא גְרַמְא לָהּ – הִסְתָּא גָרַם לוֹ שְׁמַלְעַ בַּתְּקָה:

הָא וְהָא גְרַמְשׁ לִיָּה עוֹשֶׂה כְּלוֹם: אָנָא – עַרְבָּה: מִשָּׂא – עֶתֶר שְׁמוֹנִיאוֹן עו הָאֶסֶס מַרְדֵּה פֶּאֶלְנִי"א בְּלַע"ז הוּא לְהַבִּיא מַרְדֵּה נִכְסֵיהָ – גְרַמְא לִיָּה דְאֶטְלַע:

סדר תעניות אלו פרק שלישי תענית

הָא וְהָא גְרַמְשׁ לִיָּה עוֹשֶׂה כְּלוֹם: אָנָא – עַרְבָּה: מִשָּׂא – עֶתֶר שְׁמוֹנִיאוֹן עו הָאֶסֶס מַרְדֵּה פֶּאֶלְנִי"א בְּלַע"ז הוּא לְהַבִּיא מַרְדֵּה נִכְסֵיהָ – גְרַמְא לִיָּה דְאֶטְלַע:

משום כיסופא. הָוָה לֵה הָה שְׂיִכְבָּתָא בִּישְׁתָּא, אַמְרָה: מִכְּדִי יִדְעָנָא דְלִית לְהוּ וְלֹא מִיַּדִּי, מֵאִי כּוֹלִי הָאִי? אֲזֵלָא וּטְרַפָּא אַבְבָּא, אִיבְסָפָא וְעִינִילָא לְאִינְדְרוּנָא, אִיתְעַבִּיד לַה נִסָּא דְחֲזִינָא לְתַנּוּרָא מְלֵא לְחֵמָא וְאֲגָנָא מְלֵא לִישָׂא, אַמְרָה לַה: פְּלַגְיִיתָא, פְּלַגְיִיתָא! אִייתִי מָסָא, דְקָא חֲרִירָה לְחַמְיָה. אַמְרָה לַה: אַף אָנָא לְהָכִי עִינִילִי. תָּנָא: אַף הָיָא לְהַבִּיא מַרְדֵּה נִכְנָסָה, מִפְּנֵי שְׁמִילוּמָדָת בְּנִסִּים. אַמְרָה לִיָּה דְבִיתָהּוּ: עַד אִימַת גִּיזִיל וְנִצְטָעַר כּוֹלִי הָאִי? אָמַר לַה: מֵאִי נַעֲבִיד? בְּעִי רַחֲמִי דְנִיתְבוּ לָהּ מִיַּדִּי. בְּעָא רַחֲמִי, יַעֲתָה כְּמִין פִּיסַת דָּד וְיַהֲבוּ לִיָּה חַד כְּרַעָא דְפַתּוּרָא דְדַחְבָּא. חֲזִינָא בְּחֻלְמָא, עֲתִידִי צְדִיקִי דְאָכְלִי אַפַּתּוּרָא דְדַחְבָּא דְאִית לִיָּה תֵלַת כְּרַעֲי, וְאִיהוּ — אַפַּתּוּרָא דְתַרִי כְּרַעֲי. אָמַר לַה: נִיחָא לָהּ דְמִיכָל אָכְלִי כּוֹלִי עֲלֻמָּא אַפַּתּוּרָא דְמִשְׁלֵם וְאֲנִן אַפַּתּוּרָא דְמַחֲסַר. אַמְרָה לִיָּה: וּמֵאִי נַעֲבִיד? בְּעִי רַחֲמִי דְנִשְׁקָלִינְהוּ מִינָּה. בְּעִי רַחֲמִי וְשְׁקֻלוּהוּ. תָּנָא: גְדוֹל הָיָה גַס אַחֲרוֹן יוֹתֵר מִן הָרָאשׁוֹן. דְגַמְרִירִי, דְמִיָּהֵב יְהִיבִי מִישְׁקָל לֹא שְׁקָלִי. חַד בִּי שְׁמַשִּׁי חֲזִינָה לְבִרְתִּיָּה דְחַוּוֹת עֲצִיבָא, אָמַר לַה: בַּתִּי אֲמֵאִי עֲצִיבָתָּ? אַמְרָה לִיָּה: כְּלִי שֶׁל חוּמִץ נִתְחַלֵּף לִי בְכָלִי שֶׁל שְׁמֵן וְהַדְלַקְתִּי מִמֶּנּוּ אור לְשִׁבְתָּ. אָמַר לַה: בַּתִּי, מֵאִי אַכְפַּת לָהּ? מִי שְׁאָמַר לְשְׁמֵן וְיַדְלוֹק, הוּא יֹאמַר לְחוּמִץ וְיַדְלוֹק. תָּנָא: הָיָה דוֹלַק וְהוֹלָהָ כָּל הַיּוֹם כּוֹלוֹ, עַד שֶׁהִבִּיאוּ מִמֶּנּוּ אור לְהַבְדִּילָהּ. רַבִּי חֲנִינָא כֵּן דוֹסָא הָוִי לִיָּה הָנָה עִינִי. אָמְרוּ לִיָּה: קָא מַפְסָדִין. אָמַר: אִי קָא מַפְסָדִין — גִּיכְלִינְהוּ דּוֹבִי, וְאִי לֹא — כָּל חֲדָא וְחֲדָא תִיתִי לְאוּרְתָא דּוֹבָא כְּמַרְנִינְהוּ. לְאוּרְתָא אִייתִי כָּל חֲדָא וְחֲדָא דּוֹבָא בְּמַרְנִינְהוּ. הָוָה לִיָּה הָהִיא שְׂיִכְבָּתָא דְקָא כְּנִינָא בִּיתָא וְלֹא מִטּוֹ כְּשׁוּרִי. אֲתִנִּיא לְקַמְיָה, אַמְרָה לִיָּה: בְּנִיתִי בִיתִי וְלֹא קָמְטוּ כְשׁוּרָאִי. אָמַר לַה: מַה שְׁמָהּ? אַמְרָה לִיָּה: אִיכוּ. אָמַר: אִיכוּ נִימְטוּ כְשׁוּרֵיהָ. תָּנָא: הָגִיעוּ עַד שְׂנִיצָאוּ אַמָּה לְכָאן וְאִמָּה לְכָאן. וַיֵּשׁ אֲוִמְרִין: סְנִיפִין עֲשָׂאוּם. תָּנִינָא, פְּלִימוּ אִוִּמַר: אָנִי רְאִיתִי אוֹתוֹ חֲבִית, וְהָיִי קוֹרוֹתִיו יוֹצְאוֹת אַמָּה לְכָאן וְאִמָּה לְכָאן, וְאָמְרוּ לִי: בִּית זֶה שְׁקִירָה רַבִּי חֲנִינָא כֵּן דוֹסָא בַתְּפֻלָּתוֹ. ”וְרַבִּי חֲנִינָא כֵּן דוֹסָא מְהִיכֵן הָוִי לִיָּה עִינִים? וְהָא עֲנִי חוּי! וְעוֹד, אָמְרוּ חֲכָמִים: אִין מְגַדְלִין בְּהִמָּה דְקָה בְּאֶרְץ יִשְׂרָאֵל? אָמַר רַב פִּנְחָס: מַעֲשֶׂה וְעֵבֶר אָדָם אֲחֵד עַל פֶּתַח בֵּיתוֹ וְהִנִּיחַ שָׁם תַּרְנַגּוּלִין, וּמִצְאָתוֹן אֲשֶׁתּוֹ שֶׁל רַבִּי חֲנִינָא כֵּן דוֹסָא, וְאָמַר לַה: אַל תֹּאכְלִי מִבִּיעִיָּהֶן. וְהִרְבּוּ בִיעִים וְתַרְנַגּוּלִין וְהָיִי מִצְעָרִין אוֹתָם, וּמִכְרוּ וּקְנָה בְּדַמְיָהֶן עִינִים. פֻּעַם אַחַת עֵבֶר אוֹתוֹ אָדָם שְׁאָבְדוּ מִמֶּנּוּ הַתַּרְנַגּוּלִין וְאָמַר לְחֲבִירוֹ: בְּכָאן הִנַּחְתִּי הַתַּרְנַגּוּלִין שְׁלִי. שְׁמַע רַבִּי חֲנִינָא, אָמַר לוֹ: יֵשׁ לָהּ בְּהוּ סִימּוֹ? אָמַר לוֹ: הוּן. נָתַן לוֹ סִימּוֹ וְנִטַּל אֶת הָעִינִיו, וְהוּ חוּ עִינִי דְאִייתוֹ דּוֹבִי בְּמַרְנִינְהוּ. רַבִּי אֶלְעָזָר כֵּן פָּדַת דְּחִיקָא לִיָּה מִילְתָּא טוֹבָא. עֲבֵד מְלִתָּא וְלֹא הָוָה לִיָּה מִיַּדִּי לְמַטְעַם, שְׁקַל בְּרָא דְתוּמָא וְשִׁדְיָיָה בְּפּוּמִיָּה, חֲלַשׁ לְבִיָּה וָנִים. אֲזוּל רַבְּנָן לְשִׁילִי בִיָּה, חֲזִינָה דְקָא כְכִי וְחַמְיָה, וּנְפִק צוּצִיתָא דְנוּרָא מֵאפּוֹתִיָּה. כִּי אֲתַעַר, אָמְרוּ לִיָּה: מֵאִי טַעֲמָא קִבְּכִית וְחִיבָכָתָּ? אָמַר לַהּוּ: דִּהְוָה יְתִיב עַמִּי הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְאָמְרִי לִיָּה: עַד מָתִי אֲצַטְעַר בְּהָאִי עֲלֻמָּא? וְאָמַר לִי: אֶלְעָזָר בְּנִי, נִיחָא לָהּ דְאִפְכִּיָּה לְעֻלְמָא מְרִישָׂא, אֲפֻשֶׁר דְּמַתְּלִדָתָּ בְּשַׁעֲתָא דְמוֹזוּנִי. אָמְרִי לְקַמְיָה: כּוֹלִי הָאִי, וְאֲפֻשֶׁר? אָמְרִי לִיָּה: דְּחִנִּי טָפִי אוֹ דְחִנִּינָא? אָמַר לִי: דְּחַנִּית. אָמְרִי לְקַמְיָה: אַם כּוֹ, לֹא בַּעֲיָנָא. אָמַר לִי: בְּהָאִי אֲגָרָא דְאִמְרָת ”לֹא בַּעֲיָנָא” יְהִיבְנָא לָהּ לְעֻלְמָא דְאֵתִי תְלִיסְרִי נִהְרוּתָא דְמִשְׁחָא אַפְרָסְמוֹן דְכִינִין כְּפָרַת וְדִיגְלַת, דְּמַעֲנַגְתָּ בָּהּ. אָמְרִי לְקַמְיָה: הָאִי וְתוּ לֹא? אָמַר לִי: וּלְחַבְרָה מֵאִי יְהִיבְנָא? אָמְרִי לִיָּה: וְאָנָא מְגַבְרָא דְלִית לִיָּה בַּעֲיָנָא? מַחֲזִין בְּאֶסְקוּטְלָא אַפּוֹתָאִי, וְאָמַר לִי: אֶלְעָזָר בְּרִי, גְרוּ בְּה גִירִי.‏^[כ] רַבִּי חֵמָא בַר חֲנִינָא גְזַר תַּעֲנִיתָא וְלֹא אֲתָא מִיטְרָא. אָמְרוּ לִיָּה: וְהָא רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ כֵּן לׁוֹי גְזַר תַּעֲנִיתָא וְאֵתִי מִיטְרָא! אָמַר לַהּוּ: הָא אָנָא, הָא בַר לִיוֹאִי. אָמְרוּ לִיָּה: דְּנִיתִי וְנִיכּוּיִן דְּעֵתִין, אֲפֻשֶׁר דְּתַבְרִי צִיבּוּרָא לְבִיָּיָה דְאֵתִי מִיטְרָא. בְּעוֹן רַחֲמִי וְלֹא אֲתִי מִיטְרָא. אָמַר לַהּוּ: נִיחָא לָכוּ שְׂיָבָא מְטָר בְּשִׁבְלִינוּ? אָמְרוּ לִיָּה: הוּן. אָמַר: רְקִיעַ רְקִיעַ פְּסִי פְּנִיָּה! לֹא אִיפְסִי. אָמַר: כְּמָה עֲזִין כְּנִי רְקִיעַ, אִיפְסִי וְאֲתָא מִיטְרָא.‏^[כ] לׁוֹי גְזַר תַּעֲנִיתָא וְלֹא אֲתָא מִיטְרָא. אָמַר לְפָנָיו: רַבּוּנִי שֶׁל עוֹלָם! עֲלִית וְנִשְׁכַּתָּ בְּמָרוֹם וְאִין אֲתָה מַרְחֵם עַל בְּנֵיָּה. אֲתָא מִיטְרָא, וְאִשְׁלַע. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: לְעוֹלָם אַל יִטִּיחַ אָדָם דְּבָרִים כְּלַפִּי מַעֲלָה, שְׁחַרִי אָדָם גְּדוֹל הִטִּיחַ דְּבָרִים כְּלַפִּי מַעֲלָה וְאִשְׁלַע, וּמִנּוּ — לׁוֹי. הָא גְרַמָּא לִיָּה? וְהָא לׁוֹי אֲחִיו קִדְּחַ קַמְיָה דְרַבִּי, וְאִשְׁלַע! הָא וְהָא גְרַמָּא לִיָּה.‏^[כ] רַבִּי חִינְיָא בַר לׁוּלִיָנִי שְׁמַעֲיָנְהוּ לְהִנָּה עֲנָנִי דְקֶאֱמַרִי: נִיתוּ וְנִישְׁדִי מִזָּא בַּעֲמוֹן וּמוֹאָב. אָמַר לְפָנָיו: רַבּוּנִי שֶׁל עוֹלָם! כְּשִׁנְתָתָּ תוֹרָה לְעַמָּה יִשְׂרָאֵל חֲזַרְתָּ עַל כָּל אוֹמוֹת הָעוֹלָם וְלֹא קִיפְלוּהָ, וְעַכְשִׁיו אֲתָה נוֹתֵן לָהֶם מְטָר? שְׂדוּ הֵכָא. שְׂדִינָה אֲדוּכַתְיָהּ.‏^[כ] דְרַשׁ רַבִּי חִינְיָא בַר לׁוּלִיָנִי, מֵאִי דְכַתִּיב: ”צְדִיק כְּתֹמֵר יִפְרַח כְּאָרוֹ בְּלִבְנוֹן יִשְׁגַּח”, אַם נֶאֱמַר תְּמָר לָמָּה נֶאֱמַר אֲרִז, וְאִם נֶאֱמַר אֲרִז לָמָּה נֶאֱמַר תְּמָר? אִילוּ נֶאֱמַר תְּמָר וְלֹא נֶאֱמַר אֲרִז, הִייתִי אוֹמַר: מַה תְּמָר

אִין

כה.

 עין משפט נר מצוה
--

א טור חו"מ סי' תט:

ב מי"י פה' מהל' נזקי ממון הל' ב, סמוג עשין סז, ש"ע חו"מ סי' תט סעי' א:

רבינו גרשום

מרדה לרדות הפת:

כטיפין שמלאכים האירכוס

בחתכי קורה:

מנביאו מן הקרקע שלא יקון כמנעד לקרקע שחלף נזעו:

כו:

עין משפט גור מצויה

א טור או"ח סי' תקנב:

ב מו"י פה' מהל' תעניות חל' ו, סמוג עשין דרבנן, ש"ע או"ח סי' תקנא טע"א ג:

ג מו"י פה' מהל' תעניות חל' ז, ש"ע או"ח סי' תקנב טע"א:

ד טור או"ח סי' קבט:

ה מו"י פ"ד מהל' תפילה וברכת כהנים חל' א:

ו מו"י פ"ד מהל' תפילה וברכת כהנים חל' ב, סמוג עשין ב, ש"ע או"ח סי' קבט טע"א:

ז טור או"ח סי' קבח:

ח מו"י פט"ו מהל' תפילה וברכת כהנים חל' ד, סמוג עשין ב, ש"ע או"ח סי' קבח טע"א לח:

רבינו גרשום

במוסף דהיינו יוה"כ שיש בו מוסף:

אמר רב נחמן ז' דקתי נטאין כסיהן בשחרית במוסף במנחה כנעלה ר"מ היא. כל יומא טעמא מאי איון נטאין כסיהן? אלו"ז צ"ל במנחה משום שכרות האידנא וכו' דלית בה תענית לכתב שכרות ולהכי וכו'. האידנא בתענית ובמעמדות וכוה"כ (ובמעמדות) דלית בה תענית נמי שכיחא שכרות להכי נטאין כסיהן בכל ד' תפלות שבהן:

מנחה ונעילה דשאר יומי שכיחא שכרות גזרו בה רבנן בהי' נלמא אחי למיעבד בשאר יומי נמי:

אבל אורחיי מורין כרבי מאיר למאן דבשי כמאן הלכה:

והאילו והלכה כרבי יוסי האידנא מאי טעמא פרסי כהני ידיהא ביום הכפורים במנחה כיון דשקיעת החמה פרסי שחי מאחרין לתפלת המנחה:

שכור אסור בנשיאת כפים דקתי מאי טעמא לא מטיחא ביה שכרות:

צ"ל מה משרת מותר בחרטן וכו' אף כהן מברך מותר בחרטן: אף כהן בזה וכו'. מה משרת מותר דכתיב יין ושכר אל תשת אבל אוכל הא חרטן:

אף כהן מברך לא יהא בעל מוס והא קיימא לן דבעל מוס מברך אלא אם כן יה מניחין שגבלי. הא איתקש למיר מה מיר בעל מוס אף מברך בעל מוס:

מנחה ונעילה דכל יומא שכיחי בהו שכרות גזרו רבנן. חפילו ביומא דמעגית דלית בהו שכרות וקשא דהבא משמע דבמנחה שוכא שכרות וכפ"ק דשבת (דף י. ו)ס) קאמר דהדא דבמנחה לא

בשלשה פרקים פרק רביעי תענית

נשתברו הלוחות – בגמ' מפרש: ובטל התמיד – צלם צהובל – שהעמידו מנשה דדמפרש בתרגום

נשתברו הלוחות, ובטל התמיד, והובקעה העיר, ושרף

אפוסטמוס את התורה, והעמיד צלם בהיכל. בתשעה באב נגזר

על אבותינו שלא יכנסו לארץ, וחרב הבית בראשונה ובשנייה.

ונלפדה ביתר, ונחרשה העיר.^(א)משונכנס אב ממעטין בשמחה.

שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסור מלספר ומלכבס,

ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת. ערב תשעה באב לא יאכל

אדם שני תבשילין, לא יאכל בשר ולא ישתה יין. רבן שמעון בן

גמליאל אומר: ישנה. רבי יהודה מחייב בכפייית המטה, ולא

הודו לו חכמים.^(ב) אמר רבן שמעון בן גמליאל: לא היו ימים

טובים לישראל בחמשה עשר באב וכיום הכפורים, שבהן בנות

ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולין — שלא לבייש את מי שאין

לו. כל הפלים טעונין טבילה. ובנות ירושלים יוצאות וחולות

בפרמים. ומא היו אומרות: בחור, שא נא עיניך וראה מה אתה

בורר לה. אל תתן עיניך פגוי, תן עיניך במשפחה. "שקר חחן

והבל היפי אשה יראת ה' היא תתהלל", ואומר: "תנו לה מפרי

ידיה ויהללוה בשערים מעשיה".^(ג) וכן הוא אומר: "צאניה

וראינה בנות ציון במלה שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום

חתנתו וביום שמחת לבו". "ביום חתנתו" — זה מתן תורה,

"וביום שמחת לבו" — זה בגין בית המקדש, שיבנה במהרה

במינו. גמ' בשלשה פרקים בשנה כהנים נושאים את כפייהם

בוי. תעניות ומעמדות מי איכא מוסף? חסורי מיחסףרא, והכי

קתני: בשלשה פרקים כהנים נושאים את כפייהן כל זמן

שמתפללין, ויש מהן ארבעה פעמים ביום — שחרית ומוסף

מנחה ונעילת שערים, ואלו הן שלשה פרקים: תעניות,

ומעמדות, ויום הכפורים. אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוח: זו דברי רבי מאיר. אכל חכמים אומרים: שחרית ומוסף — יש

בהן נשיאת כפיים, מנחה ונעילה — אין בהן נשיאת כפיים. מאן

חכמים — רבי יהודה היא. דתנאי: שחרית ומוסף מנחה ונעילה

כולן יש בהן נשיאת כפיים, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר:

שחרית ומוסף — יש בהן נשיאת כפיים, מנחה ונעילה — אין

בהן נשיאת כפיים. רבי יוסי אומר: נעילה — יש בה נשיאת

כפיים, מנחה — אין בה נשיאת כפיים. במאי קמיפלגי? רבי

מאיר סבר: כל יומא טעמא מאי לא פירשי כהני ידיהו במנחתא

— משום שכרות, האידנא ליכא שכרות. רבי יהודה סבר:

שחרית ומוסף דכל יומא לא שכיח שכרות — לא גזרו בהו

רבנן, מנחה ונעילה דכל יומא שכיחא שכרות — גזרו בהו

רבנן.^(ד) רבי יוסי סבר: מנחה דאיתה בכל יומא — גזרו בה רבנן,

נעילה דליתה בכל יומא — לא גזרו בה רבנן.^(ה) אמר רב יהודה

אמר רב: הלכה פרבי מאיר. ורבי יוחנן אמר: נהגו העם פרבי

מאיר. ורבא אמר: מנהג פרבי מאיר.^(ו) מאן דאמר הלכה פרבי

מאיר — דרשינן לה בפירקא. מאן דאמר מנהג — מידרש לא

דרשינן, אורזי מורינן. ומאן דאמר נהגו — אורזי לא מורינן,

ואי עביד — עביד, ולא מהדרינן ליה. "ורב נחמן אמר: הלכה

פרבי יוסי. והלכה פרבי יוסי. והאידנא מאי טעמא פירשי כהני

ידיהו במנחתא דתעניתא? פיון דבסמוה לשקיעת החמה קא

פירשי — כתפילת נעילה דמאי. "דכולי עלמא מיהת שפור

אסור בנשיאת כפיים. מנהגי מילי? אמר רבי יהושע בן לוי

משום בר קפרא: למה נסמכה פרשת כהן מברה לפרשת נזיר?

לומר: מה נזיר אסור בינו, אף כהן מברה אסור בינו. מתקרי לה

אבוח דרבי זירא, ואמרי לה אושעיא בר זבדא: אי מה נזיר

אסור בחרצן — אף כהן מברה אסור בחרצן! אמר רבי יצחק,

אמר קרא: "לשרתו ולברה בשמו", מה משרת מותר בחרצן —

אף כהן מברה מותר בחרצן.

לפי שהזכה המלכות גזרה מלהקריב עול: והעמיד

פאגאים האלה הדור הקע הזה את הארץ וגו' (ישעיהו

קברים א':ל"ה): פתר – עיר גדולה וקיו

ושאל דריו בה עמסקת גטיון פרק העזיון

(גטיון דף נו.) אשכא דריספק חרב פיתר: שבת

שחל תשעה באב כו' – שבוט: בחמישי מתרין –

אם חל תשעה באב בערב שבת מתרין לבסם

בחמישי וששחל ט' באב בד' בשבת לא אצטרין

למתי' דמתרין דאצמרינן בגמרא לא שני אלא

לפניו כו': שני תבשילין – בשר וגגים או בשר

וביעים שעליו או דג וביצה שעליו דאצמר

דפרק ארבי פסחים (פסחים דף קיד): ישנה

– בגמרא מפרש: כפית המטה – על פניו ולא

יושן עליה: טאליין – שכלן שאלות זו מזו אפילו

עשירות כדי שלא לבוש כו': טעונין טבילה –

קדם שילבשום לפי טאין כל אחת דקאיה

בשבתתה שמא גזא קוית: וחולות – כמנ' לחול

במחולות (שופטים כא): דמלך שלמה – דמלך

שהשלים שלו: אמו – בנסת ושאל: זה ממנו

תורה – יום הכפורים שנתנו בו לוחות

האחרונות: גמ' כל זמן שמתפללין – דהינו

שחרית ומנחה ונעילה: יש מהן ארבעה פעמים

ביום – יום הכפורים שיש בו מוסף: כל יומא

מאי טעמא לא פרשי פהגי וזיהו במנחה – דכל

יומא שכיחא בה שכרות שבער שער וזמנין

דמשכא סעודתה ומשפיר ושירי' וזיה פהגי

חמרה וכוה שמוי יון אסור לשא את פפיו

שאמר יון ושכר אל תשת בבואכם וגו' (ויקרא

י':טו') ונשיאת כפיים משין עבודה דגלקמן:

האצנא – בתעניות ובמעמדות לא שכיחא

שכרות ובמעמדות גמי מתעניין דגלקמן (תענית

דף כז:): גזרינן – תענית אטו שאר ימיס:

נעילה דליתה בכל יומא – אלא ביום התענית:

דדרשינן דפרקא – הלכה פרבי מאיר דרשינן

דלקוס כנתה גלמא: אורזי אורנין – פרבי

מאיר אי אמו לקמן אכל דפרקא לא דרשינן

דלא פשיטא ליה פלי האי דתהיו הלכה בר"מ

ומ"ד נהגו משמע הן נהגו מאלהין אבל אינו

עקר ומנהג משמע תורת מנהג יש דעבר ומנהג

בשר הוא: ורב נחמן אמר הלכה פרבי יוסי

והלכה פרבי יוסי – גמרא קא פסיק ומדער

קאמא ומוקי לה הלכה פרבי יוסי ואדכי קא

פרי' ואלא האצנא כו': פיון דסמוך לשקיעת

החמה וכו' – שמאצמרינ עד שקיעת החמה

ומתפללין כל שעה וזאינן הולכין לבית הנסות

משש שעות ומחצה ולמעלה כמו שהיו עושין

לאותן הימים: כתפלת נעילה דמאי – דהשכא

ליכא למגזר משום מנחה דכל יומא דמנחתא

פי הא ליתא בכל יומא: שכור מיכא אסור

בנשיאת כפיים – דאפילו ר"מ לא קאמר אלא

משום דהאצנא לאו שכרות הוא: פרשת כהן

מברך – פה תברכו את בני ישראל אמור להם

(במדבר יו':כ"ג): מה משרת כו' – עובד

עבודה דלא מיתבסר אלא שמוי יון ממש דכתיב

יון ושכר אל תשת וגו' הא דמקצו מפר:

מסורת הש"ס

א יבמות מג; לקמן כטו; בבא מציעא קיג; סנהדרין ע.

ב לקמן לו; בבא בתרא קכא; איכה רבה פתיחא לג

ג ויקרא רבה; שמות רבה; פסיקתא דרב כהנא

ד יומא עח; עבודה זרה נח: ה עירובין עב.

ו לקמן כח; פסיקתא רבת; מגילת תענית אדר ב

תורה אור השלם

[שמות לב, יט]

[משלי לא, ל]

[שיר השירים ג, יא]

[במדבר ו, כב-כז]

[במדבר ו, א-כא]

[דברים י, ח]

^[1]

כז:

	עיד משפט
נר מצווה	

א טור אוי"ח סי' קלז:

ב מו"י פו"ב מהל' תפילה וברכת כהנים הל' ג, סמג עשין יט, ש"ע או"ח סי' קלו סעי' ב:

ג טור או"ח סי' תכג:

ד מו"י פו"ג מהל' תפילה וברכת כהנים הל' ד, סמג עשין יט, ש"ע או"ח סי' תכג סעי' ב:

כלום ונתנם בקלפי כשנחלקו כל חסמר לוי' משמרות היה מחלוקת ביניהם שזו אומר אזי עלה תחלה חו אומר אזי עלה תחלה מה ישו כתבו שמות ראשי של אותן ה' משמרות שהסופו מחסמר ידעיה ובא ידעיה ונטל חלקו וחלק חבריו שהניח ידיו בקלפי ואומר שם אותה משמרה שעלה בידי תחלה היא עלה תחלה אחרי וכן בשניה וכן בשלישית וכן ברביעית וכן חמשיית וכן עשה חרים וכו'. שאפי' יחזירוב עלה שהוא לא רצה לעלות עם עורא:
מנה"מ דקורין במעמדות מעשה בראשית אמר רב אסי אילמלא מעמדות כלומר קרבנות לא נתקיימו שמות וארין שנא' ויחמר ה' אלהים בנה אדע וגו' קחה לי עגלה משולשת וגו' דהיינו קרבנות לשיכון קוראין במעשה בראשית כשעוסקין בקרבנות לפי שכל מעשה בראשית אינו מתקיים אלא בשביל הקרבנות:

אנשי חסמר היו מתפללן על קרבן אחיהם שיתקבל ברעון שבו כהנים של חסמר נחלק מ' בתו אבותי וכל בית אב עובד וים אחד וביום שבת אב עובד שאר כל כהנים אנשי חסמר ו' בתו אבות מתפללן על קרבן שמקריבין אחיהם בית אב שביעי שיתקבל ברעון:

אנשי חסמר היו יושבין ד' תעניות כליו' אותן וסראל של חסמר כדאמרונו לשל במשתתו שמתכנסין בעריהו יושבין ד' תעניות על יורדי הס לפי שנאמר בו ויהי רוקע בתוך המים על הולכי מדבריות לפי שנאמר בו ותראה היבשה על אסכרא לפי שנאמר בו יהי מאורות מארת כתוב דחשמע מארה על עיברות ומינות לפי שנאמר בו שרע המים נפש חיה דהיינו דמעשברות. מפני הנוגרים לפי שום חג שלהם באחד שבבת ואם היו יסראל מתענין היו כועסים. שטוי דיעירה שאדם נוצר בערב שבת והיו אחד בשבת שלשי ויש בו חולשא. במוצאי שבת טעולת ממנו ויש בו חולשא:

בשלשה פרקים פרק רביעי תענית

רב אמר דונג. פי' הראשון קורא מראש הפקשה ג' פסוקים והשני שאין לו פי אס שני פסוקים מזנגל פסוק אחד וקורא מנה סקרא הראשון וכן נמי בראשי חדשים מזנגין

והקשה ה"ר יהודה בר נתן ואמאי מזנגין אמאי אינו קורא למעלה בפקשה קדא בשבת בחוש"מ קורא הוא מראה אנה אומר אלוי (שמות ל"ג:י"ב) אע"פ שעקר הפקשה אינה מתחלת פי אס מפסל לה (שם לד) וי"ל דמ"ה הוא קורא כאה בפקשה של מעלה לפי שקל אותה הפקשה משפעי כחד ענגא קבל פקשה דר"ח לעיל מנה לא משפעי קלל מחד ענגא ונכך אינו קורא בפקשה של מעלה אלא דונג ומנה קאנה למנהגנו אהא קלא קרינו בקל שבת ושבת פקשה של שבת כמו קלאנו עושין בי"ט קלאנו קורין פקשיות לפי המארכע לפי שאין בפקשה של שבת שלשה פסוקים דאין נומר שקלנג לעיל קלא הוי מחד ענגא: גזרה משום האקנסין והיוצאין. פי' שהאקנסין קלא ראו הראשונים סקרא ג' פסוקים וקראו השני סקורא פסוק אחד מלמעלה יאמרו שהראשון לא קרא אלא שני פסוקים והיוצאין כשהראשון קורא שלשה פסוקים ואינו משניר אלא שני פסוקים איבא גזרת יוצאין דסקרי האי שני סביא ליה בשני פסוקים:

על יורדי הים. בשלישי, ברביעי, ובחמישי. בשני תעניות:
בשני בשבת, בשלישי, ברביעי, ובחמישי.
בשני על יורדי הים. בשלישי — על הולכי מדברות.
ברביעי — על אסכרא שלא תיפול על התינוקות.
בחמישי — על עופרות ומיניקות.
עופרות — שלא יפילו, מיניקות — שיניקו את בניהם.
ובערב שבת לא היו מתענין מפני כבוד השבת, קל וחומר בשבת עצמה.
באחד בשבת מאי טעמא לא? אמר רבי יוחנן: מפני הנוצרים.
רבי שמואל בר נחמני אמר: מפני שהוא שלישי ליצירה. ^(י) **ריש לקיש אמר:** מפני נשמה יתירה, דאמר ריש לקיש: נשמה יתירה ניתנה בו באדם בערב שבת, במוצאי שבת נוטלין אותה ממנו, שנאמר: **"שבת וינפשו".** פיון ששבת — וי אבדה נפש.

^(בא) **ביום הראשון "בראשית" וייהי רקיע".**
תנא: **"בראשית" בשנים, ייהי רקיע" באחד** — תלתא פסוקי הוו.
אָלא **"בראשית" בשנים, מאי טעמא? חמשה פסוקי הויין, ותניא: הקורא בתורה** — אל יפחות משלשה פסוקים! **"רב אמר:** דולג. ושמואל אמר: פוסק. ורב דאמר דולג, מאי טעמא לא אמר פוסק? קסבר: כל פסוקא דלא פסקיה משה — אנו לא פסקינן ליה. ושמואל אמר פוסק, ומי פסקינן? והאמר רבי חנינא קרא: צער גדול היה לי אצל רבי חנינא הגדול ולא התיר לי לפסוק אלא לתינוקות של בית רבן, הואיל ולהתלמד עשוינן. ושמואל — הֲתם טעמא מאי? משום דלא אפשר. הקא נמי לא אפשר. ושמואל אמר פוסק, מאי טעמא לא אמר דולג? גזירה משום הנכנסין וגזרה משום היוצאין. מיתבי: פרשה של ששה פסוקים — קורין אותה בשנים, ושל חמשה — ביחיד. ואם הראשון קורא שלשה, השני קורא שנים מפרשה זו ואחד מפרשה אחרת. ויש אומרים: שלשה, לפי שאין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקין. למאן דאמר דולג — לידולג, ולמאן דאמר פוסק — ליפסוק! שאני הֲתם,

דאית

מסורת הש"ס
א חגיגה טו.
ב מגילה לא:
ג גיטין ד:
ד ביצה טז.
ה לעיל כו, מגילה כב.

גליון הש"ס
גמ' אמר רב אסי אלמלא מעמדות. עי' תו"ט פ"א מ"ב דאבות:

תורה אור השלם

ויאמר אברהם אדני יהוה מה' תפודי ואנכי הולד צירי וברך משה וגו' [בראשית טו, ב]

ויאמר אדני יהוה כמה אדע כי אינשנה [בראשית טו, ח]

ויאמר אליו קחה לי עגלה משלשת ונני משלשת ואיל וגו' [בראשית טו, ט]

חלופה נוספת היא לימוד תורה. על פי חז"ל, דברי וגו' [שעורים במגילות; מהדורה עברית, צנ:

למה ציוויליזציות גוועות י?]

ויהי ביום השלישי בהיותם באבים ונקחו שני־בני־עקב שמעון ולוי וגו' [בראשית לד, כה] ביני ובין בני ישׂאל אות הוא לעלם כ־ששת ימים וגו' [שמות יא, יז]

ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך הקים ויהי מבדיל בין וגו' [בראשית א, ו-ח]

בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ והארץ היתה וגו' [בראשית א, א-ח]

מסורת הש"ס
א חגיגה טו.
ב מגילה לא:
ג גיטין ד:
ד ביצה טז.
ה לעיל כו, מגילה כב.
גליון הש"ס
גמ' אמר רב אסי אלמלא מעמדות. עי' תו"ט פ"א מ"ב דאבות:

תורה אור השלם
ויאמר אברהם אדני יהוה מה' תפודי ואנכי הולד צירי וברך משה וגו' [בראשית טו, ב]
ויאמר אדני יהוה כמה אדע כי אינשנה [בראשית טו, ח]
ויאמר אליו קחה לי עגלה משלשת ונני משלשת ואיל וגו' [בראשית טו, ט]
חלופה נוספת היא לימוד תורה. על פי חז"ל, דברי וגו' [שעורים במגילות; מהדורה עברית, צנ:
למה ציוויליזציות גוועות י?]
ויהי ביום השלישי בהיותם באבים ונקחו שני־בני־עקב שמעון ולוי וגו' [בראשית לד, כה] ביני ובין בני ישׂאל אות הוא לעלם כ־ששת ימים וגו' [שמות יא, יז]
ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך הקים ויהי מבדיל בין וגו' [בראשית א, ו-ח]
בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ והארץ היתה וגו' [בראשית א, א-ח]

על כל אחד ואחד בחלק: כללום וקנאים פקלפי – כתבו על אחד מהן ויטול חלקו וחלק ה' חתיכות חלף ראשי משמרות שחלקו מאותו ד': בא ודעיה – משמרה של ודעיה בא אחד מהן ויטול חלקו וחלק ה' חתיכות חלף דהוו להו שש ומי שהיה עולה ביזו ראשון היה לשבת ראשונה שבפדר שהיו עולין ביזו זו אחר זו כך היו עובדין בשבתומינהו זו אחר זו: וכן הקנו – שאפי' והיוריב שהיה במקדש ראשון ראשון למשמרות עולה מן הגולה: לא ידעה ודעיה – הואיל ומתחלה לא עלה והיוריב אלא כל משמרות האצעות מיזעיה קודמות לעבודה ליהיוריב והיוריב בא ועובד אחריון שמקום משמר אחר ושהה יזעיה עושין אותן ה' קלא להקבות שמשמרות: א"ר רפי לפי שקלמלא משמלות – עסקין קרבנות שאכראל עושין הן היו בלים דחטאון ומשכן בלין שמים וארז העומדים בזכותן אין מתקומיין כו': פאנשי דור המבול – שמאחר שהן בלין אין העולם מתקנס והואיל שעל עסקין קרבן העולם עומד לכך קורין אנשי משמד דעריין דמעשה בראשית: דבר תהתי לוס כו' – כל זמן שקורין דין כו' מהיבא וליף לה להאי גמגום: ת"ר אנשי משמר מתפללין על קרבן לחייון – תמימים שקבל יום: אנשי משמר – אותן כ"ד שהיו בעריהו: בשני על יורדי הים – דכתיב בשני (בראשית א:י') והי רקיע בתוך המים ונרין להזכיר ולרעות על הדבר: בשלישי על הולכי מדברות – דכתיב ותראה היבשה תהי ראיה: ובשה להולכייה קלא ויורין מפני חיות רעוה: דרביעי על האסכרא – דשו נתלו האמורות וכתיב בה (שם) יהי מאורות מארת כתיב: ועל עובדות כו' – דכתיב בה (שם) וישרעו המים שרן נפש תיה: מפני האוצרים – שעושים אותן יום טוב שקלס: שלישי ליערה – קאדם נבכרא ביום ששי ובכל יום שלישי הוי חלוש דדכתיב (שם לד) ויהי ביום השלישי בהיותם באבים: נשמה יתרה – שנוטלין אותה ממנו והני חלש: נשמה יתרה – שמרחיבים דעתו לאכילה ושניה: פיון ששבת – שכן נאמר את השבת: וי אבדה נפש – וינפש דורש דנוטריקון וי נפש: בראשית דשנים – כהן ולוי קורין ביום תשנית בראשית: תלתא פסוקי הוו – וסביא דהו אחד גבכרא: רב אמר דונג – הראשון קורא שלשה פסוקים והשני מתחיל בפסוק שנים בו הראשון והשנים עמו הכי שלשה ומשום אין משורין בפקשה פחות משלשה פסוקים ליבא משום קלא אפקרי: פוסק – מקסיק הפסוק לשנים ראשון קורא שני פסוקים וסני ולוי משלים סני אותו הפסוק סקרא הכהן עם שנים האותרים: ר' חנניא קרא – שהיה בשל מקרא ויודעה דבכרא ובקיי דטעמיה: צער גדול – הרבה טרחתי וסורתי עליו צתייר לי לפסק הפסוקי לשנים לצרך תינוקות שלומדים לפני שאנין וכולין לקרא פסוק כליו: הכי נמי לא אפקשר – גפי ס"ת וקדלוג אי אפקשר משום האכנסין והיוצאין אס שני דונג ומתחיל בפסוק שנים בו הראשון בני אדם האכנסין קלא שמעו קריאת הראשון סבורין נומר קלא קרא הראשון אלא שני פסוקים ונפק מנה חרבא וכשהראשון קורא ג' פסוקים ואינו משניר אלא שנים איבא גזרת יוצאין דסקרי האי שני דסביא ליה בשני פסוקים: מתיבי פקשה של ששה פסוקים – אשאר ימות השנה קאי: ויש אומרים שלשה – מפקשה אחריתי: הכי גרמנן למאן דאמר דונג דללוג למ"ד פוסק לפסק – כלומר פקשה של חמשה פסוקין אמאי קורא שני שלשה פסוקין בפקשה אחרת דלגל או לפסק:

כח:

עין משפט גור מצורה
 א טור או"ח ס' תצד: ב מו"י פג' מהל' מגילה וחנוכה הל' ו: ג מו"י פג' מהל' מגילה וחנוכה הל' ז, ש"ע או"ח ס' תצד סעי' א: ד טור או"ח ס' תכב: ה מו"י פג' מהל' מגילה וחנוכה הל' ז, ש"ע או"ח ס' תכב סעי' ב:
רבנו גרשום

מ"ש הלל דחיי דיומיה ומ"ש מוסף ללא זמנה דיומיה התם קאי דקתני במתניתין ים בו הלל אין בו מעמד דשחרית קרבן מוסף אין בו במנחה ועדין מר קשטא מ"ש הלל דחיי מעמד בתפלה דיומיה דהיינו שחרית ומוסף לא דחי מעמד בתפלה דיומיה דקתני מוסף אין במנחה דמשמע אבל במוסף עצמו איכא מעמד:

א"ל ומי בשאי לך דמוסף דחי דיומיה דהתא מנחה ולא הוה דיומיה דחי ליה מוסף ממעמד דיומיה דמוסף מייבשאי אמתא(א)חסר כאן תו"ל א"ל הכי קאמינא לך לא גמחי אלא דיומיה ואמרי דחי וכו'. דחי נמי במנחה הא הלל לא דחי אלא דיומיה דשחרית לחמדיה:
ר' יוסי קאי כוותך. דמוסף לא דחי אלא מעמד דמוסף ולא דמנחה:

דיומיה נמי לא דחי. תמי' וכו' מוסף לא דחי מעמד שבמוסף:
י"ח יום גומדיון את ההלל ולא קתני ר"ח. לא יתחיל הלל ברי"ח:

ובשבעה (עשר) [עלה] ואותו יום לא חשבינו אלא מכין ויאלץ חשביו מ' יום כ"ג דסיון שאז מלא וי"ז בתמוז הרי מ' נמצא שבמ' ירד ושבר את העלוות. מעת האסר התמיד לתת שקון כלומר כיום שהאסר התמיד הקים צלם וכבר אמר בי"ז בטל התמיד (דכתוב עלה ללענושא) בטל' באב גזירה גזירה על אבותינו שלא יכנסו לארץ וכערכ ט"ב חזיו מרגלים ולמחר קבשע ט"ב:

ויום טוב הראשון של פסח. הוא גומר הלל לַחֲנֻכָּה וּסְפֻת דַּחֲנֻכָּה זַיְנָא הוא לְגַמֵּר הלל דְּכַל הַח' יָמִים הָיָה הַגָּם מִתְּחַלֵּל וְהָיָה כָּל חַד וְחַד יוֹם טוֹב וְכֵן בְּסֻפּוֹת כָּל יוֹמָא ויוֹמָא הָיִי י"ט לַעֲצֻמוֹ לְפִי שְׁפָרֵי הַחַד מִתְּמַעֲטִין וְהוֹלְכִין אֲבָל פֶּסַח אֵינוֹ מִשְׁתַּנָּה לֹא מִתְקַדְּמוֹת וְלֹא מִיּוֹם טוֹב לְכָךְ אֵין גּוֹמְרִים בּוֹ הֵלַל אֱלָא יוֹם הָרִאשׁוֹן וְהַאֲדָנָא גְּדוּמְרִין תְּרֵי יוֹמֵי מִשּׁוּם דַּעֲבָדִינוּ אוֹתוֹ מִפְּסַח הָיִי חַד יוֹמָא לַעֲיֹן קְרִיאת הַלל וְכֵן בַּיּוֹם שֵׁנִי שֶׁל עֲצֵרַת וְכֵן יוֹם שֶׁל שְׁמַחַת תּוֹרָה וּמִשׁ"ה יֵשׁ לָנוּ כ"א יוֹם לְגַמֵּר הַלֵּל:
אמר שְׁמַע מִנֵּה מְנַהֵג אֲבוֹתֵיהֶם בִּיְדֵיהֶם. י"מ דְּאִמְנָהֵג לֹא מִשְׁבְּרִינוּ מִהֲבָא וְכֵן מִשְׁמַע דְּסַפְּסָה בְּפִרְקָא נִלְוֵב וְעֵרְבָה (סָפָה דָף מר:) דְּקָאֵמֵר אֵמֵר אֲבָיִי הָיָה קֹאמְנָא קֹמֵס דְּר' יַצְחָק וְאִתְּרֵי הָיָה עֲרֵבָה לְקֹמֵס שְׁכָל חֲפֹט חֲפֹט וְלֹא בְּכֵן הִסְבֵּר עֲרֵבָה מְנַהֵג נְבִיאִים הֵיא אֲלָמָא אִמְנָהֵג לֹא מִשְׁבְּרִינוּ אֲבָל רַבִּינוּ תָּס פֶּסַח דְּמִשְׁבְּרִינוּ דְּאִי אִיתָא קֹלָא מִשְׁבְּרִינוּ אִם כֵּן מֵאִי קֹאֵמֵר בְּגִמְרָא בִּינוּ דַּשְׁמַעֲיָנוּ דְּמַלְגִּי וְאִלֵּי שְׁמַע מִנֵּה מְנַהֵג אֲבוֹתֵיהֶם בִּיְדֵיהֶם וְכֵי לֹא הָיָה לוֹ לְהַפִּיר אִי מִשּׁוּם מְנַהֵג קְרוֹי לִיה לֹא מִשְׁבְּרֵי אִי אִיתָא דְּאִמְנָהֵג לֹא מִשְׁבְּרִינוּ וְאִי מִשְׁבְּרֵי לֹא מְנַהֵג הֵיא וְכֵי תֵימָא קֹלָא בָּא בְּתַחֲלַת קְרִיאת הַלל הָא לֹא מִצֵּי אִמְרַתְּ דְּהָא רַב אִקְלַע לְבָבָל קֹאֵמֵר דְּאִי אִיתָא דְּבִאֲמַעַצ תַּפְּלָה בָּא הָיָה לִיה לְמֵימֵר אִיקְלַע לְבִי בְּנִישְׁתַּתֵּא וּמִקְלָא אֵמֵר מִקְלָא בְּרָכִי מְנַהֵג הֵיא שְׁמַע מִנֵּה דְּאִמְנָהֵג נְמִי מִשְׁבְּרִינוּ וְהֵיאָ דְּסַפָּה דְּמִשְׁמַע דְּאִמְנָהֵג לֹא מִשְׁבְּרִינוּ אֵינוּ עֹקְרָא אִמְנָהֵג דַּשְׁרַבָּה קֹלָא הָיִי אֱלָא מְנַהֵג טַלְטוּל בַּעֲלָמָא וְאִמְנָהֵג דְּטַלְטוּל לֹא מִשְׁבְּרִינוּ אֲבָל בַּשָּׂאֵר מְנַהֵג כִּמוֹ קְרִיאת הַלל וְאִתְרִישֵׁי כִּמוֹ אוֹתוֹ מְנַהֵג וְדִאִי מִשְׁבְּרִינוּ וְכֵן הִלָּכָה לְמַעֲשֵׂה וְלִפִּי זֶה יֵשׁ לְהַר שְׁלֹא לְגַבֵּר בִּאֲמַעַצ הֵלַל בִּינוּ שְׁבַרְךָ דָּאִם כֵּן הָיִי מִפְּסוּק וְנִרְאָה דְּאִין יַחֲדִי מִתְּבִיב לִקְרֹא הֵלַל אֲכֵן אִם רִנְעָה לְחַיִּיב עֲצֻמוֹ דְּרָשׁוֹת בְּיָדוֹ:
וְאִשְׁתַּבַּח דְּכַתִּיב עָלֶיהָ עַל אוֹתוֹ יָד בְּרוּשׁ מִצָּאוֹ כְּתוּב עַל הַיָּד שְׁנִיתַתְּהָ מִן הַצֶּלֶם אֲנִת צַבִי לְאִתְרוּבֵי בִּיתָה כְּלוּמַר בִּיתוֹ שֶׁל הַדָּב"ה אֲשַׁלְמֶתָ לִיה לִיה כְּלוּמַר וְכַתָּה נִתַּת לוֹ וַיֵּשׁ מִפְּרָשִׁים דַּהֲכַתִּיבָהּ הָיָה עַל הַצֶּלֶם הַשֵּׁלֶם וְהִ"ק אֲשַׁכְחִי עָלֶיהָ עַל הַצֶּלֶם הַשֵּׁלֶם אֲנִת צַבִי לְאִתְרוּבֵי בִּיתָה כְּלוּמַר אֲתָה רָצִית לְהַסְרִיב בִּיתוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הֵיא וְיָדָךְ אֲשַׁלְמֶתָ לִיה לְכֵן שְׁלַמְתִּי אֶת יָדָךְ לְהַקְדֹּשׁ בְּרוּךְ הֵיא שְׁתַּמְכִּיתִי:

בשלשה פרקים פרק רביעי תענית

אֲבָל שְׁמוֹנֶה יָמֵי פֶסַח לֹא מִשּׁוּם קֹלָא דְּמִי

מֵאִי שְׁנָא הִלֵּל דְּדַחֲי דִּידִיָּה, וּמֵאִי שְׁנָא מוֹסָף דְּלָא דַּחֲי דִּידִיָּה?
אַמַּר לִיה רַב אָשִׁי: הַשְׁתָּא דְּלָאוּ דִּידִיָּה דַּחֲי — דִּידִיָּה לֹא כָּל שָׁבוֹ?
אַמַּר לִיה, הָכִי קֶאֱמִינָא לָךְ: לֹא לִידַחֲי אֱלָא דִּידִיָּה!
אַמַּר לִיה: אֵיפָא רַבִּי יוֹסִי דְּקֹאֵי כּוּוֹתָהּ. דְּתַנָּיָא, רַבִּי יוֹסִי אוֹמַר: כָּל יוֹם שְׂיֵישׁ בּוֹ מוֹסָף יֵישׁ בּוֹ מַעֲמָד. מַעֲמָד דְּמֵאִי? אֵילִימָא מַעֲמָד דְּשַׁחֲרִית, הָא תַנָּא קִמָּא נָמִי הָכִי קֹאֵמֵר! אֱלָא מַעֲמָד דְּמוֹסָף — דִּידִיָּה נָמִי לֹא דַּחֲי!? אֱלָא דְּמַנְחָה — קֶרְבַּן עֲצִים דַּחֲי! אֱלָא לָאו, דְּנַעֲלִילָה. שְׁמַע מִינָּה: דִּידִיָּה דַּחֲי, דְּלָאוּ דִּידִיָּה — לֹא דַּחֲי. שְׁמַע מִינָּה.^(א)
וְלִיתִּתַּנִּי נָמִי: בְּאַחַד בְּנִיטָן לֹא הָיָה בּוֹ מַעֲמָד מִפְּנֵי שְׂיֵישׁ בּוֹ הִלֵּל וְקֶרְבַּן מוֹסָף וְקֶרְבַּן עֲצִים!
אַמַּר רַבָּא: זֹאת אוֹמְרַת הַלִּילָא דְּבִרְיֵשׁ יִרְחָא לָאו דְּאוֹרִייתָא. ^א

^(ב)דְּאֵמֵר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יִהוֹצָדָק: שְׁמוֹנֶה עָשָׂר יוֹם בְּשָׁנָה יַחֲדִיד גּוֹמַר בְּהֵן אֶת הַהִלֵּל, וְאֵלוּ הֵן: שְׁמוֹנֶת יָמֵי הַחַג, וּשְׁמוֹנֶת יָמֵי חֲנוּכָּה, וַיּוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, וַיּוֹם טוֹב שְׁל עֲצָרַת. וּבַגּוֹלָה, עֲשָׂרִים וְאַחַד יוֹם, וְאֵלוּ הֵן: תַּשְׁעַת יָמֵי הַחַג, וּשְׁמוֹנֶת יָמֵי חֲנוּכָּה, וּשְׁנֵי יָמִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁל פֶּסַח, וּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל עֲצָרַת.
”רַב אִיקְלַע לְבָבָל, חֲזָנְהוּ דְּקָא קְרוֹי הַלִּילָא בְּרִישׁ יִרְחָא, סָבַר לְאַפְסוּקִינְהוּ. בִּינוּ דַּחֲזָא דְּקָא מְדַלְגִי דְּלוּגִי, אַמַּר: שְׁמַע מִינָּה מְנַהֵג אֲבוֹתֵיהֶם בִּידֵיהֶם. תַּנָּא: יַחֲדִיד לֹא יִתְחִיל, וְאִם הִתְחִיל גּוֹמַר. ^(א)
חֲמִשָּׁה דְּבָרִים אֵירַעוּ אֶת אֲבוֹתֵינוּ בְּשַׁבָּעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז וְכוּ'. נִשְׁתַּבְּרוּ הַלוֹחֹת, מִנְּלִן? דְּתַנָּיָא: בְּשִׁשָּׁה לַחֲדָשׁ נִיתְּנוּ עֲשָׂרַת הַדְּבָרוֹת לְיִשְׂרָאֵל, רַבִּי יוֹסִי אוֹמַר: בְּשַׁבָּעָה בּוֹ. מֵאן דְּאֵמֵר בְּשִׁשָּׁה נִיתְּנוּ — בְּשִׁשָּׁה נִיתְּנוּ, וּבְשַׁבָּעָה עֲלָה מִשָּׁה. ^(ב)
מֵאן דְּאֵמֵר בְּשַׁבָּעָה — בְּשַׁבָּעָה נִיתְּנוּ, וּבְשַׁבָּעָה עֲלָה מִשָּׁה, דְּכַתִּיב: ”וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי”, וּכְתִיב: ”וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹף הָעֶנָן וַיַּעַל אֶל הָהָר וַיַּהֲי מֹשֶׁה בְּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וָאַרְבָּעִים לַיְלָה”. עֲשָׂרִים וָאַרְבָּעָה דְּסִין, וְשִׁיתֶסֶר דְּתַמּוּז, מָלוּ לָהּ אַרְבָּעִין. ^(ג)
בְּשִׁיבְסֶר בְּתַמּוּז נַחֲיִת, אֶתָּא וְתַבְרִינְהוּ לְלוֹחֹת, וּכְתִיב: ”וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרַב אֶל הַמַּחֲנֶה וַיִּרָא אֶת הָעֶגְל וַיִּשְׁלַף מִיָּדוֹ אֶת הַלָּחוֹת וַיִּשְׁבֵּר אֹתָם תַּחַת הָהָר”. בְּטַל הַתָּמִיד — גְּמָרָא. הוּבְקָעָה הָעִיר. בְּשַׁבָּעָה עָשָׂר? וְהַכְּתִיב: ”בַּחֲדָשׁ הָרִבִּיעִי בַּתְּשַׁעָה לַחֲדָשׁ וַיַּחֲזֹק הָרָעִב בָּעִיר”, וּכְתִיב בְּתַרְיָה: ”וּתְבַקַּע הָעִיר וַגּוּ”! אַמַּר רַבָּא, לֹא קִשְׁיָא: כָּאן — בְּרִאשׁוֹנָה, כָּאן — בְּשִׁנְיָה. דְּתַנָּיָא: בְּרִאשׁוֹנָה הוּבְקָעָה הָעִיר בַּתְּשַׁעָה בְּתַמּוּז, בְּשִׁנְיָה בְּשַׁבָּעָה עָשָׂר בּוֹ. שְׂרָף אַפּוֹסְטָמוֹס אֶת הַתּוֹרָה — גְּמָרָא. הָעָמִיד צִלָּם בַּהִיכָל, מִנְּלִן? דְּכַתִּיב: ”וַיַּמַּעַת הוֹסֵר הַתָּמִיד וְלָתֵת שְׁקוּץ שְׁמִם”. וְחַד הָוָה? וְהַכְּתִיב: ”וַיַּעַל כְּנָף שְׁקוּצִים מִשְׁמִם”! אַמַּר רַבָּא: תְּרֵי הָווּ, וּנְפַל חַד עַל חֲבָרִיָּה וְתַבְרִיָּה (לִיָּה) לִידִיָּה, וְאִשְׁתַּכַּח דִּתְּוָה כְּתִיב:

דְּקַתְנֵי יוֹם שְׁנִישׁ בּוֹ מוֹסָף אֵין בּוֹ מְנַחָה וְלֹא קַתְנֵי אֵין בּוֹ מוֹסָף קֹלָא דַּחֲי דִּידִיָּה אֱלָא דְּמְנַחָה: הָכִי קֶאֱמִינָא – הָכִי קֹא בַּעֲיָנָא לְמֵימַר: אֱלָא דִּידִיָּה – דְּמוֹסָף: ה"ג רַבִּי יוֹסִי אוֹמַר כָּל יוֹם שָׁישׁ בּוֹ מוֹסָף יֵישׁ בּוֹ מַעֲמָד – וְאִתְנָא קִמָּא פְּלִיג דְּאֵמֵר יוֹם שְׁנִישׁ בּוֹ מוֹסָף אֵין בּוֹ נְעִילָה וְאִתָּא ר' יוֹסִי לְמֵימַר דִּישׁ בּוֹ מַעֲמָד אַע"פ שְׁנִישׁ בּוֹ מוֹסָף: אֱלָא לָאו דְּנַעֲלִילָה הֵיא – דְּאֵמֵר ר' יוֹסִי דִּישׁ בּוֹ מַעֲמָד וְאֵין מוֹסָף לוֹחָה אוֹתוֹ: בְּאַחַד בְּנִיטָן – דְּלִית בָּהּ הַלֵּל דְּרִאשׁ חֲדָשׁ: קֶרְבַּן עֲצִים – (קֶרְבַּן מוֹסָף) דְּבָנִי אֶרְכּוּ כֵּן וַיִּהְיֶה: זֹאת אוֹמְרַת – מִקְלָא קַתְנֵי נְמִי בְּאַחַד בְּנִיטָן אֲלָמָא הַלֵּל דְּרִאשׁ חֲדָשׁ לֹא דַּחֲי לִיה לְמַעֲמָד שְׁמַע מִנֵּה קֹלָא דְּאוֹרִיתָא הָיָה אֱלָא מְנַהֵגָא בְּלַקְמִין: יַחֲדִיד – כְּלוּמַר אֲפִי' יַחֲדִיד גּוֹמַר בְּהֵן אֶת הֵהֱלַל שְׁכָל אַחַד וְאַחַד חֲבִיב לְגַמֵּר בּוֹ אֶת הֵהֱלַל בְּמַסְכַּת עֲרִכּוֹ מִפְּרָשׁ מֵאִי שְׁנָא דְּגוּמַר כָּל יָמֵי הַחַד וּבְפֶסַח לֹא גּוֹמַר אֱלָא יוֹם רִאשׁוֹן מִשּׁוּם דְּחַב הַסְּפוּת חֲלוּק בְּתַרְבּוּנוֹתוֹ וְכָל אַחַד וְאַחַד כְּחַב בְּפָנֵי עֲצֻמוֹ דְּמִי: וּבַגּוֹלָה – שְׁעוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים מִשּׁוּם כַּסִּיתָא: דְּמַלְגִּי דְּלָגִי – כְּגוֹן אֲנִן דְּמַלְגִּנִין לֹא לָנוּ ה' לֹא לָנוּ וְנִתְחִיל מִן ה' זָכְרֵנוּ וְכַרְךָ: מְנַהֵג אֲבוֹתֵיהֶם בִּיְדֵיהֶן – אֲבָל הַלֵּל דַּחֲנֻכָּה כְּגוֹן בְּאַחַד בְּטַבָּת וְנִדְאִי דַּחֲי דְּבִינוּ דְּנִבְיָאִים תַּקְנוּהוּ שְׂיָהוּ אוֹמְרִים אוֹתוֹ עַל כָּל פִּרְקָא וּפִרְקָא וְעַל כָּל צַרָּה שְׁלֹא תִבָּא עֲלֵיהוֹן בְּשִׁנְגָּלִין וַיְהִי אוֹמְרִין אוֹתוֹ עַל גְּאֻלָּתוֹ בְּדְאוֹרִיתָא דְּמִי: לֹא יִתְחִיל – אֵינוּ צְרִיךְ לְהִתְחִיל בְּרִאשׁ חֲדָשׁ: ר' יוֹסִי אוֹמַר בְּשַׁבָּעָה – וְטַעֲמִיָּהוּ מִקְרָא בְּמַסְכַּת שֶׁבַת בְּפִרְקָא ר"ע: בְּשַׁבָּעָה עֲלָה מִשָּׁה – לְקַבֵּל הַלוֹחוֹת כְּלוּמַר וְדִאִי לִיבָא מֵאן דְּפְּלִיג עָלָה דְּקַתְנֵי דְּב"י" בְּתַמּוֹח נִשְׁתַּבְּרוּ הַלוֹחוֹת מִקְלָל כְּוֹנְנָהוּ סְבִירָא לָהּ דְּבַשְׁבָּעָה עֲלָה וְלָאוּ מִקְרָא נִפְקָא לָן דְּבַשְׁבָּעָה עֲלָה דְּהֵיא דְּכַתִּיב וַיִּשְׁכֹּן בְּבוֹד ה' עַל הַר סִינִי וּבְכַסְּהוּ הָעֶנָן שָׁשַׁת יָמִים וַיִּקְרָא אֵל מִשָּׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אִיבָא מֵאן דְּזָרִישׁ לִיה בְּמַסְכַּת יוֹמָא כִּי אַחַר מַתָּן תּוֹרָה הָיָה מִשְׁבָּעָה בְּסִין עַד י"ז בְּתַמּוֹח אִיבָא מ' יוֹם כ"ד כְּסִין שְׁאוּא קִמָּא וַי"ו דְּתַמּוֹח הָרִי מ' יוֹם שְׁעָמַד מִשָּׁה בָּהָר: גְּמָרָא – כֵּן קִפְּלֵנוּ מִאֲבוֹתֵינוּ: וּמַעַת הוֹסֵר הַתָּמִיד לָתֵת שְׁקוֹן שׁוֹמֵם וַגּו' – דְּבַעַת שְׁאוּסֵר וְנִתְבַּטַּל הַתָּמִיד בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם נָתַן שְׁקוֹן שׁוֹמֵם דְּהֵינוּ הָעָמִד צִלָּם בַּהִיכָל: ה"ג וְהָא דְּכַתִּיב עַל כְּנָף שְׁקוּצִים – כְּלוּמַר הָא כְּתוּב קֹרָא אִתְרִינָא דְּכַתִּיב בַּה שְׁקוּצִים דְּמִשְׁמַע תְּרִי: תְּרִי הוּ – שְׁטַעֲמִיזוּ מְנַשָּׁה בַּהִיכָל: וּנְפַל חַד עַל חֲבָרָה וְתַבְרִיָּה לִידִיָּה – וְהַקְטוּעַ לֹא קֹא חֲשִׁיב וְהֵינוּ דְּכַתִּיב שְׁקוֹן אַחַד: אִשְׁתַּכַּח דְּכַתִּיב – עַל הַאוּא צִלָּם הָכִי:

 מסורת הש"ס

א לעיל כו.

ב תוספתא סוכה

ג יומא ד;: משנה תענית; לעיל כו.

ד סדר עולם רבה

ה דברים רבה

 תורה אור השלם
--

לא לנו יהוה לא־לנו כִּי־לְשִׁמְךָ תִּן כְּבוֹד עַל־חֲסִידֶיךָ עַל־אֲמוֹתֶיךָ וְגוֹי [תהלים קטו]

וַיִּשְׁכֹּן בְּבוֹד־יְהוָה עַל־הַר סִינִי וַיִּכַּסְהוּ הָעֶנָן שֶׁשֶׁת יָמִים וַיִּקְרָא וְגוֹי [שמות כד, טז]

וַיָּבֹא מֹשֶׁה בַּתוֹךְ הָעֶנָן וַיַּעַל אֶל־הַהָר וַיְהִי מִשָּׁה בֹּקֶר וְגוֹי [שמות כד, יח]

וַיְהִי כַאֲשֶׁר קָרַב אֱל־הַסִּפְתָּה וַיִּרָא אֶת־הָעֶגְל וּמַחֲלֹת וַיִּסַּר־אֵף מִשָּׁה וְגוֹי [שמות לב, טז]

בַּחֲדָשׁ הַרְבִּיעִי בְּתַשְׁעָה לַחֲדָשׁ וַיַּחֲזֹק הַרְעָב בְּעִיר וְלֹא־הָיָה לֶחֶם וְגוֹי [ירמיהו גב, ז]

וַתִּבָּקַע הָעִיר וְקָל־אֲנָשֵׁי הַפּוֹלִחִמָּה יִבְרָחוּ וַיֵּצְאוּ מִכַּעִיר לַיְלָה דְּרָד וְגוֹי [ירמיהו גב, ז]

וַמַּעַת הוֹסֵר הַתָּמִיד וְלָתֵת שְׁקוּץ שְׁמִם וְגוֹי אֶלֶף מַאֲמָלִים וְגוֹי [דניאל יב, יא]

וְהַגְבִּיר בְּרִית לְבָבִים שְׂבוּעַ אֲחֵד וַחֲצִי הַשְּׂבוּעַ וַיִּשְׁבִּית זָבָח וְגוֹי [דניאל ט, כז]

מסורת הש"ס
א פסחים עז; שבועות י.
ב סוטה לה; במדבר רבה; סנהדרין קד; מכלתא דרבי שמעון בן יוחאי
ג סדר עולם רבה; סנהדרין צו.
ד אוצר מדרשים מדרש ירמיה אגדה ממדרש איכה רבתי ג
ה סדר עולם רבה; ערכין יא:
ו תוספתא תענית; אוצר מדרשים מדרש עשר גלויות עקטאן דמר יעקב כז
ז אוצר מדרשים מעשיות שונות מעשה בראש אחד עשרי גדול וכו' אשה יפה מב
ח אוצר מדרשים מדרש עשר גלויות
תורה אור השלם

ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש חוקם המשכון (שמו"א יז)

ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש נעלה העצן וגוי' (במדבר י, יא)
ויקעו מחר יהיה דרך שלשת ימים ונאורו בריח יהיה נסע וגוי' (במדבר י, לג)
והאספסוף אשר בקרבך התאוו תאוו וישבו ויבכו הם בני וגוי' (במדבר י, כ)
עד חדש ימים עד אשר יוצא מאמכם והיה לכם לזנא וגוי' (במדבר י, כ)
ותקח מרים מחוץ למחנה שבעת ימים והעם לא נסע וגוי' (במדבר יב, טו)

שליחך אנשים ונתתי את־ארצך בנענן אשר־אינו נתן לבני ישראל וגוי' (במדבר יג, ב)

ונשבו מתור הארץ ממז ארבעים יום (במדבר יג, כה)

סלה בל־אבירי אדני בקרבי קרא עלי מועד לשבר בחורכי גת וגוי' (איכה א, טו)

ותשא כל־העדה ויתנו את־קולם ויבכו העם כל־זה ההוא (במדבר יד, א)

ובחדש החמישי בעשור לחדש היא שנת תשע־עשרה שנה לטלך וגוי' (ירמיהו נב, יב)

ובחדש החמישי בשבעה לחדש היא שנת תשע־עשרה שנה לטלך וגוי' (מלכים ב, כה, ח)

ובחדש החמישי בשבעה לחדש היא שנת תשע־עשרה שנה לטלך וגוי' (מלכים ב, כה, ח-ט)

קדשו עליה מלחמה קומי ונעלה בצהרים אוי לנו כ־פנה וגוי' (ירמיהו ו, ד)

ונשב עליהם את־אונם ונברעתם יצמיתם יצמיתם יהנה אלהינו (תהילים צד, כג)

כי יום מהומה ומבוסה ומבוכה לאדני יהוה נבאות בני וגוי' (ישעיהו כב, ח)

משא יוא חזיון מה־לך אפוא כ־ עלית קלך לגלות [ישעיהו א, א]

אזת צבית לא־חרובי ציפה וידך אשלמת ליה – העלם חומר לחברו אפה רצית להחריב ביתו של מקום שהעית נשכאל אחריו ולא עשיתו בה נקמה ושלמתי לך.
זכי ל־א אזת צבית לא־חרובי ציפא וידך

דכתיב עד חדש ימים הוו להו כ"ב בסיוון. פי' חשוב משערים ימים של ר"ח איר עד סופו תמצא ט'

ימים נמצא בכ' בסיוון כ"ט וגד חדש ימים הוי שלשים ימים אם פו לפי זה תמצא משערים ושנים לחדש

אֶתְּ צִבִּית לְ[א]חֲרוֹבֵי בֵּיתָא — יְדָה אֲשֶׁלִּימַת לִיה. בְּתִשְׁעָה בָּבָב נִגְזַר עַל אֲבוֹתֵינוּ שְׁלֹא יִכְנָסוּ לְאַרְצָה, מִנָּלוּ — דְּכַתִּיב: "וַיְהִי בַּחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִית בְּאַחַד לַחֲדָשׁ הַזֶּהם הַמִּשְׁכָּן". וְאָמַר מֶרֶ: שָׁנָה רִאשׁוֹנָה עֲשֶׂה מִשָּׁה אֶת הַמִּשְׁכָּן, שָׁנָיָה הַקִּים מִשָּׁה אֶת הַמִּשְׁכָּן, וְשָׁלַח מְרַגְלִים. וּכְתִיב: "וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִית בַּחֲדָשׁ הַשְּׁנִי בַּעֲשָׂרִים בַּחֲדָשׁ נַעֲלָה הָעֵצָה מֵעַל מִשְׁכָּן הָעֵדֻת". וּכְתִיב: "וַיִּסְעוּ מִהָר ה' דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים". אָמַר רַבִּי חֲמָא בַר חֲנִינָא: אוֹתוֹ הַיּוֹם סָרוּ מֵאֲחֵרֵי ה'. וּכְתִיב: "וְהָאֶסְפָּסָף אֲשֶׁר בִּקְרָבוֹ הִתְאוּו תִּאָּוָה וַיֵּשְׁבוּ וַיִּכְּבוּ גַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּגְוִי", וּכְתִיב: "עַד חֲדָשׁ יָמִים וּגְוִי" — דִּהְווּ לְהוּ עֲשָׂרִין וְתַרְמִין בְּסִיוֹן, וּכְתִיב: "וּתְסַגֵּר מְרִים שְׁבַעַת יָמִים" — דִּהְווּ לְהוּ עֲשָׂרִין וְתִשְׁעָה בְּסִיוֹן, וּכְתִיב: "שְׁלַח לָהּ אֲנָשִׁים", וְתַנְיָא: **בַּעֲשָׂרִים וְתִשְׁעָה בְּסִיוֹן שְׁלַח מִשָּׁה מְרַגְלִים, וּכְתִיב: "וַיֵּשְׁבוּ מִתּוֹר הָאָרֶץ מִקֹּץ אַרְבָּעִים יוֹם". הַנִּי אַרְבָּעִים יוֹם נָכִי חַד הָווּ! ^(א)**אָמַר אֲבִי: תִּמּוּז דִּהֲיֵא שְׁתָּא מַלְוִי מַלְיוּה, דְּכַתִּיב: "קָרָא עָלֵי מוֹעֵד לִשְׁבַר בַּחוּרִי".** ^(ב)**וּכְתִיב: "וּתִשָּׂא כָל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם וַיִּכְּבוּ הָעָם בַּלִּילָה הַהוּא", אָמַר רַבָּה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אוֹתוֹ לִילָה לִיל תִּשְׁעָה בָּבָב הָיָה. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: אַתֶּם בְּכִיתֶם בְּכִיָּה שֶׁל חָגָם — וְאֲנִי קוֹבֵעַ לָכֶם בְּכִיָּה לְדוֹרוֹת.** ^(ג)**חֲרַב הַבֵּית בְּרִאשׁוֹנָה, דְּכַתִּיב: "וּבַחֲדָשׁ הַחֲמִישִׁי בַּשָּׁבָעָה לַחֲדָשׁ הִיא שְׁנַת תִּשְׁעַ עֲשָׂרָה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ כָּכָל כָּא נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַפְּחִים עֶבֶד מֶלֶךְ בְּכָל יְרוּשָׁלַם וַיִּשְׂרַף אֶת בֵּית ה' וּגְוִי", וּכְתִיב: "וּבַחֲדָשׁ הַחֲמִישִׁי בַּעֲשׂוֹר לַחֲדָשׁ הִיא שְׁנַת תִּשְׁעַ עֲשָׂרָה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ כָּכָל כָּא נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַפְּחִים עֶמֶד לַפְּנֵי מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם וּגְוִי".****

וְתַנְיָא: אִי אִפְשָׁר לוֹמַר בַּשָּׁבָעָה, שֶׁהָרִי כְּכַר נָאֹמַר "בַּעֲשׂוֹר". וְאִי אִפְשָׁר לוֹמַר בַּעֲשׂוֹר, שֶׁהָרִי כְּכַר נָאֹמַר "בַּשָּׁבָעָה", הָא כִּיצַד? בַּשָּׁבָעָה נִכְנָסוּ נָכָרִים לְהִיכָל, וְאָכְלוּ וְקִלְקְלוּ בּוֹ שְׁבִיעִי שְׁמִינִי. ^(א)וְתִשְׁיַעִי סְמוּךְ לַחֲשִׁיכָה הַצִּיתוּ בּוֹ אֶת הָאוּר, וְהָיָה דוֹלֵק וְהוֹלָךְ כָּל הַיּוֹם כּוּלּוֹ, שְׁנָאֹמַר: "אוֹי לָנוּ כִּי פָנָה הַיּוֹם כִּי נִטּוּ עֲלֵי עָרֵב". וְהִינּוּ דְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֶלְמָלִי הָיִיתִי בְּאוֹתוֹ הַדּוֹר לֹא קִבַּעְתִּיו אֶלָּא בַּעֲשִׂרִי, מִפְּנֵי שָׂרּוּבוֹ שֶׁל הֵיכָל בּוֹ נִשְׂרַף. וְרַבְּנָן — אֲתַחֲלָתָא דְּפוּרְעָנוּתָא עַדִּיפָא. ^(ב)וּבַשָּׁנָיָה מִנָּלוּ, דִּתְנָיָא: מְגִלְגָּלִין זְכוֹת לְיוֹם זָכַאי, וְחוּבָה לְיוֹם חֲזִיב. ^(ג)אָמְרוּ: כִּשְׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּרִאשׁוֹנָה, אוֹתוֹ הַיּוֹם תִּשְׁעָה בָּבָב הָיָה, וּמוֹצָאֵי שַׁבַּת הָיָה, וּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית הָיְתָה, וּמִשְׁמַרְתָּה שֶׁל יְהוֹיָכִיד הָיְתָה. וְהַלּוּיִם הָיוּ אוֹמְרִים שִׁירָה, וְעוֹמְדִין עַל דּוּכָנָם. וּמָה שִׁירָה הָיוּ אוֹמְרִים? "וַיֵּשֶׁב עַלֵיהֶם אֶת אוֹנֶם וּבִרְעָתָם יִצְמִיתָם", וְלֹא הִסְפִּיקוּ לוֹמַר "יִצְמִיתָם ה' אֱלֹהֵינוּ", עַד שֶׁבָּאוּ נָכָרִים וּכְבָּשׁוּם. וְכּוֹן בַּשָּׁנָיָה. נִלְכְּדָה בֵּיתָר — גְּמָרָא.

נַחֲרָשָׁה הָעִיר — תַּנְיָא: כִּשְׁחָרַשׁ טוֹרְנוֹסְרוּפוּס הִרְשָׁע אֶת הַהֵיכָל, נִגְזְרָה גְזָרָה עַל רַבָּן גְּמַלְיָאל לְחַרִּיגָה. כָּא אוֹתוֹ הַגְּמוּז וְעַמֵּד בְּבִית הַמִּדְרָשׁ, וְאָמַר: בַּעַל הַחוּטָם מְתַבָּקֵשׁ, בַּעַל הַחוּטָם מְתַבָּקֵשׁ. שְׁמַע רַבָּן גְּמַלְיָאל, אֲזַל טָשָׂא מִיַּבְיָיהוּ. ^(א)אֲזַל לְגַבְיָה בַּצְנָעָא אָמַר לִיה: אִי מַצִּילָנָא לָהּ מִיִּיתִית לִי לְעֻלְמָא דְאֵתִי? אָמַר לִיה: הֵן. אָמַר לִיה: אֲשַׁתְּבַע לִי. אֲשַׁתְּבַע לִיה. סָלִיק לֵאֲיגָרָא נָפִיל וּמִית. וּגְמַרִי, דְּכִי גִזְרִי גִזְרִיתָא וּמִית: חַד מִיַּבְיָיהוּ מִכְּטָלִי לְגִזְרִיתֵיהּ. יָצְתָה בַת קוֹל וְאָמְרָה: אוֹתוֹ הַגְּמוּז מְזוּמָן לַחֲזִי הָעוֹלָם הַכָּא. תְּנוּ רַבְּנָן: מִשְׁחָרַב הַבֵּית בְּרִאשׁוֹנָה, נִתְקַבְּצוּ בִּיתוֹת בִּיתוֹת שֶׁל פְּרָחִי כַּהוֹנָה וּמִפְתַּחוֹת הַהֵיכָל בִּידוֹ, וְעָלּוּ לִגַּג הַהֵיכָל, וְאָמְרוּ לְפָנָיו: רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם! הוֹאִיל וְלֹא זָכִינוּ לְהִיּוֹת גִּזְבְּרִין נְאֻמָּנִים — יִהְיוּ מִפְתַּחוֹת מַסּוּרוֹת לָהּ. וְזָרְקוּם כָּלִפִּי מַעֲלָה. וַיָּצְתָה כַּעֲזִין פִּיסַת יָד וְקִינְלִתָן מֵהֶם. וְהֶם קִפְצוּ וּנְפָלוּ לַתּוֹךְ הָאוּר. ^(ב)וַעֲלִיָּהוּ קוֹנֵן יִשְׁעֵיהּ הַנְּבִיא: "מִשָּׂא גִיא חֲזִיוֹן מַה לָּהּ אֲפּוּא כִּי עֲלִית כָּלָה לַגָּגוֹת. תִּשְׁאוֹת מְלָאָה עִיר הוּמִיָּה קָרְיָה עֲלִיָּזָה חֲלָלָיָה לֹא חֲלָלִי חָרַב וְלֹא מָתִי מִלְחָמָה". אַר בַּהֲקָדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא נְאֻמַּר: "מְקַרְקַר קַר וְשׁוּעַ אֵל הָהָרִי". מִשְׁנַבְּכֶם אָב מִמַּעֲטִין בַּשְּׂמֻחָה וכו'. אָמַר רַב יְהוּדָה בְּרִיָּה דְרַב שְׁמוּאֵל בַּר שִׁילַת מִשְׁמִיָּה דְרַב: בַּשֶּׁם שְׁמִשְׁנַבְּכֶם אָב מִמַּעֲטִין בַּשְּׂמֻחָה — כֹּה מִשְׁנַבְּכֶם אֲדָר מַרְבִּין בַּשְּׂמֻחָה.

אָמַר

בשלשה פרקים פרק רביעי תענית

כט.

עין משפט נר מצוה

א טושיע או"ח סי' תקנח סעי' א:
רבני גרשום

דרך שלשת ימים הרי כ"ב מיום עשרים עצמו דאיר הוא מחשבון האי' ימים וכתיב עד חדש ימים היינו (כ"ח) [כט] ימים וחשוב ז' דאיר לפי שהוא חסר וכ"ב דסיון הרי החדש ימים ועדין נשתייר ח' דסיון לפי שהוא מלא וכתיב ותסגר מרים שבעת ימים הרי כ"ט דסיון ובאותו יום עצמו שלח מרגלים וכתיב ושובו מקן ארבעים יום חשוב כ' דסיון וכ"ט דתמוז הרי ל"א וח' דאב דאמרת דבערב ט"ב חזרו א"כ לא הוא בדרך אלא מ' נבי חדא וקרא אמר ארבעים:

תמוז מלוה ואיכא ל' דתמוז נמצא בערב ט"ב מ' מלאים ולמחר קבשו לט"ב. קרא עליו מועד שקבעו תמוז של שלשים. וחובה ע"י חייב לפי שבט"ב היה כבר חייב שדרך בו כראשונה. כשהרם משמע נחרש:

בעל החוטם כלומר שין שבהם חשוב שבהם. דבטלי קצרי. לכבם וללבוש מאי כבוד שבת איכא במאי ולבוש בחמישי אלא לא להניח וללבוש בשבת דהיינו כבוד שבת טעמא דבחמישי לפי שהוא קרוב לשבת אבל שאר יומי אפילו להניח וקפאי לרב האנא:

כּט:

עין משפט ונר מצוה
א טו"ע או"ח סי' תקנא סעי' א:
ב טור או"ח סי' תקלד:
ג מו"י פו' מהל' שביעות יום טוב הל' בא, סמג לאוין עה, ש"ע או"ח סי' תקלד סעי' א:
ד טור או"ח סי' תקנא:
ה מו"י פה' מהל' תעניות הל' ו, סמג עשין דרבנן, ש"ע או"ח סי' תקנא סעי' ג:
ו טור או"ח סי' תקנא:
ז מו"י פה' מהל' תעניות הל' ו, סמג עשין דרבנן, ש"ע או"ח סי' תקנא סעי' ג:
ח טור או"ח סי' תקנא:
ט מו"י פה' מהל' תעניות הל' ו, ש"ע או"ח סי' תקנא סעי' ד:
י טור או"ח סי' תקנט:
יא מו"י פו"ב מהל' תפילה וברכת כהנים הל' טז:
יב טור או"ח סי' תקנב:
יג מו"י פה' מהל' תעניות הל' ח, ש"ע או"ח סי' תקנב סעי' י:
רבינו גרשום

לעולם לכבס ונלכס בחמישי ודאמרת מאי כבוד שבת איבא דלית ליה אלא אחי חלוק ולא מינ להמתין עד שבת ודיעו כבוד שבת דמכבס ליה ולהכי שאר יומיו אסור אבל להניח לא הוי אסור וניהון שלנו אסור. לייט ענה אבוי במאן דכטיב בע"ש בט' באב מן המנחה ולמעלה קורין ג' האיל וכל חמישי וסני קורין ג'. ומפטיר אסף אסופס. תיובתא דשמואל הא דקתני מותר לכבס כל השבוע ושמואל אמר לאחרינו נמו אסור:

מתנה מה חנה ח' ימים אף מיעטו שמחה ח' ימים:

אמר רב פפא הלכה האי בר ישכאל דאית משום דאמר לעיל מנגלגין חובה ליום התיב: של תפוחים. י"מ תפוחים בריח אחרונים: קצרי דבי רב. פרוש בוכסין הבגדים ולבך חרי להו קצרי על שם שמקצרין הבגדים ע"י רחיצת המנס: מי שאין לו אלא חלוק אחד מטר לכבס פמועגד. (ובטבול יוס) ובכ' אלו מעלחין (מו"ק דף יד.) דקאמר גליטשמך הא דאמר רבי אסי אמר רבי יוחנן מי שאין לו אלא חלוק אחד וכו' דפרין יאמרו כל הסנולקים אסורים לכבס בחול המועד וחלוק זה מטר ומתבן זה חזורו מוכיח עליו שאין לו אלא חלוק אחד וא"כ דוקא לכהם לבד לנו נחיי אסור אפי' אין לנו אלא חלוק אחד שאין אנו אונגין חזור על חלוקות שלנו ולא הוי חזורו מוכיח עליו וכן צריך לזהר שלא לכבס המצנפת בחול המועד אע"ג שאין לנו אלא אחת אבל מ"מ יש לנשים לכבס בגדי הטיטות כדי לשכוב דהוי כמי שאין לו אלא חלוק אחד שיש רגילות להחליף בגדיהם וכל שעה צריך לו כל בגדיו ועל זה נהגו העולם לכבסם בחול המועד: בשני ובחמישי קורין שלש ומפטיר אחד. מבאן מוכיח רבינו תם דמפטיר עולה למנן שבעה מהקאמר קורין שלש ומפטיר אחד שמפטיר אחד מן הג' דקא משגיח ליה פמגלה (דף כג. וסס) מפטיר עולה למנן שבעה או לא לא משמע מהבא דעולה:

בשלשה פרקים פרק רביעי תענית

לה דינא פהדי נכרי לשמייט וכו'. פרוש גזל פהדה – פערפאות סלין: ונתתי לכם אחרית ותקנה – אייזי דאירי רב יהודה לעיל נקט ואזלי דקלים – להתפרנס מהן שיש מהן בבבל הרבה בלדמרינן בפ"ק (דף ט:) שלא להלע לבבל חזא מלא צנא דתמרי כו': בלי פשתן – ללכש: לא שנו – דמתני' שכל השבוע אסור לכבס: אפלו לכבס ולהניח – כדי שילכש לאחר זמן לאחר ט' באב אסור דגדאה דמסיח דעתו שנוסק פכבוס בגדים: אמר רב ששת תדע – דאפי' לכבס ולהניח אסור: קצרי – דן שמש בלשון ושמעאל והם בוכסין שמעתי אומרים על שם שמקצרין בגדי צמר בשדורסין אותו בכגליהן דמנס שקורין פורלו"ר והיו דמתקדמין עין רוגל (שמואל ב יז) עינא דקצרא: אלימא לכבס וללכש – מיד פחמישי מאי כבוד שבת אפא: אלא – לאו לכבס ולהניח עד השבת: לעולם לכבס וללכש – מיד פחמישי: ודמי שאין לו אלא חלוק אחד – דאין לו להחליף ומאי מפני כבוד השבת דאי לא מכבס השתא פחמישי תו לא מצי לכבס ליה: חלו של מועד – שאין לו אלא חלוק אחד דלא אסוי דלא מכבס מפני הכנימה ואפי' כבס לפני המועד מטר לכבסה פמועגד: ונהון שלנו – אינו ופה אלא בכבוס שאלו ואסור לגהן לפני תשעה באב אפלו להניח לאחר תשעה באב אבל כבוס שלנו מטר: בלי פשתן אין דהן – לאסר משום גהון אלא בבלי מילת לושקיי' בלע"ז: לא שנו – שאסור ללכשו בשבוע שחל תשעה באב להיות בתוכה אלא בימים שלפני תשעה באב שאם חל ביום רביעי אסור ללכשו ראשון ושני ושלישי: אבל לאחריו – חמישי וששי ושביעי מטר: חל להיות באחד בשבת מטר לכבס כל השבת פלה – דהינו לאחריו: חל להיות בשני או בשלישי ובקביעי ובחמישי כו': לנט עלה אבני ואימימא רב אחא בר יעקב אהא – המכבס בתשעה באב אפילו מן המנחה ולמעלה ודאקאי דבדוקתא מפסיק לה למלתא וקאמר לנט עלה אבני כו': חל להיות בשני כו' – סיפא דהאיא דבדוקתא גופה היא: ומפטיר – מאותן שלשה אחרון מפטיר מתוך שאין מוסיפין בחול יותר מג' אגשים ולא בר"ח על ד' שאין לנו להוסיף אלא בשבת ובי"ט דלמפרש במגלה (דף כא.) ולפיכך קורין ג' זמן בפר תורה הוא ובלאו הכי הוו קרו שלשה שהוא מתקנת עזרא לקרות בשני ובחמישי כהן וגוי וישכאל: קורא אחד ומפטיר אחד – אחד קורא והוא עצמו המפטיר קתני מיהת לאחריו מטר תיובתא דשמואל: וכן ערב תשעה באב שחל להיות בשבת – אינו מפסיק סגדתי ואינו ממשט פתבשלין אלא אוכל כל צרכו ומעלה על שלחנו אפי' פסעודת שלמה בשעתו. דפלוקתא היא דמסכת גטין בפרק [מי שאלחזו] (דף סח:) דאיפא למאן דאמר מלך והדייט ומלך ואיפא למ"ד מלך והדייט בלומר בשגמירד שוב לא חזר למלכותו לפיכך הגדה לומר בשעתו בשעת מלכו ותקפו שהיה אוכל הוא וקריי ס' פור סלת כו': ועד התענית – אלמא דדביכא ליה לרבי מאיר לפניו אסור לאחריו מטר ורבי יהודה וכו' (במליאל) סביכא לכו דאפילו לאחריו גמי אסור:

אָמר רב פּפא: הִלְכָּהּ בַּר יִשְׁרָאֵל דְּאִית לִיה דִּינָא בַּהֲדִי נִכְרִי, לִישְׁתַּמֵּיט מִיַּיִּיה בְּאָב — דְּרִיעַ מְזִלְיָה, וְלִימְצִי נַפְשִׁיָּה בְּאֶדָר — דְּבָרִיא מְזִלְיָה. ”לִתַּת לָכֶם אַחֲרִית וְתִקְוָה”, אָמַר רַב יְהוּדָה בְּרִיה דְּרַב שְׁמוּאֵל בַּר שִׁילַת מְשַׁמִּיָּה דְרַב: אֵלּו דְּקָלִים וְכֻלֵּי פִשְׁתָּן. ”וַיֹּאמֶר רְאֵה רִיחַ בְּנֵי פָרִיחַ שָׂדֶה אֲשֶׁר בָּרְכוּ ה'”, אָמַר רַב יְהוּדָה בְּרִיה דְּרַב שְׁמוּאֵל בַּר שִׁילַת מְשַׁמִּיָּה דְרַב: בְּרִיחַ שָׂדֶה שֶׁל תַּפּוּחִים. שַׁבַּת שְׁחַל תִּשְׁעָה בְּאָב לְהִיּוֹת בְּתוּכָה, אֲסוּרִין לְסַפֵּר וּלְכַבֵּס. אָמַר רַב נַחֲמָן: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא לְכַבֵּס וּלְלַבּוֹשׁ, אֲבָל לְכַבֵּס וּלְהַנִּיחַ — מוֹתֵר. וְרַב שִׁשְׁתַּי אָמַר: אֲפִילוּ לְכַבֵּס וּלְהַנִּיחַ אֲסוּר. אָמַר רַב שִׁשְׁתַּי: תַּדַּע, דְּבִטְלִי קִצְרֵי דְּבֵי רַב. ^(נ)מִתִּיב רַב הַמְּנוּנָא: בַּחֲמִישֵׁי מוֹתָרִים, מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת.

לְמַאי? אֵילִימָא לְכַבֵּס וּלְלַבּוֹשׁ — מַאי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת אִיבָא? ^(ג)אֶלָּא לְהַנִּיחַ. וּבַחֲמִישִׁי הוּא דִּשְׁרִי, אֲבָל הַשַּׁבָּת פּוֹלָה — אֲסוּר! לְעוֹלָם לְכַבֵּס וּלְלַבּוֹשׁ, וּבִשְׁאִין לוֹ אֶלָּא חִלּוּק אֶחָד. דְּאָמַר רַב אָסִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִי שְׁאִין לוֹ אֶלָּא חִלּוּק אֶחָד מוֹתֵר לְכַבֵּסוֹ בַּחוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד. אִיתַמַּר נָמִי, אָמַר רַבִּי בַּנְיָמִין אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא לְכַבֵּס וּלְלַבּוֹשׁ, אֲבָל לְהַנִּיחַ — מוֹתֵר. ”מִיתִיבִי: אֲסוּר לְכַבֵּס לְפָנֵי תִשְׁעָה בְּאָב, אֲפִילוּ לְהַנִּיחַ לְאַחַר תִּשְׁעָה בְּאָב. וְגִיהוּץ שְׁלָנוּ, כְּכִיבוּס שְׁלֵהוֹן. וְכֻלֵּי פִשְׁתָּן אֵין בָּהֶם מְשׁוּם גְּהוּץ. תִּיּוּבַתָּא. ”שְׁלַח רַב יִצְחָק בַּר גִּיּוֹרִי מְשַׁמִּיָּה דְרַבִּי יוֹחָנָן: אַף עַל פִּי שְׁאֲמָרוּ כֻּלֵּי פִשְׁתָּן אֵין בָּהֶם מְשׁוּם גְּהוּץ, אֲבָל אֲסוּר לְלוּבֶשׂן בַּשַּׁבָּת שְׁחַל תִּשְׁעָה בְּאָב לְהִיּוֹת בְּתוּכָה.”^(א)אָמַר רַב: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא לְפָנֵינוּ, אֲבָל לְאַחֲרֵינוּ — מוֹתֵר. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: אֲפִילוּ לְאַחֲרֵינוּ נָמִי אֲסוּר.

מִיתִיבִי: שַׁבַּת שְׁחַל תִּשְׁעָה בְּאָב לְהִיּוֹת בְּתוּכָה — אֲסוּר לְסַפֵּר וּלְכַבֵּס, וּבַחֲמִישִׁי — מוֹתָרִין מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת. פִּיצִיד? חַל לְהִיּוֹת בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת — מוֹתֵר לְכַבֵּס כָּל הַשַּׁבָּת פּוֹלָה. בַּשָּׁנִי בַּשְּׁלִישִׁי בְּרַבִּיעִי וּבַחֲמִישִׁי, לְפָנֵינוּ — אֲסוּר, לְאַחֲרֵינוּ — מוֹתֵר. חַל לְהִיּוֹת בְּעָרֵב שַׁבָּת — מוֹתֵר לְכַבֵּס בַּחֲמִישִׁי מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת. וְאִם לֹא כַּבֵּס בַּחֲמִישִׁי בַּשַּׁבָּת — מוֹתֵר לְכַבֵּס בְּעָרֵב שַׁבָּת מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה. לֵייט עֲלֵה אֲבִי וְאִיתִימָא רַב אַחָא בַר יַעֲקֹב, אַהֵא. ”א”^(ד)חַל לְהִיּוֹת בַּשָּׁנִי וּבַחֲמִישִׁי — קוֹרִין שְׁלֹשָׁה וּמִפְטִיר אֶחָד. בַּשְּׁלִישִׁי וּבְרַבִּיעִי — קוֹרֵא אֶחָד וּמִפְטִיר אֶחָד. רַבִּי יוֹסִי אוֹמַר: לְעוֹלָם קוֹרִין שְׁלֹשָׁה וּמִפְטִיר אֶחָד. תִּיּוּבַתָּא דְשְׁמוּאֵל! ”בִּיגְרָה”^(ה)אָמַר לָהּ שְׁמוּאֵל: תִּנְאִי הִיא. דְּתַנְיָא: תִּשְׁעָה בְּאָב שְׁחַל לְהִיּוֹת בַּשַּׁבָּת, וְכֵן עָרֵב תִּשְׁעָה בְּאָב שְׁחַל לְהִיּוֹת בַּשַּׁבָּת — אוֹכֵל וְשׁוֹתָה כָּל צָרְכוֹ, וּמַעְלָה עַל שׁוֹלְחָנוֹ אֲפִילוּ כִּסְעוּדַת שְׁלֹמֹה בַּשַּׁעֲתוֹ. וְאֲסוּר לְסַפֵּר וּלְכַבֵּס מֵרָאשׁ חֹדֶשׁ וְעַד הַתַּעֲנִית, דְּבַרִּי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמַר: כָּל הַחֹדֶשׁ פּוֹלֵד אֲסוּר. רַבִּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמַר: אֵינּוּ אֲסוּר אֶלָּא אוֹתָהּ שַׁבָּת בַּלְבֵּד. וְתַנְיָא אִידֵּה: וְנוֹהֵג אֲבָל מֵרָאשׁ חֹדֶשׁ וְעַד הַתַּעֲנִית, דְּבַרִּי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמַר: כָּל הַחֹדֶשׁ פּוֹלֵד אֲסוּר, רַבִּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמַר: אֵינּוּ אֲסוּר אֶלָּא אוֹתָהּ שַׁבָּת בַּלְבֵּד. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: וּשְׁלֹשְׁתָּן מְקָרָא אֶחָד דְּרִשׁוּ, דְּכַתִּיב: ”וְהַשְּׁבֹתִי כָּל מְשׁוּשָׁה חֲגָה חֹדֶשָׁה וְשַׁבְתָּה”. מֵאן דְּאָמַר מֵרָאשׁ חֹדֶשׁ וְעַד הַתַּעֲנִית —

מ”חגה.
אמר רב פפא הלכה האי בר ישכאל דאית ליה דינא ביהדי נכרי, לישתמיט מייה באב — דריע מזליה, ולימצי נפשיה באדר — דבריא מזליה.
”לתת לכם אחרית ותקוה”, אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב: אלו דקלים וכלי פשתן.
”ויאמר ראה ריח בני פריח שדה אשר ברכו ה'”, אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב: בריח שדה של תפוחים.
שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה, אסורין לספר ולכבס. אמר רב נחמן: לא שנו אלא לכבס וללבוש, אבל לכבס ולהניח — מותר. ורב שישתי אמר: אפילו לכבס ולהניח אסור. אמר רב שישתי: תדע, דבטלי קצרי דבי רב.
^(נ)מתיב רב המנונא: בחמישי מותרים, מפני כבוד השבת.
למאי? אילימא לכבס וללבוש — מאי כבוד השבת איבא?
אלא להניח. ובחמישי הוא דשרי, אבל השבת פולה — אסור! לעולם לכבס וללבוש, ובשאיין לו אלא חלוק אחד. דאמר רב אסי אמר רבי יוחנן: מי שאין לו אלא חלוק אחד מותר לכבסו בחולו של מועד. איתמר נמי, אמר רבי בנימין אמר רבי אלעזר: לא שנו אלא לכבס וללבוש, אבל להניח — מותר.
”מיתיבי: אסור לכבס לפני תשעה באב, אפילו להניח לאחר תשעה באב. וגיהוצ שלנו, ככיבוס שלהון. וכלי פשתן אין בהם משום גהוצ. תיובתא.
”שלח רב יצחק בר גיורי משמיה דרבי יוחנן: אף על פי שאמרו כלי פשתן אין בהם משום גהוצ, אבל אסור ללובשן בשבת שחל תשעה באב להיות בתוכה.”
אמר רב: לא שנו אלא לפנינו, אבל לאחרינו — מותר. ושמואל אמר: אפילו לאחרינו נמי אסור.
מיתיבי: שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה — אסור לספר ולכבס, ובחמישי — מותרין מפני כבוד השבת. פיציד? חל להיות באחד בשבת — מותר לכבס כל השבת פולה. בשני בלשלישי ברביעי ובחמישי, לפנינו — אסור, לאחרינו — מותר. חל להיות בערב שבת — מותר לכבס בחמישי מפני כבוד השבת. ואם לא כבס בחמישי בשבת — מותר לכבס בערב שבת מן המנחה ולמעלה. לייט עלה אבי ואיתימא רב אחא בר יעקב, אהא.
^(א)חל להיות בשני ובחמישי — קורין שלשה ומפטיר אחד. בלשלישי וברביעי — קורא אחד ומפטיר אחד. רבי יוסי אומר: לעולם קורין שלשה ומפטיר אחד. תיובתא דשמואל!
^(ה)אמר לה שמואל: תנאי היא. דתנאי: תשעה באב שחל להיות בשבת, וכן ערב תשעה באב שחל להיות בשבת — אוכל ושותה כל צרכו, ומעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה בשעתו. ואסור לספר ולכבס מראש חדש ועד התענית, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: כל החדש פולד אסור. רבן שמעון בן גמליאל אומר: אינו אסור אלא אותה שבת בלבד. ותנאי אידה: ונוהג אבל מראש חדש ועד התענית, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: כל החדש פולד אסור, רבן שמעון בן גמליאל אומר: אינו אסור אלא אותה שבת בלבד. אמר רבי יוחנן: ושלשתן מקרא אחד דרשו, דכתיב:
”והשבתי כל משושה חגה חדשה ושבתה”. מאן דאמר מראש חדש ועד התענית —

מ”חגה.

מסורת הש"ס

א משנה תענית
ב מועד קטן יד; חולין קז;
מועד קטן יח.
ג במות מג; משנה תענית; לעיל כו:
ד מגילה כב:
ה תוספתא תענית; עירובין מז:

תורה אור השלם

כי אנכי נדעתי אתהפחשבת אשר אנכי חשב עליכם נאם־יהוה מחשבות שלום ולא לרעה לתת לכם אחרית ותקנה [ירמיהו כט, יא]

ויש וישקילו ונרח את־רים בגדיו ויזכרהו ויאמר ראה רים בני כרים שדה אשר ברכו יהוה [בראשית כז, כז]

והשפתי קל־משושה חגה חדשה ושבתי וכל מועדה [הושע ב, יג]

מסורת הש"ס
א סנהדרין ע; בבא מציעא קיג; ב תוספתא תענית; איכה רבה ג מועד קטן כא. ד עבודה זרה לו:
 תורה אור השלם
פקודי יהוה וְשִׁירִים משפחתי'לב מצות יהוה בְּרַח מאירת עינים [תהילים יט, ט]

מחגה – כלומר גילף טעמא מן חגה דהינו ר"ח שְׁחָרָא חג פּדְאמריי לעיל (תענית דף כט.) קרא עלי מוצד: הלכה בר"מ – דלפניו אסור וּלְאַחֲרָיו מותר: הלכה כרפן שמעון בן גמליאל –

דאין אסור נוהג אלא באותה שבת: תרנויהו לְהָלֵא – כדמפרש ואזל דבּלפניו מוקי הלכה בר"מ דלפניו ולא לְאַחֲרָיו ובאותה שבת אכל קדש אותה שבת אכלו לפניו מותר: משש שעות ולמטה – כלפי השחר: המפסיק בה – דשוב אינו אוכל עוד מאותה סעודה ואילך: ה"ג פיצד יְשָׁנָה א"ר יהודה אם הוא רגיל כו': כששקה – שְׁהִיו סוּגְדִין עֲמוּ לְכַבּוּלוֹ: וחכ"א יְשָׁנָה – ראשני תבשילין יומי בשך ויוון ומעט: מליח – דג או בשך מליח דאין בו טעם כל כך אחר ששהה שְׁנָה ימים דמלח דלדקמן כשלמים והוותר מפשר זבח השלמים וגו' טפי לא לשבחון דמקרי בשך: כל שהוא משום ט' בָּאֵב – כעודה המפסיק בה: כל שאינו משום ט"ב – כגון כעודה המפסיק בה כהעניית צבור אי נמי כעודה שאינו מפסיק בה: ה"ג ר' ישמעאל בר' יוסי אומר משום אביו כל שעה שמתר לאכל מתר לרחן – ולא גרסין בשך כלומר אכלו כששת כעודה המפסיק מתר לרחן הואיל ומתר לאכלו: אסור באכילה ובשתיה – הני אין נוהגין בָּאֵבֵל דקא חשיב נמי אסורים שנוהגין בו לגד מהני דההני בָּאֵבֵל רחיצה סיכה ונעילה כו': ואסור לקרות בעורה כו' – דכתיב בהו משמחי לב: במקום שאינו רגיל לקרות – דביוון קלא ודע אית לה צרכא: עד כמה – הני בשך גמור קלא הני בשך מליח כל זמן שהוא כשלמים שלא שעה במלחו אלא שני ימים ולילה אחד בזמן אכילת שלמים וקטו כשלמים דבזמן אכילת שלמים לאסכון דאחרי בשך דכתיב (ויקרא ז) והוותר מפשר זבח השלמים וגו' טפי לא לשבחון דמקרי בשך שהטעם נפקל אחרי ב' גו' ימים: וזן מגתו – חדש ומתוק ואינו טוב כיוון שן ומשגשג ומזיק: תוסם – רותח: אין בו משום גלוז – שאין נחש שותהו פי יברח מקמיחמו:

מ"חגה". ומאן דאמר פולו אסור – מ"חדשה", ומאן דאמר כל השבת פולה אסור – מ"שבתה". אמר רבא: הלכה כרפן שמעון בן גמליאל. ואמר רבא: הלכה ברבי מאיר. ותרוייהו לקולא, וצריכא. דאי אשמועינן הלכה ברבי מאיר, הוה אמינא: אפילו מראש חדש, קמשמע לן הלכה כרפן שמעון בן גמליאל. ואי אשמועינן הלכה כרפן שמעון בן גמליאל, הוה אמינא: אפילו לאחריי, קמשמע לן הלכה ברבי מאיר. ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין כו'. אמר רב יהודה: לא שנו אלא ממשש שעות ולמעלה, אכל ממשש שעות ולמטה – מותר. ואמר רב יהודה: לא שנו אלא בסעודה שאינו מפסיק בה – מותר. ^אוּתְרוּיֵיהוּ לְקוּלָא, וצריכא. דאי אשמועינן בסעודה המפסיק בה, הוה אמינא: אפילו ממשש שעות ולמטה – קמשמע לן ממשש שעות ולמעלה. ואי אשמועינן ממשש שעות ולמעלה, הוה אמינא: אפילו בסעודה שאינו מפסיק בה – קמשמע לן בסעודה המפסיק בה. תנאי פלישנא קמא. תנאי פלישנא בתרא. תנאי פלישנא בתרא: הסועד ערב תשעה באב,

אם עתיד לסעוד סעודה אחרת – מותר לאכול בשך ולשתות יין, ואם לאו – אסור לאכול בשך ולשתות יין.^(ט)תנאי פלישנא קמא: ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין, לא יאכל בשך ולא ישתה יין. רפן שמעון בן גמליאל אומר: ישנה. אמר רבי יהודה: פיצד משנה? אם היה רגיל לאכול שני תבשילין – יאכל מין אחד, ואם היה רגיל לסעוד בפעשרה בני אדם – סועד בחמשה, היה רגיל לשתות עשרה כוסות – שותה חמשה כוסות. במה דברים אמורים ממשש שעות ולמעלה, אכל ממשש שעות ולמטה – מותר. תנאי אידה: ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין, לא יאכל בשך ולא ישתה יין, דברי רבי מאיר. והכמים אומרים: ישנה. וממעט בבשר וביין. פיצד ממעט? אם היה רגיל לאכול ליטרא בשך – יאכל חצי ליטרא, היה רגיל לשתות לוג יין – ישתה חצי לוג יין, ואם אינו רגיל כל עיקר – אסור. רפן שמעון בן גמליאל אומר: אם היה רגיל לאכול צנזן או מליח אחר סעודתו – הרשות בידו.^(י)תנאי אידה: כל שהוא משום תשעה באב – אסור לאכול בשך ואסור לשתות יין ואסור ליטרא. רבי ישמעאל ברבי יוסי אומר משום אביו: כל שעה שמוותר לאכול בשך – מותר לרחוץ.^(י"א)תנו רבנן: כל מצות הנוהגות באָבֵל – נוהגות בתשעה באב; אסור באכילה ובשתיה, ובסיכה, ובנעילת הסנדל, ובתשמיש המטה. ואסור לקרות בתורה בפניאים ובפתיכים, ולשנות במשנה בתלמוד ובמדרש ובהלכות ובאגדות. אכל קורא הוא במקום שאינו רגיל לקרות, ושונה במקום שאינו רגיל לשנות, וקורא בקינות באיוב, ובדברים הרעים שפירמיה. ותינוקות של בית רפן בטליו, משום שנאמר: "פקודי ה' ישרים משמחי לב". רבי יהודה אומר: אף אינו קורא במקום שאינו רגיל לקרות, ואינו שונה במקום שאינו רגיל לשנות. אכל קורא הוא באיוב ובקינות ובדברים הרעים שפירמיהו. ותינוקות של בית רפן בטלים בו, משום שנאמר: "פקודי ה' ישרים משמחי לב". "לא יאכל בשך ולא ישתה יין. תנא: אכל אוכל הוא בשך מליח ושותה יין מגתו. בשך מליח עד כמה? אמר רב חיננא בר כהנא משמיה דשמואל: כל זמן שהוא כשלמים.^(י"ב)ויזן מגתו עד כמה? כל זמן שהוא תוסס. תנא: יין תוסס אין בו משום גילוי, וכמה תסיסתו – שלשה ימים." אמר רב יהודה אמר רב: כך היה מנהגו של רבי יהודה ברבי אילעאי: ערב תשעה באב מביאין לו פת חרבה במלח, ויושב

בשלשה פרקים פרק רביעי תענית

ותרנויהו להלא. כלומר תרנויהו כדר"מ דאמר מר"ח ועד התענית ובראש"ג דאמר אינו אסור אלא אותה שבת בלבד דברשכ"ג וזנזא התענית אכל לאחר התענית מתר דהלכה בר"מ דאמר דאינו אסור אלא עד התענית ואע"ג דשלחו משמה דר' יוחנן דכלי פשטן מתר לבכס פמועד מ"מ הקמיר לנו מוכרנו רש"י לתת סדינין שלנו לבוכס אותה שבע שָׁהָה בה ט"ב קדש התענית אכל היבא דחל ט"ב בה' כשבת מתר לבכס ולספר מחצית ואילזו מפני כבוד השבת דאין להמתין עד ערב שבת מפני טורח השבת: ערב ט"ב לא יאכל אדם ב' תבשילין. פרוש ב' תבשילין ר"ל בשתי חזרות כגון שקורין העולם אכלנו ב' מנינים שקורין מיישון"ן אכל אין לאסר לאכל תבשיל שעושין מצלים ומגבנה ומשצים דאע"ג דאין רגילין העולם לאכל בצלים חוין בדאמר פצירובין (ד' כט.) אכל בצל והשכים ומת וכו' שקשין לכל גופו של אדם כדרכות אעפ"כ מאחר שאין עושין מהם תבשיל בעצמו אם לא ישימו או שמן או שום דבר שנותן בהם טעם אינו קרוי תבשיל כפי לאסר הפינים שמשימין עמקם אכל מן גבינה המבשיל בתורה אין חששא לאכל דכל דבר שהוא לאכל כמו שהוא חי כמו חלב כמו גבינה כמו תפוחים אין בהם תורת בשול כלל וכלל: ואם היה רגיל לקעד כששקה וקעד בסמשה. צריך למשט ככבודו: ואע"ג דקאמר הש"ס דבשך מליח מתר כל זמן שאינו כשלמים כלומר שעבר וותר מוב' ימים משחיבתו אפ"ה לדיזן אסור לאכל בשך אפי' מלוח מזמן מרבה פיון דאנו רגילים לאכל בשך מליח וכן צריך למשט ששתיתו שאם היה רגיל לשתות עשרה כוסות משכר או ממשקה אחר לא ישתה פי אם חמשה וצריך לשנות מקומו שהוא רגיל לאכל בו כמו שהיה מנהגו של רבי יהודה בר' אילעאי שגב ואכל ערב ט"ב פין פגור לביכיס מקום שהיה מנגנל:

ל

עין משפט בר מצוה
--

א טור או"ח סי' תקנב:

ב מיין פה' מהל' תעניות הל' ז, סמג עשין ג, ש"ע או"ח סי' תקנב סעי' א ט:

ג טור או"ח סי' תקנד:

ד מיין פה' מהל' תעניות הל' י, סמג עשין ג, ש"ע או"ח סי' תקנב סעי' א:

ה טור או"ח סי' תקנב:

ו מיין פה' מהל' תעניות הל' ז, סמג עשין ג, ש"ע או"ח סי' תקנב סעי' א ט:

ז טור יו"ד סי' קטז:

ח מיין פו"א מהל' רוצח ושמירת נפש הל' ח, סמג עשין לט:

ט טור או"ח סי' תקנב:

י מיין פה' מהל' תעניות הל' ט, ש"ע או"ח סי' תקנב סעי' ו:

רבינו גרשום

ותרנוייהו לקולא הלכה בר"מ דאמר אין אסור אלא עד התענית והלכה כרשב"ג דאין אסור אלא אותה שבת והא שלפני ט' באב:

כסעודה המפסיק סעודה אחרונה שמקבל עליו תענית. אכל כסעודה שאין מפסיק כגון סעודה שאוכל קודם לכן שעדיין יאכל אחריה. כל שהוא משום ת"ב הייט ט' באב עצמו כל שאינו משום ת"ב שאר תעניות. קורא הא במקום שאינו רגיל לקרות לפי שמעטער:

כל זמן שהוא כשלמים שט ימים ולילה אחר אינו אוכל בערב ת"ב אכל אחר כן אוכל שבטל מתורת כשר. מחייב בכפיית המטה לבקר מתידי כאכל:

ל:

	עין משפט גד מצודה
---------------------------------------	----------------------------------

א טור או"ח סי' תקנז:

ב מו"י פה' מהל' תעניות הל' י, סמג עשין ג, ש"ע או"ח סי' תקנז סעי' כב:

ג טור או"ח סי' תקנז:

ד מו"י פה' מהל' תעניות הל' י, ש"ע או"ח סי' תקנז סעי' כד:

ה טוש"ע או"ח סי' תקנז סעי' כה:

ו טור יו"ד סי' שפז:

ז מו"י פה' מהל' אבל הל' יח:

 רבינו גרשום

עובדות ומינוקות שאי אפשר להם כלא מנות מה תהא עליהם:

שאר מנות שאינו שוכב עליה דר' יהודה מחייב לכתף כל המנות שכבות וחכ"א אינו מחייב לכתף אלא מנות בלבד:

כל העושה מלאכה בתשעה בָּאב אינו רואֵה סימן בָּרָכָה לְעוֹלָם. בלומר בְּאוֹתָהּ בִּין תְּנוּר לְכִירִים – מָקוֹם מְנוּל שְׂפָצִית: אינו רואֵה סימן בָּרָכָה – מְאוֹתָהּ מְלֹאכָה: כל מלאכה שְׂרָגִיל לְעִשֹּׂת בתשעה בָּאב אינו רואֵה סימן בָּרָכָה לְעוֹלָם וְחֹיֵב אֲדָם לְצַעַר וּלְמַעַט בְּכַבּוּדוֹ וּבְהִנְאוּתוֹ שֶׁאִם הָיָה רָגִיל לְשָׂכַב עַל שְׁנֵי בָרִים לֹא יִשְׁכַּב כִּי אִם עַל אֶחָד אֲבָל עֲבָרִית ומניקות אינן חִיבוֹת כְּלִי הַאִי שְׁאִינֶם וְכוּלֹת לְהַצְטַעַר בְּעַמְּזוֹ וְאוֹכְלִין סְעוּדָה הַמִּפְסָקֶת מַבְעוּר יוֹם וְכֵן נִמְי בָּיוֹם הַכַּפּוּרִים (נִמְי) צְרִיךְ לִסְעֹד מַבְעַ"י דְּתוֹסָפֶת יוֹם הַכַּפּוּרִים מִן הַתּוֹרָה בְּדִקְתּוֹב (וַיִּקְרָא כ"ג:כ"א) מַעֲרָב וְעַד עֶרֶב וְכִתּוֹב בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה (שֵׁס) אֲבָל מִכָּל מָקוֹם אִין לֹאִסר לְשִׁתִּית מִשְׁאֲכָל סְעוּדָה מִפְסָקֶת וְעַלִּין הֵּי הַיּוֹם גָּדוֹל בְּדַמְשַׁמַּע בִּירוּשָׁלַמִי דַר' יוֹסִי אֶקְלַע לְבַצְרָה אֲבָל סְעוּדָה מִפְסָקֶת אֶתָּא לְגַבִּי דְרִישׁ בְּנִישָׁמָא וְהָיָה סְעִיד אֲמַר לִיָּה הֵהוּא רִישׁ בְּנִישָׁמָא סְעוּד אֲחֲנִי אֲמַר לִיָּה אֲכַלִּית וְאִפְסָקִית אֲמַר לוֹ אֲשַׁנַּח עָלִי הָלֹא לִימְרוּן הָדִין גְּבִירָא לֹא אֲשַׁנַּח עָלֶיָּה אֲבָל מִכָּל עֻגוֹל פְּתִית וְאֲבָל מִכָּל תַּבְשִׁיל וְתַבְשִׁיל חַד פִּת וְשִׁמְתָה מִכָּל חֲבִית חַד בָּסָא וְהָבִי הֶאֱכַתָּא אִם עַלִּין הַיּוֹם גָּדוֹל לְאַחַר שְׁאֲכָל סְעוּדָה הַמִּפְסָקֶת מִתַּר לְשִׁתִּית אֲפִלּוּ עֶרֶב וִיָּה"כ וְכַל שֶׁכֵּן עֶרֶב תַּשְׁעָה בָּאב: אֲמַר רַבָּא הֲלֹכָה בַּתְּנָא דִּידָן וְלֹא הוּמֵי לוֹ חֲכָמִים. פְּרוּשׁ שְׁאִין צְרִיךְ לִכְפּוֹת הַמָּטָה וְהֶאֱדָנָא דְחֻשְׁמִין לִכְשָׁפִים לֹא עֲבָדִין בְּפִית הַמָּטָה וְאִפְלוּ בָּאֲבָל: יוֹם שְׁהִתְרוּ הַשְּׂבָטִים לְבָא זֶה בָּזָה. פְּרוּשׁ דְּהִינּוּ י"ט: יוֹם שֶׁכֵּן כְּלוּ מִמֶּי מַדְבָּר. בְּדִאֲמַרִי' (בַּמִּדְבָּר שׁוֹכֵה) כָּל ט' בָּאב הִי עוֹשִׂין חֲדָרֵיהֶן וְשׁוֹבְדִין בַּתּוֹכָן וּלְמַחֲר הִבְרוּ יוֹצֵא הַבָּדֵלו הַחַיִּים וְאוֹתָהּ הַשְׁנָה שְׁכָלָתָהּ הַגּוֹרָה קָמוּ כָּלֶם וְהִי כַּבּוּרִים שְׁמָא טַעֵנוּ בַּחֲדָשׁ עַד שְׁכָרֹו הֲלֹכָנָה מְלֹאָה וְאִזְּעוּ שְׁכָלָתָהּ הַגּוֹרָה וַעֲשׂוּ יו"ט וּפְרַשַׁב"ס (כב"ב דף קכא.) כָּל הַמ' שָׁנִים לֹא הִי מַתִּים אֲלָא בְּט' בָּאב וּבַבֵּל ט' בָּאב הִי מַתִּים כ"א אֶלָּף וּפְרוּטְרוּט וּמִפְרָשׁ הֵתֶם דְּאוֹתוֹ פְּרוּטְרוּט עוֹלָה לַמ' שָׁנִים ט"ו אֶלָּף וי"מ שְׁהִי מַתִּים בָּבֶל יוֹם אֵין רַב הַמַּתִּים הִי לְעוֹלָם בַּתְשַׁעָה בָּאב וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר בָּאב פִּסְקָהּ הַגּוֹרָה וְלֹא מִתּוּ כְּלוּ וַעֲשׂוּ י"ט:

בשלשה פרקים פרק רביעי תענית

בִּין תְּנוּר לְכִירִים וְאוֹכֵל, וְשׁוֹתָהּ עָלֶיָּהּ קִיתוֹן שֶׁל מַיִם, וְדוּמָה כְּמִי שְׁמִתּוּ מוּטָל לְפָנָיו. ^(א)**תָּנן הֵתֶם: מָקוֹם שֶׁנִּתְּגוּ לְעִשֹּׂוֹת מְלֹאכָה בַּתְשַׁעָה בָּאָב — עוֹשִׂין, מָקוֹם שֶׁנִּתְּגוּ שְׁלֹא לְעִשֹּׂוֹת — אִין עוֹשִׂין. וּבְכָל מָקוֹם, תַּלְמִידֵי חֲכָמִים בְּטָלִים. רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: לְעוֹלָם יַעֲשֶׂה כָּל אָדָם עֲצָמוּ בַּתְלָמִיד חָכֶם. תִּנְיָא נִמְי חָכִי, רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: לְעוֹלָם יַעֲשֶׂה אָדָם עֲצָמוּ בַּתְלָמִיד חָכֶם, כְּדִי שְׁיִתְעַנֶּה.** ^(ב)**תִּנְיָא אִידֵהּ, רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: כָּל הָאוֹכֵל וְשׁוֹתָהּ בַּתְשַׁעָה בָּאָב — בָּאִילוֹ אוֹכֵל וְשׁוֹתָהּ בָּיוֹם הַכַּפּוּרִים. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: כָּל הָעוֹשֶׂה מְלֹאכָה בַּתְשַׁעָה בָּאָב — אִינּוּ רּוּאָה סִימָן בָּרָכָה לְעוֹלָם.** ^(ג)**וְחֲכָמִים אוֹמְרִים: כָּל הָעוֹשֶׂה מְלֹאכָה בַּתְשַׁעָה בָּאָב וְאִינּוּ מִתְאַבֵּל עַל יְרוּשָׁלַיִם — אִינּוּ רּוּאָה בְּשִׁמְחָתָהּ, שְׁנֵאָמַר: "שְׂמַחוּ אֵת יְרוּשָׁלַיִם וְגִילּוּ בָּהּ כָּל אֹהֲבֶיהָ שִׁישׁוּ אֶתָּה מְשׁוֹשׁ כָּל הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ", מִכָּפֶּאן אָמְרוּ: כָּל הַמִּתְאַבֵּל עַל יְרוּשָׁלַיִם — זוֹכֵה וְרוּאָה בְּשִׁמְחָתָהּ, וְשְׁאִינּוּ מִתְאַבֵּל עַל יְרוּשָׁלַיִם — אִינּוּ רּוּאָה בְּשִׁמְחָתָהּ. תִּנְיָא נִמְי חָכִי: כָּל הָאוֹכֵל בְּשָׂר וְשׁוֹתָהּ יַין בַּתְשַׁעָה בָּאָב — עָלִיו הַפְּתוּב אוֹמֵר: "וְתִהְיַ עוֹנוֹתָם עַל עֲצָמוֹתָם". רַבִּי יְהוּדָה מְחַיִּיב בַּכְּפִיִּית הַמָּטָה, וְלֹא הוּדוּ לוֹ חֲכָמִים. תִּנְיָא, אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי יְהוּדָה: לְדַבְרֶיהָ, עוֹבְרוֹת וּמִנִּיקוֹת מָה תִּהְא עָלֶיהָ? אָמַר לָהֶם: אַף אָנִי לֹא אֲמַרְתִּי אֲלֹא בִּיכּוּל. תִּנְיָא נִמְי חָכִי: מוֹדָה רַבִּי יְהוּדָה לַחֲכָמִים בְּשְׁאִינּוּ יְכוּל, וּמוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי יְהוּדָה בִּיכּוּל. מֵאִי בִּינְיָיָהוּ? אִיכָּא בִּינְיָיָהוּ שְׁאָר מִטּוֹת. ^(ד)**כְּדִתְנִינָא: בְּשִׁאֲמָרוּ לְכַפּוֹת הַמָּטָה, לֹא מִשְׁתּוּ בַּלְבַד הוּא פּוֹפָה, אֲלֹא כָּל הַמִּטּוֹת כּוּלֵּן הוּא פּוֹפָה. אָמַר רָבָא: הִלְכְּתָא בַּתְנָא דִּידָן, וְלֹא הוּדוּ לוֹ חֲכָמִים כָּל עֵינָךְ.** ^(ה)**אָמַר רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: לֹא הִי יָמִים טוֹבִים לְיִשְׂרָאֵל כַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בָּאָב וּכְיוֹם הַכַּפּוּרִים. בְּשִׁלְמָא יוֹם הַכַּפּוּרִים — מְשׁוּם דְּאִית בִּיָּה סְלִיחָה וּמַחֲיִלָּה, יוֹם שְׁנִיתָנוּ בּוּ לוחות האחרונות. אֲלֹא חֲמִשָּׁה עָשָׂר בָּאָב מֵאִי הִיא? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: יוֹם שְׁהוֹתָרו שְׁבָטִים לְבּוֹא זֶה בָּזָה. מֵאִי דְרוּשׁ? "זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' לְבָנוֹת צִלְפָּחֵד וְגו'!" — דָּבָר זֶה לֹא יָהָא גּוֹהֵג אֲלֹא בְּדוֹר זֶה. אָמַר רַב יוֹסֵף אָמַר רַב נַחֲמָן: יוֹם שְׁהוֹתָר שְׁבָט בְּנִימִין לְבּוֹא בְּקָהֶל, שְׁנֵאָמַר: "וַאֲישׁ יִשְׂרָאֵל נִשְׁבַּע בַּמַּצֵּפָה לֵאמֹר אִישׁ מִמֶּנּוּ לֹא יִתֵּן בִּתּוֹ לְבָנִימָן לְאַשָּׁה". מֵאִי דְרוּשׁ? אָמַר רַב: "מִמֶּנּוּ", וְלֹא מִבְּנִינוּ. ^(ו)**אָמַר רַבָּה בַר בַּר כְּהֵנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: יוֹם שְׁכָלוּ בּוּ מִתִּי מַדְבָּר. דְּאָמַר מָר: עַד שְׁלֹא כָלוּ מִתִּי מַדְבָּר לֹא הָיָה דְּבוּר עִם מִשָּׁה, שְׁנֵאָמַר: "וַיְהִי כַּאֲשֶׁר תִּמּוּ כָּל אֲנָשִׁי הַמְּלַחְמָה לָמוּת. וַיִּדְבָּר ה' אֲלֵי."** אֲלִי הָיָה הַדְּבוּר. ^(ז)**עוֹלָא אָמַר: יוֹם שְׁבִיטָל הוֹשַׁע בֶּן אֶלָּה פְּרוּסְדִּיּוֹת שְׁהוֹשִׁיב יִרְבָּעָם בֶּן נָבִט עַל הַדְּרָכִים שְׁלֹא יַעֲלוּ יִשְׂרָאֵל לְרָגֶל, וְאָמַר:******

לְאַיִזָּה

הָאוֹכֵל בְּשָׂר וְשׁוֹתָהּ יַין בַּתְשַׁעָה בָּאָב עָלִיו הַפְּתוּב אוֹמֵר וְתִהְיַ עוֹנוֹתָם עַל עֲצָמוֹתָם – בַּתְשַׁעָה בָּאָב כְּלוּמַר בְּסְעוּדָה הַמִּפְסָקִי כִּסֵּה: עֲבָרִית ומניקות – שְׁאִינן וְכוּלֹת לִישָׁן עַל גְּבִי חֲרָקַע: בִּיכּוּל – שְׁאֲפָשָׂר לוֹ: מֵאִי בִּינְיָהוּ – בִּינוּן הָזֶה מוֹדָה לוֹ בִּיכּוּל וְהָ מוֹדָה לוֹ בְּשְׁאִינוּ וְכוּל: שְׁאָר מַעֲוֹת – שְׂפָצִית שְׁאִינוּ שׁוֹכַב בְּהֶן ר' יְהוּדָה דְּמַחֲזִיב בְּמַתְנִי' בַּכְּפִיִּית הַמָּטָה קִמְחִיב נִמְי בִּיכּוּל בְּשְׁאָר מַעֲוֹת וְרַבֵּנן כְּבָרִי מַתְנוּ כּוֹפָה וְלֹא שְׁאָר מַעֲוֹת וּבְדִתְנִינָא גְבִי אֲבָל: שְׁתַּנּוּ בּוּ לוחות אחרונות – שבי"א בַּתְמַח וְרַב מִשָּׁה מִן הַהָר תַּחֲלֶה וְשִׁבְרָתָה הַלּוּחוֹת וּבִי"ח טָחוּ אֶת הָעֵגֶל וְזָן אֶת הַפּוֹשְׁעִים וְעָלָה לְמָרוֹם נִשְׁתַּהַה שֵׁס שְׁמוּנִים יוֹם אֲרַבְעִים יוֹם עַמִּד בַּתְפֵּלָא דְּכִתּוֹב (דְּבָרִים ט':ט') וְאֶתְנַפֵּל לִפְנֵי ה' אֲרַבְעִים יוֹם וְאֲרַבְעִים לַיְלָה וְאֲרַבְעִים יוֹם עַמִּד בְּבִרְאשׁוֹנָה חֲשׁוֹב מִי"ו בַּתְמַח עַד יוֹם הַכַּפּוּרִים וְהָיוּ לְהוּ שְׁמוּנִים יוֹם שְׁנִים גְּשָׁדָה שְׁנִשְׁתַּתְּרוּ מִתְמַח דְּהוּא חֲסַר וּשְׁלֵשִׁים אֲבָב וְתַשְׁעָה וְעֶשְׂרִים דְּאֵלּוֹל הָרִי אֶחָד וְשַׁבְעִים וְתַשְׁעָה דְּתַשְׁרִי הָרִי שְׁמוּנִים יוֹם וְגִילוּ צִוִּם הַשֵּׁלֶם כְּנָגֵד לִילוּ שֵׁל י"א תַּמּוּחַ דְּלֹא הָיָה בַּחֲשֻׁבָּה דְּהָא נִפֵּק לִיָּה כְּבָר בְּשַׁעָה שְׁעָלָה הַשֶּׁמֶא הִי לְהוּ פ' שְׁלִמִין לַיְלָה וַיּוֹם וַיַּחֲרָ יוֹם כַּפּוּר וְרַב שְׁהוּא גְשָׁדָה בַּתְשַׁרִּי וְאוֹתוֹ הַיּוֹם נִקְבַּע לַיּוֹם כַּפּוּר לְהוֹמִיעַ שְׁמַחַל וְנָחֵם עַל הַרְעָה אֲשֶׁר דָּבַר לְעִשֹּׂוֹת לְעֻמּוֹ וַעֲלַ בֶּן נִקְבַּע צִוִּם כַּפּוּר בְּשַׁעָרָה בַּתְשַׁרִּי כֵּן מַעֲמָתוּ: שְׁהִתְרוּ שְׂבָטִים לְבָא זֶה בָּזָה – דְּרַחֲמָנָא אָמַר וְכַל בַּת יִרְשֶׁת נַחֲלָה וְגו' (בַּמִּדְבָּר ל"ו:ט') וּכְתוֹב (שֵׁס) וְלֹא תַסַּב נַחֲלָה מִמָּטָה לְמָטָה אַחֲרַ כִּי אִישׁ בַּנְּחֻלָּתוֹ יִדְבָּקוּ בָּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַמְּדוּ וְהִתְעִירוּ דָּבָר זֶה בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בָּאָב: זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' לְבָנוֹת צִלְפָּחֵד וְגו' – זֶה מַעֲוֵט הוּא כְּלוּ' לֹא יִהְיָה דָּבָר זֶה נוֹהֵג אֲלָף כְּלוּר זֶה כְּלוּר שֵׁל בָּנוֹת צִלְפָּחֵד: לְבָא בְּקָהֶל – לְשֹׂא נָשִׁים לְפִי שְׁנִשְׁבַּעוּ יִשְׂרָאֵל מִלְּהַנִּשָּׂא לָהֶם בְּדַכְתּוֹב בְּשׁוֹפְטִים (כא): מִמֶּנּוּ – מַעֲוֵט הוּא דְּכִתּוֹב אִישׁ מִמֶּנּוּ לֹא יִתֵּן בִּתּוֹ לְבָנִימָן לֹא גִזְרוּ אֲלֹא מֵהֶם (מִמֶּנּוּ) אֲבָל מִבְּנֵיהֶם לֹא גִזְרוּ: שְׁכָלוּ מִתּוּ מַדְבָּר – דְּתַנְיָא כָּל אֲרַבְעִים שָׁנָה שְׁהִי בְּמַדְבָּר בְּכָל עֶרֶב תַּשְׁעָה בָּאָב הָיָה הִבְרוּחַ יוֹצֵא וְאוֹמַר צִאוּ לַחֲפָר וְהָיָה כָּל אֶחָד וְאֶחָד יוֹצֵא וְחוּפֵר לוֹ קָבֵר וַיִּשָּׁן בּוּ שְׁמָא יָמוּת קָדָם שְׁחִפֵּר וּלְמַחֲר הִבְרוּחַ יוֹצֵא וְקוֹרָא וַבָּדֵלוּ חַיִּים מִן הַמַּתִּים וְכַל שְׁהִי בּוּ נִפְשׁ חַיִּים הָיָה עוֹמֵד וַיּוֹצֵא וְכַל שָׁנָה הִי עוֹשִׂין בֶּן וּבַשְּׁנַת אֲרַבְעִים שָׁנָה עָשׂוּ וּלְמַחֲר עָמְדוּ כְּלוּן חַיִּים וּבִינוּ שְׁכָרֹו כֵּן תַּמְהוּ וְאֶתְרוּ שְׁמָא טַעֵינוּ בַּחֲשָׁבוֹן הַחֲדָשׁ חֲזִירוּ וְשָׁכְבוּ בְּחִבְרֵיהֶן בְּלִילוֹת עַד לֵיל תְּמַשָּׁה עָשָׂר וּבִינוּ שְׁכָרֹו שְׁנִתְמַלְּאָה הֲלֹכָנָה בַּט"ו וְלֹא מַת אֶחָד מֵהֶם וַיָּעֻז שְׁחָשְׁבוֹן חֲדָשׁ מִכָּן וּכְבָר מ' שָׁנָה שֵׁל גְּזָרָה נִשְׁלָמוּ קָבַעוּ אוֹתוֹ הַעוֹר לְאוֹתוֹ הַיּוֹם יו"ט: דְּאָמַר מַר כּו' – לְפִיכָךְ יו"ט הוּא: לֹא הָיָה הַעֲבוּר עִם מִשָּׁה – בִּיחוד וַחֲבָה דְּכִתּוֹב וַיַּדְבַּר ה' אֲלֵי לֹאמַר אֲלֵי נְתַנְחַד הַעֲבוּר וְאֵע"ג דְּמַקְמִי הָבִי כְּתִיבִי קִרְלִי בְּהוּ וַיַּדְבַּר אִיבָא דְאֶתְרִי לֹא הָיָה כִּהָ אֵל כִּהָ אֲלֹא בַּחֲזִיוִן לַיְלָה גְּמַנּוּם:

מסורת הש"ס

א תוספתא פסחים; יבמות יג; ברכות יז;; משנה פסחים; פסחים ג; פסחים נד:

ג יבמות פ:

ב פסיקתא רבת; בבא בתרא ס:

ד מועד קטן כז.

ה בבא בתרא קכא;; משנה תענית; לעיל כז; איכה רבה פתיחתא לג

ו ספרא ויקרא דבורא דדנבה פרק ב י; בבא בתרא קכא:

ז גיטין פח.

גליון הש"ס

גמ' אמר רב אסי אלמלא תעניות. ע"י תו"ט פ"א מ"ב דאבות:

שם ד"ה יום שבו וכו' ובכל ט"ב היו מתים. עיין תשובת חות יאיר בסוף הספר תשוב' של הגאון מוהר"ד זצ"ל בסופו:

תורה אור השלם

שמוח את־יוֹשֶׁפֶס וְגִילוּ כֹה כֹל־אֹהֲבֵיהִי שִׁישׁוּ אֶתָּה מְשׁוֹשׁ כֹּל־הַפְּתֻאֲבִלִים וְגו' [שְׁעִירוֹ טו, י']

וְלֹא יִשְׁכְּבוּ אֶת־גְּבוּרִים נָפִלִים מַעֲרִלִים אֲשֶׁר יִרְדּוּ־שְׂאוּל בְּכָל־יְמֵי־חַמָּתָם וַיָּתֵנוּ וְגו' [יחזקאל לב, כז]

וַיִּקְרְבוּ רָאשֵׁי הָאָבוֹת לְמִשְׁפַּחַת בְּנֵי־יַעֲקֹב בְּנֵי־לֵוִי מִן־מִנְשֵׁה [במדבר לו, א-יב]

זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־עָלָה יִהְיוּ לְבָנוֹת צִלְפָּחֵד לֵאמֹר לְטוֹב בְּעִינֵיהֶם וְגו' [במדבר לו, ו]

וַיָּצוּ מֹשֶׁה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל־פִּי יִהְיוּ לֵאמֹר כּוּן מִטָּה וְגו' [במדבר לו, ה]

וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל נִשְׁבַּע בַּמַּצֵּפָה לֵאמֹר אִישׁ מִמֶּנּוּ לֹא־יִתֵּן בִּתּוֹ וְגו' [שופטים כא, א]

וַהֲיִי כַאֲשֶׁר־תִּמּוּ כָּל־אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה לָמוּת וַיִּדְבָּר מִקְרָב הָעָם [דברים ב, טז]

חדושי הַלְכוֹת – מֵהַרְשֵׁי"א

לתקופת הימים וגו' וק"ל:

דף ו.

גמרא או אינו אלא בחודש כסליו ת"ל בעתו כיון שיצא ניסן כו' מגומגם ובילקוט אינו ולעיל גבי או אינו מלקוש באייר ת"ל בעתו שייך למתני בתר הכי כיון שיצא ניסן כו' דו"ק:

בפרש"י בד"ה אפילה כו' אפילות הנה הס"ד:

דף ו:

בד"ה רוב ההודאות כלומר רוב ההודאות כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה עד מתני כו' דאמר ספיחי זרעים אסורים כו' כצ"ל:

דף ז.

גמרא לא תכרות וכתיב אותו תשחית וכרת הא כיצד כו' מחדדין זה את זה בהלכה כו' ולא עוד אלא שמתפשין שנאמר ונואלו ולא עוד אלא שחוטאין כתיב הכא ונואלו כו' אמר לה אבוך רמי חמרא כו' א"ל אלא במאי נירמי כו' כצ"ל:

בפרש"י בד"ה שחוטאין כו' מהכא נואלו שרי צניעו וגו' התענו את מצרים ותועה כו' בד"ה בפחות שבכלים במאני דפחרא הס"ד ואח"כ מ"ה במאני דפחרא בשחוק כו' כצ"ל:

דף ז:

בד"ה שנאמר הרעיפו שמים כו' ומתפאר הקב"ה במטר שמים הס"ד ואח"כ מ"ה ישועה פרה כו' ובד"ה דרוח צפון כו' אורה לעולם מה שהגשמים כו' הד"א ובד"ה רשע בפניו כו' לקרותו רשע הס"ד ואח"כ מ"ה מותר לשנאותו כו' ובד"ה ויצו הקב"ה הס"ד ואח"כ מ"ה עליה על הגשם שתרד והס"ד ואח"כ מ"ה במפגיע כשיתפלל כו' ובד"ה קהה הברזל כו' הדור הס"ד ואח"כ מ"ה וכל שכן אם הוכשרו מעשיו קודם לכן והכי כו' כצ"ל:

גמ' מה תקנתו יתגברו ברחמים שנאמר כו' כצ"ל:

דף ח.

גמ' ואמר ר' אמי מ"ד אם ישוך הנחש בלא לחש וגו' אם ראית דור שהשמים משתכין [עליו] כנחושת כו' לחישות שאין דבור ומאי תקנתיה ולך אלץ מי שיודע ללחוש ומי כו' מביא אף לעולם שנאמר יגיד עליו רעו כו' מקנה כו' אל כפיו אינו והא אוקוס שמואל אמורא עליה כו' כצ"ל:

בפרש"י בד"ה שלמדו קשה כו' והוא לא שאינו יודע כו' ובד"ה משתכין שהעלה חלמה כו' ובד"ה וכיראתך עברתך על מי שהוא ירא אותך אתה מחזיק עברתך כדי כו' בד"ה פגעת את שש ועושה צדק במי ששמח ועושה צדק שהן כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה אם כו' והא דאמר לקדירה לאו כו' משתכי משברים הקדירה כו' אלא ומאי משתכים ר"ל כו' כצ"ל:

דף ח:

רש"י בד"ה אם לשבט אם גזר כו' ובד"ה ניקבל עליונן כו' מהני לן בתעניתא כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה אלא בדבר הקמוי כו' דבר דכ״ל ומנוי או צייר כו' כצ"ל:

דף ט.

בפרש"י בד"ה מטר בשביל יחיד כו' ואע"פ שמוריד בשביל זה מטר זה להשביח כו' כצ"ל:

דף ט:

גמרא ואף ר"ל סבר מטר בשביל כו' דאר"ל מניין לפרנסה כו' הוא מגומגם דמאי מיייתי ממטר אפרנסה דהא ר"י דסבר גמי מטר בשביל יחיד ס"ל דפרנסה אינה בשביל יחיד ומאי ואף ר"ל וכו' דקאמר ובספר מדוייק מצאתי מונה דאר"ל מניין למטר כו' וק"ל:

שם כמאן אזלא הא דכתיב משקה כו' כצ"ל:

בפרש"י בד"ה נהילא כמו קיטמא כו' פוסקין מיד הס"ד ואח"כ מ"ה מהולתא כו' סובין גסין הס"ד ובד"ה חשרת מים כו' המים לארץ הס"ד ובד"ה נהור ענני כו' אין שורין דיו כו' כדדריש ליה ר"י לעיל אבל חשכת כו' הד"א כצ"ל ור"ל דחשכת מצביא ליה להכי ולהכי דהיינו לחשוך סניין ולנהור סניין דמתוך חשוך אתה למד נהור וחשרת אתא לדרשה דרבי יהושע דלעיל ומחשרות מים ע"ג קרקע אבל לישנא דאין שורין דיו לא ידעתי לכוון דלההוא דרשה הוא מלשון משריץ פירות ולא מלשון שורין דיו וק"ל:

שם בד"ה כר' יהושע דאמר ממים העליונים הס"ד כצ"ל:

דף י.

בפרש"י בד"ה במאמר כו' של הקב"ה הס"ד:

בד"ה תנא מתמצית בית כור כו' גן לפני כל העולם כולו (בין) כעדן לגן כו' עכ"ל ובפי' ע"י נמחק כל זה והיינו משום דמשמע לכאורה דגן גופיה הוה ס' נגד כל עולם כדקאמר ועולם א' מס' בגן וגן א' מס' לעדן כו' אבל ע"כ אינו כן אלא כנוסחאות פרש"י שלפנינו דהא מתמצית בית כור שותה תרקב דהיינו ס' מתמצית עדן גמי קאמר כדמיייתי מקרא ונהר יוצא מעדן וגו' ומש"ה ע"כ אית לן לפרושי עולם אחד מס' בגן היינו עם העדן ואח"כ אמר דהגן גופיה א' מס' דעדן וק"ל:

דף י:

בד"ה ר' יוסי כו' ור' יוסי ארישא ומסתבר כי האי לישנא מדקמאדר רשב"ג כו' עכ"ל הביא ראיה מרשב"ג אדרבי יוסי דנראה דהני ברייתות בחד גוונא מתניין דברי רשב"ג הם בעצמם דברי ר' יוסי אלא דמדברי רשב"ג מוכח טפי דאיירי בשבח דו"ק:

דף ב.

בפרש"י בד"ה מאימתני כו' קרי ליה גבורות גשמים מפני שיורדין בגבורה שנאמר כו' עכ"ל ובד"ה לא אמרתי כו' שמוריד גשמים הס"ד וד"ה וליתני התם כו' עד ד"ה מאי שנא דשבקיה כו' נמחק ומד"ה בחד הוי דין כו' עד ד"ה ואיידי דתנא כו' נמחק כצ"ל:

תוס' בד"ה א"כ אם אתה כו' ור"א אומר דברייתא כו' ובד"ה וליתני מאימתני כו' שיורדין בגבורה תימא כו' כמו הכא וליתני מזכירין גשמים מאי כו' ובד"ה ג' מפתחות שלא נמסרו כו' כצ"ל:

דף ב:

בפרש"י בד"ה משעה שפוסק כו' הואיל ולא סימן ברכה הם עכ"ל ובד"ה שפיר כו' הואיל ואין שואלין הס"ד ואחר כך מ"ה כל אימת דאתיין זמנייהו הוא וכיון כו' ובד"ה בשני ונסכיהם דסני בנסכה וכיון דבשני אייתר מ"ם כו' ובד"ה סבר כו' מרבה ניסוך כו' כצ"ל:

דף ג.

נמרא אי ר' יהושע נימא חד יומא כו' וההוא חד יומא ע"כ הוא שמיני עצרת דלר"י דברייתא גמי דאמר משעת הנחתו הוא ערבית דשמיני עצרת כמ"ש התוס' לעיל וכפרש"י לקמן וק"ל:

בפרש"י בד"ה אי ר' עקיבא וכו' דהא אמר ונסכיה דהיינו כו' מרבה ניסוך המים והס"ד ואח"כ מ"ה יסבר לה כו' לר"י דאמר בשני מתחילין כו' כל ז' דאפיק ראשון כו' הד"א ובד"ה אלא רבי יהושע כו' לא היה אלא ששה ימים דאיהו לא מפיק כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה עשר נטויעות כו' כדי צורכ כו' ביותר מבית סאה קיימי שפיר ובפחות כו' כל אלול ומדרבנן פסח כו' ובד"ה ויאמר אליהו כו' נקרא מתושבי גלעד כו' כצ"ל:

דף ג:

נמרא דבדרתינכו בד' כו' אי הכי כארבע לארבע מצביא ליה כו' מוריד הגשם מחזירין כו' כצ"ל:

בפרש"י בד"ה כשם שא"ל כו' שלא יתקיים מרוב כו' ובד"ה מאי היא כו' ורוחות קאמר דשנויות למטר עכ"ל כצ"ל:

תוס' בד"ה בימות החמה כו' ומיקל לההוא דלא מצלי ולא כו' למאן דלא מצלי ולא מיקל פי' כו' אם לא אמר ותן טל ומטר עכ"ל כצ"ל פירשו לענין שאלה מצלי ולא מצלי משמע דהטל הוא דבר שמתפללים עליו דהיינו בשאלה בימות הגשמים אבל בהזכרה לא מזכירין טל לא בימות החמה ולא בימות הגשמים למנהג אשכנז דו"ק:

דף ד.

נמרא כה דברי כאש ואמר רב אשי כל ת"ח שאינו קשה ככרוז אינו ת"ח שנאמר וכפטיש יפוצץ סלע א"ל ר' אבא לרב אשי כו' כצ"ל:

בפרש"י בד"ה והיינו כו' קרא ואמר הצרי אין כו' אלמא דלא הוה ניחא קמו שמיא כדאמרינן הצרי כו' יבד"ה וכתיב אשר לא כו' באש אשר לא צייתיו ולא דברתי כו' וגדעון ששאל למנוע טל כו' כצ"ל:

דף ד:

נמרא הפסח ר"מ אומר עד שיעבור ניסן כו' כצ"ל:

בפרש"י בד"ה עד שיעבור כו' פוסק השאלה בתפלת מנחה של ערב י"ט הראשון והזכרה כו' ובד"ה כתלתו כו' ב"ט אחרון של חג כו':

בד"ה כך בסופו אינו שואל במנחה ערב י"ט הראשון כו' ב"ט מי איכא דהזכרה כו' ופוסק גמי בערבית ושחרית של תשעיו כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה ואמר ר"א הלכה כו' ומדמינן לעיל שאלה להזכרה דפריך ורמינהו כו' עכ"ל ואין זה דומה דלעיל שפיר מדמה שאלה להזכרה כדמסיק דפריך ומה במקום שאינו שואל כו' אבל הכא אימא דהזכרה ריעיו שאלה הוא ודו"ק:

בד"ה הא לן פי' לבני בבל עד לאחר שבעה במרחשון כו' עכ"ל כצ"ל:

דף ה.

נמרא עשרים וארבע שביקא להו כו' וכ"ה בילקוט אבל בגירסת ע"י עשרין ותרתין שביקא כו':

בפרש"י בד"ה מונה כ"א כו' וידע מהיכן התחילו ובד"ה א"ל ומאי כו' שבע שנים וכתיב כו' הד"א יבד"ה הגדילה בו' חדשים מתשרי ועד ניסן הס"ד ובד"ה משום דבקרבך קדוש בתמיה משום דבקרבך קדוש דהיינו שאתה כו' הקב"ה בעיר הס"ד ואח"כ מ"ה לא אבא בירושלים כו' וה"ק כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה ובחזירתו אוכל כו' גדילה בתליסר ובי"ד יומי כו' שנזרעה בשלישית כו' עכ"ל כ"ה בנוסחת התוס' שלפנינו ואין זה מוכן דאמאי לא קשיא גמי דגדילה ב"ב יומי ומאי קאמרי שנזרעה בשלישית כו' אף אם נפרש דבריהם שלישית מזריעה דהיינו רביעי בחודש מ"מ תקשי להו דה"ל י"ב יום ונ"ל להגיה בדבריהם בתליסר ובי"ב יומי כו' דהשתא מוזרעו בשני דהוו י"ד יומי לא קשיא להו מידי דלא חש למחשביה כיון דלא גדילה בו יום שלם אלא משלישי דהוה י"ג יומי ומרביעי דהוה י"ב יומי קשיא להו למחשבינהו דהוו גמי ימים שלמים ותירצו דלכל המאוחרת שנזרעה בשלישית מזריעה דהיינו בד' בחדש קאמר דגדילה ב"א ימים שלמים דו"ק:

דף ה:

בפירש"י בד"ה והאמר מר כו' מיתתו של שמואל הרמתי ולא מיתת כרת כו' ובד"ה שקלתני כו' מעשה ידיהן יהושע כו' הד"א אהרן פרחו הס"ד ובד"ה שישב ב' שנים כו' מחצית שנת עשתי עשר וי"ב כו' עכ"ל כצ"ל היינו מתחילת מלכותו של שמואל משמת עלי כמ"ש התוס' וק"ל:

תוס' בד"ה ומי סוב כו' א"כ נכי לפחות חצי שנה כו' ח' שנים ממיתת שמואל עד שבא כו' עכ"ל כצ"ל מ"ש נכי לפחות חצי שנה כו' בפ"ק דר"ה אמרינן דשמואל נולד לוי' חדשים וב' ימים מדכתיב ויהי

דף יא.

נמרא ואין איש שם על לב כי מפני הרעה נאסף הצדיק אלא כו' כצ"ל:

בפרש"י בד"ה כל פרסה כו' דבעל בשר היה כו' ובד"ה הצדיק אבד כו' הוא מת כי מפני הרעה נאסף הצדיק מפני שלא כו' ובד"ה ה"ג אבריו של כו' ואתם עדי לשון רבים נאם ה' ובד"ה לשמואל כו' צדיקי אי אכלי כו' מי סני להו כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה אסור לאדם כו' לנהוג עצמו בחסידות ויוסף לא כו' עכ"ל ובהכי יתיישב דהא יוסף חשוכי בנים הוה שלא קיים עדיין פריה ורביה אלא ממדת חסידות עשה כן ונמר כן לכל הפחות במדת חסידות לאינן חשוכי בנים ועי"ל דיוסף עדיין לא היה מצווה על פריה ורביה קודם מתן תורה ודו"ק:

דף יא:

נמרא גומל נפשו איש חסד ועוכר שארו כו' לעולם קסבר רב הונא מתענין לשעות והמתענה כו' כצ"ל:

בפרש"י בד"ה כאילו קדוש כו' ולא אבוא בעיר של כו' רמיזא בעלמא הוא:

בד"ה בחלוק לבן כו' שלנו שבתי הדיים כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה כאילו קדוש הקב"ה פי' והא אמר לעיל שנקרא קדוש כו' עכ"ל השתא לפירושם פריך שפיר מר"א אדר"א דהבא אמר כאילו קדוש שרוי כו' ולעיל קאמר שנקרא קדוש אבל לפרש"י לא ידעינן לכיון מאי פריך מר"א אדר"א הקפר דהא ר"א סתמא קאמר נמי לעיל דאיקרי קדוש וצריך עיון [א]:

דף יב.

נמרא אמלוכי ואמר רב חסדא כו' לא יאסר עצמו פלוגי כו' ועיין בר"ן:

בפרש"י בד"ה הא דאמרת כו' אע"פ שלא קבלו כו' ובד"ה לצעורי כלל וכל שעה כו' כצ"ל ובד"ה כדכתיב ללא ייסר בעצלו לעיל כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה התם לצעורי כו' אמרינן כיון שיש שלום אין כו' כצ"ל:

דף יב:

בפרש"י בד"ה תיר ער כדמתרגמינן ויקן מתעיר הס"ד ואח"כ מה"ד אהדורי כו' מדכרי ליה מדכר כזה כו' ובד"ה יחיד כו' ואסור בעגילת כו' כצ"ל:

בד"ה קאתי כו' אין תענית צבור בבבל בפ' מקום כו' עכ"ל ר"ל דעיקר מלתיה דשמואל בפ' מקום שנהגו ימ"ש דאסור בעגילת כו' אתענית ציבור קאי וק"ל:

תוס' בד"ה נים ולא כו' בתוך השניה כו' כצ"ל:

בד"ה דאי מצני מצער כו' ולפרוע היכא דקביל כו' או רביע יום ואפילו לא מצני לצעורי כו' כצ"ל ודו"ק:

דף יג.

נמרא ואלי יאספו כל חרד בדברי אלהי ישראל על מעל הגולה וגו' וכתוב ובמנחה כו' אלא לאו בצנין לעולם בחמין ודקא קשיא כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה אמר רב חסדא כו' ויהיב תנתי כרעיה פי' היה מניח כו' כצ"ל:

דף יג:

נמרא אילימא בחמין כו' והאמר רב חסדא אבל אסור להושיט כו' אלא לאו בצנין פי' בדצנין איכא לפלוגי בין בוגרת לגערה משום ניוול אבל בחמין כיון דאפי' השטת אצבע אסור בו משום תענוג לית לן לפלוגי בין עגרה לבוגרת וה"ה דה"מ לסיועי מהך ברייתא לרפרם בר פפא דאסור צנון לעיל לאכל וק"ל:

בפרש"י בד"ה תפלת תענית עגנו הס"ד ואח"כ מה"ד בין גואל לרופא ברכה בפני עצמה הד"א והס"ד:

בד"ה אין בין כו' תענית הס"ד ואח"כ מה"ד שזה יחיד כו' בשומע תפלה הס"ד ואח"כ מה"ד תשע עשרה כו' בברכות הס"ד:

בד"ה דאלו מותרין כו' מב"ד דליתנהו באמצעיות הס"ד ופי' דאע"ג דליתנהו באמצעיות כלדקמן פריך ליה הבא מיניה משום דאכתי לא אסיק אדעתיה הבא הך מלתא ודו"ק:

תוס' בד"ה ותסברא והא כו' ברחוב העיר באמצעיות כו' עכ"ל נ"ל דבאמצעיות טעות הוא דהא מוציאין התניבה מפשט פשיטא ליה דאינה אלא באחרונות כפרש"י דליכא למימר דהוו גרסי התום' הבא כגירסת השיבוס שמשבש רש"י דא"כ מאי כתבו דהא דמתריעין ונועלין מאי אסור איכא דהיינו באחרונות דוקא ידו"ק:

דף יד.

נמרא כגון חיכוך חנב כו' מפרש"י נראה נהגיה הגובאי ועי' בפרק מרובה (בבא קמא דף פ') ללא זרסין ליה:

בפרש"י בד"ה דהא קתני כו' משא"כ באמצעיות הס"ד ובד"ה בשופרות כו' ואהכי מתריעין בשופרות כו' הד"א שכן י"ח התרעות הס"ד:

בד"ה גייס וצרין עליה הס"ד כצ"ל:

דף יד:

נמרא ובחמישי מטין כל היום כו' פותח כדרכו ואינו כו' של מלכים ובשאלת שלום ת"ר חבירים כו' כצ"ל:

בפרש"י בד"ה לפי כו' לא גרסינן לפי הזמן שלא ירדו עדיין כו' עכ"ל ראיתי בגמרא שנמחק מלת לא אלא גרסינן לפי הזמן כו' אבל לא ידעתי לפרש מאי לפי הזמן דקאמר דלפי השנים דקאמר הוא הפך שהשנים בתקנן ולפי המקומות הוא היפך וישראל שרוין כו' שבזמן שהשנים משתנים אף בא"י וכן במקומות אחרים אין סדר תענית כך אלא משתנה בזמן אחר אבל לפי הזמן דקאמר לא שייך כלל דבא"י והשנים בתקנן ומאי שהיה סדר תענית כדקתני במתני' ועי"כ נראה לקיים הפירושים שכתב בהן ללא זרסי לפי הזמן והס"ד ואח"כ מה"ד ולא עגנו שלא ירדו עדיין כו' עכ"ל כצ"ל:

בד"ה בשני מטין כו' ולאו לכבוד שבת הוא לא מטין כל היום שיראו בני כו' לאכול בלילה והס"ד ובד"ה איצטבא כו' נראה כ"כ הס"ד ואח"כ מה"ד פותח כדרכו כו' ובד"ה ה"ג תנא בנין כו' כצ"ל:

דף טו.

בפרש"י בד"ה אפר מקלה כו' דכשם שאפר קרוי עפר דכתיב כו' גנאי יותר מעפר סתם כו' ובד"ה ואלו הן דברי כו' לישראל והקשו תנא' כו' בד"ה מיטפל ואין לו כו' כל זה הדיבור אינו שייך כאן במתניתין אלא לקמן בגמרא ובד"ה ואומר חותמיהן כו' שש שומע צעקה שלישית וכן כולן כצ"ל:

דף טו:

גמרא רחמי אכולא עלמא ואחר כך מתחיל פיסקא וכל אחד ואחד נוטל ונותן בראשו נשיא כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה ואפי' בקמייתא כלומר ואפילו בג' תעניות כו' ולרחוב של עיר ואומר כ"ד ברכות כו' ורמינהי כו' כצ"ל:

בא"ד וקשה דהא כו' הא לענין כ"ד זה וזה שוין כו' עכ"ל לא קאי התם הכי במסקנא מיהו למאי דבעי למימר התם מעיקרא דבין בראשונות ובין באמצעיות היו אומר כ"ד ברכות תקשי להו מברייתא דהבא דקתני דמתפללין כדרך שמתפללין כל השנה וק"ל:

דף טז.

בפרש"י בד"ה למתבייש מאחרים דאיכא עגמת נפש טפי כו' עכ"ל כן הוא בנוסחאות בפי' רש"י שלפנינו [א] והוא מגומגם לכאורה דאם הוא עגמת נפש טפי שאר בני אדם דלא חשיבי למה לא יתביישו גם כן בנתינת אחרים ולשון הר"ן מדוקדק בזה שכתב דאיכא עגמת נפש פורתא כו' אבל סוף דבריו אינן מתוישבין שכתב דשאר בני אדם סגוי להו בנתינת עצמן דה"ל למימר ובעי נתינת עצמן ונ"ע:

בד"ה דחונגרות כו' ולמה מתבסין בשקין שהיו חונגרות שקין כדתינא בירושלמי כו' ובד"ה איכא דאמרי כו' צ"ל חד אמר הר שיצא הוראה כו':

בד"ה אדם של צורה כו' דבריו להמריך את הלב עכ"ל כצ"ל:

תוס' בד"ה במקום תפילין פי' לתת האפר כו' עכ"ל ובד"ה הר שיצאה כו' ה' יראה והעיר היה נקרא כבר שלם כו' עכ"ל כצ"ל:

דף טז:

גמרא מן העבירה ופרקו נאה כו' ואומר מי שענה את אברהם כו' צעקתבם היום הזה ועל השניה הוא אומר ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך זוכר הנשכחות כו' כצ"ל:

בפרש"י בד"ה וכן הנהיג כו' בציפורי עכ"ל הס"ד ואח"כ מה"ד לא היו נוהגין כו' כצ"ל:

דף יז.

בפרש"י בד"ה ולא ידעינן כו' ופסקוי מלכויות וזכרונות ושופרות כו' ובד"ה צעקה כו' ההיא צעקה דבתר פרשת וייקבצו כל ישראל כו' ובד"ה גבי אליהו כו' כתיב תפלה דכתיב ענני כו' כצ"ל:

בד"ה אסור לשמות יין כו' ותכבד העבודה כו' עכ"ל הוא מגומגם דלא שייך שמא תכבד העבודה אלא באנשי משמר אבל באנשי בית אב של יום זה מדינא אסורין ובין ביום ובין בלילה וק"ל:

שם בתום' בד"ה לא לירבו כלל פי' כו' עד ל' יום אלא יגלח בב"ט עכ"ל כצ"ל נ"ל ושוב מצאתי כן בתום' בס"פ כ"ג ע"ש:

דף יז:

גמרא אף פרועי ראש דמחלי עבודה קשיא א"ל רבינא כו' כפרש"י דכצ"ל וכ"ה בסוגיא דסוף פרק כ"ג ומה שיש לדקדק בזה עיין שם בתום' ודו"ק:

בפרש"י בד"ה דרך מיל ושינה כל שהוא כו' ואח"כ מה"ד ושינה משכרתו כו' ובד"ה פרועי ראש כו' דלא כתיב ביה כו' חילול עכ"ל ובד"ה דרב חסדא בפ"ב דזבחים וקא כו' וערל בשר הס"ד ובד"ה מריש ירחא כו' שנצחו את הצדוקים כו' ובד"ה איתוקם כו' וה"ג התם בפרק ר"י ת"ר אלינן כו' דשבעיאל דלא למספד מריש כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה פרועי ראש כו' ולהבדיל וגו' כו' עכ"ל הס"ד ואח"כ מה"ד דבר זה מתורת כו' דערל אסור בו אינו דין כו' אפילו חולין שבו הוא כו' דמה ערלות שייך כו' כצ"ל:

דף יח.

גמרא מאי איריא דהוי יומא דמקמי יומא דמתוקם תמידא כו' כצ"ל:

בפרש"י בד"ה לא כו' דהשתא כי הוה אדר שני מלא הוא יום שלשים לפני כו' ובד"ה דכל שלאחריו כו' האי כ"ט דנקט מוטל בין ב' ימים טובים משום כו' כל שלאחריו כו' הס"ד ובד"ה מה ת"ל בהון בהון ללא כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה לא נצרכה כו' וא"כ האי כ"ט לא מצינו כו' ובד"ה דאילו אי איקלע כו' לימא תשעה ואפי' אי מיקלע שום גזירה כו' ובד"ה רב אמר הלכה כו' טוריינוס דכיון דבטלו מיום כו' כצ"ל:

דף יח:

בפרש"י בד"ה מותרין כו' אותן ימים שקראוה קודם זמנה בהספד ובתעניות הס"ד ואח"כ מה"ד בני ט"ו קריאת כו' קודם זמנה בהספד ותענית כו' הד"א ובד"ה וקא קרי כו' י"ד בג' בשבת כו':

בד"ה שמעיה כו' עידו היה ולא שמעיה עכ"ל לפי שהנביא הנזכר בפ' הקודמות של פרקן זו שאכל האריה לנביא בס' מלכים היה שמו שמעיה והנביא שאחר פרשה זו הזכר בשמו אחיה היה אפשר לפרש שהוא שמעיה היה הנביא שאלכו האריה שהזכר בפ' הקודם ולכן אמר דהא אינו כן אלא דעידו שמו כדאמרינן ס"פ הנחנקין וק"ל:

בד"ה ר' אחא כו' כה"ג הס"ד ואח"כ מה"ד זו דברי ר"מ ואדברי ר"מ דמתניתין כו' כצ"ל:

בפרש"י בד"ה לבורות כו' בית כניסות מי נשמים לשתייה כצ"ל :

דף יט.

גמרא לא צריכא דאקון מהו דתימא כו' כצ"ל:

בפרש"י בד"ה ה"ג אותה כו' התבואה באותה העיר ויהיה כו' ובד"ה אבל יבשו כו' תפלת שוא אפי' יבשו כשהן כו' ובד"ה לא צריכא דאקון כו' ומאי אי לא מתריעין כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה נהרא כו' לכאן א"נ צריך כו' אינו רק בצורת הואיל כו' כצ"ל:

דף יט:

נמרא רשב"ג אומר אף כו' הלוגי י"ב מעינות מים כו' כצ"ל:

בפרש"י בד"ה כפנא רעב ורעב קשה כו' ובד"ה סאה בסלע ושכיחא כו' ובד"ה אפי' בפרוס כו' בהמתס הס"ד ואח"כ מה"ד אס אין כו' בפרוס החנ דימות החמה כו' ובד"ה בהיפרכיא כו' שכלו שם מי בורות כו' ובד"ה נמצאת כו' טרשין בולעין מן כו' ובד"ה ואני אתן לך י"ב מעינות מים כו' כצ"ל:

דף כ.

נמרא אהובים בעולמך כו' וכשם שעשית לי נס זה כך תעשה לי באחרונה מיד כו' אמר רב יהודה אמר רב לברכה כו' ירושלים יש לה היתר כו':

בפרש"י בד"ה שתיהן לקללה כו' אשר לא אמתיר עליה מוסב הדבר על העב כו' ובד"ה ועתרות כו' במסכת סוטה ויעתר לו מה עתר זה כו' כצ"ל:

דף כ:

נמרא ואל יהא קשה כארז ולפיכך זכה קנה ליטול הימנה קולמוס לכתוב בו ס"ת תפילין ומזוזות כו' כצ"ל:

בפרש"י בד"ה ה"ג מפולת כו' נשיבת הרוח אבל אס היו כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה בהכינתו פירוש כו' חניכת אבות בגיטין עד עשרה כו' עכ"ל:

דף כא.

נמרא ניקוס וניזיל ונעביד כו' אתו תרי מלאכי כו' פ"א היתה מטתו מונחת בבית רעוע בקשו כו' ומלוניהו עפרא כי מטא להתם שריניהו לסיפטא חזניהו דמלו עפרא בעא כו' בי יהודאי אמר גס זו לטובה כו' דשקלי מהכא אמטי להתם סתרו כו' כצ"ל:

בפרש"י בד"ה כי לא יהיה בך אביון בך בעצמך ובד"ה האומר תנו כו' מי שמת והניח כו' להוצאה בשבוע וראוין כו' כצ"ל:

דף כא:

נמרא מעייהו לבני אינשי א"ל כו' ואית ליה דוכתא מאבראי למרמי ביה פריטי כו' דלית ליה הוה אתי יתיב ולא מכסיף כו' שקיל וכי הוה חזי אינש ללא איפשר ליה הוה יהיב כו' כ"ה בס"א:

בפרש"י בד"ה ה"ג יצאו ממנה ג' מתים ביום א' עכ"ל ובד"ה אל מול כו' הכפורת באוהל מועד ושם נשנית כו' כצ"ל:

בד"ה ולא מכסיף כו' מאן רמי פריטי להתם כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה א"ל לרב יהודה כו' שיהא על בני אדם כו' עכ"ל כצ"ל:

דף כב.

באגדה זו בעמוד זה עיין בע"י נוסחות אחרות ע"ש:

בפרש"י בד"ה כנף א' עוף א' של אותו מין כגון צפור כו' עכ"ל כצ"ל:

דף כב:

נמרא ומפני רוח רעה מתריעין בשבת ועל כולן כו' רב יהודה אמר רב ער שיבלו כו' ומתחוזי כי איניבא ת"ר כו' כצ"ל:

בפרש"י בד"ה והתניא ידו עד שיכשך ידו הס"ד ואח"כ מה"ד רגלו כידו קאמינא וכיון כו' עכ"ל כצ"ל ומפירושו [נראה] דה"ג בנמרא וישכשך רגליו במים והתניא ידו רגלו כידו כו' וק"ל:

דף כג.

נמרא נשבה הרוח ונתפזרו כו' דהוה קא מלקט מינייהו כו' כצ"ל:

דף כג:

שם מנקיט ציבי כי אתא דרא ציבי כו' וא"ל לאנשי ביתא הבו לי גואלקי כו' דהוו שכיחי קמיה כו' כצ"ל:

דף כד.

נמ' שמעיה דקא גרים אמר כו' מן הים בשבת כיון שיבש בו כסלע כו' רבא גזר תעניתא כו' באגדות בעמוד זה יש נוסחות אחרות בע"י ע"ש:

דף כד:

בע"י בזה העמוד יש נוסחאות אחרות קצת ע"ש:

ברש"י בד"ה שכובשת כו' מחמת כבישת הס"ד ואח"כ מה"ד כובשת שול"ן בלע"ז כו' דרך אשה בכך כובשת ורק ממיום כו' העלין והקלחין הס"ד ואחר כך מה"ד ואמרי לה כו' ובד"ה בסביני שרצן שדים להורגו כו' ובד"ה ה"ג רב פפא כו' שורפה חי פינכא כו' כצ"ל:

דף כה.

יש נוסחאות אחרות בע"י ע"ש:

דף כה:

נמרא בין תהומא תתאה לתהומא עילאה א"ל כו' כצ"ל:

דף כו.

גמ' בג' פרקים בשנה כו' וקוראין במעשה בראשית ואנשי המעמד היו מתענגין ד' ימים בשבוע מיום ב' עד יום ה' ולא היו מתענגין ע"ש מפני כבוד השבת ולא בא' בשבת כדי שלא יצאו ממנוחת עונג ליגיעה ותענית וימותו:

ביום הראשון כו' כ"ה בס"א ובגרסת הרע"ב ובנמרא משמע דל"ג ליה ע"ש:

ברש"י בד"ה ביום הראשון של כו' פרשה ראשונה כו' ושניה ופ' יהי רקיע כו' כצ"ל והד"א:

דף כו:

תוס' בד"ה מנחה ועגילה כו' לאו כלום דיותר שכיח כו' כצ"ל:

דף כז.

גמרא תיובתא דרב חמא כצ"ל וכן פרש"י:

בפרש"י בד"ה ה"ג הגיע כו' לירושלים לעבודה וחצ"י הולכין ליריחו הסמוכה לירושלים ושם מתקנין כו' כצ"ל:

בד"ה מעכבין כו' וישראלים כיון דכולהו הד"א:

תוס' בד"ה מ"ס עיקר שירה כו' אפילו פסולים כו' עכ"ל ר"ל דלהכי למ"ד עיקר שיר בפה נקט ישראלים לאפילו ממזרים כשרים לשיר אבל למ"ד עיקר שיר בכלי לא נקט ישראלים דבעי כהנים ולוים ודו"ק:

דף כז:

בפירש"י בד"ה לא ידחה כו' וי"ו ידיעיה עושין אותה ה' כו' עכ"ל כוונתו בזה לא אתפרש לי ודו"ק:

בד"ה ה"ג למ"ד דולג כו' קורא שני שלשה פסוקים כו' כצ"ל:

דף כח.

בפרש"י בד"ה הן בני יואב כו' במס' חגיגה כו' עכ"ל לא מצאתיו שם אבל במס' מו"ק איתא דדוד נקרא בן:

תוס' בד"ה הן בני יואב כו' היתה בת ישי כו' כצ"ל:

דף כח:

בפירש"י בד"ה ומ"ש מוסף כו' דלא דחה ידיה אלא דמנחה עכ"ל כצ"ל אבל פירושו קצת מגומגם שהוא פי' כל זה אליבא דרבי יהושע דאמר הכי מוסף אין בו מנחה וממאי דשקיל וטרי תלמודא הבא ומייתי מדרבי יוסי כו' ומסיק אלא דמנחה קרבן עצים דחי אלא לאו דעגילה כו' כל זה אולא אליבא דרבי עקיבא למאי דהוה שונה מעיקרא ודו"ק:

בד"ה בשבעה עלה כו' מתן תורה הוה הס"ד:

דף כט.

גמרא בחדש השני בעשרים לחדש כו' כצ"ל:

בפרש"י בד"ה אנת צבית כו' ל"א אנת צבי כו' וידך אושלת לי לשון שאילת כלים כלומר כו' עכ"ל וכ"ה הגירסא בולקוט:

בד"ה הני ארבעים נכי חד כו' ובד"ה מוצאי שביעית שמינית הס"ד כצ"ל:

תוס' בד"ה דכתיב עד חדש כו' של ר"ח אייר כו' תמצא ט' ימים כו' ועד חדש ימים הוי שלשים יום כו' עכ"ל דברי רש"י מכוונים שהוא חושב י' מאייר ועד חדש ימים הוא חדש של כ"ט ימים הרי בין הכל ל"ב ימים מר"ח אייר עד כ"ב סיון הם הג' ימים שסרו כו' אבל דברי התוס' לא ידענא להולמם שהרי לא תמצא מט' ימים דאייר ומכ"ב ימים דסיון בין הכל אינן רק ל"א יום ואתה צריך לל"ג יום דהיינו חדש ימים שהוא ל' יום וג' ימים שסרו כו' ודו"ק היטב:

דף ל.

תוס' בד"ה ותרוייהו כו' דכלי פשתן מותר לכבס מ"מ החמיר כו' עכ"ל כצ"ל:

בד"ה ערב תשעה באב לא יאכל כו' ר"ל בשתי קדירות כו' מאחר שאין עושין מהן תבשיל בעצמו כו' עכ"ל הוא מגומגם קצת דמתחילת דבריהם נראה דדוקא משתי קדירות אסור ובס"ד נראה דב' מינין שעושין מכ"א תבשיל בעצמו אס אינן נאכלין כמות שהוא חי מקרו ב' תבשילין אף בקדירה אחת וק"ל:

דף ל:

גמרא אמר רבא הלכתא כתנא דיען ולא הדו כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה יום שבו כלו כו' ולמחר הכרוז כו' ופרשב"ס כו' ובכל ט' באב היו מתים כ"א אלף ופרוטרוטו כו' עכ"ל דברי הרשב"ס הם בפרק י"ג ע"ש אבל לא ידעתי לבוון דברי התוס' דהכא ע"פ פרשב"ס דהתם ולפי לשון האיכה רבתי שאמרו שם שהיו מוצאין עצמן ט"ו אלף ופרוטרוט חסרו מת"ר אלף והיה נראה להגיה כאן וכצ"ל ובכל ט' באב היו מתים מת"ר אלף בפרוטרוט ומפורש כו' ויהיה הפרוטרוט קאי את"ר אלף שהפרוטרוט ממנו בכל שנה מהמ' שנים ט"ו אלף כדמפרש לה התם בפרשב"ס והוא מדברי איכה רבתי שהפרוטרוט עולה בכל שנה מהמ' שנים ט"ו אלף וע"ש בזה דברי התוס' מיהו בכל פרשב"ס שלפנינו גרסינן הכי ט"ו אלף ופרוטרוט דמשמע שהפרוטרוט הוא הנשאר על ט"ו אלף שאינו מגיע לכל שנה אלף וכן נראה מדברי התוס' שם אבל דברי התוספות דהכא א"א לכוון רק כמ"ש וכלשון הרשב"ס ודו"ק:

גגילה ונשמחה בישועתו:

חַדוּשֵׁי אֲגָדוֹת — מֵהַרְשֵׁי"א

דף ב.

שנאמר עושה גדולות ואין חקר נפלאות וגו'. כנ"ל והיינו האי קרא דכתיב באיוב סימן ה' גבי האי קרא דמייתי הנותן מטר וגו' אבל קרא דבספרים שלפנינו עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות וגו' כתיב שם סימן ט' ולא כתיב לגביה מטר ונראה לפרש לגבי מטר על פי מ"ש פ"ק דבבא בתרא מי פלג לשטף תעלה הרבה טיפין בראתי בעבים כו' שאלמלא ב' בדפוס אחד מטשטשות הארץ כו' ודרך לחזו קולות הרבה קולות בראתי בעבים כו' שאם היו ב' יוצאין בשביל אחד מחריבין עולם כו' כמפורש שם ועל דרך זה כוון ה"נ בהאי קרא לגבי מטר עושה גדולות גו' בטיפי המטר נפלאות עד אין מספר בקולות שנתהוו במטר וק"ל:

כתיב הכא עושה גדולות ואין חקר וכתיב התם הלא ידעת וגו' ואין חקר לתבונתו כו'. באה הג"ש מאין חקר לאין חקר ע"פ מ"ש הגם שיש לאדם להשיג ולחקור במציאות העולם ובבריאתו מתוך הטבעיים מ"מ מה שלא ישיג ותלה בקוצר השגתו בזה וכי הוא עמוק ומי ימצאנו וכמ"ש פ' אין דורשין במכוסה מתוך כל תחקור במה שהרשית התבונן וז"ש הלא ידעת אם לא שמעת וגו' בורא וגו' ר"ל גם בלאו שמיעה מתוך התורה בראשית ברא וגו' הלא אפשר שידעת מתוך החקירה בזה ומסיים אע"פ שהרשית להתבונן בזה מ"מ אין חקר לתבונתו ומה שלא תשיג תתלה בקוצר השגתך ועומק המושג ממך:

כתיב מכין הרים בכחו נאזר בגבורה כו'. כתבו התוס' אמאי נקט גבורות טפי מוכח וכמו כן הל"ל מזכירין כח גשמים כו' וי"ל משום דהברכה מתחלת בגבורה להכי נקט גבורה עכ"ל ואני מוסיף בזה ע"פ מ"ש דהג"ש בא מאין חקר שברכת תחית המתים מיוסד בזה דאין חקר לגבורתו דגבורות האדם שהוא ממית החיים ואתה גבור בהפך זה שאתה מחיה מתים וכן הם הגשמים שבאים בגבורות ומביאים רחמים לעולם כדלקמן בפרקין ועד"ז אמרינן לקמן גדול יום הגשמים כתחית המתים:

ומגדל דבתפלה כו' וכתיב בתריה ונתתי מטר וגו'. וא"ת ומאי קבעי ליה ומגלן דבתפלה הא מפורש בתפלת שלמה בהעצר השמים ולא יהיה מטר וגו' והתפללו וגו' וי"ל דקרא לא איירי אלא בהעצר כבר השמים בעי תפלה ע"ז בעת צרה אבל הכא בעי בלאו עת צרה אלא בתפלה קבועה שבכל יום ומגלן ומיייתי לה מלעבדו בכל לבבכם וגו' איזה עבודה כו' דאיירי בעבודה ותפלה קבועה שבכל יום וק"ל:

שלא נמסרו לשליח כו'. כתבו התוספות וא"ת הא אמרינן דמפתח של גשמים נמסר לאליהו כו' ויש לומר כו' ע"ש ונראה דרש"י הרגיש בזה שפי' שלא נמסרו לשליח אחד ביחד עכ"ל וכיוצא בזה כתב בע"י ע"פ ב"ר כשבקש הקב"ה לתת מטר בימי אליהו המית בנה של צרפית וכשבקש אליהו מהקב"ה שיחייבהו אי"ל ג' מפתחות שיש בידי אין נאה שיהיו שנים ביד התלמיד וא' ביד הרב וכתב בע"י ולישגל דגמרא לא משמע כן אלא שאף אחד לא נמסר ביד שליח ונראה דלק"מ שלא נמסר המפתח של גשמים לאליהו כו' אלא שאליהו עצר את המטר וכן מפתח של ת"ה לא נמסר לאליהו ולאלישע אלא שבתפלה החיה הקב"ה את המת עכ"ל. ונגלם ממנו ההיא אנדה דפרק חלק דאיתא בהדיא שנמסר לאליהו אקלידא דמטרא וכיון דחזא הקב"ה דאיובא צערא בעלמא כו' חלה בן האשה בעא אליהו רחמי למיתן לו אקלידא דת"ה כו' ע"ש: וכתבו עוד התוס' והא כתיב פתח ה' את אוצרו ויוצא את כלי זעמו כו' אמאי לא חשיב ליה הכא יו"ל דלא חשיב אלא מפתחות של טובה וכו' ואם תאמר הא אמרינן יורקמי שר של ברד כו' ע"ש ולא ידענא מאי קשיא להו משר של ברד דההוא לאו כלי זעמו הוא דהא לטובה בא כמפורש בפרק ע"פ אמר יורקמי שר הברד כו' ארר ואצטן הכבשן ואציל לצדיקים כו' ובעיקר קושייתם עיין בע"י בשם הראב"ד תירוק לזה:

של חיה דכתיב ויזכור וגו' יש לדקדק אמאי לא מיייתי קרא דלעיל מיינה גבי לאה דכתיב וירא ה' כי שנואה לאה ויפתח את רחמה וי"ל דניחא ליה לאתניי קרא דרחל שנסמך מלת ויפתח לשם וישמע אליה אלהים ויפתח וגו' וכן בשל גשמים יפתח ה' לך וגו' ובתחית המתים כי אני ה' בפתחי את וגו' אבל האי קרא דלאה לא נסמכה הפתיחה לשם איובא לפרושי דכינוי ויפתח לא קאי אשם אלא אמי שבדיו לפתוח שנתן הקב"ה המפתח בדיו ומיהו פותח את ידך אע"ל דלא נסמך לשם דרשו בן כן לפי שפותח ומשביע הם בלשון נסתר ושינה לכתיב ידך בלשון נוכח ולא כתיב ידו בלשון נסתר לדרוש מיינה ידך ולא ע"י שליח יבזה יתיישב למה לא הביא קרא דלעיל מיינה תפתח ידך ישבעון וגו' דכיון דאינו נסמך לשם וגם כוליה בלשון נוכח יש לפרשו אשליח שנותן בדיו המפתח ודו"ק:

דף ב:

ע"ב הוואיל וד' מיינן הללו אינן באין אלא לרצות על המים וכשם כו'. א"א בלא מים כו' בירושלמי מפרש טעמיה דר"א ע"י שארבע מיינן אלו גדילין על המים לפיכך באין פרקליטין על המים:

דף ג.

ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד וגו'. כתבו התוספות לכך נקרא מתושבי גלעד לפי כו' ע"ש ונראה דמטעם זה נמי קראוהו בכמה כתובים תשבי ע"ש תושב אבל רש"י פי' בספר מלכים תשבי ע"ש מקומו ע"ש:

דף ג:

ע"ב אליהו אישתבועי למה לי כו'. בחידושי ע"י כתב קשיא לן אדרבה טפי הו"ל לאקשויי היכא אשתבע לבטלה דהא לא אפשר דמיעצר ויאיבא כו' ע"ש ב' תירוצים בזה ואענה חלקי גם אני דלפי מאי דס"ד השתא הגם אם טל אינו נעצר מכ"מ באותן שני אליהו היה נעצר מכח שבעתו דאליהו וע"ד ותגזר אומר ייקם לך מה שהצדיקים גזרין הקב"ה מקיים גם בכה"ג שהוא כנגד הטבע ולעיל דקאמר ואלו טל לא קאמר ליה דלא מיעצר הקב"ה כיון דמאי אליהו איתשל אשבעתיה וזח"כ אמר הקב"ה ואתנה מטר לא הוצרך הקב"ה לומר ואתנה טל וגו' כיון דהטל לא מיעצר ממילא ירד הטל מיד דאתשל אשבעתיה והשתא שפיר הוה מתקיים שבעת אליהו בין במטר בין בטל ולא תקשי ליה אלא כיון דלא מיעצר הטל אשתבועי על הטל למה ליה דלא הוה ליה לאשתבועי אלא אמטר דהוי סני ליה בהכי ולא הוה ליה לאשתבועי אטל לשנות גזירת שמים דטל לא מיעצר ומשני דקושטא הוא דאטל דלא מיעצר לא משתבע לשנות גזירת שמים אלא אטל שלא יהיה לברכה הוה משתבע ובזה מתיישב במה שפרש"י גבי דלא מיינכר מילתא כו' דאי הוה אומר ואתנה טל ומטר היה אחאב מקנטרו ואומר לו שלא נעצר עכ"ל שיש לדקדק בתחלה דקא"ל אליהו

לאחאב חי ה' וגו' אם יהיה השנים האלה טל ומטר וגו' אמאי לא היה חושש אליהו שאחאב יקנטר לאמר לו שלא נעצר אבל לשיטתנו ניחא דמעיקרא כשא"ל לאחאב כן הבין אחאב אע"ג דלא נעצר טל נשבע אליהו שיהיה נעצר באותן שנים כמ"ש לעיל אבל אח"כ כשלא היה נעצר הטל ולא היה משתבע אליהו אלא אפי' טל דברכה לא אתי לא יודה בזה אחאב ויקנטר עליו ולכך לא הזכיר טל לסוף ודו"ק:

אי הכי בארבע מבעי ליה אלא ה"ק כשם שא"א כו'. מפורש בפ"ק דע"ז:

דף ד.

צורבא מרבנן כו'. עיין פרש"י ובערוך פי' חזק ת"ח ע"ש:

דרתח כו'. לפי שהעכס הוא ממדות הגרועות כמפורש במסכת נדרים אמר דיש לדון הת"ח לכך זכות לאורייתא כו' שהתורה היא דבר רוחני דומה לאש כמ"ש אש דת למו שהיתה כתובה לפניו באש שחורה על גבי אש לבנה וכשתבא התורה בגוף הת"ח היא מרתחת את הגוף ומביאו בטבע לדי כעס שהוא מרתיח הלב ומסיק דבעי למילף נפשיה כו' דהיינו להרגיל עצמו כדי להרחיק עצמו ממדה רעה זו גם שהוא ת"ח כמ"ש ההרגל על כל דבר שלטון:

אל תקרי אבניה כו' משום דלפי פשוטו ה"ל למכתב אשר אבניה כברזל דא"א לומר אבניה ברזל דא"כ לאז אבנים הם וע"כ דרשו מיינה אבניה בוניה כדאמרינן נמי אל תקרי בניך אלא בוניך כו' וע"ש זה קרי לת"ח בנאין במסכת שבת:

שלשה שאלו שלא כהוגן כו' וכתבו התוספות וא"ת ואתאי לא חשב כלב שאמר כל אשר יכה וגו' אתן לו את עבסה בתי וגו' יכול אפילו ממזר ועבד וי"ל דה"ק כלב כל מי שיחזור לו אותן הלכות כו' אתן לו עבסה וגו' כו' ע"ש ובפ"ב דתמורה גמרא ערוכה היא דדרשין ליה הכי ועיין בחידושי' ואין להקשות דעדיין הקושיא במקומה עומדת דיכול אפילו ממזר או עבד יחזור לו הלכות שיתן לו בתו דיש לומר דאם יחזור לו הלכות ואזי דברוח הקודש יחזיר' ואין השכינה שורה אלא על המיוחסים שבישראל כדאמרינן בגדרים וכפרש"י בשמעתין:

יכול אפילו חגרת כו'. כתבו התוספות תימה וכו' ע"ש ומיהו למאי דאמרינן ביומא דאבותינו קיימו כל התורה ה"מ פריך נמי ממזרת משפחה אך קשה אמאי לא קאמר ששאל שלא כהוגן דשמא לא תהיה ממשפחת אברהם והוא אמר ליה אל בית אבי תלך ואל משפחתי ולקחת אשה לבני משם וי"ל דעל זה התחנן בתפלה שנאמר ובה אדע לשון תחנה הודע לי בה כי עשית חסד אם תהיה ממשפחתו כו' כפרש"י בחומש ופ"ז יש לתרץ ג"כ קושיית התוס' כיון שהתחנן שנתהי ממשפחת אברהם לא תהיה ג"כ ממזרת או שפחה דמשפחת אברהם בחזקת מיוחסים הוו ועי"ל שלא נתן הצמידים על ידיה עד שהגיעה לו בת מי היא שלא סמך עצמו על הניחוש שא"ל השקיני מעט מים מכדך וגו' ונאע"ז דכתיב ויחק האיש נזם וגו' ובתר הכי כתיב ויאמר בת מי את וגו' אין מוקדם ומאוחר בתורה וכן מוכח מתוך ספורו של אליעזר דכתיב ונאשאל וגו' בת מי את וזח"כ ואשים הנזם על אפה דודאי לא סמך אליעזר על ניחושו וכ"כ התוס' בפ' ג"ה דהל"ב למ"ד בפ' ד' מיותב בן נח מזהר על כישוף וכל האמור בזה איך ניוחס אליעזר וא"כ אחר ששאל בת מי את לידע אם ממשפחת אברהם היא ידע נמי דלאו ממזרת היא אבל על ניחושו לא סמך כלל ואין להקשות דא"כ בחגרתו וסומא נמי אחר שיראה אותה חגרת וסומא לא יתן לה הצמידים כבר כתבו התוספות בזה דבחגרת אפשר שיהיה לה רגל של עץ וסומא נמי דאפשר שיהיה לה עינים יפים ולא תראה כלל ולא יבין אליעזר וכפירוש רש"י:

שאול שאל שלא כהוגן כו' יש לדקדק הכא מאי שאל שלא כהוגן דהא אם יראה שממזר או עבד יהיה לא יתן לו בתו ואין לומר דמיד שיהרגו את גלית תתקדש לו ויעבור אלאו דלא יבא ממזר וגו' דהא בעבד ליבא למימר הכי דאין קידושין תופסין ועוד דאף לדוד הא לא נתקדשה בהריגת גלית דהוה ליה המקדש במלוה דאינה מקודשת כדאמרינן בסנהדרין פרק כ"ג וי"ל דמ"מ כיון שסתם שאלו דבריו והיה האיש אשר יכנו וגו' ולא פירש והאיש הכשר אשר יכנו וגו' מקרי שפיר שאל כהוגן כיון דאם יהיה ממזר או עבד לא נתקיימו דבריו והאיש אשר יכנו וגו' וכן צ"ל לקמן גבי יפתח דלא חל נדרו כלל בבתו ומ"מ שאל שלא כהוגן שלא נתקיימו דבריו להקריב בתו עולה:

יכול אפילו דבר טמא כו'. פרש"י כלב או חזיר כו'. עכ"ל ויש לדקדק דל"ל למימר יכול אפילו דבר טמא טפי הל"ל מיינה וביה יכול אפי' בתו ושאר כל אדם דשלא כהוגן הוא כמ"ש שהשיבו לו שלא כהוגן שנזדמנה לו בתו וי"ל דאדם נמי בכלל דבר טמא לקרבן הוא כמ"ש אשר לא ציייתי וגו' ובב"ר דממה בהדיא אדם לדבר טמא והכי איתא שם אפי' הקדש דמים לא היה יפתח חייב כהא דתנינן הרי אמר על בהמה טמאה הרי עלי עולה לא אמר כלום ומדברי ב"ר נראה דלא חל נדרו כלל בבתו ומיהו הך דמיייתי רש"י נמי בשם ב"ר הצרי אין בגלגל שהיה שם פנחס יכול להתיר את נדרו נראה דסותר זה וצ"ע:

והיינו דקאמר נביא הצרי אין בגלעד כו' כפרש"י ותנן' וסיפא דקרא ארוכת בת עמי מפורש בבת יפתח:

ובכתיב אשר לא ציייתי וגו'. כפרש"י דהיינו קרא דפ' בקבוק ורישא דהאי קרא בהקרכת בניהם עולה איירי בהדיא דכתיב ובנו את במות הבעל לשרוף את בניהם באש עולות לבעל אשר לא וגו' ועיין בפרש"י:

דף ה.

שנאמר ויורד לכם גשם מורה ומלקוש וגו'. מ"ם מורה במקום י' יורה ואמרי' לקמן יורה שמורה את הבריות כו'. ואולי עוד דנקט ליה בהאי לישגא מורה דומה דכתיב לעיל מיינה את המורה לנזקה:

בימי יואל בן פתואל נתקיים כו'. הוא אמרו ובימינו נתקיים ופרש"י ע"י נס שהיה רעב ז' שנים דכתיב כי קרא ה' וגו' וגם בא אל הארץ שבע שנים וגו' ההוא קרא אלישע אמרו בימי יהורם בן אחאב וכפרש"י בתרי עשר דיואל בן פתואל בימי יהורם ניבא ונראה דמשמע להו דההוא רעב ז' שנים דבימי יהורם היה עי"י הארבה דכתיב בימי יואל לפי שאמר אלישע קרא ה' לרעב וגם בא אל הארץ וגו' לפי פשטיה ה"ל למכתב וגם היה בארץ שבע שנים וגו' כדכתיב רעב כי יהיה בארץ וגו' ועי"כ אמרו וגם בא אל הארץ וגו' היינו אותה הארבה שנזכר בימי יואל הוא בא אל הארץ שבע שנים לכלות הכל:

בא' בניסן כו'. זמנים אלו דנקט קבלה היתה בדיו כן ויש לתת בזה טעם לפי מ"ש דהנך נינהו שני רעב דבימי יהורם ויצא אדר דקאמר היינו שכלו אותן ז' שני רעב ומאחד בניסן התחיל שנה אחרת ויורה להם רביעה ראשונה דמאז זענו להתחיל ימי השובע דשני התבואה מתחלת (עשרה) מניסן כמ"ש בפ"ק

חדושי אגדות – מהרש"א • תענית

דר"ה שבפסח העולם נידון על התבואה ואע"נ דלא היה להם תבואה חדשה עד ט"ז בניסן מ"מ שני השובע התחילו מאחד בניסן שהתחילו הזרעים לגדל וגם היה להם לאכול בנם שנתגלה להם מה שבכתלים כו'. ואמר מי שיש לו קב חטים או קביים שעורין כו' דשיעור השעורים כפול מדחטים וכן לענין נתינת מעשר עני בגורן חצי קב חטים או קב שעורים כמ"ש בספ"ב דפאה ואמר יאכלנו ויחיה כו' היינו לחיי שעה דהא אם יאכלנו ולא יזרענו ודאי דנמי ימותו כשיכלה קב חטין כו':

וזרעו שני שלישי ורביעי וירד כו' גם שהיו יכולין כולן לזרוע בשני מיד אחר רביעה ראשונה מ"מ בעי נ' ימים קודם רביעה שניה להשרשה ולקליטה כדאמרינן פ"ק דר"ה ג' ימים לקליטה ואמר נמצא תבואה הגדילה בששה חדשים כו' כפרש"י מתשרי ועד ניסן עכ"ל והיינו אי כר"א בפרק המקבל דחצי תשרי יחשון וחצי כסליו זרע כו' יחצי ניסן ואייר וחצי סיון קציר ואי כר"י דאמר דמתחלת תשרי מונה אבל ר"ש פליג התם ואמר דמתחלת חשון מונה ע"ש:

ובחזירתו אוכל כו'. נראה הא דקאמר לעיל זרעו ב' וג' וד' כו' בו ביום ע"כ נמי דחרשו ואחר כך זרעו בכל יום מג' הימים וקאמר דמאי הלך ילך וגו' לשון כפול דשור כשהוא חורש הולך כו' בכל ג' ימים לחרישה ולכך נקט לשון הלך ילך דהיינו בהליכתו כל יום מג' ימים היה בזוכה שעדיין לא היה גדל וצמח כלום שעדיין לא היה רביעה שניה וז"ש נושא משך הזרע שהיה השור בזוכה כל משך שנמשך הזרע דהיינו בב' ובג' ודל' אבל בחזירתו מן החרישה ביום ה' מן השדה לבית וירד רביעה שניה התחול מיד לגדל ולצמוח היה אוכל חזיו מן התלם וז"ש בא יבא וגו' לשון כפל אחר שבא לבית בכל ג' הימים ונמצא דשפיר קאמר דגדילה ב"א ימים והתום' לא הבינו השמועה כן והקשו מה שהקשו ודו"ק:

נושא אלמותיו כו'. ר"ל דה"ל למכתב נושא אלומות מאי אלומותיו כבינוי לנושא ומשני לפי ששבותל זרתים והיה כבד לישא סתם אלומה כדרך שעשה בשאר שנים אלא אלומותיו שעשה עתה כפי יכולת לו לישא וק"ל:

בהנך שבע שנים כו' ר"ל דכמה. שני רעב היו כמפורש בתרגום רות חלא מהם לא היו שבע שנים כמו רעב דבימי יעקב שנגזר שבע שנים אבל לא נתקיימו ז' שנים לז"א בהנך ז' שנים רעב דבימי יהורם דכתיב כי קרא ה' לרעב וגו' שנגזר לז' שנים וכתיב וגם בא אל הארץ שבע וגו' דהיינו שנתקיים הגזירה:

מאי אכלו כו' ששית בשר בניהם וכו' פרש"י מקצתם עכ"ל דודאי כמה מהם דלא באו לידי כך ואפי' בסוף שבע שנים היה למקצת לאכול כדקאמר לעיל מי שיש לו קב חטין כו' וק"ל:

לא אבא בירושלים של מעלה כו' פרש"י דה"ק עד שיהא בקרבך קדושלמטה דהיינו ירושלים לא כו' עכ"ל יק"ק לפירושו דאם נפרש קרא בלשון עד מי הכריחו לדרשה זו ואימא כדס"ד מעיקרא לפי פשטיה וה"ק עד דבקרבך קדוש דהיינו עד שאתה מטיב מעשיך לא אבא בעיר ירושלים ויש לפרש לפי הדרש בלשון תמיהא אם קדוש בקרבך בירושלים שלמטה וכי לא יבא בעיר בירושלים דלמעלה דאם משרה שכינתו למטה אע"נ דהארץ לבני אדם כ"ש דמשרה שכינתו למעלה שהשמים לה' וייתייב לפירוש זה וי"ו דולא אבא וגו' משא"כ לפירוש רש"י ומיהו רבי יוחנן דאמר לא אבא בירושלים של מעלה עד שאבא כו' לא מכח הך קושיא משום דבקרבך קדוש לא אבא כו' דריש ליה אלא דמפיק ליה מדהקדים בקרבך קדוש דהיינו ירושלים שלמטה מולא אבא בעיר דהיינו ירושלים שלמעלה דה"מ למכתב ולא אבא בעיר בקרבך קדוש ובלשון תמיה ודו"ק:

ירושלים הבנויה בעיר שחוצרה כו' כלומר ירושלים הבנויה למטה היא בעיר ירושלים שחוצרה לה כו' דהיינו שהיא למעלה בשמים נגד ירושלים שלמטה שהיא מכוונת כנגד שער השמים וכעין זה אמרו בפ' אין דורשין בז' רקיעים זבול שבו ירושלים וביהמ"ק ומזבח כו' ע"ש:

בתיב הכא מוסר הבלים וגו' מפרש"י נראה דאצטריך ג"ש דמייירי בע"ז ואי לאו ג"ש הוה משמע אטומים כען כו' ע"ש אבל א"כ מתוך האי ענינא גופיה ה"ל למילף בג"ש דכתיב לעיל מינה כי חקות העמים הבל הוא כי עץ מיער כרתו וגו' דמפרש דמשתעי בעבודת כוכבים ועוד לפירושו דר"ג דלא ידע הג"ש דאיירי בעבודת כוכבים אמאי לא מתפרש ליה לענין מוסר אטומים כען כו' כפרש"י וע"כ הגראה דידע ר"נ נמי שפיר דבעבודת כוכבים משתעי כולה ענינא אלא דמשמע ליה ויבערו מלשון בער יכסול וה"ק מ"ד ובאחת יבערו ויכסלו וגו' דמשמע דבעבודת כוכבים אחת הם יבערו ויכסלו והלא הרבה עבודות כוכבים היה להם כמ"ם כי מספר עריך היו אלהיך ומשני ליה דודאי לאו בעבודת כוכבים אחת היו תועים אלא דה"ק דבזאת עבירה אחת הקשה מכלם הם יבערו לניהנם מלשון בוער באש והאא מיייתי גמרא כתיב הכא כו' וכתיב התם כו' מה התם יאבדו בשביל ע"ז בניהנם דמסיים ביה ביום פקומתם יאבדו דהיינו ביום הדין להבא יאבדו בגיהנם ה"נ הכא בשביל ע"ז יבערו בגיהנם:

תרתין הוא דהויין כ"ב עיין פרש"י ועינ"ל תרתין הוא דהויין וכי לא עברו רק על שתי עבירות וכי כ"ב דהיינו שעברו על כל התורה שניתנה בכ"ב אותיות שביקא להו:

דף ה:

ע"ב ומאי ניהו ע"ז כו' בגדל עון ע"ז כבר אמר שהיא שקולה ככל התורה אבל הכא לענין דחשיבא לשני עבירות שיש בה שתיים רעות ופי' רש"י דמיייתי לה מכותיים וקדריים כו' אע"פ שיראתן פחותה כו' ע"ש אבל א"כ לא ה"ל לאתויי דכתיב כי שתיים רעות עשה וגו' דהא עליה קאי ונראה לומר דמיייתי נמי האזי קרא דביה נמי מפורש הנהו שתיים רעות שהוא מחובר למטה והיינו ב' רעות דאותו עזבו מקור מים חיים ולא עוד שחוצצים להם בארות וגו' שהוא כפול ובלשון רבים שאינו לאלוהות רבים כמ"ס כי מספר עריך היו אלהיך והם נשברים דהיינו שכלם פחותים ביותר ומיייתי בכה"ג כי עברו וגו':

זקנה קצפה עליו דכתיב נחמתי כי המלכתי גו' אמר הקב"ה אקפוץ עליו זקנה כו'. אבל בקרא מוקדם פסוק ויהי כי זקן שמואל וגו' לפסוק נחמתי כי המלכתי וגו' ונ"ל דאין מוקדם ומאוחר גם בנביאים מיהו מתוך ענינא לא משמע כן דבהאי קרא ויהי כי זקן שמואל מסיים וישם בניו שופטים וגו' ומתוך זה נתמנה שאלו למלך כמ"ס אהת זקן ובניך לא הלכו וגו' שימה לנו מלך וגו' ונ"ע:

משה ואהרן לא בטלו מעשה ידיהם כו'. עיין פי' רש"י ונראה לפרש שלא בטלו מעשה ידיהם היינו שנמשח אלעזר להיות כ"ג ע"י משה ואהרן קודם שמתו ודומיא דהכי מעשה ידיו של שמואל שנמשח שאלו ע"י שמואל וקרא דמיייתי הכא מפורש משה ואהרן בכהניו של אלעזר שנמשח ע"י ושמואל בקוראי שמו דהיינו שנמשח שאלו ע"י שהוא בקוראי שמו כי שמואל נקרא ע"ש מה' שאלתיו:

אקפץ עליו זקנה כו'. מהכא משמע דשמואל מת קודם זמנו והא דאמרינן ספ"ק דטוטה את מספר ימיו אומא מלמד שהקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים מייום ליום י"ל דשאני שמואל שהוא בקש על זה שלא יבטלו מעשה ידיו בחייו וא"א בענין אחר:

ב' שנים ומחצה תפלתו כו' ופירוש הכתיב ושאל יושב בגבעה תחת זכות של אשל הגדול שהוא שמואל שהיה דר ברמה ונ"ל הא דנחמתי כי המלכתי את שאלו היה בתחלת מלכותו ולולא תפלתו של שמואל היה

שאלו מת מיד אלא שתפלתו היה מאריך לו שתי שנים ומחצה עד שהגיעה מלכותו של דוד ודו"ק:

חצבתי בנביאים הרגתים וגו'. כלומר ע"כ חצבתי ונזרתיו וגם את הנביאים הרגתים דהיינו הריגה שמתו קודם הגעת זמנם כמו הכא גבי שמואל שמת קודם זמנו משום גזירת הגעת מלכות דוד:

ובי בכדי ספדו ספדיא כו'. ממייתה לא פריך דלא מפרש ביה מיתתה אלא ויגוע כמ"ש התום' וכדמפרש בסוטה עכ"ל והיינו אמה שאמרו שם דפתחינהו יעקב לענינה ואחיד כו' ופרש"י למאי דמשני וא"ל מקרא אני דורש כו' ודחנטו חנטיא כו' נדמה להם שמת אבל חי היה עכ"ל והענין דחוק ועיקר שינויא חסר מן הספר ושמעתי לפרש בסוגיא זו משום דאיכא לפרש הא דיעקב אבינו לא מת בשני פנים אם שלא מת כלל גם בגוף אם שלא מת בנפש כשאר צדיקים אבל בגוף היה מת ואהא שלא מת בנפש לא חש להקשות דמפורסמת היא דאמאי נקט יעקב טפי מאברהם ויצחק דודאי גם הם לא מתו בנפש ואי שלא מת אף בגוף קאמר וכי בכדי ספדו ספדיא כו' ומשני ליה דודאי בנפש קאמרי דלא מת ודתקשי אמאי נקטי יעקב טפי דמקרא אני דורש כו' מקיש הוא לזרעו ומש"ה נקטי יעקב כמו שהזכר בקרא דבהיקשא דלא שייך אלא ביעקב להקישו לזרעו משא"כ באברהם ויצחק משום זרעו ישמעאל ועשו ומיייתי ליה מדכתיב אל תירא עבדי יעקב וגו' מקיש הוא בכמה כתובים קרי ליה לכלל ישראל בשם יעקב ומיהו הכא דכתיב ביה ואת זרעך וגו' משמע דעבדי יעקב היינו יעקב עצמו ועי"ל בזה ע"פ מ"ש בפ"ב דכתובות מתים שבחז"ל אינן חיים שנאמר נותן נשמה לעם עליה וגו' כי א"י נקרא ארץ החיים מיתת צדיקים שבא"י אינה רק מיתת מקרית משא"כ בחז"ל דהמיתה היא טבעית וע"כ צריכין לגלגול מחילות וז"ש יעקב אבינו לא מת דודאי אברהם ויצחק שמתו בא"י חיים הם גם במיתתן כיון שמתו בא"י אבל יעקב אבינו שמת בחז"ל היה לבעל דין לומר דאינו חי כמותו ולזה אמר דאף הוא חי וכאלו מת בא"י וא"ל וכי בכדי חנטו כו' ומהיכא תיתי לך שהוא חי יותר משאר מתים שבחז"ל וא"ל מקיש כו' הנני מושיעך מארץ רחוק דהיינו ממצרים בחיים כאלו אתה מת בא"י כמו זרעך יוסף שבא ממצרים ארץ שבוי בחיים לשם:

דף ו.

ד"א יורה שיוירד בנחת ואינו יורד בזעף כו'. בילקוט יורה שמתכוין לארץ ואינו כו' ע"ש:

אלא יורה שמשייר כו'. פרש"י לשון קללה כו' והכי משמע קרא והיה אם שמוע וגו' ואם לאו ונתתי מטר ארצכם יורה לרעה כו' ע"ש והאז דחוק אלא דיש לפרש דה"ק קרא ונתתי מטר ארצכם בעתו אותו יורה ומלקוש דבשלא בעתו הוא לקללה ולא לברכה אני מביא אותו לכס בעתו שלא יהיה לקללה ומיהו משום שלא בעתו נקרא יורה ומלקוש וקאמר דמה מלקוש כו' ומה יורה כו' וע"כ יורה ומלקוש לברכה קאמר דהיינו בעתו:

דכתיב ובני ציון וגו'. בילקוט ל"ג הכי אלא וכן הוא אומר ובני ציון יגילו וגו' ואתרווייהו מיייתי' ליה דבין יורה ובין מלקוש כתיבי ביה:

שמל קשיותיהו כו'. ויש לפ"ז לתת טעם מאי הגשם דבניסן קרוי כן ולא הגשם דבתשרי ומיהו לעיל ביורה לכולה טעמי ניחא אההוא דבתשרי:

דף ו:

והולידה והצמיחה כו'. הולידה הוא לשון מורכב זכר ונקבה משמע שהגשם הוליד והביא שהארץ ילדה וצמחה כמו אחרי הולידו וגו' אבל בלידת הארץ ה"ל למכתב ילדה וצמחה ומיהו בכח הלשון נמי דהארץ אתתא דמטרא היא והכי אמרינן לקמן טבא לשתא דטבת ארמלתא וק"ל:

דף ז.

גדול יום הגשמים כתחיית המתים כו'. מפורש בריש פירקין:

ביום שניתנה בו תורה כו'. לענין טובה לעולם קאמר דכמו שהתורה טובה לנפשות ה"נ המטר טובה לנופות ומיייתי לה דכתיב כי לקח טוב ע"ש שהיא טובה לנפשות ופי' הפסוק כי לקח טוב מה שראוי ליקח אותה בשביל שהיא לקיחה טובה אנכי נתתי לכם במתנה. ואמר תורתך אל תעזבו וגו' ע"פ מ"ס בנדרים משה היה לומד תורה ומשכחה עד שנתנה לו במתנה וה"נ ה"ק שע"י שנתתי אותה לכם במתנה אל תעזבו ותשכחו אותה:

יותר מיום שניתנה כו'. מפורש כלעיל שטובת הגשמים היא לגופות בין לצדיקים ובין לרשעים אבל טובת התורה אינה אלא לצדיקים בלבד שזוכין בנפש על ידה וק"ל:

ערפאו כמטר כו'. פרש"י הרגהו עכ"ל אבל א"כ הו"ל לפרושי הכא ואין עריפה אלא הריגה כו' כדמפרש ליה לקמן ונראה לפרש הכא ערפאו ר"ל הפנה אליו עורף ולך מאתו וכה"ג דריש ליה בפ' לא יחפור יערוף כמטר כו' זו רוח מערבית הבא מערפו של כו' כפירש"י שם וה"ק אם תלמיד חכם הגון הוא כטל יהיה לך שאינו נעצר ומתבקש לעולם ואם לאו ערפאו וסור ממנו וכדאמרינן בסמוך אם לאו אותו תשחית וסור ממנו כמטר הזה שהוא נעצר ואינו מתבקש לעולם כדאמרינן לעיל:

נעשית לו סם חיים כו'. מדברי הרמב"ם בח' פריקים שרפואות הנפש הם בדמיון רפואות הגופות ויש סם ברפואות הגופות שלפי הכנתו עם דברים אחרים במעשה ידי אומן ברופא הוא מרפא החולה ואם לאו אפשר שיהיה הסם ההוא אדרבה קשה לחולה להוסיף לו חוליו שימות בה כן התורה היא סם הנפשות כמ"ס פ' בא לו ואת התורה אשר שם משה וגו' אל תקרי שם אלא סם זכה כו' דהיינו אם עשה עם הסם כאשר צוהו הרופא נאמן דהיינו ללמוד לשמה הרי היא סם חיים לנפשות שלהם ומיייתי ליה מדכתיב עץ חיים היא למחזיקים וגו' שיש עץ שהוא סם טוב לחולי הגופות ע"י בישולו עם דברים אחרים ואמר למחזיקים בה דהיינו לשמה ואומר רפאות תהי לשרך וגו' לעיל מיניה כתיב ירא את ה' וגו' דהיינו לשמה ואומר כי מוצאי מצא חיים וגו' לעיל מיניה אשרי אדם שומע לי דהיינו לשמה ואם לאו שלמד שלא לשמה הרי אדרבה התורה נעשית לו סם המות להורגו ומדמה ליה כמטר הזה גם שלפעמים הוא מתבקש וחיים הם לעולם כמו בימות הגשמים מ"מ לפעמים אינו מתבקש וקללה הוא לעולם כגון בימות החמה כמפורש לעיל:

ובי אדם עץ כו'. דלפי פשוטו כפרש"י בחיומם שמא האדם עץ השדה וכי האדם עץ וגו' להכנס במצור כו' ע"ש ה"ל למכתב כי עץ השדה אדם וז"ש וכי המכוון המקרא לפי פשוטיה שמא האדם הוא כעץ השדה אדרבה המכוון ממנו וכי עץ השדה הוא כאדם לבא מפניך וגו' וע"כ דרשו דודאי מדמה האדם לעץ השדה אם עץ מאכל ואם סקר ובינלקוט ל"ג הא כיצד אלא דגרסינן וכי אדם עץ השדה אלא אם ת"ח הגון כו' ע"ש ופרש"י כולה מלתא אם ללמוד ממנו אם לאו ולפי מה שנסמך המאמר להנהיג דלעיל יש לפרש כמשמעו אם ת"ח הגון הוא דהיינו שלומד לשמה אותו לא תכרות דסם חיים היא לו ואם לאו שלומד שלא לשמה אותו תשחית וכרת דסם המות היא לו:

חדושי אגדות – מהרש"א • תענית

ברזל בברזל יחד לומר כו'. אסיפא דקרא סמיך ואיש יחד פני רעהו כפרש"י ולכאורה זה המאמר לא שייך הכא וי"ל משום דאמרין לעיל העוסק בתורה שלא לשמה עשית לו סם המות דהיינו בלמוד לקנטר כמ"ש התום' אל תחשוב דבב' ת"ח שבא אחד לסתור ולהקשות על דברי חבריו שזהו ג"כ בכלל לקנטר :שלא לשמה דאינו כן אלא דלא באו רק לחדושי ומעלה הוא בת"ח כמו שהוא ברזל בברזל שהאחד מחדד את חבריו:

מה אש אינו דולק כו'. ולעיל קאמר משום דאורייתא בת"ח כאש יש לומר דהא והא איתא דבתרוייהו מילי י'ס לדמויי התורה לאש:

מ"ד חרב אל הבדים כו' שעוסקין בד כו' מפורש פ"ב דמכות:

קטנים מחדדין את הגדולים כו' כפרש"י ששאלין כל שעה ומתוך משא ומתן ופנפול אתרווחא ההלכה :האח מייתי הא דר"ח כו' ומחבירו יותר כו' מתלמידי יותר כו' לפי שכל אחד מאילו שואל ביותר ומביא טפי ל ידי חידו:

בתיב היו כל צמא וגו'. לאו בצמא ממש קאמר בנבואה זו אלא כמ"ש ולא צמא למים כ"א לשמוע דבר ה' :קאמר בתלמוד הגון התיו מים עם רבו מדבר שלא תמנע מללמדו תורה אבל בתלמוד שאינו הגון ימנע הרב מללמדו תורה כמ"ש בסמוך יהיו לך לבדך אבל הנביא קורא לו הוי כל צמא לכו וגו' שישוב וילך אצל רב ללמדו:

ואם לאו יהיו לך לבדך וגו'. דאסור ללמד תורה לתלמיד שאינו הגון כדאמר בפ' העור והרטוב השונה לתלמיד שאינו הגון כאילו זורק אבן למרקולים וע"ש בחידושונו:

למה נמשלו ד"ת למים דכתיב הוי כל צמא וגו'. דה"מ לדמויי לפי ענינו ללחם דכתיב ביה נמי לא רעב ללחם וגו' כ"א לשמוע דבר ה':

לומר לך וכו'. לפי שיש תלמיד שמונע עצמו מלילך אצל רבו ללמוד לפי שהוא חושב שאין זה כבודו ולכך המשיל התורה למים במקום הזה מה מים מניחין מקום גבוה כו' אף אתה תניח מקומך והשפיל עצמך לגבי רבך לילך שם כדי ללמוד שם לכך מכריז הכתוב הוי כל צמא וגו' ולהכי מייתי ליה האי קרא בענין זה ולא מייתי ליה קרא דלקמיה בספר ישעיה לקראת צמא התיו מים:

לג' משקין כו'. לעיל לענין מה מים מניחין מקום גבוה כו' ה"נ יין וחלב אם שופכין אותן לארץ מניחין מקום גבוה כו' אלא שאין דרכן לשופכן על הארץ כמו מים גם אינו שייך ביין וחלב מניחין מקום גבוה כו' כמעיינות ונהרות אבל הכא לענין פחותים שבכלים שייך לדמות התורה לכל הג' משקין:

בדא"ל ברתי' דקיסר כו'. כל הסוגיא בפרק הגדור ועיין שם בחידושינו:

דף ז:

ע"ב ד"א מה משקין הללו אין נפסלין אלא כו'. פרש"י ונפסלין בדבר קל יותר משמן ודבש כו' ע"ש מפירושו נראה דל"ג אין נפסלין אלא כו' אלא דגרסינן ונפסלין בהיסח הדעת אף ד"ת משתכחין בהיסח הדעת כו' כנ"ל וכ"ה בגירסת ע"י:

נדול יום הגשמים כיום שנבראו כו' אני בראתי? כו' לשון ברא נאמר על תחלת הבריאה יש מאין ח"ש :דול יום הגשמים שנאמר בו ברא כאילו הוא יש מאין כיום שנבראו בו שמים וארץ דכתיב בהו בראשית ברא אלהים את השמים וגו':

שנאמר רצית ה' ארצך גו'. רצית אותה במים וזה רצונה כמ"ש פקדת הארץ ותשוקקה וגו' פלג אלהים מלא מים גו':

שצויתי אתכם בימות החמה כו'. וטפי ה"ל למנקט לקט שכחה ופאה שהם ממש בימות החמה בשעה אבל תרומות ומעשרות ניתן יותר בימות הגשמים אחר הדישה ומירוח וצ"ל מה"ט גופיה מדכתיב ציה :ס חום דמשמע דבר שציתי גם בחום ע"כ דהיינו תרומות ומעשרות שנצטוו בימי הגשמים אחרי הדישה ומירוח וגם בחום בימות החמה משא"כ לקט שכחה ופאה לא שייך ציווי כו' רק בימות החמה ימאי גם חום:

דבר שציתי ולא עשיתם כו'. מפורש פרק ב"מ האיך משמע ולא עשיתם ע"ש:

ופנים נזעמים לשון שקר פרש"י לפי דרש זה פנים נזעמים שמראה הקב"ה כו' ע"ש. ול"נ לפ' גם לפי דרש זה פנים נזעמים של בני אדם שמצטערים בכך:

ומצא אשה זונה כו'. פרש"י מסיפא דקרא וימנעו רביבים משום דמאנת הכלם כו' ע"ש ומרישא דקרא ימצא אשה נמי מורה על העזות בכמה כתובים וה"נ אמרי' במסכת זבחים צין מכפר על עזות פנים שנאמר והיה על מצח הארץ וגו' ע"ש:

שיש לו עזות פנים כו'. שנאמר העז איש רשע בפניו כו'. והמקרא מקורם העז בפניו איש רשע:

ועז פניו ישנא פרש"י ועז כתיב חסר ו' מי שהוא עז פנים ישנא בש"ן ואל"ף עכ"ל בכל הספרים בקהלת בש"ן ואל"ף ומה שכתב שהוא באל"ף י"ל דכוונתו מדכתיב באל"ף דריש ליה מלשון שנאה ולא מלשון שינוי כפרש"י ובתרגומו שם דא"ב ה"ל למכתב בה"א ישנה אבל מה שכתב שהוא בש"ן לא ידעתי כוונתו דהא בין שיהיה מלשון שנאה ובין מלשון שינוי בא השי"ן בו ואפשר לומר דכוונתו לפי הדרש מלשון שנאה יהיה השי"ן בשמאל כמו סי"ן וק"ל:

ואין מקרה אלא הקב"ה כו'. קראו הכא מקרה הגם שהוא מקרה במים עליותיו דהיינו בין מים עליונים למים תחתונים מכ"מ הוא תך שונאז של כו':

ואין אור אלא תורה כו'. ר"ל אין אור במקום הזה אלא תורה דלפי פשטיה ולא ראו אור השמש והלבנה לא יתכן דאלדברא מתוך שרונ עברה בהם ותטהרם דהיינו שהרקיע הוא טהור ונהור יותר המאורות מאירים:

בשביל גזל שנאמר על כפים וגו'. לעיל מהאי קרא דבר כי הקב"ה עושה עם העבים והמים דבר והפכו עונש לרשעים ושכר טוב לצדיקים דהיינו בס ידיו עמים דור המבול לאבדם ובהפך יתן בהם אוכל למכביר מזונות לצדיקים כמ"ש במדרש משל לנחתום כו' עיין בילקוט וע"ז אמר גם כן כי במבול על החמם דן אותם במים כמ"ש כי מלאה הארץ חמם וגו' לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל ומאז שנשבע שלא יביא מבול דן אותם על החמם בהפך זה דהיינו בהעצר המים כמ"ש על בשביל חמם שבכפים כסה אור ומטר עד שיתפללו עליו:

אם ראית רקיע שקיהה כברזל כו'. והיא קללה שבת"כ ונתתי את שמיכם כברזל וגו' והיא קשה משל משה שנאמר והיו שמיך וגו' נחושת וגו' כפרש"י בחומש:

שנאמר והוא לא פנים קלקל כו'. פי' לפום ריהטא והוא לא פנים אין לו משמעות לפי דרשה זו ויש לפרש כדברי המתרגם שהביא גם כן על דרשה זו והוא לא פנים וגו' פירוש וההוא דרא לא צלו קדם ה' כו' ע"ש:

שנאמר וחילים יגבר וגו'. דתפלת רבים יותר מקובלת וכן לקמן לענין תורה לימוד הרבים יותר מועיל וכמ"ש בספ"ב דברכות אקרא דילכו מחיל אל חיל:

דף ח.

מ' זמנין כנגד מ' כו'. בהא איכא טעמא דמשה נמי סדרן באותן מ' יום ולכל הפחות פעם אחת בכל יום אבל כנגד כ"ד תורה נביאים וכתובים אין כאן טעם מבורר:

מאי דכתיב אם ישוך וגו'. ראית דור שהשמים משתכין כנחושת כו' זו היא קללתו של משה והיו שמיך אשר על ראשך נחושת וגו' ובגוסחות נמרות שלפנינו לא מייתי הכא קרא ויגיד עליו רעו אבל מפרש"י נראה דגרסינן ליה וכן הוא בע"י דבתר בשביל לוחשי לחישות שאין בדור גרסינן מאי תקנתיה ילך למי שידע ללחוש וילחוש כדכתיב יגיד עליו רעו ואין יתרון לבעל כו' אבל לפי סדר הכתובים אינו דהאי קרא ויצו עליו במפגיע הוא מווקדם לפסוק יגיד עליו רעו וע"כ נראה דבתר דמייתי קרא ויצו עליו במפגיע גרסינן יגיד עליו רעו שכן הוא סדר הכתובים ומייתי לו כדקאמר דילך אצל חסיד להתפלל על המטר כמו חוני המעגל ור' חנינא בן דוסא דודאי על ידי תפלתם יהיה ענה דהיינו שיגיד עליו בתפלה רעו שהוא חסיד ואמר אם לחם ועלתה כו' שנא' מקנה אף על עולה הוא סופא דקרא דיגיד עליו רעו:

מאי דכתיב אם ישוך הנחש בלא לחם כו' גם שנשיכתה שממיתה היא מקללת אדם הראשון מ"מ אינה מוכרחת לישוך אלא שניתן לה כח לישוך ולהמית ובזה יתישב מה שכתוב בלא לחם דלכאורה לא איצטרך לפי הדרשה דכ"ס אם היא ממיתה ולא יועיל הלחש מה הנאה יש לה אבל הוצרך לכך דלא תימא גם שאין לה הנאה היא מוכרחת לכך מתוך הקללה וע"ז אמר דאינו כן שהרי אינה ממיתה אלא (ע"י) [בלא] לחם אבל (בלא) [ע"י] לחם אינה ממיתה וע"כ דאינה מוכרחת על כך וק"ל:

אא"ב משים נפשו כו'. בפרש"י שנפשו מכוונת בכפו דהיינו בלב שלם בכמה מקראות מצינו דרחמנא לבא בעי וכמ"ש ועבדתם את ה' אלהיכם בכל לבבכם וגו' ונראה דמשים נפשו בכפו הוא דבר נוסף לזבו מכון כ"כ לשמים שיהו פיו ולבו שוים כאילו הם במקום א' בכפו:

שנאמר אמת גו' יצקך משמים נשקף כו' ומשמע ליה דבגשמים מיירי דכתיב בתר הכי גם ה' יתן הטוב וארצנו נתנו יבולה ורש"י פי' צקך משמים דהיינו גשמים שהן לצדקה עכ"ל ועי"ל צקך היינו מזל צדק שהוא מורה על הגשמים כדאמרין ספ"ב דשבת דמזל צדק הוא מצנין:

מהבא וכיראתך עברתך כו'. מהכא פגעת כו' רש"י פי' כל הני מילי ע"פ מ"ש שהקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה ע"ש אבל א"כ ה"ל לאתויי כל הנך קראי והכי נמי התם בפ"ב דיבמות ופרק הפרה ונראה לפרש ע"פ גירסת הילקוט דה"ג כל המצדיק עליו הדין מלמטה מצדיקין כו' וע"פ מ"ש פ"ק דכתובות רבים שתו לימא רבים ישתו לא לימא משתה אחרונים לאלימא משום דאל יפתח אדם פיו לשטן וכמפורש שם שהדבור גם בדרך הדמיון מעורר את מדת הדין על האדם עד שהשטן מקטרג להיות החוטא מודה בדבר שראוי לכך כו' עיין שם והא ודאי שעל העונש העבר ובא על האדם ודאי יהיה האדם מצדיק עליו הדין אבל להבא שראוי לבא עליו עונש אל יהא האדם מצדיק עליו הדין שהוא ראוי לעונש כזה שזה פותח פיו לשטן אלא יבקש רחמים אולי יתעשת לו הקב"ה ולזה אמר כאן המצדיק עליו הדין להבא הרי מושך ומעורר מדת הדין עליו מלמעלה להצדיק עליו הדין מלמעלה ומייתי שנאמר אמת מארץ תצמח דהיינו שמצדיק עליו הדין מלמטה לפי האמת דזו המדה מנגדת בריאת אדם כמ"ש אמת אמר אל יברא וכמפורש פרק חלק גבי וימחר משה ויוקוד וגו' מה ראה משה אמת ראה ע"ש גם מלמעלה מדת הדין מצדיק עליו לעונשו לפי האמת ולא ברחמים דהיינו וצקך משמים נשקף וגו' דאין השקפה אלא לרעה ודאמר מהכא וכיראתך דהיינו שרא האדם מלמטה ומצדיק עליו הדין כן הוא עברתך למשוך עליו הדין שלמעלה דהיינו עברתך ודאמר מהכא פגעת את וגו' ועושה צדק בדרכיך וגו' שמצדיק מלמטה דרכי השם ומדתו עליו לעונשו הן גם אתה קצפת ונחטא במה"ד עליו מלמעלה כך עולם ונושע על ידי שיתמרחו כל עונותיו בעולם הזה הוא נושע לעולם הבא בשכרו משלם ועלה מייתי בכה"ג הא דריב"ל כל השמח ביסורין דזה שמצדיק עליו הדין לקבל יסורין עליו מביא ישועה לעולם שנאמר בהם עולם ונושע:

שהשמים נעצרין מלהוריד טל ומטר כו'. הטל ודאי אינו נעצר אלא דלברכה קאמר הוא נעצר ובקרא דמייתי נמי לא הזכר רק מטר ובילקוט מפורש בהאי לישנא בשעה שהשמים מתקשרים בעבים ואין גשמים יורדים דומה לאשה שמחבלת ואינה יולדת כו' ע"ש:

דף ח:

ע"ב ונאמר ליה באשה כו'. לא שדימה לידת הגשמים ללידת האשה שהרי אמרו לעיל דמטרא בעלה דארעא מהאי קרא והולידה והצמיחה ולידת הגשמים דומה ללידת הזכר כמ"ש לעיל דלשון והולידה הכי משמע אלא דה"ק דיש בלידת הגשמים דומה ללידת אשה דהיינו שע"י הגשמים הארץ הולידה דמטרא בעלא דארעא וכן לגבי פקידה שיש לגבי גשמים פקידה שהארץ נפקדת ע"י הגשמים כמ"ש פקדת הארץ וגו' ונ"מ דבעי רחמי שמים במטר כמו באשה:

במין קובה כו' אחיא כמ"ד לקמן דהעולם ממים עליונים שותה:

אם לחסד ימציהא לשדות וכרמים כו'. כנ"ל וכ"ה בילקוט ולא פי' בהך כלום אלא לארצו דמשמע. שהיא חלוקה שלישית כמו המפרש לה באורך דרשה ונראה דלפום הך דרשה קמייאת לא הוצרך לפרש אם לארצו דמשמע'י לפי הגזירה דמעיקרא שהיו ישראל ביוגונים וכפרש"י בהדיא בסוף איוב אם לשבט לפורענות כו' בהרים וגבעות שאין מקום זריעה ואם לארצו להורידם כאשר נגזר בתחלת דין לא לשבט ולא לפנים משורת הדין אלא בבינוני' ואם לחסד שנעשו הדור עכשוי יותר צדיקים כו' אותן גשמים שנגזרו בבינוני' מהפך כו' לירד בחסד בזמנם ועל ארץ הצריכה להם שלא תוריד טפה מהן לאיבוד עכ"ל ע"ש:

בבעי רחמי כו'. כבר כתבנו בפ"ב דכתובות דהכא איירי ברעב של כליה ואע"ג דבגזרת כפנא נמי מתים ברעב של כליה מ"מ קאמר נסבול כפנא דלא מתים כ"כ בכפנא כמו בזמנא:

על זאת מכלל דאיכא אחריתי כו'. על זאת מפורש שם שבקשו להיות להם שלום מאויבים בדרך ומדיוקא דזאת מכלל דאיכא אחריתי שאינו מפורש שם וכן דניאל על רזא דנא מפורש שם ופשרה להחוייל למלכא ומכלל דאיכא אחריתא שאינו מפורש שם:

דלא ליתבו בתעניתא. פרש"י דלא בעו דליתו ברכה לעולם בשבילן עכ"ל לפי פירושו הא מלתא באנפי נפשיה היא דלא תליא בגזור שמדא אלא דגזרו דלא ליתבו בתעני' על הגשמים דלא יבא ברכה לעולם

בשביל תעניתן ויותר נראה לפרש דנזור דלא ליתב בתעניתא היינו לבטל נזירת השמך דנזור:

מנא לך הא כו'. מן היום אשר נתת לבך וגו' כבר אמרינן בפ"ק דקדושין מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה מיהו אפשר דהיינו מעת שגעשה המעשה הטוב מצרף גם המחשבה טובה אבל הכא קאמר דבר נוסף דנשמעו דברידן גם מיום המחשבה בלב:

ביומא דדינא כו'. עיין פרש"י וק"מ דמה ענינא לע"ש דהתם טעמא אחרینא אית ביה משום שאין יכולין לעשות צרכיהן גם הדמיון בקולות ואוושות הוא רחוק ונראה דגרסי' ביומא דדינא בב' ור"ל קשה יומא דמטרא ביומא דדינא שהכל מתקבצין מן הכפרים לעיירות שיושבין שם בתי דינין בב' ובה' וטורח להם לילך שם ביום שהגשמים מרובין כמ"ש בר"ח בן דוסא כשהלך בדרך ביום גשם שאמר חנינא בצער וכל העולם בנחת והשתא ניחא דכ"ש בע"ש שכל העולם צריכין לחזר אחר צרכיהן בשוק לקנות סעודת שבת יעלה מיייתי שפיר אי לאו דצריך כו' כפרש"י גופיה דמו"ק:

שמש בשבת צדקה כו' יראי שמי כו'. פרש"י יראי שמי שומרי שבת עכ"ל ועי"ל דמשמע ליה דאייירי בשבת מהאי לינשא דשמש צדקה והוא מבואר כי מהלך ז' המזלות סדרן הוא שצ"ס חנכ"ל ותחלת הלילות של ז' ימי השבוע כצנ"ש חל"ס ותחלת היום חל"ס כצנ"ש נמצא בשבת בתחלת הלילה מתחיל מאדים י'בתחלת היום מתחיל שבתאי וב' מזלות אלו מאדים ושבתאי מורים על הרע כמפורש בפ' מפנין ובפ' מי שהחשיך וכוכב צדק שהוא מורה על הטוב כדאינא שם הוא משמש אותה שעה שקודם ליל שבת קודם מזל מאדים וגם הוא מתחיל שעה אחת על יום שבת אחר מזל שבתאי ומטעם זה ציינו הקב"ה לקבל שבת בתוספת שעה אחת קודם הלילה שמתחיל מאדים שעדיין צדק משמש באותה שעה שקודם לילה וכן ביום השבת לא כתיב בו בבקר שיש לשהות שעה אחת על היום לפי שבאותה שעה משמש מזל שבתאי עד שיתחיל לשמש אח"כ מזל צדק ולפי שבאותה שעה שקודם לילה עדיין הוא יום והשמש זורחת במזל צדק יכן שעה אחת ביום מתחיל נן החמה במזל צדק על כן אמר שמש צדקה שהשמש הוא במזל צדק בסוף ערב שבת בתחלת שבת קודם מאדים וגם הוא במזל צדק בתחלת זריחתה ביום שבת אחר שבתאי והיינו ז'רחה לכס יראי שמי בקבלת שבת בין ביום ובין בלילה שתהיה השמש במזל צדק מרפא בכנפיה:

פרוטה שבכים מתברכת כו'. עיין פי' רש"י לפירושו לא הוה ליה למימר אלא שאפי' מעשה ידיו מתברכין ונראה דמלתא יתירא נקט דאפי' שאין בו מעשה ידים ממש כגון עסקא הקלוי בפרוטה שבכים הוא מתברך ומרבה ליה מריבויא דכל מעשה ועוד יש לומר דפרוטה שבכים מתברכים ע"י הגשמים שהתבואה ופירות בזול ואין צריך לחסר מפרוטה שבכים כמו בזמן היוקר ונמצא הפרוטה שבכים מתרבת לו עתה בזמן הזול:

אין הברכה מצייה אלא בדבר הסמוי מן כו'. מפורש בפ' המפקיד ופרק כ"ה:

באפיקים כנגב כו'. כתבו התוספות ואם תאמר אמאי לא קאמר כו' יותר כו' דמי נתלה במו כו' ע"ש מיהו רב יהודה לעיל דמשהו להו על כרחו לא חש להא דמי נתלה במו כו' והכא נמי איכא למימר ר' יוחנן הכא לא חש ליה ועוד נראה לרבא נמי דקאמר לעיל דמי נתלה במו כו' היינו משום כיון דישראל ראו נתינת התורה כמו שראו המטר לא הוה ליה לתלות נתינת התורה במטר אי הוו שניהם שוים דמאי אולמיה האי מהאי ועל כן לאשמועינן דמטר ויותר גדול דמי נתלה כו' אבל קיבוץ גלויות דלא ידעו ולא ראינו עדיין אותו שפיר איכא למימר דשוא הוא לדבר שנתלה בו אלא שאנו מבקשים ותולים דבר שלא ראינו דהיינו קיבוץ גלויות במטר שראינו במעלות:

שאפילו גייסות פוסקות בו כו' מה שעוברי דרך פוסקין בו היא ודאי קשה לעולם כדאמר' לעיל אבל גייסות דקאמר הכא היינו חיילות בעלי מלחמות שנוח לעולם כשפוסקים והיינו גדודיה דמשמע גדודים הינצאים למלחמה כמו גז גדוד וגו':

פוסקי צדקה ברבים כו'. עיין פרש"י ואין צורך די"ל דוקא נקט בכה"ג שהוא עושה לשם ולתהלה לו בפני עניים שמחניף להם כמ"ש איש מתהלל בתמתו וגו' דמשמע שהוא עושה כן לפנים ולשם וכפרש"י בספר משלי נשיאים ורוח גו' כאשר יהיה תוחלת שוא שהשמים מתקשרים כו' ולא באו הם מצטערים וכלות עיניהם כך איש מתפאר כו' והוא משקר וכלות עיני עניים כו' ע"ש:

דף ט.

מ"ד עשר תעשר. ואפי' למ"ד בפ' (המפקיד) [אלו מציאות] דברה תורה כלשון בני"א היכא דאיכא למדרש דרשנין ובפ"ק דר"ה נמי דרשינן מיניה עשר תעשר בב' מעשרות הכתוב מדבר ועיין בתום' פ' (המפקיד) [אלו מציאות]:

א"ל עשר בשביל שתתעשר כו'. ויהיה תעשר לשון עושר א"י מלשון מעשר והכא קאמר עשר תן מעשר משלך ותזכה בזה לעשר עוד את שלך ולפי המדרש שכתבו התום' בזה בכאן עיין מה שכתבנו בזה פרק הספינה פירוש יפה בפסוק עשר תעשר וגו' היוצא השדה שנה וגו':

ובחזוני נא בזאת כו'. משום דבזו יבא אדם לנסיון טפי דהיאך אפשר שמתוך שאדם מחסר ממונו ליתן מעשר יבא להוסיף לו עושר ואמר אל תתמה על כך ובחזוני נא בזאת בדבר גדול כזה אם לא אפתח לכם ארובות השמים שמהם באה הקללה לעולם במבול כמ"ש וארובות השמים נפתחו ומתוכן ע"י מעשר שתתנו והריקותי לכם ברכה עד בלי די כו':

עד שיבלו שפתותיכם כו'. מפורש פ"ג דמכות:

אולת אדם תסלף דרכו גו' יתיב ר"י וקמתמה כו'. נראה לפרש דודאי ר"י הוה ידע זה המקרא שבמשלי קודם ששמע מהינוקא אלא שלפי ענינו שם היה דעת ר"י לפרש האי קרא הכי כי ע"י אולת ושטות של אדם מסלף ומקלקל דרכיו ומעשיו גם על ה' יזעף לבו שמהרהר על ה' בדבר אמוניי ודבר זה ודאי רמוז בתורה כמ"ש כי תטטה אשתן אין אדם עושה עבירה אא"כ נכנסה בו רוח שטות והיה נראה לו דוחק לפרש דרכו על פנעי אדם עד אחר ששמע זה המקרא מפי ינוקא כפי המבוקש ממנו שאמר ליה פסוק לי פסוקיך כנראה מרים המאמר ולפי הענין אשר בקש ר"י ממנו פסוק לי פסוקיך ואמר ליה הינוקא זה הפסוק הבין ר"י ממנו שהוא מפרש זה המקרא כענין זה ודרכו על פנעי אדם ויזעף מלשון תרעומת י'הרהור האדם על ה' ומתל דינו ועל זה היה ר"י מתמה מי איכא מידי כו' דמו"ק:

ויאמר מה זאת עשה וגו'. הגם שאמרו והתירו על עונם ואמרו אבל אשמים אנחנו על אחינו וגו' מ"מ מלשון מה זאת עשה אלהים לנו נראה שהתקדשו על מדותיו כאלו בא עליהם ח"ו בעקיפים והנראה בענין זה דודאי תלו הדבר במכירת יוסף כמ"ש אבל אשמים וגו' על אחינו וגו' כי ראו שנפרעו במדה כנגד מדה כמו שהם חשדו אותו שהוא כמרגל ומוציא דבה עליהם נגד אביהם וע"כ השליכוהו לבור כן נחשדו הם כמרגלים להשליכם לבור במאסר גם ראו מתחלה שאמר שלחו מכם אחד שהיה כוונתו על ראובן שלא היה חייב בדבר ולבסוף אמר להו אחד יאסר וגו' שכוונתו על שמעון שהיה העיקר במכירתו :ם אח"כ ויפתח האחד את שקו וגו' שהוא לוי שהוא מצא את כספו במלון שהיה מונח למעלה בשק כדי

שימצא בדרך לצערו שגם לוי היה עיקר במכירה משא"כ בשאר האחים שלא מצאו כספם עד ביתם לפי שהיה מונח בצורך למטה בשק בכל זה רמז שאלהים יפרע להם במדה כנגד מדה ואמרו אבל אשמים וגו' על אחינו אבל ממה שאמרו מה זאת עשה וגו' נראה כאלו התקדשו על מדותיו ונבאו בזה ולא ידעו מה נבאו דהיינו שכל זה עשה לנו אלהים לסבב ביאתם למצרים כמ"ש וישלחהו מעמק חברון וגו':

מטר בשביל יחיד פרנסה כו'. עיין פרש"י ועוד י"ל מטר שהוא אינו אלא צורך הפרנסה והוא ניתן בטבע מן השמים אם יש בה צורך ליחיד ניתן לו בזכותו אבל פרנסה גופיה בעינן שתבא מן השמים כגון המן והבאר הוא דבר ניסי ולא בא רק בשביל רבים:

דבתיב יפתח ה' לך את אוצרו וגו'. הגם שכל ברכות וקללות שבת"כ לכל ישראל נאמר מכל מקום כיון שנאמר בלשון יחיד בשביל יחיד מהן נמי נאמר:

ג' מתנות כו'. ואלו הן באר ומן וענן כו'. מה שיש לדקדק בזה מפורש פרק הפועלים:

חזרה בזכות שניהן כו'. כיון שחזרה בזכות שניהן כ"ש שלא היתה להסתלק כלל בזכותן אלא שנסתלק להורות ולהגיד לישראל שבזכותה היה עד היום וכן שחזרו שניהם בשביל משה ולא נסתלקו אלא להגיד שבשביל זכות אהרן היה עד היום וענין שלשה פרנסים באלו ג' דברים שיעקב לא בקש אלא על ב' כמה שאמר ושמרני בדרך הזה וגו' ונתן לי לחם לאכול ובגד וגו' דהיינו הענן לשמירה מאוייבים המים לשתות ולנהן מלבושיהם המן במקום לחם לאכול כי הצדיקים מסתפקים במועט:

שנאמר וישמע הכעני וגו'. מה שמועה כו' אל תקרא ויראו כו' אלא ויראו מפורש פרק קמא דר"ה:

כי משמש בארבע לשונות אי דלמא אלא דהא כו'. מפורש בחידושי הלכות פרק קמא דר"ה:

בירח אחד כו'. פי' בז' באדר שבו מת משה ופסקו המן והא דכתיב וישבות המן ממחרת באלכלם מעבור הארץ דהיינו בט"ז בניסן מפורש במכילתא דמ' יום אחרי שמת משה נסתפקו ממון שבכליהם שלקטו בו ביום שמת משה:

שאני משה כו'. מלאל נקט בשינוי רק שאני משה כו' משמע דממשה בלחוד הוה פריך דאשכחן פרנסה גופה שהוא המן הוה בשביל יחיד אבל מבאר שהיה בשביל מרים לא פריך ליה ואפשר דמשום דאיכא למיחש דלאו בזכות' לחוד היה הבאר אלא דגם זכות משה היה עמה ומיהו מענן שהיה בזכות אהרן ניחא בלאו הכי דלא פריך ליה משום דלאו בכלל פרנסה הוא אלא הצלה מאוייבים:

דף ט.

ע"ב ואבחיד את שלשת גו'. נראה דודאי כן הוא שהראו לו בחלום שרונץ לענשן משמים על דמכספי ליה כפרש"י ולמחר כי הוו מפטרי ליה כדרך התלמוד הנפטר מרבו א"ל שילכו מכאן למקומם לשלום וכדי שיתקיים החלום בזה להכחידם בעונש מיתה כמשמעות הכתוב:

שאלו מה' מטר וגו'. השאלה במטר מתחלת מרחשון שהוא זמן היורה אבל אמר שתהיה השאלה עד עת מלקוש הבא בניסן כדאמר' לעיל. ואמר וה' עושה חזוים ומטר גשם וגו' כפל הענין כלקמן שהחזוים הם סימן לרוב גשמים לפי הצורך לכל ואמר יתן להם לאיש גו' כדמסיק אפילו לאיש יחידו ויתן להם יש לפרש אחזוים דהיינו שהקב"ה עושה חזוים רבים כדמסיק וגם יתן לחזוים להם מטר וגשם שיתנו לכל איש צדיק כפי הצורך לו אפי' על עשב אחד ועל שאר השדה שא"י למטר לא יבא מטר דאפשר דיזיק לו רוב גשמים ולכן קאמר רב דניאל האי מישראל לא בעי מיא כדי שלא יבואו שם ויזיקו לו:

בי היכי דמשקרא בבלאי הכי כו'. יש לפרש ע"פ מ"ש לעיל אין הגשמים נעצרין אלא בשביל פוסקי צדקה ואין נותנין שנאמר נשיאים ורוח וגשם גו' ה"נ ה"ק דמשקרי בבלאי ואין נותנין הצדקה שפסקו ולכן החזוים נמי משקרי מלהביא מטר:

מלא צנא כו'. ובבלאי לא עסקי כו' ובבלאי עסקי כו'. מפורש במס' פסחים פרק האשה:

ר"א אומר כל העולם כולו מימי אוקינוס כו' ור"י אומר כו' ממים עליונים שותה כו'. פלוגתייהו תלוי בדעת בעלי הטבעיים לפי דעת הפילוסופים והוא מבואר בפרק אין דורשין דיש לפרש בזה כפשטן:

ממימי אוקינוס שהוא שותה כו'. וגבול ים והיה לכס הים הגדול וגו' ות"י ותחום מערבה ויהיו לכון מימא רבא אוקינוס:

כבברה כו'. פרש"י בס' שמואל חשרת ל' כברה שהוא נופל על הארץ דק דק וכ"ה באגדה הרבה חושרין אותו כבברה כו' ע"ש:

ובין טפה לטפה כו'. במדרש קהלת מפיק ליה מלשון שחקים שהם שזחקות את המים לטפות דקות וענין זה מפורש פ"ק דב"ב אקרא דמי פלג לשטף מים ע"ש:

ללמדך שגדול יום הגשמים כיום שנבראו שמים כו'. ופרש"י דהאי ללמדך כו' אקראי דלקמן קאי כו' כבר כתבתי דשפיר קאי אהא דקאמר ואין בין טפה לטפה כו' והוא מפורש לעיל בריש פרקין:

במאן אזלא הא דכתיב משקה הרים מעליותיו ואמר ר"י כו'. פרש"י דאי לאו ר"י ה"א דה"ק מעליות שהקב"ה עומד הוא משקה אותן למטה ולעולם המים מאוקינוס עכ"ל. אמנם יש לדקדק כיון דהשתא אכתי לא היה ס"ד כיון דסלקא להתם כו' הוה ליה למיפרק לר"א מפשטיה דקרא למטר השמים תשקה וגו' קרא שהביא ר' יהושע וע"כ נראה לומר דאי לאו רבי יוחנן הוה אמינא דה"ק דמשקה הרים מעליותיו של כל הר וחר כמ"ש בב"ר דבשביל ד' דברים חזר הקב"ה שלא תהא הארץ שותה אלא מלמעלה כו' ושיהא הגבוה שותה כנמוך ע"כ אבל רבי יוחנן דאמר מעליותיו הוא כינוי להקב"ה ודאי דאתא לאשמועינן דמעליותיו שלו משקה הרים דהיינו מים עליונים פריך שפיר ומש"ה לא פריך נמי מדכתיב למטר השמים וגו' כיון דהאי קרא אא"י כתיב שהיא גבוהה מכל הארצות ברוב גובהה א"א שלא תהא שותה אלא מלמעלה כמ"ש דבר הכתוב לשון הבאי כאילו המים בא מן השמים כמבואר בכתוב ערים וגולות וצפורות בשמים דמו"ק:

דף י.

ור"י ההוא צבריייתו של עולם כו'. הך דרבי חנינא מי גרם לאוצרות כו' דחוק לאוקמי כרבי יהושע אלא דה"ק דודאי הך דר"ח כר"א אתיא אלא ר' יהושע אוקי ליה לקרא צבריייתו כו' ויש לדקדק דא"כ למאי דלא אסיק אדעתיה לאוקמא האי קרא צבריייתו של עולם אמאי לא פריך ליה מגופיה דקרא בלאו ר"ח ולפי מ"ש לעיל דר' יהושע נמי מודה דהארץ שותה נמי מלמעטה ניחא בלא ר"ח וה"ק קרא דעל ידי תהומות שלמטה נמי נתמלאו אוצרות בר אבל לר"ח דקאמר מי גרם כו' משמע דתולה מילוי אוצרות בתהומות לחוד ועוד י"ל דכולה מילתא תלמודא מסיק לה כמאן אזלא הא דאר"ח כו' כר"א אבל ר"י לא מפרש לה הכי אלא צבריייתו של עולם וככ"ל לקמן כמ"ש לעיל דמו"ק:

א"י נבראת תחלה כו'. כל אלו הדברים למעלת א"י נאמרו כמפורש באורך בדברי ע"י בשם הרשב"א יאקצר בזה והוא שהשנחתו ית' ב"ה הוא בכל דבר יותר בא"י ובשאר ארצות כי הוא אלהי הארץ וע"כ נקראת סתם ארץ כי חפצו ורצונו בה וע"כ אמר נבראת תחלה שהיא העיקר ושאר ארצות טפלים ולכך נקראו חוצות והשיב בהשנחת א"י בענין מטר שמשקה א"י בעצמו כי היא נחלתו וחבלו ושאר ארצות משקה ע"י שליח דהיינו שרי אומות שלמעלה ומזלות שלהם אותם חלק ה' לכל העמים ועוד השיב בהשנחת א"י שהיא שותה מי גשמים כו' ומפיק ליה מדשינה בא"י לכתוב לשון מטר ובחוצות לשון מים כאילו אינן מי גשמים רק מים בעלמא והוסף עוד דא"י שותה תחלה כו' היינו נמי שהיא עיקר ושאר ארצות טפלים לה וכמ"ש שא"י נבראת תחלה כו' ומייתי משל לאדם שמגבל כו' והוא משל לג' דברים שזכר במעלת הגשמים שבא"י הוא משל שנוטל האוכל תחלה הוא משל ששותה תחלה כו' ומניח הפסולת הוא משל לשתי' שמיניח התמצית לאחרים דהיינו התמצית ע"י שליח:

שקול כ"ף ושדי ארז"ש וקרי ביה הכשרת כו'. כפרש"י מלשון הכשר וה' מתחלף בח' באחזה"ע אבל התוספות כתבו ויהיה חכשרת כלומר שהמים בעננים מתקשרים כו' ע"ש לא ידענא משמעות חכשרת"ת לפי הדרש מלשון קישור אבל לפי פשטיה דקרא חשרת פירשו בו מלשון קישור כמו וחשוריהם הכל מונק מלכ"ס:

נהור ענני זעירין מימיהי חשוך כו' פרש"י נהור ענני זעירין כו' מדיוקא לחשכת מים סגין מימיהי יליף ליה ומלת חשרת מתפרש בע"א מלשון שרייה וכל זה דחוק דעיקר חסר מן הספר דהא ודאי ידע לפרש חשכת מים על שם חשוך ענני ולא קשיא ליה אלא רומיא ושינויא דקראי ואהא לא משני מידי ונראה דודאי ידע לפרש לחשכת מים ע"ש חשוך ענני וחשרת מלשון כברה כדאמרינן לעיל אלא למה שינה הכתובים דקאמר דאיירי בתירי ענינים דהיינו חשכת מים דסגין מימיהי להוריד טפות גדולות וחשרת מים דזעירין מימיהי בטפות קטנות כיור דרך הכברה ואהא מייתי ליה נמי האי קרא לעיל שמקבלין המים כגור ומנוקבין ככברה כו' שנאמר חשרת מים וגו':

מים עליונים במאמר הם תליון כו' במדרש מפיק ליה מדכתיב יהי רקיע בתוך המים שיש הפרש בין מים עליונים לרקיע כמו שיש בין רקיע למים שעל הארץ כפרש"י בחומש כו':

ור"א ההוא במעשה ידיו של הקב"ה כו'. רש"י לא פירש כלום בזה וגם בילקוט ל"ג ליה אלא דגרסי נמי הכא ההוא בברייתו של עולם הוא ויש לפרש דה"ק דקרא משתעי בברייתו של עולם מפרי של מעשה ידיו תשבע הארץ דהיינו שבראת המים כדי שתשביע את הארץ וכן יש לפרש לגירסת הספרים שלנו דגרסינן ההוא במעשה ידיו של הקב"ה והיא היא:

בל העולם מתמצית ג"ע כו' שנאמר ונהר יוצא מעדן גו' פרש"י סימן לדבר שנ"ע שותה מן כו' ע"ש רצה לומר דודאי העולם אינו שותה מעדן אלא מנן של עדן והוא ס' ממנו כלקמן ובהאי קרא דמייתי יוצא מעדן כתיב אלא לסימן בעלמא מייתי ליה מהאי קרא שגן של עדן שותה מי גשמים תחלה כו':

וגיהנם אין לו שיעור כו'. הוא גופיה ודאי דיש לו שיעור כיון דעדן ס' ממנו הרי הוא ס' בעדן אלא דה"ק שאין לו שיעור לשער בדבר אחר שהיה גדול ס' כמו גיהנם וכן ל"א דעדן אין לו שיעור יש לפרש כן שאין לו שיעור בדבר אחר דהיינו שהיה הגיהנם גדול ס' בעדן ודו"ק:

שובנת על מים רבים רבת אוצרות. וסיפא דקרא בא קצץ אמת בצעק והוא כפרש"י ונראה לפרשו אמת מלשון אמת המים ובצעק מלשון בצעי מים ור"ל שבא קצץ שלא יהיו לך עוד כ"כ מים רבים באמת מים יבצעי המים וכמו שכתוב שם והחרבתי את ימה והובשתי את מקורה:

דף י'

ע"ב יחיד כל שראוי למנותו כו'. ואפי' במס' כלה כו'. מפורש בפרק אלו קשרים:

א"ל יעקב אל תראו כו'. עיין בפרש"י בחומש והבא ופי' הרא"ס דבריו דלפי דברי רז"ל יהיה פי' תתראו תתראו מלשון שביעה ומ"ש אל תראו עצמכם כו' איננו פי' של תתראו אלא כו' אף כאן אל תתראו אל תראו עצמכם שבעים כו' ע"ש באורך ולפי דרכו כתב ג"כ מה שפרש"י בחומש בסוף דבריו וזומה לו ימרוה גם הוא יורא הוא שב אלשון ראשון שפרש"י בחומש והוא דברי רז"ל וא' מתחלף בו' וזה הוא דוחק גדול בפרש"י לומר שמביא וזומה לו אלפני פניו אלשון ראשון ולא אלפניו לשון שני מפי אחרים שהוא מלשון כחישה ועוד מה צריך לראייה שהוא מלשון שביעה שהמקרא מלא ממנו ובתורה כתיב למען ספות הרוה וגו' ואם הוא זר בא' תתראו מלשון שביעה והוצרך להביא וזומה לו גם הוא יורא שהוא ג"כ בא' יותר זר בלשון שני מלשון כחישה אבל הנוכח לדרש רז"ל בחומש שתתראו מלשון ראייה וכמ"ש אל תראו עצמכם כו' שהוא המתחייב בכח מאמר מהתפעל למה תתראו בפני עשו כו' וכן איתא בהדיא בתנחומא שפי' תתראו מלשון ראייה אמר יעקב לבניו אתם גבורים אתם נאים אל תכנסו בשער אחד כו' שלא ישלטו בכם עין הרע ע"ש גם מה שהביא בשם התנחומא שאמרו למה תתראו אל תניצאו בידכם פרוסת לחם לא מצאנוהו שם אבל הוא בב"ר ואין זה מכרעת כלל לפירושו מלשון שביעה אלא שפירושו מלשון ראייה שאל תתראו ופרוסת לחם בידכם והשתא ניחא רש"י בפ' החומש שכתב וזומה לו אלשון אחרון שלפניו קאי שכתב מפי אחרים שהוא לשון כחישה כי תתראו בא' אינו לשון ראייה בדברי רז"ל אלא שהוא מלשון כחישה וזומה לו גם הוא יורא שהוא ג"כ בא' ופי' המקרא דמשלי נפש ברכה שהוא יותרן בממונו תדשן נפשו גם מרוה ומשביע הוא היורא שהוא העני:

לא בפני עשו כו'. הא דנקט בני עשו וישמעאל שלא היו אז בארץ כנען ולא אמר בפני בני כנען עצמן תירץ הרמב"ן ואולי היו באים בני עשו וישמעאל דרך ארץ כנען כו' ע"ש והרא"ס דחה דבריו ע"ש ויתירן מפני שכל בני כנען היה להם תבואה כמותם כו' ע"ש ואין זה מוכרח גם אם היה להם תבואה מי נימא שהיה לכל בני כנען תבואה ועוד דאכתי תקשי למה לא אמרו נמי עמון ומואב שהיו ג"כ שביני ארץ כנען אבל נראה כי הקנאה שנאמרה הכא לא שייכא רק באחים קרובים ומטעם שיהיה האדם עם אחיו בצרה כדמוכח כל הסוגיא ודבר זה אין לחוש רק בצרת אחים וקרובים ולהכי נקט בני עשו וישמעאל שהיו מזרע אברהם נחשבים אז באחים וקרובים לבני יעקב אבל שאר אומות לא שייך ביה קנאה זו להיות בצרה עמהם וכך מטיין דברי הר"ן בזה שכתב בסוגין בענין איסור תשמיש דיוסף שלא ידע שהיו שבעים היה אוסר עצמו בתשמיש שבבילם אבל הם ידעו כו' עכ"ל ומדבריו מוכח שלא היה להם לחוש לאיסור את עצמם בתשמיש משום דשאר אומות היו שרוין בצער ואפילו משום בני עשו וישמעאל דלא שייך בתשמיש קנאה אלא באכילה שהיא בגולה כמ"ש למה תתראו ואל תניצאו פרוסת לחם בידכם וכתב הרמב"ן לדרש רז"ל אל תראו עצמכם שבעים כו' דמשמע שהיה להם עדיין תבואה הא דכתיב ונחיה ולא נמות היינו שלא ימותו כאשר יתום הלחם אשר בידם:

שמא תרגו עליכם הדרך פרש"י תתעו עכ"ל ר"ל שע"י עיין בתורה כדמסיק תבואו לתעות ותתעכבו בדרך ויוסף מיהר הליכתם כמ"ש מהרו ועלו וגו' ורש"י בחומש הביא דרש רז"ל דשמעתין:

אל תרגו אל תתעסקו כו'. ד"א אל תפסיעו כו' ע"ש אבל הר"ס כתב על פרש"י שבחומש אבל בב"ר שלפנינו כתב אל תרגו אל תפסיעו כו' ע"ש באורך ומדבריו נראה שעלם מעיניו סוגיא דשמעתין דדברי רש"י בחומש מיוסדים על פי סוגיא דשמעתין והב"ר חולק ופירש אל תרגו בהפך דהיינו אל תפסיקו מדבר הלכה וכמ"ש התוס' שיש מדרש החולק על תלמוד שלנו ונראה לפי דרש דשמעתין פירש הכתוב אל תרגו כדמסיק לעיוני כי עיין התורה מביא החכמים לידי רוגז כמ"ש בפרקין אורייתא דקא מרתחא ביה ולזה א"ל אל תרגו ותעיינו בדבר שנצטויתם בדרך דהיינו ד"ת שהולכי דרכים פטורים מן המצות אבל חייבים בד"ת כמ"ש ודברת בם גו' ובלכתך בדרך גו' היינו לפי המסקנא והרא"ס פי' הכתוב בענין אחר לפי הדרש כי עולם ממנו סוגיא דשמעתין ודו"ק:

שני תלמידי חכמים שמהלכין בדרך כו'. ביחוד המהלך בדרך יחידי נמי אמרו פ"ג דאבות המהלך בדרך יחידי ומפנה לבו לבטלה ה"ז מתחייב בנפשו אלא דהכא הוסיף בשבטי ת"ח המהלכים בדרך ישאו ויתנו בדבר הלכה ביחד שתייה התורה יוצאת מביניהם ואם לאו ראויין הן לישרף כי אש השכינה השרייה ביניהם על עסקם בתורה כמ"ש ב' שישבים ויש ביניהם ד"ת ה"ז שכינה שרייה ביניהם ובציטוט תורה מביניהם האש שורפת אותם כדקאמר טעמא דאיכא דבור כו' פי' דבור של תורה ודרשו כן מיתורא דהלוך הולכים שדברו בדבר הלכה א"נ בדבר שמצוה בו גם בהליכה כמ"ש ודברת בם בשבתך בצינך ובלכתך בדרך וגו' אבל אי ליכא דבור בהליכה דהיינו ד"ת לא היה האש מפריד ביניהם אלא שהיו ראויין לישרף ובמדרש ילקוט ס' מלכים ודבר אין דבור אלא תורה שנאמר הלא כה דברי כאש גו' וכשנשתלח מלאך אל אליהו ולאישע בא ומצאן עסוקים בד"ת ולא היה יכול לשלוט בהן שנאמר והנה רכב אש אלו דברי תורה נביאים וכתובים וסוסי אש אלו משנה הלכות ואגדות כו' ע"ש לפי זה דרשו ודבר דבור של תורה לפי שהוא נסמך לאש כדכתיב ודבר והנה רכב אש גו' רמז על דבור של אש שהיא תורה ורכב וסוס הוא רמז על מלחמתה של תורה בשנים שנושאים ונותנים בה:

אל תפסיעו וכו'. והכניסו חמה כו' נופל בזה לשון רוגז כי הממחר בהלכו בפסיעות גסות ולילך בערב אחר שקיעת החמה הוא מבוהל ומתרגז בהלכו וכן פי' מהרר"א ויש לדקדק אמאי לא נקט אלא והכניסו חמה לעיר ולא נקט נמי יציאת חמה מעיר ומרב יהודה דמייתי נקט היציאה ברישא והקרא דמייתי הבוקר אור וגו' נמי ביציאה איירי והכניסה מסברא דה"ה כפרש"י והנראה שנקדים בזה דיט להקשות למה לא הזהיר אותם יעקב כבר על כל זה בהליכתם למצרים ועי'ק דהא כבר הוזכרו ע"כ לילך בכי טוב כדכתיב הבקר אור והאנשים שולחו גו' אלא דו"ל שמאי הם ידעו כבר הא דאל יפסיע אדם כו' והא דלעולם יכנס אדם כו' אלא מפני שא"ל יוסף עכשיו מהרו ועלו אל אבי גו' שהזהיר אותן למהר הליכתם הוצרך להזהיר אותן דמ"מ אל תרגזו בדרך בפסיעות גסות למהר הליכתכם לפי שהוא מזיק לעינים גם לא תמהרו הליכתכם ליכנס אחר ביאת החמה לפעמים אדם בא לעיר ויחשוב למהר הליכתו בעוד יום לבא לעיר אחרת והוא טועה שיתאחר ביאתו עד אחר ביאת שמש וזה לא שייך ביציאתו מן העיר וע"כ לא הוצרך להזהירם על היציאה כיון שכבר הוזכרו ע"כ כמ"ש:

הבקר אור גו'. והשתא ניחא דמקרא לא מפיק אלא יציאה מיהו הכניסה במכ"ש יליף לה דהא בכניסה איכא עוד טעמא שדרכו לילך במרציה לזיכא ביציאה גם למ"ד שהזהיר אותם שאל יעיינו בדבר הלכה כדי שלא יאחרו בהליכה בדרך היינו נמי מה"ט מפני שמהיר הליכתם וביאתם כמ"ש מהרו ועלו וגו'.

דף יא.

מרעב מצעי ליה כו'. ואין לפרש דה"ק ברעב מרעב מצעי ליה דהא שפיר מתפרש ברעב דהיינו בעת רעב בעולם פדך ממות וכן בספיא דהאי קרא ובמלחמה מודי חרב דהיינו בעת מלחמה בעולם פדך מחרב וגם מחרב במ"ס לא יתכן גבי פדך ממות אלא דו"ל כפי גרסת הרי"ף דגרסינן ממות מרעב מצעי ליה דה"ק כיון דקאמר קרא בשש צרות יתילך גו' וחשיב להו מצרת הרעב לא ה"ל למכתב ברעב פדך ממות דמשמע שלא היה ניצול מצרת רעב אלא ממיתה של רעב אלא דה"ל למכתב ברעב פדך מרעב ולא לכתוב ממות דמצרת רעב גופה פדך בעת רעב וקאמר ללכך כתיב ממות למידרש שבביל שמרעיב עצמו כו' ובספייה דקרא ובמלחמה מודי חרב ניחא ליה לצרת מלחמה היא החרב גופיה גם בלא מיתה א"נ דה"ק ה"ל למכתב ברעב פדך מרעב דמשמע ממייתת רעב אבל ממות סתם לא משמע מייתת רעב וכן במלחמה מודי חרב דהיינו ממייתת חרב וקאמר למידרש שבביל שמרעיב כו' וממות לא ממייתת רעב אלא ממיתה משונה ודו"ק.

בשני רעבון כו'. וכתבו התוס' וא"ת והרי יוכבד שנולדה בין החומות כו'. ע"ש ועיין תירווצים בזה בר"ן וברא"ה ובב"י טור א"ח סימן תקע"ד דחה דבריהם ע"ש והוא תירץ ונראה שקודם מתן תורה לא היה מתסר לשמש בשני רעבון והא דמייתי מיוסף אסמכתא בעלמא הוא כו' ע"ש באורך וקשה לתירוץ כיון שהוא אסור לאחר מתן תורה ואפי' מדרבנן ודאי דהיה לוי מקיים איסורו כמ"ש שהאבות קיימוו אפילו עירובי תבשילין אבל הנוכח כשיטת התוס' וכדברי הרא"ס שמן הדין היה יוסף מותר לשמש כיון שחשוך בנים היה שלא היה לו בת אלא שממדת חסידות עשה יוסף כמ"ש התוס' אבל לוי לא נהג מדת חסידות זה כיון שהיה חשוך בנים שלא היה לו בת ואנן גמרינן איסורא מיוסף למי שאינו חשוך בנים וקיים כבר פ"ו דלולי שהיה איסורא למי שקיים פ"ו לא היה יוסף עושה מדת חסידות כיון שלא קיים פ"ו ומדברי הירושלמי שכתב הב"י שם דלולי טבילה מותר לשמש אפילו בשני רעבון יש לתרץ ג"כ לפי שיטת התוס' דאשת לוי נתעברה בליל טבילה ויוסף ממדת חסידות היה פורש גם בליל טבילה ואנן גמרינן איסורא מיוסף דאי לאו איסור גמור בלא ליל טבילה לא היה מחמיר על עצמו בליל טבילה לבטל מצות עונה. ובפענח רזי תירץ בשם הרא"ס דבשביל יוסף שהיה יחיד לא אסרו עצמם מלשמש וכה"ג כחכ החזקוני ע"ש. וכתב הרא"ס עוד בזה וליכא לאקשויי מיצחק דכתיב ויהי יצחק מצחק גו' משום דבאותו מקום שהיה עומד שם לא היה רעב כו' ומשום הכי התייר אלימלך לבניו לישא נשים במקום שהלך לשם כו' עיין שם והנראה דאין מקום לקושייתו מיצחק שהיה זה אחר שנפסק הרעב כדמוכחי קראי דכתיב ויהי כי ארכו לו שם הימים גו' וירא והנה יצחק מצחק ומבני אלימלך לא קשה הא כבר ראינו בהם שלא חשו לאיסור זה שהרי הה פירשו עצמם מן הצבור והלכו מארץ ישראל לחוץ לארץ מקום שובע וחזי מה עלתה בהן כדאמרינן פרק הספינה שלכך ענשו מפני שהלכו מא"י לחו"ל ברעב ופרשו עצמם מן הצבור:

שני מלאכי השרת שמלנין כו'. והם א' מימין שהוא מלאך טוב ואחד משמאל שהוא מלאך רע ומניחים לו ידיון כו' דהיינו שמלאך טוב עונה בע"כ כמלאך רע וכמבואר בפרק כל כתיבי בההיא דשני מלאכי השרת מלנין לו לאדם בערב שבת כו' ע"ש:

ואובל ואשתה ושלום עליך כו'. נראה דאיירי במי שיש לו שלום ורואה בצרת אחרים ועל זה מייתי והנה ששן וגו' שאומר מה לי לצרות אחרים כיון שיש לי שמחה וששון הרוג בקר וגו' ולפי שהיה לו לחוש שגם עליו יעבור כום פורענות אומר כי מחר נמות מהר ולא יראה בצרה וע"כ ישמח עכשיו גם כשיש צרה

לאחרים ואמר שזו מדה בינונית שמתכפר במיתה אבל במדת רשעים כו' והיה כזה יום מחר וגו' שאינו ירא כלל מפורענות שאומר שיהיה לו שלום ובכל יום אומר לעשות כן גם יום מחר ויעיין מה שכתבנו בפקוק זה בר"פ מי שאחזו ובס"פ חלקי:

זה כתיב בתריה הצדיק אבד ואין וגו'. מבואר סוף פרק חלקי:

שציער עצמו עם הצבור כו'. מלשון הסוגיא משמע שציער אדם עם אחרים גם שהוא אינו בצרה זו דומיא דיוסף בשני רעבון שהוא ודאי לא היה באותה צרה וה"ל י"ל במשה שהוא ודאי יודע היה בנבואה שבהרמת ידו ינצחו ישראל אלא שהיה מצער עם ישראל שהיו בצרה במעמד המלחמה:

מי מעיד כי כו'. עיקר הא מלתא בפרק אין דורשין דדריש שם אל תאמינו ברע וגו' ושמא תאמר מי מעיד כו' ולגבי כל עבירות קאמר לה התם אלא דהכא לגבי שציער אדם עצמו עם הצבור שייכא טפי לאתיי משום דדריש ליה אלמה תתראו וגו' שלא יתראה אדם בפני הצבור ואל יגנה עידונין כו' שמא תאמר מה"ט כיון דלאו איסורא הוא אלא משום מראית עין א"כ מי מעיד בי אם אוכל ואשתה בביתי שלא בפניהם ולא אצער עצמי וקאמר דאינו כן כי 2אבני2 ביתו כו'. שנאמר כי אבן וגו' אבן שבפנים בקיר הבית יזעק ויעיד עליו מחון לקיר וכפים שבפנים בבית מען ולחון יענה עליו שאכל ושתה ולא ציער עצמו עמהם דהיינו דודאי יתפרסם הדבר מבפנים ולחון כאילו הקיר שרואה מבפנים בבית תעיד עליו בחון שלא ציער עצמו עם הציבור וקריב לזה פירש הרשב"א בחידושו ויהיו כל הנהו דמיייתי למר שני מה"ש מעידין עליו ולמר הנשמה ולמר איבריו לא שייכא הכא טפי אלא בדין לעתיד בכל עבירות שיחטא האדם בעוה"ז ולא מיייתי לה הכא אלא אנב דאייירי בעדות של קורות ואבני ביתו בעוה"ז מיייתי נמי העדים שמעידים על האדם בדין לעתיד וחשיב ג' חלוקי עדות מלאכים ונשמה ואבריו נראה לפי שיש שלשה חלוקי עבירות הא' שעובר בלאו במקום עשה והב' שעובר בעשה בשב ואל תעשה והשלישי העובר עבירה בדבור בעלמא ועל עבירות הלאוין אמר שני מלאכי השרת מעידין עליו לעתיד כי האדם בורא לו מלאכים כפי מעשיו שבכל יום מימי השנה שהם שס"ה כמנין הלאוין כדאמרינן סוף מסכת מכות הלאוין שס"ה כמנין ימי השנה והם מנוגדת דמלאך המות שהוא שטן גימטריא שס"ד חון מיוה"כ שאין לו רשות לקטרג בו כמפורש במסכת יומא ומיייתי לה דכתיב כי מלאכיו שבורא לו האדם בכל יום לפי מעשיו יצוה אותן הקב"ה לשמור אותו בכל דרכיו ולהעיד על כך וכן אמרו בסמוך דבשעת פטירתו של אדם כו' כל מעשיו כו' א"ל כך וכך עשית כו' ביום פלוני כו' והם מלאכיו שנבראו ע"י מעשיו והעובר עבירה בדבור הנשמה שהוא כח הדבור שנאמר ויפח באפיו נשמת חיים [וגו'] ותרגומו לרוח ממללא תעיד עליו הנשמה ומיייתי שנאמר משוכבת חיוקך שהיא הנשמה השוכבת בגוף האדם היא שומעת להעיד על פתחי פיך שהוא הדבור והעובר בעשה ולא עשאה איבריו מעידין עליו כי הם כח העשויים שהאברים של אדם רמ"ח כמנין העשויים שהם רמ"ח כדאמרי' בסוף מסכת מכות ומיייתי ליה דכתיב ואתם עדי גו' דלעיל מיניה כתיב יתנו עדיהן ויצקו ומפרש בריש פ' קמא דע"ז דכל מצות שישראל עושין בעוה"ז באות ומעמדות עליהן לעוה"ב והוא קאמר קרא ואתם עצמיכם שהם אברי הגוף עדי לקיים העשויים והוא ממש כמ"ש דבעשויים קמשמעוי שהם רמ"ח כמנין האברים שעושין העשויים ומה ששינו בפרקי אבות שהוא עד הוא הדיין הא ודאי שהקב"ה הוא היודע ועל אלא דעדות דהכא הוא בעין הודאה שהמלאכים שנבראו ע"י מעשיו דנשמתי ואיבריו כולם מעידים ומגידים על מעשיו של אדם והאך דהוא עד הוא הדיין כו' יש לפרש מש"ה כתיב וקרבותי אליכם למשפט והייתי עד ממחר וגו' ור"ל וקרבותי אליכם למשפט שאני בעל הדין והדיין וגם אני עד ממחר כיון שאני בעצמי עד הרואה משא"כ בעד המעיד לפני דיין אחר שאינו ממחר כ"כ בעדותו ומסיים בענין אני ה' לא שניתי דהיינו שאל תחשבו כיון שאני בעל דין וגם דיין ועד הרואה שאבא עליכם במדת הדין לעשותכם כלה שהרי בני יעקב לא כליתם כמ"ש פ' י"ג נמיירי דלא כלא שבטא ע"ש:

בך נפרעים מצדיקים כו'. לכאורה שתלה תניא בדלא תניא דנפרעין מן הצדיקים בעוה"ז אנו רואין דנפרעין מן הרשעים בעולם הבא אין אנו רואין עכשיו ובהפך הל"ל כשם שאנו רואין שנפרעין מן הצדיקים בעולם הזה כך נפרעין מן הרשעים בעוה"ב וכה"ג יש ללקח גבי ואין עול כשם שמשלם שכר כו' ונראה לפרש משום דאנו רואין צדיקין ורע לו בעוה"ז וקאמר דאל תתמה על כך דאל אמונה הוא דכשם שנפרעין מרשעים לעוה"ב אפילו על עבירה קלה כך נפרעין מהצדיקים בעוה"ז אפילו על עבירה קלה דאין אדם צדיק בארץ וגו' ולא יחטא וכה"ג אמר ואין עול כשם שמשלמים כו' שאל תתמה על רשע יטוב לו בעולם הזה דכשם שמשלמין שכר טוב לצדיקים לעולם הבא אפי' על מצוה קלה כך משלמין שכר לרשעים בעולם הזה על מצוה קלה שעשו:

הבא בשמעתין דריש העונש לשניהם מאל אמונה ושכר לשניהם מאין עול ולא ידעתי משמעו ורש"י בחומש לקח לו ד"א ומפרש שניהם לענין שכר אל אמונה לשלם לצדיקים שכרם לעולם הבא כו' ואין עול לשלם לרשעים צדקתם בעולם הזה והוא מבואר ברא"ם ע"ש וייתר נכון גירסת הילקוט בסוגיא דשמעתין דבין שכר לצדיקים ובין שכר לרשעים ובין עונש לצדיקים ובין עונש לרשעים כולה מלתא יליף מאל אמונה אבל מאין עול? דריש הא דכל מעשיו נפרעין כו' והוא אומר הן כו' ומצדיק וישר דריש הא לאמר לקמן ולא עוד אלא שמצדיק הדין כו' ותו לא מידי דמו"ק:

בל מעשיו נפרעין לפניו ואומרין לו כך וכך עשית כו'. כמ"ש לעיל שהם שני מלאכים שנבראו לו על עבירות הלאוין שעושה במעשה הוא מודה בדבר:

ואומר הן ואל" תתום וחותם שנאמר ביד כל אדם יחתום וסיפא דקרא לדעת כל אנשי מעשהו דהיינו מה שעבר במעשה ואמר שחותם ביד שהוא עיקר כלי המעשה שעבר בו במעשה את הלאוין ומיייתי ליה מאין עול כפי גירסת הילקוט דהיינו שמודה החוטא שאין עול ואמר:

ולא עוד אלא שמצדיק כו'. מלשון זה נראה כפי גירסת הילקוט דמפיק ליה מצדיק וישר וכפרש"י בחומש זו"ל צדיק וישר הוא הכל מצדיקים עליהם את דינו וכך ראווי וישר להם צדיק מפי הבריות וישר הוא וראוי להצדיקו עכ"ל אבל רש"י בשמעתין פי' בע"א ולפי גירסת הספרים שלפנינו דמו"ק:

אלא שציער כו'. מוקי ליה גם בנזיר טהור והא דכתיב קרא בנזיר טמא משום ששינה בחטא הכי אמרינן פ"ק דגדלים ודע דבפרק החובל הוכיחו התנן' ללר"א הקפר הגם שנקרא חוטא מ"מ מצוה קיעבדי וכהיהא דמתענה ת"ח בשבת וכ"כ התנן' הכא אליבא דשמואל ע"ש:

החייא אנזימול כו'. וכ"ה בספרים ובפרש"י בחומש קדוש יהיה השער כו' ע"ש ומיהו ר"א פליג הכא ימפרש קדוש יהיה אנזיר גופא שציער עצמו מן היין אלא שדרך רש"י בחומש לפרש הפשוטה של מקרא דקאי קדוש יהיה אנזימול פרע ומיהו הא דכתיב קדוש הוא לה' מפרש לה בספרי זו קדושת הגוף אבל לכ"ע אינו מתפרש שיקרא קדוש על שציער כו' אלא שלא יטמא למתים וכדפרש"י בחומש:

דף יא:

ע"ב בתוך מעיו כו'. עיין פרש"י ותוס' ועי"ל ע"ש שאכילת סעודה הוא נקרא קדושה כמ"ש פ"ק דע"ז גבי טהרה מביאה לידי קדושה שצריך אדם לקדש עצמו באכילתו דכן כתיב באסורי מאכלות והתקדשתם והייתם קדושים כו' ע"ש באורך ומשני דודאי כן הוא בלא מצו צעורי נפשיה דיש לקדש עצמו באכילתו כמ"ש קדש עצמך במותר לך כמבואר שם אבל היכא דמצו לצעורי נפשיה טפי נקרא קדוש שלא יאכל כלל:

נקרא חסיד שנאמר גומל וגו'. עיין פרש"י ויש לקיים שניהם לפירושו שאין סותרין גומל נפשו איש חסד היכא דמצו מצער נפשיה ועובר שארו אכזרי היכא דלא מצו מצער נפשיה מיהו לפ"ז ה"ל לתלמודא למימר דדר"ל נקרא חסיד ונקרא עובר שנאמר גומל נפשו איש חסד ועובר שארו אכזרי דמו"ק:

דף יב:

יפה תענית לחלום כאש כו'. מפורש פ"ק דשבת:

דף יד:

אין אדם חשוב רשאי ליפול כו' פרש"י. שמא לא יהיה ענה ויחרפוהו עכ"ל וטעם זה אינו מספיק אמאי אינו רשאי ובירושלמי הוסיף טעם דשמא לא יענה ויתחלל שם שמים ויאמרו שאין תוכו כבדו ועי"ל בטעם הדבר כלעיל לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה תלמיד עושה דמחוי כויהרא:

דף טו.

ולא הכל לשמחה כו'. פרש"י דישירים עדיפי מצדיקים אבל הרשב"א כתב שהישרים היא מדרגה למטה מצדיקים כו' ע"ש וכ"ג מנוסח נשמת שסידרן ישרים צדיקים חסידים קדושים אך מה שכתב הרשב"א בזה שהצדיק שהוא השלם זוכה לאור שהוא עיקר התענוג וכ"ש לשמחה כו' ע"ש בע"י לישנא דלא הכל לשמחה לא משמע כן דדומיא דכל הנך דלעיל ודאי דקאמר ונראה לפרש דאור מונח אתענוג רוחני בעולם הבא ושמחה מונח אתענוג גופני ולזה אמר אור זרוע לצדיק כי הצדיק זוכה בעוה"ב לאור שהוא תענוג רוחני וקאמר אור זרוע כמו שהזרוע מצמיח ומתגדל כן אור השגת הצדיק מצמיח ומתגדל תמיד כמ"ש צדיקים יושבים ונהנין מזיו השכינה אבל הישרים אינן זוכין לכך רק לשמחה שהיא תענוג גופני משמח לב ישרים:

ומוסיף עליהן עוד שש ואלו הן זכרונות ושופרות וכו'. כונו בתפלת הקעניות באלו שבעה ברכות ובכל אחד מהם אנו מזכירין צדיקים אלו שיענוו בזכותם כמו שענה אותם הקדוש ברוך הוא על ידי תפלתם בנסים ונלים לשנות הטובע ומעשה בראשית שבעה ע"ש שבעה מזלות שצ"ם חנכ"ל המתנגדים לכלל ישראל כמ"ש אין מזל לישראל ובאברהם אמר ויוצא אותי החוצה וגו' מאי דעתיך דקאי צדק במערב והתחיל באברהם שהוא ראש המאמינים שענה בהר המוריה לא שענה במה שלא נשחט יצחק אלא על שבקש ממנו ית' אלהים יראה לו השה לעולה וגו' ובאולי חטא במחשבה שעולה באה על המחשבה ונתקיימה מחשבתו והנה איל אחר נאחז גו' ויעלה לעולה והיה האיל שנברא מימי בראשית והיינו דכתיב איל אחר דבזולת האיל שנברא בימי בראשית לקיום המין נברא זה האיל אחר שיהיה תמורת יצחק ואפרו שמור לדורות וזה שסיים בו ברכת: גואל ישראל דהיינו בכל דור דודור:

ועל השניה אומר מ"ש את אבותינו על ים סוף כו' ששינה הקב"ה מעשה בראשית בקריעת ים סוף ע"י תפלתם שנאמר ויצעקו בני ישראל וגו' ואומר בו זכרונות כמו בר"ה שיעלה זכרוננו לטובה וכמ"ש וזכרתי להם ברית ראשונים אשר הוצאתי גו' ומסיים ביה בא"י זוכר הנשכחות כי בצריתם נאמר נשכחתי כמת מלב וגו' אבל אתה זוכר הנשכחות וכן נאמר אל תשכח ענינו ולחצנו רמז לאבותינו במצרים שנאמר וירא את ענינו ואת לחצנו וגו' ועל הגו' אומר מ"ש ליהושע כו' דהיינו ביריחו שנפל ז' חומותיה שלא בטבע והם היו כח ז' כוכבי לכת וע"כ אומר בה שופרות דשופרות ענה יהושע כן יהיו גענין בתענית בשופרות וכלקמן תוקע ומריע כו' ויש רמז לתקוע בשופרות בתענית כמ"ש ותקעתם בחצוצרות קרי ביה חצי צרות שכינו הצרות בחינים כמ"ש חצי אכלה וגו' כי חצין נחתו בי וגו' ומסיים ביה והיה לכם לזכרון גו' דהיינו זכרונות אבל מלכויות לא שייך ביה אלא ברי"ה שהקב"ה מלך לדון בו את העולם ומציאת השם שגדמז בר"ה במלכויות בתעניות נרמז בברכת גואל ישראל שבו נזכר מה שנאמר לאברהם בהר המוריה כו' שהוא פירסם מציאותו ית' כמ"ש ואת הנפש אשר עשו וגו'.

ואמר על הרביעית: מי שענה את שמואל במצפה כו' שענהו הקב"ה בתפלתו לשנות הטבע דככתיב ויזעק שמואל וגו' ויענהו ה' וגו' ופלשטים נגשו גו' וירעם ה' בקול גדול וגו' ואומר בזו הברכה שיר המעלות אל ה' בצרתה לי וגו' הצילה נפשי משפת שקר וגו' כמ"ש דבימי שאלו היו דלטורין ונפלו במלחמה ובימי אחאב כו' שנאמר חבור עצבים אפרים וגו' אבל שמואל בתפלתו הצילם בימיו וכמ"ש בענין תפלתו זו ותהי יד ה' בפלשטים כל ימי שמואל ומסיים ביה אני שלום וכי וגו' ר"ל כשהייתי אני שופט עליהם היה להם שלום ממלחמת פלשטים או שעשיתי שלום ביניהם במשפט והמה מאסו בי בקשו להם מלך למלחמה כמ"ש כ"א מלך יהיה עלינו גו' ונלחם את מלחמותינו:

ועל החמישית אומר מ"ש את אליהו בהר הכרמל שבתפלתו ענני ה' ענני שינה הש"י הטבע שנפל אש מן השמים ותאכל גו' ואת האבנים ואת העפר ואת המים וגו' ואומר כו' מזמור אשא עיני אל ההרים וגו' ר"ל אשא עיני אל ההרים גו' דהיינו בזכות אבות שנקראו הרים אבל מאין יבא עזרי מהם כי תמה זכות אבות אבל עזרי מעם ה' וגו' כי אין להשען רק על אבינו שבשמים ואמר הנה לא ינום ולא יישן וגו' דלגבי נביאי הבעל כתיב שם ויהתל בס אליהו קראו בקול גדול וגו' אולי ישן הוא וייקן לכך נאמר כאן אבל שומר ישראל לא יישן ואמר ה' שומרך ה' גו' השמש לא יכבה גו' שהיה רעב אז בשני אליהו:

ועל הששית אומר מ"ש ליונה במעי הדגה כו' שענהו הקב"ה נגד הטבע שיהיה חי במעי הדגה במצולות ים עד שקאה אותו ליבשה חי ואמר בו מזמור ממעמקים קראתיך וגו' כמ"ש יונה קראתי מצרה לי וגו' מבטן שאלו וגו' ולפי שהיה בורח כי אמר אם יעשו אנשי ינונה תשובה נמצאתי מחייב את ישראל שאין שומעין לדברי הנביאים ועתה שראה שלא היה יכול להציל עצמו כמ"ש לו שנית קום לך אל ינונה וגו' התחיל להתפלל על ישראל אם עונות תשמר יה כי עמד הסליחה לטלוח לאנשי ינונה אם ישובו למען זאת תורא נפשי ויחל ישראל אל ה' כי עמו החסד לכפר וגו' ומסיים והוא יפדה את ישראל מכל עונותיו:

ועל הז' אומר מ"ש את דוד ואת בנו בירושלים כו'. כמפורש בספר תהלים שהתפלל דוד על כלל ישראל ובשלמה מפורש שהתפלל על כל צרה שלא תבא בהנגף עמך גו' בהעצר שמים וגו' רעב כי יהיה וגו' וענהו ה' באש מן השמים וסיים בחותם בא"י מרחם על הארץ כפרש"י שהם התפללו על ישוב א"י כמ"ש במזמור שידסו בו תפלה לעני גו' שנתייסק זה המזמור על תפלת בני הגלות בכל צרה שלא תבא ומתפללין לקרב הגאולה ואמר תפלה לעני כמו ששינוי במשנה זו וביתו ריקם ובגמרא מטופל ואין לו כו'

כפרש"י שלבו דואג עליו והפוסקים לא הביאו דין זה גבי דיני ש"ץ ששנינו ג"כ שם רגיל ופרקואהא י:מרציה לעם וקולו ערב ונראה ללא נאמר שיהא מוטפל בבנים ועני אלא בסדר תעניות בכל צרה שלא תבא ולזה אמר שש"ץ המתפלל יהיה עני ואמר ובתנאי כי יעטוף שיש לו גלימא לעטוף כו' וע"פ מ"ש במדדים בר"י ב"ר אלעאי שהיה עני ולא היה לו רק גלימא אחת ואשתו כדנפקא לחון היתה מכסה בו :הוא כדבעי לצלוי היה מכסה בו וכשגזר ר"ג תענית לא אול לשם לפי שלא היה לו טלית לעטוף בו כמפורש שם ואמר כ"כ יהיה הש"ץ עני שלפני ה' ישפוך שיחו שדואג ומכוין לבו יותר מעשיר ואמר ה' שמעה וגו' שועתי אליך ה' לפי שיש מקטרגים טורפין תפלת אדם בפניו ויש סנגורים שמביאין תפלת אדם לפניו ית' ב"ה ע"כ בקש אליך תבא שועתי ולא יפסיקו המקטרגים ולא אצטרך גם לסנגורים ואמר על הגלות שאמר והסתרתני פני מהם ע"כ בקש דאל תסתיר פניך ממני ביום צרה שעליהם נתקנו סדר תעניות וברכותיה גם הטה אזנך לי ביום אקרא דהיינו ב'י ימי תשובה דקריאת יחיד נשמע ג"כ אז כמפורש פרק החולין ואמר כי כלו בעשן ימי ועצמותי כמוקד וגו' הזכיר הגלות בעיניו עשן ואש שעושין א"ה בצדיקים ע"י עלילות שקרים וכמ"ש דניאל ונכשלו בחרב ובלבדה וגו' ואמר הוכה כעשב ויבש גו' דהיינו מרוב הרגל תעניות שכחתי מאכול לחמי מקול אנחתי דבקה וגו' ע"פ מ"ש פ' אע"פ אנחה שוברת חצי גופו של אדם דהיינו שנדבקה בהשר ביותר לעצם וכאילו נתקצר הגוף. דמיתי לקאת מדבר הייתי כבוס וגו' הן עופות שצועקים ביללה ותאניה ואין מי שומע להם במדבר ובחרבות כך ישראל בגלות צועקים על עושקיהם בעלילות לפני המלך והשדים ואין מי שומע להם ואמר ולא עוד שאינן שומעין לי להצילי מעושיקי אלא שהם חרפוני כל היום על כך ואמר כי נשאתני ותשליכני כמ"ש השליך משמים ארץ וגו' ואמר ימי כצל נטוי וגו' שהם צללי ערב ור"ל שעת זמן הגאולה הגיע כמ"ש והיה לעת ערב יהיה אור וגו' דהיינו כשיהיו בתכלית השפלות כמ"ש כי אזלת יד ואפס עצור וגו'. ואמר ואתה ה' וגו' ע"פ מ"ש בעוה"ז נקרא בא"ד ובעוה"ב נקרא ב"ה שנאמר זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור וגו' וז"ש שעד היום בגלות ה' לעולם תשכ דהיינו בעולם עליון ואינך נגלות למטה רק זכרך שהוא א"ד לדור ודור למטה הנה בא העת שאתה תקום מלמעלה למטה ותרחס ציון בשם הוי"ה שהוא שם הרחמים כי בא עת לחננה י:כמ"ש ולכן יחכה ה' לחננכם וגו' כי בא מועד שאמר דניאל עד עת מועד וגו' ולפי שאמר אז תרצה הארץ וגו' אמר כי כבר רצו עבדיך בגלות המר גם אבינה ואת עפרה הוסיפו לחננה לא כדור המדבר שמאסו בה שע"כ נגזר עליהם הגלות ממנה ולא כשתגלה שכינתך בשם הרחמים אז יראו גוים שם ה' וגו' ם יראו כי בנה ה' ציון ונראה שהוא בונה בעצמו ובכבודו כמ"ש ואני אהיה לה חומת אש. ואמר דבעת ההיא פנה אל תפלת הערער וגו' ובמדרש פנה אל תפלת ערערים מבעי ליה בלשון רבים כדכתיב ולא בזה את תפלתם אמר ר"י כלפי הדורות אמר שאין להם כהן ולא בהמ"ק שיכפר אלא התפלה שמתפללין בר"ה וביום הכפורים ונראה דר"ל שהערער דנקט בלשון יחיד הוא הש"ץ שמעמידין הקהל בבהכ"נ במקום כ"ג בר"ה וביוה"כ וע"י תפלתו שמתפלל עליהם לא בזה את תפלתם כמו שענה לדוד ושלמה :ואמר תכתב זאת לדור אחרון וגו' ע"פ מ"ש כתוב זאת זכרון וגו' אמחה את זכר עמלק כי יד על כס יי וגו' ממור דור שאין הכסא והשם שלום עד שימחה לעתיד זכר עמלק ואמר פ' עושין פסין דיו לעולם הזה שישתמש בב' אותיות י"ה שנאמר כל הנשמה תהלל י"ה והוא מבואר שם ע"פ מ"ש אין בן דוד בא עד שיכלו נשמות שבגוף וז"ש כל הנשמה כלומר כל זמן שיש נשמה להבראות תהלל י"ה בשתי אותיות וז"ש כאן תכתב זאת מה שנאמר כתוב זאת וגו' היינו לדור אחרון מאותן דור ודור וכל זמן שעדיין עם נברא מהנשמות שבגוף תהלל י"ה. ואמר כי אז השקיף שם ה' ויגילי שכינתו ממרום קדשו על הארץ לשמוע אנקת אסיר וגו' שהם בני הגולה ולפתח בני תמותה שכל ישראל נקראו על שם יוסף שהוא בן רחל שנקראת תמותה שמכבה על בניה. ואמר אז יספרו וידברו בציון שם ה' מלא מה שהיה אסור עד עתה וגם תהלתו בירושלים שעל זה הנם יאמרו הלל דבכל זמן שהם בגולה גם אם נעשה להם נסים לא יאמרו כדאמרינן במגילה דאין אומרים הלל על גם שבחון לארץ וזה יהיה הנם גדול כ"כ בהקבץ וגו' וממלכות לעבוד את ה' בשם מלא. ואמר ענה בדרך כחי וגו' ע"פ מה שאמר שמחנו כימות ענייתנו וגו' ודרו פ' חלק שהיה מבקש שיהיה ימות ושנות המשיח שנות ענייתנו וראינו רעה שהם ימי הגלות ועל זה התפלל שלא די לו בכך ועל זה אמר ענה בדרך כחי קצר ימי אומר אלי אל תעלני מזה וגו' בהליכתו לגלות וקצרתו שם ימי בגלות ואל תעלני בגאולה לירושלים בחצי ימי שלא יהיו רק כשנות ראינו רעה אבל הנני מבקש כדור דורים שנאמרו בימי משיח שנאמר ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים לא יהיו דורות שלי שהם קצרים בשנים אבל יהיו כפי שנותיך שאין להם קץ ותכלית. ואמר לפנים הארץ יסדת וגו' כי כן ראוי שיהיה גילוי שכינתך על הארץ ששרי הארץ מוקדמת בבריאה כי לפנים הארץ יסדת ואחר כך השמים כמה שנאמר ביום בראו ה' אלהים ארץ ושמים כמפורש פרק אין דורשין ודקדק לומר לגבי שמים ימעשה ידיך שמים כי אינה חשובה בבריאה כמו הארץ שהוא יסוד פשוט כמו שאמר יסדת אבל השמים נבראו מאש וממים כמה שאמרו שם שמים אש ומים ואמר שאנו מבקשים להיות חי כשנותיך קיימים לעולם גם שהמה ארץ ושמים יאבדו מאלף שנה ואח"כ תחליפם לחדש אותן וע"פ שאמרו פרק חלק צדיקים שעתיד הקב"ה להחיותן אינן חוזרין לעפרן שנאמר והיה הנשאר בציון קדוש יאמר לו כל הכתיב לחיים וגו' מה קדוש לעולם קיים אף הם לעולם קיימים ואם תאמר אותן אלף שנה שהקב"ה מחדש עולמו מה יעשו הצדיקים הקב"ה עושה להם כנפים כו' שנאמר ע"כ לא ינרא בהמיר ארץ וגו' ח"ש גם כי המה יאבדו ותחליפם חדשים אחר אלף שנים הצדיקים הם קיימים לעולם כי אתה הוא ושנותיך וגו' אתה לשון נוכח והוא לשון נסתר אבל ר"ל אתה והוא הצדיק בשם קדוש יקראו וכיון דשנותיך לא יתמו גם שנות הצדיקים לא יתמו אבל בני עבדיך ישכנו וגו' דהיינו שיהיו שטין על פני המים ומסיים וחרעם לפניך יכון ע"פ מ"ש פ"ק דעבודה זרה אמר ריש לקיש באו ונחזיק טובה לאבותינו שאלמלא לא חטאו הם כאלו לא באנו לעולם שאם הם חיים לעולם לא היינו חשובים כלום ועו"ז אמר דלעוה"ב לא יהיה כן דגם אם הצדיקים חיים לעולם הנה גם בניהם ישכנו והיה להם מקום שכונה חשובה וגם זרעם של בניהם אח"כ לפניך ית' ב"ה יכין להם עולמות כמ"ש שיהיה לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות וק"ל:

דף טו:

בגדולה מתחילין מן הגדול. מפורש בפ' הרואה:

דף טז.

פאר תחת אפר כו'. חושבניה דדין כחושבניה דדין והתפילין הם כתף תורה כמ"ש בקידושין פרק האומר יכאילו נפלה עטרת ראשינו במקום אפר וע"ד עמו אנכי בצרה וגו':

ולמה מוניאין את התיבה כו'. גם שדרך מתפללין לעמוד לפני התיבה וכבר נתנו טעם למתפללין ברחוב כיון שיכולין להתפלל בלא תיבה לא היה להם להטריח ולהציא לחון מיהו המ"ל טעמא דלעיל שתאה התיבה גם כן גולה ע"ש עמו אנכי בצרה וכדאמרינן בסמוך:

מתבסין בשקין כו' כבהמה כו'. פרש"י דמשער בהמה נינהו מנוצה כו' עכ"ל וקצת דחוק דמלבושי בגד נמי מנמר נינהו ויש לפרש כפשטיה שדרך לכסות הבהמה בשקין שהוא דבר שפל ואיך שיהיה יש לעיין אמאי דקדק כן אירושלמי כפרש"י ואי אמנהגא כפי' הר"ן לפרש הכא בתעניות למה מתבסין בשקין הא בכמה מקראות כתיב כה"ג וכן ק' לקמן שדקדק אמתני' למה אפר ולא דקדק כן אקרא דמרדכי וילבש שק ואפר וכתיב שק ואפר יתע לרבים ויש ליישב דכל הני שק דבמקרא מתפרשין שעל גופן היו לובשין אותם ומשום צערא דגופן וזה בנין אב לכולן וישם שק על בשרו משמע ממש על גופן אבל הכא בתעניות אמנהגא פריך לאין לובשין אותן על בשרן ממש אלא מתבסים בה מלבושיהן דליכא צערא דגופא ולמה מתבסין אלא לומר כו' וכן באפר דקרא דכתיב ואפר יצע וגו' היינו נמי משום צערא שהיו מתפלשין באפר אבל הכא דנותנין רק אפר מעט בראש דליכא צערא אלא הרי אנו חשובין לפניך כעפר דרך שפלות כמ"ש באברהם ואנכי עפר ואפר וגו':

עמו אנכי בצרה כו'. כמפורש במדרשות בכל הגלויות שכניה עמהם גלו לבבל שכניה עמהם כו' ובמקום התיבה שבו התורה היא במקום הארץ שהשכינה היה שרויה שם במקדש ור"ל דדריש ליה מבבל צרתם לו צר בא' כתיב לא צר ודריש ליה כאילו כתיב לו ב'י כמפורש ס"פ כשם והפסוקים מפורשים בזה שאמר בכל צרתם בגלויות שעברו עליהם הוא עמהם בגלות וכביכול אין חבוש מתיר עצמו מצית האסורין וע"כ מלאך פניו הושיעם ולא בעצמו אבל אמר דבגאולה עתידה למאהבתו וחמלתו הוא בעצמו גאלם בגאולה גמורה ולא ע"י מלאך ורמז במלת הו"א שהם אותיות השם שיהיה שלם והכסא שלם ונוסף לזה אמר וינטלם וינשאם וגו' כי כבר בעוה"ז נשאם לאשה אבל לא [לעוה"ב] כמ"ש הן ישלח איש את אשתו וגו' אבל לעתיד לא ישלחם רק ינשאם לאשה לעולם א"ס ועי"ל בזה למ"ד ארוסה שנירשה מותר להחזירה ומשום דבעוה"ז לא היה לו להקב"ה דיבוק עם ישראל רק כארוסה בעלמא שנאמר וארשתיך לי באמונה ואף שגרשה מותר להחזירה אבל לעתיד וינשאם לעולם שיהיה לו דיבוק עם ישראל כנשואה ולא תהיה גרושה ממנו שלא יהיה מחזיר גרושתו משנשאת:

וחד אמר כדי שיבקשו עלינו מתים כו'. והכי איתא במדרש שאבות מבקשים רחמים עלינו:

מאי הר המוריה פליגי כו'. בתורה כתיב ארץ המוריה אבל בנ"ה כתיב כן הר המוריה ובקרא יש לפרש שנקרא ההר כן בשם זה ע"ש הארץ כדמשמע שקראו ארץ המוריה אבל כאן בנוסח התפלה לא היה לו לקראו בשם זה הר המוריה דמי יימר שהיה עגנה בהר המוריה שהוא מקום המקדש ואימא הר אחר היה בארץ המוריה כמ"ש על אחד ההרים וגו' וקאמר דמאי הר המוריה שיצא ממנו הוראה כו' ע"ש העתיד וא"כ באברהם נמי לא קראו מוריה אלא ע"ש זה שהיה עגנה בעקידת יצחק בהר זה שהוא מקום המקדש והקימה לפי' שני שפרש"י ותוספות שזה המוריה הוא הר סיני ובקרא מפורש לבנות בית ה' בהר המוריה:

אדם של צורה כו'. פרש"י בעל קומה שישמעו כו' עיין שם ובמ"ק פרק משקין פרש"י חכם ובשמעתין ליכא לפרושי הכי דהא קאמר אומר חכם ואם לאו אומר אדם של צורה מיהו פירושו הכא בעל קומה דחוק וכי משום שהוא בעל קומה נשמעו דבריו ביותר ולפי מה שכתבנו במסכת נדרים הא דאמרו אין הנבואה שורה אלא על חכם כו' דהיינו חכם במילי דעלמא הכי נמי יש לפרש כן הכא אומר חכם היינו חכם בתורה ואם לאו אומר אדם של צורה במילי דעלמא:

לא שק ותענית כו' אלא תשובה ומעשים טובים גורמים כו'. ושק ותענית לא באו אלא משום הכענת הלב להצטער על עבירות שעשו ולשוב מדרכם הרעה:

ויתבסו בשקים האדם והבהמה מאי הוו עבדי אסרי כו' לא ידענא משמעו מהי קרא ובפרש"י בספר יונה הך דרשה דאסרו הבהמות כו' אם אי אתה מרחם עלינו כו' אקרא ויקראו אל האלהים בחזקה וניחא טפי:

צדיק ורשע מי נדחה מפני מי כו'. פרש"י הוי אומר צדיק מפני רשע עכ"ל ובע"י בשם חידושין פ' בהיפך דבכל דור ודור אי אפשר שלא יהא שם צדיק וא"כ האין נדחין מפני הרשעים כו' והיינו בחזקה מפני שהיא תשובה נחת עכ"ל:

אבל הא דקאמר עלוב ושאניו עלוב כו'. דעלוב היינו חצוף משמע כפרש"י גם לשון בחזקה לא משמע תשובה נחת באמת אלא נתיח בכח שאניו טענת אמת וכמו שפרש"י בפרק חלק גבי שלשה בעליה באו כו' וכ"ה לשון הירושלמי מהו בחזקה חוצפא ננא לכשירא כ"ש לטובתו של עולם:

אפילו גזל מדיש כו'. דהיינו בכפיהם שבגאו בכף יד בבירה ולקמן גבי נשא לבבנו אל כפיים פרש"י צריך לישא הלב לשמים כו' ע"ש נראה שמפרש להמלשון ענינים וכה"ג מתפרש בפ' מצות חליצה דהמתפלל צריך שיכון לבו למעלה שנאמר נשא לבבנו אל כפיים אבל הדרש דלקמן אינו סובל פירושו ויותר נכון פירושו בספר איכה דלפי הדרש דלקמן נמי יהיה כפים מלשון כף יד ממש וז"ל ומדרש רבותינו נשא לבבנו באמת להקב"ה כאדם הרוחץ בנקיון כפיו שמשליך מידיו כל טינוף כי מודה ועוזב ירוחם והמודה ואינו עוזב כטובל ושרץ בידו עכ"ל:

דף טז:

ע"ב ביתו ריקם מן העבירה כו'. פרש"י שאין חמם וגזל בביתו עכ"ל פרט בו הגזל כי היא העבירה השכיחה כמ"ש בב"ב רובן בגזל ובחזונים שבדור הזה נתקיימו בודאי דבריהם לפי שאין החזונים רואים להם שום מחיה רק סומכין עצמן לילך מסעודה לסעודה גם כסעודת הרשות לבקש בפה אוכלם משכר ננייתם בשמיעת קולם במשתה יין ונותנים להם בע"כ בשכירות בדרך כופין עד שיאמר רוצה אני וזו גזילה היא ולא מתנה:

פרקו נאה כו'. מלשון שישאל אדם בניו ובנותיו סמוך לפרקן כו':

מאי נתנה עלי בקולה כו'. זה הש"ץ כו' כלומר כל מדות טובות שהזכרו לעיל דהיינו פרקו נאה ושפל ברך כו' לא נתנה לי רק נתנה עלי בקולה ממדה זו כמה שיהיה קולו ערב והיינו שאינו הגון כיון שאין בו שאר מדות הטובות:

ובא' אומר הריעו כו'. ויהיו הברכות תקיעה לפני התרועה ותקיעה לאחר התרועה כמו בר"ה דפשוטה לפניה ולאחריה ותרועה באמצע כי התקיעה היא מורה על הרחמים והתרועה על מדת הדין והשבר שיהיה לו מדת הרחמים מב' צדדים:

דף יז.

ותפלה לשמואל כו'. עיין פרש"י והוא דחוק דמנין לנו לומר דבמצפה היה הך דויחר לשמואל ויזעק וגו' דבפרשה אחרת כתיב רחוקה מפרשה דויקבצו כל ישראל המצפתה וגו' והקימה ממנו דהא בהך פרשה גופה דויקבצו כל ישראל המצפתה וגו' מפורש זעקה לשמואל דכתיב ויאמרו בני ישראל אל שמואל אל

חדושי אגדות – מהרש"א • תענית

תחרש ממנו מזעק אל ה' וגו' וכתוב ויזעק שמואל אל ה' וגו' ואין לומר משום דלשון צעקה לא כתיב בהך פרשה אלא זעקה בז' הא בהך פרשה דנחמתי וגו' נמי כתיב לשון זעקה אלא ע"כ דזעקה היינו צעקה והיא היא ודו"ק:

מכדי יונה בתר דוד ושלמה הוה מ"ט מקדים כו': אליהו נמי בתר דוד ושלמה הוה ולא תקשי ליה מ"ט אקדמיה ולמ"ד דלמיהו הוא פנחס נחאל דאקדמיה מקמיה דוד ושלמה ובהכי נחאל הא דפסיקא ליה תפלה לאליהו דכתיב גבי פנחס ויעמוד ויפלל ורש"י נדחק לפרש דענני ה' משמע ליה מלשון בקשה יתפלה מיהו בכמה מדרשים מוכח דלאו כהן הוה כמ"ש בכל זה התנ"ס פ' המקבל ויש ליישב דגבי אליהו ניחאל ליה דרמז רמזו דאליהו יבא קודם משיח בן דוד:

רבי אמר אומר אני אסור כו' הוא שתקנתו קלקלתו כו'. פרש"י אפי' המכיר משמרתו כו' שחא ישתנה משמרות כו' אבל כו' שתקנתו קלקלתו דהוי כמה שנים שלא חזרו כו' עכ"ל והוא דוחק דעיקר טעמו חסר מן הספר ולולי פירושו נראה דלא פליג אלא בדלא מכיר כלל וה"ק שתקנתו להתיר לשתות לו יין הוא קלקלתו שלא ידע ומכיר משמרתו ובית אב שלו כלל ושחא אינו כהן כלל דהשתא לשחא הוא כהן ולשחא יבנה לא חיישינן אבל במכיר חיישינן לשחא יבנה וכן מצינו בעולי בבל אשר לא התייחסו נגאלו מן הכהונה ודו"ק:

דף יז:

מתמיניא@55 ביה עד סוף מועד אתותב חגא דשבועי כו'. מפורש פ' ר"י:

דף יח.

פ'א גזרה מלכות כו' שלא יעסקו בתורה כו'. מפורש פ"ק דר"ה:

דף יח:

ונהרגו בו שמעיה ואחיה כו'. פי' רש"י חסידים היו ולא פי' מי הם דאותו שאכלו אריה עידו היה ולא שמעיה עכ"ל. ולא ידענא אמאי נסתפקו טפי באותו שאכלו אריה שהוא היה אחד מהנהרגים מבשאר כמה חסידים שנהרגו ג"כ על קידוש השם גם ק' למה נסתפק שהיה שמו של אותו שאכלו אריה שמעיה עד שהוצרך לומר שעידו היה ויש ליישב בזה משום דבאותו ענין למעלה ממנו כתיב ויהי דבר ה' אל שמעיה איש האלהים וגו' וכתוב ויהי איש האלהים בא מיהודה וגו' דהוה משמע דהיינו איש אלהים הנזכר לעיל ששמו שמעיה ולזה הוצרך לומר דע"כ אינו כן דהא זה איש האלהים הבא מיהודה שאכלו אריה עידו היה ולא שמעיה כמפורש פרק הנחנקין ע"ש אך ק' היאך בעי למימר שהוא שאכלו אריה שהרי זה געשה כבר בימי ירבעם ואם ראוי לקבוע תענית בו ביום היאך תקנו מעיקרא יום טוריינוס דקאמר בטוליה בטלי משום זה:

קבצו בהונות ידיו ורגליו ותלאום כו'. ידיו ע"ש שהניף ידו על יהודה כו' ורגליו ע"ש שאמר וארמנסה דמשמעו דרגל ובירושל' הוסיף חתכו ראשו וניחאל טפי דהיינו פה שהיה מדבר כו' ואמר שתלאום בשערי ירושלים בגובה מהשערים לפרסם הנקמה ואין זה שער נקנור המוזכר בכמה מקומות בתלמוד שהוא שער המזרח שבעזרה דההוא נקנור מוזכר לשבח ע"ש הנס כדאמרינן בפרק אמר להם הממונה:

אמר להם אם מעמו של חנניה כו'. יבא אלהיכם ויצינל כו'. נראה גם שהדו שהם הרגו את בת המלך זה הרשע טוריינוס ידע שבעלילה בא עליהם ולא הדו אלא להצינל הכלל חו"ש כשם שבאז שם על חנניה מישאל ועזריה בעלילה עליהן להשתחוות לצלם ואם לאו ישליכו אותן לכבשן האש ולאיהים הצילם אם מעמו של חנניה כו' יצינל אתכם מידי וא"ל חנניה כו' ואנו גם שאנחנו צדיקים בדבר זה שבעלילה באת עלינו אבל אם אנחנו נתחייבנו כליה למקום מצד אחר גם אם אין אתה הורגנו הרבה הורגים כו' שיהיו הורגים אותנו על אותן עבירות שאנו חייבינן הריגה למקום והקב"ה לא מסר אותנו ביך להרוג על דבר שקר אלא כדי ליפרע ממך דמינו שהרגת אותנו בעלילה חו"ש אעפ"כ כו' ר"ל אע"פ שא"ל שבעלילה בא להורגן והש"י ינקום דמן ממנו אעפ"כ לא השגיח בהן והרגן שם:

דף יט:

מצות ביוקר כו' מתריעים כו' מדלית איסור כו'. לא שייך הכא מתריעין על הגשמים כיוון שהפירות בזול אלא דמתריעין עליהן כיוון דהמעות אינן מציניות וע"י כן נפיחו כפן כמו שמתריעין על שאר צרות:

מיום שחורב בהמ"ק כו'. דבזמן שבהמ"ק קיים היה הכ"ג מתפלל ביוה"כ על הגשמים שיהיו יורדין בתוקנן כמ"ש פרק הוציאו לו היה מתפלל תפלה קצרה בבית החיצון מאי מתפלל שתהא שנה זו שחונה יגשומה כו' ע"ש:

גמצא רחיים טוחנות מן הכור מה שטוחנות מן הקב כו'. ר"ל דלא נחסר מטוחן כור בבת אחת ע"י מה שגשתייר ברחיים רק מה שנחסר מן הקב ובהיפך מי שטוחן הכור בכמה פעמים קב וקב נמצא שנחסר לו מכל קב וקב שכבור כמו שנחסר לו טוחן קב א' וכן בעיסה מה שהעריבה אוכלת ומחסרת העיסה אינה אוכלת ומחסרת מכור אחד שנילוש מפ"א טפי מנילוש בו קב אחד ואוכלת מלשון חוסרת ימפרש"י נראה דגבי רחיים נמי גרסינן אוכלת:

הלך נקדימון בן גוריון אלץ הגמון אחד כו'. שהיה זה קרוב לחורבן הבית שהיה ידם של נכרים תקיפה ואמר שהלווה ממנו י"ב מעיינות מים כו' נקטן מספר הזה שהיה סומך על זכות כלל ישראל י"ב שבטים כמ"ש בהם ושם י"ב עינות מים וגו' ואם לא שלא יהיה זכותם ויעיל בזה יתן לו י"ב ככרי כסף פדיון נפש י"ב שבטים. ואמר 2שקבע2 לו זמן כו' בשחרית שלח לו שגר לי או מים כו'. כשהתנו מתחלה היו קובעים להם זמן להחזיר ההלוואה עד אותו יום שקבעו והיה ההגמון אומר דעד אותו יום ולא עד בכלל ולכך שגר לו בשחרית של אותו יום ולא שגר לו בלילה שלפניו שלפי דעת האומות הלילה הולכת אחר יום העבר והשיב לו נקדימון דגם כל היום שלי הוא משום דעד ועד בכלל קאמר והמע"ה.

דף כ.

ואמר שנכנס לבית המרחץ כו'. אפשר שעשה זה דרך נלגוג שהם לא היה להם מים לשתות שהוצרכו לתת לו י"ב ככרי כסף והוא יש לו גם היום מים למרחץ וכיוצא בזה שא"ל נקדימון 2ת2 לו דמי מים יותר שיש לי בידך כו'. גם שמעולם לא הבטיחו ההגמון (מעולם) ע"כ דרך נלגוג א"ל כן כשם שאתה היית מבקש ממני דמי המים גם אני מבקש ממך דמי מים יותר כו':

וא"ל יודע אני שלא הרעיש הקב"ה כו' יש לי פתוחן פה כו' שכבר שקעה חמה כו'. דבריו סותרין לכאורה שאמר בשבילך הרעיש הקב"ה כדי שיהא פטור מלשלם דמי המים ושוב קאמר שכבר שקעה חמה וגשמים ברשותי ואין אתה פטור מדמי המים וי"ל דה"ק דומאי נתקבלה תפלתך שירדו הגשמים

למלאות הבורות מיהו לא באז ברשותך בעוד יום רק ברשותי אחר ששקעה החמה שלא אפסיד דמי המים שהלוייך ולטובתי גם כן ירדו למלא בורות שלי וקאמר ההגמון שכבר שקעה החמה אע"ג דלפי דעת האומות הלילה הולכת אחר יום שלפניו מ"מ בא בטענה דממ"נ הוא דלפי דעתו אין אותו יום כלל בכלל ואם לפי דעתך עד ועד בכלל הרי כבר שקעה חמה ולפי דעתך להיום הולך אחר הלילה וזה יום אחר הוא כיוון ששקעה חמה. חו"ש בתפלתו שניה 2הודע2 שיש לך אהובים בעולמך וכשם שעשית לי נס בראשונה כך עשה לי נס באחרונה כו'. ר"ל דבנס הראשון עדיין לא הודעת שיש לך אהבה עמנו כי ההגמון אומר שכבר שקעה חמה וברשותו ירדו ולא יפסוד דמי מימיו ועתה תעשה לי נס בשניה שתזרח החמה ואז יודע שיש לך אהבה עמנו וברשותי ירדו ונראה דהיינו נס שעמדה לו חמה ולא שקעה בזמנה דומיא דמשה ויהושע בסמוך דלולי תפלתו היתה שוקעת קודם פיוזר עננים ולא היתה שוהה ביאתה אבל פיוזר עננים גופיה לא היה גם כ"כ:

נקדה להם חמה עבורן משה ויהושע כו'. מפורש פרק אין מעמידין:

ושתיחון לקללה כו'. מפורש פ"ק:

היתה ירושלים לנדה ביניהם כו' לברכה כנדה כו'. לעיל מינייה בהך פרשתא כתיב כה"ג חטא חטאה ירושלים על כן לנידה היתה גו' ולא דרשו כן משום דההוא איבא לפרשו מלשון גע ונד וכפרש"י והתרגום שם דהיינו שיהיו מטולטלים וגולים אבל לנדה ביניהם לא משמע לפרש מלשון גד וטלטול אלא לנדה ממש וכ"ה בתרגום ורש"י שם:

היתה כאלמנה לברכה כאלמנה ולא כו'. מפורש במדרש כאלמנה גמורה שתלך ותגשא לאחר ולא א"א שתקח מנכסי בעלה והיינו כאשה שהלך בעלה למדינת הים כו' ועיין בפ' חלק בזה:

וגם אנכי נתתי אתכם נבזים גו'. לברכה דלא מוקמינן כו' בסיוף דקרא מסיים ושפלים לכל העם וגו' ר"ל דודאי בעיני המלכים והשרים לא יהיו שפלים ונבזים גם בגלות כדמוכחי קראי אלא בעיני כלל העם והמון גוים יהיו שפלים ונבזים וע"כ המלכים והשרים לא מוקמי מינייהו גזירפטי ורישי נהרא דלא ציייתו המון גוים לדבריהם כיוון דשפלים הם בעיניהם וזהו לטובתן של ישראל דלילו המנויים גזירפטי ורישי נהרא שהם אומוניות מבוזים מאד:

נאמנים פצעי וגו' עד ולא עוד אלא שזכה קנה לכתוב בו ס"ת כו'. מפורש פ' חלק:

דף כ:

ע"ב א"ל ריקה כמה מכוער כו'. מה שקראו ריקה אפשר שהיה נדמה לו כנכרי מבני כוש לפי שהיה מכוער ושחור ביותר חו"ש לו

שמא כל בני עירך מכוערין כו'. דהיינו מארץ כוש וא"ל אינו יודע כו' ר"ל שאינו יודע לומר לך שהם מכוערין כדאמרינן פ' י"ג אפילו בגנות בהמה טמאה לא דבר הכותב והטעם משום שנותן חסרון ביצירה אבל אתה שאמרת עלי כמה מכוער כו'. אתה נותן חסרון ביצירה:

לך לאומן שעשאני. כי זה גם כן חסרון הוא לאומן שעושה כלי מכוער. ושא"ל 2ענתי2 לך מחול לי כו'. היינו שאני מתנהג שלא יפה דברתי והוא מחול לי גם חלק היוציר והאומן שחטא נגדו גם כן מחול:

ובלבד שלא יחא רגיל לעשות כו'. לכאורה דהכי הל"ל ובלבד שלא יעשה עוד כן אבל מלשון שלא יחא רגיל כו' משמע דלפעמים יעשה כן י"ל דה"ק ובלבד שלא יחא עושה דבר המרגיל אותו לעשות כן דהיינו שלא יחא דעתו נסה שהוא מרגילו לעשות כן לספר בגנות בני אדם כמו שעשה ואמר כמה מכוער כו' וק"ל:

שמא אין עושין לו נס כו'. דשמא יגרום החטא כדאמרי' פ"ק דברכות דלא היה מחזיק עצמו לצדיק אבל רב הונא לא היה חס לכך שהיה מחשיבו לצדיק גמור:

מאי קרא דכתיב קטונתי מכל החסדים כו'. מפורש פרק ב"ש:

מימי לא הקפדתי כו'. כדאמרינן אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו:

ולא צעדתי בפני כו'. ר"ל דאפי' כשהלכתי בצדי הגדול ממני כדאמרי' ביומא בג' שהולכין שהגדול באמצע ואח"כ הגדול שבשנים מימין והג' הקטן מכלם משמאל מ"מ אמר ראיתי שלא הקדמתי אפילו בצעד אחד לפני הגדול ממני כדאמרי' דבעי לצדד אצדו:

ולא הרהרתי במבואות כו' כדאמרי' פרק מי שמתו דת"ח אסור לעמוד במבואות המטונפות לפי שא"א לעמוד בלא הרהור ומשום דהילוך שרי בה כדמשמע התם לאפשר להלוך בלא הרהור אמר דאעפ"כ נזהרתי מלילך בה משום דלא הלכתי ד' אמות בלא תורה ואילו הלכתי שם הייתי מוכרח להלוך ד' אמות בלא תורה. ואמר 2ולא2 יסגתי בזהמ"ד כו'. כדאמרי' וקרעים תלביש נומה זה הישן בזהמ"ד תורתו געשית קרעים:

ולא ששתי בתקלת חברי כו'. כמ"ש בנפול אויבך אל תשחמ וגו':

ולא קראתי לחברי כו'. עיין פרש"י ובערוך גרים ולא קראתי לחברי בחניכתי וא"ל בחניכתי פי' בחניכתי שלא כניתי לו שם ולא בחניכתי שאפילו שם שכיני לו אחרים לא קראתיו עכ"ל ובפ' הזהב חשיב המכנה שם לחברו שהוא אחד מיורדי גיהנם ורובן לחשיב הכא עברות גדולות אלא משום דרובא דעלמא נכשלים באלו דברים התפאר הוא בהם שלא נכשל בהם:

ובל אשיתא דהוה רעיעתא כו'. נראה אם הוית רעיעתא ממש אינו נראה שיהא בונה למאן דלא אפשר ליה דטבא ליה הוה עבדי שיהא סותר לו שלא ישב העני בבית רעוע כ"כ שראוי ליפול אלא מיירי באינו רעוע כ"כ אלא דהוה אפשר שיעמוד הבית זמן מה כההיא דלעיל דקיימה באתרי י"ג שנין דהשתא העני היה מתרעם על סותרו עכשיו ואפשר עוד דמצד צדקה שנתן לעני היה בני לה שלא היה לו מקום דירה:

זימנא דסמכא דעתיהו כו'. עיין פרש"י ועי"ל דסמכא דעתיהו של כל עניים ולא יקנו כלל וגם מאן דאפשר לו לקנות יעשה עצמו עני לסמוך על רב הונא:

דף כא.

דנפישי בני חילא כו'. פי' רש"י דאיכא ענים טפי כו' ע"ש ולשון בני חילא לא משמע כן ומצינו דבני מחוזא עשירים הוו כדאמרינן ספ"ב דב"ק דקאמר התם דכבלי ושירי לבני מחוזא דבר מועט הוא ונראה לפרש דבני חילא הם חיל המלך כשישמעו שאומר כל מאן דצריך ליתי ולכולל יבואו גם חיל המלך:

וגקיים בגנפשין אפס כי לא יהיה בך וגו'. ע"פ מ"ש פרק אלו מציאות אבידתו ואבידת אביו אבידתו קודמת שנאמר אפס כי לא יהיה וגו' ופרש"י שם הזהר עצמך שלא תבא לידי עניות ומאפס דריש ליה התם. ולבסוף שאמר ר"י 2ויאקיים2 בי כי לא יחדל וגו'. כדי לעסוק בתורה אמר כן וכמ"ש מ"ה שמיניחן חיי עולם ועוסקים בחיי שעה:

חדושי אגדות – מהרשי"א • תענית

אתו מלאכי השרת כו'. והיינו שני כתות מלאכי השרת המיימינים והמשמאילים כמ"ש בכמה מקומות שני מ"ה המלוין לו לאלם אחד טוב מצד המיימינים ואחד רע מצד המשמאילים ולזה האחד מלאך רע כשיסבזו אילפא ור"י תחת גודא רעוע הזכיר ענותם:

שמנחים חיי עולם כו'. ואיך א"ל כו' חד דקיימא ליה שעתא ר"ל דקיימא ליה שעתא בחיי עולם שיהיה ראש ישיבה בתורה:

תלא נפשיה באסקריא דספינתא כו'. ע"פ מ"ש במסכת עירובין לא מעבר לים היא לא בסחרנים היא ולזה רמז להם גם שהייתי סוחר לא שכחתי גירסתו:

א"ל בני פנו הכלים כו' שמובטח כו'. ולא היה הוא חש להא דרב אלא דלעיל דשמא אין עושין לו נס כו' דהיינו משום שמא יגרום החטא כמ"ש לעיל אבל נחום הזה מחשיב עצמו לנציק גמור כדקאמרו וכי מאחר שצדיק גמור כו' א"ל כן ע"פ מ"ש במסכת ברכות צדיק ורע לו היינו צדיק שאינו גמור צדיק וטוב לו היינו צדיק גמור וכיון שאתא צדיק גמור למה עלתה לך רע כ"ב. והשיב 2בני2 אני גרמתי כו'. דודאי כ: משום זה שאמרתי לו המתן כו' לא הייתי חייב לעונש כ"כ דמי ידעתי שימות בזמן מועט כ"כ אבל אני בעצמי גרמתי לי לקבל עונש כזה עלי דכן דרך הצדיקים לקבל עליהן יסורים בעולם הזה שיהיה שכרן משלם לעוה"ב. ואמרו ליה 2אוי2 לנו שראינוך בכך כו'. ע"פ מ"ש במס' מ"ק א"כ בלחים מה יעשו יבשים אם כך עונש בא לך על עבירה קלה אזי לנו על עונותינו הרבים. וא"ל 2אוי2 לי אם לא ראיתנו. ר"ל אם לא הייתי מקבל עונשי בעוה"ז:

גם זו לטובה כו'. כה"ג אמרי' פרק הרואה דלעולם יהא אדם רגיל לומר כל מה דעבדין מן שמיא לטב הוא ומייתי ליה התם מקראי ור"ל גם זה שנראה בעיני אדם לרעה הוא בא אפשר דמן שמים עבדין ליה לטב והתם מייתי עובדא דר' עקיבא בהכי וע"ש בחידושי' שם ובפרק חלק:

דף כא:

ע"ב לא מקומו של אדם מכבדו אלא כו'. והענין כלפי הקב"ה אע"ג דכתיב מלא כל הארץ כבודו וע"ש שהוא מקומו מיהו גילוי שכינתו במקום שהוא נתכבד המקום יותר מכל שאר העולם כמ"ש בסוגי והוא משל לאלם דכפי מעלת השכליות שבו שהיא הנשמה שנאצלה מתחת כסא כבודו נתכבד המקום ביותר דכמו כן דימו הנשמה בה' דברים להקב"ה פ"ק דברכות:

נסתלקה שכינה ממנו אמרה תורה במשוך היובל כו'. עיין פרש"י ובפ"ק דביצה הוסיף בזה והלא לא נסתלקה שכינה ממנו מיום מתן תורה עד אחד בניסן והיתה שם עד עשרים באייר שעגלה העגן כו' עכ"ל שם והתום' דחו שם פירושו ע"ש באורך ויש למקדק דמייתי סופא דקרא גס הצאן והבקר אל ירעו וגו' אמאי לא מייתי רישא דההוא קרא ואיש לא יעלה עמך וגו' ולשיטת התום' שכתבו שם דמסברא יש להתיר דהא לא אסר להם אלא משום שכינה והא דקאמר מכדי כו' עיין שם והשתא ה"ג נימא משום שלא תאמר דבמשוך היובל וגו' אתא למצות עלייה דאחר משוך היובל מצוה שיעלו להר שלימדו שם תורה כמו משה שהיה שם מ' יום ולילה דדומיא דהכי קאמר גבי שובו לאהליכם וגו' דכתיב באחרונות דאתי למצות עוגה וקאמר דליכא למימר הכי מדכתיב גס הצאן והבקר אל ירעו וגו' מסתמא גס בראשונות במשוך היובל המה יעלו וגו' אצאן ובקר נמי קאי ולא שייך בהו למימר למצוה שיעלו בהר אלא ש"מ דלא אתי קרא אלא למנין אחר דצריך להתירו ודו"ק:

רב דנפיש זכותיה כו'. נראה לפרש אע"ג דודאי מכ"ש דזכותיה דרב היו ניצולין דבכלל מאתים מנה מ"מ הראו להו כן דבלאז זכותיה דרב נמי היו ניצולין בזכותא דההוא גברא כו' א"נ דאי זכותיה דרב היו מנוכין לו מזכותיו כדאמרי' לעיל דכענין גם הוא דבר זה דכלל העיר היה דבר ולא היה בשבבותיה דרב יכן תפרש גבי דליקתא:

א"ל זוודא אייתו בהדייהו כו'. עיין פרש"י ואוסיף על דבריו דא"ל בדרך צחות זוודא אייתי בהדייהו כיון שאין אתם רוצין להתענות אכלו אתם המזונות שהביאו עמהם:

ליכא מעברא דפסיק ליה כו'. עי' פרש"י ולפי המסקנא דמרחק מפסיק ליה אלא משום דאיכא שיירתא ה"ג הכי קאמר ליכא מעברא דפסיק ליה ושכיחי שיירתא דאזלי כו':

אם גבירה לוקה שפחה לכ"ש כו'. א"י מקרי גבירתה לגבי חו"ל כמפורש פ"ק בכמה דברים א"י גבראת תחלה כו' והקב"ה בעצמו משקה אותה ושותה תחלה מי גשמים ע"ש:

דף כב.

הוה קחלשיה דעתיה דרבא כו' א"ל מסתייד כו'. נראה לפרש כמ"ש בפרק הרואה כשמת אביי געשה רבא ראש ישיבה אכולהו כרכי דישבת אביי ותלמידיו באז ללמוד לפני רבא מברכתו של רב יוסף שא"ל יהא רעוא דתרום רישך אכולהו כרכא כמפורש פרק הוציאו לו ובהכי נייחא דעתא דרבא דנפיש זכותיה לאגוני אכולהו כרכי:

א"ל איכא בהאי שוקא בר עלמא דאתי כו'. משום דקאמר ראיתי בני עליה והגם מעטים קאמר מי איכא בהאי שוקא אחד מהמיעוט:

דהוה מסיים מסאני אוכמי כו'. היינו שגס הרצועות היו שחורות שלא היה דרכן של ישראל בכך יכדאמרין פרק בן סורר אפי' ערקתא דמסאני אסור לשנות וכמ"ש התום' פרק הכונס ע"ש:

בי חזינן אינש דעציבא דעתיה מבדחינן כו'. דזכו בזה לעלמא דאתי כדאמרי' בפרק נ"ה כשאדם מצטער השכינה אומרת קלני מראשי כו' ע"ש:

נכשל בה יאשיהו כו'. ר"ל דאי לאו קפיאא אפילו בחרב של שלום לא היה נכשל יאשיהו לעשות מלחמה אבל דריש דאפי' בחרב של שלום איכא קפיאא כדלקמן מיהו גענש על שלא שאל את ירמיהו שודאי היה מוחה בו כיון שאין דורו היה יפה דההוא קרא וחרב לא תעבור וגו' בברכות הוא דכתיב בזמן שישראל ערש"מ:

דף כב:

ע"ב זו ע"ז כו'. מיהו הא דכתיב בתר הכי ולא שמע אל דברי נכו מפי אלהים גו' משמע שהוא קודש והכי איתא במדרש שכן אמר ישעיהו ובסבכתו מצרים במצרים וזהו שיסד הקליר כו' עיין פרש"י בזה אבל אלהים אשר עמדי לא משמע אלא ע"ז מיהו יש לדקדק לקמן מאי קאמר מפני מה גענש יאשיהו כו' הא מפורש ביה שלא שמע אל דברי נכו מפי אלהים דהיינו נבואת ישעיהו וי"ל כיון דשמע מיניה דפרעה דקבטח בעז אמר יכולנא ליה ותבטל נבואת ישעיה וניחא נמי הא דהוצרך לומר הואיל וקבטח בע"ז ולא סגי ליה בדרש דאפילו חרב של שלום דאי לאז שבתח פרעה בע"ז לא היה בא יאשיהו לעשות מלחמה עמו כנבואת ישעיהו ועוד כיון דלאו מצוה היא אלא בברכות הוא דכתיב ודו"ק:

שמעיה דקא מצדיק דינא וכו' שנאמר צדיק הוא ה' כי פיהו כו'. היינו מה שלא נמלך בירמיה ולפי המדרש ניחא טפי שלא שמע לנבואת ישעיה ועיין בזה בתרגום של איכה:

פתח עליה ההוא שעתא רוח אפינו וגו'. עיין פי' הפסוק בתרגום שם:

ויהי האדם לנפש חיה נשמה שנתנו בך החיה כו'. משום דלא כתיב כן בשאר כל הנבראים כגון בהמה חיה ועוף דיש בהם ג"כ נפש חיה כמו באדם דרשו כן באדם וכבר נמי דרשו בהאי קרא כמה דרשות ורבנן נמי דפלגי הכא אדר"י דרשי ביה הנך דרשות דבב"ר ופרש"י שמא יצטרך לבריות כי אין בו כח להרויח כו' ועוד נראה לפרש שמא יצטרך לבריות כי לא יחדל אביון וגו' ואין הבריות מרחמין עליו שהוא עצמו גרם לו חולי ע"י סינוף:

דף כג.

בלידי רביעיות כו'. פרש"י דאין כו'. אבל בלילי שבתות לא הוצרך להאי טעמא דאיכא טעמא דאוסור מלאכה של הולכי דרך ורש"י בחומש נמי פי' בעתם בלילי שבתות ולא הזכיר בלילי רביעיות מלתא דפסיקא נקט בלילי שבתות משום איסור מלאכה מיהו יש לדקדק בזה היאך קאמר דכתיב בעתם בלילי רביעיות ובלילי שבתות למעוטי שאר לילות והא אמרינן בע"פ מעיקרא הוו שכיחי כל יומא זימנא חדא פענה דר"ח כן דוסא א"ל נזרני עליך שלא תעבור ביישוב לעולם ונ"ל דודאי הכתוב בעתם לא משמע אלא בעת שאין בני אדם הולכין בדרכים וקודם דאתי ר"ח כן דוסא משמע קרא בעתם בכל לילות מפני אגרת בת מחלת ולמעט הימים וכפרש"י בפ' עקב בעתו בלילות שלא יטריחו אתכם והוא גרם בלילות ובריייתא להכא דקתני בלילי רביעיות ושבתות למעט שאר לילות מתנייה לבתר דאתי ר"ח כן דוסא שגזר עליה בשאר לילות והך דשמעון כן שטח דמייתי שירדי להם גשמים לילי רביעיות ושבתות לאו דוקא נקט הכי דהא מקמי ר"ח כן דוסא הוה הך דשמעון כן שטח אלא משום דברישא דבריייתא נקט הכי נקט נמי בסיפא הכי והשתא נמי ניחא מה שפרש"י בחומש בלילי שבתות ולא נקט נמי לילי רביעיות משום דמסיק פ' ע"פ דאבי גזר עליה בכל לילות וא"כ לא אתי למעט כל הלילות ובעתם לא משמע אלא לילי שבתות משום איסור מלאכה ואע"ג דימי שבת נמי הם באיסור הולכי דרך מ"מ הולכין לבתי כנסיות ומדרשות בתוך התחום כמ"ש הרא"ס ועי"ל דגשמים בשבת ביום לאו בעתם מקרי כדאמרינן פ"ק שמש בשבת צדקה לעניים וכו' ע"ש בחידושינו ודו"ק:

להודיע כמה החטא גורם שנא' עונותיכם וגו' וחטאתכם וגו' מענו בהאי ענינא משתעי קרא דכתיב לעיל מיניה אלהים הנותן גשם יורה ומלקוש בעתו וגו':

בדרך שעשה חבקוק כו'. דכל המתפלל עומד על מקום אחד אבל מדכתיב ביה בל' כפול אעמדה ואתיצבה וגו' דמשמע ליה דעג עונה במקום שהתפלל שלא יהא זז משם עד שיהא עגנה ועונה שורה עגולה כו' כפרש"י וע"ש זה נקרא חוני המעגל ר"ל שהיה מעגל עצמו בשורה עגולה:

בבן בית כו'. ע"פ מ"ש פרח אין עומדין שא"ל אשתו של ר"י ב"ז וכי חנינא גדול ממך שאתה מבקש ממנו שהוא יתפלל על בנך וא"ל לא אלא שהוא דומה כעבד שהוא רגיל בבית המלך ואני כשר לפני המלך כדמפורש שם והכי נמי הכא ה"ק לא מפני גדולתי שמו פניהם עלי אלא שאני כבן בית רגיל לפניך:

אלא להתיר שבעותך כו'. אע"ג שאמר בשבועתו עד שתרחם על בניך כו' אפשר שהגלמדיים לא שמעו ממנו אלא לשון השבועה שאינו זז מכאן ולא שמעו סוף דבריו שאמר עד שתרחם כו' וחשבו שלא התפלל אלא שירד הגשם וזה נתייבם:

גשמי רצון ברכה נדבה כו'. כלומר רצון מלפניך כמ"ש יהי רצון מלפניך כו' וגם שיהיה רצון ישראל שלא ירדו בועף וברכה היינו ברכה מלפניך וברכה מלפנינו והיינו שאמרו בברכת הגשמים ונדבה מלפניך שלא מדרך החיוב ונדבה מלפנינו כמו שאמר בנדבה אוזחה לך אודה שמך ה' כי טוב וגו' לכן הביא פר הודאה:

על רוב טובה כו' הביאו לי פר כו'. נראה לפרש דטעם הדבר שאין מתפללין על רוב טובה אע"ג דטובה זו רוב גשמים רעה היא כמ"ש לעיל שמשטטשין את הארץ ואינה מוציאה פירות מ"מ הוי ככפוי טובה כיון שמתחלה היה מתפלל ומבקש על. הגשמים שהם טובה לעולם אבל אמר הביאו פר הודאה להתודות עליו כפרש"י דהיינו להתודות שלא יפה עשה שבקש ביטול על רוב טובה אבל ישראל שהוצאת ממצרים כו' תלה הדבר בהוצאתם ממצרים דכעסת עליהם לא היו יכולין לעמוד כגון בנסיונות דמים ומי מרה לא היו יכולין לעמוד השפעת עליהם רוב טובה כגון במן ובשלי לא היו יכולין לעמוד כמ"ש בו הבשר עודנו בין שניהם וגו' ואף ה' חרה וגו':

לא נמצא שם שמים מתחלל ע"י כו'. עיין פרש"י אבל מלשון מתחלל ע"י נראה לפרש טפי דאתה בא לדיי שבעות שוא כיון שמפתח בידו של אליהו לעצור הגשמים:

שאתה מתחטא לפני המקום כו'. פי' רש"י מלשון חט אבל בערוך פי' בע"א ע"ש:

ועליך אמר הכתוב ישמח אביך ואמך וגו'. אביך הוא אביך שבשמים ואמך זו כנ"י ותגל יולדתך הם אביו ואמו ממש מולידיו:

דור שהיה אפל הארת כי השפילו כו'. נקטו בזה ד' דברים ע"פ הפסוקים שהם ענין א' לכאורה וי"ל שספרו כל מעשיו בזה כסדר שזכר לעיל ואמר בתחלה שלא ראו גשמים כלל היה דור אפל והארת אותם בתפלתך שראו התחלת הגשמים ועדיין היה דור שפל כמ"ש שלא בא מעט הגשם אלא להתיר שבעותך עד שהגבתו בתפלתך לבא גשמים ברוב טובה ועדיין היה שח בעיניו כמ"ש כמדומה שאין גשמים יורדין אלא לאבד העולם עד שהשעתו בתפלתך שירדו כתקנן ועדיין לא פסקו עד שעלו להר הבית מפני הגשמים מפני שלא היה הדור נקי עד שמלטות בתפלתך שפסקו הגשמים וסיים וגמלט בבור כפיך במעשה ייך הברורין רמז על פר הודאה שהביא וסמך ידיו עליו כפרש"י:

שיר המעלות כו'. פרש"י מלשון עליו עכ"ל אבל בפ' החליל ובמסכת מכות מפורש ע"ש ט"ו מעלות שהיה במקדש בעזרה ע"ש:

היינו כחולמים אמר מי איכא דניים ע' שנין כו' דאין חלום בלא שינה. ופרש"י ע' שנין בשינה א' עכ"ל ואע"ג דחולמים בלשון רבים מ"מ חולמים משמע בלי הפסק וא"כ ע"כ שינה אחר הוא והענין שמדמה שני הגלות כאילו אינן רק כחלום הזה וכה"ג ממזי שנות אדם שה' ע' שנים כחולמים כמ"ש באיוב כחלום יעוף וגו' ועד"ז יש לפרש דמתוך קושיא זו ומי איכא דניים ע' שנין כו' הוה מפרש לקרא דהיינו כחולמים כלומר שהיינו בגלות בכל כחולמים כשנות אדם ע' שנים שאינן רק כחלום יעוף ועד"ז הוה מצטער שיהיה נחשב עולמו של אדם רק כחלום שאין בו ממש. ואמר 2הוא2 אזול באורחא חזייה לההוא גברא דנטע חרובא כו'. דהיינו שהראו לו כמו שהחרוב הזה כל ע' שנין לא נחשב לכלום אבל נטועין אותו לעשות פירות לאחר ע' שנין כן האדם נברא בערב שבת שיהיה טורח במעשיו עד ע' שנין ואכילת פירות ושכרו הוא לאחר ע' שנין בעוה"ב. ח"ש 2האי2 עלמא בחרובא אשכחתיה כו' שעה"ז דמיון

חדושי אגדות – מהרש"א • תענית

החרוב וגם אם השתקל לפעמים לא זוכה לאכול ממנו להיות חי אחר ע' שנין מ"מ בנו זוכה לאכול ממנו כן הוא במעשה הצדיק בעוה"ג אם אם הוא עולם עובר לו מ"מ בנו אוכל פירותיו כמותו כמ"ש ועושה חסד לאלף דור. ואמר 2א2א ליה שינתא כו' נייס ע' שנין כו' שהראו לו עוד בזה דודאי דפשטיה קראא היינו כחולמים הוא דבר שאפשר וכמ"ש ש"מ דניימי ע' שנין וראה ג"כ שבר בריה אכל פירות החרוב לאמת לו ענין דלעיל שעיקר הפירות לאדם במעשיו בעוה"ז לאכול מהם אחר ע' שנין:

ולא עבדו ליה יקרא כדבעי כו'. גם שראו בו שהוא בעל תורה ונהירין ליה שמעתתיה כבשני דחוני המעגל מ"מ לא ראו בו שהיה בעל מעשים כחוני ולכך לא עבדי ליה יקרא כדבעי ואמר דבעי רחמו ומת כו' שלא הגיע עדיין זמנו למות דאותן ע' שנין שהיה ישן מחורבן בית ראשון ע' שנין עד שנבנה בית שני אבל זה דחוני המעגל שהיה בחורבן בית ראשון והיה ישן מחורבן בית ראשון ע' שנין עד שנבנה בית שני אבל זה המעשה דמתני' היה א"ח"כ זמן רב בזמן שמעון בן שטח וכתב בעל יפה מראה דשני חוני המעגל הוו זה דמתני' הוא בר בריה הוה ע"ש ובספר יוחסין כתוב בשם יוסף בן גוריון שנהרג חוני המעגל מחון לירושלים במלחמות בני חשמונאי וזה מסכים עם תלמודנו לפי שנאבד מן העולם ע' שנה בשינה אמרו עליו שנהרג במלחמת האחים ולכך כשבא אפי' בר בריה לא האמין לו:

דף כג:

ע"ב קם איהו בחדא זיותא ואיהו כו'. וכפרש"י בחומש גבי לנכח אשתו והוא מפורש פרק הבע"י:

שכיר יום הוא אמינא לא אופגר כו'. יש לדקדק כיון דשאלת שלום מציה היא הו"ל למפגר ולבטל ממלאכתו דהא פועל חוזר אפילו בחצי יום ויש ליישב שהיה עני והיה צריך לשכר מלאכתו לפרנסת בניו הקטנים שהוא מציה כמ"ש עושה צדקה בכל עת זה המפרנס בניו כשהם קטנים:

מ"ט כי מטוי מר להניג דלנהו כו'. לא היה לך להגביהם שלא יזיקו לגופן ואמרינן פרק תולין דבל תשחית דגופיה עדיף וא"ל זה מעלה ארוכה כו' ולא אמרינן בכה"ג בל תשחית דגופיה עדיף:

מ"מ עיילא היא ברישא והדר עייל מר כו'. ולא היה לך לילך אחריה דאמרינן פרק הרוואה לא ילך אדם אחר אשה ואפילו היא אשתו והיה לך לילך ברישא ואח"כ אן ואח"כ אשתך וא"ל דהוצרכתי לילך אחריה משום דלא בדקינן לי לילך היא אחריכם בקרוב לכס והא לא תקשי שילכו הם ברישא ואח"כ הוא ואח"כ היא דדרך בעל הבית ליעול ברישא לבית ולא אורח:

יגוקי דבי רב כו' מפני שהיה מחביא עצמו בבית הכסא כו' ופרש"י ול"ג שהיה מחבא עצמו בבה"כ כלומר דמתחבא עצמו כי הוה בעי רחמי אמיא היה מחבא עצמו מרוב ענוה ומאן דגרם כו' ע"ש פי' השני דחוק ואינו שייך לכאן גם בחידושין בע"י דמפרש ליה דמחבא עצמו מפני עניים הוא דחוק ועיקר חסר מן הספר וע"כ נראה לקיים הגירסא כפי פי' ראשון שפרש"י דקאמר מה שלא שדרו זוגא דרבנן לגביה למצעי רחמי כמ"ש לעיל בחוני המעגל ובאבא חלקיהו עד שהוצרכו הרבנן לישדר ליה יגוקי דבי רב וקאמר דומאי גם לא שדרו זוגא דרבנן אלא משום דכשהרגיש שבאו אליו רבנן הוה מיטמר ומחבא עצמו בבית הכסא שלא ימצאו אותו רבנן וכדי שלא יחזיק טובה לעצמו כלאמרי' לעיל באבא חלקיה ולכך הוצרכו אותן רבנן לישדר ליה יגוקי דבי רב לגביה שילכו אחריו גם במקום הנחבא בבה"כ ויאמרו כך אבא אבא כו' ולהכי סמיך ליה הך עובדא דרבי יונה דעביד נמי הכי בצנעא כדי שלא יחזיק טובה לעצמו ואפילו מאנשי ביתו הוה מיטמר:

חזי מה בין תקיפי דא"י לחסדי דבבל וכו'. קראן ה"ג ע"ש זה דבני בבל מפורסמין חסידות שלהן משא"כ בני א"י דאינן מנוחזקין לפני העולם כחסידים רק לתקיפי:

אשתתטח על קיורא דאבוב כו' הני מצערו לי כו'. הך עובדא ה"מ לאתניי בסוגיא פרק מי שמתו שהמתים ידעוים גם בצערא דאחריני ע"ש:

דף כד:

בי היכי דאשבען בדרך כו'. לכאורה לבנו ה"ל למברך רחמנא לישבע לברך כי היכי דאשבען כו' וי"ל דתלה מעשה נסים אלו ששבעו ממנו ברבי יוסי בזכותו שהיה עוסק אז במציה:

הטרחת את קונך כו'. אבל ממה שהיה נהנה ממעשה נסים לא היה חש שהיה אפשר לו לתקן ולהקדיש אותה הנאה כדלקמן ב"א ועוד דמשום שהיה נהנה ממעשה נסים לא היה כדאי לקלל ולענוש את בנו אי לאו משום שהטרחת כו':

קמצערת כו' שובי לעפרך ואל יכשלו כו'. נראה דתרתיו קאמר חדא דקמצערת לברייתא ללוקחך כמ"ש אם לא זכיתי ללנוקה כו' ואידך שאל יכשלו בך בני אדם לבא לידי איסורא כמ"ש כי בתנורא אשה יפה רבים הושחתו כו' ולא יפה עשה לקללה שתשיב לעפרה בשביל כך אלא כ"א לקללה שתשוב לשחרורייתה וכדאמרינן לעיל א"ג דאין זה כדאי לקללה שתמות והראי' מאברהם עם שרה אשתו:

ואי טפי ליה כו'. בכמה מקומות בתלמוד הפליגו בחמרא דר' פנחס ב"י שלא רצה לאכול דבר שאינו מעושר ולא הזכירו בשום דוכתא מהפלא דהאי חמרא דר"י דיוקרת וי"ל דחמרא דרבי פנחס ב"י עדיףא ליה לאתניי שהחמיר על עצמו מלאכול דבר שאסור לרבו רבי פנחס ב"י דהיינו דבר שאינו מעושר משא"כ הכא דלא אסר החמור על עצמו כלום אלא דבר שאסור לרבו רבי יוסי או למי ששכרו משום גזל הרחיק מהם:

למזבן גדוניא לברתיה כו' העבודה שהן קודמין לבתי כו'. ויש לדקדק אמאי עשה כן והא עניי קרובך קודמים וכ"ש בתו דווחק לומר שהיה לו בביתו להפריז לגדוניא גם לבתו דמשמע שעשה עני ע"י זה שיהב להו כל דאיכא בדיה מדקאמר ואין לך בהם אלא כאחד מעניי ישראל ויש ליישב בדוחק שהיה לו בביתו להפריז לגדוניית בתו מיהו עני הוה שלא היה לו שני מאות זוז ודקאמר דלא פש ליה אלא חד זוז היינו אצלו בשוקא לא פש ליה רק חד זוזא דזבן ביה חיטי להפריז גדוניא לבתו:

במה איכא משמואל הרמתי ליהודה כו'. מפרש"י משמע דה"ק דשמואל לחוהי' היה מתפלל כמ"ש הלא קצר חטוים היום אקרא אל ה' וגו' והיה עגנה ואני נזרתי תענית עם רבים ואיני עגנה ובע"י פי' בשם התוס' דה"ק דשמואל שלא בעתם ובאו הנשמים ואני בעתם ולא באו ע"ש:

ואוי לו לדור כו' ואוי לו למי שעלתה כו'. תלה הדבר בחטאו גם בחטא הדור כדלקמן עיני תרונות כל גופה צריך בדיקה דהיינו עיני מנהיגי הדור וכל גופא הוא הדור וכדאמרינן בעלמא כד רגיו רעיא על עגא עביד לנגדא סמייתא:

והיה אם מעיני העדה נעשתה וגו' כל זמן שעיניה יפות כו'. מיייתי האי קרא דפ' שלח ולא מיייתי קרא דלעיל מיניה בפרשת ויקרא דכתבי ונעלם דבר מעיני הקהל וגו' משום דהתם יש לפרש כפשטיה דעיני הקהל האעלמת דבר קאי אבל הכא אם מעיני העדה נעשתה וגו' לא הזכיר בו העלמה אלא עשייה דלא

שייך בעיני עדה עשייה ולכך דרשו דעיני העדה הם הזקנים ומנהיגי הדור ועל ידיהם נעשתה וכיון שהוא מדמה מנהיגים לעינים יצא להם המשל כו' כל זמן שעיניה יפות כו' וק"ל:

רבי גזר תעניתא ולא כו' נחית קמיה כו' ואתי מטרא כו'. הא ודאי דמי לנו גדול ביראת חטא וענוה כרבי כדאמרינן ספ"ב דסוטה משמת רבי בטלה יראת חטא וענוה ולא אתי מיטרא בזכותיה אלא בזכות ההוא דמיייתי חמרא לקדושה כו' וי"ל בהא דהך מלתא זוטרא לגבי זכותא דרבי וכה"ג אמרינן לעיל גבי דבר דלא הוה בשבבותיה דרב כו' ע"ש:

חבטו מן גולא כו'. דרב נחמן חתניה דר"ג היה אמר על עצמו חבטו ליה כו' כלומר הוריוהו מגדלותו:

דף כד:

ע"ב ואנן מתנינן בעוקצין י"ג כו'. לפי שהיא מסכת אחרונה שבש"ס אמרינן דאפי' באחרונה של כל הש"ס אגן מתנינן בה. שם 2אבל2 מה יעשו גדולי הדור שאין דורן כו'. דמצנין כן בדורו של צדקיה שהוא היה צדיק ודורו רשעים היו:

חזו כו' דהוו קפרצי כו'. כפרש"י שהיו זורקין זה לזה שהוא אסור משים בזיון אוכלין ולכך אמר כיון דכ"כ איכא שבעא בעלמא דלתו לידי בזיון אוכלין יהב בעיניו להיות כפנא.

ואמר דאמר ליה רבנן כו'. נייעשה דליפוק לשון אונם והא דלא"כ לרב יהודה דאיכא כפנא בעלמא משום דיוקתר מתפעל האדם בראייה מצבמיעה כמ"ש אינו דומה שמועה לראייה:

שלף ליה חד מסנאה ואתא מטרא כו'. שלפית סנדל אחד מה' עינויים לחשיב פרק יוה"כ והכא דבשוק הוה קאי רב יהודה לא היה ניכר בשום אחד מהעינויים להתחיל בשוק ולקבל עליו תענית כ"א בשליפת סנדל וקאמר דמיד שהתחיל גם בזה בשליפת סנדל אחד היה עגנה ואתא מטרא.

ואמר דאמר לו הקב"ה אי שלפת אחרינא חריבנא לעלמא אפשר משום שהטריח כ"כ קונו מעיקרא כי יהיב עיניה להיות כפנא בעלמא והשתא הדר לבקש שבעא ביותר מן הצורך דכבר היה עגנה בשליפת סנדל אחד לחזור שבעא בכדי הצורך ומיהו יש לדקדק מאי הוה קיבול תענית זה בשליפת סנדל בשוק כיון שלא קבלו מאתמול כדקאמר לעיל וי"ל דצערא בעלמא קבל עליו בשליפת סנדל:

חזאי למלאכי כו' והוה קמחא כו'. גם שהי' רב יהודה מתפלל ואתי מטרא מ"מ לפי אותה שעה עדיין לא היה שובע עד שהמלאכים הביאו קמחא במעשה נסים וכשא"ל לא תזבונן מהן שמעשה נסים הן ולא היה עי"ז שובע הקרה ה' למחר דלתנין ארבי דחיטו מפרזינא בלא מעשה נסים והיה שובע:

שלם טב כו'. ובפ' (הרואה) [הפרה] אמרינן דחד ט' נמי הרוואה אותה בחלום סימן יפה לו והיינו שראה הט' בכתבא כדמשמע התם גבי הרוואה הספר בחלום אבל הכא בקריאה קאמר דאפשר דלא סגי בחד ט' אלא בהאי חלמא דאתי ליה שלמא טבא משמאי בחלום ונראה לרב טב היינו על דבא שהוא הוה ראש הישיבה וגזר התענית ומטוביה מטיב לעמיה יש לפרש נמי על דבא דמטוביה של רבא ובזכותו מטיב רבון טב שהוא הקב"ה גם לעמיה:

פועל פעלת בימיהם כו'. קרא הוא בספר תהלים על כל נסים שפעל הקב"ה מימי קדם ורבא נתכוין הכא בתפלתו על שמואל הנביא שפעל כזה להביא מטר שלא בזמנו בימי קצר חטוים ואביו אמר ליה מי איכא דטרח קמיה שמיא כולי האי להביא מטרא שלא בזמנו דלא דמי לשמואל שעשה כן נגד ישראל ואתה עושה כן בשביל שבור מלכא בתקופת תמוז שלא לצורך:

שני דוכתוך כו'. נראה כי המזיקין שניתן להם רשות להזיק מיחדים להם מקום היזקן ואין להם רשות להזיק במקום אחר ואפשר שזהו הוא ככלל שאמרו במס' ע"ז חליים רעים וגאמנים היינו רעים בשליחותן וגאמנים בשבועתן:

שרף פינכא דייסא ובעי רחמי כו'. הא ודאי כיון דגזר רב פפא תענית בו ביום לא הוה אכל בו אי לאו דחליס ליביה כלאמרי' ורב נחמן דאחין עליה היינו על שטעם ואכל קודם דבעי רחמי והתפלל כפרש"י אי נמי דהוה ליה למטעם דבר מועט כדן חולה שנותנין לו לאכול ביום הכפורים ולא ה"ל לשרוף פינכא דדייסא שהוא מרובה:

בל העולם כולו בנחת כו' שחונה מעלייתא כו'. כל הסוגיא מפורש פרק הוציאו לו:

דף כה:

לחביא מרדה נכנסה מפני כו'. עייך פי' רש"י נראה פירוש לפירושו דר"ל דמפני שמלומדת בנסים הוא הטעם למה לה כלל מרדה בבית כיון שלא היה לה כלום לאפות וקאמר מפני שמלומדת בנסים ולכך היה לה אגנא שלא תצטרך לשאלו משכנותיה ודקאמר דחזא אגנא מלא לישה כו' אפשר שלא היה לה אגנא בבית אלא דכל זה בנס היה שלא תרגיש חברתה שאין כאן אגנא ולישה אבל במרדאה גופא משמע דבלאו הנס היה אלא שהיה לה בחדרה:

חד כרעא דפתורא כו'. נראה הרמז בזה כמ"ש בג' עמודי עולם על התורה ועל העבודה ועל גמ"ח העולם עומד דבשביל אלו ג' עמודים נברא העולם כדי שיזכה בהן לעוה"ב ואלו הן ג' כרעי ורגלא דפתורא שיהיה לצדיקים לעתיד בשכרן הטוב ואמר דבעי רחמי ליתן לו משכרו בעולם הזה ויהבו ליה חד כרעא דהיינו שכר התפלה שהיא העבודה שהיה מתפלל עכשיו והיה רגיל להתפלל כן על כל צרה שלא תבא כמפורש בכמה דוכתין ואחזו ליה בחלמו שיהיה חסר בעולם הבא מזה הכרעא שהוא שכר התפלה והעבודה:

בעי רחמי כו'. ושקלוהו שיהיה לו שכרו משלם בעוה"ב ואמר דגדול נס כו' דמשקל לא שקלי כו' והוא כענין שאמרו פרק במה בעמה מעולם לא יתה מדה טובה מפי הקב"ה וחזר בו כו' ע"ש:

חד בי שמי'. פרש"י היינו ע"ש ולא שמעתי טעם עכ"ל ונראה דבי שמי' דהכא ודפרק הנושא לגביה רבי דכל בי שמי' אתא לביתיה היינו שעה דהכנסת שבת והיינו בעוד יום ושמש קיים דצריך להוסיף מחול על הקדש ולכך מיקרי אותה שעה בי שמי' וכמ"ש שמש בשבת צדקה לעניים כמפורש לעיל ונראה דה"ג הא דקרינן ליום ששי ערב שבת היינו נמי משום אותה שעה להכנסת שבת דערב של יום הוא נחשב לשבת משום התוספת חול על הקדש:

היה דולק כל היום כו'. לא היה צריך לה לדלוק אלא בליל שבת משום שלום בית אבל היה דולק כל היום לפרסם הנס לרבים ביום גם שבאו להדליק ממנו נר למצות הבדלה:

אי קא מפסדן כו'. הוא ידע האמת דלא קא מפסדן דאל"כ לא הוי מפקיר העוים לדובים כיון שלא היו שלו כדלקמן אלא ה"ל לנטרן שלא יזיקו כיון ששומר אבידה הוה:

חדושי אגדות – מהרש"א • תענית

עד שיצאו אמה לכאן כו'. גם זה לפרסם הנם דנם מי שלא ידע ולא שמע מזה הנם כשיראה בבית זה שנתנה מבתים אחרים להיות בו אמה מכאן כו' ישאל עליו ויגידו לו הנם והכי משמע דמייתי עלה הא דפלימו אני ראיתי וכו' וא"ל בית זה שקירה כו':

ור"ח בן דוסא מתיבן היו לו עזים כו'. כל זה עד והן הן עזיו דמייתי כו' מדברי ע"י נראה שאינו מלשון התלמוד אלא מפרושים נכתבו בנוסחת הגמרות גם תקשה דקאמר דמכר התרנגולין והביצים וקנה בדמיהן עזים כו' אבתי תקשי איך קנה עזים בדמיהן והלא אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל ויותר נכון דברי התוספות שכתבו בע"י דעזים גופייהו מציאה הוו והיה הוא שומר אבידה כו' ע"ש בע"י:

דחזאי שכניה ואמרי כו' והא דכתיב כי לא יראני האדם וחי מוקמינן לה ס"פ החולץ היינו באספקלריא המאירה:

דאחריב לעלמא כו'. לכאורה אינו דומה להחריב כל העולם משום שישתנה שעתו של ר"א ונוסחות הישנות ויותר מדוקדק ניחא לך דאפכיה לעלמא מרישא כו' דאיכא לפרושי על ר"א קאמר להפוך עלומו ולבראו שנית ואלוי שכוונו בכאן על גלגול הנשמות:

אפשר דמתיליד בשעתא דמוזני כו'. כמ"ש מזל שעה גורם דהיינו שעת הלידה וכמ"ש חיי ובני ומוזני לאו בזכותא תליא מתלא אלא בזמנא גם שאפשר לבטל המזל כמ"ש פ' בתרא דשבת מכל מקום מנכיך לאדם מזכויותיו וזה שאמר בהאי אגרא דאמרת לא בעינא ר"ל ללא בעינא ליעול משכר בהאי עלמא יהיבנא לך שכרך משלם לעלמא דאתי י"ג נהרות דאפרסמון כו' מדמי תענוני עוה"ב בעולם הנשמות לאפרסמון שהוא מתלא דריחני שהוא החוש הקרוב לדבר רוחני כמ"ש כל הנשמה תהלה יה איהו דבר שהנשמה נהנה בו הוי אומר זה הריח ומספר י"ג דנקט על שם מדות טובות שהם י"ג וראיתי בספר ישן דגרם שנים עשר נהרותא כו' וכתב בזה ע"ש י"ב גבולי אלכסון שהם גבולות עמים למספר שבטי בני ישראל הקבועים ב"ב מזלות וכנגד י"ב מעיינות מים הנמשכים ויוציאים משם של י"ב אותיות כו' עכ"ל:

דלית ליה בעינא כו'. ופרש"י בגמרא ל"ג בספר רבי ובספר שלי כתיב עכ"ל ונראה לפרשו שאמר לו הקב"ה מה שאתה מבקש יותר וכי מחלק עולם הבא של חברך אתך גם לך ואמר ליה דודאי מה שמוכן לחברי הצדיקים אינו מבקש כמה שאמרו דאין אדם נוגע במה שמוכן לחברו אבל אגא מבקש מגברא דלית ליה ר"ל דלית ליה זכות ליתן לו חלק בעוה"ב שתתן לי חלקו וכמה שאמרו בפרק אין דורשין דהצדיק נוטל חלקו ושל הרשע שבגן עדן והרשע נוטל חלקו של צדיק שבגיהנם ומייתי ליה שם מקראי וק"ל:

אגרי כך גירי כו'. עיין פרש"י ובערוך פירש גרי כך גירי כך שונה הנאון ופירוש ברכה היא וכך אמר ליה לעתיד לבא גרים עתידין שיגורו כך כמ"ש יגורו כך גדחי עכ"ל:

אמרו ליה והא ריב"ל גזר כו'. נראה לפרש במעשה הזה דבתחילה גזר תענית והיו היחידים מתעננין בו כמו ששנינו פ"ק דבב' ראשונות מתעננין היחידים ולא אתא מטרא ואמרי ליה אותן היחידים הא ריב"ל גזר תענית עם היחידים וענה דאתא מטרא וא"ל 2הא2 אגא והא בר ליואי. ר"ל אפשר דשוין ושקולין אגן הגזרים התענית אבל היחידים המתעננין עמי אינן שקולין כיחידים שהתענו עם ריב"ל וא"ל דא"כ שאינן ראויין לכך נראה לכוין דעתו בתפלה ונצרך צבורא עמנו בתעניות האחרונות ששנינו שם בעא רחמי עם צבורא ועדיין לא אתא מטרא וא"ל רבי חמא לאותן היחידים דא"כ כיון שאנו רואין דעצירת הגשמים בשביל צבורא הוא אס ניחא לכו שיבא מטר בשבילנו כפרש"י שאתם מסכימים עמי דהיינו שיבא מטר גם בלא זכות צבורא אלא בשבילנו ע"ד שאמר הכתוב ותגזר אומר ויקם לך שהצדיקים גזרים יקב"ה מקיים וא"ל הן להסכים על כך. ואמר דרך גזירה 2דקיע2 כסי כו' דעצירת הגשמים תולין בגרם השמים כמ"ש ועצר את השמים ולא יהיה מטר וגו' ועדיין לא השניחו בגזירה זו עד שהוסיף לגזור בהן כמה עזין הן כו' שלא להשניח בגזירת הצדיקים:

עלית וישבת במרום ואי אתה מרחם כו'. מצינו במדרש בזמן שישראל עושין רצונו של מקום שוכן בערבות ואינו מתרחק מהם שנא' מדין שני הכרובים וידבר אליו ובזמן שאין עושין רצונו של מקום מתעלה ויושב בשמי מרום והכל צועקין ואין קולם נשמע כו' ואין ענין ע"כ יש לנו להתפלל שלא יתרחק מאתנו וישמע צעקתנו אבל לוי שאמר עלית וישבת במרום הוא כמתרעם וכן אי אתה מרחם על בניך האי לישראל הוא כמתרעם נגדו ית' ברוך הוא אבל ה"ל להתפלל רחמים כרחם אב על בנים:

שהרי אדם גדול הטיח כו'. מזה המעשה גופיה מוכח שאדם גדול היה שהרי ענה דאתא מטרא אלא דעגש ואינטלע משום דא"ל בלשון תרעומות:

שמע'יגהו להנך ענני דקאמרי כו'. יש לפרש דשמעיניהו דקאמרי היינו שר ומלאך הממונה על הגשם ושמו אף ברי כמ"ש בפרק קמא וכה"ג כתבו התוספות ברפ"ק דחולין גבי גינאי נהרא חלוק לי מימיוך כו' ע"ש:

מ"ד צדיק כתמר וגו' כארז בלבנון וגו' אס כתמר כו'. וי' מיני ארזים הם כו' הכל מפורש פרק הספינה:

דף כה:

ע"ב תקנתם קברים לעצמכם כו'. כענין שאמרו בפ' י"ג דדור המדבר שידעו שימותו בכל ט' באב קברו להם לעצמם בחייהם קברים כן עתה אתם ברעה בוודאי תמותו:

ואמר אבינו מלכנו כו'. אבינו ע"ש הוא אבינו וגו' ומלכנו ע"ש ויהי בישראלון מלך וגו' ועד"ז יסד הפייט אס כבנים רחמנו כרחם אב כו' ואס כעבדים כו':

בשמנסבין מים בחג תהום כו' קול שני רעים כו' הם ב' נסכים שהיו בחג ניסוך היין שבכל שנה וניסוך המים שנתוסף בחג כדי שיתברכו להם גשמי שנה כדאמרי' פ"ק דר"ה והיינו ב' רעים בחג ואמר קול על שם שבעת ניסוכיך במקדש שהיו אומרים עליהם שירה בקול ומייתי ליה שנאמר תהום אל תהום קורא לקול צנוורין דהיינו תהום עלאה ותהום תתאה כל אחד קורא לחברו שישמע לקול צנוורין דהיינו לקול שיר שהיה במקדש על היין והמים שנסכו בחג בשני ספלים שהם צנוורין של השיתין:

האי רידיא דמיא לעיגלא כו' בפ"ק דיומא חשיב ליה בג' דקולן הולך מסוף עולם ועד סופו ושם מפורש דמיא לעיגלא כו'. נראה לפרש על מזל שור שהוא בחודש אייר שבו סוף הגשמים דאמרינן בפ"ק מלקוש בניסן וכיון שיצא ניסן וירדו גשמים אינו סימן ברכה. ואמר 2פריטא2 שפוותיה כו' כמו שפי' הערוך אשהיא דפרק הגזל דרב כהנא פריטא שפוותא היה פי' נראין שפתותיו כמשחק בכל שעה כו' עיין שם יחכי נמי הכא הכי קאמר שאותו מזל שור נראה כמשחק בזמלו שעבר היורה בשעתו על דרך שאמרו מזל שעה משחקת לו. וקאמר דקאים בין התומא עלאה ובין התומא תתאה דהיינו שמזל שור הוא עומד בשמים מדביל בין מים עליונים שהוא תהום עילאה ובין מים תחתונים שהוא תהום תתאה כמו שנאמר ייעש אלהים את הרקיע ויבדל בין המים וגו' וההוא מזל שור אשר ממוצע ביניהם ואמר למים עליונים חשור מימיוך למטה לארץ וכן בניסן קודם אייר מזלו אומר למים התחתונים אבע מימיוך למעלה על הארץ ומייתי מקרא שנאמר הנצינס נראו בארץ וגו' דלעיל מיניה כתיב הגשם חלף הלך לו אחר שכלו ימי

הגשמים כבר בניסן יכלו גשם בימות החמה בזמל טלה בניסן על ידי נצינס שנראו בארץ דהיינו נסכי החג שנתנו כבר בשני ספלים שבארץ ואמר עת הזמיר הגיע דהיינו שיר וזמר של מקדש ואמר ועל ידי זה זוכין להיות קול התור שהוא מזל שור נשמע בארצנו וכמ"ש פ"ק דיומא שקולו הולך מסוף עולם ועד סופו כמפורש שם:

להביא בשלשה פרק רביעי

דף כו.

אלו הן מעמדות לפי שנאמר צן את בני וגו'. נראה לי אסיפא דקרא סמוך דכתיב תשמרו להקריב לי במועדו דהיינו שיהא משמר ומעמד על קרבן תמיד וכדה"י כתיב בהאי לישראל כי מעמדם ליד בני אהרן וגו':

דף כז:

ובח"א צאינה וראינה וגו' ביום חתונתו זה מתן תורה. פרש"י ויה"כ שנתנו בו לוחות אחרונות ע"ש והוסיף הרע"ב וביום שמחת לבו זה בנין בית המקדש שנתחנך ביוה"כ ע"כ ולא ידענא חנוכו ביום הכפורים ולפי עניינו נראה דלחמשה עשר באב קאי שטעמי שמחתו אמרינן בגמ' תלויס בבנין המקדש:

דף כז.

בא דוד והעמידן על כ"ד שנאמר בשנת הארבעים למלכות כו'. מייתי ליה מהאי קרא דבתר דחשיב שם מינוי כ"ד משמרות כתיב בשנת ארבעים למלכות דוד וגו' דמשמע דאז קבע הכ"ד משמרות כבר היה שמואל מת ואהא פריך מהא דבא דוד ושמואל כו' דמשמע דתרוייהו תקנינהו:

ד' משמרות עלו כו' פשחור ואימר כו' מפרש"י מדעי לי לפשחור לא כתיב גבי כ"ד משמרות כו' עכ"ל ויש ליישב דמצינו פשחור בן אימר הכהן בימי ירמיהו ואימר כתיב גבי כ"ד משמרות בד"ה אלא דבבית שני נעשו בני פשחור למשפחה גדולה כדמשמע פ' י' יוחסין שאמרו שם ד' אלפים עבדים היו לו לפשחור ונטמעו וע"כ נחלק פשחור משאר בני אימר למשמר אחר אבל קשה לי בענין זה שאמרו הכא ללא עלו רק אלו ד' משמרות ובספ"ה דסוכה אמרי' במעשה בת בילגה כו' שהיה בבית שני ? מי יוונים ואמרו שם דסתמו חלונה של משמר' דבילגה וי"א דנכנס ישבב כו' ומשמע מכל זה דמשמרות דבילגה וישבב שהיו מכ"ד משמרות היו קיימים עדיין בבית שני:

דף כז:

ע"ב במה אדע כי אירשנה כו' אמר אברהם כו' דלפי פשטיה דקרא כפרש"י בחומש ששאל אות על בשורת הארץ והכי איתא בפ"ד דגדריס דאיכא למ"ד דעגש על זאת כמפורש שם תקשי הא כתיב והאמין בה' וגו' דאם האמין על בשורת הזרע למה לא האמין על בשורת הארץ ולכך דרשו הכא דבמה אדע וגו' לא כקורא תגר הוא לשאלו את אלא ששאל לידע באיזו זכות יתקיימו שלא יעשם כלה כדור המבול כו' ויהיה מקרא מסורס אדע במה אירשנה והשתא ניחא והאמין בה' וגו' היינו שלא בקש אות כלל לא על בשורת הארץ ולא על בשורת הזרע:

א"ל קחה לי עגלה משולשת כו'. היא תשובה לו שבזכות הקרבנות שיהיו מביאין מאלו המינים שהם כלל כל הקרבנות שור וכשב ועז תורים ובני יונה יתקיימו ובד"ר מפורש כי זכר בכאן כל הקרבנות הבאים לכפרה ג' פרים כו' ע"ש והביאו רש"י בחומש ואין כאן להאריך על דברי התלמוד שלא זכר אלא כלל כל המינים המביאים לקרבנות:

כבר תקנתי כו' בזמן שקוראין כו'. פרש"י בגמרא מהיכא יליף ליה נמנום עכ"ל ונראה שיצא להם זה הדרש ששאל לו גם בזמן הגלות היאך יתקיימו מדכתיב לשון כי אירשנה ולא כתיב במה אדע כי תתננה לי כלישנא שא"ל הקב"ה לך אתננה וגו' ולתת לך וגו' גם שכתב בלשון קחה לי וגו' וייקח לו וגו' וה"ל למכתב קרב לי וגו' ויקרב לו ומש"ה דרשו דשאל לו גם בגלות היאך יתקיימו והיינו כי אירשנה מלשון גרוש וגלות כמו כי אוריס גויס מפניך וגו' והרבה כמוהו דבזמן שאירשנה מן הארץ בגלות אדע במה יתקיימו וא"ל הקב"ה קחה לי וגו' דבלא הקרבתם של אלו ה' המינים אלא בקריאה [ס"א בקיחה] בעלמא דבדברים בהם כמ"ש קחו עמכם דברים יתקיימו בגלות ורמז לזה הכתוב כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו לפי פשוטו ה"ל למכתב ובעשייתך אבל ענין כל הפרשה איירי בגלות דהיינו שקרוב אליך הדבר בקריאה בפה ובכוונת הלימוד בלב שיהיה לעשותו בהם שתהיה במקום הקרבת קרבנות במעשה: (והרי"ף) יליף ליה מדכתיב ויהי השמש לבא דהיינו שקיעת שמשן של ישראל בחורבן ביהמ"ק וע"ז תרדמה נפלה על אברהם והנה אימה חשכה וגו' שדרז"ל על ד' מלכויות היאך יתקיימו בלא קרבנות וע"ז נאמר והנה תנור וגו' ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר ר"ל בשביל אמירת הקרבנות מעלה אני עליהם כאלו הקריבום ומוחל להם עונותיהם) וכתב הרא"ס לפי דרש זה בתחלת הפ' שא"ל הקב"ה כי כל הארץ וגו' לך אתננה וגו' למה לא חשש לשאלו כן היאך יתקיימו באיזו זכות כשיהיו חוטאין כו' וע"ש ול"ג בעיקר הקושיא ללא קשה מידי דע"כ שזו הפ' בין הבתרים היא שלא כסדרה דכן ע"ה שנה היה אברהם כשהכה את המלכים וכשנדבר עמו בין הבתרים היה אברהם בן ע' שנה כדאיתא בסדר עולם כמפורש בתוס' פ"ק דשבת ע"ש ועיין ברא"ש פ' הדעב"י ונמצא שפ' זו ברית בין הבתרים מוקדמת לתחלת הפ' שנאמר בה כי את כל הארץ וגו' וע"פ הדרש דהכא יתפרש הכתוב לולי תורתך שעשועי וגו' שאני לומד וקורא בה בסדר הקרבנות אז אבדתי בעיני דהיינו בגלות כי לא היה לי קיום בגלות לולי הקריאה בהם דו"ק:

ד' תעניות בשני על יורדי הים כו' מבואר ע"פ מ"ש בפרק הרואה בד' צריכין להודות בגזולן מתוך צרתן והם יורדי הים והולכי מדבר וחולה שנתרפא והיוצא מבית האסורין וה"ג אמרינן הכא דהוי אנשי משמר מתענים ד' תעניות להציל את כל מי שהוא בתוך צרה אחד מד' אלו בשני על יורדי הים ובג' על הולכי מדבר ובד' על חולי של אסכרה ובה' על עוברות שלא יפילו שהולד כשגולד דומה ליוצא מבית האסורין ובפרש"י נתן טעם לכל אחד מהד' תעניות ביומו ויש לעיין בזה דא"כ מאי קאמר ובע"ש לא היו מתענין וכן בשבת וכן באחד בשבת מ"ט לא היו מתענין הא ליכא בהו טעמא להתענות להו כמו בד' הימים דקאמר בהו טעמא להתענות על ד' צרות ולכ"א ביומו וי"ל דידע תלמודא דאיכא שום טעם ראוי להתענות גם באלו ג' הימים אי לאו משום הני טעמי דקאמר שמכריעין שלא להתענות בהו:

מפני הגלילים פרש"י עושין אותן יו"ט שלהן עכ"ל. אין לפרש משום שיעלילו עלינו שאנו מתענים ביו"ט שלהן דהא בזמן שבית המקדש קיים קיימינן וידינו תקיפה עליהם אלא די"ל שאנשי משמר לא היו עושין מלאכה ביום תעניתם שלא יאמר שאנשי משמר מחזיקין אותן ג"כ ביו"ט שלא לעשות בו מלאכה ומתוך

חדושי אגדות – מהרש"א • תענית

זה נראה דעכו"ס נהגו כן מקודם שהיו הגלילים דהא משמע דגס בבית ראשון לא היו מתענין אנשי משמר ביום א' מטעם זה והגלילים לא היו עד בית שני:

דף כח.

בני גונבי עלי כו' מפני הרע"ב במתני' נראה דע"ש שהיו גונבין לב השומרים ע"י העלי להביא בכורים היו קורין אותם גונבי עלי ומחשיב להו בכלל מתעסקים בעצי קרבן משום שהם בעצמן בני סלמאי שהביאו סולמות כו'. ע"כ תוכן דבריו ואין נראה כן מפרש"י אלא דמה שאמרו הן הן בני סלמאי דכעין מעשה זה עשו ונראה לפרש דאלו בני גונבי עלי נחשבין בכלל גוזרי עצים משום מעשה זה גופיה שהיו גונבי עלי דהיינו לשאת גס העלי לירושלים לבקעו שם לגזרי עצים למערכה וכן משמע מהקאמר בהך עובדא גופיה שלא יביאו עצים כו' ולא יביאו בכורים כו' דהיינו דתתרי עבדי בהא שהם הביאו בכורים וגם העלי לקרבן עצים ולכך נמי נקט בהאי עובדא קמא לשון כפול כשרין שבאותו דור ויראי חטא דהיינו כשרין להביא בכורים ויראי חטא להביא עצים שלא תיבטל עבודת קרבנות המכפרין על החטא אבל באיך עובדא לא קאמר אלא יראי חטא דלא איירי רק בקרבן עצים:

פעם אחת נגזרה כו' שלא יביאו עצים כו' ושלא יביאו בכורים כו'. יש לתת טעם שגזרו על ב' דברים אלו לפי ששני דברים האלו היו מביאין בשמחה דבקרבן עצים כ"א עשה ביומו יום שמחה ויו"ט וכן בכורים היו מביאין בשמחה כמו ששנינו בספ"ב דבכורים החליל היה מכה כו' וע"כ גזרה אז מלכות יון לבטל מהם השמחה והיה זה בבית שני שידם היה תקיפה עלינו כדאמרין פ"ק דע"ז ק"פ שנים קודם שנחרב הבית פשטה מלכות יון כו' ולא היה להם עדיין יד וכח לבטל עבודת קרבן בירושלים אבל מחוץ לירושלים על הדרכים רצו לבטל ב' דברים אלו לגמרי:

הוא אומר זכר צדיק לברכה ושם וגו'. מלת זכר נופל ע"ש הכינוי ושם נופל על שם העצם כמ"ש זה שמי ביי"ה וזה זכרי בא"ד שאינו רק כינוי השם ולזה קאמר אלו שנקראו בשם כינוי בני גונבי עלי ובני סלמאי זה זכרם לברכה ולשבח להם אבל ברשעים גם שם עצם שלהם ירקב שאסור לקרוא אדם בשמם כדאמרין ביומא גבי דואג:

תרי תנאי ואלביא דרבי יוסי כו'. היינו תרי תנאי דברייתא אבל אי הוה מוקים לים כר"מ ותרי תנאי אלביה הוה ליה דברייתא דלא כמתניתין והתוספות תירצו משום דר"י נימוקו עמו מוקי ליה כר"י הוא דחוק דמ"מ טפי ה"ל לאוקמי כר"מ דכל סתמא דמתני' כר"מ מוקמינן כוותיה ולא כר"י אע"ג דנימוקו עמו:

דף כח:

ע"ב ב"ד דסוין וי"ו דתמזו מלו להו מ' בשיבסר כו'. דהיינו מ' יום ולילו עמו ובזה טעו ישראל שהם חשבו ארבעים יום ואין לילו עמו וכלו להו בשיתסר ועל כן אמרו כי בושש משה כפירוש רש"י בחומש:

בראשונה הובקעה בט' ובשניה בי"ז כו'. ולפי שהשניה היא הביאה לנו רעה ביותר כמ"ש ביומא בורה תוכיח ע"כ מתענין בשניה ובירושלמי תירץ בע"א דקלקול חשבונות היה שם ונראה לפרש לפי שאוה"ע מונין לחמה וישראל ללבנה וע"י אויבים וע"א שגזרו על חשבון הלבנה וקידוש החדש כמ"ש במסכת ר"ה געשה זה הקלקול ובדואי בי"ז בתמוז בחדש הלבנה נבקעה העיר גם בראשונה כמפורש בקרא בירמיה מקל שקד אני רואה שהם כ"א ימים שבין י"ז בתמוז לגט"ב אבל לפי קלקול חשבונות של האויבים שמונין לחמה לא היה רק ב' בתמוז דשנת החמה מוסיף על שנת הלבנה וי"א ימים נמצא שבג' תקופות מתשרי עד תמוז מוסיף ח' ימים שבין תשעה בתמוז לחמה ובין י"ז ללבנה ועל כוונה זו אמר שמו אותםם אותות וגו' ע"פ מ"ש והיו לאותות וגו' דהיינו שישראל המונין ללבנה יהיה אות שלהם הלבנה כשהיא לוקה סימן לשונאיהם של ישראל ועובדי כוכבים המונין לחמה כשהיא לוקה סימן ואות להם שהיו לוקים וכן בהפך ולזה כשצר מלך בבל על ירושלים היה ב' בטבת עד שהוצלח ונבקעה העיר בי"ז בתמוז ללבנה וט' לחמה והם שני תקופות השנה שהחמה עולה ומוסיף מיום ליום וזה שם ונתן לו האויב אות וסימן להצלחתו להחריב ירושלים ובהפך אמר אותותינו לא ראינו וגו' לטובה דהיינו שהובקעה העיר בי"ז בתמוז ללבנה שהיא נזונית חסרה אז סימן ואות על חסרון שונאיהם על ישראל:

דשרף אפוסטמום כו' התורה כו'. שהוא יום מוכן לפורענות שבו נשתברו לוחות של התורה.

דף בט.

ויהי בחדש הראשון וגו'. מיייתי כל הני קראי דמעיקרא לא מיייתי אלא שלא נשתלחו מרגלים אלא עד שנה שניה שהרי בראשונה געשה המשכן אחר מעשה העגל ולא הוקם עד תחלת שנה שניה ושבו מיייתי מקראי דע"כ לפי ענינו לא נשתלחו מרגלים אלא עד כ"ט בסיון ולא מקודם לו בשנה שנייה וכלו מ' יום בט"ב:

ויסעו מהר ה' וגו' היום סרו מאחרי ה' וגו'. מפורש פ' כל כתבי:

אמר אביי תמזו דההוא שתא מלוי כו'. פירשו בתנא' עשו אותו מלא מל' יום כדי שיכלו מ' יום בט' באב ל' דתמזו ואחד דסיון דככ"ט שלח המרגלים וט' באב כו' ע"ש לכאורה דבריהם אינן מובנים דחשיב אחד דסיון והרי סיון ודאי מלא וה"ל ב' מסיון יום כ"ט ויום ל' ויש ליישב דיום כ"ט מסיון לא חשיב ליה כיון שאין לילו עמו גם שהוא בכלל ז' של הסגרת מרים אך קשה לדבריהם דא"כ כלו המ' יום בט' באב עצמו כמ"ש בהדיא ובט"ב שבו המרגלים כו' וכן משמע דלילה שלאחריו היה ט"ב שבו בו ונקבע בו בכיה לדורות ופרש"י לכאורה בזה יותר מכון דחשב ב' מסיון ול' מתמוז דמלוי מליוה וח' דאב הרי בערב ט"ב שבו המרגלים דכלילה שלאחריו בט"ב שבו ויום כ"ט דסיון גם שאין לילו עמו חשיב ליה דלא כתיב הכא אלא מקץ מ' יום ולא אמרו מ' יום ולילו עמו אלא גבי מ' יום בשנה ראשונה שהיה משה בהר דהתם כתיב ארבעים יום וארבעים לילה וצ"ל לדברי התנא' דבערב ט"ב לאו היינו בח' באב אלא בט' באב בערב שבו כדאמר לקמן לגבי ט"ב בחורבן סמוך לחשיכה הציתו ומצינו קרוב ללשון זה בקרא גבי יוה"כ בתשעה לחדש בערב וגו' בליל י' שלאחריו שבו ונקבע בו בכיה לדורות דרובו נשרף ב' דלקמן ודו"ק:

אתם בכיתם בכייה של חנם ואני כו'. יש ליישב בכאן בשנינו סיפור מעשה מרגלים שפרשת דברים מסיפורו בפרשת שלח דשם כתיב שאמרו המרגלים אפם כי עז העם וגו' ותשא כל העדה וילוונו וגו' ובפ' דברים כתיב ויאמרו טובה הארץ וגו' ולא אביתם לעלות ותמרו וגו' ולא נתן טעם למה ועוד דבפ' שלח כתיב וילכו ויביאו אל משה וגו' דמשמע שהיה כל זה לפני אהל מועד ובפ' דברים כתיב ותרגנו באהליכם יע"ק שאמר כאן ותאמרו בשנאת ה' אותנו וגו' ולא הזכר כן בפ' שלח וע"ק שאמר בפ' דברים ותקרבון אלי כולכם וגו' כיון שזה היה בשנת מ' שכבר מתו כל דור המדבר ואלו היו בניהם פחות מבן כ' שזכו ליכנס לא"י מה הוכיחן בכך ויש ליישב בכל זה לפי שהאבות היו מביאין שגם בניהם באהליהם היו מתלוננים כמ"ש במדרש ותרגנו באהליכם תלמד שהיו יושבין במשכניהם ומחביקין את בניהם ואומרים

להם אוי לכם למחר יהיו צולבים מכם וכי' וז"ש שאם לא יזכו בניהם יהיו להם כ"כ עונש ובכיה לדורות אם לא ייטבו מעשיהם ועמהם ידבר משה כאן בפרשת דברים ומוכיחן שגם אתם תקרבון אלי בעצת איביכם וזה שזכר כאן שהבנים המרו ומתלוננים בלי טעם קודם ששמעו ממרגלים עם גדול ורם ממנו וגו' וז"ש משה להם כי אמרתם בשנאת ה' וגו' זה אינו כמ"ש טובה הארץ וגו' אבל הוא אוהב אתכם ואתם שונאים אותו כמ"ש משל אומרים מה דבלבך על רחמך מה דבליביה עלך כפרש"י בחומש וזאת שנאת חנם שהיה להם לבנים לגבי הש"י במעשה המרגלים הביא להם בכיה לדורות בבית שני שהיה להם שנאת חנם כמ"ש פ"ק דיומא וז"ש בכאן אתם בכיתם בכיה של חנם כו' דהיינו שנאת חנם למקום ב"ה עוד מפורש בזה במסכת סוטה פרק א"נ ע"ש ומיייתי ליה מקרא קרא עלי מועד לשבור בחורי ר"ל כי כל חדש מלא יש בו מועד וחדש תמוז שאין בו מועד והוא חסר קרא עלי במעשה מרגלים להיות מלא כאלו יש בו מועד שיהא הוא משלים למ' יום לשבור בחורי שלא היו בני כ' אז שיקבלו עונשם לדורות באותו יום דלקמן שמגלגלים חובה ליום חייב:

בו' נכנסו עכו"ס להיכל כו' ובט' סמוך לחשכה הציתו כו' ההוא קרא דבעשור לחדש וגו' וישרוף וגו' מתפרש כפשטויה דרובו של היכל נשרף ב' וההוא קרא דבז' בחדש לא קאי וישרוף איום ז' לחדש אלא דהכי מתפרש דבז' לחדש בא נבחראלן להיכל וקלקל בו עד יום י' ואז וישרוף וגו' ומיייתי ליה מקרא אוי נא לנו כי פנה היום הוא התחלת השרפה בערב יום ט' כי ינטו צללי ערב של יום י' שהיה הולך ומולך בו כל היום כולו עד כי בו ינטו צללי ערב:

לא קבעתי אלא ב' מפני שרובו כו'. יש לדקדק בזה דהא איהו גופה קאמר לעיל דמיום ביאת מרגלים בט"ב נקבע בו ביום בכיה לדורות ולשיטת התנא' ניחא דביאת מרגלים היה ביום ט' בערב ואח"כ בליל י' היתה בכיה שנקבע אז בכיה לדורות ודו"ק:

מגלגלין זכות ליום זכאי כו'. כל המאמר מפורש בפ' אין עררכין:

ערב ט' באב היה כו'. גם בכאן אין נראה לפרש שבערב ט' באב ממש ביום ח' דהא ביום ט' באב הציתו בו האור ואי התחלת כניסת העובדי כוכבים להיכל קאמר הל"ל בח' בו אלא ערב ט' באב היינו ביום ט' גופיה בערב שהציתו בו האור:

נגזרה גזרה על ר"ג כו' שהוא היה באותו דור וע"כ קראו בעל החוטם לפי שישראל הם עם אחד דמיון גוף כשמכאיב לאבר אחד מרגיש כל הגוף מיהו האברים אינן שוין במעלתן שיש מהן שחיותו של אדם תולה בהן ולזה דימה את ר"ג שהיה ראש נשיא שכולן תלוין בו לאבר החוטם שהוא למעלה בראש וחיות אדם תלויו בו כמ"ש פרק יוה"כ מדכתיב ויפח באפיו נשמת וגו':

ומפתחות ההיכל בידו ועלו כו'. כבר אמרו במדרש בשערי היכל שלא שלטו בהן האויבים כמ"ש טבעו בארץ שעריה ולזה אמרו שראו אלו פרחו כהונה שמפתחות שלהן ג"כ לא יהיו נמסרין ביח אויבים והיו מוסרין המפתחות לקונם כמ"ש ביהמ"ק קנין א' שנאמר הר זה קנתה יומיך ר"ל גם כשהוא בחורבנו כמו הר הוא קנינו של הקב"ה כדמסיים בהאי קרא ושוע אל ההר דהיינו כשהוא בחורבנו כדאמרין במסכת פסחים לא כאברהם שקראו הר כו' אלא כיעקב שקראו בית כמפורש שם ומיייתי ליה מקרא מה לך איפה כי עליית כלך לנגות משום מסירות מפתחות לשמים שהיית יכול לעשות כן למטה אבל משום צערא עלית לנגות ליפול משם לארץ חלליך לא חללי חרב אלא חללי נפילה:

דף בט:

ע"ב באב דריע מזליה כו'. באדר דבריא מזליה גם שאמרו אין מזל לישראל מ"מ מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חובה כדאמר לעיל:

אחרית ותקוה כו'. אלו דקלים וכלי פשתן כו' שהם דברים המתקיימים כדאמרין פרק יוה"כ יעשו לו סגולה דיקלא מיני תמרים וכן כלי פשתן הם כלים שמתקיימים יותר משאר כלים ובגדים והיינו אחרית וגו':

בריה שדה של תפוחים. וכתבו התוספות וי"א תפוחים כריח אתרוגים עכ"ל וכת"י כתפוח בעצי היער כאתרוגים ביני אילני ואולי שקדקדו לפרש אתרוגים ע"פ מ"ש במדרשות כי ריח ג"ע שנכנס עם יעקב היה מהבגדים דכתיב וירח את ריח בגדיו שאלו הבגדים עמדו כבר בג"ע כי של אדה"ר היו ובאו ליד נמרוד ואח"כ גזלן וחמקן עשו ממנו שע"כ נקראו החמודות כדאמרין במדרשות ואית ליה דליזין שאכל ממנו אדם הראשון אתרוג היה כדאמרין פרק בן סורר ומאותו אתרוג קבלו בגדיו ריח אתרוג של ג"ע וקצת יש סמך לדבריהם אלו מספר היהוה וז"ל ותרא האשה כי טוב העץ וגו' מה חמת אר"י ההוא אילנא הוה סליק ריחו כד"א כריח שדה אשר ברכו ה' ובגין ההוא ריח דהוה סליק חמדת ליה למיכל מיניה אבל בב"ר לא משמע כן שיהא הריח מג"ע בא ע"י הבגדים של עשו אלא שבזכות יעקב נכנס עמו ריח של ג"ע וההיפך בעשו על ידי רשעתו נכנס גיהנם ודו"ק:

דף ל.

ואסור לקרות בתורה כו'. פרש"י משום דכתיב בהו משמחי לב עכ"ל. ולולי פירושו נראה דלאו משום שמחה נענו בה דלא מיייתי האי קרא דמשמחי לב אלא כסיפא גבי תינוקות של בית רבן אבל בשאר כל אדם איבא טעמא אחרינא משום שלא ישכח אבלו של יום ובשאר עסקים נמי אסור מה"ט ולרבותא נקט דלפני' ללמוד תורה אסור בו אבל בתשכ"ר נקט ליה מקרא דאסור מיהת משום שמחה:

דף לז:

ע"ב דומא לו כמי שמתו מוטל כו'. ר"ל דלא ה"ל ט"ב כאבלות ישנה:

בל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה כו'. ושאינו מתאבל כו'. עדיפא מיניה מפורש בהאי קרא דאיהו גופיה נמי שמח אלא מכאן אמרו קאי אשאין מתאבל דאינו מפורש מה עונשו וקאמר דמכאן אמרו כו' דמכלל הן אתה שומע לאז וכל שאינו מתאבל כו' מיהו ק"ק דליבא לדיוקין מקרא דמכלל הן אתה שומע לאז אלא דהמתאבל הוא גופיה שמח ושאינו מתאבל אינו שמח ומנא ליה לדיוקא דאינו מתאבל אינו רואה בשמחתה וי"ל דהרואה בשמחתה א"א שלא יהיה גם הוא שמח:

דף לא.

ובת כ"ג מבת סגן כו'. כל אחת שואלת משל למטה ממנה היינו נמי מה"ט שלא יהיו להן בגדים חשובים כל כך לגבי העניינם ועוד דאי בת כהן גדול שואלת ג"כ מבת מלך ה"ל כאלו מחלפים בגדיהם ויתבייש מי שאין לו להחליף ומה"ט נמי תני במתני' שאין לובשין רק לבנים שלא לבייש העניות שאין להם צבעונין רק לבנים:

מי שאין לו אשה נכנס לשם כו'. וכ"ה במתני' בחור שא עיניך כו' אל תתן וכמ"ש בפרק האיש מקדש שאסור לאדם לקדש אשה עד שיראנה ולא משום יופי דהא קאמר אל תתן עיניך בנוי כו' אלא דמ"מ יראנה שלא יהא בה מום ודבר מכוער:

יפיפיות כו' מיוחסות כו' מכוערות שבהן כו'. כי הפעולות הם שלשה חלוקות שהם הטוב והערב והמועיל. היפיפיות הם מכת האומרות להלוך אחר הערב והמיוחסות אומרות למשוך אחר הטוב והמכוערות אחר המועיל כמ"ש ובלבד שתעטרונו בזהובים ובמתני' לא חשיב רק כת האומרים למשוך ולברור את הטוב ובע"י חשיב דבת אחת עשירות שבהן אומרות תנו עיניכם בממון והוא כת להלוך אחר המועיל וע"ז יש לפרש בפרשת רות שפרש"י שם שבה פה פלוני אלמוני וגו' שהיה שם הגואל טוב אלא שלא כתב שמו לפי שלא אבה לגאול והרי בתר הכי כתיב ויאמר אנכי אגאל ועדיין לא הודיע שלא רצה לייבם את רות גם קשה אחר שהודיע לו בועז שהוא הראש שבישראל ושופט להם כמ"ש אבץ זה בועז ואם לא תגאל אנכי אגאל והיא מותרת בישראל דעמוני ולא עמונית היאך שוב אמר לא אגאל פן אשחית את נחלתי וגו' כפשטיה אבל הנראה כי עיקר מצות יבום להקים שם המת דאל"כ אסור לייבם דמצות חליצה קודמת מטעם זה חז"ש לה אם יגאלך טוב דהיינו מצד הטוב לשם מצות יבום יגאל ואם לא יגאלך מצד זה רק לשם ערב שהוא יופייד או לשם מועיל דהיינו לשם נחלה לא תתמצה בו רק לשם מצות יבום

שהוא הטוב ולכך כשא"ל לגאול חלקת השדה וגו' נתמצה גם בה הגואל מצד המועיל שהיא הנחלה ואמר אגאל עד שא"ל קנית להקים שם המת וגו' דהיינו לשם מצות יבום ויאמר לא אוכל לגאול פן אשחית וגו' ר"ל כמ"ש אונן כי לא לו יהיה הזרע וגו' כפרש"י שם חז"ש בועז בסוף אשת מחלון קניתי לי לאשה להקים שם המת וגו' דהיינו לשם יבום ועיין בזה בחידושינו פרק הערל:

אלא לבנים כו'. פרש"י אם בניך מיוחסים הכל קופצין כו' ע"ש ומשום שאין השכינה שורה אלא על מיוחסין שבישראל:

עתיד הקב"ה לעשות מחול כו'. מפורש במפרשים שהוא דבר סודי:

הנה אלהינו זה וגו'. וכה"ג דרשו גבי זה אלי ואנוהו ומייתי ליה הכא מאלהינו זה וגו' זה ה' וגו' והלשון כפול כמ"ש שיש לאדם לברך במדת הדין עליו כמו במדת הרחמים שנאמר באלהים אהלל דבר בה' אהלל דבר ח"ש כשהוא אלהינו במדת הדין קוינו לו שיושיענו וזה ה' במה"ר עלינו קוינו לו ונגילה ונשמחה בישועתו לא אמר ונשמחה בישועתנו כמ"ש ויושיענו אבל כינוי ישועתו עליו יתברך ברוך הוא ע"ד עמו אנכי בצרה וכשהוא יושיענו גם הוא יושע עמנו וע"ז נגילה ונשמחה על שהוא יושיענו בב"י:

הדרך עלך בשלשה פרקים וסליקא לה מסכת תענית בסיעתא דשמיא

רשיישׂ

רש"י ד"ה וכתיב אשר לא צויתי. ולא דברתי ליפתח ותחי חק בישראל. כ"נ דנ"ל. ותיבות מימים ימימה נראה למחוק. ור"ל כדפרש"י שם גזרו שלא יעשה עוד אדם כן וא"כ מוכח דמעשה מנונה היה מדעתו ולא שהשי"ת דבר לו:

בא"ד ואית דל"ג האי ולא דברתי דטעי כו' דל"כ אלא אשר לא צויתי ולא עלתה על לבי. כנ"ל:

בא"ד ובאגדה קא חשיב כלב כו'. הוא במ"ר פ' חיי שרה ובס"פ בחוקותי:

תד"ה והיינו. בהגהת הגר"י פ' צ"ל כ"ז איתא במ"ר כו' ע"ש ותמצא ככל הדברים האלה רק בשוניו לשון קצת וכן במדרש חיי שרה:

גמרא ר"י היא דאמר משעת הנחתו. עי' גה"ש. ולעד"נ דר"י דמתניתין סובר דמיוצר של יו"ט האחרון מזכיר דומיא דמיו"ט הראשון דר"א דמסקינן לעיל דמלולב גמר וכ"כ רש"י לעיל (ג) ד"ה הי ר' יהושע (והנ"א שצ"ן ע"ד ר' יהושע דהיינו במוסף תמוה מהא דפריך שם אילימא ר' יהושע דמתניתין הא אמר ביו"ט האחרון) אבל ר' יהושע דבריייתא ס"ל מליל יו"ט האחרון כמש"כ התוס' (ב ב) ד"ה משעת. וכן מהא דלעיל אילימא ר' יהושע דמתניתין כו' אלא ר' יהושע דבריייתא כו' משמע להדיא דפליגי אהדי (ובירושלמי מקשה מיחלפא שיטתי' דר' יהושע כו' (קס"ד משעת הנחתו היינו מז') אר"מ שכל הייס כשר ללולב ופריך ויזכיר מבערב כו' עיי"ש. ובזה י"ל קצת סתירת פרש"י על הא דמשעת הנחתו אשר עמד עליה הגב"א וע"ש ותראה שגגלם מעיניו הירושלמי) וסמוך לגשמים משמע ליה לרבא דהוא ליל יו"ט האחרון לכן מוקי לה דוקא כר"י דבריייתא:

דף ד:

גמרא אמר עולא תרי תנאי אליבא דר"י. הגבוי"א הקשה מדוע לא משני הא דמיה הא דרבי' כו' ע"ש. ובירושלמי הלכה ב' משני באמת כן. והנה הואיל דבגמרא דילן איתא להדיא בבריייתא דהא דהעובר לפה"ת כו' אמר משום ריב"ב ע"כ בירושלמי שם ט"ס ונ"ל קדמייתא בשם ריב"ב ותנייתא בשם גרמי' ושפיר פשיט כן מהא דלריו"ח כו' ע"ש כי כן דרך האמוראים אחר שאמרו הלכה כפלוגי מפרשי אח"כ טעמו כמו בזרכות (יד סע"א) וסוכה (מו סע"א) וש"מ. ועוד כיון דבגמרותינו לקמן פסק ריו"ח כר"י בהא דהעובר לפה"ת כו' יש לנו לומר דגם בירושלמי הוא כן. והק"ע במחכ"ת שגה בזה:

שם וכי מתורגמן שואל דבר שא"צ לצבור. לפמש"כ רש"י לעיל בסמוך בד"ה תרי תנאי והזכרה שיכול להזכיר ביו"ט מזכיר. דמשמע דיש עוד בו צורך עד תשלום תפלת יוצר א"כ מאי מקשה. ע"כ נראה דשיטת גמרותינו היא כפי שפי' הר"ן (וכ"מ מהרא"ש) דברי הירושלמי דהא דמקשה ויזכיר מבערב קאי אפסח ע"ש. אלמא דכבר א"צ בו מבערב:

מה שהקשה הגבוי"א דמ"ל בטעה והתחיל של חול ע"ש. כבר קדמו בזה המ"א בסוי' קו"ז ס"ק ב' וישובו הוא ג"כ כעין ישוב המ"א ע"ש:

שם רבה אמר כו' עד שיעבור זמן שחיטת הפסח. עפרש"י. ומזה ראייה ברורה למש"כ הר"ן (והרא"ש בר"פ תה"ש גס לר"י דאמר תה"ש עד ג' שעות מ"מ היכא דטעי ונלי לאחר ד' שעות שכר תפלה יהבו לי' ועי' ר"ם פ"ט בטור וב"י והאחרונים:

מש"כ הגבוי"א דאם נפרש כוונת רבה עד הערב ע"כ ל"ל הא דירושלמי דלית כ"ע תמן דא"כ יש לחוש בליל מוצאי יו"ט דישאל. תמוה דהרי שמע דבמוסף הפסיקו מלהזכיר ואין שאלה בלא הזכרה כלעיל:

רש"י ד"ה והאריז"ח. דאין אומר בה"ש ביו"ט. מפרש כן לרווחא דמילתא בכדי שתסוב הקושיא גם על תירון הראשון דנבכרא כו':

רש"י ד"ה להפסקה איתמר. דכשהוא מפסיק לשאלה בעה"פ פוסק גמי להזכרה. ור"ל והא דקאמר הלכה כר"י לא קאי אלא על ריש דבריו (וזה ללא כגבוי"א ומתורן קושייתו לקמי' בד"ה ואנן דאמאי לא בעי אהפסקה ג"כ וזהו שדחקו לרש"י) ומש"כ לקמי' בד"ה פסק מלשאל אלמא לא ס"ל כר"י כוונתו לדייק מריש דברי ריו"ח וסרה בזה תמיהת הגרע"א בחדושו. גם מה שתמה על פרש"י בד"ה הא לן מהא דקאמר הש"ס ואנן דאית לן תרי יומי כו'. הלא רש"י ישב שם במש"כ לר' יהודה דאמר כו'. וכ"מ להגר"א בר"ם קי"ז:

והנה שיטת רש"י דשולחן בכ"מ בז' מרחשוון והחילוק הוא רק בהזכרה דבזהמ"ק או לדין דאית לן פירי דבבברא לא מזכירין עד ז' במ"ח ובזמן שאין מקדש בא"י כר"י. ולכן מש"כ הגר"א שם אבל צ"ע דהא לקמן בר"ם קו"ז כו' ולא כרש"י כו' נ"ל דט"ס הוא ונ"ל אלא כרש"י. וס"ל דמאי דקאמר השתא דאיתת להכי הא והא כו' הדר ביה מסבבא דפירי דבבברא וכן בירושלמי ליתא אלא תירון השני (וע"ש דמוכח כפי' התוס'). ולפ"ז א"ש בפשיטות שאלת ואנן דא"ל תרי יומי כו' אפי' לפסקא דריו"ח ונכון בעז"ה: מה דמשמע בגבוי"א בסד"ה הא לן דר' אלעזר היה תלמיד דריו"ח ורב ולא דשמואל. אישתמיטתיה במחכ"ת גמרא דעירובין (סו) ודב"ב (פב ב) דמבואר שם דשמואל היה ג"כ רביה וכ"כ הוא עצמו בש"א בראש:

רש"י ד"ה לאבא. חבירי. ועי' ברכות (מז) בפירושו ומש"כ שם:

דף ה.

במשנה רמ"א עד שיצא גיסן שנאמר כו'. הגבוי"א הקשה דהא לקמן בגמרא אמר דירר להם רביעה שניה בה' בניסן וא"כ מנ"ל עד שיצא ניסן. ול"נ הואיל דהנביא אמר סתם בראשון ולא ביאר באיזה ימים בחדש כדרך הכתובים בכ"מ ש"מ דכל החדש ראוי לכך ואז מעשה שהיה כך היה:

בגמרא שם נמצא עומר הקרב מתבואה של ששה חדשים כו'. שאלני חכם אחד דהא תנינן במנחות (פה) זורעה קודם לפסח שבעים יום ואעומר קאי ע"ש בתק"ה אין ומ"ה וזורעה. והשבתיו דברי התוס' בב"מ (קו ב) שכתבו דהתם דוקא בקרקע חשובה ע"ש:

שם א"ר יהודה שור כשהוא חורש הולך ובוכה. וכתב נושא משך הזרע. משמע דבחרישתו נושא גם הזרע וסיעתא למה שפירשתי בס"ד בב"ב (יטו) הא דמפולת שורים דבב"מ (קה ב) ע"ש:

שם וא"ל ר"ג לרי"צ מ"ד כי קרא כו'. כנ"ל כו':

דף ה:

גמרא תנא כתיים עובדים כו'. כנ"ל וכן בפרש"י ד"ה ששקולה:

דף ב.

במשנה רא"א מיו"ט הראשון ש"ח. וכ' התני"ט דהיינו בתפלת יוצר כו' ונ"ל דלא איכפת לן להפסיק כו' כיון דצורך תפלה היא. כבר הקדימו בזה הרשב"א בתשובה הביאו הד"מ בסוי' קו"א אות ב' וע"ש וכן הביאו הב"י בסוי' רל"ו בקינור. ואע"ג דהרא"ש בסוי' ב' הביא מהירושלמי דאינו יכול להפסיק בהכרזה זהו אליבא דר' יהודה אבל ר"א פליג עליה בהא. תדע דבגמרא מספקא לר"א אי מניסוך גמר לה ימזכירין מאורתא אע"ג דלר"י ל"ל להא מטועם הירושלמי שהביא הרא"ש שם:

שם רי"א העובר כו' האחרון מזכיר. התני"ט דקדק מדוע בר"ה קרי ליה השני והכא ק"ל האחרון. ול"נ דלהכי קאמר הכא האחרון כדי לזנוג למלת האחרון שקדם לו וכי"ב כ' התני"ט בעצמו בר"ה שם במשנה הקודמת ע"ש. [ונדולה מזו כתב בשבועות פ"ז מ"ח ד"ה נתגלגלה] . וכה"ג משני ר"א בסנהדרין (י ב) יאיירי דבעי למיתני עיבור שנה תנא נמי עיבור חדש:

תד"ה אלא. אבל בסדר זרעים אומר כו'. כנ"ל:

תד"ה וישמע. וכמו ההיא וישמע אליה אלהים. לכאורה יותר ה"ל למינקט כמו יפתח ה' כו' דדמי' ליה טפי ועליו ג"כ ה"ל לציין:

בא"ד ואת כו' יורקמי שר של ברד הוי. ק"ק מדוע לא מקשי נמי מגבריאל שר של אש דשם. ואין לומר משום דלפעמים הוי לטובה כמו אש דאלוהי בהר הכרמל א"כ גם בברד נוכל לומר כן עיין רש"א כח"א:

בסה"ד. צ"ל נמסר:

דף ב:

גמרא וריו"ח כו' א"ל גשמים היינו פרנסה. וכן אמר רב יוסף בזרכות (נג) מתוך שהיא פרנסה כו':

מה שהקשה בגבורת ארי (להנאן בעל ש"א וט"א) דריו"ח אדרינו"ח כבר קדמו בזה הפרד"ר דרוש כ"א: שם מה גיסוך המים מאורתא דאמר מר כו'. הגבוי"א כתב מסבבא דאין ניסוך המים למחר ע"ש. והוא מפורש בירושלמי פ"ד דסוכה ה"ו הביאו המל"מ פ"י מהל' תומ"ס:

שם וכשם שד"מ הללו א"א להם בלא מים. כנ"ל:

רש"י ד"ה מלולב. שכשם כו' בדאמרי' בסוכה. אולי צ"ל כדאמרי' לקמן:

תד"ה העובר לפה"ת ביו"ט האחרון של חג כו'. כנ"ל:

דף ג.

רש"י ד"ה לפי שאין נעצרינן. אלא חוק גשם הוא מזכיר דרוחות מועילות כו'. כנ"ל:

תד"ה ואילו. כשאמר על הארץ יהיה טל כו' כתיב ויעש כן. נ"ל להוסיף עוד ומפרש להדיא ויהי חרב וגו' כתנאן. אבל בתנאי ההיפך לא כתיב רק ויהי כן ולא מפרש להדיא ויהי כו':

בא"ד ועוד מצאתי כשאמר כו'. כנ"ל:

בא"ד וכדומה לזה ויקרא אלהים כו'. כ"ה שם במדרש:

דף ג:

גמרא רוח שא"מ חזיא לבי דרי. ופרש"י ונחייב להזכיר. וקשה דהא טל דברכה ודאי נצרך ואפ"ה לא חייבו חכמים להזכירו ואף דמיעצר וע"כ צ"ל כמש"כ הר"ן דאין החיוב אלא במה שנעצר לגמרי י'כמש"כ רש"י בעבים וא"כ רוחות נמי. ויש לחלק קצת. אבל העיקר ג"ל דאה"נ דהוי מצי לשנויי הכי אלא דעדיפא משני וג"מ למש"כ הר"ן דנהיגין ברוח בהזכרה ובטל בשאלה מפני שהטל מתבקש יותר כו' ע"ש:

שם ל"ק הא דאתא גיחא הא דאתא רזיא. לכאורה משמע דקאי אזיקא. אבל מפרש"י ותוס' מוכח דקאי אמיטרא. ואולי מפני דלישני ניחא ורזיא מצינו לקמן במיטרא:

שם שימשא דבתר מיטרא כו' למעוטי כו' ושמשא דביני קרחי. נ"ל דשימשא הראשון דביו"ד פירושו שמש. והב' דח"י הוא מלשון שמשותין (ישעיה גל) לפי' חלונות ועמש"כ ביומא (כח ב):

רש"י ד"ה אלא דמכניפנא. ואריכת לשון בעלמא הוא כו'. לעד"נ ליישבו ע"פ מש"כ בס"ד בק"א להט"א במגילה על הא דאיתא שם (ו) למה נקרא שמה רקת כו' מלאים מצות כרמון ע"ש. (וני"ל דזהו י"כ כוונת הש"ס בזרכות (ד ב) מפני מה ל"נ נו"ן באשרי מפני כו' דכתיב נפלה כו' ארנב"י אפ"ה חזר דוד וסמכן ברוה"ק שנאמר סומך ה' לכל הנופלים ר"ל שרמו בזה על הנו"ן דהכוונה בו על הנפילה (אלא שלא רצה לאמרה בפירוש) מדאמר סומך כו'. מכלל דאיכא נופלים ונכון בע"ה). אולם גי' הע"י דגרם לתקרייהו ע"ש אינו מיושב בזה:

תד"ה בימה"ח. וכן זכרנו כו' מספק מחזירינן. עי' ברכות (יב ב) בתק"ה והלכתא ובס"פ תה"ש ד"ה ימסתבבא:

בא"ד דה"ק בירושלמי ומה שאלה כו' אומר בש"ת הזכרה כו' לא כ"ש כו'. ושם (כט ב) כתבו דש"ס דילן פליג ע"ז:

בא"ד ואפי' נזכר קודם ש"ת אינו אומר כו'. כנ"ל:

תד"ה הא בחרפי. פי' הא דאמר נעצרים כו'. מה שהקשה בגבוי"א דלפ"ז אין דברי התרץ הולכין על סדר אחד. כיוצא בזה מצינו בשבת (ס"ד יב) לגי' רי"ת שהביאו התוס' שם בד"ה שמש. ועמ"ש בזרכות (נא) בזה בס"ד. אך בל"ז פירושם אינו מתיישב על לבי:

דף ד.

גמרא ואר"א כל ת"ח שאינו קשה כבדול כו' א"ל ר"א כו' אנן מהכא מתנינן לה כו'. בע"י נשמטה מימרא דרב אשי ע"י שגגת המעתיק וסמוך הא דא"ל ר' אבא כו' אמימרא דרבא האי צמ"ר דרתח כו' ינחק שם הר"י"ף לזונס. ולא עיין בגמרא:

רש"י ד"ה והיינו דא"ל נביא. מדגני בוי' כו'. כנ"ל:

רשי"ש - תענית

כשב ועמש"כ בעירוּבין (קא):

תד"ה קרי. שהמים בעננים מתכשרים. לפני הרש"א בח"א הי' הגי' מתקשרים בק':

במשנה בג' במ"ח שואלין אה"ג רג"א בז' בו. ירושלמי בסוף הלכה תני אס היתה שנה חסרה נותנין לה חסרונה כו' דברי רשב"ג ר' אומר לעולם הולכין אחר סידרה אס היתה השנה מעוברת (פירש הק"ע כגון שעיברו השנה אחר ר"ה מיד כו'. ול"נ דמעוברת היא הפך חסרה ר"ל דהיה בין ניסן לחשוון ה' מלאים כמו שפי' בחסרה. או דר"ל דהשנה שעברה היתה מעוברת ולכן יהיה מועד הגשם בשנה זו קודם ג' חשוון) הולכין אחר עיבורה. וכ"ה בתוספתא רק בחילוף הדעות. מחלפה שיטתי' דרבי תמן הוא אמר אחר סידרה וכה הוא אמר אחר עיבורה. פי' הק"ע תמן בערבין כו' ע"ש. ול"נ דמקשה מיניה וביה מ"ש כשהיתה השנה חסרה אינו משנה מסדר שאר שנים ושואלין בג' מ"ח וכשהשנה מעוברת משנה הסדר. ועי' בדבלי ר"ה (טו) לענין ט"ו בשבט ר"ה לאלילות דמסקינן דאף במעוברת הולכין אחר רוב שנים. ולהגבוי"א נעלמו הירושלמי והתוספתא ע"ש:

שם בדי שיגיע אחרון שבישראל כו'. משמע שיש שהולכין לבתייהם בתוך החג ועתינ"ט. וק"ל דהא חייבין בשמחה כל שמונה ועיקרה בזמן המקדש בבשר שלמים וא"כ מוכרח כ"א להיות בירושלים כל שמונה וגם שמיני טוען לינה (סוכה מז). ועי' תוס' ר"ה (ה) ועמש"כ במו"ק (ט) בס"ד. ובחשבון ט"ו ימים שניגע בהם לקצה א"וי עי' בתניי"ט דבר נחמד בזה. אבל תמיהני כיון דביום ט"ו גופי' מתחילין לשאלו א"כ לא ישרא רק י"ד ימים. וגם לאותן הדרים בהקרנות יעלו יותר מט"ו יום בעבור האלכסון:

גמרא ובגולה עד ס' בתקופה. הגבוי"א לעיל (ד ב) בד"ה הא לן ר"ל דהכוונה רק על פומבדיתא וכתב ואע"ג דעיר אחת כגון נינוה הצריכה למטר איכא למ"ד בש"ת כו' ע"ש. ותימה דע"כ ל"פ אלא כגון דצריכה בתקופת תמוז דכ"ע לא שאלו אז אבל הכא בס' אחר התקופה דכ"ע שאלו פשיטא דשואלת ג"כ בברכת השנים:

שם אמר שמואל הלכה כחנניא. מה שהקשה הגבוי"א מ"ש מהזכרה דאינה מבערב מטעם דלית כ"ע תמן. כבר ישבו המ"א ר"ס קי"ד והק"נ אות ח':

במשנה הגיע ר"ח כסליו כו' ב"ד גוזרין כו'. עתניי"ט שכתב ומתניתין דהכא כר' יוסי דהלכה כמותו. ותימה דלדליי' בר"ח כסליו לא התחילו להתענות אלא היחידים כדאמר בעצמו לעיל (י) וכן פרש"י שם דמתניתין כר"מ וכ"ה בירושלמי:

דף י':

גמרא ת"ר אל יאמר אדם תלמיד כו' אלא כל ת"ח יחידים. א"כ משמע דמחוייבים להתענות כיון שהם בכלל יחידים. וכ"נ מהתנן' מללא הכיחו דיחיד עדיף מתלמיד מזה דיחיד מחויב ותלמיד רק אס רצה וכ"כ הב"י והאחרונים בר"ס תקע"ה. ולכן בחנם נמנם התניי"ט על הרא"ש והרע"ב שפי' יחידים ת"ח:

שם על החולה ונתרפא ה"ו מתענה ומשלים. עי' גבוי"א. ואישתמיטתי' דברי רש"י לקמן (כה ב) בד"ה ויהיו הצבור:

דף יא.

גמרא תנא חסוכי בנים משמשינ משותיהם בשני רעבון. להגבוי"א פסיקא ליה דאפי' יש לו בניס הרבה. אס אין לו בת דלא קיים דעיין מצות פ"ו לב"ה מותר ג"כ. ולעג"ג דזה תלוי דבין דשהה עמה עשר שנים ולא ילדה כו' ביבמות (סד) דהביא הגי"י שם דיש שפי' דכל שיש לה ולד א' אין כופין ושלזה הסכים הרשב"א. וכתב עוד דלכ"ע אס לא ילדה אלא זכרים או נקבות אע"פ שזו"נ היא המצוה אין כופין להוציא:

שם אלא שציער עצמו מן היין. ר"ל בהימים הראשונים שלא עלו לו למנין הנזירות. כי הימים העולין המצוה רבה על החטא ומבטלו כמש"כ התנן' בריש נזיר:

שם ומה זה שלא ציער עצמו אלא מדבר אחד נקרא קדוש. מללא קאמר אלא מן היין כדלעיל. נראה דמפרש קדוש יהיה (במה) גדל פרע כו':

רש"י ד"ה כל פרסה. ואיהו לא מסתפי ממעיינא כו' וכדאיתא בב"מ כו'. יותר ה"ל להביא הא דפסחים (פט ב) דהוה אכיל סני:

דף יא:

רש"י ד"ה באילו קדוש. מש"כ המהרש"א עליו (בתק"ה כאילו) א"א להולמו ע"ש:

גמרא במה שימש משה כל ז' ימי המלואים. בגבוי"א הקשה אמאי לא שאלו נמי על יום השמיני ע"ש. ולפלג שלא הביא מדברי התנן' בעז"ז שם ד"ה במה שכפי שכתבו שם מיושב הטיב ע"ש:

רש"י ד"ה וה"ג מאי קסבר ר"ה. כגון זה שלא קבל תענית של לילה זה מאתמול כו'. נ"ל דר"ל דאילו בשעה שקבל עליו התענית של יום היה מתנה גם על הלילה שאחריו אין זה נקרא תענית שעות כיון שצרפה ליום הקודם בקבלה אחת ה"ל כיומא אריכתא:

דף יב.

גמרא כל תענית שלא קבל עליו מבעו"י לש"ת. בריי"ף מסיים שנאמר קדשו צום:

רש"י ד"ה הא דאמרת. ואם אכל קודם חצות אין בכך כלום כו'. ר"ל דרשאי לאכול אף שקבל עליו להתענות עד חצי היום וכמש"כ לקמן בד"ה לצעורי נפשי' ובד"ה לשמוטי ולעיל בד"ה וה"ג מאי קסבר:

רש"י ד"ה ואי יתיב מאי. מי סליק לתענית אי לא. נראה משום די"ל דל"א שמואל אלא לענין תפלת עגנו אבל מ"מ שם תענית עליו לענין קבלת שכר ואמר רבה ב"ש דדמי למפוחא כו' לומר שאין מקבל עליו שכר כמש"כ התנן' בעז"ז (לר) ד"ה מתענין. או דשאל לענין אס נדר קודם לכן להתענות יום אחד אס יצא ידי חובתו בתענית זה (עי' ברא"ש) ולחנם נמנם עליו הגבוי"א:

דף יב:

גמרא אי לא מציי לא מצער נפשי'. עי' בגבוי"א. וכבר קדמו בזה הרא"ש בפ"ק דשבת סי' כ"ה בסופו ע"ס:

שם רב יהושע בריה דרב אידי איקלע לבי רב אשי. כצ"ל. וכ"ה בשבת (סה"ד בהקדמה) וכ"ה בריי"ף ורא"ש כאן ושם:

תד"ה דאי. ומש"ה קאמר שמואל (ר"ל בהאי לישנא משום) דלוה כו' (דקאמר רב) דוקא כו':

במשנה אוכלין ושותין מבעו"י. כתב הגבוי"א דלהכי לריי"ח בפסחים (נד ב) בהש"מ שלהס אסור ול"א ספיקא דרבנן לקולא דא"כ ניקל נמי בבהש"מ לאפוקי יומא והוי תרי קולי דסתרי אהדרי וע"ש דהאריך

דף ו.

נמרא דתניא איזו היא רביעה ראשונה. בנדרים ליתא מלת ראשונה ועמש"כ לקמן (יג) ברש"י בס"ד:

שם אר"ז לנדרים דתנן כו'. הנה"ש הקשה מדוע לא הביא לשכירות בתים דתני ברישא דמתניתין כו'. ול"נ דר"ז כוון למתניתין נדורים. (וכמ"ק בנדרים דשם ל"א אלא לנודר ולא הביא דתנן כו' משום דהתם קאי במתניתין דשם) ושם ליתא להא דהמשיכר כו'. והא לא תיקשי מדוע לא הביא ממתניתין דשביעית. די"ל ע"פ הא דאיתא בב"מ (קיד ב) בארבעה לא מצינא בשיתא מצינא ע"ש בפרש"י. אבל בהא דרנב"י לקמן דמייתי הא דתנן בשביעית עד מתי כו'. וטובא איכא התם דמתניין קודם לזה קשיא. לזה י"ל ע"ד שכתבתי בשבת רפ"ב ע"ש. עוד נ"ל ליישב לפי שהגי' שלפנינו שם במשנה היא מאימתי כו' וע"ש בר"ש י:שנ"א דמוכח גי' זו בירושלמי וגירסת הגמרא כאן כתב הר"ש דא"א לקיימה. לכן הביאה רנב"י להורות לנו גירסתה ופירש ג"כ טעמה. והוא ע"ד שכתבו התנן' בב"ב (קנט ב) בד"ה א"ל ע"ש ונכון בעז"ה: הגבוי"א דייק מהא דר"ז דלת"ק בעינן ג"כ שניגע או דסגי בחדא אי בירידה אי בשניגע דא"ת דלא תלי רק בירידה א"כ אין נ"מ בזמנה כלל לת"ק. ול"נ דנ"מ כגון אס ירדו מרביעה ראשונה בלי הפסק עד זמן רביעה שניה והיא בכלל וכרשב"ג ולהכי הקדים הש"ס דבריו בכדי לפרש בהם דברי ר"ז. והשתא מתורן י:כ קושייתו לעול על פי התנן' בנדרים דרשב"ג לא איירי כלל לענין נדר א"כ למאי מייתא הש"ס לדבריו התם. דשפיר מייתא ליה לפרושי ביה דברי ר"ז ונכון בעז"ה:

רש"י ד"ה אין יחידים. והואיל כו' בר"ח הוא אין ליחידים להתענות. נ"ל דחסר בדבריו מלת וכו' ועי' הגהת הב"ח. ובגבוי"א לקמן (ייו") בסד"ה הגיע ר"ח פי' בכוונתו דר"ל דאין להם להתענות בו ביום הואיל דר"ח הוא ותנן אין גוזרין תענית עה"צ בר"ח. והוא רחוק:

דף ו:

נמרא דאר"י ברי"צ הגי ענני דצפרא כו'. בברכות הגי' רב שמואל בריי"צ וכ"ה גי' התנן' כאן:

רש"י ד"ה פרט. לא תפאר כו'. צ"ע דפרט כתוב הדר הוא ופרט כרמך לא תלקט (ויקרא י"ט:י). ואולי דמפרש בזיתים דקתני קאי דאלעיל ור"ל בפרט ועוללות דזיתים ולכן הביא קרא דלא תפאר הכתוב בזיתים. אבל ז"א דפרט ועוללות אינן נוהגות בשאר אילנות זולת בכרם כדמוכח בחולין (קל) וכמש"כ בס"ד בפ"ז דפאה (מ"ב). ושם בחולין דרשינן האי לא תפאר לענין פאה. ועי' ב"ק (צד) בפרש"י ד"ה חייב בפרט ובמש"כ שם:

רש"י ד"ה לגוף. עד שנעשה תוחח. כצ"ל בב' חתי"ן:

דף ז.

תד"ה אם. והא דאמרי' כו' היינו דוקא ת"ח כו'. הגבוי"א הקשה דהא משני שם הש"ס הא בגדול והא בקטן. מדברי הש"ן ביו"ך סי' רמ"ו ס"ק ח' משמע דמפרש גדול וקטן היינו בחכמה לא בשנים וא"כ זהו תירוק התנן':

דף ז:

נמרא אר"ח ב"ח גדול יום הגשמים כיום שנבראו שוי"א כו'. לקמן (ט ב) תניא כו' ללמדך שגדול יוהג"ש כיום שנבראו בו שוי"א שנאמר כו'. וה"ל להש"ס למימר הכא ותנא מייתי לה מהכא ולאיתיי הכרייתא כדרך הש"ס בש"מ כינא בזה:

רש"י ד"ה ואתה תשמע. ואומר ונתת מטר על ארצך. כצ"ל:

רש"י ד"ה ועז פניו ישנא. בש' (ר"ל שמאלית) וא'. משמע שהיה הנוסחא לפניו בקרא ישנה בה':

תד"ה בראתים. וא"כ משמע דגדול כו' מדמשתבח ביה כו'. כצ"ל:

דף ח.

נמרא וא"ר אמי מ"ד אם ישך הנחש כו' אם ראית דור כו'. וכתב הגבוי"א ובערכין דריש ר"ל להאי קרא לע"ל כו'. לפלא שהביא מערכין ונעלם מעיניו שגם כאן בסמוך מביא הש"ס להא דר"ל:

שם שנאמר ויצו עליה במפגיע. כצ"ל:

רש"י ד"ה שלמודו קשה (בסופו). שהיא קודם לגמרא. מפרש פנים מלשון לפניו שפירשו קודם:

דף ח:

תד"ה אלא. ומה שמתרבה בשביל הברכה אית להו רשות למישקל דחיינו כו'. כצ"ל:

דף ט.

תד"ה עשר. דהמ"ל את תבואת זרעך. כצ"ל. דזרעך איצטריך למעוטי לוקח (כ"מ פח ב):

בא"ד כלומר אם לא תעשר כו'. וכן בסה"ד לפי' הר"ן. מזה סייעתא לפי' התניי"ט בפ"ג דדמאי מ"ב בד"ה שאינו:

דף ט:

נמרא ללמדך שגדול יום הגשמים כו'. לעיל (ז ב) ועמש"כ שם:

שם וכתיב מכין הרים בכוחו וגו'. רש"י והגרי"פ והגר"א מחקוהו. ולעג"ג דצ"ל עושה ארץ בכחו מכין תבל בכתמתו וגו'. והוא בירמי' (י) וסמיך ליה לקול תתו המון מים כו' והוא למוד אחר. וכ"מ מפורש במ"ר בראשית פי"ג דר' אושיעא דורש מהך קרא דעושה גדולות כו' ר' אחא מייתי ליה מהכא עושה ארץ כו'. גס הגי' שלפנינו יש ליישב דבסמוך להאי קרא דמכין הרים כו'. כתיב פקדת הארץ ותשוקקה יג:ו ונכון בעז"ה:

שם דאלת"ה אבק ועפר מן השמים המ"ל. לפי הנחת הטעמים דמלת ועפר מוטעמת באתנח. תיבות מן השמים קאי דאלקמי' אירד עליך כו'. אף עומק פשוטו של מקרא נראה כפי' הגמרא וטעמו יתן ה' את מטר ארצך מן השמים (ע"ד הכתוב למטר השמים) אבק ועפר. ירד עליך (פי' המטר הנזכר) עד כו'. וע"ש בביאור:

דף י.

רש"י ד"ה בברייתו ש"ע. והקב"ה כינסן כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה נהור ענני. וחשרת לשון השרת כמו אין שורין דיו. עי' מהרש"א ולפירושם צ"ל דהח' במקום ה' וכמש"כ בחו"א דדרשה דחכשרת. ול"נ לפרש מלשון משחירין דרפ"ה דביצה בגמרא ע"ש וע"ד כבש

רשי"ש - תענית

בראיות, ומה יענה להא דרבי דס"ל בעירובין (לב ב) דכ"ד שהוא משום שבות ל"ג עלוי בבהש"מ וכן לשמואל בפסחים שם דס"ל דבהש"מ שלהם ושל ט"ב מותר (ועמש"כ עליו בס"ד בר"ה כט) וגם אישתמיטתי' מש"כ המרדכי במכלתין (סי' תרל"א). וכן הבי"י ר"ס תקס"ב בשם הג"מ דלכ"ע אסור בהש"מ לאפוקי יומא דמספיקא לא נפיק מאיסורא ועמ"א סי' שמ"ב:

רש"י ד"ה בפלגא. קרו ויחל. הוא כפי מה שהביא הרא"ש בשלהי פ' בני העיר ממס' סופרים ע"ש:

תד"ה מה. דהא ל"ב בקרא אלא בו' וקדשו צום אבל אבילה לא בו'. דעתם בפתרון מלת צום כדעת הרד"ק בשם אביו במלכים א' (כא ט) ע"ש:

דף יג.

גמרא במים ולא בנתר ולא בחול. לקמן (ע"ב) איתא ג"כ ולא באהל:

רש"י ד"ה בנחמיה בן חכלי'. כתיב בעזרא. ר"ל דהמסופר בנחמיה הוא ג"כ מה שעשה ע"י עזרא ולכן צריך לכוונס אהדדי:

רש"י ד"ה כ"ש משום אבל. וכש"כ אבל ממש שמתו מוטל לפניו. ר"ל שהיה מוטל לפניו וראה מיתתו לאפוקי חורבן הבית ולא ראהו כלל. אבל כ"ז שמוטל לפניו ממש דעת הרמב"ם בפ"א מהל' אבל ה"ב דמותר ברחינה ושא"ל והרמב"ן חולק עליו בזה:

תד"ה אר"ח. ויהיב תותי ברעי'. נראה לצ"ל כריה כמו שפי' תחת הכר. אך מש"כ כדי ללחלוו משמע דר"ל שהיה מעביר אח"כ הכר על עיניו תמוה. ונ"ל דגם זה ט"ס וצ"ל כדי לנגבו ומעביר אח"כ הסמרטוט על עיניו והוא כמו דאיתא בבבלי יומא (עח) ע"ש. ובירושלמי שלפינו הגי' תחות כדה. ופי' הק"ע תחת הכד ע"ש ולא זכר מהגמרא דיומא ולא מדברי התוס':

תד"ה טבילה. מדלא קאמר מ"ל טבילה בחמין דבשרה כגון בו'. כצ"ל:

תד"ה וכן. וקשיא לר"ח דאמר אבל אסור בו'. ר"ל אפילו פניו ידיו ורגליו כמש"כ לקמן בס"ד ומיושב קושיית הגה"ש:

דף יג.

גמרא אילימא בחמין בו'. כתב הרש"א דה"מ לסייע לרפרס בר פפא מהא בו' ע"ש. ולפמש"כ לעיל דלר"ח אסור אפי' פניו ידיו ורגליו בצנן וכ"כ הגבוי"א וכ"מ מדכיל לאבל בהדי ט"ב (ורש"י פי' לעיל לאבל הוא כש"כ מט"ב). וט"ב אסור בזה כמו שהביא הרא"ש והר"ן מפסחים א"כ לא מיעביא דלא מסייע ליה אלא אדרבה שיקשה עליו למה אין הבוגרת רשאה כדפרדך אילימא בחמין בו' וכדפי' הרש"א בעצמו. ובזה מיושב מה שתמה בנה"ש לקמן דלר"ח לא צריך כלל לאוקימתא דכיחול ופירכוס:

שם והאר"ח אבל אסור להושיט בו'. לעיל מיייתי לה בשם רב שסת ונ"מ למי שיעיר בזה. וגם לפמש"כ בסמוך יהיה קשה דר"ח אדר"ח:

שם ואם לעבר את הזוהמא מותר. להגבוי"א אישתמיט ככאן הטוש"ע ר"ס תרי"ד דביוה"כ אסור לטוך להעביר הזוהמא והוא מהירושלמי:

שם אדברי' בו' בין גואל לרופא בו' מיתיבי בו'. ק"ל מדוע לא הביא הש"ס הכא הא דתני ר' אושעיא בו' (שבת כד) ותענית בו' ואומר מעין המאורע בש"ת דמוכח דאף בתע"צ ממש יחיד אומרה בש"ת. יעמש"כ בברכות (כו):

שם ומאי שייר דהאי שייר. לכאורה תימה דהא שייר טובא דבאמצעיות אוכלין מבעו"י ואסורין ברחינה סוכה בו' משא"כ בראשונות. ואולי קצר הש"ס הברייתא ולא הביאה בשלימות. אח"ז מצאתי שכוונתי בזה להגבוי"א. ועיי"ל ע"פ דאיתא בתוספתא פ"א כל שאמרו אוכלין ושתיין מבעו"י אסורין במלאכה ברחינה בו'. כל אלו שאמרו אוכלין ושתיין משחשיכה מותרין במלאכה ברחינה בו'. אלמא דתליין כולהון אהדדי. אולם יש עוד חילוק בינם לענין אנשי משמר ואנשי צ"א בפרק דלקמן. ואולי בפלגתא לא קמיירי. עוד יש חילוק ביניהם לענין עוברות ומיניקות לקמן (יד). ואפשר הואיל דגם בשבע לא היו מתענין לא חשיב להו:

שם (בסה"ע) הא לכל דבריהן בו'. נ"ל שהיה כתיב בר"ת לכ"ד והכוונה לעשרים וארבעה ובעטעות פתרון המעתיק לכל דבריהן. וכן לקמן בדף הסמוך:

רש"י ד"ה אין הבוגרת. שהביאה ב' שערות. נ"ל למחוק מכאן ולהצניס למטה גבי הא ערה:

רש"י ד"ה זאת אומרת. מדמוקמינן בו'. עי' בנה"ש מה שהניח בצע"ג. ואנכי תמה דהלא במו"ק (ז ב) אמר ר"ח גופי' האי ז"א באמת על הברייתא. אשר לזאת נגלע"ד שחיסר המעתיק בגמרות שלפינו וצ"ל קודם הך ז"א דאר"ח. ת"ש דאר"א הכהן בו' התם בשתכפוהו בו' דתיגא תכפוהו בו' כמובא למעלה (כדרך הש"ס בכ"מ דמאי דמביא ללישנא קמא לתויבתא או לסייע מביאם לנ"ב להפך) וע"ז אומר ר"ח ז"א בו' וקאי על הברייתא כלאמר במו"ק ונכון בס"ד:

תד"ה מאי. וגדבות באות מן המעשר כדאמר וזבחת שלמים בו' גבי מעשר. עי' הגהות הב"ח. ועמש"כ במגילה (ח) בס"ד:

תד"ה ותסברא. עי' רש"א. ומש"כ דא"כ מאי כתבו בו' ע"ש. אי משום הא לא איריא דנ"ל דתיבת יתסברא שבתוך דבריהם הוא דבור חדש וכ"מ בהגהות הב"ח. ועכ"ז הוא מניה על דרך הרש"א:

דף יד.

גמרא שבהן י"ח התרעות בו'. הקשה הגבוי"א דהא כ"א הוו דגם בברכת גואל היו תוקעין כמבואר בפרק דלקמן ותירוצו דחוק. וכבר קדמו בהקושיא הלח"מ בפ"ד מה"ת הל' י"ז ותירן דלא חשיב אלא הבאות מחמת ברכות הנוספות:

שם והתניא בו' חגב בו' מדצעקה בפה התרעה בשופרות. עי' בצ"ק (פ ב) תד"ה על החגב שכתבו וי"ל להתם בפה. וק"ל א"כ תסייע מתני' זו למי"ד התרעה בפה:

רש"י ד"ה מילי דצינעא. מתריעין בבהכ"ג וב"ד גמי בבהכ"ג. ר"ל אלו היו מתריעין או מתפללין כ"ד בשלש שניות היו בבהכ"ג. אבל בשבע אחרונות היה הכל ברחוב כמבואר בפרק דלקמן ובר"פ בני העיר:

רש"י ד"ה בשופרות. וסתם תרועה פשוטה לפניה ולאחריה בו' על כל ברכה יבבא אחת. לקמן (טז ב) מבואר דבאחת היו תוקעין ומריעין ובאחת מריעין ותוקעין ומריעין וכן כולם. וכן תפס הלח"מ שם את הב"י בס' תקע"ט בכזה ע"ש:

רש"י ד"ה כי פליגי בענגו. במתריעין דאמרינן בעלמא בו' והאי דקתני בעלמא מתריעין בענגו. ר"ל בענגו לבד ולא בשופרות וכן הבינו הגבוי"א. והא דלא פי' כפשוטא דפלגי במתריעין דמתניתין שלפינו וסובר דנכלל בה תרווייהו שופרות וענגו. משום דא"כ הוה א"ש גס לדיוי' הא דלא היו מתריעין (ור"ל בשופרות וענגו) אלא צועקין (לבד). וכן לא הוה א"ש גס לדיויה הא דעל אלו מתריעין בשבת. ולחנם נמנם עליו בגבוי"א:

דף יד.

גמרא מיתיבי אר"י אימתי בו' הכל לפי המקומות. לפמש"כ הגבוי"א לעיל (דף ב) בד"ה הא לן דקוקא בעיר גרידא אמר רבי דבש"ת אבל לא במחוז כגון פומבדיתא וכל דכגי קבא דידה ע"ש. לא א"ש הקושיא מר"י דלילמא כוונתו דוקא על מחוז שלם:

שם ת"ש דתניא בשני מטין עם הערב. כצ"ל ועי' גירסת הרי"ף והרא"ש:

שם היו לו שני פתחים בו'. כה"נ במו"ק (יג ב) וע"ש:

שם אלא א"ב נענה כיהושע ב"ג שנאמר בו' קום לך בו'. בירושלמי פ"ב הל' ו' מבואר דיהושע נענה שא"ל הקב"ה קם לך (ח"ו כתיב) דרשינן ליה קם לך ההוא לאדכרת ר"ל מה שהזכרת ומה תעשה לשמך הגדול. ורש"י במגילה משמע דלא פירש כן:

רש"י ד"ה לגרמי. פירושו כאן תמוה. ובברכות (מח) וש"מ פירושו לנכון. [וע' בערוך ערך גרם הב'] :

רש"י ד"ה אבל ומנודה. דכתיב ולא תטעה על שפם. כ"נ לצ"ל:

דף טו.

גמרא אי הוה כתיב ישתחוו כדקאמרת השתא דכתיב וישתחוו בו'. כ"ה הגי' בע"י ומלות ושרים שרים לייתייהו ונכון:

במשנה זכרונות ושופרות. מש"כ התוי"ט דריב"י דקאמר כל מקום בו' לא בא ללמד אלא על ר"ה ויו"כ של יובל בו'. נסתר ממש"כ בכ"מ מהתוס' דכתובות (ח) דלשון כל אינו נופל על פחות משלשה. ומש"כ עוד והאי קרא בו' כתיב גבי ובוים שמחתכם ור"ה נקרא יום שמחה בו' ה"ל לאתויי ממש"כ הרא"ש בשלהי ר"ה בשם מר שר שלום בהא דהוי אומרים מועדים לשמחה בר"ה ע"ש:

רש"י ד"ה אפר מקלה. גנאי יותר מעפר סתם. מלת סתם נ"ל למחוק. עי' לקמן (טז) בפירושו ד"ה עפר סתם ועמש"כ שם:

דף טו.

במשנה לא היינו נוהגין בן אלא בשע"מ ובהה"ב. עי' בר"ן באורך. והתוי"ט כ"ע ואני שמעתי ולא אבין בו' ע"ש. ובמחכ"ת לא שת לבו להגירסא שמביא הר"ן בריש דבריו וענו אחריו אמן ואותה תפס לעיקר וע"ז סובב פירושו. גס מש"כ (לפי הבנתו) ועוד דא"כ בתרתי טעו. גס בזה ל"ד דלא טעו רק במה שענו בשכמל"ו ולפי טעותם זו שפיר עבדו במה שאמרו מי שענה אחר הברכות:

שם שלא להפקיע השערים. התוי"ט הביא לשון הרמב"ם בפי' מפני שאומר דלת העם בו' וכ"ע כלומר בו' ודוחק. ול"נ דכוונתו דלי השכל ועדרי המדע:

גמרא והדר תני באו"א נוטל ונותן בראשו. הגרי"פ הגיה דצ"ל נותן וכן לקמן. ואילו שת לבו לגי' הרי"ף והרא"ש במשנה נוטל ונותן וכ"ה במשנה שבירושלמי ה"ל להגיה יותר בהמשנה נוטל ונותן:

רש"י ד"ה אלא בשער מזרח. כשמתפללין בהר הבית בו'. שלא היו עונין אמן במקדש. מוכח דהר הבית ג"כ בכלל מקדש לענין זה. ולפי' הר"ן צ"ל דהוי מתכנסין בהר הבית להתפלל ב' תעניות וכ"כ הרמב"ם בפ"ד מה"ת הט"ו. ואף דתינן מוציאין אה"ת לרחובה של עיר וכו'. בזה הבית היה ג"כ רחוב כלכתיב אל הרחוב אשר לפני שער המים (נחמיה ח:א') והוא אחד משערי העזרה (מדות פ"א מ"ד) וביומא (סט ב) אר"ח שהיה בע"ג. אבל ק"ל דהא שם (פסוק ו) כתיב ויבדר עזרא את ה' אלהים הגדול (ועי' ביומא שם) וכתיב ויענו כל העם אמן אמן. ועל הרע"ב שנתן טעם לעניית בשכמל"ו במקדש לפי שהיו מזכירין שם המפורש. קשה דשהמ"פ לא היו מזכירין אלא בעזרה כדמוכח ביומא שם ובפרש"י. ובשכמל"ו היו עונין אף בזה הבית כמו שהוכחתי. ועוד קשה עליו לרב יוסף (ביומא שם) דמפרש הגדול שגדלו בשם המפורש ועכ"ז כתיב דענו אמן אמן:

רש"י ד"ה בלילות. שהרי ראו בו' ולא כבדה העבודה. תמוה דא"כ מאי פסקא. אבל באמת לאפילו כבדה וסייעום כיון דבלילה תו א"צ לסייע כדפי' לקמן בסמוך לכן מותרים:

בהגה"ה שבגלין צ"ל שמא יביאו רוב בו':

רש"י ד"ה ואם התחילו. דאע"ג בו' לא כתיב ביה יום משתה ושמחה. וכ"ע התוי"ט אבל פורים דכתיב ביה יום משתה ושמחה כיון דלא איקרי מועד בו' אע"ג דאיקרי יו"ט בו'. במגילה (ה ב) מסקין דיו"ט לא קבילו עלייהו. אולם צריכין דבריו לשינויא קמא דשם. אמנם דבריו דחוקים. ול"ג דרש"י לא הוצרך לטעמי' אלא על ר"ח דלוריייתא אבל חנוכה ופורים פשוט הואיל דמדרבנן נינהו:

רש"י ד"ה בגדולה. וידבר בו'. בגמרא כאן מביא פסוק אחר המוקדם. אבל בברכות הגי' בגמרא כפרש"י וע"ש ברש"א בח"א. ול"ג דמפסוק ראשון אין ראיה דא"א להוציא ב' דברים כאחד. אבל מפסוק זה דייק שפיר מדלא כתיב ואלעזר אלא ואל אלעזר אתא אל ופסקיה כדאמר' בריש מגילה אי הוה כתיב בו' וט"ו כקאמרת השתא דכתיב בו' ואת בו' ע"ש:

דף טז.

גמרא בכל צרתם לו צר. עי' רש"א בח"א שכ' דאיכא למי"ד ארוסה שגירשה מותר להחזירה. ובמחכ"ת שנה במאי דאיתא ביצמות (יא ב) לריב"כ המחזיר גרושתו מן האירוסין מותרת. אבל התם המכוון שנתארסה לשני כפרש"י שם וכדמוכח נמי שם (דף פח). ועי' בגיטין (דף פט) ובשו"ע אה"ע סי' מ"ו ס"ה. והא דכתיב ברה"פ כי יקח איש אשה ובעלה. הא דרשינן ליה להאי ובעלה בקדושתן (ט ב) ע"ש. וכן אנכי תמה על מהרש"ם שהביאו המל"מ בפ"י מהל' גירושין הב"א שכ' דקרא דכי מצא בה ערות דבר בנשואה מיירי מדכתיב ובעלה ע"ש. ובזה נ"ל הא דפסיקא ליה להש"ס ביצמות (נט) דגרושה דכתיב גבי כ"ג איירי אף מן האירוסין הוא משום דעיקר דין גירושין כתיב בהאי פרשתא דכי יקח בו' דמיירי בארוסה לכן סתם גרושה ומלאי קאי אהך. שוב מצאתי בספרי שם דדריש לאסור ארוסה שגירשה לחזור מלא ויכל בו' הראשון ע"ש בפ"י ז"א. ובזה יהי' דברי מהרשד"ם מיושבין (גס מהל"י מנ"ל דהמל"מ) ובעיקר דברי הרש"א שבעוה"ז לא היה דבוק בהש"י"ת עם ישראל רק כארוסה אבל לתעוד יהיה לו דבוק עםם כנשואה. כן מבואר להדיא במ"ר שמות ספט"ו ע"ש:

שם א"ב עפר סתם.
נ"ל דר"ל היכא דליכא אפר מקלה דומיא דא"ב קברי נכרים דבסמוך. אבל אי איכא אפר כ"ע מודו דעדיף טפי דאלת"ה למאי נקיט במתניתין אפר מקלה וכ"נ מפרש"י במשנה ומהר"ן בנמרא:

רש"י ד"ה למתבייש מאחרים. עי' רש"א שהביא מהר"ן דלדרכה מתבייש מאחרים קול. וקשה דבסנהדרין שם מוכח להדיא כפרש"י ע"ש:

רש"י ד"ה נשא לבבניו. עם הכפים צריך לישא הלב לשמים. מפרש כפים מלשון כף יד. ומש"כ לשמים הוא מסיפא דקרא אל אל בשמים והרש"א בח"א לא הבין כן ע"ש:

תד"ה אפר. דאילמלי בו'. כנ"ל ביו"ד בסוף:

דף טז:

נמרא ואלא במקדש מהו אומר ברוך ה' אלהים אלהי ישראל מה"ע ועה"ע. הוא לשון הכתוב בד"ה (א טז לו) ע"ש:

שם ברוך גואל ישראל. עמש"כ בזה בברכות רפ"ט:

שם וחזן הכנסת אומר להם תקעו כהנים בני אהרן בו' הריעו הכהנים בנ"א בו'. לפלא בעיני על הגבו"א שמשבש הספרים במשנה וגורם בין בתקעו ובין בהריעו תרוייהו בני אהרן הכהנים ע"ש שלא נסתייע מכאן:

שם ת"ר על הראשונה הוא אומר בו'. כנ"ל:

רש"י ד"ה חזן הכנסת. וחוזר חזן בו' אע"פ שאמרו אותו זקן. נראה שלשון חזר לחקו למשמעו דחזר יכופלו. ולע"ד יל"פ דהש"צ אימרו ורק פעם אחת אחר הברכה (עי' בר"ן) ולישנא דוחזר הוא לפי שהפסיקוהו העם בענייט בשכמל"ו והחזן באמירת תקעו בו'. לכן אמר שאחר כך חוזר הש"ן לתפלתו ואומר מי שענה בו':

רש"י ד"ה ואית לאמרי. כלומר איכא דמתני הכי. הס"ד ואח"כ מה"ד וכן הנהיג. מנהג זה (ר"ל האמור למעלה) א המקדש קאי (ר"ל דקאי א המקדש ואולי שכנ"ל בדבריו):

דף יז.

נמרא ת"ר מפני מה אמרו אנשי משמר בו' שמא תכבד בו'. בגבו"א לקמי' בד"ה אסור בו' כל אותן היום הב' משמע דפשוט אצלנו דיותר מרביעית אסורין אף בלילות. וכוונתו נראה משום דלאמרי' לקמן דביותר מרביעית כש"כ שגינה משכרתו וא"כ לא יהיו יכולים לסייע למחרת ביום. והוא תימה דלפ"ז לא יהיה החילוק בין ימים ללילות אלא ברביעית מצומצמת. ובאמת הא דלאמרי' דביותר מרביעית לא מהני שינה היינו כל שהוא אבל הרבה מפינה כמש"כ הכ"מ בפ"א מהל' באהמ"ק ה"ה וכאשר יעיד ג"כ הנסיון. ולשון הרמב"ם שם אלא ישהה בו' ע"ש. וחשש דשמא תכבד אינו אלא משום קרבנות יחידים שמה ירבו להביא וז"א אלא לאחר תמידי של שחר ויש די שהות:

שם כל כהן שמכיר בו' אסור בו' כל אותו היום. מה שהקשה הגבו"א דליתסר נמי כל השבת בימים שמה תכבד בו' ע"ש. נ"ל דלק"מ דז"א אלא משום קרבנות יחידים כמש"כ בסמוך. והתוס' כתבו לקמן דחשש שמה יבנה אינו אלא משום קרבנות צבור שזוחין אה"ט:

שם רבי אומר בו' שתקנתו קלקלתו. עי' רש"א בח"א שכתב ולולי פרש"י נראה דל"פ רבי אלא בדלא מכיר בו' ע"ש. בעיקר פירושו עגלם ממנו שכבר קדמו הרמב"ם בפ"א מהל' באהמ"ק ה"ז ע"ש. אבל מש"כ דטעמא שמה אינו כהן לא מחוור דהא מיירי בידע שב"א קבועין שם לפי הנירסא שלפנינו וגוי' רש"י. והרמב"ם שם כתב טעם אחר. ובכ"מ שם נראה דיש השמטה וכנ"ל ובמכיר משמרתו ואינו מכיר משמרת ב"א שלו וכן באינו מכיר בו' אינו גורם בו'. ונל"פ ע"ד הרש"א דרבי לא קאי רק על מי שאינו יודע שבתו אבותיו קבועין שם וכולה רבי היא (כה"ג מפרש הש"ם בכ"מ) ולכן א"ש מה שמדייק לקמן מאב"י מכלל דרבנן אסרי ולא מיייתי מרישא דברייתא להדיא ורש"י נדחק בזה:

רש"י ד"ה ובשעת מלחמה. ול"י מנא איתפריש בו'. עי' בר"ן. ומה שהוסף רש"י מלכויות צ"ע מנ"ל הא דלא הזכירו לא במשנה ולא כאן בדברי הגמרא וע"כ לא אמרינן להו אלא ברה"ה וביוכל:

רש"י ד"ה המכיר משמרתו. מיהוירבי. כנ"ל ברי"ש וכן לקמן בסמוך:

רש"י ד"ה קבועין. שלא נתחלל ב"א שלו בו'. כנ"ל:

רש"י ד"ה רבי אומר (בסופו). ולשמה יבנה ל"ח. (עי' עירובין מג ב) בתד"ה ואסור. ולהגבו"א אישתמיט התוס' הזה. אף מש"כ התוס' שם דאפשר דישן מעט. תימה דהא אמרינן לקמן דביותר מרביעית לא מהני:

רש"י ד"ה ומשמרות מתחדשות. ומשמרה שלא ראתו עד עכשיו ובאה בו'. כנ"ל:

תד"ה ויודע. דייק שבתוך הסעודה אינו משכר. הוא ירושלמי הביאו הרשב"ם בפסחים (קז ב) במשנה יע"ש ובהגר"א באו"ח סי' תע"ג סק"ח:

דף יז:

נמרא אלא פרועי ראש מגלן. עמש"כ בזה במו"ק (כל) בס"ד:

שם ומינה מה שתויי יין דמחלי בו'. כנ"ל ועי' רש"י ד"ה ה"ג:

שם אף פרועי ראש דמחלי עבודה. הגבו"א הקשה א"כ אמאי שיירי' למחשבי' ברפ"ב דזבחים גבי הני דמחלי עבודה. ותימה דלאמאי לא מקשה משתויי יין לכ"ע. ועוד דטרח למצוא מאי שייר דהאי שייר יהאיכא שת"י. גס נראה דאישתמיטתיה דברי התוס' שם ד"ה זר ובמנחות (י) ד"ה שקמען:

רש"י ד"ה ה"ג ומינה בו'. קשיא ד"ג כי גמירי בו'. כנ"ל. ור"ל דל"ג כי גמירי בו' אלא קשיא ותו לא ועי' בפירושו בסנהדרין ודלא כהגר"פ שם בהנהותיו:

רש"י ד"ה דר"ח. וקא בעי בו' ערל בו' מגלן ואר"ח בו'. כנ"ל:

תד"ה דבר. ערל שאסור באכילת קדשים דדרשינן בו' בג"ש תושב בו'. שם לא נאמר הג"ש אלא לתרומה יעי' תוס' שם ד"ה דפסח גופי':

בא"ד וי"ל דחלל יוכיח בו'. והא דברפ"ב דזבחים יליף תנא דבר"י לזר דמחלל עבודה בק"ו זה מצע"מ יל"א חלל ויכיח היינו כמש"כ התוס' שם בד"ה זר שאינו אוכל ע"ש וה"נ חלל אינו מזהר. אבל הכא גבי ערל דלא מצנינו בו ג"כ אזהרה שפיר איכא למימר חלל יוכיח. וכן לא"נ שכ' התוס' לקמן ל"ל טמא יוכיח כלאמר התם משום דהכא ל"ל הצד השוה שבהן שמוהרין כהתם דהא ערל אינו מזהר ע"ש תד"ה אף. ולא עמתי על ס"ד הגבו"א שכ' שעגלם מהם הגמרא דזבחים הני"ל: גס מש"כ דחלל אס עבד משנווע

רש"י · תענית

עבודתו מחוללת וע"כ לא מכשירינן אלא מה שעבד קודם שנועד ע"ש. אישתמיטתיה שגס דעת הרמב"ם בפ"ו מהל' באהמ"ק הל' י' כהתוס' וע"ש בכ"מ:

דף יח.

גמרא לימא מתשעה ביה ותמניא גופי' אסור דה"ל יומא בו'. הגבו"א הקשה מזה על גי' התוס' במנחות (סה) באיתוקם תמיד' דלא להתענאה ובחנא דשבוניא דלא למספד א"כ מאי פריך הכא הא אינטידין משום איסור הספד וכן הקשה השעה"מ בפ"א מהל' מגילה. ולכאורה היה נראה לישב דפריך אליבא דר"א דמשני לעיל וזה הואיל ומוטל בין ב' יי"ט בו' ואפי' בהספד נמי אסור. הרי חזינן דאפי' הא' מב' יי"ט אינו אסור אלא בתענית (לפי גי' התוס' הנזכר) כיון דהב' אסור אף בהספד גס יום הביניים אסור אף בהספד. ומכש"כ אס יש בו ג"כ איסור תענית מחמת עצמו וזהו דפריך ותמניא גופי' אסור בו' ור"ל והרי הוא ג"כ יום שלפני תשעה וא"כ יאסר אף בהספד. אבל זה בורכא דא"כ נ"מ במאי דאמר מתמניא כתי לאסור גס השביעי בהספד. ורש"י דמקשה כזה אינו אלא על לשון הש"ס דאמר הנ"מ בתמניא גופיה:

רש"י ד"ה ל"ג אלא לחודש מעובר. כגון של"ג החודש יום ל' בו'. לכאורה מ"מ קשה תיפוק ליה דיהא אסור מספיקא שמה יבואו עוד היום עדים דהא ר"ח לאוריייתא וספיקו לחומרא. (ולפמש"כ בס"ד בברכות (מט ב) א"ש ע"ש). ואולי כוונתו דלפי החשבון לא תוכל להתראות ביום ל':

רש"י ד"ה אכתי יומא תמניא. ואי קשיא בו' אכתי הוא אסור בו' משום קמי יומא בו'. לר"א דלעיל לא מקשה מידי אלא דהוא ז"ל אזיל לשיטתו דפי' במשנה לפנינו אסור בהספד ודלא כר"א וכמש"כ הר"ן ע"ש:

בא"ד לאו פירכא הוא דהא יו"ט גופי' בטיל בו'. מה שהקשה הגבו"א מהא דקאמר השתא דאתית להכי בו' ע"ש. תמוה דהא התם לא הוי כ"ט גופי' יו"ט אלא דנאסר משום יום דלאחר כ"ח והרי לאחר הוא קיל מלפניו כדמוכח במתניתין. ורש"י לא קאמר אלא כגון ח' דהוא גופי' יו"ט ובטיל:

תד"ה ל"ג. וא"כ האי כ"ט ל"מ לאסרו בו'. עי' בנה"ש. ועי' נו"ב מ"ת חלק או"ח סי' צ"ג קצת ישוב לדבריהם:

דף יח:

רש"י ד"ה בני חמיסר. כגון שהלך לעיר בו'. כנ"ל:

רש"י ד"ה אבל צמחים ששנו. תחת חטה יצא חוח בו'. הוא לשון הכתוב באיוב (לא מ):

בא"ד שכל חומר האחרונות גוהג בהן. ומתניתין דתני מתריעין הוה כמו וכו' ר"ל וכל מאי דחשיב לעיל (יב ב) במשנה אחר מתריעין דהיינו ונועלין בו' ועמש"כ בס"ד בפ"ב דפאה מ"ו:

דף יט.

במשנה על אלו מתריעין בכ"מ בו' ועל הארבה ועל החסיל. בתוס' ב"ק (פ ב) בד"ה על החגב נראה דהיה הגי' לפניהם כאן גס ועל הגובאי וגו' נכונה היא כדאיתא לקמן (ע"ב) דבריייתא ומתריעין על הגובאי בכ"ש וכ"מ קצת בירושלמי דמפרש על מתניתין למה נקרא שמו חסיל בו' ולמה נקרא שמו גובאי בו':

שם אלמלא חוני אתה. כנ"ל בא' בסוף:

גמרא אבל ירדו גשמים ברביעה ראשונה וצמחו וחזרו בו'. כ"ה גי' הרי"ף והרא"ש ול"ג וזרעו ולא צמחו. ונדחו דברי הגבו"א שהוכיח מזה דר"י משני בחסורי מחסרא:

שם ל"צ דאקון מ"ד בו' קמ"ל. עי' גבו"א באלוך ומסיק דנ"ל מכאן דאין להתריע ולהתפלל ע"ד שאינו בו' אלא ע"פ הנס בו' מפורש הוא בירושלמי ה"ב יותר מכאן מעשה נסים ואין מתריעין על מע"נ:

רש"י ד"ה מתריעין בכ"מ. אם יראו באספמיא מתריעין בבבל בו'. וק"ל א"כ מאי רבותא דבריייתא לקמן (כב) דאפילו חרב של שלום ופרש"י העוברת בו' להלחם במקום אחר. דתיפוק ליה דמשום ההוא מקום דהולכת להלחם בו יתריעו בכ"מ. וי"ל כיון דעדיין לא הגיעה לשם אין לנו להתריע מחמתו. או דמשפחה לגבירתה לא מתריעין וי"ל עוד ואכמ"ל:

רש"י ד"ה המטורפת. מלשון טרף אבבא (ברכות כח). גס לקמן (כה) איתא וטרפא אבבא:

רש"י ד"ה ה"ק. דכולי יורה קרי ליה רביעה ראשונה. כ"ג דצ"ל. ור"ל דק"ל ראשונה נגד מלקוש. וכן לעיל (ו) איתא איזו היא רביעה ראשונה הבכירה בו' בינונית בו' אפילה בו' (עמש"כ שם) ועי' גי' הרא"ש כאן ומיושב ממה שגמגם עליו הגבו"א:

תד"ה נהרא. ויכולין להביא מזו לזו ע"י נהר מיקרי בצורת בו' מאחר שיכולין בו'. כנ"ל:

דף יט:

גמרא נהירנא בו' ד' סאין בסלע בו'. הוא שער הנהוג כדמוכח בפאה פ"ח מ"ז ובעירובין פ"ח מ"ב. ובמרדכי ר"פ הזהב משמע דהי' הגי' לפניו ארבעים סאה ובה דחה דברי ר"ת שם. ונ"ע דנראה שהגי' שלפנינו יותר מחוורת וכמש"כ:

שם בצהרים שלח לו בו' במנחה שלח לו בו'. מוכח דזמן מנחה אינו בכלל צהרים ועי' בגבו"א. וסויעתא למש"כ בברכות (לא) בס"ד:

דף כ.

רש"י ד"ה שתיהן לקללה. אשר לא תמטיר עליה מוסב בו'. כנ"ל:

דף כ:

גמרא ולא הרהרתי במבואות המטופות. עי' בגבו"א שכתב דריי"ח לאית ליה בהיה מהלך במבואות המטונפות מניח ידו על פיו וקורא ק"ש הוא משום דכתיב והיה מחניך קדוש וכשהוא מהלך ס"ל דאינו קרוי מחנה. וק"ל מהא דתניא (זבחים ס ב). מנחות (צה) בשעת סילוק מסעות בו' וזבים ומצורעים משתלחים חוץ למחיצה. אלמא דגס בשעת הילוכם קרוים מחנה ואת והב דר"פ הרואה יוכיחו. ועי' זבחים (ר"ד קיז) בתק"ה אימא:

שם כי ה"ל מילתא דאסותא הוי מלי כוזא מיני' ותלי בו'. כנ"ל וכ"ה בע"י:

דף כא.

גמרא שמניחין חיי עולם ועוסקין בח"ש. כנ"ל וכ"ה בע"י:

רש"י ד"ה תנא ליה. שנה לפניו כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה וראויין. שיש לו בנים הרבה. ר"ל לאותו המצוה. ואולי צ"ל שיש להם כו':

דף כא:

נמרא הוגללו הפרוכות הותרו זבין כו'. מה דמשמע מהגבוי"א דר"א דדריש בפסחים (צה ב) יכול דחקו זבים כו' הוא ר"א בן שמוע תלמיד דר"ע לא ר"א בן הורקנוס. ל"י מנ"ל הא. וגם בכ"מ דהובאה הבריייתא וכן במשנה שם איתא ר' אליעזר ב' וראב"ש הוא אלעזר בלא י'. גם מה שהבין דוכן מצינו בא"מ שבמדבר כו' הוגללו כו'. הכל מדר' יוסי שבבריייתא לדעתי ז"א אלא דהיא הוספת רנב"י שמביא עוד ראיה מבריייתא זז. וראיה לדבר דבמנחות מביאה סתם בלי הזכרת שם ר"י עליה. ובמכילתא פ' יתרו בפסוק במשך היובל איתא להא דר' יוסי ולא נאמר שם הא דוכן מצינו:

שם ואית ליה דוכתא כו' דשדו ביה פשיטי דאית ליה כו'. כצ"ל:

רש"י ל"ה אל מול. שהשכינה עליו. הס"ד ומה"ד נסתלקה. וגם כל ימות החורף כו' שהתה שכינה כו' כיום קבלת כו'. כצ"ל. וכ"ה בע"י:

דף כב.

נמרא כי חזינא בת ישראל דיהבו נכרים עלה עינייהו כו'. כצ"ל:

שם אמרת לי זיל כו'. כצ"ל בלא ו':

שם אר"פ בכובי דצידי. כצ"ל כבי"ת וכ"ה בר"ן:

רש"י ד"ה שדפון וירקון. ומלא תנור דמתניתין להתענות. לכאורה נראה מזה דאזיל בשיטת הראב"ד שהביא הר"ן דהיכא דתני מתריעין היינו בלא תענית וכר"ע. ואי"ב צ"ע על הר"ן שכ' דרש"י סובר דכל היכא דתני מתריעין מתענין ומתריעין קאמר. ועי' בהה"מ פ"ב מהל' תענית הלכה י"א:

דף כב:

נמרא מאי כי החליתי כו' מלמד שעשו כל גופו כנברה. עפרש"י. ולעד"נ דדריש החליתי כמו החליתי מנזרת הכפולים ושרשו חלל ור"ל שעשה חלול ככברה כלשון המדרש בב"ר פ' פ"ב שהארץ חלולה ככברה:

שם שאלו את ר' אלעזר עד היכן כו'. כ"נ דצ"ל בלא ו' והוא ר"א בן פדת:

רש"י ד"ה ת"ש. דקתני כי האי לישנא כו'. כצ"ל ותיבת חדא למחוק:

דף כד.

נמרא השולח דג מן הים כו'. הגבוי"א מביא דברי התוס' בפ' הערל (פ) דהיכא דאינו מלתא למפרע לא חשיב התראת ספק והקשה עליהם ע"ש. והתוס' עצמם בנהה (מו ב) בד"ה ריו"ח לא ס"ל סברא זו יכאשר העיר בזה המל"מ בפ"י מהל' סנהדרין ה"ד:

שם אלעזר איש בירתא. בע"י הגי' איש ברתותא. וכתב הגבוי"א דמשמע וודאי דהיה בימי האמוראים. והנה מצאנוהו במשנה (אבות פ"ג מ"ו) ושם אמר דברים מכוונים לעובדי' דהכא ע"ש וכן בסה"ד הבין דזהו בעצמו הנזכר כאן. [ונזכר גם כן בערלה פ"א מ"ד ובטבוי"י פ"ג מ"ד] . ואולי משום דלא הזכר כאן בשם רבי. ושם ובבריייתות הזכר בשם רבי ולכן פסיקא ליה להגבוי"א דזהו אחר:

שם כל מה דאייתי באכלבא שדיתי. נראה דצ"ל שדי ובע"י הגי' אסקיה:

רש"י ד"ה א"ל. ר"א. כל האומר דבר בשם כו'. הוא במגילה (טו) וש"נ:

רש"י ד"ה לשמואל הרמתי. שירדו גשמים כו' והטילו כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה אתו עבדי דבי נשיאה וקא כו'. כצ"ל:

דף כד:

נמרא א"ל מהא לא תיזבגון דמע"נ הוא כו'. מפרש"י לקמן (כה) ד"ה עד שנטלו משמע דמפרש דרב יהודה א"ל כן ומלא כגבוי"א שכ' לקמן בד"ה אמר איכו דרב מרי אמר להו:

שם דכל מאן דבעיין כו'. נראה דצ"ל דכל מאי כו'. ובע"י ליתניה כלל:

שם בת קול יוצאת כו'. כתב הגבוי"א דגיר' דהכא דליתא מהר חורב עיקר. כבר קדמו רש"י בזה:

רש"י ד"ה דחוא מידי. בעובדי. כצ"ל כבי"ת:

רש"י ד"ה א"ל מעשה נסים. וכמה כו'. כצ"ל בכ"ף:

דף כה.

נמרא תליסר נהרוותא כו' דכוון. כצ"ל. ועי' רש"א בח"א די"ג תריסר וכ' טעם לב' המספרים. ול"נ לתרווייהון רגילים בש"ס לגומא. עמש"כ בשבת (קוט):

רש"י ד"ה הא אנא. הוא איש אחר ואני איש אחר. כצ"ל כרי"ש:

דף כה:

נמרא עשרה מיני ארזים הם שנאמר כו'. מש"כ הגבוי"א כבר קדמו רש"י:

שם וחכ"א בחרבה כו' בבינונית כו' בעבודה כו'. לכאורה הל"ל שיעור הג' בלחה:

שם ל"ק כאן בעבודה כאן בשאינה עבודה. כוונת בשאינה עבודה דקאמר היינו בבינונית ללעול והחשבון מכוון. כי כשיכנס בבינונית טפח כבר נכנס בעבודה טפח ומחצה לפי ערך החשבון דלמעלה. וכיון דבטפח מלמעלה טפחים מלמטה אי"ב בטפח ומחצה (שהוא בהבינונית טפח) ג' טפחים מלמטה. והגבוי"א במחכ"ת הוטעה כאן בחשבון ע"ש:

דף כו.

נמרא בששי תוצא הארץ כו'. כצ"ל וכן ברש"י:

רש"י ד"ה והשאר. ומוציאין ס"ת ביום תעניתם. ל"ד דגם ביום א' וכו' דאין מתענין קוראין בספר כדלקמן ועמש"כ לקמן (כו ב) דבכריו:

רש"י ד"ה וקורין אותה ע"פ. ובעי בגמרא מאי קאמר כו'. לפנינו ליתא כן:

בא"ד פרשה בנעילה ליכא. והתני"ט הביא בשם הרמב"ם דגם בנעילה היתה קריאה. ונעלם ממנו שגם הרע"ב הולך בשיטתו שכ' במ"ד בד"ה קרבן מוסף "לא היו קורין שום פרשה בנעילה":

רש"י · תענית

רש"י ד"ה כל יום שיש בו הלל. אותן שהיו בירושלים. לכאורה בהלל אין טעם לחלק בין ירושלים לשאר עיירות:

רש"י ד"ה קרבן מוסף. אין לך מוסף בלא ב' בהמות. אין זה אלא בשבת ובו בלא"ה לא היה מעמד כלל:

רש"י ד"ה זמן עצי כהנים. והיו מקריבין קרבן. והרמב"ם מסיים וזהו קרבן העצים וכ"כ בחבזבורי ספ"ו מהל' כהמ"ק. וק"ל דהא בזמנחות (כ ב) אמרינן קרבן מלמד שמתנדבין עצים כו' וכה"א כו' קרבן העצים ופרש"י וכה"א דעצים קרבן מיקרו. הרי למפרשין קרבן העצים דהמה גופייהו הוא הקרבן ומנלן דמביאין עמהם קרבן אחר. ועי' בגבוי"א מש"כ בשם הריטב"א:

דף כו:

משנה ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת. ועי' בגבוי"א באורך. ומה שהעלה בסוף בקושיא מהא דאסור ללבוש ב"פ מנוהצין בשבוע שחל ט"ב להיות בתוכה ובשלשים של איבול מותר והא לבישה אינה דבר של פרהסיא ע"ש. ל"י אמאי אינה דבר של פרהסיא כשהולך לבוש בשוק כל היום בהם ול"ד לאירוסין דאינו אלא בצינעא ואינו אלא שעה אחת:

גמרא ויש מהן ד' פעמים ביום. פרש"י ויה"כ. ולעד"נ דאף בתעניות מ"ל דהתנן לעיל (ספ"ב) אין נזרין תענית כו' ואם התחילו אין מפסיקין. וראיה לפירושי מהא דתנא בתוספתא פ"ב תע"צ כהנים נוי"כ ד"פ ביום. וגם המעמד אפשר דמתענה בר"ח וכ"נ ממתניתין וכש"כ לפי' הרמב"ם דבמעמדות היה בכ"י מוסף תפלה. ועי' בחבזבורי פ"ו מהל' כהמ"ק ובכ"מ שם:

רש"י ד"ה האידנא. במעמדות נמי מתענין כדלקמן. לכאורה הא משמע דלר"מ אפי' ביום א' ויום ו' דאינם מתענים מ"מ נוי"כ בכל התפלות. ואולי כיון דדרבנן בעלמא היא כדמסקין וגם אינה אלא חששה דשכרות לא חשו לפלוגי בין ימים דמתענים לשאין מתענים. ועוד דאפילו ביום שאין מתענים הואיל דעוסקין בתפלה ותחנונים אין לחוש כ"כ דימשכו בסעודתם וישתכרו:

רש"י ד"ה נעילה דליתא בכ"י. אלא ביום התענית. כצ"ל:

רש"י ד"ה כתפלת נעילה דמיא. דמנחתא כי הא ליתא בכ"י. ק"ל מהא דפירש בר"פ הקורא עומד במשנה ושבת במנחה סמוך לחשיכה הוא כו':

דף כז.

גמרא מר סבר עיקר שירה בפה כו'. עפרש"י ומשמע מיהא דלכ"ע השיר מעבב הקרבן והוא כר"מ בערכין (יא) וזכו מיושב פרש"י בע"ז (מו) ממה שהעירותי עליו שם:

שם ואומר ב"א אחד אחוז אלעזר ואחוז אחוז לאיתמר. המקרא הזה נלאו המפרשים לפרשו. ועי' בבא"ח שאמר בזה דבר חכמה. אף עדיין לא פלטינן מקושיא. דמ"מ היה עול לאיתמר והוא כשיצא גורל אחד לאלעזר וא' לאיתמר הגם שנשאריו בקלפי ט"ו פתקין לזה כמו לזה הרי השני מאותו ב"א לאיתמר שיצא כבר הוא כמו שאינו כיון דאף אם יצא לא יהא נחשב למאומה. וכן כשיצאו עוד א' לאלעזר וא' לאיתמר יהיה השני לו כמו שאינו ולא נשאר לו רק י"ב שיוכלו לזכות. ולאלעזר י"ד וכן ביתר היוצאים. ולשיטתו ה"ל לתקן כן שיכתבו ט"ז פתקין לאיתמר בלא שם ב"א שלו אלא איתמר סתם והשמונה הראשונים שיצאו מאתם יזכו כסדר צאתם ואח"כ יפילו הח' ב"א שלו ביניהם לבדם גורל. ולזה יש לכוין המקרא ב"א אחד אחוז לאלעזר ר"ל לאלעזר היה אחוז שם הב"א שלו. ואחוז אחוז לאיתמר רצה לומר דלאיתמר לא היה אחוז שם הב"א שלו אלא איתמר סתם וזהו הנראת הכפל דפי' בכל פעם לא היה נאחז רק איתמר סתם. אבל באמת נראה דאין עול כלל לאיתמר אף את"ל כפשוטו שלא היה לאיתמר רק ח' פתקין לפי ההלכה שבידינו כל קבוע כמחצה על מחצה דמי:

שם ת"ר ד' משמרות עלו מן הגולה כו'. עי' רש"א בח"א שהקשה הא מצינו בסוף סוכה בלגה וישבב. ול"נ ליישב דלאחר שחלקו אותן ד' לכ"ד קראו להן שמות כשמות הראשונים. וכה"נ מצינו רפ"ה דשקלים גבי ממונים שהיו במקדש לפי' הרע"ב בשם רבותיו. ועי' בערכין (יג) בתד"ה משמרתו שהקשו כעין קושיית הרש"א ותירוצם השני שם הוא כעין תירוצי. אף לפ"ז יקשה לכאורה מאי מדויק הש"ס שם מזה דמשמרתו של יהויריב לא היה בבית שני. וי"ל לפי שתחלת הבריייתא דשם הוא מנגלגין חובבה ליום חייב כו'. משמע דר"ל דגם חוב המשמרה גרם לזה שיחרב הבית בשבחה בראשונה ובשניה לכן דייק שפיר דהא אף שנקראה בשם יהויריב מ"מ אנשיה היו אחרים ובזה נעזרתי קצת מהגבוי"א:

רש"י ד"ה עיקר שירה בכלי. אבוב וכן בפ' החליל. אבוב היינו חליל כדאיתא בערכין (י ב) ועמש"כ בסוכה (ג ב):

רש"י ד"ה וימצאו בני אלעזר כו'. צריך להגיה לשון הפסוקים דבכריו כדאיתא בגמרא:

תד"ה אי מה. כיון דילפינן גז"ש. ל"ד דאינו אלא היקש:

בא"ד מדקא חזינן כו' ממשרת לבע"מ. כצ"ל:

תד"ה מ"ס. ולכך הכל כשרים כו' לומר שירה. ע"כ כוונתם על שיר דכלים. דשיר הפה הוא עיקר וודאי אינו אלא בלויס כדמוכח מקראי דמיייתי הנמרא בערכין (יא):

דף כז:

גמרא בא ידעי' וגטל חלקו כו'. פרש"י בערכין שכונן ידעי' ברויה"ק ועלתה איגרתו בימו כו' ע"ש. וזהו דוחק. ולעד"נ דבין הד' משמרות לא הוצרך עתה להגדיל איזו תקדום דכבר זכו מימי דוד כפי הסדר שנשנו כאן ידעי' חרים כו' כמבואר בד"ה (א כד) רק לפי שעתה חלקו כל משמרה לשש היו צריכין כל שש ושש מכל משמרה להגדיל ביניהן לבדן על סדרן. ולכן עשו ד' קלפ[י] ות ובכ"א הניחו השש מכל משמרה לבדן. בא אחד מידעי' להקלפי שהיו זה הששה חלקים ממשמרה שלו וגטל אותן בזאח"ז וכן כולם. אבל ק"ל דחרים יכול לטעון דבבית ראשון זכה להיות השלישי כדאיתא בד"ה שם ועתה יהיה השביעי וכן יטעון אימר דהי' אז הט"ז ועתה הי"ט. דכה"נ איתא בירושלמי בפרקין דשמואל ואלין דבית שילה הוו שאלין בשלמא דנשיא כו' פלגין איקר לשמואל ואיייתוביני' קדמיי עאל רב לתמן ופלג ליה שמואל איקר ואותבני' קדמיי אמרין אלין דבית שילה אנן תינינן אנן וקבל עלויי שמואל מתיב תליתיא ע"כ. ומזה הירושלמי ראיה לפסק הרמ"א בחו"מ ר"ס קע"א מתשובת הרא"ש כלל ה' סי' ז' בענין מקומות ביה"כ ע"ש:

שם שאפי' יהויריב כו'. כצ"ל. וכן לקמי' ובפרש"י:

שם ותנן הקורא בתורה אל יפחות מג"פ. היא משנה ערוכה במגילה (כג ב) ונשתמטה מהגרי"פ:

רש"י ד"ה לא ידחה. ויהויריב בא כו' במקום משמר אחד. כ"נ דצ"ל דלני"ת:

רשי"ש - תענית

רש"י ד"ה **בראשית בשנים**. כהן ולוי קורין ביום **תענית בראשית**. תמוה דהא בראשית ביום הא' קרו לה יבו אין מתענין ועמש"כ ע"ד במתניתין:

דף כח.

נמרא בני סלמאי הנתופתי. גי' הרע"ב הנתנצתים וע"ש:

רש"י ד"ה **מה הפרש**. מ"ש כו'. לכאורה קוטר א"ע למה שפי' במשנה ד"ה קרבן מוסף שכ' וכ"ש במנחה כו' ומשמע דגס בדר' יהושע הפי' כן. וכן פי' הרע"ב וע"ש. ופי' הגבול"א במשנה בדר' יהושע לא מחזור:

רש"י ד"ה **בני עדן כו'**. והכי קרי ליה בס' שמואל כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה **הן הן בני יואב ב"צ**. פלוגתא היא כו' וח"א זה יואב. עמש"כ במ"ר ס"פ מסעי אות כ"ז יבהמטות אשר נלפסו שמה בס"פ שלח:

רש"י ד"ה **ולר"י בני עדן**. והדר קתני בני פחת מואב ובני עדן דלר"מ ולר"י היינו דוד כו'. כצ"ל:

תד"ה אי ר"מ. כי קאמר בעשרים בו בני פחת כו'. כצ"ל:

בסה"ד משום דר"י נימוקו עמו כו' ואפילו מחביריו. עי' עירובין (פג ב) בדבריהם ד"ה שבעה שכתבו להפך. ועי' מו"ק (יב ב) א"ל יחידאה היא ולא ס"ל כוותי' דתניא כלל ארשב"ג משום ר' יוסי כו' ושם עוד לימא שמואל כיחידאה ס"ל כו'. וזה יש ללחות דיל"פ שם דלרשב"ג קרי יחידאה ודלא כפרש"י שם דקאי אדר' יוסי ועמש"כ שם. ובבכורות (לו) אר"ח אמר רב אין הלכה כר' יוסי ופריך הש"ס פשיטא יחיד ורבים הלכה כרבים. אולם שם משני באמת מ"ד נימוקו עמו קמ"ל. וגם בעירובין (מז) אמרינן דרב ל"ל להני כללי. ול"ג משום דמתניתין לא מצי אחיא לא כר"מ ולא כריו"ה המזכרים בהנך ברייתות. אבל כר' יוסי דחדא ברייתא דזו או זו מצי אחיא. והברייתות פלוגי אהדי אליבאי:

דף כח:

נמרא אלא דמנחה קרבן עצים דחו כו'. עי' הנהות הגר"א ז"ל:

שם י"ח יום בשנה כו' וי"ט של עצרת. כצ"ל ותיבת ראשון למחוק:

שם דכתיב ויקרא א"מ ביום השביעי. מפרש"י מוכח דל"ג לה ועמש"כ ביומא:

שם אתא ותברינהו ללוחות דכתיב ויהי כו'. כצ"ל:

תד"ה אמר. י"מ דאמנהג לא מברכין וב"מ כו'. כג"ל דצ"ל ותיבת מהכא למחוק:

דף כט.

נמרא תניא בשחרב טורנסרופוס כו'. עי' בגליון גי' הטור שחרש טורנוסריו. וכ"ה במדרש איכה בפסוק ממרום שלח אש:

רש"י ד"ה אר"ח. וחדש של כ"ט ימים שאכלו בשר. עי' גבול"א. ונ"ל עוד ראיה מנמרא בכורות (מט) דמוכח להדיא דחדש היינו שלשים יום ע"ש ובפרש"י:

דף כט:

נמרא אר"ג ל"ש אלא לכבס וללבוש. הגבול"א פי' דלדידי' המכובסין קודם לשבוע זה שרי ללבוש ע"ש. יתימה שנעלם מכת"ר דברי הרא"ש שכ' להפך:

שם וגיהוץ שלנו ככיבוס שלהם. כתובות (י ב):

רש"י ד"ה וכן עט"ב שח"ל בשבת. שהיה אוכל הוא ושריו ס' בר סלת. בקרא (מלכים א' ה' ב) כתיב שלשים כר סלת וששים כר קמח. גס מש"כ הוא ושריו צ"ע מב"מ (פו ב):

תד"ה בשני. מכאן מוכיח ר"ת כו'. עמש"כ במגילה (כג):

הגבול"א עד"ה ח"ל בא' בשבת כתב דבהא דבחמישי מותרין מפני כה"ש כל המפרשים לא חילקו בזה בין כיבוס לתספורת. ותמיהני דאישתמיטתי' הג"א בסי' ל"ב שכ' לנספר אסור אפילו בחמישי כו' ע"ש. י'ירושלמי משני על הא דמקשה למ"ד ללכבס ולהניח מותר מהא דקתני ובחמישי מותרין כו' (כדמקשה בגמרתינו) לתספורת הושבה. הרי מפורש דמותר. וי"ל דס"ל להג"א הואיל דבש"ס דיען לא תירץ כן מוכח דס"ל דאסור. ועוד נ"ל דטעמא דהג"א דאוסר תספורת הוא משום דנהנה בה מיד וע"כ לא שרי אלא לכבס ולהניח עד השבת אבל ללבוש מיד כגון שאין לו אלא חלוק א' אסור. אך ז"א אלא למ"ד דאף

להניח אסור אבל למ"ד שרי להניח א"כ ע"כ הא דבה' מותרים היינו אף ללבוש מיד כדמשני בגמרא דיען ואף שנהנה מיד שרי א"כ ה"ה לספר שרי ולפ"ז ב' התלמודים מתאימים. וראיתי להמ"א סי' תקנ"א סקיי"ד שכ' טעם אחר לאיסור תספורת להג"א ע"ש ומש"כ נראה נכון בס"ד: ומש"כ הגבול"א בד"ה אמר לך שמואל. בדברי רשב"ג ובהירושלמי לאמר ט"ב שח"ל בשבת ונדחה ב' שבתות מותרים. עמש"כ בזה בחדושי להשו"ע סי' תקנ"א במ"א סקט"ז בס"ד:

דף ל.

גמרא [אר"י כיצד משנה אם היה רגיל לאכול ב' תבשילין יאכל מין אחד. לכאורה רשב"ג לאקולי בא על ת"ק ואומר דצ"ל אלא לשנות וכדמסיים היה רגיל לשנות י' כוסות שותה ה'. ונ"פ דר"ל של יין וכחכמים בברייתא הסמוכה וא"כ הכי הל"ל היה רגיל לאכול ג"ת יאכל ב' דבזה דקאמר גס הת"ק מודה. לכן נ"ל דט"ס הוא וצ"ל מין אחר ברי"ש. ור"ל דישנה מאותן ב' מיני תבשילין שרגיל בהן מין א' מהן למין אחר (ועי' גי' הרי"ף והרא"ש) וכ"מ מפרש"י לקמן בד"ה וחכ"א ישנה. ומצאתי און לי בירושלמי דקאמר מהו ישנה יחלף ודלא כפי' הק"ע ימעט שאין זה משמעו:

ברא"ש סי' ל"ד ונהגו עמא למימר בבונה ירושלים כו'. נ"ל דאם סיים הברכה אף דקי"ל בשו"ע סי' רצ"ד ס"ד דאין לו לחזור בדברים שאין מחזירין. ועת המ"א בסי' קי"ד סק"ח דגס אין לומר שם ההזכרה לבדה וכ"מ שם דעת הרב"י וכ"ה דעת הרשב"א הביאו הרש"ל בס"פ תש"ש. מ"מ בכאן יאמר נחם בלא חתימה. דהגר"א ז"ל בשנ"א פ"ד דברכות מ"ג ב' דנוסח הירושלמי היה צמח דוד נכלל בבונה ירושלים ולכן שייך לומר גס עמה נחם. (ועי' בשו"ע בריש סי' קי"ט ובב"י שם ותראה דטוב יותר לאומרו בסוף את צמח קודם החתימה) ועוד דדעת המע"מ שם אות ז' דגס בכה"ד שאין מחזירין יאמר אותן אחר שסיים הברכה (וזהו כדעת הר"ר אלחנן לפי' הרשב"א שם בדעתו) וכש"כ בנחם שיש מחלוקת בין האחרונים אם לאמרו בעבודה או בהולאה עמש"כ בחדושי השו"ע סי' תקנ"ז :

גמ' כל שאינו משום ט"ב מותר לאכול בשר כו' ומותר לרחוץ. כ"ה בתוספתא וברא"ש סי' ל"ח:

שם רי"ש בר"י כו' כ"ש שמותר לאכול מותר לרחוץ. כצ"ל ותיבת בשר ל"ג כמש"כ רש"י וכן ליתא בתוספתא וברא"ש ובר"ן:

דף ל:

גמרא תנ"ה (ברי"ף ורא"ש ליתא תיבות נמי הכי) רשבג"א לעולם כו' כדי שיתענה. נראה דהש"ס כוון להברייתא דלעיל (י ב) אלא שהביאה בקוצר כמו שמצינו כן רבות. ויל"פ גי' שלפנינו (תנ"ה) ור"ל דתניא נמי דלענין תענית קאמר כן ולפרש מלת לעולם דאמר במתניתין דמשמעו דבא לרבות עוד כינצא בו:

שם תנ"ה כל האוכל בשר כו'. ברי"ף ורא"ש ליתא לתיבות תנ"ה. וי"ל קצת ע"ד שכתבתי בסמוך:

שם תנ"ה מודה ר"י כו'. עמש"כ בבבית (מז):

תד"ה כל. דתוספת יוה"כ מה"ת כו' וכתיב בעצם היום הזה. נראה דיכוונו לתנא דעצם עצם ביומא (פ"א) ע"ש כל הסוגיא:

רש"י ד"ה ממנו. לא גזור אלא מהם אבל מבניהם כו'. כצ"ל ותיבת ממנו למחוק:

רש"י ד"ה שכלו. תמהו ואמרו כו'. וכ' התניו"ט ותמיהתם כו' וסברו כו' יתחילו משנה שהיה בה שלוח מרגלים כו'. אבל השי"ת התחיל החשבון מזמן יציאתם ממצרים כו'. תמוה דגס לפי חשבון זה עדיין ה"ל למות בשנה זו שהיא שנת המ' לית"מ. ועיין בזה באורך בתוספות בבא בתרא (קכא) ובמפרשים שמה:

דף לא.

גמרא בת כ"ג מבת סגן כו'. משמע דסגן חשוב טפי ממשוח מלחמה ובהוריות (יג) מבואר להיפך ע"ש ויל"ן. ועוד ק"ל דהתם חשיב עוד מדרגות אמרכל נזכר ראש משמר ראש ב"א ומדוע דלגס הכא. ודע דיירושלמי איתא בתו של מלך שואלת מבתו של כ"ג ובתו של כ"ג שואלת מבתו של מלך:

רש"י ד"ה מלכרות. לפי שהן לחין ומאותו הזמן אין כח בחמה לייבשם וחיישי' כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה משוח מלחמה. הוא הכהן המכריז כו' מי האיש הירא כו'. צ"ע דהא איתא (בסוטה מג). דזה שוטר מדבר ושוטר משמיע:

תד"ה מאי. אלא נראה כו' ומ"ה קבעי גמ' כו'. כצ"ל:

סליק מסכת תענית